DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

DİSK

EMEK TARTIŞMALARI 1

EMEK TARTIŞMALARI 1

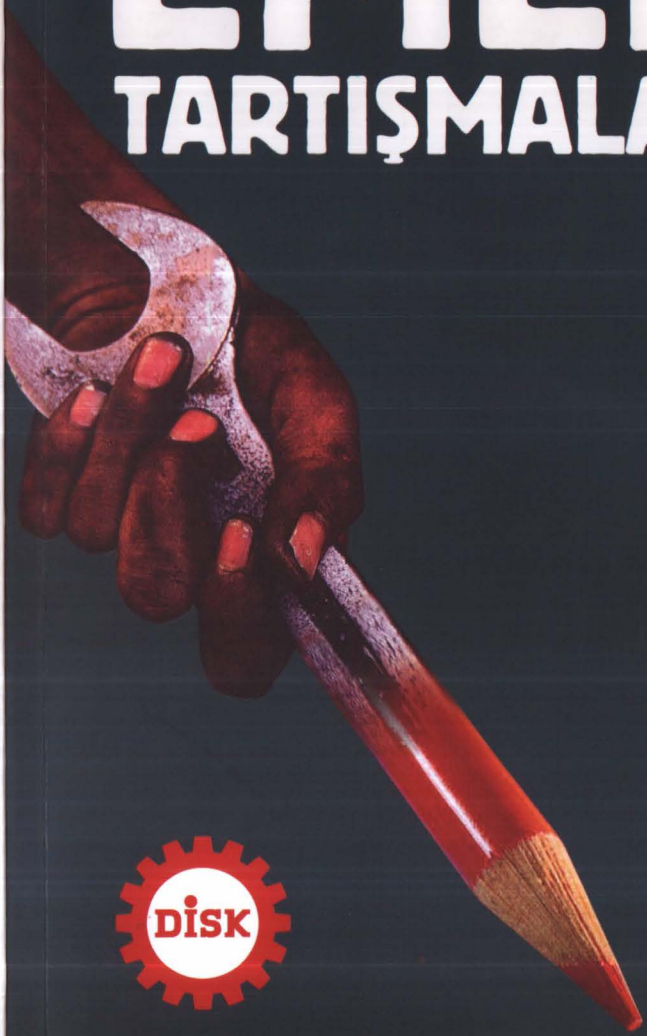

DİSK

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

EMEK TARTIŞMALARI-I

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DİSK YAYINLARI NO: 56
Şubat 2008

Teknik Hazırlık:
Abidei Hürriyet Cad. Nakiye Elgün Sok. No: 117
Şişli – İSTANBUL
Tel: (0212) 291 00 05 – 06 (pbx)
Fax: (0212) 234 20 75
e-mail: disk@disk.org.tr
www.disk.org.tr

Sayfa Düzenleme: Özgün Millioğulları
Kapak Tasarım : Fahrettin Erdoğan

Baskı:
Öncü Basımevi
Kazım Karabekir Cad. Ali Kabakçı İşhanı
No: 85/2 İskitler/Ankara
Tel: 0.312. 384 31 20 (Pbx)

Baskı Tarihi:
14. 02.2008

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ .....IV-V

1.BÖLÜM:

İŞ VE SOSYAL GÜVENLİK YASALARINDA DEĞİŞİM: YENİ EGİLİMLER.....1

TEBLİĞLER - Prof. Dr. Ali GÜZEL.....7
Doç. Dr. Ali Murat ÖZDEMİR.....28

TARTIŞMALAR.....44

2. BÖLÜM:

AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE SENDİKALAR 103

TEBLİĞLER - Aziz ÇELİK.....107
Yrd. Doç. Dr. Özgür MÜFTÜOĞLU.....134

TARTIŞMALAR.....149

3. BÖLÜM:

TÜRKİYE'DE KADIN VE SENDİKALAR 241

TEBLİĞLER - Prof. Dr. Gülay TOKSÖZ.....246
Ar. Gör. Fevziye SAYILAN.....263

TARTIŞMALAR.....286

4. BÖLÜM:

DÜNYADA SENDİKAL HAREKET.....345

TEBLİĞLER - Doç. Dr. Metin ÖZUĞURLU.....349

TARTIŞMALAR.....363

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

DİSK'in 40. yılı dolayısıyla başlattığımız **"EMEK TARTIŞMALARI"** aşağıdaki sırayla gerçekleştirildi.

1. TÜRKİYE'DE İŞSİZLİĞİN ÇÖZÜM YOLLARI VE SENDİKALAR,
2. İŞÇİ SINIFI, SİYASET VE OY VERME NEDENLERİ,
3. İŞ VE SOSYAL GÜVENLİK YASALARINDA DEĞİŞİM: YENİ EĞİLİMLER,
4. SOSYAL POLİTİKA DA DÖNÜŞÜM: SAĞLIK VE SOSYAL GÜVENLİK,
5. AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE SENDİKALAR,
6. EĞİTİM VE MESLEKİ EĞİTİMDE YAPISAL DÖNÜŞÜM,
7. TÜRKİYE'DE KADIN VE SENDİKALAR,
8. DÜNYADA SENDİKAL HAREKET,
9. SOSYAL POLİTİKA DA DÖNÜŞÜM: KONUT VE BARINMA SORUNU.

Katkıları olan tüm katılımcılara teşekkür ederiz. Amacımız, taraf olma gereğini yerine getirmek, taleplerimizi sürekli gündemde tutmak, sorunları bilimsel bir ortamda tartışmaktır.

Biz bir tarafız. Taraf olarak sınıfımızın sendikal örgütü olarak sesimiz çıkmalıdır. Bu ses bilimsel olmalıdır. Gerçekçi olmalıdır ve de uygulanabilir olmalıdır. işçi sınıfının, çalışanların hak ve çıkarlarını taraf olma vasfını göz ardı etmeden korumak ve ilerletmek, konuları değerlendirirken geleceği biçimlendirmede etkili fikirler geliştirebilmek ve toplumda tartışılmasına zemin hazırlamak amaçlarımız arasındadır.

Böyle bir ortamda sendikal hareketin yapması gerekenler konusunda bu tür tartışmaların çok yararlı olduğuna inanıyoruz.

Sendikal hareket bugün geldiği yer itibariyle artık yalnız kendi üyelerine değil tüm işçiler ve İşsizlere sahip çıkmak durumundadır.

DİSK'in 40. yılı dolayısıyla bir araya gelen ve bize böyle bir çalışmayı hazırlayan Prof. Dr. Kuvvet LORDOĞLU, Prof. Dr.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Ahmet SELAMOĞLU'na, Prof. Dr. Mehmet TÜRKAY'a, Prof. Dr. Fuat ERCAN'a , Prof. Dr. Nurcan ÖZKAPLAN'a, Yrd. Doç. Dr. Kurtar TANYILMAZ'a, Yrd. Doç. Dr. Özgür MÜFTÜOĞLU'na, ve Alpay BİBER'e katkılarından ötürü çok teşekkür ederiz.

Bu toplantılarda tartıştıklarımız bizler için çok önemlidir ve bizler buradan hareketle bu konuları sürekli gündemde tutmayı, konu ile ilgili etkinlikler yaparken tartışmalar bizlere ışık tutacaktır.

Tartışmaların özet sonuçlarını bir metin halinde DİSK'e bağlı sendikaların tüm temsilcilerine bir mektup halinde, gönderdik.

Yine aynı şekilde özet sonuçları da günlük gazetecilerin köşe yazarlarına ve haber birimlerine ulaştırdık. Tüm katılımcılara katkıları için tekrar teşekkür eder, saygılarımızı sunarız.

Toplantıların düzenlenmesi için yaptıkları katkılarından ötürü FRIEDRICH EBERT STIFTUNG DERNEĞİ'ne ayrıca teşekkür ederiz.

Şubat 2008
DİSK YÖNETİM KURULU

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1. BÖLÜM

“İŞ VE SOSYAL GÜVENLİK YASALARINDA DEĞİŞİM: YENİ EGİLİMLER”

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1. BÖLÜM:

"İŞ VE SOSYAL GÜVENLİK YASALARINDA DEĞİŞİM: YENİ EGİLİMLER"

Toplantı Tarihi : 11 Mayıs 2007, Cuma
Toplantı Yeri : Dedeman Otel İstanbul
Oturum Başkanı : Prof. Dr. Ahmet SELAMOĞLU
Kocaeli Üniversitesi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü

TEBLİĞLER:

Prof. Dr. Ali GÜZEL Kadir Has Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Murat ÖZDEMİR Hacettepe Üniversitesi

KATILIMCILAR:

Adnan SERDAROĞLU DİSK Genel Başkan Yardımcısı, Perihan SARI DİSK Genel Sekreter Yardımcısı, Prof. Dr. Mesut GÜLMEZ TODAİE, Prof. Dr. Ahmet MAKAL Ank.Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Doç. Dr. Ufuk AYDIN Anadolu Üniversitesi İİBF Doç. Dr. Kadriye BAKIRCI İTÜ İşletme Fakültesi İşletme Müh.Böl., Av. Mehmet UÇUM Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, Av. Murat ÖZVERİ Çalışma ve Toplum Dergisi Yrd. Doç.Dr. Özgür MÜFTÜOĞLU Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, Prof. Dr. Mehmet TÜRKAY Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Alpay BİBER Cihan HÜROĞLU FES, Prof. Dr. Nurcan ÖZKAPLAN Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, Prof. Dr. Kuvvet LORDOĞLU Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi Bölümü Doç. Dr. Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Prof. Dr. Fuat ERCAN Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

AHMET SELAMOĞLU

Şahsım ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu adına değerli katılımcılara ve hocalarıma katılımlarından dolayı teşekkür ediyor ve hoşgeldiniz diyorum.

Konfederasyonun 40. yılı nedeniyle çalışma yaşamını derinden ilgilendiren, ekonomik ve sosyal politikaların doğrudan etkileşim içerisinde olduğu dokuz temel alanda düzenlenen bir dizi toplantının birini de bugün gerçekleştirmekteyiz. Özellikle farklı görüşlerin bir araya geldiği ve tartışıldığı, emeği, sendikaları ve sorunları esas alan konular seçilmeye çalışıldı.

Bu konular üzerine çalışmak, ortak bir tartışma zemini üzerinde fikir üretmek, farklı görüşleri değerlendirmek, dinlemek ve üzerine düşünmek ve belki emek adına bir çıkarım yapabilmek, bu dizi toplantıların önem verilen yönüdür.

Bu bağlamda bugün, çalışma yaşamını doğrudan ilgilendiren yasal alan olarak ifade edebileceğim, esasen bireysel ve kolektif çalışma ilişkilerini düzenleyen alan ile sosyal güvenlik reformunu hedefleyen çalışmaları tartışacağız. Gerçekten bir taraftan çalışma yasalarında değişim-dönüşüm olarak ifadelendirilen, diğer taraftan ise sosyal mücadeleler ve sosyal haklar üzerinde önemli aşınmalar yaratan sürecin bir tartışması olacaktır. Şüphesiz bu süreci salt bir yasal değişim olarak algılamak ve sadece hukuki düşünme ve tartışma sınırları içerisinde kalmak büyük yanılgıdır. Toplumun bütününü ilgilendiren, çalışma ilişkilerini yeniden biçimlendiren ve güç ilişkilerini farklılaştıran sonuçlar ortaya koyan bu süreci sadece çalışma yasalarının değişikliği olarak değerlendirmek mümkün değildir.

Doğrusu böyle olmadığını da, 4857 sayılı İş Kanunu'nun uygulamalarından ve yeni yasa çalışmalarının farklı bakış açılarıyla tartışmalar yaratmasından, Anayasa Mahkemesi'nin kararlarıyla süreci etkilemesinden ve nihayetinde henüz toplumsal bir uzlaşının yaratılamamasından anlamak mümkündür.

Tartışmalarımızın bir diğer önemli yönü ise somut beklentiler ve sonuçlar ortaya koyabilmektir. Çalışma yaşamını doğrudan etkileyen yasalar bağlamında acaba biz somut olarak ne tür bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

beklenti içerisindeyiz. Gelişmelere nasıl cevaplar oluşturabiliriz, bu topluluğun da böyle bir amacı olmasını arzu ediyoruz.

Şüphesiz önemli bir zorluktan bahsediyorum. Bir günlük toplantı içerisinde üç temel yasal alana yönelik –belki bireysel ve kolektif çalışma ilişkileri işleyişleriyle daha iç içe geçmiş, birindeki değişimin mutlak diğerini etkilediği– tartışmalardan somut beklentiler ortaya koyabilmek kolay olmayacaktır. Kanımca önemli olan böylesi bir yaklaşımı benimseyerek geliştirebilmek ve şüphesiz, Konfederasyonun istekliliğine bağlı olarak bu çalışmaları devam ettirerek sendikal hareketi düşünsel zeminde hazırlıklı kılmaktır.

Sözü uzatmadan, bugünkü toplantımızda iki tebliğ olacaktır. Zamanımız yeterli olmakla birlikte sınırsız değildir. Doğrusu zamanı yönetmek açısından, iki tebliği ara vermeden dinlemek ve sonrasında, önce sosyal güvenlik alanını ele alıp, oradaki tartışmaları değerlendirerek, bireysel-kolektif çalışma ilişkileri alanına yönelmenin uygun olacağını düşünüyorum.

Tartışma zemini serbesttir. Belirli bir düzen içerisinde tartışmanın yönetilmesini doğrusu tercih etmiyoruz. Sadece tartışmaya katılırken, lütfen, ses kaydı yapıldığı için konuşmacıların her defasında kendilerini tanıtmalarını, isimlerini belirtmelerini rica edeceğim.

Çok uzatmak istemiyorum ama son bir nokta olarak, doğrusu hukukçu olmadan toplantıyı yönetme sorumluluğunu üstlenmem benim için biraz tuhaf oldu. Ancak iş hukuku alanının sürekli belirleyici olduğunu, bir çalışma yaşamı içerisinde akademik hayatın devam ettiğini düşünüyorum. Ve belki gerçekten bu çok olağan bir tespit ama özellikle 4857 sayılı İş Yasası'nın uygulamalarıyla birlikte düşünüldüğünde, Türkiye'de tartışmaların ve yaklaşımların yeterince ekonomi politiği dikkate almadığı, salt hukuki değerlendirmelerin hakim olduğu bir çalışma ilişkileri güdümlenmektedir. Oysa uluslararası literatürde çalışma ilişkilerini düzenleyen yasalarla ilgili tartışmaları içeren yayınların en azından bir bölümünde ekonomi politik temel alınmakta ve "iş hukukunun krizi" ifadesi bugün önemli bir kabul görmektedir. Adeta çalışma yasalarındaki değişim-dönüşüm tartışmalarında "iş hukukunun krizi" yaklaşımı önemli bir referans oluşturmaktadır. Böyle bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

referansın ise ülkemizdeki tartışmalarda yeterince yer almadığı düşüncesini taşımaktayım. Belki sendikaların da böyle bir referansı, beklentileri somutlaştırmada dikkate almaları gerekmektedir.

Sözü önce Ali Güzel hocaya bırakmak istiyorum. Sosyal güvenlik alanında reform iddialarını da dikkate alarak, herhalde yarım saat gibi bir sürede, şüphesiz zaman sınırlamasından bahsetmek çok hoş bir şey değil ama, hocam bizlere bir tartışma zemini yaratacaktır. Daha sonra ise Ali Murat Özdemir hocamız iş hukukuna yönelik olarak tartışmalara yön verecektir. Tekrar katılımlarınız için teşekkür ediyorum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ALİ GÜZEL

SOSYAL GÜVENLİK YASALARINDA DEĞİŞİM: YENİ EĞİLİMLER*

I. GENEL HUKUK KURAMI VE FELSEFESİNDEN SOSYAL GÜVENLİK YASALARINA...

Genel olarak yasalardaki değişimi ve konumuzla bağlantılı olarak sosyal güvenlik yasalarındaki değişimi açıklamaya çalışmak, kaçınılmaz olarak konuyu; hukuk felsefesi ve bu kapsamda hukukun genel kuramı çerçevesinde değerlendirme gibi çok güç bir görevi karşımıza çıkarmaktadır. Bilindiği üzere, hukukun genel kuramının konusu, ilk aşamada hukukun kendisi olmayıp, daha çok hukuk hakkında ortaya atılmış görüşlerin açıklanmasıdır. Bu ise *hukuk dogmatiği* veya *hukuk doktrini* olarak adlandırılır. Öte yandan, hukuk kuramı, hukuk felsefesindeki *adalet kuramı* ile farklılaşmaktadır. Burada daha çok, değerlere ilişkin anlayış ve görüşler incelenir. Bu ise, hukuk normunun ideolojik yönünü ilgilendirecektir. Dikkat edilirse, her iki bakış açısında da pozitif hukukun veya belirli bir hukuk sisteminin ya da belirli bir hukuk branşının incelenmesi söz konusu değildir. Ancak, her durumda, hukuk normunun temelleri ve nitelikleri ile uygulanmaya konuluş yöntemi veya gerçekleştirmeye çalışacağı *sosyal işlevleri* sorunsalı söz konusudur.

"*Hukuk*" ve "*adalet*" kavramlarına ilişkin sorular, insanlığı her zaman ilgilendirmiştir. Gerçi "*Hukuk Felsefesi*" deyimi, XIX. yüzyılda Hegel'in (1770-1831), *Hukuk Felsefesinin İlkeleri* ile gün ışığına çıkmıştır ama, kavradığı sorunlar, çok daha önceleri Aristo (M.Ö. 384-322) ve Platon (M.Ö. 427-347) tarafından da ayrıntılı olarak incelenmiştir. Genel Hukuk kuramı ise, ilk kez Anglosakson dünyasında, filozof Jeremy Bentham (1748-1832) ve hukukçu John Austin (1790-1850) tarafından yapılan çalışmalara dayanır. Daha sonra klasik açıklamasını Avusturyalı hukukçu Hans Kelsen'in (1881-1973), *Saf Hukuk Kuramı* ile

---

* Bu tebliğ, DİSK'in Kuruluşunun 40. Yılı nedeniyle planladığı etkinlikler kapsamında, "*İş ve Sosyal Güvenlik Yasalarında Değişim: Yeni Eğilimler*" konusundaki çalışma grubunun tartışmalarına temel oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bulur ve XX. yüzyılda, başka anlamlarıyla bilinen gelişmesini sürdürür. Bu süreç, bütünü itibariyle, liberal hukuk sistemini oluşturacaktır. Hiç kuşkusuz, anılan bu sistemin de, yüzyıllar boyunca alacağı anlam, birbirinden farklı olacaktır. İşte, inceleme konumuz olan *sosyal güvenlik yasalarındaki değişimi*, liberal hukuk sisteminin bu farklı anlamları ekseninde değerlendirmek gerekecektir. Aynı olgu, günümüzdeki *eğilimler* bakımından da doğrudur. Hiç kuşkusuz ve her koşulda, hukuk ile ekonomik sistem arasındaki bağ, hiçbir zaman akıldan çıkarılmamalıdır. Çünkü liberal hukuk sistemi, liberal (kapitalist) ekonomik sistemin bir ürünüdür. Birini diğerinden koparark incelemek olanaklı değildir.

Liberal hukuk kuramı ve felsefesinden farklı olarak, Marx ve Engels'in araştırmaları esas alınarak bir "Marksist Hukuk Felsefesi"nden ve hukukun genel kuramına ilişkin bir "Marksist Hukuk Kuramı"ndan söz edilemeyecektir. Bununla birlikte, Marx ve Engels'in bazı yazılarında hukuk konusundaki önemli görüşleri de yadsınamaz. Ancak, Marx ve Engels, çok sınırlı saptamaları dışında, sosyal güvenlik sorunuyla ilgilenmemişlerdir. Ancak, sosyalist ülkeler, kendi somut koşullarına özgü sosyal güvenlik sistemleri oluşturmaktan geri kalmamışlardır.

Sosyal güvenlik yasalarındaki değişim, kalın çizgileriyle belirlenen bu ayrım bağlamında değerlendirilecektir. Öncelikle, Sovyet Rusya'da uygulanan sistem, daha sonra ise kapitalist ülkelerdeki sistemlerin oluşum süreci üzerinde durulacak; izleyen bölümde ise, ortaya çıkan değişimler ve yeni eğilimler irdelenmeye çalışılacaktır.

II. SOSYALİST SİSTEMDE SOSYAL GÜVENLİK

1. Genel Olarak

Yukarıda çok kısa olarak işaret edildiği gibi, sosyalist kuramın teorisyenleri Marx ve Engels; ekonomi, politika, din ve kültür gibi bütünsel kapsayıcılığı olan ilişki biçimleri hakkında derinlemesine çözümlemelerde bulunmuşlarsa da, hukuk alanında sistematik ve kapsayıcı bir inceleme yapmamışlardır. Bu itibarla Roma hukuk sisteminden gelen kamu hukuku-özel hukuk ayrımı da mevcut değildir Hukuk, daha ziyade mülkiyet ve üretim ilişkileri bağlamında ele alınarak, kapitalist sistemin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kurumlarının ve sınıfsal yapısının uzantısı olan bir üstyapı kurumu olarak değerlendirilmiştir.

Fakat Sosyalist teorinin uygulayıcısı olan siyasal partilerin çeşitli ülkelerde, özellikle Rusya'da, devlet iktidarını ele geçirmesiyle bir sosyalist hukuk kuramı inşa etme gereksinimi ortaya çıkmıştır. Nitekim Marksist kuramda hukuk, burjuvazinin mevcut üretim ilişkilerini devam ettirmesine yarayan ve bu doğrultuda devlet aygıtını düzenleyen-koruyan temel bir öğedir. Velhasıl hukukun, bir sosyalist hukuka dönüşmeden, devlet aygıtıyla birlikte tamamen ortadan kalkması, sönümlenmesi gerekmektedir.

Ekim Devrimi sonrası meydana gelen gelişmeler ise; çeşitli zaruretlerden dolayı yukarıdaki temel Marksist yaklaşımın uzağında pratiklerin ortaya çıkması şeklinde olmuştur.

2. Sovyet Rusya Sosyal Güvenlik Sistemi

Sosyalist blok dahilinde ortaya çıkan sosyal güvenlik politikalarında temel yöntem, toplumun tüm kesimlerini herhangi bir karşılık olmaksızın güvence altına alan ulusal sağlık hizmeti uygulamasıdır. Bununla birlikte, tüm toplumu kapsayıcı karşılıksız sosyal güvenlik sistemi anlayışı, sosyalist ülkeler dışında da uygulama alanı bulmuştur. Sovyet döneminin hukuk inşa sürecinin ilk kırılma noktası, 1921 tarihli 10. Parti Kongresi'nde kararlaştırılan Yeni Ekonomik Politika (NEP) programıdır. Bu program, daha çok yürütülecek ekonomik politikalar ve kalkınma konularında temel hedefler ve yöntemleri ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, Sovyetler'de hukuk inşa sürecinin ilk aşaması iktisadi hukuk doktrininin kuramsallaştırılması sonucunu doğurmuştur diyebiliriz.

Sonraki dönemlerde Sovyet Rusya ve daha sonra Doğu Bloku ülkelerine sirayet eden, çeşitli araç ve yöntemlere sahip sosyal güvenlik uygulamaları ortaya çıkmıştır. Burada hemen reel sosyalizmin kurumsal uzantıları sayılabilecek bu sosyal güvenlik uygulamalarının, kapitalist ekonomik sistemdeki uygulamalardan temel noktalarda farklılaştığını belirtmek gerekir. En önemli ayrışma noktası; kapitalist ekonomik sistemin liberal hukuk anlayışının, sosyal güvenlik politikalarını üretim ilişkilerinin niteliğinden bağımsız ele almasıdır. Sosyalist hukuk anlayışında ise hukuksal düzenlemeler ikinci planda gelmekle, üretim ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi çözümü öne

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çıkarılmıştır. Toplumsal ekonomik ilişkilerin sosyalist çerçevede yeniden düzenlenmesinin zaten doğal bir sonucu olarak kendiliğinden işleyen bir sosyal güvenlik sistemi ortaya çıkmaktadır. Liberal hukuk yaklaşımında ise hukuksal tasarruflar sonul bir hedef olarak görülmüştür. Buna göre, ekonomik sistemin temel ilişki biçimine müdahale etmeksizin, hukuk sisteminde yapılacak pozitif düzenlemeler ile sosyal adalet ve barışın tesisi mümkün olacaktır.

1917 yılından itibaren Sovyet Hükümeti, daha sonraları çeşitli sorunlarla karşılaşacak olan çok kapsamlı bir sosyal sigorta sistemini oluşturmuş ve 31 Aralık 1918 tarihli bir kararnamede ilk kez *sosyal güvenlik* terimi kullanılmıştır. Sovyet Rusya Sosyal Güvenlik Sistemi'nin temelini 1936 tarihli Anayasa'nın 120. maddesi oluşturmaktaydı. Bu hükme göre, Sovyetler Birliği yurttaşları, yaşlılıklarında olduğu gibi, hastalıklarında ve çalışma kapasitelerini yitirdiklerinde de maddi açıdan güvenceye sahip olma hakkına sahiptirler. Bu hak, devletin finansmanını üstlendiği geniş kapsamlı bir sosyal sigorta ve ücretsiz sağlık hizmetleri aracılığıyla güvence altına alınmıştır.

Anayasanın sözü edilen hükmü, tüm sosyalist ülkelerin anayasalarının başında yazılmış olan *herkes kendi çalışmasına göre* kuralına dayalı bir sosyal güvenlik anlayışını da yansıtmaktaydı. Söz konusu kural, çalışan herkese çalışması karşılığında bir ücreti güvenceye alırken, irade dışı nedenlerle aktif olarak çalışamayanlara ise önceki çalışmasına karşılık oluşturacak ücret yerine ikame edilmek üzere bir geliri güvenceye kavuşturmaktaydı. Böylece herkes, işçi statüsü içinde değerlendirilmiştir. Bu ise, Marksizm'in, Hegel'in bazı ilkelerini geliştirmesinin bir sonucu olmakta ve esas itibariyle; insanı, doğayı değiştiren aktif çalışma olgusu ile bütünleşmiş bir kimse olarak kabul eden bir anlayışı yansıtmaktadır.

Belirtilen esaslara dayalı sosyal güvenlik sistemi şu unsurlara sahip bulunmaktaydı: Öncelikle serbest hekim ilkesine yaslanmayan ve yararlananlar bakımından tamamen ücretsiz bir sağlık hizmeti söz konusuydu. İkinci olarak, bazı açılardan sosyal sigorta tekniğinden ayrılarak, parasal nitelikli sosyal sigorta yardımlarını karşılamak için farklı bir model geliştirmişti. Değişik adlarla yapılan parasal yardımlar, irade dışı çalışamayan ve ücret gelirinden yoksun olan işçilere, bunun yerine geçecek bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kazancı garanti etme amacına yönelikti. Başlangıçta, anılan sistem sadece sanayi işçilerini kapsamına almaktaydı. Ancak, daha sonraları sistem genelleştirilmiştir. Söz konusu yardımların finansmanı, klasik sosyal sigorta tekniğinden farklı olarak, sadece işletmeler tarafından ve vergi yoluyla karşılanmaktaydı; sistemden yararlananların finansmana, örneğin prim ödeyerek bir katkısı mevcut değildi.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce, sosyal güvenlik sisteminin yasal dayanağını 14 Temmuz 1956 tarihli yasa oluşturmaktaydı. Anılan bu yasa, esas olarak emeklilik rejimini düzenlemekteydi. Buna göre, erkeklere 60, kadınlara ise 55 yaşında emekli aylığı bağlanmaktaydı. Aylık oranı ise, ilgilinin ücretinin %55 ila %100'ü arasında değişmekteydi. Düşük ücretlerde bu oran %100 iken, yüksek ücret alanlarda ise %55 olarak belirlenmişti.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ise, sosyalist blok ülkeleri serbest pazar ekonomisine geçmişler ve sosyal güvenlik sistemleri de, aşağıda ayrıntılı olarak açıklayacağımız gibi, liberal sisteme yaslanan bir sosyal güvenlik sistemine dönüşmüştür. Dahası, Dünya Bankası ve IMF reçeteleri doğrultusunda, ülkemizde 5510 sayılı yasa ile olduğu gibi, eski Doğu Bloku ülkeleri olan Polonya, Macaristan ve kısmen de Çek Cumhuriyeti'nde, neoliberal ideoloji ile uyumlu bir sosyal güvenlik sistemi yürürlüğe konulmuştur. Bu olgu, ekonomik ve siyasal sistemin, diğer alanlarda olduğu gibi, sosyal güvenlik yasalarını da ne denli değişime uğrattığının çarpıcı bir örneğini oluşturmaktadır.

III. KAPİTALİST (LİBERAL) SİSTEMDE SOSYAL GÜVENLİK

1. Genel Olarak

Belirtilen sistemde sosyal güvenlik sistemlerinin oluşturulması çok uzun bir tarihi evrimin sonucudur. Ancak, Fransız Devrimi ile açılan çok kısa sayfayı bir kenara bırakırsak, anılan sistemlerin, asıl olarak XIX. yüzyılın sonlarından itibaren yürürlüğe konulduğunu söyleyebiliriz. Daha sonraki dönemlerde, sistemler farklı anlayışlar ekseninde gelişmiş ve ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonradır ki, gerçek anlamda sosyal güvenlik sistemlerinden söz edilebilmiştir. O tarihten bu yana, anılan

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

sistemler, ekonomik büyümeye koşut olarak olağanüstü gelişme gösterdikten sonra, 1980'li yıllardan itibaren derin ekonomik krizin etkisiyle gerileme sürecine girmiş bulunmaktadır. Günümüzde, tüm ülkelerde bu kriz yaşanmakta ve yeni eğilimler bu krize göre biçim almaktadır.

Önemle belirtelim ki, kapitalist sistemi benimsemiş olan tüm ülkelerde özdeş sosyal güvenlik sistemlerinin oluşturulduğunu söylemek hatalı olacaktır. Tarihsel gelişim sürecinde birbirinden kesin çizgilerle ayrılan sosyal güvenlik sistemleri mevcut olduğu gibi, benzer özellikleri barındıran sistemler de mevcuttur. Bu konuda ve genel hatlarıyla şöyle bir ayrım yapılabilecektir: Asya Modeli (Japonya), Amerikan Modeli ve Avrupa Modeli. Örneğin, ABD'de, Batı'daki anlamıyla bir sosyal güvenlik sistemi mevcut değildir. Sadece yaşlılar için öngörülmüş asgari düzeyde bir kamu emeklilik sistemi ve yoksulluk düzeyi dikkate alınarak sağlanmış hastalık sigortası mevcuttur. Sosyal güvenlik, bireysel sorumluluk alanında bırakılmış ve devletin bu alana müdahalesi, uygulanan ekonomik sistemin doğal bir gereği olarak düşünülmemiştir. Her şey piyasa kurallarına terkedilmiş, işletme düzeyinde veya bireysel tasarruf (yön: borsa) mekanizmaları çerçevesinde sosyal güvence sağlanmıştır.

Bu noktada dikkatlere sunulması gereken çok önemli bir nokta, Amerika'nın tek güç haline gelmesi, bütün dünya ülkelerinde, özellikle Dünya Bankası ve IMF aracılığıyla ve 1980'li yıllardan itibaren bu sistemin yürürlüğe konulmak istenmesidir. İşte, sosyal güvenlik yasalarındaki değişim ve yeni eğilimler, bu çerçevede düşünülmeli ve tartışmalar bu noktada yoğunlaşmalıdır. Ülkemizdeki değişim süreci de, ne yazık ki, bu yazgıyı paylaşmaktadır.

Bu parantezi kapattıktan ve vurgulanan bu son noktanın, bundan sonraki açıklamalarımızın ve varacağımız sonucun temel taşını oluşturacağını belirttikten sonra, Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nin de dahil olduğu Avrupa ülkeleri sosyal güvenlik sistemlerinin tarihsel oluşum, gelişim ve değişim sürecinin ortak özelliklerini ana başlıklarıyla incelemek istiyoruz. Yapacağımız açıklamaların anlaşılabilmesi için, incelenecek sistemin kapitalist ekonomik sistem ve bireyci hukuk anlayışı kapsamında yer aldığı yönündeki gerçek gözden uzak tutulmamalıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

2. Liberal Ekonomik Sistem ve Bireyci Hukuk Anlayışının Egemen Olduğu Dönemde Sosyal Güvenlik: Serbest Piyasaya Evet, İyilikseverliğe Hayır !..

Bilindiği üzere Smith, Ricardo, Maltus, Mill ve Bastiat gibi klasik iktisatçılara göre, en uyumlu ekonomik denge, serbest rekabet esasına dayanmalı ve bu serbest rekabet ortamında herkes kendi girişimleriyle baş başa kalmalı, devlet ekonomik alana hiçbir biçimde müdahale etmemelidir: Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler! Bu ekonomik dogmadan, özgür bireyin ancak sundukları karşılığında yeni haklar edinebileceği, bunun dışında herhangi bir hak edinemeyeceği ilkesine varılmaktaydı. Jandarma Devlet, hiçbir iyilikseverliğe boyun eğmemelidir!.. Bentham, Ricardo ve Maltus, çalışma hakkı veya sosyal yardım hakkı düşüncesine şiddetle karşı çıkmışlardır.

Bu liberal ekonomik sisteme bağlı olarak hukuksal planda da bireyci hukuk anlayışı egemen olmuştur. Buna göre, bireyler özgür doğarlar ve özgür yaşarlar!... Eşit ve özgür bireyler arasında, özgür iradeye dayalı olarak elde edilmiş haklar, kendi çıkarlarına en uygun olanıdır. Bu postula, bireylerin özgür iradeleri, yani sözleşme özgürlüğü dışında hak elde etmelerine, borç altına girmelerine olanak tanımamaktaydı. Devletin kural koyarak bu alana müdahalesi ise düşünülebilecek bir olgu değildi. Örneğin, işveren, istediği işçi ile sözleşme yapar, ücret ve çalışma koşulları bu sözleşmede özgürce belirlenir ve taraflar diledikleri zaman bu sözleşme ilişkisine son verebilirler... Bu sistemde devlet müdahalesi düşünülmediği gibi, örneğin işçilerin örgütlenme hakkı da söz konusu olamayacaktı.

3. İşçi Sınıfı Açısından Sömürü Düzenine ve Güvencesiz Bir Ortama Sürüklenme...

Az önce açıklanan ekonomik ve hukuksal sistem, işçiler bakımından kara bir tabloya dönüşmüştür. Sanayi Devrimi ile her geçen gün sayıları artan ve emek gelirinden başka bir geliri olmayan işçinin emeği bir meta gibi değerlendirilmekte, arz ve talep yasasına bağlı kılınmaktaydı. Bu durum, kentlerde toplanan işçilerin ve özellikle de kadın ve çocuk işçilerin 14-15 saat günlük çalışma sürelerine tabi tutulmaları ve sefalet düzeyinde ücretlerle çalışmaları sonucunu doğurmuştu. İş kazaları ve hastalık gibi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

riskler her geçen gün artan oranda işçiyi etkilemekteydi ve bunlara karşı hiçbir güvence söz konusu değildi.

Liberal toplum düzeni, belirtilen bu dramatik sorunlara hiçbir çözüm öngörmemekteydi. Liberal sistemde tek çözüm (*ultimum subsidium*) yardım mekanizmasıydı; işsizlere, yaşlılara, hastalara yardım etmek...

4. Sosyal Güvenlik Alanında İlk Yasal Düzenlemelere Doğru...

Yukarıda kalın çizgileriyle açıklanan dönem, işçi sınıfının içinde bulunduğu ağır sorunlara çözüm için yasal düzenlemelerin ortaya çıkmasına ve gelişmesine de tanık olacaktı. İlk olarak, iş kazaları ve meslek hastalıkları riskine karşı güvence içeren yasal düzenlemeler, daha sonra sosyal sigorta sistemleri ve nihayet aile yardımlarını öngören düzenlemeler yürürlüğe girmiştir.

Hemen ekleyelim ki, Bismarck tarafından yürürlüğe konulan sosyal sigorta sistemi bu alanda belirleyici olmuştur. Aynı dönemde, tam olarak XIX. yüzyılın sonlarına doğru, diğer Avrupa ülkelerinde ise, sadece iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı güvence oluşturan münferit yasal düzenlemeler görülecektir; 1883 İtalyan Yasası, 1884 Alman, 1894 Norveç, 1897 İngiliz, 1898 Fransa ve Danimarka yasaları, bu yöndeki düzenlemelere örnek oluşturmaktadır.

İş kazaları ve meslek hastalıklarına ilişkin bu yasalar, esas olarak, klasik sorumluluk hukukunun ilkelerinin uyarlanması esasına dayanmaktaydı ve birçok ülkede sosyal güvenlik sistemlerinin ilk çekirdeğini oluşturmuşlardı. Buna karşılık, karşılıklı yardım sandıkları modeli, yepyeni bir modeli ortaya çıkaracaktır: Sosyal sigorta modeli.

5. Almanya'da Sosyal Sigortaların Doğuşu ve Diğer Avrupa Ülkelerini Etkilemesi

Şu halde, tarihsel süreçte ilk somut tespit olarak, Türk Sosyal Güvenlik Sistemi de dahil olmak üzere, bugün ağırlıklı olarak uygulanan sosyal sigorta tekniğinin ilk temel esaslarının Almanya'da Bismarck tarafından belirlendiğini söyleyebiliriz. Bismarck'ın kişiliğinden bağımsız olarak, böyle bir sistemin ortaya çıkışını hazırlayan faktörler ve buradan fışkıran

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

düşünceler, bugün için de önemini korumaktadır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Almanya'da tarım toplumundan sanayi toplumu sürecine hızlı geçiş olmuş ve bu kentlerde sefalet içinde yaşayan bir proletaryanın oluşmasına neden olmuştur. 1874 yılında yaşanan ciddi ekonomik kriz, işçilerin yaşam koşullarını daha da ağırlaştırmıştır.

İdeolojik planda, Almanya, XIX. yüzyılda, çok çeşitli, fakat çok canlı bir sosyalist düşüncenin ocağı olmuştur. Özellikle 19. yüzyılın temel ekonomik yaklaşımı olan klasik liberal doktrinin, sanayi toplumlarının sosyal yapısında yarattığı büyük tahribat neticesinde, sosyalist kuramdan devşirilen bazı politikaların kapitalist ekonomik sistemin revize edilmesinde işlevselleştirildiğini söylemek mümkündür. Bu durum kendini en güzel 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Almanya'da göstermiştir. 1875 Gotha Programı, 1891 Erfurt Programı, Kautsky, Bernstein ve Rosa Luxemburg arasındaki sosyal demokrasi tartışmaları, İkinci Dünya Savaşı sonrası bambaşka bir sosyal demokrasi anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte sosyalist kuramın Marksist yorumundan uzaklaşan ve giderek kendine özgü bir sosyal demokrasi kuramı inşa eden Almanya, ilk sosyal politika ve sosyal sigorta uygulamalarını, yine bu gelişmelerin 2. Dünya Savaşı sonrası bir uzantısı sayılabilecek sosyal devlet anlayışını sosyal güvenlik sisteminin inşası sürecine dahil etmiştir. Fakat belirtildiği üzere, gelinen son noktada artık sosyalist sistemin hukuk dizgesinden bahsetmek mümkün değildir. Daha çok kapitalist sistemin temel ilişki biçiminin sınırları içinde ifadesini bulan ve sınırsız kâr arzusuna ekonomik yönden zayıf sınıflar lehine devletin müdahalesini içeren bir yaklaşım söz konusudur. Sosyal güvenlik politikalarının kuramsal çatısını ilk kez bilimsel bir sistematik içinde formüle eden ve kavramsallaştıran Alman bilim adamı Prof. Wilhelm Henrich Riehl olmuştur. Alman birliğinin sağlandığı 1870'li yıllara tekabül eden bu gelişme, sosyalist kuramdan Alman sosyal demokrasisine oradan liberal hukuk sistemi içinde anayasal statüde konumlanan sosyal devlet yaklaşımına uzanan sürecin bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Vurgulamak gerekir ki, Alman sosyal güvenlik sistemi anlayışı, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ekonomik ve sosyal yönden farklı ülkelere kalkınma modeli oluşturmuştur. Bu nedenle günümüz sosyal güvenlik politikalarının gelişimini ve temel kavramlarını

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

anlamak için Alman sosyal güvenlik sistemi ve politikalarını çok iyi incelememiz gerekmektedir.

Siyasal planda; 1877 yılında, 1869 yılında kurulmuş Sosyal Demokrat Parti, parlamentoya (Reichstag) 11 milletvekili sokmayı başarmıştır. Bu başarıdan rahatsız olan ve İmparator'a bir suikast girişimini bahane eden Şansölye Bismarck, bir yandan klasik baskı politikasını izlerken, öbür yandan ise, bir dizi sosyal reformların yaşama geçirilmesini düşünür. Bu reformlarla, daha çok sosyalistlerin etkisini kırmayı amaçlamaktadır.

Söz konusu reformları öngören yasa tasarıları, Bismarck tarafından 17 Kasım 1881 tarihinde parlamentoya sunulmuştur. Sistemin özü şöyle ifade edilmiştir: Ulusal gelirin vatandaşlar arasında yeniden dağılımını devlet eliyle gerçekleştirmek. Devlet, yalnızca varolan hakları koruyucu bir işleve değil, aynı zamanda elverişli kurumları oluşturmak ve sahip olduğu toplumsal araçları da kullanarak tüm vatandaşların ve özellikle yoksulların yaşamlarını iyileştirmekle de yükümlüdür.

Bismarck'ın uygulamaya koyduğu sosyal sigorta tekniğine dayalı sosyal güvenlik sistemi daha sonraki yıllarda diğer Avrupa ülkelerini de etkileyecek ve etkisi günümüze kadar uzanacaktır. Örneğin, 1928-1930 yılları arasında Fransa'da da, çeşitli değişikliklerle bugün de uygulanan sosyal sigorta sistemi, anılan modelden etkilenmiştir. Ülkemizde 1936 tarihli ve 3008 sayılı İş Yasası, sosyal sigortaların temel ilkelerini, anılan modelden esinlenerek düzenleyecektir. 1945 yılından itibaren yürürlüğe giren münferit sosyal sigorta yasaları da aynı esaslara dayalı olacaktır. Bunun gibi, tüm yasaları tek yasa haline dönüştüren ve bugün de yürürlükte olan 506 sayılı Sosyal Sigortalar Yasası da, aynı ilkeleri benimseyecektir.

6. ABD: Liberal Doktrinin Ölüm Fermanı: 14 Ağustos 1935 Tarihli Sosyal Güvenlik Yasası

Tarihsel gelişim sürecinde, ABD'de Başkan Roosevelt tarafından yürürlüğe konulan 1935 tarihli Sosyal Güvenlik Yasası (Social Security Act) da, devletin ve bu bağlamda sosyal güvenliğin, günümüz koşullarında da belirleyici olan işlevlerini özümsemek açısından önem taşımaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1929 Dünya Ekonomik Krizi, Amerikan ekonomisinin derin sarsıntılar geçirmesine, işsizliğin ürkütücü boyutlar kazanmasına neden olmuştur. 1932 yılında başkan seçilen Roosevelt, devletin ekonomik ve sosyal alana müdahalesini engelleyen ve kutsal sayılan "ekonomik liberalizm" ilkesini bırakmış; böylece, o güne kadar egemen olan "Jandarma Devlet" anlayışı, yerini refah devleti (Welfare State) anlayışına terk etmiştir. İşte, bu kapsam ve konjonktürde benimsenen 1935 tarihli Sosyal Güvenlik Yasası, 1929 yılına kadar ABD'de zafere ulaşan ve hiçbir sınır tanımayan liberal öğretinin "ölüm fermanı" olarak da nitelendirilmektedir. Söz konusu yasa, yoksulluk sorununa bir bütün içinde bakmakta; işçiler için yaşlılık ve ölüm sigortalarını düzenlemekte, işsizliğe karşı bazı önlemleri içermekteydi. İşsizlik sigortasının kurulması eyalet yasalarına bırakılmış, sadece uyulacak ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkelere uygun olarak, işsizlik sigortasının düzenlenmesi halinde, vergilerle finanse edilen sübvansiyonların bu eyaletlere verileceği öngörülmüştü. Böylece, toplumdaki ihtiyaç sorununa bir bütün içinde çözüm getirme amacı izlenmişti. Öngörülen çözümler, sadece işçileri değil, ekonomik kriz nedeniyle yoksulluğa düşen herkesi kapsamaktaydı.

1935 tarihli Yasa ve öngördüğü sistem, 1940'lı yıllarda İngiltere'de sosyal güvenlik alanında yeni bir çığır açan Beveridge Raporu'nu da etkileyecektir.

7. Yeni Bir Sosyal Güvenlik Kuramı: Beveridge Raporu ve Etkileri

1941 yılında İngiliz Hükümeti tarafından Sir William Beveridge başkanlığında görevlendirilen komisyon, sosyal güvenlik alanında yeni bir anlayışın, yenileşmenin öncüsü sayılan ve 20 Kasım 1942 tarihinde açıklanan, kısaca "Beveridge Raporu" olarak anılan rapor, sadece İngiltere'de değil, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra diğer Avrupa ülkelerinin sosyal güvenlik sistemlerinin oluşumunda da esin kaynağı olmuştur.

Beveridge Raporu'nda öngörülen sosyal güvenlik sistemi, şu temel düşünceye dayanmaktaydı: Yoksulluk çağdaş bir toplumun yüz karasıdır; geniş kapsamlı ve sistematik bir sosyal güvenlik modeliyle toplum yoksulluk sorununu çözebilir. Anılan raporda, sosyal güvenlik sistemi, genellik ve sigorta yardımlarında yılları beklemek gerekmiştir. 1945 yılından itibaren, o güne kadar Batı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ülkelerindeki sosyal güvenlik sistemlerine ve bu konudaki gelişmelere koşut olarak Türk Sosyal Güvenlik Sistemi oluşturulmaya başlamıştır. 1961 Anayasası, yine Batı ülkelerinde, yüzyılların süzgecinden geçmiş ve bu ülkelerinin anayasalarında ve uluslararası insan hakları belgelerinde somutlaşmış olan sosyal devlet kavramını ve sosyal güvenlik hakkını ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Yürürlükteki 1982 Anayasası da bu modeli esas almıştır. İşte, sorunlarını ve geleceğini tartıştığımız bugünkü Sosyal Güvenlik Sistemimiz, bu ulusal ve uluslararası gelişmelerin etkisiyle oluşan bir sistemdir. Model olarak, AB ülkelerinde en yaygın olarak uygulanan model ile özdeşlik göstermektedir.

III. LİBERAL DEVLETTEN SOSYAL DEVLETE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİ

Gerek "liberal devlet" gerek "sosyal devlet" modern çağı tanımlayan devlet tipleridir.

Aralarındaki ilişki sosyal devletin liberal devletin bir bakıma eleştirisi olmasıdır; 19. yüzyıl sonlarından itibaren gelişme sürecinin liberal devletten sosyal devlete doğru olmasıdır. Çağdaş Batılı sistemler ikisinin sentezi gibi düşünülebilirler.

19. yüzyıldan itibaren gelişme göstererek eski rejimin yerini alan liberal devleti, koşut olarak ekonomik ve politik düzeylerde tanımlayabiliriz. Sosyoekonomik planda liberal düzen ve devlet feodal eski rejime göre kapitalizme özgü sayılır, aynı yüzyılda kapitalizmin ve liberalizmin eleştirisi olarak ortaya çıkan sosyalizme göre de. Özel mülkiyeti ve pazar ekonomisini savunur ve gerçekleştirir; devlet müdahalesine karşıdır, devletin ekonomik işlevlerini sınırlar (devletin esas rolü kapitalist özel mülkiyet ve piyasa düzenini korumak, kuralsal çerçevesini ve düzenlenmesini sağlamak, gerekirse desteklemektir). Liberal düzen ve liberal devlet, kapitalizmin özellikle serbest rekabetçi türüne özgü görülürler, daha sonra kapitalist yapı korunmakla birlikte devlet müdahaleciliği gitgide önem kazanacaktır. Bu yöndeki gelişme için Keynesçi müdahaleci liberalizm ve tekelci devlet kapitalizmi gibi terimler kullanılmaktadır.

Politik planda liberal devlet, monarşik-otokratik eski rejimin alternatifi olarak ortaya çıkmış, burjuva demokrasisi ile özdeşleştirilmiştir. Belirleyici özellikleri anayasal parlamenter

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sistem, zenginlik-mülkiyet ve başka kriterlere göre sınırlı demokrasi (bu demokrasi giderek genişleyecek, genel oy demokrasisi haline gelecektir), parti çoğulculuğu, kamuoyu ve toplumsal örgütlenmeler, bazı sınırlı işlevlerde uzmanlaşmış bürokratik kurumlaşma ve yönetim tarzıdır.

19. yüzyılda oluşum ve gelişim sürecini yaşayan liberal devlet, eski monarşik düzenle uzlaşabilmiş (parlamenter monarşi formu), diktatoryal biçimlerle eklemlenmiştir. Aynı çağda diğer yandan sosyalist bir eleştiri ve yadsımayla karşılaşmıştır. *Sosyalizm, liberal devleti sınıfsal eşitsizliklere dayanma ve onların varlığını sürdürme, onları koruma, dolayısıyla fiilen burjuva devleti ve demokrasisi olmakla eleştirmiştir.* Liberal düzen ve devlet yerine mülkiyeti sınırlayan veya ortadan kaldıran sosyal eşitlikçi ve kolektivist bir düzen önermiş, böylece burjuva demokrasisinin yerini alacak gerçek kitle demokrasisinin kurulabileceğini savlamıştır.

Liberal devletten sosyal devlete doğru evrimin bir etmeni bu sosyalist eleştiridir. Özellikle sosyalizmin devrimci değil reformcu türleridir. Reformcu sosyalizm liberal düzenin yıkılmasını değil sosyal dengesizlik ve eşitsizlikleri yumuşatacak, kaldıracak reformlarla düzeltilmesini savunuyordu. Bu reformlar kapitalist özel mülkiyetin sınırlanmasını, devlet mülkiyeti, küçük mülkiyet ve kooperatist mülkiyetin yaygınlaştırılmasını, işçi sınıfı ve kitle lehine yeniden bölüşümü sağlayacak sosyal politikalar uygulanmasını, çalışma mevzuatı çıkarılmasını savunuyordu. Bu minvalde ütopik sosyalistlerin, Sismondi ve Saint-Simon'un, Alman devletçi sosyalizminin, yüzyıl sonlarından itibaren sosyal demokrat partilerin yaklaşımları ve politikaları belirtilebilir. Ancak sosyalistler aynı zamanda sınırlı reformları aşan genel bir sosyalist düzen tasarımına sahiptiler, bu bakımdan liberal devletin evrimleşmesi sonucu oluşacak olan sosyal devletin ötesinde idi toplum projeleri.

Sosyal devlet yönünde gelişmenin çok önemli bir etmeni sosyalist eleştiri ve projedir. Sosyal devlet bir anlamda sosyalist yönde radikal dönüşüm yerine liberal düzenle sosyalizmin sentezi olarak nitelenebilir. Keza partiler ve sendikalar çerçevesinde güçlü bir kitle örgütlenmesi ve hareketi yaratabilmiş olan sosyalist akım, yönetimler üzerinde sosyal devlet yönünde reformlar yapılması lehine güçlü bir basınç oluşturmuştur. 19.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yüzyıl sonlarından itibaren sosyal politika uygulamasının gelişiminde bu basıncın rolü mühimdir.

Fakat sosyal devlet yönündeki gelişmeler salt sosyalizmin etkisiyle açıklanamaz. Yönetimler Yeniçağ'dan beri yoksul kitleye yönelik politikalar uygulamaktaydılar, bu politikalar yoksullar üzerinde baskıcı kontrolle yardım unsurlarının bileşimiydi (ilki ağır basıyordu ama). Dinsel kurumlaşma Ortaçağ'dan beri hayırseverlik etkinlikleri yürütüyordu ve 19. yüzyılda sosyalizm gibi sosyal Hıristiyanlık da liberal kapitalist düzeni eleştiriyor, sosyal politika önlemleri öneriyordu. Liberalizm içinde bir kanat olan sosyal liberalizm ise sosyal dengesizlikleri azaltacak reformlar öneriyordu.

Sosyal devlet yönünde ilk dönüşüm 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında yaşandı. Bu gelişmede yukarıda saydığımız ideo-politik etkilerin yanısıra, muhafazakâr-liberal bileşimi yönetici sınıfın düzeni koruma kaygısı da etkili oldu. İşçi sınıfından, alt sınıflardan, yeni kurulan ve güçlenen sosyalist partiler ve sendikalardan gelebilecek radikal bir değişim, hatta devrim tehlikesine karşı bir emniyet sübabı olarak da görülebilir bu dönemdeki sosyal önlemler. Keza 19. yüzyıl boyunca yaşanan ekonomik gelişmenin sağladığı maddi olanaklar da mümkün kıldı bu önlemleri. Böylece işçi sınıfının, alt katmanların sistemle entegrasyonu yönünde adımlar atılmış oldu (bu entegrasyonu esas gerçekleştirecek olan 20. yüzyılın ikinci yarısındaki sosyal devlettir).

Söz konusu sosyal önlemlerin bir ekseni devletin sosyal güvenlik sistemleri kurmaya başlamasıdır. Bismarck Almanya'sında başlayan bu süreç tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Sistem başlıca riskleri (yaşlılık, hastalık, iş kazaları ve diğer) kapsamaktadır, ama henüz oldukça yetersizdir; ödemeler ve sağlanan hizmetler açısından, ulusal gelirin küçük bir bölümünü oluşturmaktadır sadece. Sosyal önlemlerin diğer ekseni çalışma mevzuatının geliştirilmesidir. Böylece işçi sınıfının çalışma koşulları bir ölçüde düzeltilebilmiştir. Keza örgütlenme hakkının tanınması sosyal devletin sivil toplum içindeki tamamlayıcısı toplumsal örgütlenmelerin kökleşmesini sağlamıştır (özellikle sendikalar, ayrıca dernekler, kooperatifler). Üçüncü bir eksen sosyal etkileri önemli kamu hizmetlerinin geliştirilmesidir, ekonomik varsıllaşma süreci bunu olanaklı kılmıştır: zorunlu ve bedava

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ilköğretim, sağlık hizmetleri, konut (özellikle sosyal konutlar), beledi hizmetler, ulaşım ve iletişim hizmetleri, vs.

İki savaş dönemi (1914-1945) genelleşmiş bir kriz çağıdır. Bunun liberal devlet-sosyal devlet ikilemi açısından etkileri üç yönlüdür. Kriz esas olarak liberal kapitalist düzen ve devletin kriziydi, dolayısıyla onun değişik yönlerde yadsınmasını getirmiştir: radikal bir sosyalist dönüşüm getiren komünizm, totaliter bir çerçevede kapitalizmi yeniden organize eden faşizm. Kriz aynı zamanda liberal kapitalizmin reformist dönüşümü olarak sosyal devlet yönünde girişimleri gerekli kılmış ve hızlandırmıştır, yani 19. yüzyıl sonlarında başlayan süreç ivme kazanarak sürmüştür. Ancak krizin yol açtığı sarsıntılar ve kısıtladığı olanaklar sosyal önlemlerin gerçekleştirilmesini engelleyici de olmuştur.

I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, 1923'ten 1929 krizine uzanan ekonomik genişleme devresinde sosyal önlemler sürmüş ve yayılmıştır. Devletsel sosyal güvenlik sistemleri yerleştirilmiş, kapsanan riskler artmış (işsizlik sigortası bu dönemde yayılmıştır) ve kapsanan nüfus genişlemiştir. Ama hala ödemeler ve hizmetler 1945 sonrası sosyal refah devletine göre epeyce sınırlıdır. Çalışma mevzuatında ilerleme sürmüş, Uluslararası Çalışma Örgütü kurulmuş (bir dizi sözleşme çıkarmış, ama bunların çoğu devletlerce kabul edilmemiştir), 8 saat işgünü kabul görmüş, bazı ülkelerde asgari ücret ve toplu sözleşme uygulamasına geçilmiştir. Sosyal kamu hizmetlerinin yayılması yukarda belirtilen yönlerde sürmüştür (bu arada sosyal konut uygulamasının bu dönemde önem kazandığını belirtelim). Bu dönemde sosyal politika hem muhafazakâr-liberal iktidarlar tarafından hem reformcu eğilimi belirginleşen sosyal-demokrat partiler ve iktidarlar tarafından gerçekleştirilmiştir, ama her iki kesim de kendi açılarından çekinceler getirmeye devam etmişlerdir.

1929 krizinin yol açtığı büyük sosyal sorunlar (işsizlik, gelir düşüşü, iflaslar ve mülksüzleşme, kıtlık ve açlık...) sosyal politikaya verilen önemi çok arttırmıştır, ama aynı zamanda buna ayrılacak kaynakları da kısıtlamıştır. Kriz liberal ekonomik düzenin işlemediğini de göstermiştir. Bu bakımdan 1929 krizi liberal devletin sonunu getiren gelişme olarak belirtilir, giderek sosyal müdahaleci devlet (ya da Keynesian sosyal devlet) liberal devletin yerini alacaktır demokratik siyasal rejim temelinde.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Demokratik rejim dışında ise faşizm liberal devlete alternatif olarak ortaya çıkmış, parlamenter demokrasiye son vermiş, ekonomide o da müdahaleci olmuş, sosyal planda kısıtlayıcı uygulamayla kitle açısından yeni bir sosyal bütünleşme modelini birleştirmiştir. Ayrıca Rusya'da uygulanan komünizm de sosyal devletin ötesinde, kolektif mülkiyete dayanan sosyal eşitlikçi bir modeli pratiğe geçirmeye başlamıştır.

1929 krizi sonrasında liberal kapitalizm kendiliğinden denge sağlayamadığı için devlet müdahaleciliği iyice artmıştır çeşitli eksenlerde. Keynesian mantık müdahaleciliği, krize çözüm olarak düşünülen talebi arttırmak için gerekli görüyordu. Bu noktada ekonomik müdahalecilikle sosyal devlet yönelimi arasında uyum da kurulmaktadır, çünkü talebi arttırılacak olan geniş yoksul kitledir. Bu dönemde işsizlik sigortası ve iş yaratılması, krizden olumsuz etkilenenlere çeşitli sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sistemlerinin geliştirilmesi, çiftçilere ve küçük işletmelere destekler, sendikaların güçlenmesi ve ücretlerin arttırılmaya çalışılması başlıca sosyal önlemlerdir. 1945 sonrası sosyal devletin öncülleridir. ABD'de New Deal, İngiltere'de Keynesianizme kayış, Fransa'da sosyalist Halk Cephesi deneyimi, İsveç'te sosyal demokrasi sosyal devlet yönünde politik adımlar olarak sayılabilir.

1945 sonrasında Batı sistemi iki savaş dönemi krizi ve faşizm tecrübelerinin ardından görece uzun süreli bir gelişme ve denge dönemi yaşamıştır ekonomik, sosyal ve politik açılardan; topluma yayılan bir varsıllaşma görülmüştür (bu nedenle tüketim ve refah toplumu olarak adlandırılır). Bu gelişme ve denge özel mülkiyet ve piyasa düzeni korunarak neokapitalist bir temelde gerçekleştirilmiştir. Bu bakımdan sistemin liberal özelliği sürmüştür; keza politik planda da Batı'da uzlaşmacı liberal demokratik istikrar esas bu dönemde kurulmuştur.

Fakat aynı zamanda liberal düzen ve devleti aşan, değiştiren bir temeli vardır yeni gelişme ve dengenin. Bu temelin bir yönü Keynesian müdahaleciliktir; burada esas kaygı talebi arttırmaktır yine. Devlet müdahaleciliğinin devlet işletmeleri ve kamulaştırmalardan planlamaya ve makro politikalara kadar değişik araçları vardır. Diğer yönü sosyal devlettir, nihayet bu dönemde Batı'da sosyal devlet modelinin egemen olduğundan söz edebiliriz, daha öncekiler sosyal devlet yönünde gelişmelerdir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sadece. Sosyal refah devleti, sosyal piyasa ekonomisi gibi terimler de kullanılır. Bu dönemde sosyal devlet modeli tüm Batılı ülkelerde uygulanmaya başlamıştır. Sosyal devlet başlarda özellikle Kuzey Avrupa ülkeleriyle özdeşleştirilir, ama zamanla Avrupa içinde daha sosyal Kuzey ile Güney arasındaki farklar azalmıştır. ABD ise daha az sosyaldir, neokapitalist özelliği ağır basar.

Sosyal devlet pratiğinin vektörleri nelerdir? Birincisi sosyal güvenlik uygulamasının genelleşmesidir: artık tüm riskler ve tüm nüfus kapsanmaktadır ve eskisi gibi sosyal güvenlik ödemeleri ulusal gelirin küçük bir bölümü değildir ve 1970'lerde %20'yi aşmıştır. İkincisi sosyal kamu hizmetlerinin yaygınlaşması, bireysel tüketimin yanı sıra sosyal tüketimin de önemli ölçüde artmasıdır. Bu eksende eğitimin kitleye yayılması, sağlık hizmetleri, sosyal konutlar ve konut mülkiyetinin yayılması, görece ucuz beledi hizmetler, ulaşım ve iletişim hizmetleri, kültürel faaliyetler sayılabilir. Üçüncüsü yeni dönemin özgünlüğü gibidir; sosyal amaçlı ekonomik politikalar önem kazanmıştır: iş yaratımı ve tam istihdam, mesleki formasyon, asgari ücret ve ücret artışları, sübvansiyonlar (tüketime, tarıma vb.), gelir dağılımının düzeltilmesi (öyle ki Batılı toplumların artık orta sınıflaşmasından söz edilmektedir). Dördüncüsü ise çalışma yaşamında işçi-ücretli sınıfın konumunu güçlendiren gelişmelerdir: etkin bir çalışma mevzuatı uygulaması, iş güvenliği, iş süresinin kısalması, sendikalaşma ve sendikaların etkinliği, işyerinde örgütlenme ve katılım, toplu sözleşmeler, sosyal partnerlik sistemi.

Sosyal devlet hem orta-sağ iktidarların (muhafazakâr, liberal, Hıristiyan Demokrat) hem de sosyal demokrat iktidarların uyguladığı bir model olmuştur. Ancak sosyal devletle sosyal demokrasi arasında yakınlaştırma da yapılır, bu nedenle Batı sisteminin hem liberal demokrasi hem sosyal demokrasi sayılması söz konusudur. Sosyal devlet, sosyal sorunları ve dengesizlikleri önleme kaygısı taşır, ama Batı'da yerleşmesi görece varsıl bir toplum temelinde olmuştur, eskisi gibi yoksul bir işçi sınıfı yoktur. Bu durum hem ekonomik gelişmeyle hem de sosyal devletin başarısıyla açıklanır. Ancak diğer yandan sosyal devlete rağmen kapitalizme özgü sorunlar ve dengesizlikler sürmüştür, sınıf farkları önemlidir ve yoksul bir kesim de vardır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1973 sonrasında petrol kriziyle başlayan süreç sosyal devleti sarsmıştır (ama ağırlığı sürmüştür). İşsizlik artmış, tam istihdam sağlanamaz olmuş, birçok eski sektör yeniden yapılandırılmış ve yarı zamanlı çalışma yayılmıştır; enflasyon yükselmiş, reel gelirler olumsuz etkilenmiştir; nüfusun yaşlanmasına işsizliğin artışı eklenince sosyal harcamalar iyice yükselmiş (ulusal gelirin %30-40'ı), sosyal yatırım ve harcamalarda kısıtlamaya gidilmiştir. Krizin olumsuz etkileri sosyal ve Keynesian devletin sorgulanmasını gündeme getirmiştir. Sorgulama radikal sol yönden de gelmiştir, sosyal demokrasi ise sosyal devletin korunması ve genişletilmesini savunmuştur.

Esas sorgulama ve tepki neoliberal yönden gelmiş, böylece 1945-1975 arasında sosyal devlet karşısında gerileyen liberalizm bu kez ofansife geçmiştir. Neoliberal anlayış Keynesian sosyal devleti piyasa mekanizmasını bozmakla eleştiriyordu, devlet mülkiyeti ve müdahalesine karşı çıkıyor ve özelleştirmeye gidilmesini savunuyordu, bu arada sosyal harcamaların oluşturduğu yüke dikkat çekiyor ve bunların azaltılmasını, sosyal güvenlik ve sosyal kamu hizmetlerinde de özelleştirmeye gidilmesini, piyasa düzenini bozdukları için sendikaların zayıflatılmasını öneriyordu. Nitekim birçok Batılı ülkede bu yönde adımlar atıldı: devlet işletmeleri ve kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, kamu harcamaları ve vergilerin azaltılması gibi. Ancak yine de sosyal devlet yapısı korundu: devlet sosyal güvenlik sistemi sürdü (bu alanda özelleştirme sınırlı kaldı), hatta kriz koşullarında sosyal harcamalar arttı, özelleştirmelere karşın kamu hizmetleri önemini korudu, asgari ücret politikası sürdürüldü, ücretler belirli bir düzeyi korudu, vs. Bu bakımdan sosyal devlet 1929 krizinden farklı olarak, 1973 sonrası krizin olumsuz sosyal etkilerini dizginledi denilebilir.

III. YENİ EĞİLİMLERİN ADI: SOSYAL DEVLETTEN NEOLİBERAL DEVLETE... SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİNDEKİ DEĞİŞİM...

1. Yeni Liberal Politikalar: Sosyal Devlete Hayır !..

1970'li yılların ortalarından itibaren başlayan ekonomik kriz, hiç kuşkusuz sosyal güvenlik sistemlerini de olumsuz yönde etkileyecektir. İzleyen yıllarda ekonomik krizin derinleşmesi, beraberinde sosyal devlet krizi tartışmalarını getirecektir. Bu kriz

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ve eksenindeki tartışmalar doğal olarak, sosyal güvenlik sistemlerinin dayandığı temel esasları da tartışma gündemine getirecektir. Yeni liberal öğreti, ekonomik krizin başlıca nedeni olarak sosyal devleti işaret edecektir. Buna göre, sosyal harcamalar, serbest pazarı felce uğratmaktadır, yatırımların önemli ölçüde az olmasında sosyal harcamalar etkili olmuştur. Bu görüşlerden yola çıkanlar; ekonomik durgunluğun ve işsizliğin başlıca nedeni olarak sosyal koruma sistemlerini görmeye başlamışlardır. Bu görüşlerin öncüleri ve düşün babaları ise, hiç kuşkusuz başta ünlü liberal ekonomist Friedman olmak üzere, Chicago Okulu etrafında bir araya gelmiş liberal ekonomistler olacaktır. Bu görüş ve tezler, daha sonra kimi Avrupalı ekonomist ve hukukçulara (Hayek, Rawls, Simon, Nozick) da esin kaynağı olmaya başlamıştır.

Savundukları tezlerin özü şudur: sosyal devletin varlık ve meşruiyeti kalmamıştır. Serbest pazar ve rekabet, hak eden herkese yeterli gelir kaynaklarını sağlamada en etkin araçlardır. Eğer birey, kendi iradesi ve çalışması ile sosyal güvenceyi elde edemiyorsa, bu takdirde aile dayanışması, bunun olmaması halinde ise, özel sigorta ve nihayet en son aşamada ve asgari düzeyde olmak koşuluyla, devlet devreye girmelidir. Sosyal devlet, temelsiz ve ters sonuçlar doğuran bir devlettir. Ekonominin küreselleşmesi ile birlikte, ulus-devletler, tek başlarına karar alma erklerini önemli ölçüde yitirmişlerdir. Bunun sonucu olarak, uluslararası finans kuruluşları (Dünya Bankası, IMF), özellikle Türkiye gibi derin ekonomik kriz içinde bulunan ve dolayısıyla çözümü IMF kredilerinden bekleyen ülkelere kendi reçetelerini empoze etmeye başlamışlardır. Bu kuruluşların önerdiği modelde, sosyal devlete hiç yer tanınmamaktadır; devlet, sosyal alana ya hiç müdahale etmemelidir ya da asgari düzeyde müdahale etmelidir. Neoliberal görüşe göre, devletin ekonomik yaşama müdahalesi, özel girişimi olumsuz yönde etkiler: Kayıtdışı ekonomi, bireyleri çalışmaya teşvik etmeme, devlet müdahalesinin olumsuz sonuçlarıdır. Devletin yüksek oranda vergi alması, sosyal harcamalara önem vermesi, ekonomik alana müdahale etmesi, yaşanan krizin başlıca nedenleridir. Liberal iktisatçılara göre, sosyal devlet ortadan kaldırılmalıdır. Çünkü sosyal devlet, sadece etkisiz ve sakıncalı sonuçlar doğurmakla yetinmemekte, bireylerin sorumluluk ve aile dayanışmasını, bireysel girişim ve çabaları anlamsız kılmaktadır. Bütün bu gerekçelerle, devletin ekonomik

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ve sosyal yaşamdaki rolü sınırlandırılmalı, olabildiği ölçüde küçültülmeli, serbest pazarın rolü ise artırılmalıdır.

İşte, sosyal güvenlik alanındaki yeni liberal reformlar da bu temel ideolojiyi yansıtmaktadırlar. Ülkemizde de 5510 sayılı yasa ile oluşturulan reform da bu kapsamda değerlendirilmelidir.

2. Yeni Liberal Reformlar : Sosyal Güvenliğe Hayır Sosyal Yardıma Evet !...

Sosyal güvenlik alanında da liberal politika ve ideolojiye uyumlu reform seçenekleri, ilk kez 1994 yılında Dünya Bankası'nın yayınladığı bir raporla gün ışığına çıkmıştır. Söz konusu raporun yayımlanmasından önce, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) raporda yer alacak görüşleri açıklamak amacıyla, 39 ülkenin bürokratları ile bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıların temel amacı, sosyal güvenliğin kamu hizmeti olmaktan çıkarılarak tümüyle özelleştirilmesidir. Devlet, sosyal güvenlik alanından çekilmeli; diğerleri gibi, sosyal güvenliğin sağlanması da serbest pazar koşullarına terk edilmelidir. Bu sayede sosyal güvenlik fonlarının mali piyasalara akışı sağlanmış olacak ve serbest piyasa koşulları her şeyin belirleyicisi olacaktır. Çok iyi bilindiği gibi, sosyal güvenliğin özelleştirilmesi yönündeki bu politikalar, ilk olarak, Şili'de yaşama geçirildi. Daha sonra aynı model diğer Latin Amerika ülkelerinde (Arjantin, Peru, Kolombiya) uygulamaya konuldu. Ancak, bu sistemin başarılı olmaması, anılan finans kuruluşlarını başka seçenekler üzerinde düşünmeye yöneltmiştir. Bu son seçenekte; sosyal güvenlik, asgari güvence sağlama işleviyle bir anlamda sosyal yardım mekanizmasına dönüştürülmekte; daha fazla güvence arzu edenler ise, bireysel sorumluluk temelinde, özel sigorta sistemine yönlendirilmektedirler. Sistem üç ayaklı bir sosyal güvenlik modelini öngörmektedir: İlk basamak ya da ilk ayak, asgari düzeyde yardım sağlayan kamu sosyal güvenlik rejimi; ikincisi, tamamlayıcı rejim ve nihayet üçüncüsü, özel sigortadır.

Bu model, ilk önce eski Doğu Bloku ülkelerinde (Polonya, Baltık Ülkeleri, Çek Cumhuriyeti, Slovakya) yürürlüğe konulmuştur. Bu ülkeler, köklü reformu, uluslararası finans kuruluşları ve özellikle de Dünya Bankası'nın büyük desteği ile gerçekleştirmişlerdir. İzlenen amaç, sosyal koruma alanında da serbest pazar ve bireysel korumaya geniş bir yer ayırmaktır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Devlet, sadece sosyal yardım düzeyinde asgari güvence sağlayacaktır.

İşte, ülkemizde gerçekleştirilen sosyal güvenlik reformu da bu modeli esas almakta ve IMF ile Dünya Bankası'nın yeni liberal politikalarının somut bir uygulaması olmaktadır. Dolayısıyla, bu reformun Türkiye'nin gerçeklerinden ve sosyal güvenlik sisteminin sorunlarına çözüm amacıyla hazırlandığı yönündeki söylem inandırıcı gelmemektedir. Gerçek olan husus, bu modelin tümüyle Dünya Bankası ve IMF reçetelerine dayalı olarak hazırlandığıdır. Nitekim Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın "Reform Önerisi" (Nisan 2005) başlıklı Raporunun önsözünde, reformun esas olarak, Dünya Bankası uzmanlarının projeksiyonları doğrultusunda hazırlandığı açık bir biçimde ifade edilmiştir. Polonya ve diğer eski Doğu Bloku ülkelerinde de sosyal güvenlik reformları, bizzat Dünya Bankası uzmanlarının etkin katılımıyla hazırlanmıştı.

AHMET SELAMOĞLU

Hocama değerli tebliği için teşekkür ederim. Zamanı kullanmak adına, beklemeksizin sözü Ali Murat Özdemir hocaya veriyorum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ALİ MURAT ÖZDEMİR[1]

İŞ HUKUKUNUN EKONOMİ POLİTİĞİ ÜZERİNE NOTLAR

Emeğin meta formuna içrek bir çelişki vardır. Bu çelişki hem iş hukukunun klasik ayrımı üzerine parmak izleri bırakır hem de devletin kavramsallaştırılması sürecinde önemli etkiyi haizdir. Bu çalışma önce bu çelişkiyi kısaca ortaya koymaya, sonra bunun iş hukuku ve devlet teorisi için anlamları üzerine düşünmeye çalışacaktır.

A- Emeğin meta formuna içrek çelişki üzerine

Kapitalist toplumlar bir yandan (emek gücünün maddi ya da sembolik üretiminin sağladığı) emek girdilerine muhtaçtır, diğer yandan emek gücüne toplumsal olarak belirlenmiş bir miktarda parasal gelir (ücret) üzerinden elde edilecek toplumsal geçim araçları sağlamak durumundadır. Böylece kapitalist üretim ilişkilerinin hakim olduğu toplumsal formasyonlar bağlamında ücret, hem bir üretim maliyeti hem de bir talep kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır (Jessop 2002: 21).[2] Emek-sermaye ilişkisi, ücretle sosyal biçimini bulan bu çelişkide içerilir (Aglietta 1987: 16; Teulings ve Hartog 1998: 20; Lipietz 1985; 1987; 1992; Nadel 2002: 33; Offe 1985). Bu çelişki metanın iç çelişkisine; değerin, kullanım değeri ve mübadele (değişim) değeri olarak iki kesime ayrılmasına gönderme yapar. Emeğin –klasik iktisadın, kapitalist üretim ilişkileri ile karşılıklı varoluşunun bir neticesi olarak– bir meta olarak kavramsallaştırılabilmesinin neticesinde, meta değeri biçiminde temsil edilen emeği niteleyen çelişkilerin özdeşliği de buradan türer. "x kadar A metaı eşittir y kadar B metaı" diyelim. Klasik ekonomi politiğin ve onun türevlerinin gözünde emek bir metadır. Bu durumda x kadar emek eşittir y kadar B metaı denklemi ortaya konulabilir. B metaında temsil edilen soyut emek x tane emeğe (emeğin kullanım değerine, doğru ifadesi ile emek gücüne) eşit olacaktır. Soyut emek ile

[1] Öğretim elemanı, Hacettepe İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü.

[2] Okulun teorik kökenini veren Althusserci Marksizm'in, Establet'nin ağzından, "dağıtımın bir kategorisi olarak ücret"-"üretimin bir kategorisi olarak ücret" ayrımı ile benzer tespitlerini görmek için bkz. Althusser *vd.* 2007: 725.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

somut emeğin meta formundaki çelişik birliği belirli bir üretim tarzı içinde, emeğin genel özelliklerinin aldığı özel biçimi ifade edecektir.[3]

Devam edelim, ücret emeğin değeri olarak belirlenir, peki kendisi değer yaratıcı bir şeyin değerini nasıl belirlersiniz? Altın yumurtlayan tavuğa ne bedel biçmeli? Bu sorunun çözümü emeğin kullanım değeri ile değişim değerini ayırmakta ve emeğin bu iki veçhesinin birinin diğerine indirgenemeyeceğini savlamakta olduğu söylenebilir. Soru, Marksist ekonomi politiğin emek gücü kavramını ortaya koyması ile aşılmış olur. Marksizm, –ücret içerisinde temsil bulan ve emek gücünün yeniden üretilmesi için gerekli toplumsal emek miktarını ifade eden– emek gücünün değişim değeri ile değer yaratan özgül kullanım değeri arasındaki farkı tanır. Emek hem, diğer metalarla birlikte, ihtiyaç karşılama özelliğine hem de –bütün diğer metalardan ayrı olarak– değer yaratma özelliğine sahiptir.

Geri dönelim. Kapitalist toplumlar bir yandan emeğin değer yaratan özgül kullanımının maddi ya da sembolik ürünlerine[4] muhtaçtır, diğer yandan bu kullanım değerinin yeniden üretilmesi ihtiyacı içerisindedir. Anılan kullanım değerinin yeniden üretilmesi için, emek gücüne toplumsal olarak belirlenmiş bir miktarda parasal gelir (ücret) vermek yolunu seçerler. Emek toplumsal geçim araçlarını başka bir yolla değil, ücrete tekabül eden parasal geliriyle sağlayacaktır. Böylece emek kendi varoluşunu kapitalist üretim ilişkilerinin her gün yeniden üretilmesi anlamına gelen ücret ilişkisine girerek pekiştirecek, kendisini üretirken kapitalizmi de üretecektir. Bir başka deyişle, kendi varoluşunu ücret ilişkisi ile gerçekleştiren bir sosyal varlık olarak kendisini ortadan kaldırmadan kapitalizmi ortadan kaldıramayacaktır. Diğer yandan, emeği olduğu haliyle biçimlendiren aynı kapitalizm –emeği bir üretim maliyeti olarak

[3] Burada ampirik soyutlama işlemi işe yaramaz. Ücret formunun ayıklanabilecek bir özü yoktur. Aksine emeğin tarihsel olarak koşullanmış varoluşunun ürünüdür. Emeğin, içinde bulunduğu yapıya özgün etkili olma haline referansta bulunur. Bir başka deyişle, Marx'ın hukuk üzerinden geliştirdiği örneği değiştirerek verirsek: Ali'nin emeği de Mehmet'in emeği de emektir derken yapılan soyutlama kabul edilebilirken, soyut emek, somut emekler olan Ali ve Mehmet'te gerçekleşir diyemeyiz (bkz. Althusser vd., 2007: 276-297).

[4] Gayrı-maddi ürünlerde üretim süreci konusunda önemli bir çalışma için bkz. Çakmur (1998).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kavramsallaştırabildiği dönemlerde – onun inkârını da içerecektir.

Ortaya konulan bu çelişik durum, kapitalist üretim ilişkileri sistemi içerisinde sürekli ertelenmeye, mekân ve zamanı değiştirilebilir şekilde yönetilmeye çalışılır. Eyleyeni olmayan bu yapısal düzenlemeyi gerçekleştiren araçlar arasında, merkez bankasının merkezi bir konumda bulunduğu parasal rejim ve bir kurum olarak rekabetin düzenlenmesi işlevini gören yapılarla, devletin sermayenin işgücünü denetleme hakkını korumak için tertiplediği[5] – sosyal güvenlikten iş hukukuna kadar emeğin yeniden üretiminde ve üretim sürecinde işlev gören – yapılar bütünlüğü (sosyo-teknik sistem) bulunur (Boyer 2002: 73). Amerika'da *New Deal* politikaları ile belirip, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararasılaşan Fordist rejimin içerisine girdiği yapısal krizin ardından, bugün henüz, sosyo-teknik sistemi de içeren istikrarlı bir yapılar bütünlüğü (birikim rejimi) ortaya çıkmamıştır. Jessop'un "Schumpeterci Ulus-sonrası Çalışma Refahı Devleti" olarak ortaya koyduğu yapısal bütünlüğün de geçerliliği, bizatihi bu yazar tarafından kabul edildiği gibi, bir norm derecesine yükselmemiştir (2002; Jessop ve Sum 2006). Bu durumda, teknik ve toplumsal işbölümü içerisinde üretim ilişkilerinin kurumsal dolayımları, sermaye birikimini düzenleyen genel normatif yapının bir parçası olarak devlete ve iş hukukuna yönelik bir takım saptamaları gerektirir.

B-İş Hukukunun Temel Ayrımı Üzerine

Emeğin meta formuna içrek çelişki iş hukukunun klasik ayrımı üzerinde parmak izleri bırakır. Teknik işbölümü kapsamına giren ilişkilerde (kolektif işçinin bir fraksiyonu olarak) bireysel işçinin (yine kolektif sermayenin bir fraksiyonu olarak) bireysel kapitalist karşısındaki hak ve yükümlülükleri öne çıkar. Buradaki düzenleme emeğin kullanım değerine ilişkindir. Teknik işbölümünü düzenleyen normların önemli bir kısmı kendilerine bireysel iş hukukunda yer bulur. Emeğin kullanımını imkân dahiline sokan şey olarak buyurma iktidarını yaratan ilişki iş akdiyle kurulur. Kuramsal olarak değişim alanında doğan (ve soyut emek terimleri ile yazıya geçirilen) bu ilişki neticelerini

[5] Devletin bu yapıları yapan bir özne olduğunu söylemiyorum, bu yapıların devlet dolayımı ile bütünsellik kazandığını iddia eden Düzenleme okulunun iddialarına bağlıyım.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

somut emeğin kullanım değeri üzerinden, teknik işbölümünü oluşturan ilişkiler bütünlüğü içerisinde –ağırlıklı olarak teknik işbölümünün dikey boyutunda– verir.

Sosyal işbölümü kapsamına giren ilişkilerde, kolektif işçinin bireysel işçiden daha büyük fraksiyonları (belirli bir işletmenin işçilerinin bir kısmı ya da belirli bir sektördeki bir kısım işçi), kolektif sermayenin fraksiyonu olan bireysel kapitalistle ya da bireysel kapitalistlerle, hukuk sistemi tarafından tanınan (legal sendikal eylem) biçimler üzerinden yüz yüze geldiğinde, karşımızda kolektif iş hukukunu buluruz. Burada işçiler, farklı kapitalistler için farklı ürünlerin üreticileri olarak kurdukları irtibatı, üretim maliyetleri başta olmak üzere, genel olarak sermayenin metalaştırma sürecini içeren bütün etkilerine karşı kullanmaktadırlar. Belirtelim, sosyal işbölümünün *ex post* ve anarşik piyasa düzenlemelerine konu teşkil eden yapısı, teorik üretim araçlarınız sadece ve sadece sermayenin değerlenme sürecini düşüncede somutlaştırmaya yönelmiş durumdaysa, verilidir. Emeğin yeniden üretim süreci içerisinde bu anarşik yapı siyasal ve ideolojik yapılar üzerinden dolayımlanır ve karmaşık tahakküm biçimlerine tahvil edilir. Anılan nedenlerle kolektif iş hukuku, –hukuka sosyolojik bir bakış açısıyla eğilindiğinde– aslında iş hukuku diye bildiğimiz külliyatı aşar ve polisin yetkilerini düzenleyen metinlerden olağanüstü hal rejimlerine, basın yayınla ilgili düzenlemelerden rekabet hukukuna, örgütlenme hakkından ifade özgürlüğüne kadar pek çok alana uzanır; bu alanları bütünüyle kapsamaz ama her birinin içerisine kendine hasredilmiş normlar zerk eder. Üretim alanı, değişim ilişkilerine, ücret ilişkisinin dağıtım işlevi üzerinden bağlanır. Sermaye dolaşımı –değişim ilişkileri– olmaksızın emeğin değer yasasına tabiyeti gerçekleştirilemez (Marx 1992). Kolektif iş hukuku soyut emeğe odaklandığı ölçüde, kurumsallaşmış uzlaşımlar rekabet normlarına gönderme yapmaya mecbur kalacaklardır. Başka bir deyişle, emek-sermaye ilişkileri, içinde bireysel sermayelerin birbiriyle rekabet içinde bulundukları sosyal işbölümüne referansla düşünülecektir ve sosyo-teknik sistemin bir işlevi olarak iş hukuku özelliklerini rekabet yasasının dönemsel düzenlenişine göre kazanacaktır.

Ücret ilişkisini düzenleyen normlar değişim ilişkilerine açık referanslarına rağmen, etkilerini her zaman emek gücünün kullanım değerinin, dolayısıyla, mutlak ve göreli anlamları ile

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

artı-değerin temellükünün gerçekleştiği alanda doğururlar. Bu haliyle hem kolektif iş hukuku hem bireysel iş hukuku artı-değerin temellüküne ilişkin normlar içerir. Bu nedenle, ister sınıf terimleri ile ortaya konulsunlar ister başka terimlerle toplumsal meşruiyet arasınlar, anılan normların akdediliş süreçleri de yargısal, örgütsel ya da doktriner yorumları da sınıf mücadelesinin kalın defterine tescillidir. Üretimin fabrika dışına kaydığı, işçinin bilgisinin iş dışındaki geniş bir değer-dışı biçimler dünyasından edinilmeye başladığı, son dönem emek süreçleri ışığında artı-değerin temellükünde mavi yakalı işçinin hegemonyasının azaldığı kabul edilse bile bu durum böyledir. Zira teknik işbölümü, işyerinin biçimi, çalışmanın süresinin gün içerisindeki dağılımı ve saat cinsinden mutlak ifadesi değişse bile yeni üretim normları içerisinde varlığını sürdürecektir, kapitalist üretim ilişkileri daim olduğu müddetçe.

C-Devlete ilişkin bir takım saptamalar

Devlet, nasıl bir yapıya sahip olsun ki, işlevlerini yerine getirdiğinde, emeğin meta formuna içrek çelişki her günün bitiminde bir kez daha ertelenmiş olsun? Bu soruya nihai bir cevap vermek güç, ancak bir takım saptamalar yapmak mümkün. Öncelikle devletin ne olduğu, ne olmadığı ortaya konulmalıdır.

Bir sosyal ilişki olarak devlet sosyal sınıflara dışsal ve önsel değildir, onlarla birlikte şekillenir (Poulantzas 1978). Bir başka deyişle, sınıf mücadelesi sivil toplumla sınırlı değildir, devlet aygıtlarını da kapsar (Jessop 1990: 30; Yalman 1997: 84). Devlet iktidarı siyasi güçler (sosyal sınıflar) dengesinin biçim belirlenimli yoğunlaşması olarak ele alınabilir (Jessop 1990). Siyasi güçler devlet iktidarını şekillendirirken, onlar da (temsil ve müdahale biçimleri dolayımı ile) oluşturdukları iktidar tarafından şekillendirilir. Diğer yandan devlet iktidarının sınırları da sermaye ilişkisinin çelişkilerinde ya da devletin birikim sürecindeki işlevinin yarattığı gerilimlerde yatar (bkz. Holloway ve Picciotto 1991). Bir aygıtlar/yapısal biçimler toplamı olarak devlet (sanki bir organizmaymışçasına) kendine ait gücü tatbik eden bir sosyal varlık olarak kavramlaştırılamaz (Jessop 1990: 61; Nadel, 2002: 34).

Anılan yaklaşım devleti ve piyasayı farklı bedenlerde temsil eden farklı varlıklar olarak ele almak ve nihayetinde gerilim noktasını

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

sivil toplumla devlet arasına yerleştirmek imkânını ortadan kaldırır (Villeval, 2002: 292-293). Bu teorik müdahale pek çok kapalı söylemin meşruiyetine doğrudan saldırmak demektir. Diğer yandan kapalı söylemler sırf kapalı olmaları ve çoğu durumda muktedir olanları ve onların çıkarlarını kurguluyor olmaları nedeniyle cevap vermezler. Üretimin liberal ve neoliberal söylemlerini ayrıştırmak için gerektiğinden –ve kendisini bu maksatla sınırlanarak– çalışma kalkınma söylemine ilişkin kısa bir analize girişecektir.

Kalkınma tartışmalarının piyasa, devlet ve sivil toplum kavramsallaştırmalarını verili sayarak, piyasa ya da devlet eksenlerinden birini öncelikli saymak suretiyle yürütüldüğünü saptayabiliriz. Bu tip analizlerde modern toplumun piyasa ekonomisi, egemen devlet ve sivil toplum arasındaki üçlü kurumsal ayrışmaya dayandığı kabul edilir.[6] "Bırakınız yapsınlar" yaklaşımının referansta bulunduğu piyasa fetişizmi de, güdümlü ekonomi politikaları da meşru zeminlerini bu kurumsal ayrışmayı verili kabul ederek oluştururlar.[7]

Piyasa ekseninden bakan çalışmalara göre, devlet yöneticileri, bu kimseler rant avcılığına meyyal kimseler olduklarından, iktisadi kararların alınması sürecinden dışlanmalı ve gelişmiş ekonomilerin gelişmişliğine sebep teşkil eden süreçlerin, yani piyasanın denetleyici ve özgürleştirici süreçlerinin, iktisat politikalarına egemen olması sağlanmalıdır. Piyasa merkezli bakışlar, piyasanın kendi dinamikleri ile işlemeye bırakıldığında bütün sosyal sorunlara deva olduğunu değilse de, zaten doğal bir şey olan toplumsal eşitsizliklere de çevre sorunlarına da olası en uygun çözümleri getireceğini, aksi türden çözümlerin kaçınılmaz sorunları daha da büyüteceğini iddia ederler. Piyasa vurgusu hem liberal hem de neoliberal yaklaşımların merkezinde olmakla beraber, neoliberal yaklaşımlar devlete toplumsal yaşamın her noktasında serbest piyasa ekonomisinin toplumsal koşullarını üretmek ve yeniden üretmek görevini vermekte, onu "gece

---

[6] Bu bağlamda, piyasa ekonomileri dendiğinde, biçimsel olarak/hukuk önünde eşit iktisadi öznelerin sınırsız değişim faaliyeti; devlet dendikte, egemen siyasi bedeni oluşturan hukuki-siyasi düzeni ve nihayet; sivil toplum dendikte bireyleri, aileleri ve çoğulcu-gönüllü (dernekler, vakıflar vs. dahil olmak üzere kâr esasına göre örgütlenmemiş) kuruluşları anlarız.

[7] Bu paragrafta kullanılan kavramsal ayrım Jessop ve Sum (2006)'un *Beyond the Regulation Approach* adlı çalışmalarına dayanmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bekçisi" rolünden çıkarıp "mahallenin muhtarı" rolüne itelemektedir. Bu perspektiften bakıldığında, piyasa ekonomisini yürütecek güçlerin devlet müdahaleleriyle kurulması, korunması ve büyütülmesi gerekir. Neoliberal söylem içerisinden bakıldığında, iktisadi faaliyeti oluşturan ilişki sistemleri sivil toplum dışı dinamikleri olmayan kapalı sistemlerdir ama –çelişkili bir şekilde– bu kapalı sistemin kendisi devlet müdahalesine muhtaç bir sistemdir. Devlet müdahalesi ancak toplumsalın tamamı ekonomik bir form haline dönüştüğünde, anne çocuk ilişkisi dahil her türlü ilişki değişim değeri ile ifade edilmeye başlandığında, kalkacak gibi görünmektedir. Bu noktada klasik liberalizmin özgürlük ideali tükenmiş, bu tükenişle rabıtalı olarak neoliberal söylem de özgürlükten olsa olsa "ipten kazıktan kopmak" diye tarif edebileceğimiz bir şeyler anlar hale gelmiştir. Artık sorun, toplumsallığın iktisadi rekabeti önleyen bütün veçheleridir; öyleyse piyasanın topluma karşı devlet eliyle savunulmasının esas kabul edilmesi gerekir. Bu şekilde kavramsallaştırıldığında üretimin neoliberal söylemi liberal söyleminden esaslı olarak farklılaşır.

Düzenleme okulu, devlet-sivil toplum ayrımının yerine bütüncül ekonomi (*integral economy*) yaklaşımını yerleştirme çabası içerisindedir. Diğer yandan, Gramsciyen bütüncül ekonomi yaklaşımı, yapısalcı Marksizm izleğinden ilerleyen diğer okulların teorik çerçevelerine de kolayca girebilir. "Bütüncül ekonomi, ekonomik bir çekirdek/nüve ve onun sosyal düzenlenme tarzı ya da bir iktisadi altyapıyla, bununla uyumlu ya da bunu destekleyen çeşitli sosyal biçimlerin yapısal birleşmesi (*structural coupling*) ile oluşmuş bir tarihsel blok olarak tanımlanabilir." [çeviri bana ait] (Jessop 1990:6). Bu arada, ele aldığımız perspektifler içerisinden Gramsciyen yaklaşımın reddedildiği noktanın, onun yaklaşımına içrek devlet ve sivil toplum ayrımında yattığı (Delorme 2002:115) ve bütüncül ekonomi kavramının unsurlarının mantıksal ya da tarihsel olarak birbirlerini öncelemediği, Humecu bir nedensellik içerisinde irtibatlanmadıkları da belirtilmeli. Anılan yaklaşım içerisinden bakıldığında, piyasa ekonomisi içerisinde gelişen güç ilişkileri devletin dışını değil bir parçasını oluşturmaktadır (Delorme 2002: 121). Yine piyasa başarısızlığı ya da devlet başarısızlığı gibi terimler hizmet dışı kalmaktadır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yapısalcı/ilişkiselci yaklaşımlar içerisinde harici faktörlerin teorik hesaba dahil edilmesinin yolu açıktır. Sistemin dönüşümü kendi iç ilişkilerine kayıtlı değildir. Böylelikle özellikleri kapitalist üretim biçimine indirgenemeyecek olan ilişki setleri devleti teorisine dahil edilebilir hale gelirler (Jessop 1990: 101, 118; Sayer 1995: 227; Theret 2002: 124).[8] Devletin işlevsel birliği verili değildir ve devlet faaliyeti içerisindeki uyumluluğun derecesi de uluslararası işbölümü ve (sermaye birikimi ile ilgisi dolaylı ya da dolaysız) iç siyasi mücadelelerin oluşturduğu yapısal gerilimler karşısında şekillenir (Jessop 1990:149).

Bu koşullar altında, devletin ne olduğuna varmak için negatif bir anlatımla başlamak tercih edilir gözükmektedir. Bunun nedeni kavramın içerdiği belirsizlikler ve farklı düşünce akımlarının kavrama yüklediği çeşitli –ve çoğu zaman çelişik– anlamların, hem saf halleriyle hem de birbirlerine eklemlenerek oluşturduğu kavram karmaşasıdır. Sayılanlara konunun genişliği ve Marksist teorinin kendi zayıflıkları da eklenebilir. Sonuçta dört başı mamur bir tanıma değil, hukukun (açıklayan değil) açıklanan bir bütünsellik olarak ele alınması için (a posteriori anlamda) işlevsel bir çerçeveye ulaşmak hedeflenmiştir.

Her şeyden önce devlet, ideal kolektif kapitalist değildir. Daha önce belirtildiği gibi, genel olarak sermayenin (verili bir mekân ve zamanda sermayenin para sermaye, üretici sermaye, ticari sermaye uğraklarının toplamının) önceden verili bir çıkarı yoktur. "Genel olarak sermaye" kendi adına talepleri olan bir özne de değildir. Dolayısıyla, kendi dışında bir entite olarak devleti araç konumuna indirgeyip kendi maksatları için güdebilecekleri bir merkez oluşturmaz. Sermaye hep tikel formuyla, somut varoluşuyla, somut talepler ve stratejiler üretir.

Diğer yandan devlet çok kaynaklı ve çok eksenli kuvvetlerin tesadüfî bir bileşkesi de değildir. Bu hususu hem Althusserci yaklaşımı hem de yapısal biçimler üzerinden geliştirilen düzenleme okulu yaklaşımını incelerken gördük. Bunlara ek olarak, devleti, açıklanması gerekeni verili sayarak, sermayenin yeniden üretimindeki işlevi üzerinden tanımlayamasak da bu işlevinin göz ardı edilmesi mümkün olmamaktadır. Her şeyden

[8] "Devlet iktidarı verili durumda sermaye birikiminin gerektirdiği koşulları yarattığı, sürdürdüğü ya da desteklediği ölçüde kapitalisttir ve bu koşulları realize edemediği ölçüde de kapitalist değildir." [çeviri bana ait] (Jessop 1990:117).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

önce sermayenin yeniden üretimini gerçekleştirecek koşullara odaklanmamış, bu koşulları oluşturmaya çalışmayan hiçbir devletin var olamayacağı açıktır. Bu bağlamda devlet sermayenin yeniden üretimi temel ekseninde bir araya gelmiş ve işleyişi çelişkilerden muaf olmayan yapısal biçimlerin, kurumların ve örgütlerin toplamıdır demek yanlış olmayacaktır. Bu temel eksen farklı tarihsel dönemlerde farklı sistemler etrafında şekillenebilir, ancak kapitalist üretim ilişkilerinin giderek artan oranlarda baskın hale geldiği bir dönemde kapitalist sistem tarafından şekillendirilir. Meseleyi böyle ortaya koymak kapitalist sistemi diğer (geleneksel, değer-biçime sorunsuz olarak tahvil edilemeyen) sistemleri tek yanlı olarak etkileyen bir mutlak unsur olarak ele almak anlamına gelmez. Kapitalist toplumsal ilişkilerin azgelişmiş toplumlarda yanaşma ilişkileri ile birlikte yürüdüğünü, örneğin ihalelerin tarikat ya da hemşerilik bağları üzerinden dağıtıldığı, ihaleler sonucu üretilen mal ve hizmetlerin piyasa değerlerinin devlete kesilenden daha düşük olduğu gerçeğini düşündüğümüzde, mütehakkim sistemin kendisine çektiği dini ya da başka anlam sistemleri tarafından etkilendiği sonucuna varmak kolay olacaktır.[9]

İkinci olarak sermaye birikiminin dinamiği değer-biçim düzleminde şekillendiğinden, yapısal biçimlerin, kurumların ve örgütlerin birliği devletin biçiminde altbelirlenmiştir.[10] Bir başka deyişle, sermayenin dolaşımına yön vermek için birikim stratejilerine ihtiyaç duyulduğu oranda (stratejilere ihtiyaç vardır zira sermaye bir kullanım kılavuzu ile gelmez), devlet müdahaleleri, devletin belirli ölçekte içsel birliğini ve tutarlılığını önvarsaymak ve sağlamak önkoşullarıyla mümkün olabilecektir.

---

[9] Çevresel, azgelişmiş ya da –her ne demekse- "gelişmekte olan" toplumsal formasyonlarda sınıf tartışmaları hem devlet hem de hukuk açısından esaslı öncmi haizdir. Burada Düzenleme Okulu ekseninde kısaca değinilen tartışmanın Bağımlılık Okulu ekseninde yürütülen ve hukuk alanını kapsayan bir benzeri için bkz. Fitzpatrick (1983: 168-170).

[10] Altbelirlenim klasik epistemolojide eldeki verilerle farklı sonuçlar üreten iki veya ikiden fazla teorinin işletilebilmesinin mümkün olması haline işaret eder. Althusserci kullanımı ile altbelirlenim (köken felsefesinin sonuçları öncüllerde veren ereksel ciliğinin aksine ancak ilk şekillenmeyi belirleyebilecek bir başlangıçlar felsefesine vurgu yaparak) bizi başlangıçların tahmin edilemez doğasına, olasılıkların farklı karşılaşmaların önceden bilinemez etkileri üzerinden maddileşeceği geçeğine karşı uyarıyor. "...her yeni şekillenmenin yeni bir şekillenme olduğunu ihmal etme hakkımız yoktur" (Althusser *vd.* 2007: 688).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Üçüncü olarak, birikimin koşullarını sağlamak ya da istikrarlı olmayan uzlaşma dengelerini yönetmek eylemi, yalnızca iktisat ekseninde işleyen politikalara değil, kamuoyu oluşturmak için – gerektiğinde tavizlerle desteklenmiş gerektiğinde şiddet içeren– daimi ideolojik, hukuki ve siyasi mücadelelere gereksinim duyacaktır. Öyleyse devlet kapitalizmin ihtiyaçlarına göre kendi enerjisini kendi başına üreterek işleyen düzenleyici bir makine değildir. Ayrıcalıklı bir yapısal biçim olarak devlet yalnızca düzenleyen değil, kendisi de düzenlenmeye muhtaç bir yapılar bütünlüğünün meydana getirdiği bir sistemdir. Bu sistemin yapısal ve stratejik seçiciliği vardır, bir başka deyişle her talep sisteme giremez, giren talepler devletin sınıfsal temsillerce belirlenen algılama süreci içerisinde –kendisi de düzenlemeye tabi olan ve talep yaratma kapasitesine sahip olan– devletle birlikte dönüşürler. Bir başka deyişle, devletin organik ve önverili bir bütünlüğü olmadığı gibi her türlü sosyal talebe de aynı ölçüde açık değildir.

Bu tespitlerden ilerlersek şu sonuçlar doğmaktadır: Öncelikle, devletin yapısal birliği özsel bir mesele değildir. Yeniden üretimin ve stratejilerin gereklilikleri ölçüsünde her zaman geçicidir. Devleti oluşturan yapılar bütünlüğü kapalı bir sistem teşkil etmez. Devlet kendi içerisinde sınıfsal tahakkümün ve diğer tahakküm biçimlerinin eşitsiz temsili ölçüsünde çelişik, hibrit ve göreli olarak açık bir sistem oluşturur; herhangi bir andaki somut varoluşu ereksel bir devinime değil, üstbelirlenime[11] tabidir. Bu sistem daha geniş toplumsal sisteme

[11] Althusser'e göre (Hegelci de denilebilecek) genel anlamda çelişki fikri teorik bir açıklamanın önünü açmak yerine kapatmaktadır. Bunun yerine çelişkiler vardır; bunların bazıları karışamaz cinsten de olabilir. "...hepsinin kökeni aynı değildir, anlamları aynı değildir, aynı uygulama düzeyleri ve yerleri yoktur ve yine de bir kopuş birliği içinde 'kaynaşırlar', o zaman, genel 'çelişki'nin biricik niteliğinden söz etmek artık mümkün değildir" (Althusser, 2002:123). Devrimci bir durum var ise diğerleri üzerinde belirleyici hâkimiyet kurmuş bir temel çelişkiden bahsedilebilir. Ama bu durum tahakküm altındaki çelişkilerin ve bunların kaynaşmalarının önemini azaltmaz. Zira bu çelişkileri doğuran koşullar, derinlerde duran tek bir genel çelişkiye ait farklı yüzey görüntülerini değil, üretim ilişkilerinden kaynaklandığı ölçüde, hem farklı tikel çelişkilerin görüntülerini hem de bu görüntülerin varlık koşullarını oluştururlar. Böylece varoluşları kendi etkinliklerinin ürünü haline gelir. Münferit çelişkiler, içinde işledikleri toplumsal bedenin ayrılmaz bir parçası haline gelir. "Çelişki ... tek ve aynı hareket içerisinde hem belirleyici hem de belirlenendir ve harekete geçirdiği oluşumun çeşitli düzeylerinde ve çeşitli mercilerinden belirlenir" (Althusser, 2002: 124). Üstbelirlenim varoluşları kendi etkinliklerinin ürünü haline gelen bu çelişkilerin ortak toplumsal ürünüdür.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ve uluslararası/üstü boyutlardaki diğer ilişki setlerine bağlıdır. Son olarak, devletin biçimi ve rolü de düzenleme nesnesindeki dönüşümlerle birlikte dönüşür.

Devletin, kapitalizmin iktisadi ve toplumsal yeniden üretimindeki rolü öncelikle sermayenin değerlenmesinin koşullarını sağlama almak ya da sermayenin toplam kârlılığını arttırmak; ardından, fiktif/kurgusal bir meta olarak emek gücünün yeniden üretiminin koşullarını güvenceye almak olarak belirlenebilir. Bu bağlamda yeni bir birikim stratejisinin oluşturulması ya da eskisinin devam ettirilmesi esnasında devlet iktidarı, hem üretim sürecinde hem de emek piyasasında emek-sermaye ilişkilerinin terim ve koşullarının düzenlenmesi suretiyle sermayenin emek gücünü denetim alma hak ve kapasitesini güvenceye alacak (Jessop 2002: 45); sermaye birikiminin harici koşullarını sağlayacak; emek gücünün metalaşması ve bu kurgusal metanın bireysel kapitalistlerce kullanımı için (hem emekçilere hem de kapitalistlere) gerekli bilginin üretilmesini mümkün kılacak; üretici güçlerin sosyal doğası ile artı-değerin özel mülkiyet ya da kontrole dayalı başka hukuki teknikler üzerinden bir azınlığın eline toplanması olgularının yarattığı gerilimi azaltacak (Offe 1985) politikalar setinin oluşması doğrultusunda kullanılabilecektir.[12] Bu işlevleri realize edebilmek için gerekli iktidar, etkinlikleri aynı zamanda çeşitli yapısal biçimleri oluşturabilecek olan aygıtlar ve örgütlerce kullanılacaktır.

Devletin bir üst paragrafta değinilen iki temel işlevi, farklı birikim rejimleri ekseninde ya da bu farklı rejimlerin farklı kombinasyonları içerisinde yerine getirilebilecektir. Bu bağlamda devlet, sermaye ilişkisini düzenler/yeniden üretirken ve sınıflı toplumlarda toplumsal biraradalığın koşullarını sağlarken, uyguladığı ya da formüle ettiği politikaları farklı ölçeklerde (ulusalüstü, uluslararası, bölgesel, yerel) yürütebilir, farklı –ve hiyerarşik olmayan– ilişki setleriyle eklemlenebilir. Devletin temel işlevleri ile eklemlenebilecek bir tanım vermek gerekirse, devlet, kendisi içerisinde temsil bulan çeşitli sınıfların güçlerinin kesiştiği noktada iktidarını kullanabilen (Jessop 1990) bir yapılaşmış ilişkiler setidir (Althusser 2003) denilebilir. Bu

[12] Devlet iktidarının sayılan kullanım alanları içerisinde ilki sosyo-teknik sisteme denk düşmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ilişkilerin yapısal bir belirlenime tabi olduklarını varsaydığımız noktada, devletin biçiminin kendisini oluşturan ilişkiler üzerindeki etkisini dikkate almak durumunda kalırız. Bu durumda, biçim belirlenimli (*form determined*) bir ilişkiler seti ile karşı karşıya bulunmakta olduğumuzu saptayabiliriz (Jessop 2002). Bu noktada, anılan biçim belirlenimli ilişkiler setinin teknik ve sosyal işbölümü alanları ekseninde sermayenin işgücünü denetleme "hakkını" garanti altına almaya yönelik sonuçları eğilimsel olarak doğuracağını söyleyebiliriz.

Devlet politikalarının şekillenmesinde küresel düzlemde kapitalist üretim ilişkilerinin çeşitli ve çelişik etkilerini değerlendirebilmek için üç temel dönüşümü göz önüne almak gerekmektedir.[13] Bunlardan ilki uluslararası işbölümündeki dönüşümdür. Konu tafsilatlı olarak incelenmeyeceğinden birinci, ikinci ve üçüncü kuşaklarıyla yeni sanayileşen ülkelerin ihracat yönelimli birikim rejimlerinin doğurduğu rekabet baskılarını hatırlatmakla yetineceğim. Rekabet baskıları, hem bu ülkelerin düşük maliyet ve düşük teknoloji ağırlıklı ürünleri hem de maliyet ve teknolojileri daha farklı kombinasyonlarda bir araya getiren diğer uluslararası ürünler üzerinden gerçekleşmektedir. Devlet, iktidarını oluşturan dengeler tarafından kendisine yasaklanmayan sınırlar içerisinde, bağımsız teknolojiler yaratma, yenilik ve buluş kapasitelerini arttırma, araştırma ve geliştirme maliyetlerini sosyalize edebilme gibi hususlarda belirleyici müdahalelerde bulunabilir.

İkinci olarak, artan uluslararasılaşma ile birlikte siyaset, "kapitalist ulusal ekonomilerin kendi iç dinamikleri ile büyüyebileceği ve kapalı olarak varolabileceği" inancında ifadesini bulan bir ekonomi tahayyülünü dışlamak durumunda kalmıştır. Sermayenin küresel ölçekli devirlerini hesaba katmak siyaset etmenin olmazsa olmazı haline gelmiştir. Ücretler ulusal ekonomiler için talep yaratma aracı olmaktan çıkarak katıksız maliyet unsuru haline gelmiş, rekabet gücü bağlamı dışında ele alınması imkân dışına çıkmıştır. Bu bağlamda uluslararasılaşmanın yönetişimi, düzenleme eyleminin öncelikli konusu haline gelmiştir.

[13] Anılan üç temel dönüşüm Jessop ve Sum'un (2006) çalışmasından özetlenmiştir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Üçüncü olarak, ulusal ölçekte talep yönetimi ve kitle üretimi normlarının/kalıplarının genelleştirilmesi gibi "geleneksel" politika alanları gözden yitip gitmiş, uluslararası rekabetin gerektirdiği arz yönelimli yeniden yapılanma politikaları ve esneklik temelli düzenlemeler devletin yeni iktisadi işlevleri olarak tescil edilmeye başlamıştır. Yeni işlevleri üzerinden "yeni" diyebileceğimiz bu devlet, sosyal siyaset alanını, emek pazarının esnek hale getirilmesi ve yapısal rekabet gücünün arttırılması hedeflerinin karşısında, ikincil önemi haiz bir düzenleme alanı olarak görmektedir. İkincilliğin anlamı sosyal siyaset alanının yeni gereklilikler içeren iktisadi alanın dinamiklerine tabi olması, burada gelişen piyasa mantığına –kapitalizmin ekolojik tahakkümüne– bağımlı kılınmasıdır. Sosyal sigortaların özelleşmesini yeni işlevleri ile yeni bir biçim edinmeye başlayan devletin ve bunun yeni iktidarının ürünlerinden saymak gerekir. Bir dönem ulus devletin "mülkü" sayılan politika alanlarının ulus devletin üstünde, altında ve ona paralel olarak konumlanmış yeni ilişki yönetim merkezlerine kaymaya başlamış olması ya da önemini büsbütün yitirmesi yeni durumun tasviri için başlangıç noktası teşkil etmektedir.[14]

Devletin yeniden yapılanması sürecinde çeşitli söylem ve siyaset tarzları egemen olabilir. Azgelişmiş ülkelerin dönüşüm süreci içerisinde neoliberalizm esas tarz ve söylemi oluşturur. Kavram genelde piyasa eksenli politikalar setine, özelde ise özelleştirme, liberalizasyon, kamuda piyasa mantığı, kuralsızlaştırma ve piyasa eksenli çözümleri öne çıkarmak için yeni bir yasal ve siyasi çerçeveye referansta bulunur.[15] Neoliberal söylem, kalkınma, teknolojik ilerleme ve rekabet kapasitesi artışları gibi politika başarılarının bir girişimciler ekonomisinin ürünü olacağını,

---

[14] Merkez bankalarının farklı sermayelerin farklı küresel devirlerine ayak uydururken ulus devletin iktidar alanının dışına çıkması, bağımsız idari otoritelerin küresel ölçekte kendilerine özgün yeni bir idare hukukuyla birlikte ortaya çıkmaya başlamaları örnek olarak verilebilir.

[15] İşten çıkarmaların ve işe alımların kolaylaştırılması için yasal düzenlemeler (örneğin 4857 sayılı kanun) sosyal sigorta hizmetlerinin piyasaya tabi kılınışı (5510 sayılı kanun), sosyal güvenlik hizmetinde kurumsal çatının yenilenmesi (5502 sayılı kanun), ideolojik müdahaleler (radyo televizyon kuruluşları) için yeni mevzuat (tek kanaldan çok kanala geçiş, RTÜK), rekabetin verimlilik ölçeğinde düzenlenmeye başlanması ve rekabet yasalarının iktisadi güç siyasi güç orantısını göz önüne alan klasik anti-tröst yaklaşımının ürünü olan hükümlerden azade edilmesi (Rekabet Kanunu), Bankacılığın düzenlenmesi için yasa ve denetleyici kurumlar ve başka pek çok kurumsal yasal dönüşüm örnek olarak verilebilir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

piyasanın, üretimin eşgüdümünün tek olası biçimi olduğunu vurgular (bkz. Talas 1997; Koray 2005; Ercan 1994). Bu dönüşümler serbest piyasa ve gece bekçisi devlete dönüş olarak yorumlansa da, neoliberal devlet, emek gücü piyasaları dahil, piyasaları yeniden yapılandırmanın ya da yaratmanın, piyasa yetersizliklerinin telafisinin, sınıflar arası gelir aktarımının, artan sosyal kutuplaşma ve sosyal dışlanmanın tazmininin gerektirdiği pek çok yeni aygıtla donanmış, müdahaleci bir devlettir.

Sonuç Yerine

Sonuç olarak, birinci bölümde ilişkiselci bir perspektif geliştirirken ortaya konulduğu üzere belirtmek gerekir ki, emek yalnızca ölü emek olarak karşımıza çıkmayacağından ve onun örgütlenişi gibi sorunlar salt soyut emek kavramı üzerinden anlaşılamayacağından, emeğin potansiyellerini (normlar aracılığı ile kendilerine tanınan özgürlükler ve kısıtlamalar ya da geçmişin birikiminin getirdiği sınırlar üzerinden) yönlendiren biçimlerin ya da örgütlerin faaliyetlerinin sistemin tek yönlü belirlenimine tabi olmadığını bir kez daha belirtmek gerekir. Bir başka deyişle, sosyal bir ilişki olarak devlet ve başta sosyo-teknik sistem gibi onu oluşturan sistemler, belirli kalıpları barındırsa da bu kalıpların, sosyal ilişkileri her zaman aynı şekilde biçimlendirmesi beklenemez (bkz. Poulantzas 1979).

Diğer yandan, sınıf mücadelesi verili toplumsal yapı içerisinde gerçekleşir. Bu nedenle mücadelenin taraflarının girdikleri antagonistik ilişkinin hukuki düzenlemesini takip edebilmek için kavramsal setler önemlidir. Bir başka deyişle, iktidarın hukuki örgütlenişi ve toplumsal yapılanışı arasında tarih içinde ortaya çıkmış bir temas noktasını anlamak için yapısal perspektiflerin geliştirilmesi gerekmektedir. Anılan perspektif içerisinden sınıfların devlet içerisinde temsilini mümkün kılan anayasal ve kurumsal düzenlenişin örgütler ve diğer ajanlar üzerindeki eğilimsel ve sistemik etkilerini ve bu sistemik düzenleme içerisinde iş hukukunun bölümlerinin işlevlerini kavramsallaştırabilmek için bir yol haritası çıkarmak mümkün olabilecektir: bu çalışmada ortaya atılan projenin ilgililer tarafından önemli ve/veya tutarlı bulunması ve yine onların kolektif emeklerine konu teşkil etmesi kaydıyla.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Referanslar

Aglietta, M. (1979) *A Theory of Capitalist Regulation*, Londra: New Left Books.

Althusser, L. (2003) *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (çev. Alp Tümertekin), İstanbul: İthaki.

Boyer, R. (2002) "Perspectives on the Wage-Labour Nexus" Boyer, R. ve Saillard, Y. (der.), *Regulation Theory: The State of the Art* içinde, Londra ve New York: Routledge, s. 73-80.

Delorme, R. (2002) "The State as Relational, Integrated and Complex: L'etat Relationnel Integre Complexe (EPIC)" Boyer, R. ve Saillard, Y. (der.), *Regulation Theory: The State of the Art* içinde, Londra ve New York: Routledge, s. 115-122.

Ercan, F. (2004) "Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği Türkiye'nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış" Balkan, N. ve Savran, S. (der.), *2000'li Yıllarda Türkiye 2: Neoliberalizmin Tahribatı* içinde, İstanbul: Metis, s. 9-43.

Holloway, J. ve Piciotto, S. (1991) "Capital, Crisis and the State" Clarke, S. (der.) *The State Debate* içinde, New York: St. Martin's Press, s. 109-141.

Jessop, B. (1990) *State Theory: Putting the Capitalist State in Its Place*, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.

Jessop, B. (2002) *The Future of the Capitalist State*, Cambridge: Polity Press.

Jessop, B ve Sum, N. (2006) *Beyond the Regulation Approach: Putting Capitalist Economies in Their Place*, Cheltenham: Edward Elgar.

Koray, M. (2005) *Sosyal Politika*, Ankara: İmge.

Lipietz, A. (1985) *The Enchanted World: Inflation, Credit and the World Crisis*, Londra: Verso.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Lipietz, A. (1987) *Mirages and Miracles: The Crises of Global Fordism*, Londra: Verso.

Lipietz, A. (1992) *Towards a New Economic Order: Post-Fordism, Ecology and Democracy*, Oxford: Oxford University Press.

Marx, K. (1992) *Kapital II* (çev. Alaattin Bilgi), Ankara: Sol Yayınları.

Nadel, H. (2002) "Regulation and Marx" Boyer, R. ve Saillard, Y. (der.) *Regulation Theory: The State of the Art* içinde, Londra ve New York: Routledge, s. 28-36.

Offe, C. (1985) *Disorganised Capitalism*, Cambridge: MIT Press.

Poulantzas, N. (1978) *State, Power, Socialism*, New York: Verso.

Sayer, A. (1995) *Radical Political Theory*, Oxford: Blackwell.

Talas, C. (1997) *Toplumsal Ekonomi: Çalışma Ekonomisi*, Ankara: İmge.

Teulings, C. ve Hartog, J. (1998) "Wages and Labour Market Institutions in International Comparison" Ohashi, I. ve Tachibanaki, T. (der.), *Internal Labour Markets, Incentives ad Employment* içinde, Londra: Macmillan Press, s. 19-48.

Theret, B. (2002) "The State, Public Finance and Regulation" Boyer, R. ve Saillard, Y. (der.) *Regulation Theory: The State of the Art* içinde, Londra ve New York: Routledge, s. 122-129.

Villeval, M. C. (2002) "Regulation Theory among Theory of Institutions", Boyer, R. ve Saillard, Y. (der.), *Regulation Theory: The State of the Art* içinde, Londra ve New York: Routledge, s. 291-299.

Yalman, O.G. (1997) "Bourgeoisie and the State, Changing Forms of Interest Representation within the Context of Economic Crisis and Structural Adjustment, Turkey during the 1980's" yayımlanmamış doktora tezi, University of Manchester, Manchester.

AHMET SELAMOĞLU

Böylesi kavrayıcı bir konuşma için sevgili Özdemir hocaya teşekkür ederim. Evet, zorlu bir çerçeve, çok geniş bir tartışma alanı çıktı ortaya. Doğrusu bir itirafta bulunmak gerekirse, tartışma konularını belirlerken çalışma yasalarıyla ilgili toplantı önerisi benden geldi. İlk kimden geldiği çok önemli değil ama hoca topluluğu bu oturumun koordinasyonunu benim üstlenmemi istedi. Başta düşündüm, sendikal açıdan somut öneriler geliştirme sorumluluğunu da özellikle Alpay Biber bu toplantılarda her defasında çok kalın çizgilerle vurguladığı için, dedim ki, çalışma yasaları ile ilgili toplantı daha somut olgular üzerine odaklanabilir, kendimi şanslı saydım. Ancak Ali Murat'ın vurguladığı gibi teknik bir analizle sınırlı kalmak mümkün değil. Tabii ki teknik analiz çok önemli ve mutlaka bağlantı kurarak öneriler geliştirilmeli ama meselenin özü teknik tartışmada odaklanmıyor.

Ben de hukukçu olmamakla beraber okumalarımda gördüğüm çok açık bir vurgu var ki, tekrar etmekte bir sakınca görmüyorum, "iş hukukunun krizi" görüşleri literatüre girmiştir. Oysa Türkiye'de tartışmaların doğrusu bu açıdan yürümediğini düşünüyorum. Bu düşüncemi anladığım kadarıyla, sevgili Özdemir'in iş hukukunun güç ilişkileri bağlamında biçimlenişine yönelik değerlendirmeleriyle ilişkilendirmek, benim açımdan anlamlı oldu. Bu noktada sevinerek ifade etmeliyim ki, böylesi bir yapılanma içeren bu toplantı Türkiye'de bir ilk oluyor.

İki değerli tebliğin bağlantı noktası neresi olabilir diye düşündüğümüzde, kolektif odaklanma yerine bireye yönelik odaklanmanın öne çıktığını görmekteyiz. Bireyciliğin ön plana çıktığı, belirleyici olduğu bir yapı var. İşte sosyo-ekonomik yapı değişimiyle ve güç ilişkilerinin yeniden tanımlanmasıyla da doğrudan ilişkili olarak, "iş hukukunun krizi" aslında buradan mı kaynaklanıyor? Bunun piyasalaşma süreciyle, toplumsal yapının tüm düzenekleriyle piyasa modeli içerisinde işliyor olmasıyla ilintili bir sonucu var gibi geliyor. Şimdi bütünü bir arada tartışmayı deneyerek sözü katılımcılara bırakıyorum.

AHMET MAKAL

Tebliğ sunan hocalarımıza teşekkür ediyorum. Şimdi toplantının böyle içerik taşıması, belki Ahmet'in biraz evvel sunduğu çerçevede kısmi eksikliklere yol açabilir. Ancak bence, iş hukuku ilk defa kavramsal, kuramsal çerçevelerle tartışıldığı için bunun çok önemli, olumlu olduğunu da doğrusu düşünüyorum. Bir noktayı vurgulamak istiyorum, belki tebliğ sahipleri açma ihtiyacını duyarlar ya da diğer sunucular katkıda bulunmak isterler. Acaba diye tereddüt ediyorum değerlendirmeler yapılırken, bazen genel çizgiler vurgulanırken o genel çizgiler içerisindeki farklılıklar kısmen ihmal edildi mi? Sosyal devletten söz ettik, liberalizmden söz ettik, neoliberalizmden söz ettik, başka akımlardan, görüşlerden söz ettik. Ama bunların daha ayrıntılı çizgilerini ortaya koyarsak, somut durumları ve bağlantıyı kurmak çok daha kolay olur. Ali Murat'ın tebliğinden bir örnek vermek istiyorum. Avrupa'daki uygulama olarak neokorporatizmden söz etti. Avrupa'da neokorporatist uygulamaların kendi içinde çok farklı kesimleri var. Dolayısıyla Ali Murat tebliğinin sonunda da Türkiye'de sendikaların ceplerinde taşımaları gereken öneriler arasında neokorporatist öneri bulunmasını öngördüğü için, bunu açmak son derece önemli aslında. Neokorporatist Avrupa'nın bir bölümünde uygulama alanı bulmuştur. İkincisi uygulama alanı bulduğu ülkelerin kendi içlerinde farklı uygulamalar vardır. Buradan Türkiye'ye sıçradığımız zaman çok daha ciddi sorunlarla karşılaşırız diye düşünüyorum. Çünkü bu bir tercih sorunudur. Ali Murat'ın önerisinde sendikaların bunu bir tercih önerisi olarak ceplerinde taşımalarını vurgulandı. Hâlbuki Avrupa örneğine baktığımız zaman, neokorporatist uygulamalar belli tarihsel ve kültürel koşulların getirdiği, çok kendine özgü kurumlar olarak ortaya çıkıyor. Yani Avrupa'daki ülkelerin kendine özgü tarihsel ve kültürel koşullarını taşımayan bir ülkede, Türkiye'deki gibi bir ülkede, bunun koşullarının formüle edilmesi, bunun talep edilmesi son derece güçtür, hatta imkânsızdır, diye düşünüyorum. Çünkü Türkiye'de bu koşullar yok. Yani bu tür uygulamalar, işte biliyorsunuz, 1978'deki dönemde toplumsal anlaşma adı altında, ama başarı kazanamadı. Dolayısıyla genellikler zannediyorum Türkiye'ye özgü özellikleri göz ardı etmemiz sonucunu doğurabilir. Belki, Türkiye ile bağlantıları kurarken daha özel çizgilere inmemiz lazım, ben bağlantıları orada kurmaya çalışmamız gerekir diye düşünüyorum. Görüşlerimi sonra ifade etmeye devam edeceğim, teşekkür ederim.

Teşekkür ederim. Değerli sunuşları için hocalarımıza teşekkür ediyorum. Ben de metinleri daha önce okudum ve gerçekten ikisinin de içerik olarak, söylemek haddim değil ama yeterliliği konusunda son derece doyurucu olduklarını da gördüm. Sunuşları dinlerken yasa yapma, hukuk oluşturma süreçleri ya da yasa yapma süreçleriyle ilgili kendi kişisel deneyimlerimi hatırladım. Bir süre görevli olarak bu süreçlerde yer aldım, mevzuat hazırlama çalışmalarında görevli olarak bulundum. Meclisteki süreçlere katıldım. Bütün bunların ne kadar karmaşık ve aslında ne kadar da basit ve belki kuramsal tartışmaların da dışında tümüyle pragmatik gereksinimlerden kaynaklanan süreçler olarak yaşandığına tanık oldum. Örneğin 94 ve 95'te ya da sendikalar yasasında gerçekleşen bir yasa değişikliği, 4101 sayılı yasa değişikliği sırasında, sanki sendikal özgürlükler anlamında yasaya içerik kazandırılıyormuş gibi bir görüntünün ardında, o dönemin iki sendika başkanının görev süresinin uzatılmasına dönük bir yasa değişikliği gerçekleştirildi. Salt bu amaçla 4101 sayılı yasa gündeme geldi ve salt bu amaçla onun peşine birkaç madde daha değiştirilmek durumunda kalındı. Bu yasa, Mecliste görüşülürken üstelik bir hükümet krizi çıktı, genel kuruldaki görüşme aşamasında muhalefetin karşı çıkışları sonucunda koalisyon hükümetinde derin bir çatlak oluştu.

Daha sonra kamu çalışanlarıyla ilgili sendikanın oluşumu aşamasında, Mesut hocam da çok iyi bilir perde arkasında neler yaşandığını, koalisyon ortakları arasında nelerin pazarlık edildiği, çok ilginç öyküler olarak aslında anlatılabilir. Belki Murat Özveri 4857'yi hatırlar, Meclisteki görüşmelerde CHP grubundaki maceralarımızı hatırlar. Dolayısıyla tanımlamaya çalıştığımız bütün bu süreçler, özellikle Ali Murat hocanın son derece güzel bir anlatımla aktarmaya çalıştığı süreçlerin dışında gerçekleşiyor ne yazık ki. Yani akıl almaz bir biçimde birilerinin ihtiyacını karşılamaya dönük gerçekleşiyor. Bunun gerisinde de uluslararası normlar ya da uluslararası yükümlülükler ya da hükümet programları vs. Hepsi bir göstermelik kalkan olarak ya da geride bir neden olarak kullanılıyor.

Katılıyorum, sendikaların özellikle alternatif metinlerinin olması ve sistem önerilerinin olması gerekiyor. Bizim yıllardan bu yana 2821 ve 22'ye karşı çıkmamız, hatta 12 Eylül yasaları vurgusuna

da karşı çıkıyorum, 12 Eylül yasası tabii ancak 12 Eylül neydi? 24 Ocak kararlarının kolay uygulanabilmesi için gerçekleşmiş bir eylemdi. Kapitalizmin kendi kuralları içinde meşruluğu söz konusu olan bir durumdu. Biz, bunu biliyoruz. Şu anda yaşadığımız kurallar, koşullar 12 Eylül, 24 Ocak kararlarından daha geri koşullar mı? Tam tersine daha da derinleşmiş, daha kurumsallaşmış, daha kökleşmiş bir biçimde kapitalist sistemin varlığının sürdüğü bir dönemdeyiz. Bu noktada neden geri adım atsınlar, neden bu yasaları değiştirmek konusunda istekli olsunlar? Ama bizim bir alternatif modelimizin olması gerekiyor; 2821 ve 22'yi çöpe atıp onun yerine ne istiyoruz, söyler durumda olmamız gerekiyor.

Ahmet hocamın söylediği gibi ülke koşullarını, bu ülkenin gerçekliğini gözeterek tarihsel süreçte işçi sınıfının gelişimini, örgütlerin gelişimiyle ilgili süreci gözeterek hiç kuşkusuz yapmak gerekiyor. Aynı şekilde sosyal güvenlik ve sağlıkla ilgili bizim somut önerilerimizin olması gerekiyor. 5510 sayılı yasanın yasalaşması sürecinde karşı çıktık. DİSK en fazla karşı çıkan, en fazla toplumsal muhalefet örgütlemeye çalışan örgütlerden biriydi demeyeceğim. Neredeyse tek başına bir örgüttü ama bizim bu konuda bir karşı görüşümüz yok. Emeklilik yaşı 65 yaş olmamalıdır ama ne olmalıdır? Sağlık hizmetleriyle ilgili hocam söyledi ücretsiz olmalıdır, ilaç ücretsiz karşılanmalıdır ama bu nasıl bir model ekseninde kurgulanmalıdır, bunun kaynağı nasıl yaratılmalıdır ve bu kaynaklar nasıl dokunulmaz olmalıdır, bu konularda somut öneriler geliştiremiyoruz. Belki, bu çalışmalar sırasında tartışmayı bu noktada odaklamak ve somut modeller, sistem önerileri biçiminde bir görüşün oluşmasına katkı yapmak gerekir, diye düşünüyorum. Ben bu ihtiyaçla tartışmaları izlemeye çalışacağım. Teşekkür ederim.

Evet, teşekkür ederim sayın başkan. Ben de zaman zaman devreye girmek istiyorum, gerçi çok uzun konuştum. Tebliğimde sistemleri ve hukuk normunun bu ekonomik, siyasal yapı içindeki gelişim sürecini, içeriğini ve geleceğini ortaya koymak istedim. Biz, bütün ayrıntılara girebiliriz ama ana şemayı gözden kaçırırsak ayrıntılarla bir yere varamayız. Türkiye'nin pratiğinden hareketle bir sonuca varamayız. Nedir bu şema? Şimdi sosyal güvenliği korumak istiyorsak, sosyal devlete sahip çıkmadan koruyamayız. Liberal sistem içinde öyleyse sendikalar ne yapmalı? Şunu yapmalı; devlet kapsamında, içeriğinde bir sosyal güvenlik ama liberal sistemde, kapitalist sistemde ama sosyal devlette buna sahip çıkmalıdır. Buna sahip çıktığı andan itibaren bir gücü vardır. Hukuk normu dedi Perihan Hanım, şimdi hukuk normunun oluşumunda güç faktörü önemlidir. Bu sermaye gücüdür, kapitalizmin gücüdür, bu güç reylerin gücüdür, bu güç siyasal güçtür. Şimdi bu gücü kim elinde bulundurursa, bütün toplumlarda her güç kendi çıkarına uygun bir hukuk normunun oluşmasını arzular. İnsan doğasına ait, bireysel düzeyde baktığımızda böyledir, grup düzeyinde baktığımızda böyledir, toplum düzeyine baktığımızda böyledir, sistem düzeyinde baktığımızda da böyledir.

Demek ki iki sendika başkanının bir gücü var, bu gücünü yasa koyucuya empoze edebiliyor. Nasıl böyle bireysel güç kullanabiliyoruz? Çünkü ilkelerden yoksun, tamamen pratik, kendini kurtaran güç dengesi. Nasıl tarikatlar vs. birleşiyor, onlar siyasal iktidarı etkileyebiliyor, onlar kendi yasalarını ortaya çıkarabiliyorlarsa, bireyler de aynı şekilde kendi çıkarları nedir, orman arazisini almak için yasa koyucuyu etkileyecektir.

Öyleyse sendikaların bir güç oluşturması, sizin de belirttiğiniz gibi sistemi ortaya koymaları gerekiyor. Sistemi ortaya koyduğu zaman, güç olarak ortaya koyduğu zaman göreceğiz ki, bireysel çabalar vs. çok fazla ileriye gidemeyecektir. Dolayısıyla Türkiye'de bu güç olmadığı için ister istemez 5510 sayılı yasa hepimizin gözleri önünde sermaye, IMF ve Dünya Bankası desteği ile çıktı. Sendikalara söyledik; "buna karşı cephe alın". Kapalı kapılar ardından pazarlığa gittiler, herkes kendi bireysel gücünü kullanmaya kalktı, kendisi bu sistemde yer kapmaya çalıştı ve bu tabloyla ortaya çıktı.

Değerli meslektaşım Makal'ın ifadesi de önemli. Sayın başkan biliyorsunuz 18 sayfalık tebliğim vardı, onu dahi korkuyla, baskıyla anlatabildim. Tabii ayrıntılar var. Yüzyıllar boyunca yasalar her ülkenin kendi ulusal dokusuna, tarihi koşullarına, ekonomik koşullarına, sosyal koşullarına ve güç dengelerine göre biçimlenmektedir. Dolayısıyla biz sadece modeli ortaya koyduk. Örneğin bir Alman Anayasası, Fransız Anayasası hiçbir şekilde özdeş olamaz. İşte AB de bu birliği sağlamak istiyor. 1957 yılından beri bunu başaramadılar. Neden? Çünkü her ülke kendi çıkarına sahiptir. Uluslararası ilişkide herkes milliyetçi kesiliyor. Şimdi bizim sistem biliyoruz ki model olarak şudur ama bunun ayrıntıları nedir? Sağlık sistemi diyoruz, hastalık sigortası hiçbir şekilde Avrupa standartlarına ulaşamamıştır. Yaşlılık sigortası hiçbir zaman ulaşamamıştır. Yaşlılık sigortası, emeklilik aylığı hiçbir zaman insanların onurlu bir yaşama ulaşmasını sağlamamıştır. Burada zaten sendikaların rolü ortaya çıkıyor, ağırlık koymaları ve bunları daha da ileriye götürmeleri, geliştirmeleri için stratejiler oluşturmaları gerekiyor. Teşekkür ederim.

ALİ MURAT ÖZDEMİR

Ahmet hocamın dedikleri üzerinden birkaç şey söylemek istiyorum. 1980'lerin ortasından itibaren yeni bir neokorporatizm söz konusu. Bunu matah bir konu olarak sunmadım, öyle bir niyetim yok. Nihayetinde Avrupa'da en fazla diyalog içerdiği yerde bile işçi sınıfının kaybıyla, sürekli müzakere içerisinde, sürekli bir kayıp durumuyla sonuçlanıyor. Ben, bunu kaçınılmaz, kaçırılmaz bir konu olarak ortaya koymadım. Derdim o değil. Örgütlenme özgürlüğü bağlamında, ifade özgürlüğü bağlamında ele almaya çalışıyorum. Konuşmam sırasında belirttiğim kadarıyla yeni hukukun dışladığı, kabul etmediği bir şeyin aşılması için vurguluyorum. Asıl derdim neokorporatizm falan değil, hiçbirine özel bir sempatim yok ama maalesef Keynesyen dönem politikalarını bir tek devlet makamına ısrarlı talepler üretip götürmekle çözülmeyecek. Aklımın, bilgimin yettiği kadarıyla işçilerden çıkıp çalışma gayreti içerisinde olan herkesi kapsayacak bir yapılanmaya gerek var. Malum bunlar yeni tartışmalar değil, hepinizin bildiği konular. Üçüncüsü siyasal iktidar tek muhatabımız olmamalı. Örgütlenme özgürlüğünü elde edebilmek için elimizde ne varsa, ne isteyebileceksek onu koyalım, yoksa kendi tercihimi de

söyledim zaten. Tartışmayacağım ama neokorporatizm değil derdim, ötekisi dedim, onun altını çizmek istiyorum. Yapısal sınırları inkâr etmekten bahsetmiyorum, yapısal sınırlarımız var, bunu kabul edeceğiz ama kendimize gerçekte olmayan bir kaderi çizmekten de kaçmak gerekiyor. Sürekli tekrar edildiği için içi dolu sayılır ama zaman içerisinde unutulmuş bir takım kavramlar var; devlet, hukuk gibi kavramları tartışmazsak bu kavramlar karşımıza külçeler olarak çıkıp, sırtımıza binip, bizim stratejilerimizi belirler. Buradan çıkmak lazım. Yoksa neokorporatizmin ne olduğu kesinlikle umrumda değil. Benim görebildiğim kadarıyla, küçümsemiyorum saygım var, ama Keynesyen politikaların savunusu üzerinden de gerçekleşmiyor, benim belirtmek istediğim budur.

Somut konuşmak gerekirse, yeni kanun cebinizde olmalı, hem kolektif iş hukukunu, hem bireysel iş hukukunu düzenleyen bir kanun. Bu kanunun 1970 Almanyası'ndaki bir kanun olması gerekmiyor, o işe yaramayacaktır, somut daha somut. Bu parçalanmışlığı, göreli zayıflığımızı kabul edecek, iktidara verdiğinizde "nedir bu kardeşim?" diye tutup atmak için çok kolay gerekçeler bulamayacağı bir şey olması lazım. Biraz onların dediği içerisinde olmalı ama öyle olmalı ki, bizde, örgütlenen insanlara "bakın böyle bir yasal hakkınız var" diye önlerine koyduğumuzda, en azından savcılık kapısında oradan oraya sürünmeyeceklerini bilmeleri lazım bu insanların. Kısaca artık sendikaların bence kazanacağı şey çok ciddi olarak örgütlenme özgürlüğüdür. Aklıma başka bir şey gelmiyor öneri olarak, yalnız bunların somut olduğunu düşünüyorum, muhatabımız yalnızca devlet olmamalı, sendika, işçi yerine çalışma gayreti içerisinde olan herkesi kapsayacak şekilde örgütlenmelidir. Hiyerarşik bir yapıdan daha ziyade yatay bir ilişki ağı içerisinde olmalı, insanların kendi kendine yaşamlarını düzenleme çaresizliklerine çözüm bulma gayreti içerisinde sendika onların yanında olabilmeli, önünde değil. Sendika, üretim toplumsallaştıkça işçilerin iktisadi menfaatini savunmak derdinde olan yapıdan çıkıp, üretimdeki toplumsallaşmayla birlikte çalışanların örgütü, çalışma gayreti içerisinde olan insanların örgütü olmalıdır. Çalışmanın değişen doğasına bir şekilde ayak uydurmalıdır. Size katılıyorum, yani 12 Eylül yasaları değil, çünkü konuşurken belirtmeye çalıştığım gibi diğer iktidarlar tarafından da onaylanan, her toplumsal ilişkilere müdahale edişinde bir kez daha onaylanan bir yasal düzen. Onlar yapmış, yazık bunlar da değiştirememiş gibi bir şey değil, onu da vurgulamak lazım. Teşekkür ederim.

ALİ GÜZEL

Evet, küçük bir parantez açayım. Neokorporatist sistemin şahsen çok iyi bir sistem olduğunu söylemeyeceğim ama tartışmamız gereken, belki teorik olacak ama teorik tartışmalardan belki pratik birtakım çözümlere ulaşmamız gerekiyor, neokorporatizmin gelişmesini hazırlayan koşullar nelerdir? Bir sözcükle ifade edeyim; güç dengesidir. Sendikalizmin tarihsel gelişimine baktığımızda, devletle bütünleşmeyi reddeden sendikacılıktan reformcu sendikacılığa bir geçiş süreci... ve reformcu sendikacılık ne istiyor, stratejisi nedir? Kapitalist sistemi kabul ediyor. İşçilerin, emekçilerin haklarını kapitalist sistem içinde elde etmektir. Bu sistem içinde güç dengesi çok önemlidir. Bu güç dengesi olmadan ne sendika özgürlüğü lehine bir yasa çıkarabiliriz, ne işçi sınıfının lehine bir sosyal güvenlik yasası çıkarabiliriz, ne de neokorporatist sistemi.

Zaten şunu da tartışmamız gerekiyor, bu meydan okumaya karşı sendikalar ne yapabilir? Şimdi neoliberal politikalar, neokorporatist sisteme de karşı ve sendikaları tasfiye etme çabasındalar. Bu güce karşı ne yapılmalıdır? Bence, tartışma noktaları burada. Yoksa somut olarak sendika yasası, sosyal güvenlik yasası ne olmalıdır meselesi değil. Ön koşulu sağladıktan sonra zaten bu yasalar işçi sınıfının, emeğin gücü lehine birtakım hükümler içermek zorunda. Avrupa sosyal modelinde korporatist sistem sermaye karşısında gücünü ortaya koyduğu için hak ve özgürlüklere yönelik gelişme yasalarda ve anayasalarda yaşanıyor ve o kurumları toplumun dokusuna mal eden de budur. İşte böyle bir şemayı, bir modeli asıl ülkemizde sağlayabiliriz. Teşekkür ederim.

MEHMET UÇUM

Ben, Ali hocanın bıraktığı yerden başlamak istiyorum: Fransa önemli bir örnek ama herhalde farkında olmamız gereken noktalardan birisi de; Fransa ya da Avrupa'da hem neokorporatist anlayışlar çerçevesinde sendikal faaliyetleri hem de sosyal demokrat ya da sosyalist perspektifinde sendikal faaliyetleri, şu an gelinen noktaya baktığımızda, muhafaza etmeye çalışan sosyal politikaların olmadığı gözüküyor. Çünkü sendikaların gücü kalmamıştır. Şimdi herkesin benimsediği, kabul ettiği ilkeyi ya da realiteyi saptayalım; kapitalizmin

sınırlılıkları içerisinde daha fazla özgürlük, daha fazla sosyal adalet, daha adil bir gelir dağılımı ve bu çerçevede hukuk ve yasaların rolü gibi çok sıkıntılı bir tartışma yapıyoruz, esasına bakarsanız. Bu sınırlılıkları bilerek tartışmaları yapmak zorundayız. Ama ben, gidişatın 19. yüzyıldaki liberalizmin 20. yüzyılda da egemen olacağı biçimindeki tespitlere katılmıyorum. Son derece sıkıntılı bir süreçtir ve liberal politikalar kendilerini 19. yüzyılda egemen kılmış ve bugün yeniden üretilen liberal politikalar elbette çok güçlü konumdadırlar. Ama yaklaşık 200 yıllık bir mücadele sürecinin olduğu, süreçte iradenin de ciddi bir şekilde etkili olabileceğini düşünüyorum. Ve dolayısıyla önümüzdeki perspektif, aslında liberal politikalar diye ileri sürülen, örneğin Ali hocamın şiddetle karşı çıktığı bireysel emeklilik sistemi gibi, özel sağlık sigortaları gibi birtakım önlemlerle asla geriye götürülemeyeceği, en azından asgari sosyal güvenlik önlemlerinin birlikte belki uygulamaya sokulacağı süreçler olarak değerlendirilmesidir. Örneğin genel sağlık sigortasının gerçekten kapsayıcılığıyla ve sağlayacağı hizmetlerle etkili olmasına yönelik taleplerle çıkılması, kısa vadeli ve uzun vadeli sigorta fonlarındaki geriletmeye karşı çıkılması, ama o sigorta kollarının asla tartışma konusu yaptırılmaması, ama bunun yanı sıra sistemle uyum sağlayacak tarzda bireysel emeklilik sistemleri de olabilir, özel sağlık sigortaları da olabilir bilemiyorum, sonuçta genel olarak toplumun sağlığına, toplumun esenliğine katkıda bulunulacak birtakım önlemler konusunda sosyal odakların denetimini sağlayabilecek taleplerle çıkılması gerektiğini düşünüyorum. Bu yanıyla baktığımızda, bireysel iş hukukunun, sermayenin emeği denetlemesinin en temel aracı olarak kabul edilmesi bir yana... bu kabul edilebilir bir şey ama aynı zamanda bireysel iş hukukunu da 1475 sayılı yasaya göre elde ettiğimiz birtakım kazanımlarla, birtakım yetersizlikleri konuşup, daha ileri taleplerle bireysel iş hukukunun sosyal boyutunu ortadan kaldıran ya da sınırlayan, belirsizleştiren sürece karşı tam tersine onu güçlendirecek önlemler alınması gerektiğini düşünüyorum.

Elbette sendikalar genel olarak somut bir perspektif oluşturamazlarsa, bu iradeyi de oluşturamayacaklardır. Sonuçta sendikalar muhafazakâr pozisyonlarda kalma noktasındalar. Türkiye'de de böyleler ve giderek eriyen bir süreç var. Gerçekten birçok neden söylenebilir; işçi hareketinin krizi, sendikal hareketin krizi vs. Ama belki bir iki tanesini tartışma bağlamları

bakımından öne çıkarmakta fayda var; Avrupa'da sendikacılığın en güçlü olduğu dönemde toplumsal dönüşüm kestirimi vardı. Yani bir toplumu, bir sistemi değiştirme isteği vardı ve çok ciddi bir talepti. Ne zaman ki sistemle entegre olma dışında bir alternatif kalmadı, o zaman sendikalarda ciddi bir biçimde kan kaybı yaşanmaya başladı. Dolayısıyla eğer sendikalar ya da işçi hareketi çok etkili bir irade, çok etkili bir güç haline gelmek istiyorsa, sadece sosyal haklar zemininde değil, aynı zamanda genel olarak politika zemininde de yeni birtakım yaklaşımlar üzerine düşünmek zorundadırlar. Kastettiğim 10 Aralık gibi hareketler değil, bir politik perspektiften yola çıkarak sosyal alana ilişkin politikalar üretmek gibi bir problem var. Bu sorun tek başına sendikaların çözeceği bir sorun değil, tek başına işçi sendikalarına havale edilebilecek bir sorun değil, siyasi irade bakımından da ciddi bir krizle bağlantılı olduğunu söylemek gerekir. Ama genel kavramsal bakış açısından yola çıkarak Türkiye için iş kanunu, toplu iş hukuku, sendikalar hukuku ve sosyal güvenlik hukuku bakımından da somut birtakım önerilerin burada şekillenebileceğini, bunların kavgasının verilebileceğini biliyorum.

ADNAN SERDAROĞLU

Sosyal ve ekonomik anlamda, sendikal anlamda özellikle son derece önemli çalışmalarımız var. Bütün sendikalarımızın araştırma dairesi var. Örneğin Murat Beyin sorumlusu olduğu Çalışma ve Toplum dergisiyle birlikte yeni bir ivme açabilir miyiz, yeni bir mücadele hakkı ortaya koyabilir miyiz? Bu dergiyle birlikte bir şey başlattık. DİSK olarak araştırmalarımız var. Tabii elimizde yeteri kadar yayın organı ve iletişim ağı olmaması nedeniyle kamuoyuna yansıtamıyoruz. Ama söylediğiniz doğru, platform içerisindesinizdir doğru, bizim başlattığımız ve Türkiye'de bir ihtiyaç olarak gördüğümüz solun tartışılması meselesi, DİSK başlattı. Fakat DİSK daha sonra çekildi ve sadece konfederasyon başkanının içinde bulunduğu bir çalışma haline dönüştü. Ama söylediğiniz gibi DİSK son süreçte orada sadece siyasete odaklanmış bir görüntü içerisinde, bu durumun bana göre yararları da var, kimi olumsuzlukları da var. Ben, Türkiye'de solun ve siyasetin tartışılması ve konfederal yapıların bu sürece mutlaka müdahale etmesi gerektiğini düşünüyorum. Sendikalarla konfederal yapılar ayrıdır ve konfederal yapıların siyasete direkt müdahale edici kurumlar, oraya odaklanması gereken kurumlar olarak görülmesi gerektiğini düşünüyorum, teşekkür ederim.

AHMET SELAMOĞLU

Toplantının oldukça verimli geçtiğini düşünüyorum. Somut önerilere doğru geçebilir miyiz, o alana doğru bir kayma sağlanabilir mi? Aslında somut önerileri sağlayacak birtakım tartışmalar da oldu. Aldığım notlara baktığım zaman somut ipuçlarını yakalama fırsatı var. Örneğin yasal alanda gerçekten alternatif yaratma sorumluluğu, özellikle Ali Murat Özdemir'in ifadesinden sonra çok temel bir ihtiyaç olarak ortada duruyor. Gerçekten bir örnek oluşturur mu bilemiyorum ama *Çalışma ve Toplum* dergisinin çıkması ve dergide yayımlanan yargı kararlarıyla işveren kesiminin de başka yayınlara fırsat yaratması, alanın ne kadar dinamik olduğunu, etkileşme ne kadar açık olduğunu gösteriyor. Aslında çalışma yasalarını biçimlendirme süreci iki taraf açısından da çok doğal bir mücadele alanıdır. Bu mücadele alanının terk edilmemesi gerektiği, Özdemir hocanın ifade ettiği gibi yasalar konusunda hazırlıklı olma gereği, yasalaşma sürecinin ne kadar aslında formel yapının dışında birtakım bilinen ve bilinmeyen ilişkiler içerdiği meselesi, bence tüm bunlar çok önemli.

Öte yandan sendikal yapının yetersizliği meselesi de çok önemli ve bugün tartışmanın mümkün olamayacağı derinlikte bir konu. Ancak güç dengesizliği de bir gerçek. Ali Güzel hocanın söylediği mesele çok önemlidir. Perihan Hanım da söyledi, makro politikaların belirlenme sürecinde etkin olma mücadelesi. Ali Güzel hocanın vurguladığı gibi bu zeminin kaybedilmemesi gerekiyor. Bu zemin üzerinde, alanı terk etmeden mücadele açısından siyasal alanın en önemli araç olduğu da bir gerçektir. Ancak Betül Urhan'la yaptığımız ankete dayalı bir çalışmada bir soru sorduk; "sendikal faaliyet açısından siyaset nerede olmalı" diye. Ankette bu konuda benzer üç dört tane soru sorduk. Sorulardan biri siyaset ve sendikayla ilintili, Toker Dereli hocanın Aydınlar ve Sendikal Hareket ile ilgili kitabından alınmıştır. O dönemden kalan bir soruydu. Burada ifade edilenlerle çelişen vaziyette, bizim çalışmada siyasetin sendikalar için öncelikli bir mesele olmadığı çıktı ortaya. Şüphesiz ampirik sonuçlar tartışılır ama temelde siyaset öncelikli bir mesele çıkmadı, böyle tuhaflıklar içeren bir durum karşısındayız.

Sözü uzatmadan, Mesut hoca konuşmaya kendisinin başlama arzusunda olduğunu söyledi, ben de katılımı için çok teşekkür ediyorum kendisine.

Evet, hepinizi sevgiyle selamlıyorum. Ben söz almak için biraz sabrettim, bu sabrımın iki nedeni var. Birincisi ne iş hukukçusuyum, ne sosyal güvenlik hukukçusuyum. Bu konulardan anlamam, kendimi bu açıdan böyle tanımlayamıyorum. Onun için Ahmet'e de gelmeden önce bu konuda çok kuşkuya kapıldığımı, ıraksadığımı da söyledim. Böyle bir konunun ele alındığı, tartışıldığı bir toplantıda benim bulunmamın ne gibi bir yararı olabilecek diye kuşkularımı Ahmet'e açtım. Ama Ahmet beni ikna etti, en azından bu iş yasaları kavramının içinde sendikal yasalar da var diyerek, benimle bağlantısını kurdu ve dolayısıyla ben de kabul ettim.

Bu toplantı aslında önemli bir toplantıdır. Çünkü iş hukukunun belki ülkemizde ilk kez içine düştüğü bunalım bir başka yaklaşımla ele alınıyor ve tartıştırılmak isteniyor. Dilerdim ki, burada gerçekten iş hukuku alanına yapıtlarıyla temelli katkılar sağlamış olan üç değerli arkadaşım, meslektaşım Sarper, Savaş ve Tamer burada olsunlar. Üstelik iki tanesi İstanbul'da ve İstanbul dışından gelme gibi bir mazeret üretmeleri de söz konusu değil.

Yine çıkan yayınlardan izleyebildiğim kadarıyla, o toplantıların içinde olmadım. Milli Komite veya Endüstri İlişkileri Derneği... Derneğin toplantısına bir kere katılmıştım, hiç böyle bir konu ele alınmadı ve Milli Komite'de sanıyorum hiç böyle bir sorunu üstelik Batı'da, işte Fransa'yı biraz izlemeye çalışıyorum, iş hukukunun sonu mu geldi, yönetim hukukunun sonu mu geldi tartışmaları yirmi yıldan beri gündemdedir. Bununla ilgili olarak çok sık toplantılar düzenlenir ve yayınlar da vardır, ama ne yazık ki ülkemizin iş hukukçuları bu konuyu ülkemiz özelinde tartışmadılar, iş hukukunu sadece iş yasalarından ve Yargıtay kararlarından ibaret sayıyoruz.

Şu maddeye göre, Yargıtay'ın 9. Hukuk Dairesi'nin şu kararına göre dedik mi, iş hukuku bitiyor. Orada başlıyor ve orada bitiyor. Oysa böyle olmaması gerekir. En azından öğreti alanında böyle olmaması gerekir. O yazılan kuralların hepsinin arkasında birtakım temel düşünceler gizlidir, resmi ideolojisi vardır, felsefesi vardır. Hangi ekonomik, siyasal, sosyal ve teknolojik bağlamlar içinde o kural öyle yazıldı, kaleme alındı? Bunların

araştırılması gerekir ve bunlara bakarak o kuralların açıklanması gerekir ama ben iş hukukunda böyle bir çabaya tanık olmadım. Yalnızca senin yapmaya çalıştığın, senin tebliğinde evet, bu var yazılarında da var. Genel olarak söylüyorum, bu söylediklerimin istisnası kuşkusuz olabilir. Kısaca demek istediğim disiplinlerarası bir yaklaşımla bu konuların ele alınması gerekir. Birçok disiplinin aynı zamanda kavşağında yer alan bir disiplindir. İş hukuku da olsa, hukuksal boyuta ağırlık verilerek incelenmesi gerekse de kitapların o çerçevede yazılması gerekse de disiplinlerarası bir konudur ve disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Çokdisiplinli bir yaklaşımla değil, disiplinlerarası bir yaklaşımla, çok daha zor olan belki gerçekleştirilmesi çok güç olan bir yaklaşımla yazılması gerekir.

Bu sadece bir saptama yapma ihtiyacı duymanın sonucu olarak belirttiğim düşüncelerim. Ben, bu alanın bir alaylısı olarak görüyorum kendimi, çünkü hukuk mezunuyum ama hukuk fakültesinde iş hukuku okumadım, seçmeliydi o zaman. Ben de gittim hukuk felsefesinin içinde bulunduğu başka bir ders grubunu seçtim. İş hukuku okumadan hukuk fakültesinden çıktım. Ve yine iş hukuku alanında çalışma niyetim yoktu. Fakülteyi bitirdiğim zaman yönetim bilimi alanında çalıştım, doktoram bu alandaydı, sonra iş hukuku karşıma çıktı, sosyal politika karşıma çıktı, insan hakları karşıma çıktı. Birçok alanda ilgili çalışmalar yapmaya başladım. Bu durum bana biraz disiplinlerarası bir yaklaşımla, birçok disiplinin ortaya koyduğu verilerden yeni bir senteze ulaşma çabası göstererek bu konuları ele alma olanağı sağladı. Bunu ne kadar yapabiliyorum bilmiyorum, bu son derece önemli, iş hukuku için de önemli, sosyal politika için de önemli, sosyal güvenlik için de önemli ve gerekli.

Şimdi bu da bir başka noktaydı, belki kendimle ilgili gereksiz noktaydı.

İki bildiriyi buraya gelmeden önce okudum. Biraz hızlı okumak zorunda kaldım, çünkü bildiriler bana daha önce ulaştırıldı ama ben bu bildirilere Ankara dışında olduğum için geç ulaştım ama yine de okuyarak geldim. Burada da dikkatle dinlemeye çalıştım, biraz geç söz almak isteyişimin nedeni; her iki bildiride de var ama yeterince vurgulandığını göremediğim için ve acaba

tartışmalar, konuşmalar o noktaya doğru gelebilir mi diye görmek için geç söz aldım.

Hukuk deyince biz sadece iç hukuku anlıyoruz, bu çok egemen bir yaklaşım. Oysa hukuk düzeni artık sadece iç hukuk kaynaklarından ibaret değil, anayasa, yasalarımız, yargı kararlarımız ve diğer toplu sözleşme sisteminin ürettiği metinler, bundan ibaret değil. Bunun dışında da bizi yakından ve doğrudan ilgilendiren, ilgilendirmesi gereken ve bağlayan başka bir hukuk var, uluslararası hukuk var ve hatta artık uluslararası olmaktan çıktı ulusalüstü nitelik kazanan bir hukuk var. Bunu göz ardı etmememiz gerekiyor, bir hukukçu olarak her şeyden önce göz ardı etmememiz gerekir. Belki, bir tarihe kadar işte 2004 Mayıs'ına kadar anayasada bununla ilgili değişiklik yapılıncaya kadar bu konuda görüş ayrılıkları olduğu için, öğreti bu konuyla ilgili olarak neredeyse ikiye bölündüğü için, hem uluslararası hukuk öğretisi hem insan hakları hukuku öğretisi ikiye bölündüğü için belki bir ölçüde bunu anlayışla karşılayabiliriz. Ama 2004 Mayıs'ında anayasada yapılan değişiklikle uluslararası sözleşmelere yasaların üstünde ulusalüstü bir hukuksal değer tanınmasından sonra bu yaklaşımların değişmesi lazım. Çünkü 90. maddenin son fıkrasına eklenen üçüncü cümle –artık aynı konuda bildiğiniz gibi tekrarlamaya gerek yok, ben bunu yıllardan beri söylüyorum, yazıyorum her fırsatta, sonra döndürüp dolaştırıp konuyu buraya getiriyorum– sözleşmelere ulusalüstü nitelik kazandırmıştır. Şimdi sosyal hukuk alanında, iş hukukunun bireysel ve toplu yönlerini kapsamak üzere ve sosyal güvenlik hukuku alanında bizi bağlayan, anayasa anlamında bizi bağlayan uluslararası sözleşmeler var ve bunların en yenilerinden bir tanesi gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı. Onay işlemi tamamlandı, içinde 31 tane sosyal hak var, hem bireysel iş hukukunu kapsıyor hem toplu iş hukukunu kapsıyor hem sosyal güvenlik hukukunu kapsıyor, 31 tane sosyal hak. Bunun dışında başka kaynaklar var bizi doğrudan doğruya bağlayan, onayladığımız için bağlayan. İşte "aman efendim bunlarla ilgili özel yasaların çıkarılması lazım, sözleşmelerdeki kuralları iç hukukumuza aktaran düzenlemelerin yapılması gerekir, onlar yapılmadıkça bunlar uygulanamaz" türünden gerekçeler artık geçerli değildir. Onlar doğrudan uygulanması gereken kurallara dönüştürülmüştür, anayasa tarafından iç hukukla bütünleştirilmiştir. Bütünleştirilmesinin ötesinde anayasayla çatışması durumunda

ne yapılacağı, hangisine üstünlük tanınacağı konusu tartışmalıdır, orayı bir parantez açarak hemen kapatıyorum. Ama yasalarla çatışma durumunda sözleşmeler üstündür, artık bunun tersini söyleyen bir hukukçu yok, daha önce tersini savunan görüşler vardı. Örneğin Hüseyin Pazarcı hocayla beraber katıldığımız oturumlarda "tamam bitmiştir bu iş" diyoruz, yasaların üstündedir ve doğrudan doğruya uygulanması gerekir. Şimdi böyle olduğuna göre artık iş ve sosyal güvenlik yasalarında değişim, yeni eğilimler, bizim ne yapmamız gerekir? Ali Murat'ın önerdiği konu mesela, sendikalar ellerinin altında alternatif bir metin bulunduracaklar. Doğrudur bulundurmaları gerekir ama bu metin neye uygun olacak, neye göre hazırlanacak, sadece kendi yasalarımızı, anayasamızı önümüze koyup birtakım değişiklikler içeren bir metin mi hazırlayacağız... Yoksa alt sınır olan, şimdi sözleşmelerle ilgili bir saptamayı da yapmak gerekiyor, bunlar alt sınırdır üstüne çıkabilirsiniz ama altına inemezsiniz, daha ileri güvenceler sağlayabilirsiniz, o açıdan sendikacılar için çok önemli bir dayanak oluşturabilir, tutanak sayılabilir, daha ileri haklar ve güvenceler sağlayan düzenlemeler yapabilirsiniz ama onları göz önüne almak zorundasınız.

Şimdi ben toplantılarda konuştuğum zaman veya yazılar yazdığım zaman diyorum ki, "artık bu sözleşmeler göz önüne alınmadan yazılmış olan iş hukuku kitapları eksiktir" ve hatta hızımı alamayarak "eksik olmanın ötesinde yanlıştır" diyorum. Özellikle toplu iş hukukuyla ilgili olarak sendika hukukuna, toplu pazarlık hukukuna, grev hukukuna, eğer yalnızca o iki yasayla ve memurlarla ilgili 4688'le sınırlı olarak açıklıyorsanız yanlıştır, bu eksik olmanın ötesinde yanlıştır. Çünkü sözünü ettiğim uluslararası sözleşmeler memurlarla ilgili olarak grev hakkını da kapsayacak biçimde düzenlemeler yapıyor, kurallar içeriyor. Şimdi diyebilirsiniz ki, bu sözleşmelerdeki kuralların bir bölümü doğrudan uygulanabilir nitelikte değildir, izlenecek sosyal politikalar açısından göz önüne alınması gereken ilkeleri ve değerleri gösterir. Böyle olanları vardır ama doğrudan doğruya öznel hak niteliği taşıyan, kurallar içeren sözleşmeler de vardır, bunları ayırmak gerekir. Eğer bir iş hukukçusu ister bireysel iş hukuk kitabı yazsın, ister toplu iş hukuku kitabı yazsın ve ister sosyal güvenlik hukuku kitabı yazsın, bu sözleşmeleri göz önüne almıyorsa dediğim gibi yanlış yapıyordur ve hatta anayasaya da aykırıdır, böyle bir kitap.

Şimdi biz, bu alanda çalışan bilim insanları olarak yargıdan bekliyoruz böyle bir davranışı. İşimiz bir uyuşmazlık dolayısıyla yargıya düştüğü zaman mahkemelerden bekliyoruz, istiyoruz ki, mahkemeler doğrudan doğruya o sözünü ettiğimiz sözleşmeleri 87 ve 98 ile Avrupa Sosyal Şartı'nın gözden geçirilmiş metnini kararlarında uygulasın. Ama yargı bakıyor iş hukuku doktrinine, bununla ilgili kitaplara bir şey yok, bir iş yargıcı eğer bilimden dayanak alamıyorsa, güç alamıyorsa, doğrudan doğruya bu sözleşmeleri uygulamak için destek bulamıyorsa, ne yapsın köşeye sıkışıp kalıyor tabii. Onun için öncelikle bilim insanlarının uluslararası hukuku, uluslararası insan hakları hukukunu göz önüne alması gerekiyor ve anayasanın bu maddesi çerçevesinde değerlendirmesi gerekiyor, bu kaynaklar nelerdir?

Sözleşmeleri uygulayan denetim organları var. Sözleşmeler son derece genel bir anlatımla ilkeleri ortaya koyuyor, ayrıntıya girmiyor çoğu zaman. Ama oradaki bir kavramın ne anlama geldiğini, önüne gelen somut uyuşmazlıklar veya herhangi bir ülkedeki somut bir anayasal ya da yasal düzenleme dolayısıyla bu denetim organları karara bağlıyor ve böylece bir içtihat oluşturuyor. ILO'nun sendikal haklar alanındaki içtihatları yarım yüzyılı geçmiş durumda. 1950'li yıllardan beri oluşmuş son derece önemli bir içtihat var. 87 ve 98 sayılı iki sözleşmeyi devasa bir içtihatla 48 ve 49 yıllarından bugünlere taşımıştır ve sözleşmelerin değiştirilmesi ihtiyacı duyulmamaktadır ve gerekmemektedir. Belki değiştirmeye kalkışılsa daha geriye giden düzenlemeler yapılması da söz konusu olabilir, bir sendikacı bunu bana söylemişti, ILO'da çalışan bir uzman aynı zamanda yıllar önce bunu söylemişti bana.

Gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı; Sosyal Haklar Avrupa Komitesi onun denetim organı, 1965'den beri çalışıyor, eski Sosyal Şart döneminden beri çalışıyor, yürürlüğe girdiğinden beri ve onun da sonsuz içtihatları var. Bunlara yeni bir kaynak daha katıldı, BM'nin ikiz sözleşmelerinden birisi Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi. Sosyal haklarla ilgili kurallar orada da var ve onun da bir komitesi var, Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi ve içtihatları var. Şimdi biri komite, biri denetim organı ve çok azı da mahkeme. Mahkeme sadece biliyorsunuz İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin sadece denetim organı. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nde sosyal haklar yok ama

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi son yıllarda dolaylı yorumlar yaparak, zorlayarak, işte 11. Maddedeki sendika hakkıyla ilgili ileri yorumlar yaptı ve kararlar vermeye başladı. Ülkemizle ilgili üç başvuruda güzel kararlar çıktı. Bir tanesi de geçtiğimiz ayın sonlarında çıktı. KESK'in bir eylemine katılan bir memurun aldığı uyarı cezası dolayısıyla yapılan toplu eylem ve sendikaların üyelerinin çıkarlarını korumak için toplu eylem hakkı var. Demek istediğim uluslararası insan hakları sözleşmelerinin sadece metinleriyle yetinmemek ve aynı zamanda ilgili ve yetkili denetim organlarının kararlarını da göz önüne almak gerekiyor. Bu sözleşmelerin iç hukukumuzdaki değeri konusunda artık Anayasa ile yapılmış bir düzenleme var. Bu düzenleme öncelikle bizi bağlıyor, bilim insanlarını bağlıyor. Bunları göz önüne almaksızın böyle kitaplar yazmak bence eksik bir yaklaşım olur.

Gerçi her iki bildiride de uluslararası hukuka göndermeler var ama yeterli görünmedi bana, bu boyutunu unutmayalım diyorum. Bu boyut mutlaka göz önüne alınmalı çünkü hukuk bir araçtır, her şey değildir, bunun farkındayım, bunu büyütmemek gerekiyor, her şeyi bu sözleşmelerle çözeceğimiz gibi bir hayale kapılmamak gerekiyor ama araçlardan birisi uluslararası hukuktur ve uluslararası hukuk dışarıda denetim organlarının kararlarıyla harekete geçmiştir. Ülkemizden yapılan başvurular ve açılan davalar dolayısıyla harekete geçmiştir, sendikaların bu yolu daha yoğun biçimde kullanması gerekir. Sendikaların da alternatif taslaklar, tasarılar üretirken veya kendilerine resmi makamlardan birtakım taslaklar, tasarılar gönderildiği zaman hemen uluslararası hukuku da bir alt sınır olarak göz önüne alarak kuşkusuz değerlendirme yapmasını bilmesi gerekir, yakından izlemesi gerekir ve açılan davalarda uluslararası hukuku mutlaka yargıçların önüne götürmesi gerekir, diye düşünüyorum. Eninde sonunda ümit ediyorum ki bütün meslektaşlarımın gündemine girecektir ve hepsi de önemseyeceklerdir. Teşekkür ediyorum.

Mesut hocanın vurguladığı nokta bence de son derece önemli, gerçekten pek çok zaman bu konuyu atlıyoruz. Gerçekten sendikalar açısından ya da emekçiler açısından uluslararası kazanımlar çok önemli. Ama yine uluslararası hukukun getirdiği örneğin GATS (The General Agreement on Trade in Services) gibi veya Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü bağlamında getirilen birtakım kuralları, sermaye kesimi öylesine uyguluyor ki, her şey öylesine yaptırım haline getiriliyor ki, uluslararası hukuk getiriyor. Ama biz, çalışanların lehine, emekçilerin lehine olacak uluslararası düzenlemeleri getirmede gerçekten son derece yetersiz kalıyoruz. Yalnız burada bir noktayı daha net belki vurgulamak gerekir; uluslararası ve ulusal yasaların yaşama geçirilmesi, sabahki oturumda da pek çok vurgulandığı gibi bir şekilde tarafların güç ilişkileriyle çok bağlantılı. Zaten süreci bir taraftan belirliyor ve o belirlenen süreçte güçler üzerinden dengeler belirlendiği için, mevcut yasa varsa bile, o yasanın hangi ölçüde uygulanıp uygulanmayacağı, bunun doğrultusunda düzenleniyor. Şüphesiz ulusal düzeyde olduğu gibi uluslararası düzeyde de böyle olduğunu düşünüyorum. Ali Murat'ın sunuşunda vurguladığı iktisadi olanla siyasal olanın birbirinden ayrı gibi gösterilmesi ama bunların birlikte olduğu vurgusu var. Bence bu vurgu çok önemlidir. Örneğin AB belgesi içerisinde bir taraftan Kopenhag siyasi kriterlerinde demokrasi, insan hakları vs. diyerek bu alanda önemli bir açılım sağlıyor, ama öbür taraftan ekonomik kriterlere geldiğimiz zaman, piyasa mekanizmasının kuralları, koşulları öncelikli kullanılacaktır diyor. Şimdi buradaki meselede bunların hangisinin daha öncelikli olacağıdır? Çünkü piyasa kurallarını uyguladığınız zaman demokrasi, insan haklarında geri kalmak durumundasınız. İkisi birbirine aslında son derece bağlantılı, ayrık değil. O zaman burada da belirleyici olan güç ilişkisi, güç dengeleridir. Örneğin Uluslararası Çalışma Örgütü'nün son dönemde 1980'lerden bu tarafa giderek yaptırımı azalmaya başladı, denetim gücü de azalmaya başladı. Önceki dönemlerde çok daha ciddiydi; kara listeye alınıyordu, uyarılıyordu ülkeler, ancak şimdi Uluslararası Çalışma Örgütü de çok fazla üzerinde durmuyor, bunun yerine çok başka kurumlar oluşmaya başladı. Mesela Global Compact üzerinden sermayenin sosyal sorumluluğu diyerek işin aslında hukuki alandan çıkartılıp bir ölçüde firmaların keyfiyetine bırakıldığı, firmaların takdirine

bırakıldığı bir anlayış var. Çalışma koşullarının belirlenmesinde yasalar, kurallar değil de firmalar nasıl uygun görüyorlarsa, onlar nasıl takdir ederlerse, böyle bir küresel sözleşme üzerinden bunların sağlanması. Şimdi böyle bir durum var ki, bence, iş hukukunun veya hukukun ikinci plana kalmasında veya gerilemesinde son derece önemli bir etken olduğunu düşünüyorum.

Bir başka noktaya da söz almışken değinmek istiyorum. Aslında Ali Güzel hocanın sürekli vurguladığı ve metinin içerisinde çok güzel bir başlık olarak da yer alan "sosyal güvenliğe hayır, sosyal yardıma evet", bu olgu; Dünya Bankası'nın öne sürdüğü bir projedir. Yoksullukla mücadele programları gibi aslında sosyal politikanın aşınmış olan, ortadan kalkmış olan veya kalkmakta olan sosyal politikanın yerine sanki bir alternatifmiş gibi, aslında bir tarafından baktığınızda modernizmin öncesinde ortaçağdaki hayır mekanizmasını andıran yeni sosyal güvenlik sistemi oluşuyor ve yine büyük ölçüde uluslararası kurumlar tarafından getiriliyor. Örneğin Türkiye'de yoksullukla mücadele etme programları, sosyal sorumluluk projeleri ve programları, gerçekten sosyal politikacılar tarafından sanki bir alternatifmiş gibi sunulmaya başlıyor ki, burada da referans olarak uluslararası kaynaklar veriliyor. Bu noktada en başa dönerek hemen bitirmek istiyorum. Gerçekten Mesut hocanın vurguladığı nokta son derece önemli, sendikalar ellerindeki olanakları olabildiğince ortaya çıkartmalı, bunun yollarını aramalı ama tabii unutulmamalı ki, sınıfsal ilişki son derece önemlidir ve bu bir siyasal olaydır. Dolayıyla sendika da siyaset yapmak durumundadır. Üstelik siyaset ne kadar güçlü olursa, o güç, var olan hukuk kurallarına da ulaşmada o kadar büyük bir kolaylık sağlayacaktır. Teşekkür ediyorum.

AHMET MAKAL

Sendikaların gücü meselesi üzerine belki provokatif bir ifade ortaya koymak, tartışma açısından iyi olacaktır. Tabii ki sonuçta her şey tarafların güç dengesine bağlı ve tarafların güçlerini kuşatan çok sayıda etmen var; iktisadi etmenler, sosyal etmenler, siyasi etmenler ve bunlardan birisi olarak da tabii hukuksal etmenler. Güçler dengesi aslında bu kadar çok etmenli çerçevede ortaya çıkıyor. Burada benim provokatif dediğim tarafların güç dengesi bile bir oyundur. Tartışmamız gereken zannediyorum şu

İki nokta olmalı; acaba bu kurulmuş olan denge içerisinde belli bir güce sahip olan ya da belli bir güç atfettiğimiz sendikalar var olan güçlerini yeterince kullanıyorlar mı? Kritik bir nokta. Eğer var olan bütün bu etmenlerin size vermiş olduğu gücü yeterince kullanmıyorsanız, bu oyunu çevreleyen koşullar sizin gücünüzü yeterince kullanmamanızdan da kaynaklanıyor olabilir. Türkiye'de tartışmamız gereken noktalardan bir tanesi budur; benim kanaatim, sendikaların mevcut koşulların kendilerine biçtiği gücü dahi yeterince kullanmadıklarıdır. Birincisi, bunun üzerine gitmemiz gerekir. İkincisi, birincisi kadar kritik bir nokta, sendikalar acaba mevcut güçlerini, oyunun kendilerine vermiş olduğu gücü yeterince kullanmanın yanı sıra doğru kullanıyorlar mı, bu da önemli bir nokta. Yani var olan gücün doğru ölçümünde kullanılması lazım, sadece yeterince kullanmak da yetmez, doğru bir yönelimle bu gücü kullanmanız lazım. Eğer mevcut koşulların dahi size biçtiği ya da biçtiğini zannettiğimiz gücü, bir yeterince kullanmıyorsanız, iki doğru kullanmıyorsanız, buradan ulaşılan sonuç; Türkiye'de mevcut koşullar içerisinde sendikaların yaptıklarından daha fazlasını yapmaya muktedir olmadıkları noktasına ulaşıyoruz ya da birileri ulaşıyor. Bu değerlendirmeler sendikalara eleştiri olarak yöneltildiği zaman kesinlikle şöyle bir savunma geliyor; "biz bu koşullarda bu kadar yapabiliyoruz", ama koşulların sizi zorladığı nokta acaba gerçekten burası mı? Zannediyorum ki, bu iki noktanın, yani sendikaların güçlerini yeterince kullanıp kullanmadıkları ve doğru kullanıp kullanmadıkları noktasının başka bazı tartışmalara başlangıç noktası olarak alınması gerekir ve buradan düşünmeye devam etmemiz gerekir diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

MESUT GÜLMEZ

Öğrencilerin sendika kurmak istediğinden, öğrenci sendikacılığından söz etmişti Ali Murat ve hangi temelde kuracaklar, yasal dayanağı var mı, yasalarımıza baktığımız zaman yok, değil mi? Eğer iş sözleşmesiyle bir yerde çalışmıyorsa ve işçi sayılmıyorsa yok. Çalışan kimdir? Emekliler çalışan mıdır? Somut bir örnek, sendikalaşmış emekliler var, hem işçi emeklisi hem memur emeklisi olarak DİSK'e bağlı Emekli-Sen var. Emeklilerin sendika hakkı var mıdır? Sendika kurma ve sendikalara üye olma hakkı var mıdır? Bu önemli bir tartışma konusu oldu, yargıya gitti ve hala devlet Emekli-Sen'le uğraşıyor.

Emeklilerin sendika hakkı vardır. Uluslararası hukuka göre vardır, çalışan kavramı içinde bulunmasalar bile vardır. Sosyal Haklar Avrupa Komitesi son yıllarda bununla ilgili son derece önemli bir açılım yaptı. Komite, 5. maddede sendika hakkıyla ilgili düzenlemede geçen çalışanlar terimini, ILO içtihatlarında da rastlamadığım yeni bir açılımla zenginleştirdi ve "emeğe bağlı hakları kullananlar da çalışanlar kapsamı içinde yer alır" dedi. Şimdi bunun içinde emekliler vardır, işsizler de vardır ve evde çalışanlar da vardır, diyerek üç tane de örnek verdi. İki yıl kadar önce yanılmıyorsam Manisa, İzmir bölgesinde üzüm üreticileri, tütün üreticileri sendikalaşmak istedi, biz sendika kurduk diye Çalışma Bakanlığı'na yazılar yazdılar ve bunların tanınmasını istediler. Bakanlık ne yapacağını şaşırdı, kurabilirler mi? Yasalarımıza göre kuramazlar tabii, 2821'i açıyor bakıyor, olmaz diyor ama gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı ve denetim organı kurulabileceğini işaret ediyor. Emeğe bağlı hakları kullananlardandır bunlar diyor, bize sağladığı olanaklardan bir tanesine somut bir örnek vermek için bunu yineledim.

Özgür'ün söylediği gibi, evet Uluslararası Çalışma Örgütü özellikle 90'lı yıllardan itibaren benim, küreselleşme sözleşmeleri diye adlandırdığım bir küme sözleşme kabul etti, o eğilimin içine girdi ama denetim sistemi zaten eskiden beri zayıf, etkili değil, son derece diplomatik bir yaklaşımla denetim sistemini kurmuş ve yürütmeye çalışıyor. Kara liste uygulanmamasının nedeni, Türkiye'nin sürekli gündemde olmasına karşın sendikaların değil, işverenlerin Cenevre'de daha iyi kulis yapmış olmalarından kaynaklanıyor büyük ölçüde. Sayın Çalışma Bakanı birçok toplantıda 4-5 yıldan beri gündeme alınmıyoruz diyor, aplikasyon komitesinde tartışılmıyoruz diye övünç payı çıkarıyor ama aykırılıklar giderek artan biçimde sıralanmaya devam ediyor. Bu sadece olanaklardan bir tanesi, kuşkusuz her şey demek değil. Teşekkür ederim.

KUVVET LORDOĞLU

Teşekkür ederim. Şimdi sabahtan beri konuştuğumuz konuları, etrafında dolaştığımız yerlerden biraz daha bükmek gerekir mi acaba diye kendi kendime düşündüm. Mutlaka her tartışmanın bize kattıkları var, ancak Ahmet'in de başından beri hep söylediği gibi bizim bu toplantıları kısmen yönlendirmek istememizin nedeni, acaba tartışmaları soyuttan somuta doğru getirebiliyor

muyuz, düşüncesidir. Soyuttan somuta derken daha net olarak acaba çalışma yasalarındaki dönüşüm; iş kanununda olsun, sosyal güvenlikteki değişimler olsun bir yöne doğru büküldüğünü tespit ettik ve hakikaten bunun üzerinde konuşuyoruz. Nedir diye söylersem, çok net olarak bizimde bu konuda hemfikir olduğumuz çalışma yasalarının temel felsefesinde bir değişiklik oldu, dönüşüm oldu. Bu dönüşümün de Ali Murat arkadaşın çok net ifade ettiği gibi işçiden yana, çalışandan yana bir yönelimi yok. Çalışma yasalarında 80 sonrası daha belirgin olmak üzere artık işin korunmasından yana, işverenden yana demek biraz haksızlık olabilir belki, ama işin korunmasından ve işyerinin korunmasından yana doğru bir bükülme var.

Şimdi temel felsefede böyle bir değişiklik var. Fakat işçi sınıfının, sendikaların bu temel felsefedeki değişikliğe karşı ne yapacağı konusunda kafalar çok berrak değil. Bir şeyler konuşuyoruz, evet haklısınız, sendikalar böyle yapmalı, Mesut hoca çok açık olarak söylüyor uluslararası hukuktan yararlanmak lazım. Ahmet Makal'ın "sendikalar acaba var olan güçlerini yeterince kullanıyor mu" sorusu ise biraz daha içeriden bir sorgulama, bir eleştiridir. Çok haklı olarak, fakat sendikaların gücü konusu da yumurta tavuk, tavuk yumurta hikayesi gibi geliyor, iç içe bir yapılanma var, sendikalar gücünü kimlerden alıyor? Üyelerinden alıyor fakat üyeler sendikaya üye olmaktan vazgeçiyorlar, vazgeçtikleri için sendikalar daha da güçsüz oluyor. Bu güçsüzlük; ayakları sallanan, titrek biraz kendini savunmada tutan bir yapı karşımıza çıkarıyor. Sabahleyin Perihan Hanımın söylediği gibi yumruk yememek için kendi gardını alan boksör gibi her an bir tepki, "hayır" diyerek bir tepki koymak gibi bir şey. Şimdi burada soruyu hepimize soruyorum; radikal bir dönüşüm gerekmiyor mu? Radikal bir dönüşümü gerektirecek adımları atmak ya da en azından bunların ipuçlarını, vurgu noktalarını çizmek gerekmiyor mu? Neler olabilir dendiği zaman bir sürü şey akla geliyor ama örneğin sendikaların örgütlenme sorunları ile işsizliğin çok yaygın olması aslında bir ölçüde bu yasaların da böyle zayıf ve cılız olmasında, sendikaların bu noktada hiçbir şey yapamamasında neden olmuyor mu? Bunlara çözüm bulmadan, çok kısmi, tabiri maruz görün palyatif tedbirlerle bu işi çözmek veya çözmeye kalkışmak ne ölçüde başarılı olabilir, bunlar benim kafamdaki sorular. Zaman içinde belki bunları biraz daha açabiliriz, tartışabiliriz.

Mesut hocanın uluslararası sözleşmelerden, ulusalüstü hukuktaki düzenlemelerden yararlanılması gerektiği, etkili bir mücadele aracı olabileceği tespitlerine katılıyorum. Hukuk gerçekten çok etkili, çok dinamik bir siyaset aracıdır. Yasalaştırma faaliyetinin kendisi zaten siyaset yapmaktır. Siyaset yapmanın temel boyutlarından birisi ki, bu yasalaştırma sadece iç hukuka ilişkin yasalaştırma değildir, aynı zamanda ulusalüstü hukuka ilişkindir. Fakat hukuku etkili bir siyaset aracı olarak kullandığınız zaman ister istemez hukukun kendi yarattığı bir sınır var, o da pozitif kurallar sınırıdır.

Bu bağlamda Türkiye gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı onayladığında ikinci bölümün 4. ve 5. maddelerini onaylamadı. Diğer bir ifadeyle, gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı onayladık ama süreçlere katkıda bulunacak, belki ciddi bir enstrüman olabilecek örgütlenme ve toplu pazarlık hakkı ile ilgili maddeler Türkiye tarafından onaylanmış değil.

Ben, sendikaların siyaset yapmaları konusunda çok net düşünüyorum, sendikalar siyaset yapar. Ancak algılayıştaki farklılıktan ötürü sendikalar siyasetten uzak durmalıdır sonucu çıkıyor. Sendikaların yapacağı siyaset ile elbette politik partilerin ya da iktidar hedefleyen siyasi grupların yapacağı siyaset arasında birtakım farklılıklar olabilir ve sendikalar da bu siyaseti hukuk yoluyla yapmak zorundadır. Tabii sendikal güce dayanacak ama aynı zamanda hukuk yoluyla yapmak zorundadır. Dolayısıyla Türkiye'de sendikaların, örneğin DİSK'in çok şiddetli biçimde 5510 sayılı Genel Sağlık Sigortası ve Sosyal Sigortalar Kanunu'na karşı çıkmasına anlam verebiliyorum, ama bu karşı çıkışla beraber gerçekten toplumun genel sağlığı için bir sigorta, bir güvence sistemi konusunda ne söylediğini de bulamıyorum. Eğer bir siyaset yapılacaksa bu noktada değil, alternatif olan modelle beraber bu siyaseti yapmak lazım ve bu kesinlikle en etkili siyasi araçlardan biri olan hukuk yoluyla olacaktır.

İkinci nokta bireysel iş kanunu, elbette Kuvvet hocanın tespitine katılıyorum. İş hukukunun ve sosyal güvenlik hukukunun felsefesinde bir değişim, bir dönüşüm yaşanıyor. İşçiyi koruma yerine işletmeyi koruma anlayışının öne çıktığı süreçler yaşanıyor ama ben, henüz Türkiye'de sosyal hukuk alanına

ilişkin mevzuatın sosyal koruma hukuku özelliğini koruduğunu görüyorum. Bütün eksiğine, yetersizliğine rağmen koruduğunu görüyorum. Eğer biz, bu korunan yanı sahiplenip daha da ileriye götürme çabası içerisinde olmazsak, o zaman bu felsefe tümüyle değişecek ve ekonomi hukuku içerisinde bir alt birim olarak çalışmaya ilişkin düzenlemelerin olduğu bir döneme gireceğiz. Bu nedenle somut olarak 2821 ve 2822 sayılı yasalar önemlidir. Toplu pazarlık düzenine ilişkin ilkeleri, sendikal örgütlenmeye ilişkin ilkeleri, bireysel iş hukukuna ilişkin iş güvencesinden kaynaklanan problemleri, ücretin gününde ödenmemesinden kaynaklanan problemleri somut olarak ortaya koyup, DİSK'in ve sendikaların yeni seçim döneminden sonra özellikle Mecliste yasalaştırma faaliyeti konusunda ciddi ve sistematik bir çalışma yapması gerekir. Tabii ki ulusalüstü hukuktan da yararlanmak gerekiyor. Böyle bir paket ile sonuçlar elde edilirse çok anlamlı olacaktır. Eğer vakit kalırsa daha sonra bu konulardaki somut önerilerimi sıralamak istiyorum.

MURAT ÖZVERİ

Mesut hocanın açtığı pencereden somut bir olayı anlatıp, durumu ve sonra da ne olması gerektiğini ortaya koymaya çalışacağım. Genişletilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın onayından sonraki ilk yapılan İş Hukuku Milli Komitesi toplantısında Ali Güzel hocam da tebliğ sunanlar arasındaydı. Avrupa Sosyal Şartı'nın 24. maddesindeki "herkesin feshe karşı korunma hakkı vardır" düzenlemesinden hareket ederek, 4857 sayılı İş Yasası'nın 18. maddesindeki 30 veya daha fazla işçi çalıştırmayla, altı aylık kıdeme ilişkin hükmün artık uygulanamayacağını ileri sürmüştüm. Hocam da gördü, hiçbir tepki almadı. Yinelediğimde hiç gündeme girmediğini fark ettim. Gündeme girmemesinin nedeni, konuşmalara baktığımızda örneğin şöyle bir soru atıldı ortaya; "bu temel insan hakkı mıdır?" Çalışma hakkı, bakıyorsunuz anayasanın temel haklar ve ödevler bölümünde kavranmış.

Buradan gelmeye çalıştığım nokta, özellikle 80'den sonra iş hukuku bir sektör oldu, açıkça adını koymak gerekir. Bu sektörün kendine özgü sınıf ve kuralları da belirlendi. Bu sektör, bu durumdan kurtulmayı da çok fazla istemiyor. Bu düşüncelerim çok sivri gelebilir ama tartışmaya değer buluyorum. Çünkü hem bireysel iş hukuku anlamında hem de

kolektif iş hukukuna ilişkin olarak tüm sorunların çözümü mahkeme koridorlarına havale ediliyor. Mahkeme koridorlarına havale edilen bu sorunların "nasıl daha iyi çözülür"e ilişkin yanıtını sendikalar, yıldız hukukçularla bulmaya çalıştılar. Yıldız hukukçuların da yıldız ücretleri oluştu, tam anlamıyla bir sektör. Bu sektörün mahkeme koridorlarının dışına çıkıp, bu sorunların çözülebileceği konusunda bilinçli olmasa da bence, direngen olduğunu düşünüyorum. Bunun bir sınırlama olduğunu düşünüyorum, birinci tespitim budur. Dolayısıyla öncelikle sendikaların şu soruyu sormaları ya da şunu görmeleri lazım; artık kolektif iş hukukuna ilişkin bu sorunlar adliye koridorlarından çözülmüyor, çözülemediğini, ellerindeki verilere baksınlar, kendilerine baksınlar ve anlasınlar.

İlk çalışmaya başladığımdan bugüne sendikada üye sayısı sürekli azalıyor. Oransal olarak daralmayı tüm sendikalar yaşıyor. Bence, ufku genişletmemenin, geniş düşünememenin ya da hocamın dediği anlamda eksik iş hukuku, eksik değerlendirmeler yapmalarının nedenlerinden bir tanesi de, haksızlık olacak belki, şeytanın avukatlığı olacak ama bu alanın bir sektör haline dönüşmüş olmasıdır. Dolayısıyla alternatif, bu alanı sektör olmaktan çıkartmaktır. Şimdi bu durum yargı organlarına nasıl yansıyor? Meseleyi tartıştığımızda bir yargı üyesi; "çok zor, bizimkilere bunu anlatamazsınız çünkü kendilerine göre bir kurulma durumundalar", diyor. Ulusüstü hukuktan korkan bir yargı mekanizmamız var genel olarak. Ürküyorlar, korkuyorlar belki de devlet elden gidecek diye düşünüyorlar, genellikle mesafeli ya da uzak duruyorlar. Bu korkunun yenilmesi, dolayısıyla ulusüstü hukukun iyi anlatılması sorunu olduğunu düşünüyorum.

Şimdi benzer bir toplantı yapılıyordu, değerli hocalarımız vardı, isimlerini vermeyeceğim; "kolektif iş hukukunda çözüm arayışları, nasıl bir yasal sistem olmalıdır" sorusuna yönelik olarak birkaç öneri getirdiğimde, her öneri radikal bulundu. Sonunda Sarper Süzek hoca, onun adını vereyim, "bu kadar radikal demeyin, hep işverenler radikal oldu, iş hukuku yattı bu tarafa, biraz da bu taraf radikal olsun da kalksın ayağa" diye bir espri yapmıştı. Şimdi sendikacının kafasındaki "ne kadar yasa, o kadar hak" buna şartlanmış durumda. Hocam ise ulusüstü hukuku kullanın önerisi getiriyor. Nasıl kullanacağım? Mahkemeye giderek; "ey mahkeme, benim toplu eylem yapma

hakkım var, eğer böyle bir eylem yaparsam, bu işçiler de işten atılırsa, bunun ulusüstü hukuka aykırı olduğunu ve işe iadeyi gerektireceğini, bunun suç olmadığının tespitini" diye bir karar almadan, hiçbir sendikacıyı ulusüstü hukuka güvenerek, çok zorda kalmadığı sürece, alana çıkarmamız neredeyse olanaksızdır. Böyle bir şey mümkün olmadığına göre ulusüstü hukukun geçerli olduğunu, hayatın içerisinde nasıl tespit edeceğiz? Nasıl hayatın içine sokacağız? Sorularımdan bir tanesi budur.

Kuvvet hocam hatırlayacaktır, Abant'taki toplantıda biraz sivrilterek, "anarko-sendikalizm gerekiyor" dediğimde tepkileri de hatırlayacaktır. Ama beni, anarko-sendikalizmden kurtaran hocam da yanımda oturuyor. Mesut hocam sağ olsun; "kolektif haklar" demişti. Muğla'da konferansta "kolektif haklar, kendiliğinden kullanılabilir haklar olma özellikleriyle ayırt edilirler" ifadesini kullanmıştı. Çok önemli, sendikaların kavraması gereken bir nokta ve çözüm de bu cümlenin içerisinde yatıyor. Mademki sendikal haklar, kolektif haklar herhangi bir izne tabi olmaksızın, herhangi bir bildirime tabi olmaksızın kullanılabilir haklardır, mademki bunun ulusüstü hukukta da toplu eylem hakkı olarak yasal dayanağı vardır, o halde sendikalar 2821 ve 2822'de çıkmazlara neden olan yetki sistemini ellerinin tersiyle iterek, ulusüstü hukuku referans alan, hakkın niteliğini referans alan ve o referans temelinde kendi hukuklarını hayatın içerisinde yaratacak bir eylemliliği gündemlerine almak zorundadırlar.

İş hukukunun uyumuna ilişkin AB Komisyonu'yla Ankara'da yapılan toplantıya katıldığımızda tüm taraflar vardı. Sırf bu konuyu açmak için Fransız sendikacıya sordum; "sizde grev hakkının geçerli olabilmesi için ya da grevin yasal grev olabilmesi için işverene kaç gün öncesinden bildirmeniz gerekiyor?" Cevap; "o zaman grev olmaz ki." Alman katılımcıya sordum; "sizde yetki sistemi nasıl çözülüyor, kaç ay, kaç yıl sürüyor, bir sendika işverenin karşısında yetkili olduğunu nasıl belirliyor?" Alman konuşmacı; "öyle bir şey olmaz, işverene gider sendika etkili ve güçlü bir sendika olduğunu, işyerinde örgütlenmiş olduğunu ve sözleşme yapmak istediğini söyler, eğer işveren onun etkili bir sendika olmadığını düşünüyorsa, sendika arkasından şalteri indirir, %70'lere varana kadar üretimi durdurmuşsa, orada etkili ve güçlü sendikadır ve masaya otururlar." Çalışma Genel

Müdürü'ne; "bakın siz de kurtuldunuz, işte çözüm" dedim. Aslında durum bu kadar açık. Hocam dedi ki; "radikal olmak gerekmiyor." Evet, radikal olmak gerekiyor ama bana göre bu radikallik normalleşmek anlamına geliyor. Eğer sendika, sendika gibi olacaksa, eğer kolektif haklar, kolektif haklar gibi olacaksa, normallik adı altında oynadığımız oyundan vazgeçip radikal olarak nitelendirilen normalleşmeye adım atmak gerekiyor, alternatiflerden birisi budur.

Şimdi felsefe değişti, değiştirildi ve kendiliğinden olmadı. İşçiyi koruma felsefesinden işletmeyi korumaya doğru bir dönüş oldu. 4857 sayılı yasa ilk çıktığında yasanın pozitif yanlarından örnekler olarak esnek istihdam modelleri anlatılmaktaydı. Esnek istihdamın yarattığı sonuçlar açısından işçiyi koruma nasıl gerçekleşiyor diyerek bir örnek vermiştim. Meksika serbest bölgelerinde kadınlarla 28 günlük regl dönemi ile sınırlı sözleşmeler yapılıyor ve kadınlar her ay kontrolden geçiriliyor. Müfettiş raporlarıyla kayıtlara geçirilmiştir. İşte esnek çalışma modelleri. Serbest bölgelerde hamileliğin getirebileceği sosyal maliyetten kaçınmak için 28 günlük sözleşmeler yapılıyor. Bu ve benzer örnekleri verip "nerede işçinin korunması" sorusu sorulabilir. Esnekliğin yarattığı sonuçlardır. Fransız Çalışma Bakanı yeni istihdamın %97'sinin belirli süreli ya da kısa süreli sözleşmelere doğru evrimleştiğini söylüyor. Nerede koruma dediğimde tek bir yanıt aldım; "köprünün altından çok sular geçti". Bunu söyleyen bir iş hukuku hocamız, tutanaklara da geçti. "Köprünün altından çok sular geçti" ile kastettiğim olay aslında o felsefedeki dönüşümü vurguluyor.

Geldik dengeye, bugün iş hukukunu anlatan herkes iş hukukunun amacını, işçiyle işveren arasında dengeyi sağlamak olarak açıklıyor. Bireysel iş hukuku için söylüyorum; işçiyle işveren arasındaki dengeyi sağlamak için vaaz edilmiş kanunlar manzumesi noktasına geldik, bu zaten öldüğümüz yer. Yani işin nisbi yükümleri gitti. Hatırlayacaktır Ali Güzel hocam, çağrı üzerine çalışma tartışılırken, bu bir alt sınır mıdır, üst sınır mıdır meselesi olduğunda, isyanını hatırlıyorum; "nisbi emredici hükümdür, nasıl tartışılır" dediğini. Orada, artık normun niteliğini değerlendiremez hale geldik. İşte sektör olarak çıkarsan, sektörde kârlılığı maksimize edecek olan gücünün eksenine girmek durumundaysanız, her sendika danışmanlık

ücreti ya da mütalaa ücreti veremiyor, bunu veren güç kimse, o zaman nisbi emredici hükümler de esnetiliyor.

Oysa bireysel iş hukuku açısından Mehmet Beyin görüşüne katılıyorum, bu yasada olumlu olarak kullanabileceğimiz çok ciddi adımlar da atıldı. Alt işveren konusu başlı başına önemliydi. Önemliydi ama ne kadar sürdü? 6 ay. 6 ay sonra kanun çıkardılar ve kamu işyerlerinde hepsi serbest, şimdi özel sektör işyerleri bağırıyor; "kardeşim benim günahım neydi?" Belirli süreli iş sözleşmesine ilişkin tanımlar, oradaki objektif kıstaslar vs. bunlar olumlu adımlar elbette. Bunları küçümsememek gerekir. Ancak aynı yasada felsefi anlamda esnek çalışma hayatın içerisinde var, dolayısıyla yasanın kapsamına da almamız gerekir mantığı tehlikelidir. Oysa iş hukukunun hareket noktası, hayatın içerisinde var olan esnek çalışmanın işçi aleyhine ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları bertaraf edecek normatif düzenlemeleri oluşturmaktır. Çağdaşlaşma sıfatı, var olanı meşrulaştırmak haline dönüştü.

Çok uzattım ama ulusüstü meselesine geldiğimiz zaman, işverenlerin de çok ilginç bir tepkisi var. Bunların da kayıt altına geçmesi gerekiyor. Avrupa ile ilgili tartışma yapıldığında işverenler geliyor; "sizi anlamıyoruz, yabancılara bizi niye şikayet ediyorsunuz.", diyorlar. Şimdi uluslararası standartların gerisinde olduğunu ifade edersen, ülkeyi yabancılara şikayet etmiş oluyorsun ve birdenbire milliyetçi kesilen bir işveren cenahı çıkıyor karşımıza. ILO politik bir organdır; onlar, özellikle bizim rekabet gücümüzü zora sokmak için bu tür standartları önümüze koyuyorlar. Oysa kendileri, örneklerini de veriyorlar işte Romanya'da bu standartları aramıyorlar, gibi değerlendirmeler yapıyorlar. Şimdi önümüze baktığımız zaman alternatif anlamında söylüyorum, yeri geliyor işveren cenahı milliyetçi bir yaklaşımla kendi sınıf çıkarlarını meşrulaştırıp önümüze koyuyor, yeri geliyor Özgür'ün dediği anlamda işte uluslararası standarttır, uymamız gerekir diye bastırıyor. Bunun arkasına baktığınızda, "ne kadar yasa o kadar hakla kendini sınırlamış bir sendika var". Ben burada Ahmet hocama katılıyorum, evet olanaklarını kullanamıyorlar. Biz, 51 gün SEKA'da direniş yaparken elimizdeki tek yasal dayanak, Birleşik Metal-İş'in benzer bir eylem nedeniyle ILO'ya yaptığı şikayet üzerine, ILO'nun "barışçıl olması koşuluyla toplu eylemler suç değildir" ifadesini taşıyan, üç satırlık çevirisini bile doğru düzgün

yaptıramadığımız, bir belgeydi. 51 gün fabrika işlemedi. "Bunu deneyin" sözü dahi, ortaya çıkabilecek sonuçlar geldiğinde işte yasadışı grevler olacak, işçiler işten atılacak, belki bu bedeli kimse ödemek istemiyor, sendikacı da ödemek istemiyor. O zaman burada tıkanıp kalıyorlar, bana göre normalleşmek gerekiyor, radikalleşmek gerekiyor gibi oynamayı bitirmek gerekiyor.

UFUK AYDIN

Ben, bir yandan hocalarımı dinlerken, bir yandan da derslerdeki durumu, öğrencilerimin iş hukukuna bakışını hatırlamaya çalıştım. İş hukuku derslerinde, bireysel iş hukuku kısmını öğrenciler çok keyifle dinliyorlar, sorular soruyorlar, sosyal güvenlik hukukunda da ilgilerini çeken konular oluyor ama nedense son birkaç yıldır, belki biraz daha fazlası, toplu iş hukuku öğrencilere bir yük gibi gelmeye başladı, ilgilerini çekmiyor. Ben de, kendi adıma giderek daha kısa süreler ayırmaya başladığımı hissettim. Bireysel iş hukukuna daha uzun süre ayırıyorum, 14 haftalık bir dönemin belki 10 haftasını bireysel iş hukukuna ayırmaya başladım, 4 haftasını da toplu iş hukukuna ayırıyorum. Sanki iş hukukundaki kriz, toplu iş hukukunun krizidir. Krizde, bireysel iş hukuku bakımından bir geriye gidiş kesinlikle var, bireyselleştirmeye dayandırılıyor, çalışma yaşamının gereklerine dayandırılıyor. Sosyal güvenlik hukukunda da bir gerileme var; ekonomik sorunlar bağlamında ortaya konuyor ama toplu iş hukukunda hakikaten bir kriz görüyorum. Ortada galiba bir topluluk kalmadı ya da topluluk çok zayıfladı. Şimdi, resmi sendikalaşma oranı %58 ama kayıt dışı istihdamı dikkate aldığınızda 2004-2005 yıllarında imzalanan toplu iş sözleşmelerinden yararlanan toplam işçi sayısı 900 bini bulmuyor. Asıl kriz, toplu iş hukukunda.

Endüstri ilişkileri sisteminin iki tarafı var; işçi tarafı ve işveren tarafı. Bu birliktelik, sistemin yürümesi için gerekli, aynen siyasette sağ ve solun temsili gibi, solun olmadığı bir siyasetin ülkeyi nereye götürdüğünü gördük. Endüstri ilişkileri sisteminde de sanki işçi kesiminin, işçi sendikalarının giderek zayıfladığını ve dolayısıyla işverenin domine ettiği bir iş hukukunun karşımıza çıktığını görüyoruz. Bu noktada işçi sendikalarının önemsenir hale gelmesini sağlamak, kendilerini önemsetmek, önümüzde seçimler var, seçimlerde belki daha önce bahsedilen cebimizde

taşıyacağımız alternatif yasal düzenlemeleri ortaya koymak bir çözüm olabilir.

AHMET SELAMOĞLU

Bütün tartışmalar ve konuşmalar birbirini tamamlar nitelikte devam ediyor. Bu bağlamda birkaç nokta ağırlıklı olarak vurgulandı. Bugünkü yasal düzen ve işleyiş üzerinde önemle duruldu. Mehmet Uçum ve Murat Özveri uygulamayla doğrudan ilişkili insanlar olarak önemli bağlantılar ortaya koydular. Bu çerçevede yakın gelecekte uygulamayı doğrudan etkileyeceğine inandığım bir başka nokta, Mesut hocanın önemle üzerinde durduğu ulusüstü hukuksal düzenlemeler. Bu toplantıya katılımı için Mesut hocayı ikna ederken sadece; "yüzlerce kez yazdığınız ama özellikle siyasi iktidarların anlamak istemedikleri 90. madde gerçeği var, bu konuyu yeniden değerlendirseniz bile yeterli olacaktır" dedim. Hakikaten çok önemli ve taraflar üzerinde baskı yaratacak, yeni açılımlar ortaya koyulabilecek bir anayasal düzenlemeden bahsediyoruz. Ayrıca Ali hocanın sosyal devlet ve sosyal politika üzerine esasen kaygı yüklü vurgusu da temel mücadele alanını belirlemek açısından çok önemli buluyorum. Acaba tartışmalar sırasında en azından üzerinde ihtiyatla da olsa biraz durulan korporatist anlayışı düşünerek, bu yönlü de bir zihin jimnastiği yaparak devam edebilir miyiz?

MESUT GÜLMEZ

İki konuyla ilgili açıklama yapma gereksinimi duydum. Birincisi Mehmet Uçum'un söylediği, gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı onaylarken 5 ve 6. maddelerini kapsam dışı bıraktık. Şimdi bu maddelere dayanarak sendikal haklarla ilgili herhangi bir konuyu savunmaya kalksanız, size diyecekler ki; "onaylamadık kusura bakmayın." Evet, kapsam dışı bıraktık ama öyle değil. 5. ve 6. maddeler onay kapsamı dışında tutulmuş olsun, bunu söylemek benim için çok zordur. Bir toplantıda bakana bunun onaylanmasından Türkiye'ye hiçbir ek yükümlülüğün gelemeyeceğini çok açık bir biçimde anlatmak fırsatını buldum, henüz onay süreci başlamamışken Meclis'te yeniden canlandırılmış iken. Gerçekten 5. ve 6. maddeler onaylansa da olur, onaylanmasa da olur. Neden onaylanmasa da olur? Onaylansa daha iyi olurdu kuşkusuz, ama 87'yi onaylamıştı. 87'den doğan yükümlülükler zaten fazlasıyla vardır,

hem grev hakkını da içerecek biçimde vardır. Ayrıca hem Avrupa Konseyi hem de AB bizden 5 ve 6'ya koyduğunuz çekinceleri kaldırmamızı istiyor. Bütün ilerleme raporlarında tekrar edip duruyor. Siyaseten 5 ve 6'ya konulan çekinceleri kaldırmamak kadar anlamsız bir davranış olamaz. Üstelik gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın onaylanma oranını %90'ın üzerine çıkarttık, sadece 7 maddesi ve fıkrası kaldı. 5 ve 6 çekinceli diyenlere; "evet, çekinceli ama 87 var ve ILO denetim organlarının kararları var", demek gerekiyor. Başka bir şey daha söyleyeceğim, BM'nin ikiz sözleşmeleri var, her ikisinde de sendika hakkı var. Ekonomik ve Sosyal Haklarla ilgili sözleşmede grev hakkı da var. Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ni bir tarafa bırakıyorum, sendika ve grev hakkını içeren sözleşmeyi, Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde sadece sendika hakkı var ama bu sözleşmenin denetim organı, İnsan Hakları Komitesi sadece sendika hakkından hem grev hakkını, hem de toplu pazarlık hakkını çıkarıyor ve üstelik memurlar için de çıkarıyor. İşte denetim organlarının kararları ile bunu anlatmaya çalışıyorum. Eğer gerçekten kullanmak istersek, elimizde güçlü uluslararası kaynaklar var, bunu bilmek zorundayız.

Murat Özveri, Muğla Üniversitesi'nde bir toplantıda, sendikal hakların nitelikleriyle ilgili bir açıklama yaparken savunduğum bir görüşe değindi; "kendiliğinden kullanılabilir haklardır" dedi. Bu nitelemeyi sendika hakkı ile grev hakkı için kullandım. Toplu iş sözleşmesi hakkı böyle değildir, "kendiliğinden kullanılabilir nitelikte" değildir. Sendika hakkı ile grev hakkını, yasalarda yasak olsa da, ağır cezai hukuki yaptırımlara bağlanmış olsa da, siz isterseniz kullanabilirsiniz. Sendika kurabilirsiniz, üye olabilirsiniz, grev yapabilirsiniz, toplu eylem yapabilirsiniz ama karşı taraf istemediği sürece toplu sözleşme hakkınızı kendiliğinizden kullanamazsınız. Toplu iş sözleşmesi hakkının, sendikal haklardan çok daha fazla hukuksal desteğe ihtiyacı vardır. Tarihsel olarak sadece bizim ülkemizde değil, bütün ülkelerde böyledir.

Başka bir önerim daha olacak ama isterseniz şu aşamada dile getirmeyeyim. Yine uluslararası çerçevede ve ILO'nun önerdiği yeni bir paradigma bağlamında bundan yararlanabilir miyiz? Dikkatinize sunmak isteyeceğim. Teşekkür ederim.

ALİ MURAT ÖZDEMİR

Kişisel olarak duygumu ifade etmek açısından bence çok verimli bir toplantı oluyor. Burada öncelikle bir noktaya değinmek istiyorum; tüm öğleden sonra aslında hukukun otonomisini ve bunun sınırlarını konuştuk. Hukuk, biçimsel ve evrensel niteliği nedeniyle bizim ne kadar işimize yarayabilir? Bu niteliğin sınırları nedir? Hiçbir konuşmacı aksini söylemedi ama ben, yüksek sesle söyleyeyim; sınıfsaldır ve bu otonominin tatbik edilebilmesi sınırlıdır. İşte gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın 24. maddesinden bahsettik. Murat Özveri arkadaşımız "herkesin feshe karşı korunma hakkı vardır" düzenlemesinden hareket ederek toplantıda görüşlerini ifade ettiğini söyledi ve insanların tepkisini, bize anlattı. Bu hakkın Türkiye'de uygulanabilirliğinin arkasında, siyasi iktidarın, meşru güç kullanma hakkına sahip olan bir ekibin ne kadar takdir edeceğini ortaya koydu. Sosyal kolektif hak olması nedeniyle ileri sürülmesinin, radikal gibi gözüken ama aslında normal olanın ifade edilmesinin, ne kadar önemli olduğunu bizlere gösterdi. Bu durum karşısında sendikaların haklı korkularından bahsettik. Şüphesiz iki tarafı olan sürekli bir çekişme var. Biz, bu çekişmeyi aslında sınıf mücadelesinin hukuk alanındaki yörüngelerinden birisi olarak doğrudan ortaya koyabiliriz. Dolayısıyla bizim kavramları nasıl kullandığımız, haklarımızı nasıl ifade ettiğimiz önemlidir. Bunların hiçbirisi kendiliğinden olan şeyler değildir. Kavramları ve hakları kullanış biçimimiz belirli bir anlamlandırma mücadelesinin ürünüdür. Sadece bunu ifade etmek bile, bu toplantının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Şunu da vurgulamak istiyorum, her kriz genelde çalışan insanların sıkıntılarını arttırarak gelişir ama aynı zamanda yaratıcı bir süreçtir. Zira sosyoteknik sistem dediğimiz, işte anayasanın kurumları, örgütleri, emek süreçlerindeki dönüşümün içinde ideolojilerin bulunduğu kontrol mekanizması, sivil toplumdan ayrı olmayan, onunla iç içe bir konumda bulunan devletin krizidir. Ve sendikaların gücü de burada yapacakları hamlelere bağlıdır. Bütünüyle kaderci olunacak bir şey değildir.

Burada bir başka somut öneri, kapsayıcı politikalar sadece işçinin değil, çalışma potansiyeli olan herkesin sendikası olmaktır. Hepimizin bildiği gibi Türkiye'de 1960'ların sonunda ve 70'lerin başında yaşayan insanların %70'inden fazlası tarım sektörüne bağlı olarak hayatlarını kazanıyorlardı. 2006 yılına

geldiğimizde bu oran %30'un altına düşmüştür. Gerçekten atom bombası düşmüş gibi bir değişimden bahsediyoruz. Bu kadar kısa sürede, nüfus artışıyla beraber böyle bir dönüşüm değerlendirilmeden, sendika stratejilerine girmeden, orada kabak gibi bir başına duramaz. Gerçekten sendikal faaliyetin görmezden geldiği muazzam bir gerçeklik var ama tabii bu aynı zamanda onu boğacak bir şeye de dönüşebilir. Kendiliğinden bir başına anlamlı değil. Burada artık bir şey yapmak lazım; mademki üretim fabrikanın dışına taştı, mademki üretim toplumsallaştı, bugün güler yüzlü emekten, maddi olmayan emekten bahsedebiliyoruz, bunun denetimi de fabrikanın dışına ağırlıklı olarak çıkmaya başladı ve iş hukuku dışında sosyoteknik sistemi oluşturan başka mekanizmalarla insanların üstüne üstüne gidiyor, sizin de artık elinizde klasik stratejilerden ötede bir set olması lazım, sokağa çıkmak zorundasınız. Kısaca tüm çalışanlara sağlık hizmeti olarak, çocuğuna okul hizmeti olarak destek verebilmeniz, onlara ulaşabilmeniz gerekir. Bunu kabul ettirebilecek bir kanununuzun elinizde olması gerekir. Kabul etsinler veya etmesinler. Etmiyorlarsa, farklı yönelimler, işte 87 sayılı Sözleşme, Avrupa Sosyal Şartı olabilir. Elinizde ne varsa ortaya koymak durumundasınız.

2005 ve 2006 yılında suç istatistiklerine bakıyorsunuz, akıl almaz bir durum var. Bu basit bir şey değil, yılların birikimiyle bağlantılı, rabıtalı bir şey. Korkunç bir dönüşüm var ve bu dönüşüm içinde seyirci olamazsınız. Silinecekseniz de olamazsınız, silinmeyecekseniz de, burada seyirci olma seçeneğiniz kalmamış durumdadır. Hukukun seçici uygulamasından bahsettik, oradan gelecek zorla da karşılaşmayı göz önüne almanız gerekir. Şimdilik bu kadar.

ALİ GÜZEL

Evet, değerli konuşmacıların katkılarından dolayı çok teşekkür ediyorum. Kendilerine yanıt olmak değil, ama ortaya konulan sorunlar, açılımlar çerçevesinde belki, bazı tartışma konularını gündeme getirmek istiyorum. Şimdi Kuvvet Beyden başlamak istiyorum, somut öneri bekleniyor. Ahmet Beyle konuşmuştuk, somut önerilerden çok modelleri, sistemleri ortaya koymaya çalıştım. Şimdi ben, Kuvvet Beye soruyorum; sosyal devleti savunmadan acaba bir sosyal güvenlik sistemi ya da yasası nasıl olabilir? Şimdi Ahmet Beye soruyorum; neokorporatist sistemi

korumak, savunmak. Madem bir öneri olarak kabul ediyoruz, neokorporatist sistem, neoliberal sistemle bütünleşmiş olacaktır, bu bütünleşmede biz, işçi sınıfı lehine nasıl bir yasa çıkarabiliriz, savunabiliriz. Bunlar benim doğrusu yanıt vermekte zorlandığım sorular. Sanıyorum tartışmaların daha da açıklığa kavuşması açısından bu sorular önem taşıyor. Sendikal örgütlenme stratejisi açısından bence, Ali Murat Beyin söylediği gibi şu veya bu yasanın içeriği değil, bu yasanın yaslandığı ideoloji önemli.

Oradan atlıyorum özgürlükler konusuna. Mesut Bey örnekler verdi. Doğru, özgürlüğün toplumda algılanış şekli, özgürlük kavramı önemsizleşiyor. Siz, bunu topluma benimsetmediğiniz zaman, yasa yoluyla bir özgürlüğün benimsenmesi zaten mümkün değil. Türkiye'de 2821, 22 sayılı yasalara topluca karşı çıkmak gerekiyor. Neden? Çünkü yasal düzenleme yaptığınız andan itibaren, bunu savunduğunuz andan itibaren, özgürlüklerin ve hakların kısıtlanmasını savunuyorsunuz demektir. İşte burada bir güç dengesi ortaya çıkıyor. İşte o kısıtlamanın, sınırlamanın belli ölçüler içinde tutulabilmesi için sendikal güç, yasama organı üzerinde etkili olmalı.

Şimdi bakıyoruz diğer Avrupa ülkelerine, özgürlük kavramının algılanış biçimi farklı. Almanya'da sendikaların tüzel kişiliği bile yok. Neden? Sendikalar diyorlar ki; biz, tüzel kişilik, hukuk kişisi olarak ortaya çıktığımızda, bizim gücümüz ortadan kalkacaktır. İşveren bizim malvarlığımızı, paramızı ve gücümüzü öğrenecektir. Dolayısıyla biz, bunu istemiyoruz. Özgürlük kavramı, sosyal haklar açısından baktığımızda Fransa'daki anlayış karşımıza çıkıyor. Orada, öğrencilerin grevi vardır. Şu anda, Paris Sorbonne'da öğrencilerin grevi var, hatta üniversitenin işgali var. Çünkü grev sözcüğü, belli bir yasal kalıptan soyutlanmış olarak algılanıyor. Bizdeki gibi 3008, 274, 275, 2821 ve 2822 gibi kapsamlı yasalar getirildiği zaman, özgürlüğü de sınırlamak zorunda kalıyorsunuz. Böyle bir tehlikeyi de beraberinde getiriyor. Değerli meslektaşım Ahmet Makal doğru söyledi. Sendikalar var olan güçlerini kullanmışlar mıdır? Bana göre de doğru bir tespit. Çünkü Türkiye'de sendikacılık, ücret sendikacılığı ekseninde gelişen bir sendikacılıktır. Bugün tartıştığımız konular sendikalara hep yabancı kalmıştır, sırt dönmüşlerdir. Sosyal güvenlik konusunda Batı ülkelerine baktığımızda, Avrupa sosyal modeli çerçevesinde sendikalar baş aktör olmuştur. Bizde, sendikalar, sistemi

çökertmekten başka yapıcı bir şey yapmamışlardır; yönetim kurulundan yer almak, paylaşmak, bölüşmek vs. Örneğin benim asistanım sosyal güvenlikle ilgili tez yazdı. Bütün sendikaları dolaştık, "bu bizi ilgilendiren, üyelerimizi ilgilendiren bir konu değildir" dediler. Ne zamana kadar? Sosyal güvenlik reformu ortaya çıkıncaya kadar. Yasal düzenlemelere de sendikalar hep yabancı kalmıştır. Tarihsel olarak Türkiye'de böyle bir sorun da yoktur. İş yasası, sendikalar yasası çıksın yönlü bir talep tarihsel olarak yoktur. Tarihsel sürece bakıldığında 1936 tarihli İş Yasası sendikaların istediği biçimde çıkmadı. Geliyoruz 1947 Sendikalar Yasasına, devlet vesayet sistemi getiriyor, sendikalarda bir gelenek yok. 1961 Anayasasında ise güçlü bir işçi sınıfı mücadelesi sonucu mu sosyal haklar anayasaya girdi? Hayır, tamamen tepeden reformcu bir anlayışla girdi. Sendikaların böyle bir talebi de olmamıştır. Dolayısıyla sendikaların hukuksal planda mücadelesi çok önemlidir. Bu hukuksal plandaki mücadelenin de çeşitli yöntemleri vardır. Tabii bu yöntemlerin hepsini burada ayrı ayrı ele almak mümkün değil. Belki, Ahmet Bey ve Kuvvet Bey bizden bunu bekliyor ama beklemesinler.

Şimdi geçiyorum Mesut hocanın değerlendirmelerine. Kuşkusuz yasaların oluşumunda, uygulanmasında ulusal hukuk kadar uluslarüstü ve uluslararası hukukun da önemli bir yeri vardır. Bizim sendikacılar bu sürece yabancı kalmışlardır. Sadece yılda bir ILO Genel Konferansı'na katılımla sınırlı kalınmıştır. ILO Denetim Organı raporları örtbas edilmeye çalışılmıştır. Hazirana beş gün kala pazarlıklarla Türkiye şikayet edilmesin girişimleri hep gündemde olmuştur. Bunu yapan sendikacılardır. Türkiye'de sendikaların uluslarüstü hukuk, uluslararası hukuk yönünde eğilimleri çok zayıf kalmıştır. Kısaca sabahtan beri olmayan bir şeyi tartışıyoruz.

Tartışılan bir başka nokta, iş hukuku bir dengedir. Evet, iş hukuku, denge hukukudur. Yadırganacak bir tarafı da yoktur. Niçin dengedir? Çünkü iş hukukunun kapitalist liberal sistem içerisinde tarihsel varlık nedeni, güçsüz ve eşitsiz olan iki süje arasındaki eşitsizliklere biraz diyorum altını çiziyorum adalet, biraz eşitlik katma amacıdır. İş hukukunda bunu başka şekilde beklemek olanaklı değildir. İş hukukunu yargılamak bana göre haksızlık olur. Çünkü denge hukukudur. Evet, bu dengede bir duraksama olduğu zaman, işçi lehine yorum ilkesi, zayıfın korunması ilkesi ama esas olan liberal hukuk sistemidir,

kapitalist hukuk sistemidir. Kısaca iş hukuku sanıldığı kadar işçinin hukuku, işçiyi koruyan bir hukuk da değildir. İş hukuku aynı zamanda işvereni, sermayeyi koruyan da bir hukuktur. Onun için iş hukukuna emeğin yasalaştırılması deniyor. Örneğin grev işveren lehine değil, ama onu yasal bir zemine getirmek gerekiyor. Şimdi belirli süreli sözleşme işçiler lehine mi? Hayır. O zaman işverenin gerçeğini korumak da var. Tabii iş hukuku, üst düzeydeki sistemin gelişimine paralel olarak içerik değiştiriyor. Nasıl değiştiriyor? Son yıllarda işletme yararı çıktı ortaya, ikincisi rekabet. Küresel pazarda rekabet konusu iş hukukunun kalbine gelip oturdu. Biz, bunları tartışmak zorundayız. Rekabete dayalı, rekabetle uyumlu bir iş hukukunu tartışırız veyahut daha radikal olarak, "neoliberal kapitalist sistemde ancak bu kadar olur" diyerek Özdemir'in yaptığı gibi sosyalist bir ekonomik sistemi, hukuk düzenini savunmak gerekir. Bu noktalara açıklık getirmek istedim, teşekkür ederim.

MURAT ÖZVERİ

Şimdi hocamın söylediği anlamda iş hukuku dengedir, demiyorum. Örneğin TİSK, iş hukuku dengedir dediğinde, hareket noktası güçsüz olanı koruyarak, güçlünün karşısında, onun desteğiyle bir eşitlik sağlamak değil. Aksine tam bir biçimsel eşitlik arayışıdır. Örneğin birinci maddesinde işçi lehine bir düzenleme varsa, ikinci maddesinde de işveren lehine olmalıdır. Böylesi bir denge arayışı var. Biçimsel eşitlik dengesinde, bir denge anlayışından hareket ederek iş hukuku dengeli olmalıdır, deniliyor. Hocamın söylediği anlamda, güçsüzü koruyarak, güçlünün karşısında bir denge oluşturulmasına kimsenin bir itirazı yok. Zaten koruma da bu şekilde somutlaşıyor. Kısaca eleştirdiğimiz denge, bir sosyal korumadan hareketle oluşturulan denge değil, biçimsel eşitlik anlayışıyla oluşturulan bir dengedir. Bunu savunuyorlar. Bugün artık iş hukukunun geldiği noktada, böyle bir denge kurulmalıdır, deniyor. Bu durumun nedenlerine gelince; bir dizi yenilmişliklerle birlikte geliştiğini görüyoruz. Sizin söylediğiniz anlamda ideolojik yenilgi var, sosyal devletin tasfiyesi var, sistem içerisinde düşünüyoruz, sendikaların bu alanda önemli başarısızlıkları var.

ALİ GÜZEL

İşte gelinen noktada diyorum ki; neoliberal etkiyle güç dengesi sadece kuralın oluşmasına değil, yargıç ve hukuk profesörü tarafından yorumlanmasına ve algılanmasına da olumsuz etki ediyor.

MURAT ÖZVERİ

Hocam diyorum ki; bahsettiğiniz neoliberal etki, iş hukukunu biçimsel eşitlik temelinde bir dengeyle tanımlanır hale getirdi. Oysa sosyal koruma temelinde bir dengeye kimse karşı değildir.

ALİ GÜZEL

Şimdi merak ediyorum, sosyal devleti barındıran bir liberal sistem olmadan nasıl bir sosyal güvenlik kurulur.

MURAT ÖZVERİ

Sorunun cevabının da içinde saklı olduğunu biliyorsunuz. Onun için soruyu bana yönelttiniz. Tabii ki sosyal devlet olmadan, işçilerin lehine bu sistem içinde bir korumanın mümkün olamayacağı kesin. Sosyal devletle birlikte, belki güç dengesini işçiler lehine çevirebilecek bir ilişki sistemi mümkün olabilir. Geçen akşam televizyonda izlemişsinizdir. 1 Mayıs gösterilerini aktarırken Mehmet Ali Birand televizyonda; "kantarın topuzunu kaçırdılar bu sefer" dedi. Polislerin göstericilere biber gazı ile müdahale etmesini ve hatta gazetecilerin de bu arada dayak yemesini anlatırken böyle bir deyim kullandı. Aslında durumu anlatmak açısından ilginç bir deyim, kantarın topuzu hakikaten kaçmış durumda. Özetle, zayıfın korunması esasında bugün gelinen noktanın işveren lehine olabilecek sonuçları daha öne çıkarttığını vurgulamak istedim. Evet, iş hukuku, bu sistem içinde tarafların dengesini korumak amacıyla koruma temelinde olması gerekirken, başka bir tarafa doğru ağırlık vermektedir. Ne yapılabilir konusunda haklısınız, yapılabilecek konuları bilseydim sıralardım ama böyle bir reçete bildiğiniz gibi yok. Ancak sendikaların güç dengesini kendi lehlerine çevirebilmeleri açısından gelinen noktada örgütlenme meselesi çok önem kazanıyor. Tabana yayılma meselesi ancak işçi sınıfının güç kazanmasıyla mümkün olabilir.

Ama sendikal cephede 1946'dan beri yaşananlar, bize çok açık biçimde nasıl bir sendikacılık olduğunu yansıtıyor. 22 sene bir sendikanın başında kalan sendika başkanı olduğu sürece, bir şeylerin değişebilmesi son derece güç. Mevcudu olduğu gibi korumak ve kollamak adına yapılan bir sendikacılık hareketi var. Bu eleştirilecek tabii ama eleştirirken, sermaye kesiminin eleştirdiği gibi eleştirirsek... ben, buna itiraz etmek istedim. Teşekkür ederim.

AHMET SELAMOĞLU

Ahmet Makal hocanın söylediğiyle de bağlantılı olarak örgütlü hareketin tarihi gelişimi içerisinde sendikalar günümüzün değişim dalgasına uygun mücadele gücünü belki de hiç kazanamamıştır. Bu anlamda sendikal zorluklar tarihsel olarak olgunlaşamayan bir yapıdan kaynaklanmaktadır. Şüphesiz örgütlü hareketin gelişme sorunlarını, toplumsal yapının gelişme sorunları içerisinde tartışmanın gerektiği de unutulmamalıdır. Toplumsal yapının aslında bir yansımasıdır ve bu ülkede tüm kurumsal yapılarda da çok başka biçimlerde yaşanmamaktadır. Evet, Kadriye Bakırcı hoca sabah ifade etti; "konuşmama hali", "uzak kalma hali", kurumsal yapının süreç içerisinde zayıflığının en açık işaretidir. Ben, işsizlik toplantısında da söyledim, asistan olduğumda esneklik konusu yeni bir olguydu, ilk defa gündeme geliyordu. O dönemde özellikle Alman hukukçularının yer aldığı toplantılarda esneklik kavramı üzerine tartışmalar yapılıyordu ve bu tartışmaları uzun süre Türkiye'de işveren tarafı yönlendirdi. Adeta benim dönemim esneklik olgusunu işveren yayınlarından öğrenmeye başladı. Kısaca hiç tartışmama hali, bu dalganın dışında kalarak sürece müdahale etme şansı kalmıyor.

Çalışma ve Toplum dergisinde "MESS Grevleri" başlıklı hatırlatıcı ve günümüz için öğretici bir makale yayınlandı. Makalede 80 öncesi MESS grevlerindeki iki temel tartışmayı görüyorsunuz. Birincisi haftalık çalışma süresinin azaltılmasını talep eden dalga ve başarı kazanıyor. Bugün ise 45 saati düzenlemeye çalışan esnek hükme karşılık, TUİK verileriyle 52 saatlik haftalık çalışma süreci. İkincisi toplu sözleşmenin düzeyiyle ilgili, orada büyük bir direnç var. Bugün ise grup sözleşmesinin belirleyiciliği var. Aslında sermaye tarafının bireysel ve kolektif ilişki düzenini belirlediği bir yapı içerisinde gidiyoruz. Tartışmanın dışında kalmak, kurumsal zayıflığın en

büyük işareti olsa gerek. Dışında kaldıkça da sadece trenin son vagonunda, bu darbenin nasıl en aza indirilebileceği meselesinin çözümü olarak yargı süreci karşımıza çıkıyor. Yargı sürecinin ne kadar önemli olduğunu doğrusu, *Çalışma ve Toplum* dergisinin toplantılarında Murat Özveri bana kabullendirdi. Ne kadar önemliymiş, karar incelemelerinin İş Mahkemelerinin en ücra köşesine kadar ulaşması. Çünkü hakikaten çalışma hayatı orada biçimleniyor. Yakın zamanda gördük, *Çalışma ve Toplum* dergisi ile başlayan süreç içerisinde işveren kesimi hızla hareket ederek iki yeni yayın çıkardı. Bu yayınları incelerseniz geleneksel işveren dergilerinden farklı olduklarını hemen anlarsınız. Anlaşılıyor ki, mücadele çok geniş bir alanı içeriyor. Bu mücadele alanında kimin etkin süreçler içerisinde yer almaya istekli olduğu ciddi bir tartışma konusu. Belki de, işçi sendikalarını kantarın topuzunu kaçırarak eleştirmek gerekiyor.

ALİ GÜZEL

Neokorporatist sistemin anlamını ortaya koymamız lazım. Mutlak sistemin içinde yer almak gerekmiyor. Bunun çarpıcı örneği DİSK, sistemin dışında, organlarda görev almıyor ama gücünü kullanabilir ve işçi sınıfı lehine birtakım kazanımlar elde edebilir. Diğer bir örnek Fransa'dır. Sendikalaşma oranı çok düşük ama sendikal hareketin gücü oldukça fazla. Neokorporatist sistem İskandinav ülkelerinde etkin. Ancak Türkiye'de bu sistemi savunmak ne kadar doğru olabilir, tabii tartışılabilir. Türkiye'de bir korkuyla yaşıyoruz, demokrasi korkumuz var, ona bağlı özgürlük korkumuz var. Bu özgürlük korkusu içinde temel hak ve özgürlükler korkumuz var. Dolayısıyla yasal düzenlenmelerin içeriğinden önce, sendikalar, bu korkuyu toplumun üzerinden kaldırmaya çalışmalıdır. Gerçekten Türkiye bilinçsiz olarak bu korkularla yaşayan ve kendi kuyusunu kazan bir ülke görünümündedir.

Biz, yıllarca memur sendikacılığından korktuk. Şimdi memur sendikacılığı var ve Türkiye'ye bir şey olmadı. Gelelim memurların toplu sözleşme ve grev hakkına; bir korkudur gidiyor. Dolayısıyla sivil toplum örgütlerinin, sendikal örgütlerin bu korkunun aşılmasına yardımcı olmaları gerekiyor. Sermaye korkuyor, Türkiye'deki sermayede ilkel bir tepki var. İş yasası Meclis'te görüşülürken AKP milletvekili, eski sendikacı Agah Kafkas; "tarihsel olarak bizim işverenimiz devleti sömürerek

sistemi çalıştırmıştır", dedi. Devletin sermayesini alacak, kredilerini alacak, devletin arazilerini alacak, ormanlarını işgal edecek ve üniversiteler kuracak, tabii buradan gelen bir şey var. Afrikalı gibi üretmek istiyor, emeği de Afrikalılar gibi kullanmak istiyor. 21. yüzyılda köleliğin bir biçimi olarak taşeron istiyor ama Avrupalı gibi pazarlamak ve satmak istiyor.

Burada bir çelişkimiz var ve somut olarak soruyorum; sendikal strateji ne olmalıdır? Sendikalar sosyal devlete sahip çıkmalıdır. Neoliberal politikalara karşı, IMF ve Dünya Bankası'nın reçetelerine karşı cesurca ayakta durmalıdırlar. Örneğin mevcut sosyal güvenlik reformuna şiddetle karşı çıkmalılar. Bunun örneği var; 95 yılında Fransa sosyal güvenlik sistemini değiştirdi, ancak sendikalar Alain Juppe'nin başbakanlığında reformu alaşağı ettiler. Ondan sonra Alain Juppe tekrar iktidara geldi. Demek ki neoliberal politikalar tekrar geliyor. Almanya'da üçyüzbin sokağa döküldü ve geri adım atıldı. Kazanımları korumanın çok zor olduğu biliniyor.

Türkiye'de ise sendikaların AB'ye bakışını değerlendirmek açısından örnek olarak; Friderich Ebert Vakfı bir toplantı düzenlemişti, TÜRK-İŞ ve DİSK başkanları gelerek konuşmalar yapmıştı. İki ay sonra bir baktık, sanki istihbarat teşkilatı bir rapor hazırlamış; AB, Türkiye'yi parçalıyor. Böyle bir anlayış ve yaklaşım hakim. AB'ye sahip çıkmalıdır. AB'nin temel değerleri arasında sosyal devlet ilkesi var. Bu anlamda sadece sendikalar yasası, toplu sözleşme yasası değil, bütünsel olarak sosyal devlet ilkesi yaşatılmalıdır. Sosyal güvenlik alanında evet, bu reforma karşı çıkılıyor ve soruyorsunuz; hangi sistemi getirmeli? Bugün bizim sistemimiz Avrupa sosyal modeline uygun bir sosyal güvenlik sistemidir. Öyleyse, sendikalar öncelikle bu sisteme sahip çıkmalıdır. Sahip çıktıktan sonra aksayan yönlerini başka bir seminerde tartışabiliriz. İş yasaları için de aynı durum söz konusudur. Teşekkür ederim.

KUVVET LORDOĞLU

Ali Güzel hocanın söylediklerine tamamen katılıyorum. Yalnız bilinçsiz değil, bilinçli bir politikanın uygulandığına dikkat çekmek istiyorum. Birçok noktada var, bir tanesini tesadüfen geçenlerde yaşadım. İçimden gülümsedim, nasıl gerçekleştiğini sizlerle paylaşmak istiyorum. Ankara'dan İstanbul'a otobüsle

geliyordum, otobüs boştu ve muavinle biraz konuştuk. Çalışma saatlerini sordum; "haftada yaklaşık 60, 70 saat", dedi. Ayrıca sigorta yok. Ancak "bana bilet kestiğiniz zaman sigorta ile ilgili bir şey verdiniz", dedim. "Evet, siz sigortalısınız", dedi. Şimdi aynı otobüste yolculuk ettiğimiz muavin ve şoför sigortasız, sosyal güvencesi yok, hiçbir kaza güvencesi yok ama ben, sigortalıyım. Çelişki burada; birisi çalışıyor ve otobüste 60, 70 saat yolculuk ediyor, hiçbir sosyal güvencesi yok, ben, bir defa biniyorum ve bir güvencem var. Sistem, beni sigortalamayı otobüs şirketine mecbur ediyor ama muavini ve şoförü mecbur etmiyor. Böyle bir çelişkinin bilinçsizce gerçekleştiğini sanmıyorum. Gayet bilinçli bir politikanın sonucudur.

Şimdi lafı çok uzatmadan somut önerilere geldik. Bence, sabahtan beri konuştuğumuz konu, sendikalar. Bir birliğin gerekli olduğuna inanıyorum. Bu sendikal birliğin mutlaka tabanda bir sendikal birlik olması gerekiyor. Birleşmenin zorunluluğuna, gerekliliğine vurgu yapmak istiyorum. Aynı işkolunda benzer sendikalar arasındaki rekabetin, bizi, bugün nereye getirdiği çok açık gözüküyor. Hakikaten 800 bin civarında sendikalı işçi var. Toplumda %5, %6 hatta belki, en iyi ihtimalle %8 civarında sendikalaşma oranı. Böyle bir ortamda sendikal birlik olmazsa, Ali hocanın bahsettiği gibi güç oluşturmak, kamuoyu oluşturmak mümkün olamaz. Muhtemelen bu masanın etrafında oturan herkes benzer görüşlerde. Sendikalar bugünkü durumda bu sendikal birliği nasıl sağlarlar? Sayın Mehmet Uçum'un da söylediği gibi, sendikalar bunu yaparlarken siyasi özelliklerini, siyasi karakterlerini ama bir koşulla tabii, siyasi parti gibi olmadıklarını kabul ederek, ortaya koymalıdırlar. Son noktayı böyle koyuyorum. Teşekkür ederim.

AHMET MAKAL

Sanki mutlak anlamda tanımlanabilir denge kavramı var, zihnimizin arka planlarında. Hâlbuki denge, her an yeni baştan tanımlanan bir süreçtir. Buna çok dikkat etmemiz lazım. İdeal bir denge süreci yok, tarihin her döneminin kendi koşullarına göre tanımlanması gereken ve değiştirilmesi için dengenin daha farklı bir düzeyde tekrar kurulması için mücadele edilmesi gereken bir denge kavramını, zihnimizde var etmemiz gerekir diye düşünüyorum. Bu çok önemli bir noktadır. Çok önemli, çünkü tanımlayacağınız farklı denge tahayyülleri, bu koşullarla

mücadelenin farklı araçlarını yaratır, o denge tahayyüllerine uygun yeni mücadele araçları getirebilir.

İkincisi neokorporatizm konusu. Ben, özel olarak korporatizm çalıştığım için konuşmak ihtiyacı duyuyorum. Konuşmalar sırasında bir yerde geçti, kavramsal düzeyde, neoliberalizm ve neokorporatizm uzlaşabilir şeyler değil. Çünkü neokorporatizm, bugün belli koşullar taşıyan bir işçi sınıfının siyasal karar süreçlerine dahil edildiği demokratik bir süreç. Hâlbuki neo liberalizmin konusu bu değil. Dolayısıyla bunları uzlaştırmamaya çalışmamız daha doğru olur.

Neokorporatizme ilişkin olarak şunu söylemek istiyorum; Türkiye'nin her türlü koşulu, zihinsel ve örgütsel koşul, neokorporatizmin etkin olabilmesi için gerekli ortamı sağlamıyor, diye düşünüyorum. Ekonomik ve Sosyal Konsey gibi kuruluşlar, neokorporatist vurgulamaların olduğu ülkelerde son derecede etkindirler ama Türkiye'de şu basit biçimiyle dahi çalışmadığını düşündüğümüz zaman, bu ve benzer diğer uygulamaların neokorporatist bir varlık kazanamayacağı noktasında zannediyorum hepimiz uzlaşırız.

Üçüncü nokta ne yapmak lazım? Tabii arkasından ne yapmamız lazım diye bir soru gelir. Oraya girmeden, şimdi bir satranç tahtasının iki ucundaki oyuncular gibi düşünüyorum; iki şey var yapılması gereken, bunları birbirinden ayırmamak lazım. Birincisi, satrançta pozisyonel oyun tabir edilen, mevcut güçler dengesi içerisinde küçücük çıkarlar elde etmek. Karşı taraftan bir piyon almak önemlidir. Tabii bunu yaparken, oyunun bütününü kendine göre değiştirmeyi, karşı tarafı yenmeyi zihninden yok etmeden, piyonu almaya çalışmak önemli. Yapılması gereken iki şey çıkıyor ortaya; bir oyunun tümünü düşünmek, Ali hocamızın söylediği gibi toptan karşı çıkmak, kabul etmemek, toptan değiştirmeye çalışmak ama bunu bir taraftan zihnimizde tutarken, eğer küçük pozisyonlar varsa elde edilebilecek, bu pozisyonları kazanmak. Kısaca pozisyonel oyunu da ihmal etmemek. Bunlar birbirini destekleyen ve besleyen süreçlerdir. Bu iki, üç nokta üzerindeki görüşlerimi ifade etmek istedim, teşekkür ederim.

MEHMET UÇUM

Çok teşekkür ederim, çünkü şimdi ben de rahatladım. Küçük pozisyonlardan söz etmek istiyorum. Ali hocanın çizdiği çerçeveye kimsenin itirazı yok. Öncelikle somut bir konu söyleyeyim; bakan son derece samimi bir kişi herhalde, üçlü danışma konseyini düzenliyor ve ilgili maddenin altında bir hüküm var; "bir yönetmelikle düzenlenir", deniyor. Sayın bakan 2003 yılından beri bu yönetmeliği çıkarabilirdi ve uygulayabilirdi. Neden uygulanmadı? Yine sendikalara ilişkin söylenebilecek birçok şey var, bir tanesi de işçi temsilciliği kurumu. 4773 sayılı yasayla kurulan işçi temsilciliği kurumu yürürlüğe girdi, 10 Haziran'a kadar pozitif bir kuramdı ama işçi sendikalarının talebi üzerine çıkarıldı. Sendikalar bindikleri dalı kestiler. Örgütlenmemize engel olacak dediler, tam tersine örgütlenmeyi geliştirebilecek, örgütlenme bilincini güçlendirecek, kolektif ifade bilincini geliştirebilecek bir olguya engel oldular. İşte korkunun somut ifadesidir. İşçi temsilciliği, küçük pozisyonlar meselesidir.

Birkaç örnek daha var. İş sağlığı güvenliği konusunda bağımsız bir yasa çıkarılması önerisi var. TİSK de savunuyor galiba. DİSK bu konuda bir fikre sahip değil. Oradaki avukat arkadaşlarımızla da konuşuyoruz; destekleyelim mi karşı mı çıkalım? İş sağlığı güvenliği çalışma ilişkileri içersinde son derece önemli bir sahadır ve bu konuda DİSK'in bir fikri yok. İşsizlik sigortası konusunda Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği başkanı açıklamalar yapıyor. Fonda para birikti, harcayalım ama işsizlik sigortasının yapısı üzerine düşünülmüyor. Çalışma Ekonomisi bölümleri uzmanları ne düşünüyor, hukukçularımız ne düşünüyor? Son derece önemli bir kurum ve son derece önemli bir birikim var. Konu üzerine talepkâr olmak son derece önemli ama biz, daha talepkâr değiliz. Neler ileri sürülebilir, bilmiyoruz. Genel olarak perspektifler konusunda mutabıkız ama talepleri oluşturmak ve talepleri sıralı biçimde dile getirme konusunda yetersiziz.

Ayrıca emeğin yapısı da değişiyor. Kendini kolektif olarak ifade etmeye çalışan bir emek tipi olduğu gibi, belki ağırlığı halen devam ediyor ama kendini bireysel olarak ifade etmek isteyen bir emek tipi de hızla artıyor. Hangi biçimde olursa olsun, çalışanın bir koruma hukukuna sahip olması, 21. yüzyılda ihtiyaçtır. Buna,

sosyal devlete sahip çıkarak yönelebiliriz. Şüphesiz sosyal devletin kendisi de statik bir kavram değil, değişen bir niteliği ve dinamiği var. Bu bağlamda sosyal devlete farklı politikalarla sahip çıkabiliriz. Ancak tespit ettiğimiz nokta, emeğin tipi ne kadar farklılaşırsa farklılaşsın, çalışanı koruma temelli bir hukuk 21. yüzyılın da ihtiyacıdır. Dolayısıyla dönüp geliyoruz yine hukuk sahasında sendikaların, bireylerin, kurumların yapması gerekene.

Türkiye'de yetkili bir sendika kurmanın maliyeti nedir? Trilyonlar. Türkiye'de bir sendika örgütleyeceksiniz; işkolunda %10'u geçeceksiniz, işyerlerinde %50 barajını geçeceksiniz, toplu sözleşmeye çağrı yapacaksınız, grev yapacaksınız, mümkün mü? Buna engel olan nedir? Davranış kültüründeki eksiklikler, politikasızlıklar değil, engel olan yasanın kendisidir. Eğer siz, bu konuda ısrarcı olmazsanız, değişmez. Hukuk, en etkili, en dinamik siyaset araçlarından birisidir.

Bu çerçevede küçük pozisyonlarla ilgili, biraz da sabrınıza sığınarak, toplu iş hukukuna ilişkin birkaç tane sorunu söylemek istiyorum. İşkolu barajı problemdir, çok düzeyli toplu sözleşmelere ihtiyaç vardır. Toplu sözleşme yetkilerinin sözleşme düzeylerine göre belirlenmesi meselesi önemlidir. İşyeri yetkisi, o işyerinde çalışan çoğunluğu olan sendika tarafından belirlenebilir, bir işyeri yetkisi birden çok sendika tarafından kullanılabilir. İşyeri yetkisine yapılan itirazlar önemli bir sorun alanıdır. Örgütlenilir, yetki belgesi alınır ondan sonra ortada sendikalı işçi kalmaz. Toplu sözleşme çağrısı yapabilecek kimse yoktur, dayanak yoktur. Kısaca talepkâr olabilme noktasında sorunlarımız var.

Sendika içi demokrasi somut bir örnektir. Bir davaya giriyorum, işçi vekiliyim ve bir sendika başkanı tanık olarak dinleniyor. Hakim de soruyor tanığa; "mesleğiniz nedir?" Adam sendikacı olduğunu söylüyor. Hakim kızdı, "sendikacılık meslek değildir", dedi. Adam bilmiyor, 22 senedir sendikacı ve o adamın lafıdır; "biz yasal sendika ağasıyız." Dolayısıyla sendikalar kanununa ilişkin de talepler ve ilkeler oluşturup, ısrar etmek gerekiyor. İş güvencesinde de sendika yöneticileri bakımından 15 Mart 2003 yılında inanılmaz derecede geriye düştük. 15 Mart 2003'te işyeri sendika temsilcileri bakımından mutlak iş güvencesi varken, genel iş güvencesi sistemine uydurdular ve sadece maliyeti

artırdılar. Kimse demedi ki; "sendika işyeri temsilcilerinin iş güvencesinde niye geriye gidiliyor?" Amatör sendikacıların asla iş güvencesi yoktur. Neden olmaz? Neden bu savunulmaz? Talep edilmesi gerekiyor. Noter şartı kesinlikle kaldırılmalı. Bunlar basit konular gibi gözüküyor ama uygulamada ve teknik olarak inanılmaz fiili engeller yaratıyor.

Son olarak şunu söylemek istiyorum; işyeri sendikacılığı olabilir, işletme sendikacılığı olabilir, meslek sendikacılığı olabilir, her türlü örgütlenmeden yana olmak lazım. Örgütlenmede küçük çıkar çerçevesinde sadece işkolu sendikası olsun iddiası artık geçersizdir. Herkesin sendikası olmalı. Yöneticilerin, hocaların, işsizlerin ve herkesin sendikası olmalıdır.

ALİ GÜZEL

Belki bir tartışma açabilirim diye düşünerek söylüyorum, yasa saplantısından sıyrılmamız gerekiyor. Mesut Gülmez arkadaşımız en son yazdığı kitapta aykırılıklar tespit ediyor, bu olacak bir şey değil. 2821 ve 2822 sayılı yasalar şöyle olsun, böyle olsun mantığından sıyrılmamız lazım. Savunmamız gereken, sendikal hak ve özgürlükler esas olarak yasaların konusu değildir, olamaz. Yasa, sadece bir çerçeveyi belirler. Şimdi Mesut'la ben neden görüş ayrılığına düşüyorum. Ben de ILO normlarını savunuyorum. Self-executive hükümler uygulanabilir, fakat hukuk sistemimiz o kadar ayrıntılı düzenleme getiriyor ki, böyle bir hukuksal düzende self-executive hükümleri uygulamak teorik olarak mümkün, pratik olarak çok zordur. Öyleyse ne yapmalı? Hak ve özgürlüklerin temel çerçevesini düzenleyen 20, 30 maddelik bir yasa modeli oluşturulmalıdır. Temel ilkeler belirlenmelidir. Bugün artık kimler örgütlenecek meselesi üzerine bir yasal düzenlenmeye gerek yoktur. Çağdışı bir yaklaşıma gidiyoruz. Yasal düzenlemeyi savunduğumuz andan itibaren kendimizi sınırlandırıyoruz.

İkinci temel nokta grev hakkı ile ilgili. Grevi düzenliyorsunuz; yasal grev, yasadışı grev. Bunlar çağdışı bir yaklaşım. Bu yaklaşımı mahkum etmek gerekiyor. Şunu demeli; grev hakkı, sendika özgürlüğü, toplu sözleşme özgürlüğü böyle ayrıntılı yasaların konusu yapılamaz. Çok az madde çerçevesinde bir model oluşturulmalıdır. Tabii tamamen yasal düzen dışında düşünemeyiz. Almanya'daki gibi mesela sendikalar yasası

olmasın, örneğin Fransa'da grev var mı, yok mu artık bu tartışma yok. Öğrencinin var mı, avukatın var mı, tüccarın var mı, herkesin var. Böyle bir yaklaşımı, biraz da oturum başkanını rahatlatmak açısından öne çıkartıyorum. Aksi takdirde, 2821 sayılı yasayı ele alıp, madde madde değiştirilmeli dediğimiz andan itibaren kendi kolumuzu keseriz, bu çok tehlikelidir. Mesut da uğraşır, bin sayfa yazar bu sefer kitabını.

ÖZGÜR MÜFTÜOĞLU

Ben, aslında Ali Güzel hocanın bir önceki konuşmasında vurguladığı, sosyal devleti savunma meselesinin son derece önemli olduğunu düşünüyorum. Tüm tartışmalar bir şekilde ona geliyor. Bu noktadan bakınca, sosyal devlet nasıl elde edildi, aslında Ali Güzel hocanın metninde bu çok açık bir şekilde var. Özetlersek; 19. yüzyılda bilimsel sosyalizmle birlikte güçlenen işçi sınıfı mücadelesi ve bunun tehdit oluşturması ile Bismarck... 29 krizi ve arkasından kapitalizmin kendi içsel çelişkileri sonrasındaki benimsediği yeni birikim rejimi. Temel birikim rejimi ve talep yanlı ekonomi politikaları üzerinden bir noktada emek ve sermaye arasında asgari düzeyde de olsa görece bir uzlaşma gerekiyordu. Evet, sosyal devlet bütün bunlarla elde edildi.

Sosyal devlet ve sosyal hakların çok önemli bir kısmı daha sonra ne zaman zayıfladı ve ortadan kalktı diye baktığımızda; aslında bir taraftan işçi sınıfı mücadelesi ortadan kalktı, çünkü sendikalar sistemle özdeşleştiler ve teknik bir kurum olarak sistemin parçası haline geldiler. Diğer taraftan reel sosyalizm çok ciddi bir şekilde ortadan kalkmaya başladı, sosyalist blok dağıldı. Ayrıca 70'lerin başındaki krizle beraber sermaye rejimi değişti ve artık kapitalizmin böyle bir yapıya ihtiyacı kalmadı. Emekle uzlaşmaya ihtiyacı kalmadı ve tekrar çatışmacı ortama dönüldü. Şimdi tüm bu dönüşüm sürecine baktığınız zaman, ne yapılması gerektiğini, bundan sonra nasıl bir pozisyon alınması gerektiğini, bu değerlendirme üzerinden belirlemek gerekir. Bütün bu dönüşüm sürecinde, gerçekten sendikalar 20. yüzyılın başından bu yana özellikle İkinci Enternasyonal sonrasında çok ciddi bir şekilde hem sosyalizmden hem Marksizm'den uzaklaşarak, tamamen sistem içerisinde bir kurum haline gelmişlerdir. Dolayısıyla 70'lerdeki dönüşüm sonrasının koşullarına ayak uyduramaz hale geldiler. Üretim sistemleri değişti, devletin

ekonomideki rolü değişti ve bununla beraber onun peşinden gidip müdahale edemeyen, on adım, yirmi adım gerisinden koşturan bir yapı oluştu.

Şimdi tüm bu gelişimde, sendikalar, artık normalin radikal olmaya başladığı bir konumlama içerisine düştüler. Bu süreçte yaşanan tüm kayıplarda devlet, uluslararası kurumlar ve özellikle büyük ülkeler ile AB açısından dikkatli olmak gerektiğini düşünüyorum. Evet, katılıyorum sosyal şart, vs. gibi bir takım konularda olumlu gelişmeler var ama bir taraftan bakıyorum; örneğin ICFTU'nun raporu var, ILO normları üzerinden 25 AB ülkesinin değerlendirildiği, sendikal haklar ve çalışma standartları konusunda en gelişmiş kuzey ülkeleri dahil bütün Avrupa ülkelerinde durum iyi değil. Sendikalara bakıyoruz negatif sözleşmeler yapıyorlar, çalışma saatleri uzamaya başlıyor. Almanya'daki Hartz yasaları ve sosyal güvenlik hakkını geriye götüren birtakım uygulamalar dikkate değer. Aslında Avrupa'da sosyal devlet bir şekilde aşılıyor ve bunu da mutlaka dikkate almak gerekiyor. Bunu şu noktadan söylüyorum; sendikaların AB konusunda yanlış stratejileri oldu. Elbette ki AB'nin olumlu yönleri üzerinde konuşuldu ama AB'ye girdiğimiz zaman her şey mükemmel olacak anlayışı, buradaki mücadeleyi engeller. O zaman, insanlar nasılsa AB'ye üye olalım, sonrasında her şey düzelir, diyor. Sonra da AB'ye üyelik sürecinde bir engel çıktığı zaman, "vay gavurlar, biz müslümanız diye almadılar, biz Türküz diye almadılar" değerlendirmesini yapıyorlar. Dolayısıyla AB'ye karşı düşmanlık veya aşırı milliyetçilik akımı da gelişmiş oluyor. Bu noktada, AB konusunun elbette sendikaların gündeminde olması gerektiğini ve avantajlarından yararlanılması gerektiğini düşünüyorum. Fakat dikkatli olunması gerektiğini de vurguluyorum.

Bir başka nokta, yasaların oluşması sürecidir. Bizim doğrudan içinde bulunduğumuz 4688 sayılı yasa meselesi. Biz de, bu mücadelenin içinde bir şekilde bulunduk. Fiili olarak KESK'in oluşum süreci içerisinde bulunduk ve Mesut hocanın da o dönemdeki ciddi katkılarıyla fiili bir durum yaratıldı. Türkiye'de memurlar sendikalaşamıyordu, sendikalaşır dedik ve bu kararı çıkarttık. Sonra arkasından bir yasa çıktı ve bence, o yasa çıktığı andan itibaren memur sendikacılığı hareketi bitti. Yasal düzenleme fiili anlamda tüm mücadeleyi bitirdi. Bunun da son derece önemli olduğunu düşünüyorum.

Son olarak bir örnek vermek istiyorum, iş yasası tam Meclis'ten geçeceği sırada televizyonda AKP'li komisyon başkanı olan bir milletvekili çıktı ve çok haklı bir şey söyledi; "ben anlamadım, sendikalar neden muhalefet yapıyorlar; onlar zaten önceden anlaşmışlar, ellerinde metin var, 9 kişilik bilim kurulu oluşturmuşlar, hepsi de anlaşmış, şimdi niye karşı çıkıyorlar." Ben, bu süreçlerde hakikaten çok dikkatli olunması gerektiğini düşünüyorum. Sosyal diyalogun tehlikeli biçimde karşı tarafça kullanıldığını düşünüyorum. Sendikaların birtakım hatalardan ders çıkartıp, ona göre strateji belirlemeleri gerekiyor.

PERİHAN SARI

Aslında bu sürece tanıklık etmiş birisi olarak, sadece nesnel biçimde olayı ortaya koymak açısından, belki inandırıcı olabilir, açıklama getirmek istiyorum. Çünkü bu konuyu, bilim çevreleri de kullanıyor, sendikal etkinliklere eleştirel bakmak adına da kullanılıyor, politik amaçlarla da kullanılıyor. Dolayısıyla olaya daha içeriden tanık olmuş birisi olarak belki inandırıcı olabilirim. Konuya taraf değildim ama tanık oldum. Komisyonla ilgili öneri geldiği zaman, şöyle bir niyetle başlamış, biliyorsunuz her konuya özel çalışma yürüten çalışma grupları var ve sözü edilen hocalar da yıllardır bakanlıkta çalışma yürüten hocalardı. Dolayısıyla hazır bir birikim var. Bu birikimi kullanalım doğrultusunda bir düşünce ortaya çıktı. Bunu siyasetçiler kullandılar. Evet, Yaşar Okuyan kullandı. Refik Baydur da kullandı. Tuğrul Kutadgubilik halen sıkıştığı zaman toplantılarda kullanıyor. Bu durum, sonuçta akademik çevrenin belki bir zaafı ya da öyle demek gerekiyor. Kendileriyle karşı karşıya geldiğimiz zaman söyledim; biz, işçinin korunması ilkesini onlardan öğrenmedik mi? İşçinin korunması ilkesinden vazgeçmenin koşulları varsa, akademik çevrede, bilim çevresinde direnmenin koşulları yok muydu? Direnenler hala varsa, tersi mümkün değil miydi? Sadece sendikacıları suçlamak mümkün değil. Eğer bir suç varsa, hocalarımız da ne yazık ki ortak. Dolayısıyla iyi niyetli bir başlangıçtı, kötüye evrildiği çok açık. Sonuçları son derece kötüydü ama o aşamayı geçtikten sonra Emek Platformu toplantılarında gördüm ki, başka şeyler söz konusu. Hocalara verilen onay doğrultusunda ortaya çıkan metin eleştirilebilir ama o metin konusunda da doğru saptamalar yoktu. Ankara'ya bir metin gelmişti, ben o noktadan sonra DİSK adına çalışmalara katıldım ve DİSK ile TÜRK-İŞ adına getirilen metin son derece

geri mevzi tutulmuş bir metindi. Dolayısıyla burada herkesin sorumluluğu var. Herkes hazırlıksızdı. Belki sabah konuştuğumuz noktaya geri dönüyoruz. Bir şey dayatılıyor ve biz, o noktadan sonra tepki vermeye başlıyoruz. Bir metin önümüze konuyor ve biz, sanki o metin üstünde seçerek itiraz edip sürece katılıyoruz. Belki de yanlış olan bu.

MEHMET UÇUM

Ben, bu konudaki düşüncemi açıklamak istiyorum. Yapılan protokol 2821, 2822 ve 1475'e ilişkin bir protokoldü ve sendikalar kendi iş hukuku hocalarını seçtiler. TİSK ile bakanlık da seçti. Pazarlık zemini oluşturan sendikaların insiyatifidir. Sonuçta, siz, gidip bizi temsil edeceksiniz dedikleri hocaların yasalaştırma faaliyeti içerisinde farklı çıkarları dengelemeye çalışmalarından başka bir şey beklenemezdi. Ortaya çıkan metni de biraz böyle değerlendirmek gerekir. Bağımsız bir komisyon olarak kurulsaydı ve Türkiye'nin ihtiyaçlarına göre bir iş hukuku düzenlemesi yapma görevi verilseydi, o zaman farklı şeyler söylenebilirdi. Yapılmış olan değerlendirmenin sağlıklı olmadığını düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

ALİ GÜZEL

Burada çok önemli bir şey var, hocaları suçlamak. Bende soruyorum, o komisyona hocaları kim seçti? Mehmet Uçum'la tamamen hemfikirim. Mesela bana ne DİSK, ne TÜRK-İŞ, ne HAK-İŞ böyle bir öneri getirdi. Ayrıca komisyonun iradesi dışında Meclis'te şu veya bu şekilde değişti. Suçlamaktan önce sendikaların kendisini yargılaması, kendisini suçlaması gerekir. Sendikaların en büyük yanılgısı budur. Komisyonu seçtiriyorlar, temsilcimiz budur diyorlar, toplantıya gönderiyorlar, sonra yasa tasarısı ortaya çıktığında dergilerinde işçi düşmanı profesörler diye yazı yazıyorlar. Buna meydan veren kim? Burada cesurca kayıtlara geçirmek gerekiyor.

AHMET SELAMOĞLU

Herkes Perihan Hanıma karşı fikir beyan etti. Aslında Özgür hocanın söylediği çok önemli, çok daha kritik bir nokta var. Süreçleri belirlerken ve olası sonuçları değerlendirirken stratejilerin önemi ortaya çıkıyor. Bu bağlamda sendikal camianın strateji oluşturma ve yönetme sorunu var. 80 öncesi

MESS grevinde olduğu gibi toplu sözleşmenin düzeyi tartışması var, sonrasında sendikal camiada tam tersi bir eğilim gözleniyor. İyi bir örnek, MESS grevleriyle bugün yaşananlar arasındaki farklar ve tartışmalar. Nereden nereye geliniyor, bir kere daha tarihsel süreçte sendikal stratejilerin zayıflığı ve hareketin parçalanmışlığı kendini gösteriyor.

Ayrıca işverenlerin olduğu bir toplantıya gittim, aynı sizin şiddetinizde işverenler de kızıyor komisyonun çalışmalarına ve ortaya çıkan yasaya. Sizin gibi bir sınır koymadılar, dediler ki; kıdem tazminatı kaldırılmalı, baştan aşağı yanlış ve bu yanlışlığın nedeni olarak açıkça komisyon gösterildi. Şimdi her iki sosyal taraf da komisyon üzerinden durumu değerlendiriyorsa, inandırıcılık ortadan kalkıyor. Kısaca bu tartışmadan sonuca yönelmek mümkün değil.

AHMET MAKAL

Sosyal diyalog önemli bir konudur. Ancak Türkiye'de sosyal diyalogun gerçek koşulları yok. Gerek örgütsel, gerekse zihniyet düzeyinde koşulları yok. Sosyal diyalog konusunda var olan tartışmaları da bu anlamda biraz temelsiz kabul etmek gerekiyor. Ancak sosyal diyalog önemli ve kavramsal düzeyde reddedilmemesi gereken bir konudur. İşçi hareketi sosyal diyalog kavramını reddederek bir yere varamaz. Kavramı kabul edip, kavramın altını doldurmak gerekiyor. Çünkü sosyal diyalog kavramı reddedildiği zaman yerine bir şey koymak gerekir. Tabii mevcut koşullarda diyalog kavramsal düzeyde reddedilirse yerine koyabileceğiniz bir şey de yok. Savunmanız gereken; sosyal diyalogu kavramsal düzeyde kabul etmek ama koşullarının, işçi hareketi adına yaratılmasının mücadelesini vermektir. Ben, bu ayrımı çok önemli görüyorum. Sosyal diyalogu reddedelim, satranç tahtamızda biz neyle oynayacağız. Teşekkür ederim.

MURAT ÖZVERİ

Sadece bir örnek vererek vahameti anlatmaya çalışacağım. Mehmet Uçum dedi ki; "senin için ne diyorlar, biliyor musun? Bir makale yazmış ve yetki davasında yapılabilecek tüm itirazları öylesine sıralamış ki, o itirazların tamamını yapan bir işverenin sendikaya yetki aldırması ömür boyu mümkün olmaz, işverenler hiçbir zaman sendikayı işyerine sokmaz." Şimdi hangisinin normal olduğunu soruyorum. Düşünün, sendika yetki için

başvuruyor, başvurduğu tarihten bugüne kadar geçen süre tam 17 ay ve bu sürede tartışılan konu, klasik alt işveren ve muvazaa meselesi. Dosya üç kişilik bilirkişiye gidiyor, 8 ay sonra bilirkişi muvazaa olduğuna karar verirken sendikanın üyesi olmadığını belirtiyor. Çünkü sendika üyeliklerini ve SSK belgelerini gösteren 140 kişilik listenin olduğu sarı zarfı açmadıkları için görmüyorlar. Mahkemede bilirkişi raporuna dayanarak karar veriyor; sendikanın yetkisi yoktur. Yargıtay ilgili sarı zarfı görüyor ve yasadaki bir olanağı uygulayıp kararı bozmuyor ve kendisi hüküm kılıyor. Yargıtay; şu tarihli olumsuz yetki tespiti iptaline, sendikanın başvuru tarihinde gerekli çoğunluğuna sahip olduğu tespitine kesin olarak karar veriyor. Sendika kararı alıyor ve bakanlığa; bakın sizin olumsuz yetki tespitinizi Yargıtay kesin olarak sonuçlandırdı, sendikaya yetki belgesi verin. Bakanlık; hayır, sendikaya yetki belgesi veremem, yeniden yetki tespit yazısı veririm. Belki, işverenin yeniden itiraz hakkı doğacak. Oysa işveren, bu davada hazır taraf, dolayısıyla onun açısından böyle bir olanak yok. 17 ay geçmiş, Yargıtay kararı kesinleşmiş ve sendika halen yetki belgesini alamamış. Belki, yeniden yetki tespiti verilecek, yasal süreç yeniden başlayacak, Türkiye'nin normali budur.

Alman iş hukuku hocasına yetki konusunu sordum; sendika yetkili olduğunu açıklar, işveren itiraz ederse, sendika işyerinde etkili bir güç olduğunu kanıtlamak için işyerinde grev hakkına başvurur. Sendika bunu gerçekleştirebilirse yetkili olur. Şimdi normal olan hangisidir? Üstelik Türkiye'de Alman'ın yaptığını yaparsan, sendikacının dizlerinin bağı korkudan çözülmeye başlıyor. Ayrıca yetki prosedürü ile ilgili olarak Türkiye'nin normalliğini örgütlenme aşamasında işçilere anlatmak gerekiyor. İşçilere "örgütlenmek isterseniz atılabilirsiniz, atılırsanız da yapılabilecekler çok sınırlıdır, kabul ediyorsanız gelin", demek gerekiyor. Örgütlü sayısı da azalıyor. Bu durumdayken bizler, sendikalara "örgütlenin, sosyal güvenliğe ve sosyal devlete sahip çıkın", diyoruz.

Sadece sürecin mantıksızlığını kanıtlamak için biz, Gebze'de bir tek işçiyle 45 gün grev yaptık. Bu yetki prosedürü içerisinde gizli bir üyemiz kaldı, yetki kesinleşince gizli üyemizi temsilci atadık ve hemen greve çıktık. Uluslararası basına haber olduk ama Türkiye'de kimseye duyuramadık. 45 gün sonra işveren dava açtı. "İşyerinde grev vardır" pankartımızla birlikte emniyet grev

gözcülerinin listesini isteyen bir yazı yazdı. Oysa bir üye var. Emniyet, grevcilerin listesini göndermemişsiniz diyor, grev gözcülerinin listesinin verilmesinde ısrar ediyor. 45 gün sonra mahkeme grevi kaldırıyor ve kimseye duyuramıyorsun. Normal olan nedir? Teşekkür ederim.

ALPAY BİBER

Birkaç noktaya değinmek istiyorum. İlki, bu toplantı benim açımdan gerçekten ufuk açıcı oldu. İhtiyaç olunan bir toplantıydı. Belki, bu tür toplantıları birkaç sene önce yapmaya başlamak gerekirdi. Bunu söyledikten sonra şöyle bir durum söz konusu; sendikal mücadeleyi ele alırken Türkiye'de oluşmuş sendikal anlayışlardan sanıyorum bahsetmek gerekecek. 1980 sonrası bir örnek olamaz, uygulamalar buna müsait değil ama 80 öncesi sendikal anlayışların uygulamaları bizim için çok önemli. Sanıyorum bu toplantıda pek dile gelmedi. Örneğin 12 Eylül'ün gerekçelerinden bir tanesi; Türkiye'de sendika enflasyonu olduğu iddiasıydı. Bir diğeri de ücret sendikacılığı iddiasıdır. Ben, bu iki iddianın da çok haklı görüşler, eleştiriler olmadığını düşünüyorum.

Evet, Türkiye'de 1980 öncesi kağıt üstünde bir sürü sendika vardı ama sendikal politikayı belirleyen, sendikal yaşamı etkileyen ve gittikçe güçlenen sendikal anlayış, farklı bir sendikal anlayıştı. Gerçekten yerden biter gibi kurulan sendikalar vardı ama bunlar etkili sendikalar değildi. Çoğu işverenin kurdurduğu, deyim yerindeyse sarı sendikalardı. Belki de günümüzde çok kullanılması gereken bir kavram, sarı sendikacılık kavramıdır.

İkincisi ücret sendikacılığı konusudur. Sendikal anlayışları incelediğimizde öyle hükümler vardı ki, burada önemli olan yalnız ücret değildi. Örneğin bazı sendikaların yaptığı toplu iş sözleşmelerinde işsizlik sigortası vardı. İşveren, işçiyi 13. maddeye göre işten çıkardığında altı ay süresince ücretinin net %75'ini verirdi. Kıdem tazminatı ve çalışma süreleriyle ilgili maddeler vardı, asgari ücretin artırılması ve izinle ilgili maddeler vardı. İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili farklı maddeler vardı. Böyle bakınca sadece ücret sendikacılığı yapılmadığını ama enflasyonun çok yüksek olduğu bir dönemde ücret sendikacılığı dışında da sendikacılık yapmanın kolay olmadığını vurgulamak gerekir. Özellikle niteliği itibariyle çoğu kalifiye olmayan işçilerle

bir sendika, bir işyerinde güçlenmek istiyorsa, o işçilerin çoğunluğunu arkasına almak zorundadır ve kalifiye olmayan işçiler çoğunlukta olduğu zaman seyyanen ücret istemekten başka çareniz yoktur. Ancak tüm bunlara rağmen sendikal anlayışlardan bir tanesi de DİSK'in sendikal anlayışıdır. Birçok hatasına ve eksiğine rağmen ücret sendikacılığını aşmış durumdaydı. DİSK'in hatası olduğunu kabul ediyorum, birçok örgütte olduğu gibi çok hata yapılmıştır. Siyasal partilerle, sendikalar bir dönem karışmıştı. Ayrıca diğer örgütlerde olduğu gibi DİSK de bir öz eleştiri yapamamıştır, yapmamıştır, belki de yapma imkânı bulamamıştır. Bu tür toplantılarda konuşulanlar, biraz da bunların ortaya çıkmasıdır. Dolayısıyla 12 Eylül öncesini çok iyi değerlendirmemiz gerekir. Çünkü bize ışık tutacak sendikal deneyim, 80 öncesi deneyimdir. Diğer konfederasyonlara haksızlık yapmak istemiyorum ama gerçekten dönüp bakıldığında, diğer konfederasyonların birikimlerinin üstüne bir şey bina etmek kolay kolay mümkün değildir. Şimdi elimizde birçok hatasıyla birlikte olabildiğince sağlıklı bir uygulama var ve bu toprağa tohum atmak mümkündür. Ben, bugün yapılan sendikal eleştirileri ve sendikaların yapması gerekenleri bu bağlamda düşünüyorum, düşünmek istiyorum.

Sendikaların bundan sonra konuların üstüne gitmesi, bunları tartışmaya başlaması, bir anlamda kendine güvenin de bir sonucudur. Sanıyorum buradan çıkan sonuçlar, tartışmalar ve bu sonuçların ileriye taşınması, DİSK'e ve diğer kimi sendikalara da katkı olacaktır.

Dışarıdan baktığımda bir diğer nokta, 12 Eylül'de DİSK yok oldu. DİSK'in kapanmasıyla DİSK'in yok olması aynı şey. Açıldığında ise hiçbir şeyi yoktu. Bir eleştiriyi açık açık yapmak gerekir. DİSK açıldığında çok doğru politika güdemedi. Doğruyu söylemek gerekirse, Abdullah Baştürk'ün ölümünden sonra DİSK'in güttüğü politika, sendikal anlamda sağlıklı değildi. Belki DİSK yeni yeni toparlanmanın, kımıldamanın, "ne yapılabilir"i düşünmenin, tedbir almanın dönemine giriyor. Şimdi biraz önce tartışılan konu, bana çok yanlış geliyor; örgüt olarak görevlendirdiğiniz hocanın ne olduğunu bilmek durumundasınız. Ondan sonra da suçlamamak durumundasınız. Şimdi yeni yeni belki bunlar başlıyor, başlamak üzere. Dolayısıyla bu toplantılar sendikal anlamda şahsen bana umut veren toplantılar. Teşekkür ederim.

Önceki konuşmamda bir öneride bulunacağımdan bahsetmiştim. Şimdi kısa bir saptama yapmak ve sendikaların ellerinde ne olduğunu ortaya koymak gerekiyor. Önceki konuşmalarda küçük mevziler kazanılmasından söz edildi. Şubat ayında DİSK'in genişletilmiş başkanlar kurulu toplantısında duyunca çok sevindim ve şaşırdım. 2822 sayılı yasanın ikili düzeyde çoğunluk koşullarından işkolu barajı kesinlikle gerçekleştirilmeden imzalanmış iki toplu iş sözleşmesinden söz edildi. Toplu sözleşmelerin biri kamu kesiminde, diğeri özel kesimde. Bu sürecin doğruluğu soruldu, doğru ve hukuki olduğunu belirttim. Uluslararası pozitif hukuka ve içtihat hukukuna dayanarak, 87 ve 98 sayılı sözleşmelere ve özellikle 98'e dayanarak, doğru dedim. Bu olanaklıdır. 2822'nin bugün kapattığı alanlarda, uluslararası hukuka dayanarak çıkış bulmak mümkündür. Nasıl, kamu görevlileri fiili durum yarattıysa, bu olanaklar da zorlanabilir. Kamu görevlilerinin 1980'li yılların ortalarından 90'ların ortalarına kadar, sendikalaşmanın somutlaştığı, ilk sendikanın ortaya çıktığı tarihe kadar, o fiili durumu yaratabilmeleri çok önemliydi. En azından benim de içinde bulunduğum üç buçuk, dört yıl boyunca kamu görevlilerinin sendikalaşmasının uluslararası hukuk çerçevesinde bir hak olduğunu onlara anlatmak ve inandırmak gerekiyordu. Bu gerekliliği, Türkiye'yi dolaşırken gördüm. Eğer, hak olduğuna inanmasalardı, o fiili durum 1990'larda yaratılamayabilirdi. Daha uzun sürebilirdi, orasını göz ardı etmemek gerekiyor.

Şimdi Ali Güzel haklı olarak 20-25 maddelik bir yasa yapmaktan bahsetti. Benim, daha az aykırılıklar listesi ortaya koymamı istiyor. Kitabımın sayfalarının azalmasını istiyor. Evet, aslına bakarsanız tüm konuşmalar uluslararası hukuka ve belgelere gidiyor. ILO da yasalarımızı ayrıntılı buluyor. Şüphesiz devlet karıştıkça, yasalar ayrıntılı yapılanıyor. Neden devlet karışıyor? Yasaklamak ve kısıtlamak için karışıyor. Özgürlük kazandırmak için karışmıyor. Özgürlükleri güvence altına almak için karışmıyor. Kısıtlamak ve yasaklamak için karışıyor. Yasa, bir yandan güvence altına alır, ama bir yandan da o güvenceyle ilgili alanlarda farkında olmaksızın sınırlamalar getirir. Bunu göz önüne almak lazım, ama şunu da unutmamak gerekir; Türkiye'de yasacı, mevzuatçı bir siyasi kültür vardır ve bu siyasi kültür sadece politikacılar için geçerli değildir. Bilim insanları, sendika

uzmanları, sendikacılar, yöneticiler, yargıçlar ve avukatlar için bile geçerlidir. Onun için bunu aşmak ülkemizde çok zordur. Keşke sendikal hak ve özgürlükleri 87 ve 98'i alt altta sıralayarak, Ali hocanın dediği gibi bir yasayla düzenleyebilsek.

Şimdi somut öneriye geleceğim, sözünü ettiğim DİSK'in toplantısında gündeme getirmiştim. Sendikalar gerçekten dağınık durumdalar, güçsüz durumdalar ve bir araya gelemiyorlar. Son çeyrek yüzyıl içinde Demokrasi Platformu, Emek Platformu gibi girişimlerle bir araya geldiler ve dağıldılar. Geçici birliktelikler olmuyor. Bugünkü mevzuat çerçevesinde bile sendikaların hiç dükkânlarını kapatmadan bir konfederasyonlar birliği oluşturmaları olanaklıdır. Bunun dayanakları uluslararası hukukta vardır. Hiç kimseden önceden izin alınmaksızın, çalışanlar veya sendikalar istedikleri düzeyde örgütlenebilirler. Bunu gerçekleştirmenin Emek Platformu deneyimlerine dayanarak çok güç olacağını söylediler ama daha sonra tartışıldı mı, bilmiyorum. Bunu zorlamak gerekiyor. Batı'da birçok sendika birleşti ve güçlendi. En son Uluslararası Özgür İşçi Sendikaları Konfederasyonu ile Dünya Emek Konfederasyonu birleşti ve tek bir sendikal konfederasyon haline geldi. Neden Türkiye'de böyle bir adım atılmasın? Uzlaşmayı ve birleşmeyi gerekli kılan çok ortak sorun var. Bugünkü koşullar içinde en azından kendi sendikal örgütlerini koruyarak, tüzel kişiliği olan bir konfederasyonlar birliği, biçimsel varlığı olan bir üst örgüt kurulabilir. Böyle bir yapılanma hem işçi konfederasyonlarını hem memur konfederasyonlarını kendi içinde birleştirilebilir. Bu önerinin ciddi biçimde tartışılmasında yarar gördüğümü söylüyorum.

Bir başka önerim, ILO ile ilgili. Evet, ILO birçok yönden eleştirilebilir. Dikkatle baktığınız zaman Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve Dünya Bankası ile içli dışlı ve özellikle temel insan haklarıyla ilişkili sözleşmelerin az gelişmiş ülkelerde, özellikle Afrika'da ve Güney Asya'da uygulamaya aktarılması için onlardan destek alıyor. Ancak ILO küreselleşmeye sosyal bir yanıt verme çabasına da girmiştir. Önceki Genel Müdür; "köklerimize dönelim" ifadesini kullanmıştır. Biz, 1919'a dönelim bakalım, orada ne yazıyor? Anayasamızın başlangıcının ilk paragrafında; "kalıcı bir barış ancak ve yalnız sosyal adalet temeline dayalı olabilir", yazıyor. Kısaca sosyal adalet esas alınıyor. ILO 1919 yılında sosyal adaleti anayasasına yazmış bir

kuruluştur. Sosyal devlet nedir? Sosyal devlet, sosyal adalete dayalı olan devlettir. Onun içinde her şey vardır. Buradan yola çıkarak, ILO 90'lı yılların ortalarından itibaren yeni bir paradigma ortaya koydu. Ben, düne kadar "uygun çalışma" diye Türkçeleştirmeye çalışıyordum. Şimdi bir kez daha düşündüm, bütün üyeleri düşündüğünüz zaman ve hedef kitleleri göz önüne aldığınız zaman pek karşılamıyor. Bu kavrama, "doğru dürüst çalışma", "adam gibi çalışma" karşılığını vermek gerekiyor. "Onurlu çalışma", "insanca çalışma" belki çok daha anlamlı. Çünkü istihdamı ve çalışma hakkını içeriyor, adaletli ücret hakkını içeriyor, ayrımcılığa karşı mücadeleyi içeriyor, sendikal hakları içeriyor, sosyal diyalogu ve sosyal korumayı içeriyor. Ayrıca bilindiği üzere ILO, IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü ile birlikte sekiz temel insan hakları sözleşmesini bütün işçi işveren ilişkilerinde, çalışma ilişkilerinde birinci koşul yapıyor. Örgütler böyle bir yapılanmayı kabul etti. Şimdi bu durum, hem bireysel düzeyde hem toplu düzeyde, bütün çalışma ilişkilerinin birinci maddesi olabilir. Hizmet sözleşmelerine yazılacak, toplu iş sözleşmelerine yazılacak ilk madde bu olabilir. Bütün ekonomik sektörler için geçerli, sadece formel istihdam için değil, enformel istihdam için de geçerli; sadece bağımlı çalışanlar için değil, bağımsız çalışanlar içinde geçerli. Şüphesiz bu kadar geniş kapsamlı bir kavrama yöneltilecek eleştiriler de olabilir. Bu hedefi gerçekleştirmek mümkün mü? Bir hak istemi olarak ortaya atılabilir. Özgür de söyledi, Koç grubu Annan ile anlaşmayı imzaladı ve gazetelerde sayfa sayfa reklâmlar yer aldı. Bunlar başka bir şey değil. ILO'nun temel insan hakları sözleşmelerine birkaç ekleme var, çevre boyutu var ve 10 kadar sözleşme. Bütün çalışma ilişkilerinin; kamu, özel, memur, işçi ve enformel sektörlerde birinci koşulu olabilir. Sendikaların bunu göz önüne almaları ve gündeme getirmeleri gerekir. Yaklaşık 2 yıldan beri dile getiriyorum ama henüz herhalde bir yankısı olmadı. Umarım bir gün olur.

PERİHAN SARI

Hocam, aslında bahsettiğiniz son konuyla ilgili ne kadar etkili oldu bilmiyorum ama bir girişim söz konusu. Ben, DİSK adına tüketici konseyine katılıyorum. Son toplantıda, örgütlülük, çalışma koşulları, iş sağlığı ve güvenliği konularında bir ifadenin ürün etiketlerinde yer alması gerektiğini önerdim ve kabul edildi.

Öte yandan sendikal birleşme ya da ortak örgütlenme konusu gündemde olan bir konuydu. DİSK'in bu konudaki çağrısı Sosyal Politikalar Kongresi'nde de Süleyman Bey tarafından yenilenmişti. Ayrıca bu çağrı, ICFTU nezdinde onaylanmış ve destek görmüş bir çağrı oldu. Bu bağlamda DİSK'in çağrısı, Haziran'da ILO Genel Kurulu'nda örgütlenme özgürlüğü ve sendikal haklar açısından DİSK'e destek konusunda gündeme gelecektir. Sanıyorum, Haziran ayında ILO'da, içeriğini bilmiyorum ama, bir dayanışma toplantısı olacak. Ayrıca sözünü ettiğiniz Bolu'daki toplantı sonunda Başkanlar Kurulu Bildirgesi'nde bu konu metin içinde yer aldı.

Ben biraz daha anarşist bir yaklaşımla, belki bu sistemi sarsmanın mümkün olduğunu düşünüyorum. Bolu'da size de sormuştum. Sendika üyelik formunda sendikalı işçilerin sosyal güvenlik numaralarını esas alan bir eşleştirme sistemi var. Bakanlık, bilgisayar sistemine üyelikleri girerken Sosyal Güvenlik Kurumu'na üyelik numarasını esas alıyor ve onun üzerinden işlem yapıyor. Dolayısıyla sosyal güvenlik numarası olmayan, SSK'ya bildirilmemiş işçi, potansiyel olarak hiçbir zaman bir sendikaya üye olamayacak sonucu çıkıyor. Varsayalım, işe yeni başlayan bir işçi, sendikaya üye olma iradesini ortaya koyuyor, bir form düzenliyor ve bakanlığa gönderiyor. Bakanlık, bu formu yönetmeliğin 13. maddesine göre usulüne uygun doldurulmadığı gerekçesiyle iade ediyor. Dolayısıyla işçi bireysel özgürlüğünü, sendikaya üye olma özgürlüğünü kullanamamış oluyor. Bu değerlendirme, bugün daha da güçlendi, sanıyorum. Ayrıca bu konudaki değerlendirmeler dikkate alınarak DİSK bir dava açacak ve ilgili yönetmeliğin iptalini isteyecek. Dolayısıyla yönetmeliğin iptaliyle sistemi kilitlemiş de olabiliriz. Yönetmelik kalkınca, bakanlık vatandaşlık numarasını esas alan bir düzenleme yapmak ya da sistemi bütünüyle gözden geçirmek zorunda kalacaktır. Sistemi bütünüyle gözden geçiremese de en azından yargı kararına uymak gerektiği için vatandaşlık numarasını esas alan bir düzenlemeye giderse, kayıtdışı çalışanların da örgütlenme olasılığı gündeme gelecektir. Bu durumda %10 barajı fiilen ortadan kalkabilir. Belki sistemi kilitleyip, kriz yaratıp, sonra çözümüyle ilgili bir beklenti içine girmek, doğru olur diye düşünüyorum.

KUVVET LORDOĞLU

Hizmetler sektöründe sendikaların örgütlendiğini biliyoruz. Her gün alışveriş yapılan birçok işyerinde sendika var. Öte yandan işverenler de sendikalı olmaktan çok mutlu değiller. Sendikalı işçi çalıştırıyorlarsa, bundan mümkün olduğu kadar kaçınmaya çalışıyorlar. Ancak mecburen sendikalı işyeri oluyorlarsa da devam ediyor, fakat bu durumu da adeta bir sır gibi saklıyorlar. Benim aklıma Migros örneği geldi. Migros sendikalı bir işyeri ve örneğin Migros, işveren olarak kabul etse de işyeri kapısına "burası sendikalı bir işyeridir" yazısı asılsa. Üzerinde durmak istediğim nokta, sendika bilincinin bir biçimde geliştirilmesi gerekliliği. Sendikalı olmanın bir farklılık yarattığı vurgulanmalı.

AHMET SELAMOĞLU

Etiketle ilgili birkaç noktada ekleme yapmak istiyorum. Dünyada örnekleri var, fakat bazı ürünlerde, bazı sektörlerde nihai üründe, nihai fiyatta tüketici açısından bir maliyet artışı var. Genel olarak etiketlemenin yarattığı bir fiyatlama sorunu yaşandı ve son tüketici fiyatlamaya hassasiyet gösteriyor. Dolayısıyla etiketleme beklenen etkiyi sağlayamadı, yaygınlık kazanamadı. Ancak vazgeçilmeli anlamına gelmiyor.

Ayrıca Mesut hocanın özellikle üzerinde durduğu konfederal birlik konusu da çok önemli. Batı'da yakın dönemde önemli sendikal birleşmeler yaşandı ve yaşanmaya da devam edecek. İki önemli tepe örgüt birleşti, onun için bir şey söyleyemem ama sendikal birleşmelerde uluslararası literatürde çok açık olan bir vurgu var. Birleşen örgütlerin maddi kaynakları, kurumsal yapıları, ideolojik tutumları ve üye ile örgüt ilişkilerindeki uymazlıklar, farklılıklar bir vadede bu sendikal birleşmelerin beklenen yararı getirmediğini gösteriyor. Bu bağlamda aslında konfederal birlikten önce konuşulması gereken hiç olmazsa asgari müştereklerde ortak politika üretebilmektir. Kısaca, tepe örgütler aynı meydanda bir araya gelebilme zorluğu yaşarken, birleşme veya tek örgüt olma söylemlerinin inandırıcı olmasını beklemek mümkün değildir. Doğrusu bu konuda karamsar düşüncedeyim. Bilemiyorum, iyi bir örnek midir ama emek platformunun sosyal güvenlik reformuyla ilgili meydanlara sandık koyup "hayır" oyu istediği dönemde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi internetten İstanbul'da yaşayanlara kendi vapurunu

seç kampanyası yaptı ve Emek Platformundan daha fazla oy topladı. Vatandaş meydanda sosyal güvenlik konusunda umursamaz davranırken, kendi vapurunu seç kampanyasına oy verdi. Toplumsal ilişkide sorun var ama örgütlerde böyle bir meselenin gündemde olduğu, meselenin üzerine düşünüldüğü kanısında değilim. Evet, çok ciddi bir sorun ve bu sorun gerçekte sadece sendikal yapının da sorunu değil. Bütün toplumun sorunu.

ÖZGÜR MÜFTÜOĞLU

Sosyal sorumluluk konusunda çekincem var. Etiket, meseleyi çözmüyor. Çünkü ürünün nihai hale gelmesinde kullanılan emek gücüne baktığınız zaman birçok fabrikanın ve hatta birçok ülkenin ağ oluşturduğunu görüyoruz. O zaman emeğin değerini hemen ölçemezsiniz. Örneğin bir çamaşır makinesinin üretiminde harcanan toplam emeğin %10'u, belki %20'si Arçelik fabrikasında gerçekleşiyor. Oradaki işçi sendikalı ama üretimin diğer kısımlarına da bakmak gerekiyor. Şimdi dünyanın neresinde üretilmiş ve nasıl ulaştırılmış, bütünü yakalamak zorlaşıyor.

AHMET SELAMOĞLU

Tebliğ sunan iki değerli hocamızla birlikte tüm katılımcılara teşekkür ediyorum. Uzun bir günü içeren tartışmalardan sonra herhalde artık söz almak isteyen kalmadı. Doğrusu tebliğler ve tartışmalarla ortaya koymaya çalıştığımız konular ve sorunlar üzerine düşünmeye devam etmek gerektiği çok açık. Toplantının bu anında bütünü toparlamaya çalışmak gibi bir hata yapmak istemem. Ayrıca toparlamak da gerekmiyor.

Toplantının açılışında da vurgulandığı gibi tüm tartışmalar kağıda dökülecek, ayrıca kısa, özü içeren bir özet hazırlanarak tebliğler ve tartışmalarla birlikte basılacak. Burada amaç; en azından DİSK adına bir arayışın varlığından, bu çalışmanın yansıyacağı kesimlerin haberdar olmasıdır. Şüphesiz bu toplantılar büyük değişimlere sebep olmayacaktır. Ancak bu ve benzeri çalışmalar, sendikal hareketin taleplerini ortaya koyabilmesi açısından çok önemlidir. Belki taleplerin somutlaşması adına ikinci adımda bir çalışma daha düzenlenebilir. Şüphesiz bu süreç, DİSK'in kararını gerektirecektir. Burada çalışmaya virgül koymakta fayda olduğunu düşünüyorum. Tekrar katkılarınız ve sabrınız için teşekkür ederim.

2. BÖLÜM

“AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE SENDİKALAR” OLACAK

2. BÖLÜM:

"AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE SENDİKALAR" OLACAK

Toplantı Tarihi : 9 Haziran 2007, Cumartesi
Toplantı Yeri : Dedeman Otel İstanbul
Oturum Başkanı : Prof. Dr. Mehmet TÜRKAY
Marmara Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

TEBLİĞLER:

Aziz ÇELİK Türk-İş/Kristal İş Sendikası Eğitim Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Özgür MÜFTÜOĞLU Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Çalışma Ekon.ve End.İlişk. Böl.

KATILIMCILAR:

Süleyman ÇELEBİ DİSK Genel Başkanı, Musa ÇAM DİSK Genel Sekreteri, Perihan SARI DİSK Genel Sekreter Yardımcısı, Prof. Dr. Ahmet SELAMOĞLU Kocaeli Üniv. İ.İ.B.F Çalışma Ekon. ve Endüst.İlişk.Böl.Yrd. Doç. Dr. Betül URHAN Kocaeli Üniv. İ.İ.B.F Çalışma Ekon. ve Endüst. İlişk. Böl, Yrd. Doç. Dr. Galip YALMAN ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Suayip ÇALIŞ (Ar.Gör.)Sakarya Üniv.İ.İ.B.F Çalışma Ekon. ve Endüst.İlişk.Böl Dr. Nail SATLIGAN İktisatçı, Gaye YILMAZ Marmara Üniversitesi İİBF Kalkınma İktisadı Doktora Öğrencisi, Yücel TOP DİSK Avrupa Temsilcisi, Dr. Atilla ÖZSEVER Maltepe Üniversitesi İ.İ.B.F Doç. Dr. Ahmet ÖNCÜ Sabancı Üniversitesi Yönetim Bilimleri Fakültesi, Doç. Dr. Kadriye BAKIRCI İTÜ İşletme Mühendisliği, Alpay BİBER, Prof. Dr. Mehmet TÜRKAY Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, Cihan HÜROĞLU FES, Prof. Dr. Ahmet SELAMOĞLU Kocaeli Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, Prof. Dr. Kuvvet LORDOĞLU Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi Bölümü, Yrd. Doç. Dr. Kurtar TANYILMAZ Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Almanca İşletme Bölümü

MEHMET TÜRKAY

Öncelikle ben herkese hem günaydın hem hoşgeldiniz diyerek başlamak istiyorum. Şimdi bu toplantılar DİSK'in 40. yılı etkinlikleri içinde bir dizi tema etrafında yapılan atölye toplantıları. Bunun detaylarını daha sonra belki yeniden konuşacağız. Aslında biraz netameli bir konu. Bir yanıyla bakarsanız sendika meselesi hem dünyada, hem Türkiye'de sıkıntı içinde, öbür taraftan bir AB meselesi var; bu yine kendi içindeki sorunları olmakla beraber, ayrıca Türkiye'de suni birçok ayrışmanın nedeni olarak da hep karşımıza çıkmakta. Elbette genel olarak soldan bahsediyorum burada. Şimdi bu ikisini bir araya getirerek nasıl bir sonuç çıkaracağımızı zaman içerisinde göreceğiz. Şimdi ben bir iki teknik konuya dikkat çekmek istiyorum; iki tebliğ var, iki tebliğden sonra esas burada hepimiz meseleyi neyse, neye önem veriyorsak onun üzerinden tartışacağız. Esas olarak katılımcılardan bizim ricamız yani temel mesele sendikalara dair sonuç çıkartacak bir çerçeveyi öne çıkararak konuşulması. Uzatmadan Aziz Çelik'in vereceği tebliğ ile başlayalım.

3 Ekim 2005 tarihinde Avrupa Birliği'nin Türkiye ile üyelik müzakerelerini resmen başlatmasıyla Türkiye-AB ilişkileri yeni bir evreye girdi. Tam üyelik müzakerelerinin başlamasının ardından AB ve Türkiye'deki politik gelişmelerin müzakere sürecinin ivmesini düşürdüğü bir gerçek; ancak Türkiye'nin yakın ve orta vadeli geleceği büyük ölçüde üyelik müzakerelerinin etkisi altında ve onun sonuçlarına bağlı olarak şekillenecek. Müzakere süreci, siyasi, ekonomik ve hukuksal alanda önemli gelişmelerin yaşanacağı; emekçi sınıfları ve sendikaları da yakından etkileyecek: yeni olanaklar yanında yeni sorunları da beraberinde getirecek zorlu bir "mücadele" süreci olarak yaşanacak.

Müzakere sürecinin ne zaman ve nasıl sonuçlanacağından daha önemli olan bu sürecin kendisi ve Türkiye'nin bu süreçte alacağı yoldur. Bu nedenle, müzakere süreci ile birlikte "Evet/Hayır" tartışmasının önemi azalmış, bu tartışma ikinci planda kalmıştır. Müzakere sürecini çalışanlar ve sendikalar açısından bir kazanım sürecine dönüştürmek ön plana çıkmıştır. AB müzakere süreci bütün açmazlarına karşın demokratikleşme ve ILO standartları doğrultusunda sendikal haklar için önemli bir imkân ve sendikal hakların geliştirilmesi yolunda önemli bir kaldıraç olarak ele alınabilir.

Müzakere sürecinin ne zaman ve nasıl sona ereceği belirsiz olmasına[1] karşın müzakere sürecinin Türkiye'nin kısa ve orta vadeli geleceği üzerinde çok önemli etkilerde bulunacağını söylemek mümkündür. Müzakere sürecinin ne zaman ve nasıl sonuçlanacağı bir yana, bu sürecin kendisi de Türkiye'de köklü değişikliklere yol açabilecektir. Müzakere süreci siyasal, sosyal ve iktisadi alanda çok önemli değişiklikleri gündeme getirecek; bu konuda sadece mevzuat değişiklikleri değil uygulama da önem kazanacaktır. Çalışma ilişkileri ve sendikal haklar da AB müzakere sürecinden köklü bir biçimde etkilenecek alanlar arasındadır.

[1] "Müzakerelerin ortak hedefi üyeliktir. Bu müzakereler, sonucu önceden garanti edilemeyen ucu açık bir süreçtir. Birliğin absorbe etme kapasitesi de dahil, tüm Kopenhag kriterleri göz önünde bulundurularak, Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini tam olarak üstlenecek durumda olmaması halinde Avrupa yapılarına mümkün olan en güçlü bağlarla kenetlenmesi sağlanmalıdır." Türkiye İçin Müzakere Çerçeve Belgesi.

Bilindiği gibi müzakere süreci bir al-ver ve pazarlık süreci değil; AB müktesebatının iç hukuka aktarılması ve uygulanmasına ilişkin görüşmeler; AB mevzuatının iç hukuka aktarılması ve uygulanmasının araçları ve zamanlamasının müzakere edileceği bir süreçtir. Eğer ille de bir pazarlıktan söz edilecekse bu pazarlık hükümet ile çeşitli toplumsal sınıf ve kesimler ile onların örgütleri arasında yaşanabilir. Örneğin sosyal politika, iş sağlığı ve güvenliği ile çevre mevzuatına uyumun rekabette dezavantaj yaratacağını ileri süren işveren örgütleri bu hükümlere ilişkin geçiş süreci isteyebilecektir. Bu süreçte müzakere konusu olan müktesebat değil uygulama takvimi ve geçiş dönemlerine ilişkin istisnalardır. Müzakere sürecinin bu özelliği Müzakere Çerçeve Belgesi'nde[2] şöyle ifade edilmektedir:

"Katılım, Birlik müktesebatı olarak bilinen, Birlik sistemine ve Birliğin kurumsal çerçevesine bağlanan hak ve yükümlülüklerin kabulünü gerektirir. Türkiye bu müktesebatı, katılım tarihindeki haliyle uygulamak zorundadır. Ayrıca, katılım, mevzuat uyumuna ilaveten, müktesebatın zamanında ve etkili olarak uygulanmasını da gerektirir."

Müzakere Sürecinin Özü ve Müktesebat

Üyelik müzakereleri, 1993 AB Kopenhag zirvesinde saptanan ve "Kopenhag kriterleri" olarak bilinen koşulların yerine getirilmesine ilişkin olacaktır. Müzakere Çerçeve Belgesi'nde Kopenhag Kriterleri konusunda şu ifadeler yer almaktadır:

"Üyelik koşullarını ortaya koyan aşağıda belirtilen Kopenhag Kriterleri:

- demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıklara saygı gösterilmesini ve azınlıkların korunmasını teminat altına alan kurumların istikrarı;

- işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ve Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesi;

- siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına bağlılık da

[2] Türkiye İçin Müzakere Çerçeve Belgesi ve İlgili Diğer Belgeler, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü Tarafından Tercüme Edilmiştir. Ekim 2005.

dahil, üyelikten kaynaklanan yükümlülükleri üstlenme kapasitesi ve müktesebatı etkili bir şekilde uygulayacak ve yürütecek idari kapasite"

Bir diğer ifadeyle Kopenhag kriterleri 1) Siyasi kriterler, 2) Ekonomik kriterler, 3) Hukuksal kriterler (müktesebat) olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Siyasi ve ekonomik kriterler genel, makro konuları kapsarken; 35 başlıktan oluşan müktesebat (hukuksal kriterler) ayrıntılı hukuksal düzenlemeleri içermektedir. Siyasi kriterler, ön koşul niteliğinde olup tek tek müzakere başlıklarının ötesinde bağlayıcı ve tayin edici niteliktedir. Siyasi kriterlerin ön koşul niteliği Müzakere Belgesi'nde açıkça belirtilmektedir.

"Müzakereler, Türkiye'nin, 1993 Kopenhag Zirvesi'nde belirlenen, daha sonra büyük bir bölümü Avrupa Birliği Antlaşması'nın 6 (1)'nci maddesine dercedilen ve Temel Haklar Şartı'nda beyan edilen siyasi kriterleri yeterli derecede karşılamasına dayanarak başlatılır. Birlik, Türkiye'den, reform sürecini sürdürmesini ve Avrupa içtihat hukuku da dahil olmak üzere, özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı gibi ilkeler bakımından daha fazla gelişme kaydetme yönünde çaba sarf etmesini; özellikle işkence ve kötü muamele ile mücadelede sıfır tolerans politikalarına ve ifade özgürlüğü, din özgürlüğü, kadın hakları, sendikal haklar da dahil ILO standartları ve azınlık hakları ile ilgili hükümlerin uygulanmasına ilişkin mevzuatı ve uygulama tedbirlerini konsolide etmesini ve genişletmesini beklemektedir."

Müzakere Çerçeve Belgesi'ne göre siyasi kriterlerin yerine getirilmemesi müzakerelerin kesilme gerekçesi olabilecektir. Bu açıdan müzakere sürecinin nasıl ve hangi ilkeler etrafında yürütüleceğini belirleyen Müzakere Çerçeve Belgesi'nde, sendikal haklar açısından ILO standartlarının esas alınması ve bu hakların sağlanmasının koşul olarak belirtilmesi son derece önemlidir.

"Türkiye'de, Birliğin temelini oluşturan özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin ciddi ve sürekli olarak ihlal edilmesi durumunda, Komisyon kendi inisiyatifiyle veya üye devletlerin

üçte birinin talebi üzerine müzakerelerin askıya alınmasını tavsiye eder."

Müktesebat nedir ve Müktesebatın Kaynakları nelerdir?

Müzakere sürecinin en önemli hedefi katılımdır. Katılım ise AB müktesebatı olarak bilinen, AB sistemine ve AB kurumsal çerçevesine bağlanan hak ve yükümlülüklerin kabulünü gerektirir. Türkiye bu müktesebatı, katılım tarihindeki haliyle uygulamak zorundadır. Ayrıca, katılım, mevzuat uyumuna ilaveten, müktesebatın zamanında ve etkili olarak uygulanmasını da gerektirir. Müktesebatın içeriği Müzakere Çerçeve Belgesi'nde oldukça geniş bir biçimde şöyle tanımlanmaktadır:

- Birliğin temelini oluşturan Antlaşmaların içeriği, ilkeleri ve siyasi hedefleri;

- Antlaşmalar uyarınca kabul edilen mevzuat ve kararlar ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın kararları;

- Birlik çerçevesinde kabul edilen hukuken bağlayıcı olan veya olmayan diğer işlemler (örneğin, kurumlararası anlaşmalar, ilke kararları, bildirimler, tavsiyeler, kılavuzlar);

- Ortak dış politika ve güvenlik politikası çerçevesinde kabul edilen ortak eylemler, ortak tutumlar, deklarasyonlar, sonuç bildirgeleri ve diğer işlemler;

- Adalet ve içişleri çerçevesinde kabul edilen ortak eylemler, ortak tutumlar, imzalanan sözleşmeler, ilke kararları, bildirimler ve diğer işlemler;

- Topluluklar tarafından veya Topluluklar ve üye devletler tarafından birlikte akdedilen uluslararası anlaşmalar ve üye devletlerin Birlik faaliyetlerine ilişkin olarak aralarında akdettikleri uluslararası anlaşmalar."

Sendikal Haklar Müktesebatın Neresinde?

AB sosyal politikalarının nasıl yorumlanacağı ve Türkiye'nin uyumunun nasıl gerçekleşeceği konusunda önemli yaklaşım farkları göze çarpmaktadır. Dar yorum, AB sosyal politikası ve sendikal haklar konusunda sadece yönergeleri esas almaktadır.

Bu çerçevede işveren örgütleri ve 59. hükümet sosyal politika uyumunu yönergelerle sınırlı hukuksal-teknik bir sorun olarak değerlendirmektedir[3]. Oysa sosyal uyum sürecinde AB Antlaşma ve yönergeleri yanında, Kopenhag siyasi kriterleri ile AB Antlaşma ve belgelerinin atıf yaptığı uluslararası antlaşma ve sözleşmeler, evrensel hukuk normları ve AB'nin yaslandığı temel değerler esas alınmalıdır. AB'nin kendini bağlı saydığı uluslararası antlaşmalar ve insan hakları sözleşmeleri nedeniyle; temel sendikal/sosyal haklar, AB hukukun ayrılmaz bir parçasıdır.

Temel sendikal hakların AB hukuku ve normları içinde yer alıp almadığına ilişkin kuşkuların ve tartışmanın temel dayanağı Topluluk Kurucu Antlaşması'nın (Roma) 137/5 maddesidir. 137/5 maddesine göre, AB Konseyi ücretler, örgütlenme, grev hakkı ve lokavt konusunda üye ülke mevzuatlarını tekleştirici kararlar alamaz, bu konularda tüzük ve yönerge çıkaramaz. Bu hükümden hareketle sendikal hakların müzakere sürecinin dışında olduğu söylenmektedir. Ancak bu kural, sadece üye ülke mevzuatlarını uyumlulaştırıcı/tekleştirici karar alma konusunda sınırlama getirmekte olup; genel olarak örgütlenme, toplu sözleşme ve grev hakkının AB hukuku dışında olduğu anlamına gelmemektedir. Mesut Gülmez'in de altını çizdiği gibi 137/5'te yer alan kural bir istisna niteliği taşımaktadır ve dar yorumlanması gerekir[4]. Toplu sözleşme ve grev hakları temel hak ve özgürlükler bağlamında antlaşmasal düzeyde, siyasi kriter olarak güvence altındadır ve yönergelerden çok daha üst bir konuma sahiptir. Öte yandan Müzakere Çerçeve Belgesi müktesebatı oldukça geniş yorumlayarak İlerleme Raporları, Katılım Ortaklığı belgeleri ve ilke kararları ve deklarasyonları da müktesebatın bir parçası olarak değerlendirmiştir. Bu belgelerin pek çoğunda sendikalaşma, toplu pazarlık ve grev hakkına esaslı vurgular yer almaktadır.

Topluluk Kurucu Antlaşması'nın (Roma) 6. maddesi ile, AB kendini İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) ile bağlı saymaktadır. Antlaşmanın 136. maddesinde Topluluk Temel Sosyal Haklar Şartı'na ve Avrupa Sosyal Şartı'na (ASŞ) açıkça

---

[3] Bu konuda ayrıntılı değerlendirmeler için bakınız Aziz Çelik (2006), *AB Sosyal Politikası, Uyum Sürecinin Uyumsuz Alanı*, Kitap Yayınevi, İstanbul.

[4] *Mesut Gülmez*, Avrupa Birliğinde Sosyal Politika. *Ankara: Türkiye-AB Sendikal Koordinasyon Komisyonu Yayınları, 2003, s.40.*

atıfta bulunulmaktadır. İHAS'ın 11. maddesi; bireylerin çıkarlarını korumak için sendika kurmalarını ve sendikalara katılmalarını temel bir insan hakkı olarak tanımlamaktadır. Öte yandan ATAD da pek çok kararında ILO ve diğer uluslararası sözleşmelere gönderme yapmaktadır. Müzakere sürecinin temel belgeleri olan ve AB tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgeleri, İlerleme Raporları ve Müzakere Çerçevesi açıkça ILO sözleşmelerine ve Avrupa Sosyal Şartı'na uygun sendikal hakların sağlanması gereğini vurgulamaktadır.

Kopenhag siyasi kriterleri, AB üyeliği için gerekli ölçütleri sıralarken, demokrasi, hukuk devleti ve insan haklarını garanti altına alan kurumların istikrarlı bir biçimde varlığını ön koşul olarak belirtmiştir. Bu hakların sadece kağıt üzerinde varlığını değil, günlük yaşamda fiilen uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu nedenle sendikalaşma, toplu sözleşme ve grev hakkı siyasi kriterler bağlamında AB hukuku içindedir. AB normlarına uyumun sağlanması, sadece AB yönergelerinin iç hukuka aktarılması ile mümkün değildir. Temel sendikal ve sosyal hakları güvence altına alacak bir mevzuat ve zihniyet değişikliği olmadan sosyal politika uyumundan söz edilemez.

ILO Kuralları ve AB

Son dönemlerde ILO standartları, AB üyelik sürecinde daha fazla ön plana çıkıyor. Avrupa Komisyonu ve Konseyi, giderek daha net bir biçimde sendikal hakların ve ILO standartlarının altını çiziyor. 2005 Katılım Ortaklığı Belgesi ve İlerleme Raporu bu açıdan en kapsamlı ve en açık talep ve eleştirilerin yer aldığı belgelerdir. Her iki belge de sendikal hakları açıkça insan hakları ve temel özgürlükleri kapsamında ele almış ve bu hakların ILO standartlarına uygun olması gerektiğini vurgulamıştır. Örneğin 2005 Katılım Ortaklığı Belgesi ve 2005 İlerleme Raporu tereddütsüz bir biçimde Türkiye'nin önüne sendikal hak ve özgürlüklerle ilgili tamamlanması gereken siyasi ölçütler koymuştur[5].

Konseyin 3 Ekim 2005'te onayladığı Müzakere Çerçeve Belgesi, "Müzakereler, 1993'te Kopenhag Avrupa Konseyi'nde, büyük bölümü Avrupa Birliği Antlaşması'nın 6(1) maddesinde yer verilen ve Temel Haklar Şartında ilan edilen siyasi kriterlerin

[5] http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2005/index.htm

Türkiye tarafından yeterince karşılanması temelinde açılır" ifadesinden sonra "AB, Türkiye'den reform sürecini sürdürmesini ve özgürlük ilkelerine, demokrasi, hukuk devleti ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi içtihatlarını da kapsayacak şekilde insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı için daha ileri iyileştirmeler doğrultusunda çalışmasını beklemektedir" talebine yer verilmektedir[6]. Müzakere Çerçeve Belgesi devamla ILO standartlarında sendikal hakların uygulanması ve genişletilmesi gereğine vurgu yapmıştır. Sendikal haklarında aralarında yer aldığı temel haklara ilişkin ciddi ihlaller durumunda müzakereler kesilebilecektir[7].

9 Kasım 2005'te açıklanan Katılım Ortaklığı Belgesi'nin (KOB) siyasi kriterler bölümünde "Sendikal Haklar" başlığı altında şu görüşe yer verilmiştir: "Sendikal haklara, özellikle de sendikalaşma, grev ve toplu pazarlık hakları ile ilgili olarak, AB standartları ve ilgili ILO Sözleşmelerine uygun olarak tam olarak saygı gösterilmesi sağlanmalıdır". KOB'da ILO sözleşmelerine yapılan atıf son derece önemli. 2001 ve 2003 KOB'larında da sendikal kısıtlamaların giderilmesi gerektiği vurgulanmıştı. Ancak bir AB Konseyi belgesi olan KOB'da ILO sözleşmelerine ilk kez açıkça yer veriliyor. Bu durum, ILO standartlarının açıkça AB müktesebatının bir parçası olarak ele alındığını göstermektedir. Böylece AB, sendikal haklarda çıtayı yükseltmiştir. ILO normlarına uyum bir yandan örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkını güvence altına alan 87 ve 98 sayılı ILO sözleşmelerine, öte yandan bu sözleşmelerle ilgi ILO Denetim Organları kararlarına uyumu gerektiriyor.

2005 İlerleme Raporu da önceki ilerleme raporları gibi sendikal hakları ILO standartları temelinde ele alıyor ve bu konuda siyasi kriterler bölümünde kapsamlı değerlendirmelerde bulunuyor. 1998 yılından bu yana açıklanan diğer İlerleme Raporları birlikte değerlendirildiğinde sendikal haklara giderek çok daha fazla yer verildiği gözleniyor.

Raporun sendikal haklarla ilgili temel saptaması şu: "Sendikalaşma hakkı, toplu pazarlık hakkı ve grev hakkı üzerinde

---

[6] http://europa.eu.int/comm/enlargement/docs/pdf/st20002_en05_TR_framedoc.pdf, 4.. paragraf

[7] http://europa.eu.int/comm/enlargement/docs/pdf/st20002_en05_TR_framedoc.pdf, 4. ve 5. paragraflar

ciddi kısıtlamalar varlığını sürdürüyor. Türkiye hala ILO standartlarını karşılamada yetersizdir".

Rapor, ILO'nun yaklaşımına paralel olarak geçmiş yıllarda da eleştirdiği sendikal barajlar konusunu yeniden gündeme getiriyor ve sendikaların toplu iş sözleşmesi bağıtlaması için zorunlu olan işletme düzeyinde işçilerin en az yüzde 50+1'ini, işkolu düzeyinde ise en az yüzde 10'unu temsil etme koşulunu eleştiriyor. AB, sendika üyeliği için zorunlu olan noter koşulunun kaldırılmasını talep ediyor. Rapor, kamu görevlilerinin önemli bir kısmının sendikalara katılımın yasak olduğunu, tamamının ise grev ve toplu pazarlık hakkından yoksun olduğunu saptıyor.

İlerleme Raporunda yer alan yeni eleştirilerden biri son derece önemli: Rapor, sendikal faaliyetleri nedeniyle işçilerin işten atıldığına ve kamu görevlilerinin sürüldüğüne işaret ediyor. Türk-İş tarafından hazırlanan ve Eylül 2005'te Avrupa Komisyonu'na sunulan bir raporda 2004 yılında 11.968 işçinin sendikalaşma nedeniyle işten atıldığı belirtilmişti. Sendikal nedenle işten atılmalar Türkiye'de sendikalaşmanın önündeki en önemli engel olarak duruyor.

Türkiye'nin ILO standartlarının gereklerini yerine getirme konusunda yetersiz kaldığını belirten rapor; Türkiye'nin 87 ve 98 sayılı ILO Sözleşmelerini onaylamış olmasına rağmen iç hukukunda bu yönde gerekli düzenlemeleri yapmamasını eleştiriyor. Raporun bir diğer eleştiri konusu, Avrupa Sosyal Şartı'nın sendikalaşma hakkıyla ilgili 5. ve toplu pazarlık ve grev hakkıyla ilgili 6. maddesine konan çekincenin kaldırılmamış olması. AB bu eleştiriyi yıllardır yapmaktadır.

Raporda bu yıl yer alan yeni eleştirilerden biri de gazetecilere ilişkin: Gazetecilerin sendikalaşma çabalarında hala zorluklarla karşılaştıkları saptamasına yer veriliyor. İlerleme Raporu, yasal sınırlamaların bir sonucu olarak, işletmelerde sınırlı sayıda toplu sözleşme imzalandığını ve bunun sonucunda çalışanların çok büyük bir bölümünün toplu iş sözleşmeleri tarafından korunmadığını tespit ediyor. Hükümetin teşmil mekanizması konusunda gönülsüz davranması sonucunda bu konuda ilerleme sağlanamıyor. Rapor, son olarak özel sektör işletmelerinin çoğunda sosyal diyalogun ya sınırlı düzeyde olduğunu ya da hiç olmadığını vurguluyor.

Çalışma yaşamına ilişkin konuların hem siyasi kriterler bölümünde hem de müktesebatın 19. başlığı olan "sosyal politika ve istihdam" başlıklarında ele alındığı görülmektedir.. Zaman zaman sosyal haklara ve çalışma yaşamına ilişkin konuların müktesebatın 19. başlığı ile sınırlı olarak ele alındığı gözlenmektedir. Önemle vurgulamak gerekir ki, sosyal politikaya ve sendikal haklara ilişkin uyum süreci 19. başlıkla sınırlı değildir.

19. başlıkta sosyal politika ve istihdama ilişkin üye/aday ülke mevzuatını tekleştirmeyi hedefleyen hukuksal düzenlemeler (özellikle yönergeler) yer almaktadır. Bu başlık bireysel çalışma hukuku konularını (iş sağlığı ve güvenliği, kadın-erkek eşitliği, çalışma koşulları, sosyal diyalog gibi) içermektedir. Sosyal diyalog alt başlığında sendikal haklar önemli bir yer tutmaktadır[8]. Siyasi kriterler bölümünde ise diğer temel haklar yanında sendikal haklar da (sendikalaşma, toplu sözleşme ve grev hakları) yer almaktadır. Bu hakların eksiksiz tanınması tüm AB üyelik süreci belgelerinde (Katılım Ortaklığı Belgeleri, İlerleme Raporları ve Müzakere Çerçeve Belgesi) siyasi kriter olarak kabul edilmektedir. Siyasi kriterler adeta anayasal norm/değer niteliğindedir ve bu haliyle yönergelerden üstün bir hukuksal/siyasal değere sahiptir.

Avrupa Birliği'nin 2006 Türkiye İlerleme Raporu'nda sendikal haklarla ilgili sert eleştirilere yer verildi. Raporda sendikal haklarda hiçbir ilerleme sağlanmadığı, sendikal haklarla ilgili ciddi eksikliklerin varlığını koruduğu ve 87 ve 98 sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri'ne aykırılıkların devam ettiği vurgulandı.

Rapor'da Türkiye'nin "Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı"nı onaylamasına karşın sendikalaşma, toplu pazarlık ve grev hakkıyla ilgili maddelerine çekincelerini sürdürdüğü vurgulandı. İlerleme Raporu, sendikal hakların tam olarak güvence altına alınmasına özel bir önem verilmesini tavsiye ediyor.

[8] Screening Report Turkey, Chapter 19-Social policy and employment. 4 September 2006,
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/turkey/screening_reports/screening_report_19_tr_internet_en.pdf

Raporun "siyasi kriterler" bölümünde sendikal haklarla ilgili şu eleştiri ve saptamalara yer verildi:

- Sendikal haklarda hiçbir ilerleme kaydedilmedi.

- Hükümet sendikal yasaların değiştirilmesi için taslaklar hazırlamasına rağmen bu konuda fazla ilerleme sağlanmadı ve değişiklikler için yasama süreci başlatılmadı.

- Bu nedenle sendikalaşma hakkı ve grev hakkını da içeren toplu pazarlık hakları konusundaki ciddi sınırlamalar varlığını koruyor. Toplu sözleşme imzalayabilmek için işkolu ve işyeri düzeyinde zorunlu olan barajlar ve sendika üyeliği konusundaki hantal mekanizmalar halen yürürlükte.

- Gazeteciler sendikalaşma ve toplu pazarlık hakları konusunda özel zorluklarla karşılaşıyor.

- Türkiye hala ILO standartlarını, özellikle sendikalaşma özgürlüğü ve sendikalaşma hakkının korunması ilişkin 87 sayılı sözleşmenin ve 98 sayılı sendikalaşma ve toplu pazarlık hakkına ilişkin 98 sayılı sözleşmenin gereklerini karşılamaktan uzakta.

- Türkiye, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı onayladı fakat sendikalaşma hakkıyla ilgili 5. ve toplu pazarlık hakkıyla ilgili 6. maddeleri üzerindeki çekincelerini korudu.

- Nisan 2006'da Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanlığı Gıda-İş Sendikası'na yöneticilerinin bir bölümünün Sendikalar Yasası'nın gerektirdiği 10 yıllık fiili işçilik koşulunu yerine getirmedikleri gerekçesiyle dava açtı. İş Mahkemesi sendikanın kapatılmasına karar verdi fakat Yargıtay kararı usul yönünden bozdu.

İlerleme Raporu'nun "sosyal politika ve istihdam" konulu 19. müzakere başlığı altında da siyasi kriterler bölümündeki eleştirilere ek olarak, iş hukuku alanında bir ilerleme kaydedilmediği; bazı AB yönergelerinin iç hukuka aktarımı

konusundaki yetersizliklerin devam ettiği, çocuk işçiliğin azaltılması için daha fazla çaba harcanması gerektiği; sosyal diyalogun zayıf olduğu ve Ekonomik Sosyal Konsey'in yapısının iyileştirilmesi gerektiği vurgulandı.

2006 İlerleme Raporu, AB'nin sendikal haklarla ilgili önceki yıllardaki eleştirilerini büyük ölçüde tekrarlıyor. Raporda sendikal haklarla ilgili yapılan eleştirilerde sürpriz yok. Bunun temel nedeni bu alanda bir ilerleme sağlanmamış olması. Sendikal haklar alanı AB uyum sürecinde en az ilerleme sağlanan alan olma özelliğini koruyor. Rapor ILO sözleşmeleri ve Avrupa Sosyal Şartı'na atıf yaparak bunların AB içinde sendikal standart olduğunu vurguluyor. Sendikal haklara siyasi kriterler bölümünde yer verilmesi sendikal hakların müzakere sürecini esastan etkileyebilecek önemde bir başlık olduğunu göstermektedir.

Sendikal Haklarda İlerleme Yok

Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi, Türkiye'nin AB adaylığı konusunda önemli bir dönüm noktası olmuş ve Türkiye'nin aday üyeliğinin ardından; demokratikleşme ve insan hakları alanında önemli reformlar yapılmıştır. İki Anayasa ve çok sayıda yasa değişiklik paketiyle AB normlarını yakalama arayışını sürdüren 57, 58 ve 59. hükümetler, mevzuat düzeyinde önemli mesafe kat etmiş ancak bu değişiklikler içinde sosyal politika ve sendikal haklara ilişkin düzenlemeler son derece sınırlı bir yer tutmuştur. 2001 yılında kabul edilen 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu, kamu çalışanlarının bir bölümüne sendikalaşmayı yasakladığı, ayrıca toplu iş sözleşmesi ve grev hakkına yer vermediği için AB İlerleme Raporlarında eleştirilmekte ve ILO tarafından da değiştirilmesi istenmektedir.

Uyum sürecinde sendikal ve sosyal haklarla ilgili çeşitli uluslararası sözleşmeler onaylanmıştır. BM Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, BM Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (İkiz Sözleşmeler), 182 Sayılı ILO Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi Sözleşmesi ve BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi İhtiyari Protokolü uyum sürecinde kabul edilen ve çeşitli sosyal hakları içeren uluslararası sözleşmelerdir.

2001 Anayasa değişiklikleri[9] ile 1982 Anayasası'nda köklü değişiklikler yapıldı. Anayasa değişiklikleri ile klasik hak ve özgürlüklerin genişletilmesi konusunda önemli adımlar atıldı. Ancak 1982 yılından bu yana yürürlükte olan grev hakkı ile ilgili 54. maddeye ILO ve AB'nin yıllardır dile getirdiği eleştirilere rağmen dokunulmamıştır. 34. maddede yapılan değişiklik ile sendikaların toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmalarına ilişkin kısıtlamalar kaldırılırken, 51. maddede yapılan değişiklik ile sendika kurma hakkı işçiler yerine çalışanlara tanınmıştır. Ancak bu değişiklik gerçek bir genişleme sağlamamıştır. Çünkü 1995 yılında 53. maddede yapılan değişiklikle kamu personelinin sendika kurmasına Anayasa'da yer verilmişti. 2001 değişikliği ile ILO ve AB'nin ısrarlı eleştirilerine rağmen kamu personeline toplu sözleşme ve grev hakkı tanınmamıştır.

2004 Anayasa değişiklikleri[10] doğrudan sosyal haklarla ilgili düzenlemelere yer vermemiştir. Ancak Anayasanın 90. maddesine eklenen bir fıkra ile sendikal hakları olumlu etkileyebilecek bir düzenleme yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90. maddesinin son fıkrasına aşağıdaki cümle eklenmiştir:

"Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır".

Böylece sosyal ve sendikal hakları da içeren çok sayıda uluslararası antlaşmada yer alan hükümler ulusal yasaların yerini alabilecek ve antlaşmalarla çelişen ulusal yasa ve düzenlemeler dikkate alınmayacaktır. 90. madde ile getirilen yeni düzenlemenin Türkiye'nin taraf olduğu tüm insan hakları sözleşmelerini kapsadığını ve uluslararası hukuku ulusal hukuka üstün tuttuğunu vurgulayan Gülmez, bu düzenlemenin sadece yasaları değil, Kanun Hükmünde Kararnameleri de kapsadığını belirtmektedir. Gülmez, düzenlemenin yargı kadar yürütme ve yasamayı da bağladığını ve bu düzenlemenin uygulanmasında sadece uluslararası insan hakları sözleşmeleri metinlerine değil

[9] Kanun No. 4709, Kabul Tarihi: 3.10.2001 *Resmi Gazete* Tarih: 17.10.2001 Mükerrer, *Resmi Gazete* Sayı: 24556.

[10] Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, Kanun No. 5170, *Resmi Gazete* 22 Mayıs 2004, Sayı. 25469

uluslararası denetim organlarının kararlarına da bakılması gerektiğine dikkat çekmektedir[11].

AB uyum sürecinde çok sayıda uyum yasası kabul edildi. Ancak bu yasa paketlerinde sendikal ve sosyal haklara ilişkin son derece sınırlı hükümler yer aldı. Uyum yasaları ile klasik hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi yönünde liberal bir tutum takınılmış ve bu çerçevede siyasi partiler, düşünce özgürlüğü, dernekler, basın-yayın ve toplantı-gösteri yürüyüşleri konusunda önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Ancak aynı tavrı sosyal ve sendikal hak ve özgürlükler için söylemek mümkün değildir. Özellikle 58 ve 59. hükümet döneminde sadece klasik hak ve özgürlükler sistematiğinden hareket edilmiştir. Ulusal programın revizyonu sırasında da dernek, basın-yayın ve toplantı ve gösteri haklarına yer verilirken sosyal/sendikal haklardan hiç söz edilmemiştir. Uyum yasalarında benimsenen liberal hak ve özgürlükler sistematiğini genişletme tavrı nedeniyle, toplam yedi uyum paketi içinde sendikal hakları doğrudan etkileyen tek düzenleme, üçüncü uyum paketi ile serbest bölgelerdeki grev yasağının kaldırılması oldu. Özel güvenlik görevlileri ile özel eğitim kurumları öğretmenlerine de sendikalaşma yasağı kaldırıldı.

Müzakere Sürecinde Tarafların Durumu ve Yaklaşımları

Türkiye-AB müzakere sürecinde sendikal hakların nasıl bir seyir alacağı kuşkusuz sadece müktesebat ve müzakere metinleriyle sınırlı değildir. AB ve aday ülke içindeki siyasal ve iktisadi eğilimler ve sınıfsal-sosyal dengeler müzakere sürecini etkileyecektir. Müzakere süreci iktisat ve siyasetten bağımsız bir teknik hukuk süreci olarak ele alınamaz. Bu nedenle müzakere sürecinin çeşitli öznelerinin ve tarafların durumu ve tutumu büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede müzakere süreci sonrasında AB, Hükümet, işveren örgütleri ve sendikaların tutumunu değerlendirmekte yarar var.

Avrupa Birliği açısından son gelişmeler

AB müzakere süreci, AB içinde etkisini artıran yeni-liberal yönelim ile Avrupa sosyal modeli arasındaki gerilimin altında şekillenecektir. ETUC'un 11. Kongresinde kabul edilen

[11] Gülmez (2005), s. 95-102.

manifestoda da vurgulandığı gibi AB'ye yönelik hevesin kırıldığı bir dönem yaşanıyor ve AB küreselleşmenin yarattığı olumsuzlukların etkisi altındadır. Kuralsızlaştırma eğilimleri güçlenmektedir. Genişleme, sosyal Avrupa'nın genişlemesine değil tam tersine altının oyulmasına yol açmaktadır[12].

AB içindeki bu gerilim en açık biçimde Anayasal Antlaşma konusunda yaşandı. Liberallerin eleştirdiği ve sendikaların şartlı desteklediği Anayasa özellikle Fransa'da sosyal Avrupa'yı zayıflatacağı korkusuyla reddedildi. Ardından askıya alındı. Ancak Anayasal Antlaşmanın reddi özellikle AB Temel Haklar Şartı'nın yürürlüğe girmesini engelledi. Bunun yerine bir Reform Antlaşması olarak bilinen bir metin hazırlandı ve bu metin Lizbon Antlaşması adıyla Aralık 2007'de toplanan AB Hükümet ve Devlet Başkanları zirvesinde imzalandı. İngiltere'nin itirazları ve kırmızı çizgileri nedeniyle son dakikaya kadar pazarlıkların sürmesine karşın Temel Haklar Şartı, Lizbon Antlaşması yoluyla bağlayıcı hale geldi[13]. ETUC Temel Haklar Şartı'nı belirsiz hale getirebilecek eğilimlere şiddetle karşı çıkıyordu[14]. Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın hukuksal olarak bağlayıcı ve birincil hukuk kuralı haline geldi ancak antlaşma metnine aktarılmadı. Öte yandan İngiltere ve Polonya *opt-out* (uygulamanın dışında kalma) elde etti. Bu yüzden AB Temel Haklar Şartı'nın bağlayıcılık kazanması ETUC'ta ihtiyatlı bir iyimserlik yarattı[15].

Öte yandan çalışma ilişkilerinin kuralsızlaştırılmasına yönelik Hizmetler Yönergesi (Bolkenstein Yönergesi) ile gündeme geldi. Bu girişim ile özellikle "köken ülke" ilkesi ile sosyal hakların en düşük olduğu ülkenin mevzuatına doğru bir "dibe doğru yarış" hedefleniyordu. Sendikaların tepkisi ve eylemleri ile yönerge taslağında önemli değişiklikler yapıldı ve "köken ülke" ilkesinden vazgeçildi.

Yine genişlemeyle birlikte gündeme gelen bir diğer sorun ise yeni üye ülkelerin sosyal koşullarının ve ücret düzeyinin (işgücünün

---

[12] http://www.tradeunionpress.eu/Congress%20docs/Manifesto/Manifesto%20fin%20EN.pdf

[13] http://europa.eu/lisbon_treaty/index_en.htm

[14] ETUC, 23/06/07, 20/09/07 ve 27/09/07 tarihli basın açıklamaları, www.etuc.org

[15] http://www.etuc.org/a/4383

serbest dolaşımı yoluyla) eski üye ülkelere ihracı ve böylece mevcut sosyal sistemin revizyona zorlanması. Bu girişim sendikaların ciddi tepkileri ile karşılaştı. Bu çerçevede Laval ve Viking davaları olarak bilinen sorunlar Avrupa Adalet Divanı'na yansıdı. Bu davaların sonucu AB sosyal politikası açısından önemli sonuçlar doğuracak. Avrupa sosyal sisteminin revize edilmesi ve Anglosakson modeline yakınlaştırılmasına yönelik basınç sürüyor. Bu durum Türkiye'nin üyelik müzakerelerinde sosyal ve sendikal boyutun ne derece ön planda olacağını etkileyecek.

Hükümetin tutumu

AKP hükümetinin AB'nin sosyal boyutunu gözden uzak tutuğu ve yeni liberal bir AB bütünleşmesi istediği biliniyor. Özellikle 2003 yılında hazırlanan revize Ulusal Program bunun kanıtıdır. Bu nedenle AB uyum yasaları arasında hiçbir temel sendikal yasa değişikliği yer almamıştır. Sivil ve siyasal alanda yapılan yasal düzenlemelerle yetinilmiş, sosyal-sendikal düzenlemelerden kaçınılmıştır. Ancak yine de bu sürecin önemli bir ürünü Anayasa'nın 90. maddesine yapılan ektir. Onaylanan uluslararası insan hakları sözleşmelerini iç hukuka üstün tutan bu değişiklik önemli bir hukuksal imkân yaratmaktadır. Çünkü 2004 yılında yapılan bu değişikliğin ardından doğrudan uluslararası sözleşmelerin uygulanması olanağı doğmuştur. Ancak bu konuda sendikaların ve yargı erkinin tutukluğu önemli bir kısıt oluşturmaktadır.

AKP hükümeti AB sosyal politikası konusunda isteksiz davransa da ILO ve AB'den gelen basınç nedeniyle sıkışmış durumdadır. Hükümetin yeni hazırladığı ve 2007–2008 yıllarını kapsayan uyum takviminde sosyal sendikal hakların ILO ve AB normlarıyla uyumlu hale getirilmesi gereğine vurgu yapılarak şu ifadeye yer verilmiştir: "Sendikal hakların önündeki sınırlamaların kaldırılması yoluyla sendikal özgürlüklerin önünün açılması, İlerleme raporlarında *müteaddit defalar* (vurgular bize ait) dile getirilen eleştirilerin giderilmesi amaçlanmaktadır"[16].

[16]http://www.abgs.gov.tr/files/Muktesebat_Uyum_Programi/19_SosyalPolitikaveIstihdam.pdf

Hükümet tarafından hazırlanan kısıtlı sendikal yasa değişiklikleri ise sosyal taraflar (gerçekte üç işçi konfederasyonu) arasında yaşanan görüş ayrılıkları nedeniyle sürüncemede kalmaktadır. Köklü bir değişiklik ise gündemde değildir.

Ancak sendikaların yeterince etkin ve atak davranmadığı ve işveren örgütlerinin ise AB sosyal politikasının mümkün olduğu kadar ertelenmesine yönelik baskıları nedeniyle bu alanda hükümetin köklü adımlar atması zor olacaktır. Öte yandan seçim süreci bir başka önemli değişken olarak önümüzde durmaktadır.

İşveren örgütleri ve sosyal politika müzakereleri

AB uyum sürecinde ILO standartlarında sendikal hakların sağlanması konusunda işveren örgütleri sistematik bir muhalefet yürütmektedir. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), sosyal politika uyumunda geniş yoruma karşı çıkmakla kalmayıp, var olan koruyucu düzenlemelerin daha da daraltılmasını istemektedir. TİSK'e göre Türkiye'nin uyumu büyük ölçüde gerçekleştirilmiş durumdadır[17] ve zaten AB'de sosyal politika alanında çok fazla ortak standart bulunmamaktadır[18]. Oysa 2005 AB belgeleri ILO sözleşmelerini AB standardı olarak ortaya koymaktadır.

TİSK'in AB müzakere sürecine hazırlık amacıyla kurduğu "AB Mevzuatını İnceleme Komisyonu"nun kuruluşu ile ilgili olarak TİSK-İşveren dergisinde[19] yer alan bir haberde komisyonun görevlerinden biri şöyle tanımlanıyor: "AB mevzuatına uyum Türk sanayine bazı yükler getirecek, bu yüzden Türk sanayini korumak için diğer ülkelerin ne yaptığına, ne şekilde derogasyonlar (istisnalar) ve geçiş süreleri aldıklarına bakmak gerekecek". Komisyonun diğer görevi ise, 2004 İlerleme Raporu'nda AB tarafından eleştiri konusu yapılan konularda Türkiye'yi savunacak görüşler geliştirmek olarak belirtiliyor.

TİSK Başkanı Tuğrul Kutadgobilik, 7 Eylül 2005 tarihinde düzenlediği basın toplantısında, sendikal haklarda AB ve ILO normlarına paralel olarak bazı düzenlemeler yapmanın kaçınılmaz olduğunu fark eden ancak bu düzenlemeleri

[17]..... TİSK, *İşveren Dergisi*, Cilt XXXVIII, Sayı 6, Mart 2000.

[18]..... TİSK, 21. Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara, 2001, s. 108.

[19]..... TİSK, *İşveren Dergisi*, Cilt 43 Sayı 7/8 Nisan/Mayıs 2005.

"*Türkiye'ye özgü şartlar*" gerekçeleriyle sınırlandırmaya yönelik bir tutum sergiledi: "Sendikalaşmanın önünde engel olarak görülen meseleleri, örgütlenme özgürlüğünü ve bu hakların kullanılma biçimlerini, AB ve ILO normları çerçevesinde *ve fakat Türkiye realitelerini de göz ardı etmeden* tartışmaya ve problemin değil, çözümün bir parçası olmaya kararlıyız. Genel bakışımız şudur; *Türk Sanayinin rekabet gücünü engellemeyen ve istihdamın önünü tıkamayan her türlü gelişmeye açığız*".[20] (Vurgular bize ait)

İşveren örgütlerinin (sosyal politika bağlamında TİSK'in) tutumu AB'ye sosyal uyumun minimum düzeyde tutulması ve son ana bırakılmasıdır. Uzun yıllar boyunca uyum sürecini sadece teknik-hukuksal bir süreç olarak tanımlayan TİSK, AB'nin temel sendikal hakların uyum sürecinin konusu olduğunu açıklıkla savunmasıyla birlikte tutum değiştirmiş ve sosyal uyumun üyelikten önceki "son güne" bırakılmasını, bu konuda acele edilmemesini istemektedir. TİSK tarafından hazırlanan AB sosyal politikasına ilişkin rapor bunu ortaya koymaktadır. Öte yandan TİSK sözcüleri son dönemlerde AB ve ILO normlarını küçümseyen bir tutum takınmakta ve "sorunlarımızı kendi içinizde çözelim" tutumunu savunmaktadırlar.

Sendikaların tutumu

Sendikal örgütlerin AB süreci konusunda uzun yıllar tereddütlü bir tutum içinde oldukları bilinmektedir. Sendikalar bu nedenle sürecin dışında kalmış ve işveren örgütlerinin bu süreçte etkinliğinin artmasına yol açmıştır. Daha önce AB sürecine oldukça mesafeli yaklaşan Türk-İş, 2002 sonrasında AB sürecinin sendikal haklar açısından önemini kavrayan bir tutum içine girmiştir. Bu tutumun altı çizilmesi gereken yönü ise AB sürecinin sendikal haklar açısından bir imkân olarak önemsenmesi yanında AB sürecinin iktisadi açıdan yaratacağı sorunlara; liberalizasyon, özelleştirme ve piyasalaştırma gibi tehlikelere dikkat çekilmiş olmasıdır. Türk-İş tarafından hazırlanan bir raporda AB İlerleme raporlarında yer alan yeni liberal iktisat politikası önerileri sert bir şekilde eleştirilmiştir[21].

---

[20] ..... http://www.tisk.org.tr/duyurular.asp?ayrinti=True&id=1567 (26 Ekim 2005)

[21] Türk-İş, Türk-İş Raporu: Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Sendikal Hak ve Özgürlükler, Ankara, Ekim 2006, s.27-28

DİSK 1990'lı yıllardan başlayarak AB sürecinin demokrasi ve sendikal haklar açısından önemine dikkat çekmiş ve bu yönde çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Ancak son yıllarda AB sürecinde sosyal taraflara yeterli önemin verilmemesi, sendikal alanda hiçbir gelişme yaşanmaması nedeniyle "sosyal diyalog" platformlarından çekildi. DİSK 29 Mayıs 2006 tarihinde yaptığı bir açıklamayla sosyal diyalog platformlarının sonuç üretmediği ve hükümetin ILO normlarının gereklerini yerine getirmediğini vurgulayarak sosyal diyalog platformlarından çekildi. Bu tutum aslında çok sayıda yapının sonuç üretmediğinin de tescilidir.

Ancak bir bütün olarak sendikaların, AB sürecinin sendikal haklar alanında yaratabileceği imkânlar üstünde pek durmadıkları, bu konuda yeterli yığınak yapmadıkları söylenebilir. Sendikaların bu konudaki ataleti müzakere sürecinde işveren örgütlerini ve yeni liberal politikaların etkisinin artması anlamına gelecektir.

Müzakere Süreci ve Sosyal Diyalog[22]

Sosyal diyalog konusu çalışma yaşamına ilişkin AB mevzuatı ve uygulamasının ve dolayısıyla müzakere sürecinin çok önemli alanlarından biridir. 19 numaralı "Sosyal Politika ve İstihdam" başlığının ön ve ayrıntılı tarama toplantıları ve tarama toplantıları öncesinde ve toplantılar sırasında Komisyon tarafından dile getirilen soru ve görüşler "sosyal diyalog" konusunun müzakere sürecinde ağırlığını ortaya koymaktadır.

AB müzakere sürecinde müktesebatın 19 numaralı "Sosyal Politika ve İstihdam" başlığının Tanıtıcı (ön) Tarama Toplantısı 8-10 Şubat 2006 tarihleri arasında yapıldı. Bu toplantıda. Komisyon tarafından yapılan tanıtıcı sunuşta Avrupa sosyal diyaloguna katılımın ön koşulları ortaya konmuştur (Avrupa Komisyonu, Sosyal Diyalog Tarama Sunuşu, Şubat 2006). Bu koşullar şöyle sıralanmaktadır:

"Örgütlenme özgürlüğünün varlığı,
Müzakere özgürlüğü,
Anlaşmalar imzalama yeteneği,

[22] Bu konuda kapsamlı bir çalışma için bakınız: Meryem Koray ve Aziz Çelik (2007), Avrupa Birliği ve Türkiye'de Sosyal Diyalog, Belediye-İş Sendikası Yayını, Ankara. Bu başlık söz konusu çalışmadan özetlenerek buraya aktarılmıştır.

Ulusal toplu sözleşmeler yoluyla Avrupa sosyal diyalogunu uygulama kapasitesi,
Sosyal politikalar ve çalışma koşulları ile ilgili herhangi bir konuda danışılma hakkı,
Sektörel ve sektörler arası sosyal diyalog boyutu,
Sosyal diyalogun işletme boyutu,
İki taraflı sosyal diyalog,
Sosyal tarafların özerkliği,
Sosyal tarafların temsil edilebilirliği,
İdari kapasite,
Sendika üyeliği, toplu sözleşme kapsamı gibi konularla ilgili güvenilir istatistiklerin varlığı"

Komisyon sosyal diyalogun ön koşulları arasında doğrudan sendikal hak ve özgürlüklerle ilgili konuları saymaktadır. Bu ön koşullar yanında uyum sağlanması gereken bilgilenme ve danışılma hakkına ilişkin çeşitli yönergeler söz konusudur. Üç kategoride ele alınabilecek bu yönergeler toplam yedi adettir.

Danışılma ve Bilgilenme Hakkına İlişkin Yönergeler:
a. Belirli durumlara ve sorunlara ilişkin yönergeler,
Toplu işten çıkarmalar (98/59/EC)
İş sağlığı ve güvenliği (89/391/EC)
İşletmelerin devri (2001/23/EC)
b. Belirli işletmelere ilişkin yönergeler
Avrupa Çalışma Konseyleri (94/45/EC'Works Councils')
Avrupa Şirketi ('Societas Europa') (2001/86/EC)
Avrupa Kooperatif Şirketi (2003/72/EC)
c. Genel Olarak Danışılma ve Bilgilenme hakkı
Bilgilenme ve danışılma yönergesi (2002/14/EC)

Belirli durumlarda bilgi verilmesine yönelik yönergelerle ilgili olarak ulusal mevzuatta kimi düzenlemeler var olduğundan, bu konuda sınırlı veya kısmi bir uyumdan söz etmek mümkündür. 4857 sayılı yasanın 29. maddesinde yer alan "toplu işten çıkarmaya" ilişkin; 6. maddede yer alan "işyerinin veya bir bölümünün devrine" ilişkin; 79 ve 81. maddede yer alan iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili çıkarılacak tüzükler ve iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin hükümler kısmi bir uyum sağlandığını göstermektedir. Öte yandan 2821 sayılı yasanın işyeri sendika temsilcisine ilişkin hükümleri bilgilenme ve danışılma konusunda kısmi bir uyumdan söz etmemize imkân vermektedir.

Ancak "işçi temsilciliği" kurumunun ülkemiz çalışma mevzuatında yokluğu bu önergelerle en büyük uyumsuzluğu oluşturmaktadır. Bu durum bu yönergelerle kısmen uyum içinde yasalarca tanınan işçi bilgilenme ve danışılma haklarının sadece sendikalı işyerlerinde kullanılabilmesi sonucunu doğurmaktadır. 4857 sayılı yasada yer alan toplu işten çıkarma prosedürü işçi temsilciliği kurumunun yokluğu nedeniyle 98/59 sayılı yönergeye aykırılık oluşturmaktadır. Yine ülkemiz mevzuatı 2001/23 sayılı yönergenin bilgilenme ve danışılma hakkı ile ilgili hükümlerine aykırılık göstermektedir.

Belirli işletmelerle ilgili ve genel olarak bilgilendirme hakkına yönelik yönergelerin ise ülkemiz mevzuatında karşılığı bulunmamaktadır. Özellikle 2002/14 sayılı yönergenin gerektirdiği işçi temsilciliği kurumunun mevzuatımız tarafından kabul edilmeyişi, asgari bilgilenme ve danışılma hakkını ortadan kaldıran bir sonuç doğurmaktadır.

4857 sayılı İş Kanunu'nda, toplu işten çıkarma prosedürü, işçi temsilciliğiyle ilgili bölümü hariç 98/59 sayılı AB yönergesine paralel düzenlenmiştir. Buna göre toplu çıkarma yapan işveren, bu eyleminin nedenlerini, etkilenecek işçi sayısını, çıkarmanın hangi zaman diliminde yapılacağını Bakanlık Bölge Müdürlüğü'ne, Türkiye İş Kurumu'na ve varsa işyerindeki sendika temsilcisine bildirecektir. Halbuki her işyeri veya işletmede sendika tarafından bağıtlanmış toplu iş sözleşmesi, dolayısıyla sendika temsilcisi bulunmamaktadır. Bu durumda işveren, toplu çıkarma eylemini sadece ilgili kurumlara bildirmekle yetinecektir. İşte bu nedenle her işyerinde veya işletmede işçiler tarafından seçilerek oluşturulacak 'işçi temsilciliği' müessesesine gereksinim bulunmaktadır.

Uyum sürecine ilişkin hükümetin tutumunu ortaya koyması açısından tarama süresi öncesinde Komisyon tarafından hükümete sorulan sorulara ve bunlara verilen yanıtların sosyal diyalog, danışılma ve bilgilenme konularına ilişkin olanlara göz atmakta yarar var (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Answers from Turkish Side)[23]

---

[23] ..... *Answers from Turkish Side to non-exhaustive list of questions Chapter 19 – Social Policy and Employment, Screening – Bilateral meeting with Turkey* başlığını taşıyan *176 sayfalık doküman Avrupa Birliği Genel Sekreterliğinin resmi Internet*

"Soru 91: Ülkeniz mevzuatının uyumlulaştırılması konusunda herhangi bir hazırlık/düşünce var mı? Lütfen her bir yönerge için belirtiniz?

Yanıt: Teknik değerlendirmeler devam etmektedir."

Tarama süreci başlarken hâlâ teknik değerlendirmelerin devam etmesi konuya verilen önemi göstermektedir.

Soru 111: İşçi temsilcilerine danışılmakta mıdır, kim tarafından ve ne zaman? Bu danışmanın içeriği ve amacı nedir?

Yanıt: Uygulanabilir değil

Soru 113-121: Avrupa Çalışma Konseylerine ilişkin sorular

Yanıtlar: Hayır/Yok

Soru: 122-136: İşçi temsilciliğine ilişkin sorular:

Yanıtlar: Hayır/Yok

Soru: Sendikaların toplu iş sözleşmesiyle ilgili çifte baraj düşürülecek mi?

Yanıt: Bu konuda yukarıda atıf yapılan teknik değerlendirme tamamlandığında açıklığa kavuşacaktır. Hükümet sosyal taraflarla yakın ilişki içinde konu üzerinde çalışıyor.

Hükümetin kamu görevlilerinin sendikal hakları ve grev hakkı konusundaki yanıtları da belirsiz ve muğlaktır:

Soru: Askıda olan yeni kamu yönetimi yasası bütün memurların sendika üyesi olmasına imkan tanıyacak mı?

Yanıt: (...) Kamu Görevlileri Sendikaları yasasının kapsamının genişletilmesine yönelik niyet bulunmaktadır. Sosyal taraflarla muhtemel değişiklikler konusunda değerlendirmeler devam etmektedir.

---

sitesinde http://www.abgs.gov.tr/tarama/tarama_files/19/sorular%20ve%20cevaplar.htm bağlantısında yer almaktadır. Belgede tarih bulunmamaktadır. Ancak 2006 Şubat-Mart tarama toplantısı öncesine döneme ait olması muhtemeldir. (Erişim, 28 Ağustos 2006).

Soru: Grev hakkını kolaylaştırmayı ve güvenlik gerekçesiyle iki aylık ertelemeyi sona erdirmeyi düşünüyor musunuz?

Yanıt: Hükümet 2822 sayılı TİSGL Kanununda değişiklikler yapmayı planlamaktadır. Bununla birlikte ancak konu üzerinde değerlendirmeler henüz tamamlanmadığı için bu aşamada bu değişikliklerin muhtemel içeriği konusunda bilgi vermek mümkün değildir.

Hükümet Ekonomik ve Sosyal Konseyin bileşimine ve danışılma-bilgilenme haklarına ilişkin soruya da kaçamak yanıtlar vermektedir:

Soru: Sosyal tarafların temsilcilerinin artırılması ile Ekonomik ve Sosyal Komitenin (Konsey olmalı-y.n) bileşimini yeniden düzenleyen yasa taslağı ne zaman yasalaşacak?

Yanıt: Taslak düzenleme konusunda teknik değerlendirme devam ediyor.

Ayrıntılı tarama öncesinde yazılı olarak verilen bu yanıtların yetersiz bulunması üzerine 20-22 Mart 2006 tarihlerinde yapılan ayrıntılıyı taramayı takiben Komisyon Türkiye'ye yeni sorular yöneltti. Komisyon tarafından sorulan yeni sorular hükümet tarafından önceki sorulara verilen "teknik değerlendirme sürüyor", "bu aşamada bilgi veremeyiz gibi yanıtların Komisyon tarafından yetersiz bulunduğunu ve daha somut ve kesin bilgi isteğini ortaya koymaktadır. Sosyal diyalog ile ilgili ek soru ve yanıtların bir bölümü şöyle (ab.calisma.gov.tr):

Komisyon Tarafından Yöneltilen Sorular ve Komisyonun Yorumu:

Bu alanda bazı ilerlemeler kaydetmekle birlikte, eksikliklerinizin olduğu da bir gerçek. AB bakımından, ikili (işçi-işveren) ve üçlü (işçi-işveren-hükümet) diyalogun dengeli biçimde gelişmesi esastır. Oysa, Türkiye'deki mevcut yapılar ikili diyalogun gelişimini teşvik edecek mahiyette değildir. Bunlar arasında denge kurmanız önemlidir.

İkinci olarak, Türkiye'deki sosyal tarafların kapasitesinin (idari kapasite, AB alanında bilgi, vb.) AB'nin sosyal diyalog yapılarına

entegre olmalarını kolaylaştıracak şekilde geliştirilmesi gereklidir.

Bu yorumlardan sonra beş adet sorumuz olacak:

1- 2821 sayılı Sendikalar Yasası ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Yasası'nın tadiline yönelik çalışmaların bir Bilim Kurulu bünyesinde devam ettiğini biliyoruz. Bu toplantı için size ilettiğimiz soru kâğıdında bu çalışmaların tamamlanmasına dair takvim hakkında bilgi istedik. Siz ise cevaben, teknik çalışmaların sürdüğünü ve takvim verilemeyeceğini belirttiniz. Bu, çok önemli bir reform çalışmasıdır. Bunların tamamlanmasının Bilim Kurulunun çalışmalarına bağlı olduğunu anlıyoruz. Bu hususta daha ayrıntılı bilgi verir misiniz? Sendikalar yasasındaki değişiklik önerilerinin ne zaman yasalaşması bekleniyor? Ayrıca sendikal haklar konusundaki reform 2822 sayılı yasayı da kapsıyor mu?

2- İkinci sorumuz sendikalara uygulanan çifte eşiklerle (%50 [yarıdan bir fazla olmalı. y.n.] ve %10) ilgili. Benzer uygulamaların bazı üye ülkelerde de bulunduğu malum. Ancak, Türkiye'deki eşikler hayli yüksek. Soru kağıdında, revizyon çalışmalarının bunları aşağı çekip çekmeyeceğini sorduk. Teknik değerlendirmeler tamamlanmadan yanıt veremeyeceğinizi belirttiniz. Bu hususta da daha ayrıntılı bilgi ve takvim verebilir misiniz?

3- Türkiye'de işçilerin bir sendikaya üye olmak için ödemeleri gereken noter harçları da hayli yüksektir. Bunu kimlik tespiti için yaptığınızı anlıyoruz. Ancak, ücretin yüksekliği nedeniyle hem sendikalar, hem de işçiler için bir engel teşkil ediyor. Soru kağıdında, revizyon çalışmalarının ücret uygulamasını ilga edip etmeyeceğini sorduk. Teknik değerlendirmeler tamamlanmadan yanıt veremeyeceğinizi belirttiniz. Bu hususta da daha ayrıntılı bilgi ve takvim verebilir misiniz?

4- Tüm memurların sendika üyesi olabilmesi hususunda, bazı istisnaların bulunduğunu biliyoruz. Bu konudaki kanunun değiştirilmesine yönelik çalışma var mı? Bu amaçla herhangi bir Çalışma Grubu kurdunuz mu? Öngördüğünüz takvim var mı?

5-Hükümetin ulusal çıkar veya kamu sağlığı gerekçesiyle grevi askıya alma hakkının olduğunu biliyoruz. Bu mevzuatta 2 ay için

düzenlenmiş olsa da, fiiliyatta daha uzun bir süre için askıya alma mümkün. Grev hakkını kolaylaştırmaya yönelik planlarınız var mı? Soru kâğıdında bunu sorduk. İçeriğiyle ilgili ayrıntılı bilgi veremeyeceğiniz yanıtını verdiniz. Bu konuyu biraz açar mısınız? Konuyu değerlendiriyor musunuz? Bu amaçla herhangi bir Çalışma Grubu kurdunuz mu? Öngördüğünüz takvim var mı? Düşündüğünüz reform seçenekleri nelerdir?

Türk Tarafının Yanıtı:

İkili ve üçlü diyalogun dengeli bir şekilde geliştirilmesi gereğini müdrikiz. Niyetimiz de bu yönde ilerlemek.

(...) 2001 yılında ÇSGB temsilcileri ve sosyal taraflar bir araya geldiler. Yeni bir İş, Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu hazırlanması hususunda mutabakata vardılar. Tarafları temsilen bir Bilim Kurulu oluşturuldu. İlk olarak, 9 üniversite öğretim üyesinden oluşan Kurul yeni İş Kanununu hazırladı ve bu Kanun yasalaştı. Bu ilk Bilim Kurulunda, işveren-işçi ve ÇSGB'yi temsilen 3'er kişi vardı. Sosyal taraflar, 2821 ve 2822 sayılı kanunlar için bu kadar geniş bir Bilim Kurulu olmasını istemedi. Her üç kanadı temsilen 1'er üyeli bir Bilim Kurulu seçildi. Hazırlanan taslak 2003 sonunda ÇSGB'ye iletildi ve Konfederasyonlara gönderildi. Taslağa ilişkin olarak çok farklı görüşler geldi ve taraflar çeşitli eleştiriler yönelttiler. Aslında bu taslaklar ÇSGB'yi de pek tatmin etmemişti; zira mümkün olduğunca ILO normlarını sağlamak istiyorduk. Bunun üzerine ÇSGB bünyesinde bir çalışma başlattık. Yaklaşık 6 ay süren bu çalışma sonunda, 2821 sayılı Kanunu tekrar sosyal taraflara gönderdik. Kendileriyle bir toplantı yaptık. Burada, her iki kanunu birlikte değerlendirmek istediklerini söylediler ve şimdilik görüş bildirmeyelim dediler. Bunun üzerine 2822 sayılı Kanun üzerine çalışmaları yürüttük. Ve geçtiğimiz hafta 3 üniversite öğretim üyesiyle birlikte yeni bir değerlendirme yaptık. Muhtemelen 2822 sayılı Kanunu da sosyal taraflara göndereceğiz. Taraflar her iki kanunu değerlendirdikten sonra, tekrar üçlü bir toplantıda nihai şeklini vermeye çalışacağız. Bu Kanunları hazırlamak güç; zira sosyal tarafların arasında bir uzlaşı yok. İşçi konfederasyonlarının içinde dahi görüş birliği yok. Bakanımız bu konularda sosyal taraflar anlaşsın istiyor; ÇSGB bu uzlaşıyı aynen benimseyebilir diyor. Kamuoyuna da bunu açıkladı. Ancak, beklenen uzlaşı henüz gerçekleşmedi.

Fazla acele edip ileride sorun yaratacak bir kanun yapmak istemiyoruz. O nedenle uzlaşmacı bir arayış içindeyiz. Referans olarak ILO sözleşmelerini almak istiyoruz. O yüzden bir süre daha fazla ayrıntıya girmeden bu sürecin devam edeceğini tahmin ediyoruz.

Komisyon Tarafından Yöneltilen İlave Soru:

Çalışmaların sürüyor olması memnuniyet vericidir. Ancak, bu, tarama-sonu raporu için önemli bir konudur. Belirttiğimiz hususlarda daha fazla içeriksel bilgi sahibi olmamızda; bunların öngörülen tadilat çalışmalarında ele alınıp alınmayacağını netleştirmenizde yarar görüyoruz.

Türk Tarafının Yanıtı:

Gerek 2821 sayılı Sendikalar Yasası, gerek 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Yasası şu anda gündemimizdedir. Bununla ilgili değişiklikleri sosyal diyalog çerçevesinde sonuçlandırmayı umuyoruz. Bu konu halen bir tasarı taslağıdır. İçeriğiyle ilgili konuşmak veya takvim vermek bu bakımdan güçtür. Ancak, Hükümetimiz bu konuda kararlıdır.

Komisyon Tarafından Yöneltilen Soru ve Komisyonun Yorumu:

Karma İstişare Komitesi bir açıklama yaparak, sosyal tarafların müzakere sürecine daha etkin dahil olmasını talep etti. Bu hususta yorum yapmak isteyebilirsiniz.

Türk Tarafının Yanıtı:

Sosyal tarafların müzakere sürecine katılımı iki aşamada olmaktadır. Öncelikle tarama sürecinde, her ayrıntılı tarama toplantısından sonra, ilgili faslın koordinatörü olan kurum sosyal taraflarla bir toplantı düzenlemekte ve bilgi vermektedir. Müzakere sürecine katılım ise, tarama sürdüğü için henüz tanımlanmamıştır.

Sosyal politika ve istihdam faslı için de, tanıtıcı taramadan döndükten iki hafta sonra, sosyal taraflarla bir araya geldik. Ayrıntılı bilgi verdik; ayrıca, ayrıntılı taramayla ilgili olarak görüşlerini aldık. İlgili tüm kurumlar tarafından sosyal diyaloga son derece önem veriliyor ve devamlı bilgilendirme oluyor.

Ancak, kurumsallaşmış bir durum yok. O yüzden bu toplantıya katılmadılar.

Bu uzun açıklamalar Hükümetin sosyal diyalog ve diğer temel sendikal konularda yapılacak değişiklik konusunda kendine ait bir planı ve hedefi olmadığı gibi, sosyal tarafları müzakere sürecine aktif olarak katmak niyetinde olmadığını oldukça net bir biçimde göstermektedir. Oysa Hükümet başka uluslararası kurumlarla ilişkilerinde gerek içerik gerekse tarih açısından açık taahhütler verebilmektedir24.

Sonuç

AB uyum sürecinde sosyal diyaloga ilişkin uyumun kendisi kadar bu sürecin sosyal diyalog içinde ele alınması da büyük önem taşımaktadır. Ancak Hükümetin yukarıda aktarılan tutumundan "sosyal politika" alanında uyum sürecinde ağırdan alınacağı ve bu süreçte sosyal taraflara bilgi vermekle yetinileceği anlaşılmaktadır. Öte yandan işveren örgütleri de bu ağırdan alma tutumunu desteklemekte, hatta daha da ileri giderek sosyal politika uyumunu son dakikaya bırakmayı savunmaktadırlar. TİSK Yönetim Kurulu üyesi tarafından yapılan bir konuşmada şu görüşler dile getirilmektedir25.

"'Sosyal politika ve istihdam' başlıklı AB mevzuatının Türk mevzuatına yansıtılması alanında bugüne kadar önemli gelişmeler kaydedilmiş olmakla beraber, halen uyum sağlanamamış direktifler ile 2005 AB İlerleme Raporu'nda yer alan eleştiriler paralelinde yapılması gereken düzenlemeler bulunmaktadır.

Bunların büyük bir kısmı, Türk çalışma hayatı ve endüstri ilişkileri sistemi, dolayısıyla ekonomimizin rekabet gücü ve istihdam imkanları açısından kritik öneme sahiptir.

---

[24] Örneğin hükümet 19. stand-by ile ilgili olarak Uluslararası Para Fonu'na sunulan 26 Nisan 2005 tarihli niyet mektubunda sosyal güvenlik ve başka bir dizi yasanın içeriği ve bu yasaların çıkarılması ve yürürlüğe girmesi konusunda açık tarihler bildirerek taahhütte bulunmuştu.

[25] Tandoğan Tokgöz (2005). "Avrupa Birliği Sürecinde Türk Endüstri İlişkileri" Konulu TEBİAT Semineri Konuşması, Çoğaltma, 25 Şubat 2006.

Bu nedenle, sosyal politika ve istihdam alanında mevzuat uyumunun tamamlanması ve uygulamaya konulması için mümkün olan en ileri tarih alınmalıdır. Son genişleme sürecinde birçok ülkenin yaptığı bu alandaki uygulama takviminin tam üyeliğin bir gün öncesine kadar ertelenebileceği göz önünde tutulmalıdır görüşündeyiz."

Ülkemizde sosyal hakların ve sosyal politikanın yüz yıllık serüvenine karşın, AB ve ILO standartlarında sendikal hakların işverenleri "ürkütmeye" devam ettiğini görüyoruz. Üstelik bu görüş, toplu ilişkilerin ve sosyal diyalogun bir tarafı olan üst örgüt (TİSK) tarafından dile getirilmektedir. Sendikalardan ve sendikal haklardan bu "ürküntü" sürdükçe de, sosyal diyalog için uygun bir ortamın doğması beklenemez.

AB müzakere süreci temel hak ve özgürlükler ile onların ayrılmaz bir parçası olan sendikal hakların geliştirilmesi konusunda imkânlar içermektedir. Hükümet ve işveren örgütlerinin sosyal/sendikal uyumu görmezden gelme tutumu karşısında sendikalar, AB organlarının da benimsediği gibi sosyal/sendikal haklarda ILO ve Avrupa Konseyi standartlarını ön plana çıkartmalı ve bunları müzakere sürecinin olmazsa olmaz koşulu haline getirmelidir.

Gerçek müzakere aslında AB ile hükümet arasında değil ülke içindeki toplumsal güçlerle hükümet arasında yürüyecek. Örneğin işveren çevreleri çok uzun yıllardan beri hazırlandıkları AB müzakere sürecinde temel önceliği rekabet gücünün korunmasına vermektedir. İşveren örgütlerine göre, özellikle sosyal politika alanında "rekabet gücünü sekteye uğratacak düzenlemeler" ya görmezden gelinmeli ya da mümkün olduğunca geciktirilmelidir.

AB müzakere süreci toplumsal sınıflar ve güçler arasında ciddi bir çekişme ve mücadele yaratacaktır. Müzakere sürecine iyi hazırlanan, sağlam dosyalara sahip olan ve baskı gücüne sahip taraflar bu süreçte avantajlı olacaktır. Liberal Avrupa ile sosyal Avrupa zihniyeti arasında devam eden gerilimin müzakere sürecine de yansıması kaçınılmaz. Bu noktada sendikalara büyük görev düşüyor. AB tarafından ölçüt olarak kabul edilen ILO standartları; grevli toplu sözleşmeli sendikal haklar, müzakere sürecinde ön plana çıkartılmalı ve bu yönde yığınak yapılmalıdır.

ÖZGÜR MÜFTÜOĞLU

TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİ VE SENDİKALAR

Türkiye'nin 31 Temmuz 1959 tarihinde AET Bakanlar Konseyi'ne yaptığı üyelik başvurusu ile başlayan Avrupa Birliği serüveni uzun yıllar, 1963 yılında Türkiye'nin ortaklık sürecini başlatan Ankara Anlaşması'nın kararları çerçevesinde yürütülmüştür. Türkiye'nin Aralık 1999'da Helsinki Zirvesi'nde "aday ülke" olarak kabul edilmesiyle birlikte, Türkiye-AB ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye'nin AB'ye adaylığına hukuki zemin oluşturan Katılım Ortaklığı Belgesi ve Çerçeve Yönetmelik 2001 yılı başlarında AB Konseyi'nce onaylanmış ve Türkiye de bu belgeler doğrultusunda hazırladığı AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programı, Ekim 2001'de AB Komisyonu'na sunmuştur. Böylece Türkiye, ekonomi politikalarından sosyal politikalara, dış politikadan savunma politikalarına kadar hemen tüm alanlarda iç hukukunu ve uygulamalarını, AB'nin üyelik şartı olarak öngördüğü kriterlere göre "uyumlaştırmayı" taahhüt etmiştir.

Özellikle, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ardından Türkiye, AB üyeliğini içinde bulunduğu ekonomik darboğazdan çıkış için bir kurtuluş yolu olarak görmüştür. Böylece, AB'nin Türkiye'ye üyelik için öngördüğü koşulların yerine getirilmesi, bu dönemdeki hükümetlerin en temel hedefi olurken, üyeliğin getirecekleri ve götürecekleri de toplum tarafından üzerinde en fazla tartışılan konuların başında gelmiştir. Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal yapısı üzerinde böylesine önemli bir etken konumuna gelen AB üyeliği, Türkiye'deki toplumsal sınıflar ve bu sınıfları temsil eden kurumlarda da farklı beklentilere ve endişelere neden olmuştur.

Türkiye'de sermaye sınıfı içerisinde siyasi iktidar üzerinde etkili olan ve uluslararası sermaye ile işbirliği içerisinde bulunan kesim, AB'nin temellerinin atıldığı 1950'li yılların başından itibaren Türkiye'nin Birliğe üyeliği yönünde baskıda bulunmuştur. Bu kesim, Türkiye'nin ilk kez AET Bakanlar Konseyi'ne üyelik başvurusunda bulunduğu 1959 yılından itibaren AB üyeliğini desteklemiştir. Türkiye'nin yeni liberal

politikaları resmen kabul ettiği, 24 Ocak 1980 Kararları ve bu kararları yaşama geçirmeyi amaçlayan 12 Eylül darbesi ile birlikte sermaye, siyasi iktidarı bütünüyle ele geçirmiş ve AB üyeliği konusundaki baskılarını daha da yoğunlaştırmıştır. Bu baskılar sonucunda Türkiye, 1990'lı yılların ortasında üyesi olmadığı halde AB'nin gümrük düzenlemelerini kabul etmiştir. 1999 yılında Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin "aday ülke" olarak kabul edilmesinden sonra da sermaye kesimi, TÜSİAD, TOBB ve TİSK gibi örgütler aracılığı ile AB üyeliği konusundaki bu etkin konumunu sürdürmüştür.

Sermaye kesiminin AB üyeliği konusundaki kesin ve tutarlı yaklaşımına karşılık, sermaye dışı toplum kesimlerinin AB konusundaki yaklaşımı, kendi içerisinde farklılaşmalar ve süreç içerisinde değişkenlikler arz etmektedir. Bu nedenle de "aday ülke" statüsünün verildiği 1999 yılından itibaren AB, özellikle emek örgütleri içerisinde önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir.

Emekçiler ve emek örgütleri arasındaki AB tartışmalarında üyeliği destekleme yaklaşımında olanların argümanları önemli ölçüde, demokrasi ve sosyal haklar konusundaki beklentilere dayanmaktadır. Bu görüşe göre, AB'nin temelini oluşturan ülkeler, işçi sınıfı mücadelelerine sahne olmuştur ve "demokrasinin beşiği" olarak da anılırlar. Öte yandan bu ülkeler, yakın geçmişte refah devleti uygulamalarını da yaşama geçirmiş ve sosyal haklar bakımından en ileri düzeyde yer almaktadır. O halde, AB'ye üye olur ya da üye olmak için gerekli "uyumlaştırma" gerçekleştirilirse Türkiye'de de sosyal haklar ve demokrasi gelişecektir.

Avrupa ülkelerindeki üretim ilişkileri ve sosyal hakları da içeren özgürlükçü demokrasi anlayışını (son 25 – 30 yılı göz ardı etmek koşulu ile) tarihsel süreç içinde ele aldığımızda, AB üyeliğinin bu gelişmeleri sağlayacağı beklentisinde olanlara katılmamak mümkün değildir. Zira, tarihsel süreçte Avrupa topraklarında yürütülen emek ve demokrasi mücadelesi ile bu alanlarda önemli kazanımlar elde edilmiştir. Bunun bir sonucu olarak da AB ülkelerinde çalışma standartları ve sosyal haklar Türkiye'den daha ileri düzeydedir.

Ancak, kapitalist sistemin 1970'lerin başında içine girdiği krizden çıkış için öngörülen yeni liberal politikalar, AB'yi oluşturan ülkeler tarafından da benimsenmiş ve uygulamaya konulmuştur. 1970'li yılların ortalarından itibaren uygulanmaya başlayan yeni liberal politikalar bu ülkelerde de çalışma standartları ve sosyal hakların gelişmesinde önemli etkiye sahip olan refah devleti uygulamaları ve üretim sistemlerinin dönüşümüne neden olmuştur. Böylece, Türkiye'de 1980'de yaşanmaya başlayan sürece benzer şekilde, devletin sosyal işlevi yerini piyasalaşmaya bırakmış, üretim sistemleri ise emek maliyetini en az düzeye indirecek biçimde esnekleştirilmiştir. Bu uygulamaların sonucu olarak da bir taraftan eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi kamu hizmetlerinin bütçe içindeki payı azaltılarak bu alanlar piyasalaştırılmış ya da özelleştirilmiştir. Diğer taraftan ise iş, ücret ve sosyal güvenceyi büyük ölçüde ortadan kaldıran esnek istihdam biçimleri yaygınlaştırılmıştır

Tüm bu koşullar altında diğer kapitalist ülkeler gibi AB ülkelerinde de çalışma standartları ve sosyal haklar, yasal düzenlemeler ve fiili uygulamalar ile önemli ölçüde geriye götürülmüştür. Buna yönelik düzenlemeleri gerek, AB normlarında, gerekse üye ülkelerin iç uygulamalarında görmek mümkündür. Günlük 8 saat olan çalışma süresini denkleştirme uygulaması ile 12 saate kadar çıkarılabilmesini sağlayan 93/104 sayılı direktif, AB normlarının bu yöndeki düzenlemelerine en açık örnektir. Üye ülkelerde kamu hizmetlerinin piyasa koşulları ile işletilmesini öngören "kamu reformu" uygulamaları, kamuda çalışma standartlarının ve sosyal hakların geri götürüldüğünü gösteren önemli örneklerdir. Ayrıca Volkswagen, Opel, Siemens gibi uluslararası tekeller başta olmak üzere birçok işletmede işçi çıkartılması tehdidi ile toplu sözleşmelerle çalışma saatlerinin uzatılmasını ve ücretlerin dondurulmasını da yine bu yöndeki örnekler içine almak mümkündür.

Yeni liberal politikaların AB ülkelerinin demokrasi ve sosyal haklarında yarattığı aşınmanın en açık örneği, bugün kaybedilmekte olan hakların kazanılmasında en temel etken olan sendikal örgütlenmedeki zayıflamadır. Birkaç örnek vermek gerekirse, işçi sınıfı hareketinin doğduğu ülkelerden İngiltere'de 1985-2003 döneminde sendika üye sayısı yüzde 20,4, Fransa'da 1985-1998 döneminde yüzde 44,2, Almanya'da 1991-2003 döneminde yüzde 23,8 oranında azalmıştır. AB'ye yeni üye olan

ülkelerde de gelişme aynı yöndedir. Bu ülkelerden Estonya'da 1985-2003 döneminde sendikalı sayısı yüzde 84, Polonya ve Slovakya'da ise yüzde 70 dolayında azalmıştır (ILO, World Labour Report, 1997 ve EIROLINE, Trade union membership 1993-2003'den Yüksel Akkaya tarafından derlenmiştir).

Öte yandan, AB ülkelerinde çalışma standartları ve sendikal hakların durumu Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu'nun (ICFTU) AB ülkelerindeki temel çalışma standartları ve sendikal politikalarını değerlendirdiği, Ekim 2004 tarihli rapor da bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır*. Bu raporda, Örgütlenme Özgürlüğü ve Toplu Sözleşme Hakkı; Ayrımcılık ve Eşit Ücret; Çocuk Emeği; Zorunlu Çalışma olarak dört ayrı başlık altında 25 AB ülkesinin, imzalamış oldukları ILO standartlarına uygunluğu değerlendirilmiştir.

Raporun, Örgütlenme Özgürlüğü ve Toplu Sözleşme Hakkı başlığı altında özellikle, Birliğe yeni katılan ülkelerin hemen tümünde örgütlenme ve grev hakkının yoğun biçimde engellendiği ortaya konulmuştur. Buna karşılık, diğer ülkelerde de gerekli yasal düzenlemelerin var olmasına karşılık, uygulamada örgütlenme ve grev hakkının kullanımı konusunda ciddi engellemeler olduğu belirlenmiştir. Bu ülkeler içinde, en gelişmiş "demokrasi"ye sahip olduğu düşünülen ülkeler de vardır. Örneğin, Belçika'da grev hakkı, mahkemeler tarafından önemli ölçüde engellenmektedir. Almanya'da kamu çalışanlarının (öğretmenler de dahil olmak üzere) çok önemli bir bölümünün grev hakkı yoktur. İspanya'da yabancı işçilere grev ve örgütlenme hakkı tanınmamaktadır. İngiltere'de yasal düzenlemelerle grevler sınırlandırılmakta, işverenlere bireysel sözleşme yapmaları için işçilere teşvik verme hakkı tanınarak, sendikal örgütlenmeler engellenmektedir.

Raporun Ayrımcılık ve Eşit Ücret başlıklı bölümünde, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Danimarka ve Hollanda da dahil olmak üzere tüm üye ülkelerde cinsiyet ayrımcılığı yapıldığı, kadınların ücretlerinin aynı işi yapan erkeklerden yüzde 30 dolayında daha düşük olduğu belirtilmektedir. Yine birçok ülkede Romanlar ve engellilere yönelik de ayrımcılık yapıldığı ortaya konmaktadır.

---

* *icftu.org/www/pdf/clseuropeanunionenglish2004.pdf (erişim tarihi, 3 Kasım 2004)*

Çocuk Emeği başlığı altında, özellikle yoksulluğun artması ile birlikte, çocukların çok küçük yaşlardan itibaren, çöp toplayıcılığı, ayakkabı boyacılığı, satıcılık, trafik ışıklarında cam yıkama, dilencilik ve fahişelik alanlarında yoğun biçimde kullanıldıkları tespit edilmektedir. Ayrıca, tekstil ve ayakkabıcılık gibi sanayi kollarında da çocuk emeği kullanılmaktadır. Bu uygulamaların en yoğun olarak görüldüğü ülkeler içinde yeni üye olan ülkelerle birlikte, İngiltere, İspanya, Portekiz, İtalya ve Yunanistan da vardır.

Raporun AB demokrasisini anlamamızı sağlayan en çarpıcı bölümü, Zorunlu Çalışma başlığı altında ortaya konulmuştur. Buna göre birçok Avrupa ülkesinde mahkûmlar, özel şirketler için asgari ücretin çok altında (örneğin Almanya'da sadece yüzde 5'i kadar ücrete), sigortasız olarak çalışmaya zorlanmaktadır. Bu uygulamayı gerçekleştiren ülkelerin başında, Avusturya, Almanya, İngiltere, İtalya ve İspanya vardır. Ayrıca, üye ülkelerin birçoğunda özellikle Uzakdoğu, Afrika ve eski Doğu Bloku ülkelerinden getirilen insanların ticareti yapılmaktadır. İçinde çocukların da yer aldığı bu insanlardan kadın ve kızlar fuhuşa zorlanırken erkekler, ağır işlerde birçok zaman karın tokluğuna "köle" olarak çalıştırılmaktadır. Bu ülkelerin içerisinde, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç ve İngiltere de vardır.

AB üyeliğinin Türkiye'deki beklentileri ne ölçüde karşılayabileceği konusunda diğer bir başka referans kaynağı da AB'nin üyelik amacıyla Türkiye'nin yerine getirmesini istediği koşullardır. AB'ye tam üyelik için Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal yapısında köklü bir dönüşümü öngören talepleri içeren belgeler esas olarak, iki temel kritere dayandırılmaktadır. Bunlardan biri, 9-10 Aralık 1991 tarihinde kabul edilen ve 1 Ocak 1993'te uygulamaya konulan "Maastricht Kriterleri"dir. Diğeri ise, 1993 tarihinde Kopenhag Zirvesi'nde alınan ve "Kopenhag Kriterleri" olarak adlandırılan kararlardır.

Maastricht Kriterleri; özellikle ABD ile tek başına rekabet edemeyecek ülkelerin tek bir ekonomik güç haline gelmesini ve ortak bir savunma politikasını hedeflemektedir. Maastricht Kriterlerinin ekonomik birlik olmakla hedeflediği; tek piyasa, tek para birimi ve bağımsız bir Avrupa Merkez Bankası'nın

kuruluşunun yanı sıra yeni liberal politikalar ile ortaya konulan liberalizasyon, özelleştirme ve yeniden yapılanma programlarının, tek tek ulus devletler içerisinde kamu harcamaları ve bütçe açıklarının sınırlandırılmasına yönelik olarak biçimlendirilmesidir.

Kopenhag Kriterleri; AB'nin genişleme sürecinde adaylığa başvuran ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken koşulları belirleyen bir belgedir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır. Buna göre;

> *Siyasi kriterler*: Aday ülkelerde; demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını teminat altına alacak kurumlar varolmalıdır.
>
> *Ekonomik kriterler:* Aday ülkelerde; işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığını, Birlik içinde piyasa güçleri ve rekabetçi baskı ile baş edebilecek kapasiteyi garanti eden kurumların istikrarın sağlamış olmalıdır.
>
> *Topluluk Mevzuatının Benimsenmesi*: Üyelik, aday ülkenin siyasal, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine katılma da dahil olmak üzere üyelik yükümlülüğünü üstlenme yeteneğine sahip olmalıdır. Ayrıca Birliğin, Avrupa'nın entegrasyonu momentumunu muhafaza ederken, yeni üyeleri özümseme kapasitesi de Birlik ve aday ülkeler için önemlidir.

AB'nin üyelik koşulu olarak Türkiye'den isteklerini yansıtan temel belgelerden ilki 8 Mart 2001 tarihinde kabul edilen KOB'dur. KOB'un ikincisi 2003 yılı Mart ayında, sonuncusu ise 9 Kasım 2005 tarihinde açıklanmıştır. Türkiye'den istenen koşulların değerlendirildiği son İlerleme Raporunun tarihi ise 8 Kasım 2006'dır.

Kopenhag Kriterleri, Türkiye'nin "AB üyeliği için önceliklerin belirlendiği bir yol haritası" olarak nitelendirilen KOB'a olduğu gibi yansıtılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'den istekler, siyasi ve ekonomik kriterler ve üyelik yükümlülüklerinin benimsenmesi (Topluluk mevzuatının belirlenmesi) olmak üzere üç başlığa ayrılmıştır.

Türkiye'de emekten yana olduğu iddiasında olup AB üyeliğini savunan kesimlerin temel referansları, KOB'un siyasi kriterleridir. Bu düşüncenin sahiplerine göre Türkiye, siyasi kriterleri gerçekleştirdiğinde demokrasi ve sosyal haklara ilişkin sorunlarını çözümleyecektir. Zira, 2005 KOB'nde de demokrasi ve insan hakları konusunda kamu kurumlarının özenli davranması, azınlık haklarının korunması, sendikal haklar, Kıbrıs meselesi ve sınır sorunlarının çözülmesi konularına yer verilmiştir.

Oysa, KOB siyasi kriterleri yukarıdaki demokrasi ve insan haklarına ilişkin ifadeler yanında kamu yönetimi başlığı altında şu ifadelere de yer vermektedir:

> "Daha geniş etkinlik, mali sorumluluk ve şeffaflık sağlanması amacıyla kamu yönetimi ve personel politikalarındaki reformların takibi.
>
> Özellikle daha önce kabul edilen mevzuatın uygulanması başta olmak üzere, etkin, şeffaf ve katılımcı yerel yönetimin temin edilmesi."

Burada Türkiye'den istenen, AB'den olumlu beklentiler içerisinde olan birçok sendikanın da karşı çıktığı, engellemek için iş bırakma eylemleri, mitingler düzenlediği Kamu Yönetimi Temel Kanunu ve Kamu Personel Reformu'dur. Diğer bir ifade ile kamu hizmetlerini piyasalaştıracağı, kamu emekçilerinin çalışma koşullarını esnekleştirip mevcut birçok hakkı ortadan kaldıracağı için emekçilerin karşı çıktıkları düzenlemeler, aslında AB'nin üyelik için getirdiği koşulların başında gelmektedir.

Buna karşılık, KOB siyasi kriterleri içerisinde sendikal haklar konusunda Türkiye'den istenenler ise "özellikle örgütlenme, grev ve toplu sözleşme hakları olmak üzere tüm sendikal haklara AB standartları ve ILO sözleşmeleri doğrultusunda saygı gösterilmesi" şeklinde son derece muğlâk ve yumuşak bir ifade ile yer almıştır. Ayrıca, sermayenin sendikaları uyumlaştırarak, sosyal hakların ortadan kaldırılmasını meşrulaştırmanın aracı olarak kullandığı sosyal diyalogun güçlendirilmesi ve sendikaların AB'li ortaklarla işbirliğinin kolaylaştırılması istenmiştir.

KOB'un ekonomik kriterler başlığı altında Türkiye'nin yerine getirmesi istenen koşullar, Kopenhag Kriterleri'nin aynı başlık altında yer alan, piyasa ekonomisinin işlerlik kazanması yönündeki amaçlarla bütünüyle paraleldir. Bu bağlamda, Türkiye'den istenen kısa dönemli ekonomik kriterlerden bazıları şunlardır:

"- IMF ve Dünya Bankası ile mutabık kalınan mevcut yapısal reform programının uygulanmaya devam edilmesi ve özellikle kamu harcamalarının denetiminin sağlanması.

- .....mali sektör reformunun uygulanmasının tamamlanması.

- Pazar düzenleyici makamların bağımsızlığının garanti altına alınması.

- Sosyal bileşeni dikkate alınarak özellikle devlete ait bankalar olmak üzere kamuya ait kurumların özelleştirilmesinin hızlandırılması.

- Özellikle enerji, tütün ve şeker alanlarında olmak üzere pazarın serbestleştirilmesinin ve fiyat reformlarının devam ettirilmesi.

- Mali sektör reformunun tamamlanması ve tarım sektörü reformuna devam edilmesi.

- Doğrudan yabancı yatırım akışının kolaylaştırılması ve geliştirilmesi."

KOB'nde orta vadeli ekonomik kriterlerden bazıları ise şunlardır:

"-Özelleştirme programının uygulanmasının tamamlanması.

–Tarım sektörü reformunun tamamlanması.

–Emekli maaşı ve sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğinin temin edilmesi"

Görüldüğü gibi AB'nin üyeliğin gerçekleşmesi için Türkiye'nin önüne koymuş olduğu ekonomik kriterler, bütünüyle yeni liberal politikaların uygulamaya konulması doğrulturundadır. KOB'un Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenme Yeteneği başlığı altında

getirilen ve birçok alanın AB standartlarına uyumlaştırılmasını öngören koşullar da yeni liberal politikaların yerleştirilmesi ve kurumsallaştırılması bakımından ekonomik kriterleri tamamlayıcı niteliktedir.

İlerleme Raporlarındaki değerlendirmelerde de yine yeni liberal politikalar çerçevesinde getirilmesi öngörülen koşullar üzerinden hareket edilmektedir. Bu bağlamda, hükümetin Kopenhag ekonomik kriterlerinin gereği olan piyasa mekanizmasının işler hale gelmesine yönelik tüm yapısal reformlardan övgü ile söz edilirken, henüz gerçekleşmemiş olanlar eleştirilmektedir.

Örneğin, eğitimden sağlığa kadar tüm kamu hizmetlerini ticarileştirdiği ve özelleştirdiği için KESK başta olmak üzere demokratik kitle örgütlerince sürekli olarak karşı çıkılan reformlara ilişkin olarak 2006 yılı İlerleme Raporu'nun Ekonomik Kriterler başlığı altında şu ifadeler yer almaktadır:

"Ekonomik politikalar, uluslararası finans kurumlarıyla gerçekleştirilen anlaşmalar ve bilhassa, IMF'yle yapılan "stand-by" düzenlemesi ve Dünya Bankası'nın "Program Amaçlı Kamu Sektörü Geliştirme Politikası Kredisi" marifetiyle desteklenmiştir. Aralık 2005'de Komisyona sunulan Katılım-öncesi Ekonomik Program, kurumsal kapasitenin oluşturulması ve reformların ileri götürülmesi yönünde önemli taahhütler içermesi bakımından iyi bir ilerleme teşkil etmiştir. Hükümet, siyasi kaygılar nedeniyle zaman zaman yavaşlamalar olsa da, reform yönünde devamlılığı olan bir çizgi izlemiştir."

Öte yandan, yine aynı başlık altında, emekçilerin karşı karşıya olduğu saldırıların en önemlisi olan sosyal güvenlik reformunun Mecliste kabul edilmesi olumlu bir gelişme olarak kabul edilmiş, TÜPRAŞ, ERDEMİR ve TELEKOM özelleştirmeleri de yine başarı olarak gösterilmiştir. Buna karşılık, işgücü piyasalarının katı olması eleştirilmiş, çalışma koşullarının daha da esnekleştirilmesi önerilmiştir.

Gerek KOB'da gerekse İlerleme Raporlarında sosyal politikalar ve sendikalara ilişkin öneri ve değerlendirmelere de yer verilmektedir. KOB'un Ekonomik ve Sosyal Haklar başlığı altında sendikal haklar, "özellikle örgütlenme, grev ve toplu sözleşme

hakları olmak üzere tüm sendikal haklara AB standartları ve ILO sözleşmeleri doğrultusunda saygı gösterilmesi" şeklinde son derece muğlâk ve yumuşak bir ifade ile yer almıştır. Ayrıca, sermayenin sendikaları uyumlaştırarak, sosyal hakların ortadan kaldırılmasını meşrulaştırmanın aracı olarak kullandığı sosyal diyalogun güçlendirilmesi ve sendikaların AB'li ortaklarla işbirliğinin kolaylaştırılması istenmiştir.

İlerleme Raporlarında da özellikle Sendikalar Kanunu ile Toplu Sözleşme Grev ve Lokavt Kanunu'nun ILO standartlarına uyumlu hale getirilmesi ve sosyal diyalogun geliştirilmesi istenmektedir. Bu karşılık 2005 İlerleme Raporu'nda KESK'in daima yetersiz bularak eleştirdiği ve nihayet 2006 yılında çekildiği toplu görüşmelerden olumlu olarak bahsedilmiştir. Ayrıca, 2005 yılı toplu görüşmelerinde KESK'in karşı çıkmasına rağmen kabul edilen ve sendikacılığın en temel ilkelerine dahi aykırı olan sendika üyelik ücretlerine devlet katkısı da yine olumlu bir gelişme olarak kabul edilmiştir.

2006 İlerleme Raporu, sosyal güvenlik reformuna ilişkin değerlendirmeye ekonomik kriterler başlığının yanı sıra İstihdam ve Sosyal Politika başlığı altında da yer vermiştir. Buradaki değerlendirme aynen şöyledir:

"Sosyal koruma alanında, Parlamento, Türk sosyal güvenlik sisteminin bütünüyle elden geçirilmesini teminen, Mayıs ve Haziran 2006 aylarında sosyal güvenlik reformuna ilişkin yasama faaliyetinde bulunmuştur. Böylece basitleştirilmiş, bürokrasisi azaltılmış, herkes için hakların ve sorumlulukların eşit olduğu, 18 yaşın altındaki tüm çocuklara ücretsiz sağlık hizmeti sağlanan bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulmuştur. Reformun amacı sosyal güvenlik sisteminin uzun vadede mali istikrarını sağlamak ve en yoksullara yardımı düzenlemektir. Yeni oluşturulan Sosyal Güvenlik Kurumu'nun idari kapasitesinin iyileştirilmesi sürmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin denetim kapasitesinin güçlendirmesi gerekmektedir."

Görüldüğü gibi AB, kapitalist sistem içerisinde ve onun kuralları ile işleyen bir birlik olarak, kapitalizmin dönemsel koşullarını kendi içinde uygularken, Türkiye gibi diğer ülkelere de bu koşulları üyelik sürecine uyum adı altında uygulatmaya

çalışmaktadır. Türkiye, Cumhuriyetin kurulduğu dönemden bu yana kapitalist sistem içerinde yer almayı benimsemiş bir ülkedir. Bu bağlamda da daima kapitalist sistemin dönemsel koşullarına kendi toplumsal yapısını da zorlayarak eklemlenme gayretinde olmuştur. Çok partili döneme geçiş, 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbeleri de bu eklemlenme sürecine önemli katkı sağlamıştır.

Özellikle, 1999 Helsinki Zirvesi'nde "aday ülke" statüsünün alınması ile birlikte hızlanan AB'ye uyum süreci içerisinde, 12 Eylül 1980'le birlikte başlayan kapitalizmin yeni liberal dönüşüm koşullarına entegrasyonun tüm kurum ve kurallarıyla yerleştirmesi hedeflenmektedir. Türkiye'nin ilişki içerisinde olduğu IMF ve DB gibi kapitalist sistemin uluslararası kurumları ile birlikte ulusal ve uluslararası sermaye bu süreci yakından takip etmekte ve desteklemektedir.

Zira her ne kadar emekçi kesimlerin, tüm ekonomik ve sosyal haklarını ortadan kaldırmaya yönelik olarak 12 Eylül 1980 darbesi son derece önemli bir katkı sağlamıştır. Ancak, tüm baskılamalara karşılık emekçilerin ellerinden alınmak istenen hakları öylesine geniş boyutlu ve emekçiler için öylesine önemli kayıplar içermektedir ki sadece baskı yoluyla bu sürecin tamamlanması mümkün değildir. Bu bakımdan, başta emekçiler olmak üzere geniş toplum kesimlerinin bu sürece ikna edilmesi gerekmektedir. Türkiye'de ulusal ve uluslararası sermaye ile IMF, DB gibi kurumların ikna kabiliyeti, daha önce uygulamaları nedeniyle önemli ölçüde azalmıştır. İşte bu noktada, emekçilerin temel talepleri olan sosyal ve demokratik haklara daha ileri düzeyde olduğu düşünülen AB'ye üyelik süreci üzerinden Türkiye'nin kapitalist sisteme entegrasyonu düşüncesi uygulamaya konulmuştur.

Sermaye kesiminin AB üyeliği konusundaki kesin ve tutarlı yaklaşımına karşılık, sermaye dışı toplum kesimlerinin AB konusundaki yaklaşımı, kendi içerisinde farklılaşmalar ve süreç içerisinde değişkenlikler arz etmektedir. Sermaye dışı toplum kesimleri içerisinde emekten yana olan parti ve demokratik kitle

örgütleri ile sendikalar arasındaki AB üyeliğine yönelik yaklaşımları şu üç ayrı başlık altında toplamak mümkündür:

- Demokrasi, insan hakları ve sosyal haklar konusunda gelişmeye neden olacağı düşüncesiyle AB üyeliğini destekleyenler,

- Ulusal menfaatlere zarar vereceği düşüncesiyle AB üyeliğine karşı olanlar,

- AB'yi sınıfsal bir bakış açısıyla değerlendirip, AB'nin bir kapitalist örgütlenme olduğu ve emekçi sınıfa yönelik bir tehdit unsuru oluşturduğu düşüncesini savunarak AB'ye karşı olanlar.

İlk grupta yer alan ve AB üyeliğini demokrasi, insan hakları ve sosyal haklar konusundaki beklentiler üzerinden destekleyen görüş, bugün özellikle birçok demokratik kitle örgütü ve sendika tarafından da kabul görmektedir. Bu görüşe göre;

> "AB'nin temelini oluşturan ve "demokrasinin beşiği" olarak da anılan ülkeler, işçi sınıfı mücadelelerinin ve bu mücadelelerle elde edilen özgürlükçü demokrasi anlayışının ortaya çıktığı ve yerleştiği bir coğrafyada yer almaktadır. Öte yandan bu ülkeler, yakın geçmişte refah devleti uygulamalarını yaşama geçirmiş ve hâlihazırda da sosyal haklar bakımından diğer ülkelere göre ileri bir düzeydedir. O halde, AB'ye üye olunur ya da üye olmak için gerekli "uyumlaştırma" gerçekleştirilirse Türkiye'de de sosyal haklar ve demokrasi alanında önemli bir gelişme sağlanacaktır. Ayrıca, AB üyeliği ile birlikte Türkiye'de sol ve emek hareketi Avrupa solu ve emek hareketi ile bütünleşerek daha etkin bir konuma ulaşacaktır."

AB üyeliğinin Türkiye'nin birlik ve bütünlüğüne zarar getireceği düşüncesinde olan ve bu nedenle AB üyelik sürecine karşı olanlar kendilerini "milliyetçi" ve/veya "ulusal sol" olarak tanımlayan kesimlerdir. Bu kesimler, "sınıfsal bir bakıştan ziyade AB'yi bir emperyalist birlik ve Türkiye Cumhuriyeti'ni bölmeyi amaçlayan bir yapılanma" olarak değerlendirmektedir. Kimi sendikalarca da desteklenen bu değerlendirmeler, AB ile ilişkilerde yaratılan

beklentilerin gerçekleşmemesi ve dış politikaya ilişkin konuların gündeme gelmesi üzerine özellikle 2006 yılından itibaren yaygınlık kazanmıştır.

AB'yi bir kapitalist örgütlenme olarak tanımlayan görüş ise AB'nin kapitalizmin dönemsel koşullarının uygulanması ve yaygınlaştırılması konusunda önemli bir işlev üstlendiği düşüncesindedir. Bu düşüncenin savunucularına göre;

> "Özellikle Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından yeni liberal politikalar AB üzerinde son derece etkin hale gelmiştir. Böylece, AB ülkelerinin sahip olduğu sosyal politikalar süratle aşınmış ve Avrupa işçi sınıfı ve sendikalar baskı güçlerini önemli ölçüde kaybederek yeni liberal politikaların öngördüğü uzlaşmacı bir yöne girmişlerdir. Bu süreçte Avrupa içerisinde emekçiler önemli hak kayıplarına uğrarken, üyelik için öngörülen uyum mekanizmaları sayesinde aday ülkeler de kapitalizmin yeni liberal sürecine eklemlenmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda, Avrupa işçi sınıfı ile en yakın düzeyde ilişkiler desteklenmekle birlikte bunun AB çatısı altında gerçekleşmesine karşı çıkılmalıdır."

Türkiye'de sendikaların AB üzerine bakışları özellikle birinci ve ikinci görüş üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda, DİSK, Hak İş ve KESK 2000'li yılların başlarından bu yana birinci sırada yer alan demokrasi, insan hakları ve sosyal haklar konusundaki beklentiler üzerinden AB üyelik sürecini desteklemiş ve AB ile birlikte çeşitli çalışmalarda bulunmuşlardır. TÜRK-İŞ ve Türk Kamu-Sen ise uzun yıllar ikinci görüşü yani, ulusalcı bir değerlendirmeyi benimseyerek AB'ye karşı çıkmışlardır. Ancak, son birkaç yıldır bu iki konfederasyon da diğer örgütlerle benzer gerekçeler üzerinden AB üyeliğini desteklemektedir. Bu durumda, gerek 2821 sayılı yasa çerçevesinde örgütlü bulunan konfederasyonlar, gerekse 4688 sayılı yasa çerçevesinde kurulu bulunan konfederasyonların tümü örtük ya da açık biçimde AB sürecini desteklemektedir.

Sendikalardan AB üyelik sürecine yönelen destek büyük ölçüde emekçiler üzerinde AB üyeliğinden kaynaklanacak beklentileri de arttırmaktadır. Ayrıca sendikalar, AB konusundaki bu düşünceleri ile mevcut siyasi iktidarlarla da ortaklaşmaktadır. Bu koşullarda sendikalar adına önemli tehlikeler ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri AB üyelik sürecinde Türkiye'nin önüne konulan (KOB, İlerleme Raporları, Çerçeve Yönetmelik vs.) belgeler ile sendikaların diğer politikaları arasında çelişkiye düşmeleridir. Bu bağlamda, özelleştirmelere karşı olan bir sendikanın aynı zamanda savunduğu AB üyeliği için özelleştirmelerin koşul olarak getirilmesi gibi birçok çelişkili örnek ortaya çıkmaktadır. Bu ve benzeri çelişkiler sendikalara yönelik güvenin daha da sarsılmasına yol açabilecektir. Öte yandan, AB üyeliği doğrultusunda yaratılan beklentiler büyük ölçüde abartılıdır. Zaman içinde bunların gerçekleşmemesi de sendikalara yönelecek tepkiyi ve güvensizliği arttırıcı bir unsur olacaktır.

Sendikaların AB üyelik sürecine yönelik "mutlak destek" yaklaşımı ile ortaya çıkabilecek güvensizlik hali ve tepkiler, başta emekçiler olmak üzere geniş toplum kesimlerinin örgütlülükten daha da uzaklaşmasına neden olacaktır. Bu ve benzeri koşullar içerisinde geniş toplum kesimlerinin aşırı milliyetçi ve dinci akımların etkisi altına girdiği yönünde pek çok örnek mevcuttur. Zira benzer tepkiler, AB ve AB'nin de desteklediği politikalara tepki olarak birçok gelişmiş AB ülkesinde de görülmektedir.

Bu süreçte, AB'nin ve onun görüntüsü altında da yeni liberal politikaların toplum tarafından kabullenilmesi amacıyla başta sendikalar olmak üzere toplumun çeşitli kesimlerini temsil eden ya da bu iddiada bulunan örgütlerle işbirlikleri yapılmaktadır. Sendikaların tarihsel işlevi, toplumsal sınıflar arasındaki mücadelede işçi sınıfının temsil etmek ve işçi sınıfı mücadelesini örgütlemektir. İçinde bulunduğumuz dönemde de sendikaların bu işlevlerini hakkıyla yerine getirmeleri, işçi sınıfının koşullarını ve ihtiyaçlarını doğru belirleyip, sınıf perspektifi içerisinde yürütecekleri mücadeleye bağlıdır.

KAYNAKÇA

Akkaya, Yüksel. "Avrupa Birliği ve Sosyal Politika", AB Üyelik Sürecinde Türkiye'de Siyasal, Sosyal Yaşam ve Çalışma İlişkileri, Workshop 16-17 Nisan 2005, DİSK-Gıda İş Sendikası Yayını, Eylül 2005, (83-102).

Gülmez, Mesut. *Sendikal Haklarda Uluslararası Hukuka ve Avrupa Birliği'ne Uyum Sorunu*, Belediye İş Yayınları, Ankara 2005.

Müftüoğlu, Özgür–Çetin, Rana. *Ücretlilerin Avrupa Birliğine Bakışı*, DİSK GIDA İŞ Sendikası Yayını, Ocak 2007.

Müftüoğlu, Özgür. "Avrupa Birliği'nde Çalışma Standartları ve Sosyal Haklar", *İktisat Dergisi*, sayı. 454, Ekim 2004, (76-79).

www.icftu.org/www/pdf/clseuropeanunionenglish2004.pdf (erişim tarihi, 3 Kasım 2004)

www.disk.org.tr

www.hakis.org.tr

www.kesk.org.tr

www.turkis.org.tr

www.petrol-is.org.tr

www.kamusen.org.tr

www.memursen.org.tr

MEHMET TÜRKAY

Konuşmaları dinledik, şimdi bundan sonra bu konuşmalar üzerinden ve esas itibariyle de tabii ki bizim bu toplantıların ana meselesi olan AB sürecinin sendikalara nasıl etkide bulunduğu meselesini merkeze alan genel bir değerlendirme yapmak üzere bu toplantıyı yapıyoruz. Dolayısıyla, söylediğim çerçeveyi akılda tutarak konuşabilirsek, ve zamanı iktisatlı kullanırsak çok iyi olur, buyurun Yücel bey. .

YÜCEL TOP

Çok teşekkürler. Şimdi Aziz arkadaşımızın da, Özgür hocamızın da söylediklerinin birbiriyle taban tabana zıt gibi gözükse de aslında bazı konularda bir paralellik taşıdığını düşünüyorum. Müsaade ederseniz ben de Musa Bey'in söylediği gibi uzun yıllar dışarıda yaşayan ve 1985 yılından beri Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun yönetim kuruluna katılan bir arkadaşınız olarak bu süreç içersinde parça parça gördüklerimi anlatayım. Bir kere Aziz'in yapmış olduğu sendikaların AB müzakere sürecini yeterince değerlendiremedikleri görüşüne tamamen katılıyorum, bu şeyden bile görülebilir yani yıllardır Brüksel'de TÜSİAD'ın çok mükemmel bir binası var, personeli var Bahadır Kaleağası gibi yetenekli temsilcileri var, İHK'nin var, TOBB'un var, İhracatçılar Birliklerinin hepsinin son derece iyi çalışma koşullarında personelleriyle birlikte bütçeleriyle birlikte yerleri var ve bu süreç içerisinde lobi yapmaları son derece normal ve kolay kendi açılarından. Sendikalar açısından böyle bir şey yok. Bir işte DİSK'in kapalı bulunduğu dönemde, ben vardım o da zaten dayanışma amaçlı bir var oluştu. Süreci etkilemeye yönelik bir niyetimiz böyle bir çabamızda yoktu sadece cezaevinde bulunan arkadaşların ve kapalı bulunan DİSK'in kurtarılmasıyla ilgili bir dayanışma çalışmasıydı. Bildiğiniz gibi DİSK Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na üye değildi, ama üyelik talebinde bulunmuştu, DİSK kapalıyken ve arkadaşların bir bölümü de zaten cezaevinden yok yeni çıkmışlardı, sonuçta DİSK'in Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na üyeliği konusunda çaba sarfettim, DİSK'in temsilcisi olarak, 85 yılında Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na üye olduk. Daha sonra TÜRK-İŞ 88 yılında, arkasından 97 yılı Aralığında da HAK-İŞ ve KESK üye oldular. Böylece Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na dört üye katılmış oldu Türkiye'den. Burada bir kere şöyle bir şeyi hatırlamamız

lazım ki bu AB dediğimiz oluşum dinamik gelişen bir oluşum yani şöyle düşünmüyorum zannetmiyorum da bu işin kurucuları oturup ya şöyle bir Avrupa kuralım şöyle yapalım falan diye düşünmediler, AB'nin temel kuruluş amacı aslında ekonomik bir alan yaratmaktı. Gerçekte kafalarında her ne kadar ütopya olarak böyle uzun vadeli bir siyasi birlik oluşturulması vardıysa da asıl kuruluş amacı özellikle demirin, kömürün, çeliğin birleştirilip bunların artık savaş edilebilir bir halden çıkarılması amacını taşıyordu. Bu anlamda AB'nin bütün politikalarında kapitalist bir yaklaşıma sahip olması son derece normal, burada verilen mücadele yani Avrupa Sendikal hareketinin vermeye çalıştığı mücadele zaten aslında bu. AB'nin bir de sosyal boyutunun oluşturulması mücadelesi. O bakımdan şu anda canlı ve sürekli gelişen bir mücadele hiçbir ülkede yok. Özgür hoca da söyledi işte, AB direktiflerinde Türkiye'ye dayatılan şeyler, bunlar zaten son derece normal şeyler. Çünkü biz kapitalist bir birliğe girmeye çalışıyoruz, hani burası sosyalist bir topluluk değil, bunu bilmek durumundayız. Ancak burada bizim bilmemiz gereken başka bir şey daha var onu da Aziz arkadaşımız vurguladı. Bu görüşmelerin hiçbirinde yani katılım ortaklığı belgesi yazılırken kimler görüşüyor. Türkiye'deki bürokratlarla Avrupa Birliğindeki komisyondaki bürokratlar görüşüyor, sendikaların orada bir katılımı yok, orada kimse yok Yani sürece müdahale edemiyoruz, edemiyoruz derken etme şansımız yok değil var da, öyle bir örgütlenme öyle bir niyetimiz yok veya o tür bir örgütlülük içersinde değiliz. Şimdi işverenler her geldiklerinde bu bir şekilde duyuruluyor, geçen gün büroya bir davetiye geldi Türkiye Büyükelçisi resepsiyon davetiyesi göndermiş ve diyor ki TOBB Genel Başkanı Sayın Rıfat Hisarcıklıoğlu'nun Brüksel'de bulunması nedeniyle verdiğimiz resepsiyona, İKV başkanı geldiği zaman büyükelçi resepsiyon veriyor işte komisyonları falan filanları çağırıyor TOBB başkanı gelince aynı şey TÜSİAD başkanı gelince aynı şey. Ancak, bizim sendikacılarımız sendika başkanları gelir, gider kimsenin haberi olmaz. Yani böyle bir niyetleri de yok, galiba olmaması belki de daha iyi ama zaten böyle bir niyette yok. AB'ndeki politikaları etkilemek orada bir mücadele oluşturmak, ama eğer şimdi Aziz arkadaşımızın söylediği gibi Türkiye AB ile yürüttüğü bu müzakere süreci bize bir katkı sağlayacaksa ancak müzakere süreci katkı sağlayacak. Eğer bir gün tam üyelik hedefi gerçekleşirse bundan sonra yapılacak bir şey yok, ne yapılacaksa bu saatten üyeliğin gerçekleşeceği zamana kadar yapılabilecek. Bu süreç içerisinde

Türkiye'de ülkemizde değiştirilebilecek şeylerin değiştirilmesi mümkün. Belki günün ilerleyen saatlerinde AB ile ilgili düşüncelerimi söylerim. Müsaade ederseniz Uluslar arası Çalışma Örgütü'yle ilgili bir şey söyleyeyim. DİSK'in 1981'de kapatılmasından sonra 17 yıl sürekli Uluslar arası Çalışma Örgütü toplantılarına gittim ve her sene de Türkiye'yi gündeme aldım, kara listeye alma gibi moral yaptırımlardan başka bir şey olmadı Uluslar arası Çalışma Örgütü'nün. Ama eğer AB Anayasası geçmiş olsaydı, kabul edilmiş olsaydı bu Aziz'inde söylemiş olduğu gibi temel haklar şartı, o anlamda yaptırımı olabilecek bir şeyler olabilirdi. İşte burada bizim sendikalara eleştirilerimden biri de bizden hiç kimsenin katılmaması, Romanya'dan, Bulgaristan'dan bile üç dört otobüs dolusu adam geldi ama bizden kimse gitmiyor katılmıyor.

MEHMET TÜRKAY

Teşekkür ederiz. Gaye Yılmaz'ı bu toplantıya, sendika çalışanı olarak çağırmadık, bu konuda çalışan bir uzman olarak çağırdık. Bu konuda çok ciddi deneyimleri olan bir arkadaşımız, muhtemelen söyleyeceği şeyler vardır kendi adına. Buyurun Gaye hanım.

GAYE YILMAZ

Herkese merhaba. Öncelikle Aziz Bey'in konuşmasında değindiği bir konuya önemli bulduğum için ben biraz daha açıklık getirmek istiyorum. Temel haklar sözleşmesi bu meşhur anayasanın arasında bir altyapı çalışması anayasadan bir hayli önce başlamış bir çalışma; ama şu anda ETUC'un anayasayı destekleme nedeni olmasının ötesinde ilk yayınlandığında bizzat Avrupa Sendikalar Konfederasyonu tarafından kıyasıya eleştirilmiş bir sözleşmedir. Bu sözleşmede beklenen hiçbir değişiklik yapılmadığı halde Avrupa Sendikalar Konfederasyonu gidilen süreci o kadar umutsuz görmüştür ki hiç anayasa olmamasındansa kötü bir anayasayı tercih etmiştir. Bağlayıcılığı olmamasının da ötesinde aslında bu sözleşmede Avrupa vatandaşlığının tek tek her birinin kendi ülkelerinde bugüne kadar sahip oldukları temel kamu hizmetlerinin ve emekli olmak kamusal emeklilik hakkının bile bu sözleşmede yer almayışıydı asıl sorun Avrupa Sendikalar Konfederasyonu için. Temel haklar sözleşmesi ilk yayınlandığında bu boyutlarıyla şiddetle eleştirmişti. Bu boyut

giderilmedi bu eksiklik giderilmedi temel haklar sözleşmesi anayasaya dahil edilme kararı alındı ve fakat anayasa süreci çok umutsuz bir boyuta girince, ETUC bütün rezervlerini geri çekmek zorunda kaldı ve sanki sorunsuz bir temel haklar sözleşmesiymiş gibi artık konuşulmaya başlandı. Oysa o sorunların hepsi bugünde devam ediyor. Bir diğer durum Aziz Bey çok haklı olarak Lahey Case'e değindi ama benim Avrupa'daki gidişat açısından çok daha önemli bir gösterge olarak gördüğüm Danish Case diye bilinen Danimarka olabilir. Avrupa'nın nereden nereye geldiğini en iyi gösteren olaydır. İki üç yıl kadar önce iki Danimarkalı işçi arkalarına Danimarkalı işverenlerin desteğini alarak onların üzerinden Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne dava açtılar. Danimarka devleti aleyhine, açılan dava şuydu, 1950 savaş sonrasından beri Danimarka'da işçiler büyük oranda bütün hepsi değil ama sendikaların çok güçlü olduğu işletmelerdeki işçiler işe başlarken önce sendikaya üye oluyorlar ve ondan sonra işe girişleri yapılıyor. Bu sendikanın gücüne bağlı ama yasada yeri olan Danimarka yasasında da yeri olan bir şey. Sendika yeterince güçlüyse bu olabilir dediği bir olay. İki işçi buna karşı çıkıyor ve diyorlar ki bizim örgütlenmeme hakkımız ihlal edildi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi böyle bir hakkı ilk kez tanıyor ve aslında işçi haklara geçiyor bir önemli karar olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararında da yerini alıyor bu durum. Bu Avrupa'nın nereden nereye geldiğinin bence en iyi gösteren davadır. Ayağımın tozuyla Cenevre'de İLO konferansından geliyorum. 25 ülke herkesin söz ettiği gibi kara listede, ben ona utanç listesi diyorum herkes başka bir isim koyuyor. Evet Yücel Bey'in söylediği doğru, bu senelerce Türkiye'nin tartışıldığı bir yer her sene değil ama sanki üç dört sene ortalamada bir Türkiye listeye giriyor, bu sadece sendikaların lobisiyle de alakalı değil, son derece politik bir süreç. Ha lobilerin etkisi yok mu elbette var, sıfır değil ama esas olarak Yücel Bey'inde altını çizdiği gibi politik bir olay. Ama bunun ötesinde ben tesadüfen bir tek gün izleyebildim tartışmalardan, iki gelişmiş ülke, erken kapitalistmiş ülke vardı kara liste içinde benim izlediğim durum bu. 25 liste çıkacak hepimiz göreceğiz içinde AB ülkeleri olacak biliyorum; ama benim izlediğim örneklerden biri de İngiltere'ydi. Eğer biz burada Avrupa'da homojen bütün AB vatandaşlarının yararlanabildiği sosyal haklardan söz ediyorsak yanlış yapıyoruz diye düşünüyorum. Çünkü İngiltere delegesi söz aldığında şunları söyledi: British Airways grevinde ve diğer pek çok grevde

grev sırasında işten çıkarmalar yaşanıyormuş, İngiltere'de şu anda bu en temel sendikal hakların ihlalidir. Ve demek ki bu alanda bir AB direktifi yok, zaten biliyoruz olmadığını ama neden homojen bir şey varmış gibi konuşuyoruz bu kısmını ben anlamıyorum. Sendika üyesi olmayanlara daha yüksek ücret uygulaması yapılıyormuş İngiltere'de, yani bizdeki pratiklere son derece benzeyen pratiklerin İngiltere'de de olduğunu görüyoruz ve şu anda İngiltere'de İLO'nun izlemesi altında. Benim iki konuşmacıda da Özgür hocamda biraz daha fazlaydı ama iki konuşmacıda da önemli bir eksik boyut gördüm sunumlarda. Sermaye birikim sürecinin kendisi hiç yokmuş gibi tartıştık biz meseleyi şu ana kadar. Bence çok önemli, örneğin Türkiye hiç AB'ye girmiyor olsaydı ben eminim Özgür Hocamın böyle düşünmediğinden ama şöyle bir soruyu sorma ihtiyacındayım daha iyi anlaşılması için Türkiye hiç AB sürecinde olmasaydı Türkiye'de kamu yönetimi reformu olmayacak mıydı sosyal güvenlik reform edilmeyecek miydi e iş yasası esnekleşmeyecek miydi? Benim cevabım hepsi olacaktı. Türkiye AB'ye girmeseydi de bunların hepsi olacaktı. Bu cevap aynı zamanda AB yanlısı görüş için de geçerli, AB sayesinde bir şeylere kavuşacağımız inancıyla da ilgili. Eğer Avrupa'da bugün bu kadar hızlı bir gerileme varsa bütün ülkelerde bunu ne tek başına AB'nin kendisiyle açıklayabiliriz ne genişleme süreciyle yalnızca açıklayabiliriz; ama biz kapitalizmin geldiği bir aşamayla sermaye birikiminin ulaştığı bir aşamayla bunu açıklamak zorundayız. Süreçle ilgili bir birey olarak beni çok sevindiren bazı şeyler de var, ve arada bir kendi kendime gizli bir şekilde iyi ki AB Türkiye'den bunu istemiş dediğim olaylar var. Bir 28 Nisan'ı hep birlikte yaşadık hep birlikte tartıştık bunu dedik ki darbe miydi değil miydi, muhtıra mıydı değil miydi acaba neydi arkadan pek çok uzmanı, hukukçu uzmanı da dinledim başka uzmanları dinledim televizyonlarda ve şunu öğrendim. Türkiye'de artık eskiden olduğu gibi darbelerin yapılamayacağını, çünkü AB'nin Türkiye'den ordusunun gücünü azaltmasını istediğini öğrendim, bir vatandaş olarak mutlu oldum. Ama şunu bilerek mutlu oldum, AB Türkiye'den böyle bir şey talep ettiyse, yazık oldu şu Türk insancıklara birazcık demokratikleşsinler, bir daha böyle şiddetli darbeler yaşamasınlar diye istemediği için bilerek mutlu oldum. AB tamamen kendi politik askeri çıkarlarıyla bağlantılı olarak Türkiye'den bunları talep etti ama bu benim bireysel çıkarlarımla da örtüştü, kapitalizmde bu her zaman olabilir. Zaman zaman

toplumun veya bireylerin çıkarlarıyla burjuvazinin veya devletin çıkarları örtüşebilir ve böyle bir durumda sırf ikisi örtüştü diye toplumsal çıkarlardan vazgeçmemeliyiz diye düşünüyorum. Sınıf mücadelelerinin ve birikim sürecinin sonucunda pek çok şeyin etkilendiğini ve değiştiğini düşünüyorum. Bugün Çin'de de, en kötü dediğimiz ülke çalışma standartları açısından Çin'de de ciddi yasal değişiklikler geliyor. AB'yle hiç ilgisi yok Çin'in. Yasaları neden değiştiriyor Çin? Çünkü onlarda farkında gelmekte olan tehlikenin, kapitalistleşen bir buçuk milyarlık bir ülkede eğer çalışma yasalarını düzenlemezseniz çok ciddi toplumsal tehditlerle karşılaşırsınız. Türkiye'de benzer bir süreçten geçiyor, Türkiye'ye de ciddi yatırımlar gelmeye başlıyor, eğer yasalarımız değişiyorsa bu birtakım sendika yasalarında bile değişme umudu belirdiyse bunu yalnızca AB süreciyle açıklamak yerine biraz daha derinine gitmek gerektiğini düşünüyorum. Daha sonra tekrar söz alırım ama şimdilik bu kadar.

NAİL SATLIGAN

Komşum konuşmuşken bende konuşayım dedim. Şimdi bazı konularda bir hafıza tazelemesine ihtiyaç var diye düşünüyorum. Bazı arkadaşların zihninde AB sosyal Avrupa'nın tecessümüdür yani somutlaşmasıdır ete, kemiğe bürünmesidir diye bir anlayış olduğunu sezer gibiyim. Şimdi öyle değil yani eskiden Avrupa vardı sonra AB kuruldu, sosyal Avrupa denen bir kavramın gerçekliğin değil kavramın ortaya çıkması ikisinin arasında bir yerdir.

Yücel Top haklı bir vurgu yaptı kapitalist bir birliktir burası dedi girmeyi istediği için. Yani kapitalist Avrupa'ya bir de bir olasılık olarak bir potansiyel olarak sosyalist Avrupa söz konusu olabilir. Sosyal Avrupa nedir bende bir hamasettir, laftır yani bir kuruntudur. Şimdi AB bu Avrupa ülkelerinin hepsinde aşağı yukarı şu ya da bu derecede mevcut olan bir sosyal devlet boyutunu olumlu yönde mi etkilemiştir olumsuz yönde mi etkilemiştir. Bence bu önemli bir soru, sendikaların gelişmesinin, sendikaların gücünün, kudretinin, nüfusunun Avrupa ülkelerinde olumlu yönde mi etkilemiştir, olumsuz yönde mi etkilemiştir. Olgular tartışma götürmez. AB sendikaları da sosyal hakları da olumsuz yönde etkilemiştir. AB'nin bir derinleşme süreci var. Yani demin bir konuşmacı söyledi, belki başlarda sadece bir ortak pazar kurulması fikri vardı siyasi birlik yoktu;

ama bir siyasi birlikte derinleşen sürecin derinleşen bir boyutu olarak az sonra eklendi. Ben şu tespiti yapmaktan kendimi alamıyorum. AB süreci derinleştikçe sosyal haklar ve sendikal hareketin gücü azalmıştır, eksilmiştir, bu konuda çarpıcı bir örnek vereyim. 1980 yılında o zamanki adıyla Batı Almanya istihdam alanında emek piyasasında normal çalışma koşulları, normal istihdam koşulları altında çalışan yani süresiz kısa süreli değil uzun süreli ya da süresiz iş sözleşmesiyle ve tam gün olarak çalışan işçilerin oranı % 80 civarında. Bugün bu % 80, % 50'nin altına düşmüş durumda, bu durumun, sendikaların üye sayısını, sendikaların yeni üye kazanma imkanlarını, sendikaların toplumdaki güç ve etkisini azalttığı tartışma götürmez bir gerçek. Bilmiyorum yani sendikal hareketin içinden gelip de bu eğreti koşullarda çalışan işçilerin mücadele kapasitesi daha yüksektir, sendikalaşma potansiyelleri daha yüksektir diyecek olan birisi var mı, bence yoktur. Bu şununla ilgili bir şey, yani AB dünya kapitalizminin en önemli merkezlerinden bir tanesi olarak Amerika'ya ve Japonya'ya karşı rekabet içinde bir geride kalmamak uğraşı veriyor ve AB bir kurumsal yapı olarak Avrupa ülkelerinin tümünü yani Anglo Sakson modeli deniyor, bunu kabul edelim. Angola Sakson benzetmesini başka ülkeleri yani reen kapitalizmin reen kapitalizm denilen ya da kıta kapitalizmi kıta avrupası denilen ülkelerin Angola Sakson modeline benzetmenin kurumsal aracı olarak işlev görmektedir, dinamik bu yöndedir. Şimdi bu açıdan bakacak olursak ben belki bazılarına çarpıcı gelebilecek, ters gelebilecek bir tezi formüle edeyim. Potansiyel bir AB üyeliği Türkiye'de sendikal hareketin hak ve özgürlüklerinin imkanlarını, kabiliyetlerini hareket serbestisini, hareket alanını genişletmez daraltır, şimdi sabit olarak, statik olarak bakacak olursak yani AB'nin bir fotoğrafını çekelim, bir ortalamasının fotoğrafını çekelim ve diğer taraftan Türkiye'nin fotoğrafını çekelim sendikal hareketin tabii olduğu mevzuat açısından elbette. AB'nin ortalaması bu doğu Avrupa ülkelerini de kapsar yine Türkiye'den daha yukardadır, ilerdedir. Ama böyle bir şey var yani sendikal hareketin gücü, sendikal hareketin bu güce dayanarak öncülük ettiği, harekete geçirdiği toplumsal mücadeleler mevzuatla bir ilişki içinde ama bu tekelci başkalarını, başka faktörleri dışlayıcı birebir bir ilişki değil bunu göz önünde tutmak gerekir. Yani pekala şöyle bir durum olabilir, mevzuat liberalleşebilir yani serbestleşebilir, özgürleşebilir ama sendikalar bu özgürleşen mevzuat içinde üye kaybeder, güçsüzleşir, toplumsal mücadeleler azalabilir, bugün Avrupa'da

görülen durum budur. Burada, herkes gençliğinden filan örnekler veriyor. Biz bu işlerle uğraşmaya başladığımızda mesela Fransa, denirdi ki CFDT sendikaların güçlü olduğu bir yer 1968 olayları milyonlarca, milyonun üzerinde işçi yalnız greve çıkmakla kalmıyor, fabrikaları işgal ediyor politik bir saikle CFDT var. Bir de sosyalistlerin elinde sendikalar var, daha küçük bir federasyon ya da konfederasyon dün bir arkadaşa sordum, sendikalaşma oranı % 10 civarıymış İskandinav ülkelerinde % 80 civarında onun birtakım tarihi ve özgün sebepleri var. Son derece liberal bir mevzuat içinde olabilirsiniz ama grev sayısı sıfıra yaklaşık, üye sayısı azalmaya devam ederse, sizin toplumsal ağırlığınız ihmal edilir gibi bir anlama gelir. Çünkü siz AB'ne bütünleştikçe Gaye'nin sözünü ettiği kapitalist birikim dinamiklerinin belirleyici, karşı konulmaz, ezici etkilerine daha çok maruz ve tabi kalırsınız. Bu noktada bir köprü kurmak için şunu söyleyeyim, Türkiye sendikal hareketinin dünya sendikalar tarihine muhtemelen geçebilecek en parlak başarıları 1967-1977 aralarında yaşanmıştır. 77 sonrasını tam bilmiyorum, ama bir kriz dönemiydi sanayide vs.daralma vardı. Ama 67 DİSK'in kuruluşu sonraki genişleme bütün bu süreçte DİSK kapitalist sistemin muhalif sendikal federasyonu olarak kimliğini ortaya koymuştu, kuruluşu esasen kapitalizme karşı olduğunu söyleyen, ima eden ya da en azından kitlelerde o izlenimi uyandırmış ve Türkiye İşçi Partisi'nin adeta yan örgütü gibiydi. Üst düzey yönetimlerinde önemli bir çakışma yani örtüşme vardı, sisteme muhalif bir kimliği vardı ve en göz alıcı örgütlenme başarılarını sağladı. Benim korkum şudur ki, emeğin özgürleşmesi taleplerini AB gibi sonuna kadar kapitalist, neo liberal bir çerçeve içine girmekle bağdaştıran bir sendikal hareket bu muhalifliğinden sıyrılıp, sıyrıldığı ölçüde de toplumda gerçekten etkili ve nüfuzlu olma imkanlarını yitirir ve yaptığı sendikacılığa, kitle sendikacılığı, sınıf sendikacılığı falan gibi başka fiyakalı bir isim bulsa bile bir ücret sendikacılığına kendini mahkum eder. Teşekkür ederim.

MEHMET TÜRKAY

Biz teşekkür ederiz.

KUVVET LORDOĞLU

Teşekkür ederim. Ben çok küçük bir şey ilave edeceğim Nail'in sözlerinden hareketle Fransa'daki sendikaların, sendikal hareketinin gücünün bugün geldiği nokta gerek % 10 civarında hatta belki % 9 falan, ama bir şeyi gözden kaçırmamak lazım. O da şu; yani bunu sırf sendika üyeliği olarak karşılaştırdığımız zaman düşük bir orandır ama % 80 ve % 90 civarında toplu iş sözleşmesinden yararlananlar bulunmaktadır, yani sendikal haklardan yararlananların oranı bir hayli yüksek % 90 civarındadır, sendika üyesi değildir, bu bizdeki uygulamayla karşılaştırıldığı zaman tabii çok farklı bir durum ortaya çıkartıyor. Bizdeki sendika üyesiyle toplu sözleşmeden yararlananların oranı hemen hemen aynı olmakta. Bir ikinci noktada şu galiba, çok küçük bir şekilde yani sendikal hareketin evet bir krizde olduğu söylenebilir dünyadaki genel çerçeve içinde baktığımız zaman ama burada da Nail'inde çok iyi bildiği gibi çok hızlı bir değişim var. Sendikaların sadece üye sayıları açısından baktığımız zaman da üye sayıları artan ülkeler, bir hayli yükselten ülkeler, azalan ülkeler de var yani genel olarak sendikal hareket krizde diye bir kanıya kapılmayacak verilere de kısmen sahibiz. Nitekim sendikal hareketin yapı değiştirdiği kitle sendikacılığı, sınıf sendikacılığından daha farklı bir yapıya dönüştüğü noktasında birtakım gelişmeler var. Güney Afrika'da işte Hindistan'da vs. ülkelerdeki örnekleri, sendikal hareketin örneklerini bu masanın etrafında oturan herkes aşağı yukarı biliyor evet benim sözlerim bu kadar, ben burada kesiyorum.

MEHMET TÜRKAY

Sürekli sağ taraftan konuşuyoruz dengeli bir şekilde dağıtalım. Buyurun Atilla bey.

ATİLLA ÖZSEVER

Teşekkür ederim. Ben de şeyi merak ediyorum doğrusu. Avrupa'daki sendikal hareketin sınıf mücadelesi içersindeki yeri nedir, ne değildir. Gerçekten ciddi bir sınıf mücadelesi perspektifiyle mi hareket ediyorlar o konuda da endişelerim var. En son aldığımız bilgilere göre şu anda Almanya'da VERDİ Sendikası'nın Telekom'da yaptığı bir grev var, işte aşağı yukarı bir hafta'yı geçiyor sanıyorum grev. Bu greve çıkış nedeni aşağı yukarı 50 bin işçinin başka bir aynı işverene bağlı taşaron

işyerlerine dağıtımı, % 40 ücretlerin düşürülmesi ve çalışma saatlerinin uzatılması üstüne. Böyle bir grev başladıktan sonra bu grevin hakikaten AB'nde sendikal hareket açısından ciddi bir mihenk taşı olacağı, eğer bu grevde bir yenilgi söz konusu olursa Avrupa'daki sendikal hareket açısından da olumsuz bir durumun, bir sürecin yaşanacağı ifade ediliyor. Bu grev süreci sırasında yine geçen hafta posta işçileri de, onlar da 28 bin işçinin işten çıkarılması söz konusu imiş, posta işçileri VERDİ'nin Telekom'daki grevine destek vermek amacıyla birtakım eylemlere girişiyorlar. Şimdi ilaç işçileri de yine hepsi VERDİ sendikasının bünyesinde, bu büyük sendika bünyesinde yer alan bu kanatta da bir hareketlenme var, eylemler var fakat sendika bu üç tane oluşumu bu üç grevi yahut üç mücadeleyi birleştirmiyor. İşçilerin talepleri ise birleştirip daha ciddi bir şekilde işverene karşı tepki koymak ve bu anlamda da sendikaya eleştiriler var. Dolayısıyla bu örnek ne kadar AB'nde sendikal hareket için bir örnek olabilir ama böyle gelişmeler de var, dolayısıyla yani Avrupa'daki sendikaların da sınıf mücadelesi sürecindeki pozisyonları nelerdir onunda üzerinde durulması gerekir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

AHMET SELAMOĞLU

Sadece bugünkü değil ama süregelen birkaç toplantıda da bu tartışmaların belirli bir zemine oturtulması, çerçeve oluşturması açısından özellikle ön konuşmalar büyük önem kazanıyor. Bu konu aslında çok çeşitli açılardan ve farklı tartışmalarla biçimlenebilecek bir konu. Yani bir tarafta AB, bir tarafta bir sendikal hareket, işçi sendikacılığı. Dolayısıyla şimdi Türkiye açısından burada bir ön kabulümüz olmalı. Peki bu ön kabulümüz ne olacak? Yani önümüzde Aziz'le, Özgür'ün yaptıkları ve aslında birbirinden farklı gibi duran tebliğleri var. Ama iki tarafta da çok haklı eleştiriler veya beklentiler var. Dolayısıyla biz AB sürecini bir birlikle sonuçlanma beklentisiyle mi, bunu ön kabul olarak kabul ederek mi ele alacağız; bu kabul üzerinden mi Türk sendikal hareketi ne olacak, buradaki beklentiler nasıl biçimlenecek tartışması yapacağız. Mesela Türk sendikal hareketi açısından Özgür'ün söylediği o kafa karışıklığı içersinde nasıl bir şey arıyoruz? Burada bir tercih mi koyacağız? Ya da Aziz'in söylediği gibi müzakere süreci başladıktan sonra bu evet, hayır tartışması bir kenara mı itildi? Yücel Top'da aynı şeyi söyledi, bu müzakere sürecinde beklentiler nereye oturacak ?

Yani bir ön kabulü belirlemek aslında bu toplantı açısından sanki önemliymiş gibi geliyor bana. Burada birkaç şey söyleyeyim. Bana göre AB'nin kafası çok karışık tabii Nail hocanında söylediği gibi 67-77 önemli. Gerçekten otuz yıllık bir dönemden bahsediyoruz, Türkiye'de bu süreçte sendikal hareketin hiçbir alanda stratejisinin olmadığı gibi bir durum tespitini yaparsak aslında çok da büyük haksızlık yapmayız. Öbür taraftan AB'nin de bir kafa karışıklığı var bana kalırsa. Örneğin Sosyal Avrupa, evet AB bu anlamda aşındırılıyor çok haklısınız ama, bu aşındırma çok güçlü bir sosyal devlette yaşanıyor, yani bunun süregelen bir aşınma olduğunu biliyoruz. Türkiye'de ise hiç böyle olmamış, güçlü olmamış bir sosyal devlet meselesi tartışıldı. Mesela bu tartışmalarda dikkatimi çeken AB'nin tabiri caizse iki noktada önemli bir ihale yaptığını düşünüyorum. Bunlardan bir tanesi sosyal boyutta AB'nin kendisine ait bir müktesebat oluşturma ya da uyumlulaştırma/ harmanizasyon sorunu var. 1990'ların başından beri bu tartışmalar vardı olmadı. Burada bir İLO çabası var oradan sağlam bir temel bulmaya çalışıyor, fakat gerçekten çok ciddi karmaşa var. Bu bana bir tür ihale meselesi gibi görünüyor. Mesela bazı yargı kararlarında falan AB kendi süreçlerini biçimlendirecek önemli kararlar alıyor; ama burada da kafa karışıklığı var, Danimarka örneğinde olduğu gibi. Ama öte taraftan da mesela emeklilerin örgütlenme hakkını tanıyan bambaşka gelişmeler yaşanıyor. Yani çok karmaşık bir süreç ve bu nedenle AB diye konuşmak da çok tehlikeli oluyor. Ekonomik politikada ise sorun gayet açık Özgür'ün koyduğu gibi İMF, Dünya Bankası falan. Burada Özgür'ün eleştirilerine katılıyorum çok haklı, çok ciddi duyarlılıklar bunlar. Ama o da söylendi, yani eğer AB süreci olmasaydı da Türkiye kapitalist dünyaya entegre olacaktı, bu kararı Türklerin karar vermediği de çok açık, Dolayısıyla ben bir ön kabulümüz olması gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

KADRİYE BAKIRCİ

Benim Nail hocama büyük saygım var. Kendisini uzun senelerdir tanıyorum, çalışmalarını okuyorum Hatta yanında konuşmaya da korkuyorum ama şimdi korkmayayım artık değil mi. Hoşgörüsüne sığınarak farklı düşündüğümü söyleyeceğim. Çünkü ben de aslında Gaye Hanım gibi düşünüyorum. Yani bu süreci doğrudan AB'yle açıklamaktan ziyade genel olarak kapitalist sistemin ulaştığı bir nokta olarak okumamız gerektiğini

düşünüyorum. Örneğin genel olarak sendikalaşma oranındaki azalmayı alalım. Şimdi hepimiz biliyoruz ki teknolojik gelişme diye bir olay var. Teknolojideki bu gelişme sonucunda çalışma ilişkilerinde çok ciddi bir değişim yaşanıyor. Bu değişim sonucunda, artık mesela yurtdışında bulunduğunuz zaman şunu görüyorsunuz, iş yerleri evlere taşınıyor, insanlar artık evden çalışıyorlar dolayısıyla insanların tabii örgütlenmeleri vs. çok zor oluyor. Bir de esnekliğe sürekli karşı çıkılıyor ya da mevzuatta bunun düzenlenmesine karşı çıkılıyor, düzenlenmese bile bu çalışma biçimleri zaten öyle bir noktaya geldi ki bunu düzenlemediğiniz zaman olmasına engel olamıyorsunuz. Dolayısıyla bunu göz ardı etmemek gerekiyor. Şimdi AB, Sosyal Hakları ve sendikaları olumsuz etkilemiştir dedi Nail Hoca. Ben Türkiye açısından bunun böyle olmadığını düşünüyorum. Daha iki hafta önce hükümet AB ve İLO sayesinde sözleşmeli personelin örgütlenme hakkını tanıdı. İki hafta öncesine kadar sözleşmeli personeli sendikalı yapmayacağız diye büyük bir direnç vardı. Aslında sözleşmeli personele örgütlenme hakkı tam anlamıyla ancak kamu personel reformu doğru dürüst yapılır, memur kavramı daraltılırsa gerçekleşecektir. Çünkü ancak bundan sonra geri kalan bütün kesime de toplu sözleşme hakkı da tanımak zorunda kalacaklar bunu söyleyeyim. Dolayısıyla ben bir hukukçu olarak çok etkilendim AB sürecinden. Zira 1930'lardan bu yana yürürlükte olan pek çok mevzuat AB'nin bastırması sayesinde çok kısa bir sürede değişti. AB'ye üye olduktan sonra artık Türkiye'de şu olmayacak bu olmayacak diyorum ve bazen ben de Gaye Hanım gibi hissedebiliyorum. Gerçi bazen yanıldığımda oluyor. Çünkü mesela Hırant Dink olayı gibi cinayetin bir daha olmayacağını düşünüyordum oldu. Yani büyük yanılgılar da olabiliyor. Dolayısıyla şimdi sendikalaşmada sıkıntılar var, bunun yarattığı sorunlar var. Ama mesela şöyle bir ihmal var, mesela sendikalara kadın üye edinme konusunda büyük bir ihmal var. Türkiye'de bu konuda hiçbir çaba yok. Halbuki Avrupa sendikalarına baktığımız zaman kota uygulamaları var kadınlar yönetimde yer alsınlar diye % 50'ye yakın kotalar uygulanıyor, üye sayısını arttırmak için çok ciddi çalışmalar yapılıyor. Ben de sendikaların kreş ve gündüz bakım evleri açmasını öneriyorum. Bence sendikalar ve konfederasyonlar kadın üye sayısını arttırırsa genel örgütlenmelerini de genişletebilirler. Çünkü kadınların istihdama katılması önünde çok büyük engeller var. Kadınların büyük bir oranı kreş ve gündüz bakım evleri olmadığı için

çalışamıyorlar, çalıştıkları zamanda zaten sendikalı olamıyorlar çünkü aile sorumlulukları var vs. Dolayısıyla bu kota uygulaması gerekli. Mesela DİSK'in tüzüğünü inceledim ve kota meselesinin ihmal edilen konulardan biri olduğunu gördüm. HAK-İŞ'in web sayfası DİSK'in web sayfasından çok daha iyi. Açtığınız zaman kadınlarla ilgili şiddete karşıyız, şuna karşıyız, kadın hakları vs. diye dünya kadar spotlar var, sizde yapın Perihan Hanım sizi engelleyen ne var? Yani sizde de, yani DİSK'in web sitesinde maço bir görüntü var açıyorsunuz hiçbir şey yok, tüzükte bir şey yok, büyük bir hayalkırıklığı. Bir de şunu söyleyeceğim çevrilen bütün uluslar arası sözleşmelerin gözden geçirilmesi gerekiyor tercüme hataları var. Bu çevirilen metinlerde aslında hep çalışanlardan bahsediliyor ama Türkçeye çevrilirken hep işçi olarak çevriliyor, aslında bunun çalışanlar diye düzeltilmesi gerekiyor. Bir de hep söylüyorum yine söyleyeceğim, çeşitli bürokratik birimlerde büyük bir cehalet var, yani uluslar arası sözleşmeleri bilmiyorlar, Avrupa Hukuku Mevzuatını bilmiyorlar. Çeviri yaparken yanlışlar yapılıyor ve de farklı birimler arasında koordinasyon eksikliği var. Mesela Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Personel İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığı ve Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı arasında koordinasyon olmadığı için cehaletten kaynaklanan mevzuata da yansıyan birtakım engeller var. Bir de bu gençlerin örgütlenmesi meselesinde mevzuatta engeller var, sendikalar gençleri üye yapmak istiyorlarsa yine sendikalar kanununun söz konusu maddelerinin değiştirilmesi yönünde baskı oluşturulmalı diye düşünüyorum. Çok teşekkür ederim.

GAYE YILMAZ

Kayıtlara geçeceği için benim için bu yanlış anlaşılmayı düzeltmek çok önemli. Kadriye Hanım benimle aynı fikirde olduğunu söyleyerek başladı fakat ben konuşmam sırasınca bu olayı, yani Türkiye'deki değişimi ne teknolojiyle açıkladım, ne de AB'ne üyelik sürecimizle açıkladım tam da tersi bunu sermaye birikiminin kendisiyle açıklamak gerektiğini söyledim yanlış anlaşılmaktan çekinirim.

Sözünü ettiğiniz yasa değişiklikleri AB üyeliğiyle bağlantılı şeyler değil. AB'nin Türkiye'den sözleşmeli personele sendikalaşma hakkı falan tanıyın diye talepleri yok, çünkü bunlar AB içinde de hak olarak tanımlanmış alanlar değil. Bakın geçmişten beri DİSK

olarak Birleşik Metal İş sendikası olarak biz Avrupa sendikalarından şunu istiyoruz, lütfen diyoruz şu komisyonla bir görüşün ve sendikal hakları da temel talepleri içine almalarını isteyin. Siz ise sözleşmeli personele örgütlenme hakkının sadece iki hafta önce tanındığını söylüyorsunuz. Komisyonun ilerleme raporunda da sendikal haklara genellikle yalnızca bir iki satırla, çok sınırlı olarak yer veriliyor. Hele ki örgütlenme hakkı neredeyse hiçbir zaman telaffuz bile edilmeyen bir konudur.

MEHMET TÜRKAY

Biz önce zamanı bir ayarlayalım, şimdi şu an iki konuşmacı cevap hakki dolayısıyla söz istiyor, dolayısıyla ben şöyle başlayacağım Ahmet'in bir sözü var Galip hoca var sonra size vereceğim tabii.

AHMET ÖNCÜ

Ben Nail hocanın formüle ettiği noktadan gireceğim ve çok kısa bir gözlemde bulunmak istiyorum. Özgür'ün sunuşuyla bir bağ kurmaya çalışacağım, yanlış anlamadıysam tez şuydu; kağıt üstünde hukuki bir doküman olarak işte kapitalist bir siyasi oluşumun yani burjuva hukukunun çerçevesiyle birtakım haklar, özgürlükler verilebilir dedi hocamız. Ve bu anlamda, Türkiye, çalışma hayatını düzenleyen yasaların, sendikaların sosyal haklarını düzenleyen yasaların çok ötesinde birtakım kazanımlar belki sağlayabilirdi değil mi? Fakat sonuç itibariyle, fiiliyatta bu, işçi sınıfının ve onun örgütlerinin güçlü, etkili ve yani toplumda etki yaratabilecek ve sınıf adına işçi sınıfının adına öne çıkabilecek örgütler olmasını da engelleyebilirdi. Bu sürecin gidişatından çıkarttığı sonuç buydu. Ben bunun bu müzakere sürecinin başlamasıyla birlikte zaten çoktan oluştuğunu düşünüyorum, onu da Özgür'ün sunuşundan çıkartıyorum.Sendikaların şu anda eylemleriyle dört beş konuda sürecin müdahili olduklarını görüyoruz: özelleştirmeler, sağlık reformu, kamu yönetim reformunda vd. Bu da bize sendikaların pratikleri ve düşünceleri arasında bir kopuş yaşandığını, yani işçi sınıfının örgütlerinin yani sendikaların eylemleriyle o eylemliliğin ifadesi olan bu müzakere sürecine katılım tarzı arasında bir kopukluk olduğunu gösteriyor. Ben yanlış anlamadıysam bu çıkıyor. Buna göre, eğer ki ola ki biz tam üye olursak ileride bir tarihte bu kopukluğun daha da artacağını düşünmemiz lazım. Çünkü o zaman işçi sınıfının kendiliğinden

eylem koyabilme ve kendi çıkarını kendi adına tanımlayabilme olanakları ortadan kalkacak bu zaten gidişattan da anlaşılıyor. Bir de ikinci bir şey hatırlatacağım. Bugün gazetelerde çıktı, dün TÜSİAD'çılar çok ciddi açıklamalar yapmışlar. Mustafa Koç'un Hürriyet'in ilk sayfasında bugün yayınlanan beyanatında Türkiye'de siyasi bir akıl tutulması olduğundan bahsediliyor ve M.Koç'a göre bu akıl tutulmasının kendisini dışa vuruş tarzı, toplumun yüzünü Batıya dönmesi. Bu beyanat sanki bir tür Avrupa'dan uzaklaşma. Bunu çoktandır fark ediyordum. TÜSİAD mensuplarının ifadelerinde AB'ne tam üyelik gibi bir iddia pek yer almıyor. Sabancı Holding olsun başka şirketler olsun onların yöneticileriyle çalıştığım üniversite arasında birtakım çalışmalar oluyor, işte küreselleşme, dünya ekonomisi, Avrupa ekonomisi gibi dersler veriyoruz. Geçenlerde yine böyle büyük bir şirketin bir CEO'su ağzından şunu kaçırdı herkesin önünde. Avrupa'dan gelen birçok iş ortağının huzurunda "Türkiye'nin AB'ne tam üye olması Türkiye'nin çıkarına değildir , sizin de çıkarınıza değildir, çünkü biz bunu istemiyoruz" dedi. "Türkiye AB'ye üye olduğunda işgücü maliyetleri burada da artacak ve bu durum bizim rekabet üstünlüğümüzü kaybetmemize neden olacak" dedi. Ben bunu TÜSİAD'da çok net olarak gözlememiz gerektiğini düşünüyorum. TÜSİAD tam üyelik hedefiyle ilgili çok ciddi bir çıkış yapmıyor dikkat ederseniz. Başka bir deyişle TÜSİAD temsil ettiği sınıfın çıkarları doğrultusunda mevcut Türkiye'deki düzenlemeleri yani rejimi, birikim rejimini Gaye arkadaşımızın söylediği gibi birikim rejiminin mantığı çerçevesi içine kendi sınıf haklarını, sınıf gücünü pekiştirmeye çalışıyor gibi geliyor bana. O yüzden bu da dikkate alınmalıdır, yani sendikal hareket açısından AB sürecinin bir boyutu gibi geliyor bana. Teşekkür ederim.

GALİP YALMAN

Bence işin bu boyutundan, bir paradoks diye ifade edeyim aslında demokrasi piyasa ilişkisi ya da kapitalist çerçevede Türkiye gibi ülkelerin demokratikleşmesiyle kapitalist gelişmesi arasındaki ilişkiye gelmeliyiz. Aslında diğer tartışmalarda bunun içinde dönüyor benim görebildiğim kadarıyla. Şimdi bu bize de özgü değil. Dünya kapitalizmi ya da geldiğimiz nokta itibariyle de başka ülkelerde de başka biçimlerde de yaşanıyor. Dolayısıyla da Gaye Yılmaz arkadaşımızın söylediği gibi son derece olağan bir şey. Yalnız asıl konu, AB üyeliğinin ya da potansiyel üyelik gerçekleşir veya gerçekleşmez ama şu an yaşanan ve önümüzdeki

belki bir on-onbeş yılda devam edecek sürecin bu neo liberal denilen stratejide AB'nin belirlediği ölçüde Türkiye'deki koşulları nasıl etkileyeceği meselesi. Şimdi Nail, bir karşı öneri getirdi, olumsuz etkileyeceği üzerinde şimdi öyle söylemekte de sakınca yok birçok insanında belki paylaştığı bir şeydi. Aziz arkadaşımız da başka bir şey söylüyor. Birinci saptamayı yadsımadan yani kapitalistleşme sürecinin getirdiği özellikler çerçevesinde bugünün dünyasında her şeye rağmen AB üyeliğinin o müzakere sürecinin işçi sınıfı ve çalışanlar lehine olumlu değişiklikler getireceği beklentisi. Şimdi bu ikisine bence birbiriyle bağdaşmaz şeyler olarak bakmamak lazım; ama bu tabii öncelik verdiğimize bağlı bir şey. Dolayısıyla Türkiye burjuvazisinin AB üyeliği çerçevesinde mutasavver şeylere karşı olduğunun hiç bugüne ait bir göstergesi de yok. 1977'lerden söz edildi. 1977'lerdeki proje içinden de baksanız o gününün koşullarında da, daha sonra 1980 sonrasının koşullarında da işçi, işveren ilişkilerinin belli bir biçimde kendi istedikleri bir biçimde düzenlenmesinde amaçlarına ulaşmak için her şeyi yaptıkları ve bu yönelimlerini bozacak şeylere her zaman karşı çıktıklarını biliyoruz. Özellikle, 1987-90 başvuru sürecinde de bu çok netti. O günün koşullarında Türkiye'nin en Avrupacı topluluğuydu işveren örgütleri. O zaman AB yanlısı gözüken İKV'nin başkanlarının, yöneticilerinin açıklamalarına bakın, bir noktaya kadar AB'nden yanadırlar, bir noktadan sonra karşıdırlar bunu açıkça söylerler. Bugünde bunun böyle olması Aziz'in sözü ettiği çelişkilerin ortaya çıkması da çok da anlaşılır bir şeydir. Ama bunun içinde bunu zorlamanın ve birtakım mevzuat değişikliklerinin çalışan kesimler açısından olumlu yönlerinin olduğunu söylemenin de bence ileriye dönük olarak işçi sınıfının kendi özgürleşmesi açısından bir çelişkili yanının olduğunu da zannetmiyorum bugünün koşullarında. Çünkü bunu yapmazsak işçi sınıfının konumunu düzeltiriz ya da kriz daha keskinleşirse bir sonraki dönemde daha başka tür mücadeleleri vermek için önümüz açılır tezinin bugüne kadar çok denendiğini düşünüyorum. Bugüne kadar da fazlaca bir sonuç alıcı noktada da olduğumuzu da zannetmiyorum. Başka ülke deneyimlerine baktığımız zaman her ikisinin de mümkün olduğunu görüyoruz. Yani Kuvvet Lordoğlu'nun söylediğinin de bir gerçekliği var, Fransa örneğini verdi ya da Brezilya vb. ülkelerdeki son 30 yıllık deneyimler çerçevesinde de sendikal hareketin aldığı kendine özgü yapılar var. Dolayısıyla Türkiye'de de AB'ye girme sürecinin mevzuat değişikliklerinin olumlu sonuçlarından siyasi sonuçlar mutlaka

çıkarmak da gerekli. Başa dönersem demokratikleşme mücadelesinden amaç sosyalizm mücadelesinin hemen doğrudan otomatik sonuçları olur diye bakarsanız yanılırsınız; ama kapitalist gelişme süreci içersinde de çalışan kesimlerin bugünkünden daha farklı birtakım haklara sahip olması için mücadele etmekte de ben çelişkili bir yan görmüyorum.

PERİHAN SARI

Teşekkür ederim. Aslında Galip hocadan sonra konuşmak benim için çok yararlı oldu çünkü söylemeye çalıştığım ya da tartışmanın başından beri kafamdan uçuşan şeyleri toparlamak konusunda bana ön açtı. AB süreciyle ilgili benim de kafam karışık. AB süreciyle ilgili evet, hayır ya da karşıtlık, yandaşlık konumlarının yeterli bir pozisyon olup olmadığını hep sorguluyorum. Sendikalar açısından da bunun böyle olup olmadığını, bunun sendikaların durumlarını tanımlamaya yeterli olup olmayacağını sorguluyorum. Çünkü bu Yücel beyin söylediği gibi gerçekten AB kapitalist bir süreç sonuçta bir kapitalist bütünleşmeyi hedefleyen, kurumsallaşmayı hedefleyen bir süreç, dolayısıyla işçi sınıfının başlattığı bir proje değil, bir ütopyanın gerçekleşmesine dönük bir hareket değil, bir oluşum değil. Dolayısıyla sendikaların evet ya da hayır biçiminde konumlanması bir sürecin karşısında ya da dediğim gibi karşıtlık yandaşlık boyutunda konumlanması ne kadar etkili ya da belirleyici olur. Türkiye'deki bu süreç içinde en önemli sorunlardan birinin bence bir gelişmişlik ya da az gelişmişlik sorunu olduğunu düşünüyorum, bu sermaye içinde böyle emek örgütlenmesi içinde böyle. Emek örgütlenmesi açısından belki gelişmişlik değil ama yeterli güç örgütleyememek gibi bir sorundan söz edilebilir, konu böyle tanımlanabilir belki. Gerçekten bu süreçte belirleyici olmak için güçlü olmak gerekiyor, bu süreç sendikaların iradesi dışında yürüyen bir süreç, sonuçta bu karşı karşıya olduğumuz bir olgu. Belki Özgür Müftüoğlu'nun sunuşunda üçe ayırdığı o kategoriyi bu süreci olgu olarak kabul etmek gibi bir dördüncü kategoriyle de tamamlamak gerekiyor, çünkü böyle bir olgu var ve bu yürüyor sonuçta. Ama bu sürecin içinde yer alarak belirleyici olmak ve bu belirleyicilik sürecini de mücadeleye dayandırmak gerekiyor. Mücadelenin temel araçlarından biri de güç, sendikalar güç örgütleyemiyorsa eğer bu süreç içinde ya da bu süreci belirleyecek boyutta bir güçleri nitel ve nicel güçleri yoksa sorun

bence oradan kaynaklanıyor diye düşünüyorum. Bu noktada DİSK adına Ankara'da birçok çalışmayı izliyorum, birçok toplantıya katılıyorum bürokraside yürütülen çalışmaları izliyorum, müzakere süreciyle ilgili çalışmalar da bunlardan biri. Yürütülen çalışmalar, bürokrasinin biraz önce ekrana yansıtılan ilerleme raporları, katılım ortaklığı belgesi, oradaki ifadelerin tümü Yücel Bey'inde vurguladığı gibi yerinde bir biçimde bürokrasinin ifadeleri. İlerleme raporları buradan giden bilgiye dayalı olarak Brüksel'den tekrar Türkiye'ye gönderiliyor, dolayısıyla o ifadelere biz müdahale edemiyoruz, o ifadeleri değiştiremiyoruz, o ifadeleri dönüştüremiyoruz. Bu süreç bize ancak şu noktada yansıyor: hukuk ve yasal mevzuat. Bir AB yönergesinin ya da Avrupa müktesebatının Türkiye'ye uyarlanması söz konusu olduğu zaman önümüze bir yasa taslağı geliyor ve bu yasa taslağı AB yönergelerinin AB müktesebatını içermiş olarak aynı zamanda geliyor, ya da Dünya Bankası ya da İMF doğrultusundaki çeviri taslakları olarak geliyor. Ancak bu noktada bize sorulursa sendikalara sorulursa sosyal taraf olarak tanındığı konumda görüşleri alınırsa sendikalar bu konuya müdahil olma durumunda kalıyor. Ya da kamu reformunda olduğu gibi işte yine bir direnç örgütleyerek bunu gerçekleştirmek mümkün olabiliyor. Bu noktada da parçalı bir mücadele yöntemi söz konusu kamu çalışanları kendi çıkarları doğrultusundaki bir konuya tepki veriyorlar, işçi sendikaları işte 4857'de olduğu gibi çalışma yaşamının esnekleştirilmesi konusunda tepki veriyor, buna memurlar yeterince destek vermiyor, ya da diğer örneğin hekimler bu konuya yeterince destek vermiyor ama kendi alanlarına dönük bir müdahale söz konusu olduğu zaman parçalı bir direniş ya da mücadele söz konusu oluyor. Sorunun bence bütünsel olarak görülmesi gerekiyor ve ne olup bittiği konusunda başkalarının tasarımı olan bir konunun bizce de algılanması, doğru tanımlanması ve mücadele boyutunun da doğru yönlendirilmesi gerekiyor ama ben gene de sormak istiyorum, bu mücadele süreci nasıl yönlendirilebilir yani bu konumda sadece dinleyici olarak çağrıldığımız oturumlarda yaptığınız karşı çıkışlar yeterli olmuyorsa bu süreç nasıl yönlendirilebilir. Teşekkür ederim.

Bu kamu sendikalarına aidatların devlet tarafından verilmesi konusunun ilerleme raporunda olumlu bir şey olarak gösterilmesini anlamadığını söyledi. Bunun üzerine KESK Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na yazı yazdı, bunun anti demokratik bir şey olduğunu anlattı ve buna karşı çıktı, bende bu metni götüren kişiyim, bunu savunuyorum. CFDT'den gelen bir arkadaşımız var Claida Carru, ne var dedi bizde aidatlarımızı devletten alıyoruz, devlet bizimde paralarımızı ödüyor dedi. Yani bir ülke için doğru gibi gözüken bir şeyin başka bir ülke için doğru olmayacağını bilmemiz lazım. Gaye arkadaş bu Danimarka'daki belediyede çalışan iki otobüs işçisi yanlış hatırlamıyorsam sendikaya üye olmaya zorlandığı için dava açtılar, orası için yanlış bir şey, peki bizde böyle bir şeyi kabul eder miyiz. Türkiye'de iş yerine giren herkes sendikalaşmalı diye bir kural getirilse karşı çıkmayacak mıyız, evet mi diyeceğiz, yani şimdi aslında o senin söylediğin mefhum halîfinden geliyor, şimdi bize üye olmaya zorlarlarsa kabul ederim diyorsanız ona bir şey söylemiyorum, çünkü Türkiye'yede böyle eğilimler olduğunu TÜRK-İŞ'den birçok sendikadan duydum ben. İşyerine efendim sendikalaşmayı zorunlu hale getirsin bak bakalım nasıl oluyor, böyle bir şeye bizim demokrat olarak karşı çıkmamız lazım. Şimdi CFDT'yle ilgili müsaade ederseniz ben bir şey söyleyeceğim, Tabii 1970'li yıllarda, Nail hocanın verdiği tarih olan 77'ye kadar DİSK çok iyiydi ondan sonra ne oldu. Tesadüfi olarak Abdullah Baştürk'ün DİSK'in genel başkanı olarak seçildiği döneme denk gelen süreçte, -o dönemde Türkiye'de çevrilen bütün sosyalizmle ilgili kitaplar Sovyetler Birliği kaynaklı-, hiç kimse mesela İtalya'da CTL diye yine İtalyan Komünist Partisi'ne yakın bir sendikanın bulunduğunu ve CFDT'den çok daha güçlü olduğunu bilmiyordu. DİSK içerisinde ben 76'dan beri çalıştığım için ve nelerin çevrildiğini, işçilere nelerin dağıtıldığını çok iyi bildiğim için bunu söylüyorum. Sovyetler Birliği kaynaklı yayınlar özellikle DİSK içerisinde yayınlandı durdu, söylemek istediğim oydu. Şimdi CFDT büyük bir sendikaydı ikibuçuk milyon üyesi vardı şimdi altıyüz, yediyüz bine düştü , bunun bir sürü nedenleri var; ama Fransa'daki sendikalar hep söyleyip duruyorum Fransa'daki sendikaların kuzey sendikacılığıyla karşılaştırılmaması lazım. Kuzey sendikacılığı aidat sendikacılığı ve güney sendikaların hepsi İtalyanlar dahil militan sendikacılıktır. Başka türlü demek

olanakları olsaydı onu derdim. Yani mesela iş mahkemeleri vardı. Bunlara işçi ve işverenlerin temsilcileri katılır, seçimler yapılırdı. Sendikaların oradaki etkisi % 67' idi. Kuvvet hoca söyledi toplu iş sözleşmesinden yararlanan işçi sayısı % 80'dir. Aidat ödeyen işçiler doğrudur, azdır ama aidat ödeme ile sendikanın politikalarına uyma, onları kabul etme oranı birbirinden farklıdır. Ben hep şunu söylüyorum siyasi partilerinde toplum içerisindeki üye sayıları CHP'nin 800 bindir, 600 bindir ama Türk halkı adına konuşur sendikaların da bu konuda üyeleri az olabilir ama işçi sınıfı adına politika yaparlar onların aidat ödeyenleri, ödeyen sayıyla sendikaların gücünü karşılaştırması bire bir karşılaştırmasının doğru olmadığını düşünüyorum. Gaye Hanım söyledi ki ben de buna çok katılıyorum eğer AB olmasaydı, başka bir olay daha vardı Dünya Ticaret Örgütü. Üstelik bu Dünya Ticaret Örgütü BM ülkelerinin dışında kurulmuş. Evet şimdi bir toparlayayım. Şimdi not almıştım ama Gaye hanım bu Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na söylüyoruz bir şey yapmıyorlar dedin, haksızlık etmeyelim. 2003 yılında AB'nin başkanlığı İngiltere'ye geçiyordu. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu Genel Sekreterini getirdik Türkiye'ye, TÜRK-İŞ, DİSK, HAK-İŞ ve KESK olarak memorandum hazırlamalısınız dedi bize. Gittik Başbakanı gördük, Çalışma Bakanını ve Meclis Başkanını gördük beraberce ziyaret ettik. Dört konfederasyon başkanı olarak biz bir memorandum hazırlayalım AB'nden biz ne istiyoruz onları yazalım dedik. AB'den ve Türkiye'den sendikalar konusunda bizde şunları istiyoruz dedik. Metinleri de ben yazdım. Sonunda bir baktık ki DİSK'den gelen metin % 10 baraj kaldırılsın, noter şartı kaldırılsın TÜRK-İŞ'den gelen metin baraj kaldırılmasın, HAK-İŞ'den gelen metin baraj % 5'e indirilsin diyordu. Yani sendikalar aralarında anlaşıp ortak bir şey söyleyemediler ki bizde Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na gidip kardeşim şunu götürün memorandum olarak verin diyelim. Biz iğneyi önce kendimize bir batıralım çuvaldızı başkasına batırmadan. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'ndan neyi istediysek yapmak zorundalar ayrıca da şimdiye kadar ne söylediysek şunu yapın kardeşim diye yaptılar. Yeter ki biz dört konfederasyon olarak sazlarımızı akort edip bir şey isteyelim, beraber gidelim, şunları istiyoruz diyelim, isteyemiyoruz ki. Teşekkür ederim.

MEHMET TÜRKAY

Evet teşekkür ederiz buyrun Alpay Bey.

ALPAY BİBER

Şimdi sanıyorum konuşmalar iyi bir yere geldi ve daha da iyi bir yere gidecek. Amaç açısından söylüyorum bunu çünkü hepimiz biliyoruz ki hem dünyada ve de Türkiye'de sendikal hareket, sendikal mücadele güç kaybetmiş durumdadır. Herhalde amaç, yani bu konuşmaların, bu tartışmaların bir amacı bu güç kaybı nasıl durdurulabilir, yeniden güç nasıl kazandırılır bunun üstüne durmak gerekir ki toplantının amacı bir parça netleşsin. Konunun başlığı AB ve Sendikalar, gerçekten netameli bir konuşma bu anlamda. Bir sendikal yapının, sendikal örgütün bu konuda politika gütmesi, Özgür'ün somutladığı gibi örneğin bir sendika genel olarak AB'den yana tavır takınabilir ama kimi uygulamalarında tek tek AB karşıtı tavır da alabilir. Şimdi burada herhalde tartışılması gereken bir sendikanın AB sürecindeki tavrının ne olması gerektiği, yani nasıl tavır alması gerektiği, üyelerine nasıl hitap etmesi gerektiği. Özgür'ün dediği o zıtlığın, o çelişkinin ortadan kaldırılması mümkün mü, mümkünse hangi konularda nasıl kaldırılacağı yani kısaca sendikanın AB sürecindeki politikasının netleşmesi, ne olması gerektiği. Şimdi belki burada şunun altını çizmekte yarar var: Türkiye'de bir tarih belki de yanlış tartışıldı. Yücel'le Nail arasında bir tarih kesiti, örneğin 60, 80 arası diye bir tarih dilimi vermek lazım. Yani 67, 77, 76 değil de 60, 80 arasındaki sendikacılığı da bu tartışmamıza katmamız lazım, sendikal anlayışları katmamız lazım çünkü bu sendikalar gökten zembille inmediler, bunların dünü ve bugünü vardır ve sendikal anlayışların ne olduğunu bugün nereye geldiğini, nereye gidebileceğini de göz önüne almak lazım. Yani benim bilebildiğim iki tane genel sendika anlayışı var kuruluş itibariyle bir TÜRK-İŞ'in sendikal anlayışı bir DİSK'in sendikal anlayışı. Şimdi bunların ne olup ne olmadığı bugün sendikaların içinde bulunduğu durum ve AB sürecinde onları öyle veya böyle etkileyecek belki bir anlamda bağlayacak süreçler ilişkiler bunlara da değinmek lazım. Yani sendikal anlayışları, sendikal bakışları, şimdiye kadar Türkiye'de yapılan sendikal uygulamaları yok kabul ederek sırf AB'deki sendikal süreci değerlendirerek sendikaların geleceğiyle ilgili düşünmemiz bana pek anlamlı gelmiyor. Çünkü gerçekten 60, 80 arasındaki

ve ondan önceki dönem de var şüphesiz ama fiilen belli yasaların uygulandığı bir Türkiye'deki sendikal hareket var, sendikal mücadele var ve sendikal anlayışlar var. Bu değerlendirmemizde yani AB ve sendikaları konusunu değerlendirirken bunu göz önüne almak gerekir. Son bir cümle söylemek istiyorum şimdi sendikaların AB'ye bakışı bence de biraz hassas bir konu gerçekten. Sendika ve üyeleri açısından AB'ye karşı olarak geliştirilen bir tavır anlamlı değilse ve ayakları üstüne oturtulamamışsa sorun var diye düşünüyorum. AB'ye karşı olanların ülkede siyasi anlamda karşıtlıklarını çok ayakları üstünde oturtmuş olmaları gerekiyor. Aksi taktirde sendikaların böyle bir tavrı ulusal ve milliyetçi insanların sayısını artırabilir çok yanlış şeylere düşebilir bu. Şimdi bunlar hassas konular gerçekten, belki bu toplantının bir amacı da AB ve sendika olayı açısından ilişkileri tam net ayaklar üstüne oturtulabilmesi için daha ufuk açıcı tartışmalar yapmaya çalışmak. Teşekkür ederim.

MEHMET TÜRKAY

Ben sizlere teşekkür ederim. Şimdi bu oturumu yönetiyor olmanın bana sağladığı bir dezavantaj var fazla konuşamıyorum. Ancak aklıma bir şey geldi onu müsaade ederseniz söylemek istiyorum. Bu konuda aslında bildiğimiz kadarıyla birçok mevzuat var ancak bütün bu mevzuatların kökeninde Ankara anlaşması var. Bu anlaşmanın 28. maddesinin ilk paragraflarında -bu tip metinlerde çeviri hatası da çok olmaz- şunu söylüyor, taraflar, Türkiye üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirdiği takdirde tam üyelik olasılığını tartışırlar diyor. Tam üyelik olasılığını, "probability", trtışırlar diyor. Yani "olasılık" terimi geçiyor orada, dolayısıyla aslında ortada bir taahhüt yok. Bunu ben söylemiyorum, İlhan Tekeli ve Selim İlkin'in yaptığı ilk çalışmalarda da görebilirsiniz bunu. Dolayısıyla burada aslında bir olasılık süreci tartışılıyor. Bir taraftan Ahmet'in söylediği şu Türkiye burjuvazisi ne istiyor meselesine de belki böyle bir yerden bakarak yaklaşabiliriz. Diğer taraftan bürokrasinin bu süreçteki tavrı veya AB'nin gerçekten çifte standart izleyip izlemediği meselesi de bu "olasılık" perspektifinden analiz edilmeli. Mesela 28. maddeye göre çifte standart falan yok, başta ne söylüyorsa onu yapıyor gibi. Şimdi bir yemek arası vereceğiz, 2'de sanıyorum tekrar devam edeceğiz.

Tartışmamız lazım dedin dolayısıyla daha sendikal politikalar boyutuna birazdan geçmek kaydıyla bana şöyle görünüyor: bu tartışmalar genelde iki tane ön kabul üzerinden yürüyor. Bunlardan bir tanesi AB'nin bir demokratikleşme sosyal haklar projesi olduğu ki aslında bence sorgulanması gereken boyut da bu. İkincisi de Türk devletinin çok daha totaliter eğilimlerinin güçlü olduğu varsayımından hareketle bunun toplumun gelişmesi önünde bir engel teşkil ettiği, bir baskı uyguladığı kabulü. Dolayısıyla Türk devletinin kendi iç dinamikleriyle bu gelişmenin önünde bir engel olduğu kabul edilince AB'ne bu anlamda dış dinamik olarak büyük bir güç atfediliyor. Bu iki ön kabulü hafife almamak lazım diye düşünüyorum. Dolayısıyla pek çok yerde bu açık açık söyleniyor, ve deniyor ki bizim kendi iç dinamiklerimizle gelişmemiz zaten çok zor olacaktır öyleyse biz bu işi AB gibi bir dış dinamiğe bırakalım. Ben ana hatlarıyla bütün bu tartışmalarınki eksenin ön kabuller üzerinden hareket ettiğini düşünüyorum. Böyle olunca da diğer argumanlar da bu ön kabullerin üzerinden hareketle şekilleniyor. AB demokratik bir yapılanma ise AB ülkeleriyle eşit ilişki kurulabilir deniyor örneğin. Bu tezin kimlere ait olduğunu söylemeyeceğim, isim vermek istemiyorum ama bu tezlerin çeşitli platformlarda dile getirildiğini göz ardı edemeyiz. Benzer şekilde AB üyeliğinin işçilerin çıkarına olduğunu savunuluyor. Bu tezler sosyal haklar, vs.ler anlamında AB üyeliğinin işçilerin çıkarına olduğunu kabul etme noktasına kadar uzanıyor. Bir kere bu iki ön kabulün kendisinin sorgulanması gerektiğini düşünüyorum, ön kabulün şu anlamda sorgulanması gerekiyor: AB bir demokratikleşme sosyal haklar projesi midir diye bakacak olursak şunu görüyoruz: bizzat AB'nin kendi içindekiler bile bunu tamamıyla günümüz konjoktürüyle açıklıyor. Bu özünde son 15, 20 senedir veya 30 senedir gelişen dünya ekonomisi ve krizine bir tepki olarak Amerika karşısında bir konumlanışın ürünü. Açık açık ifade edelim bir dönem AB dönem başkanlığını yürüten İsveç Başbakanının ifadesi aynen şu: AB'nin bundan sonraki misyonu ABD'nin dünya hegemonyasını dengelemektir. Çok açık açık ifade ediyorlar. Başka bir deyişle ABD'yle rekabet söz konusu aynı zamanda politik olarak. Yalnızca politik olarak da ABD hegemonyasını dengelemek üzerine kurulan bir şey AB. Dolayısıyla buradan bir demokratikleşme ve sosyal haklar üzerinde bir şeyler beklenebilir mi birazdan onu da sorgulamaya

çalışacağım, işin bir boyutu bu. İkincisi bu yaklaşımın arka planına dair. Şimdi izin verirseniz bir diğer nokta var, buradan o noktaya atlayayım. Biraz önce Ahmet'in vurguladığı noktaya dönelim, Türkiye burjuvazisi hakikaten AB'ye tam üyelik hedefini istiyor mu? AB'nin böyle bir hedefi yok falan dendi, şimdi tabii son zamanlarda çok sık kullanılan bir kavram çıpa kavramı yani AB çıpası kavramı var, dolayısıyla o müzakere süreci yürüsün olsa da olur, olmasa da olur gibi bir durum. Ben pek o görüşte değilim. Yani niye başlı başına oraya girmek ve orada söz sahibi olmak hedefi? Bana öyle geliyor ki bunu politik olaraktan da taçlandırmak istiyorlar. Oradaki bütün mesele bir strateji ve taktik meselesi. Stratejik olarak istiyorlar, taktikleri ise AB'nin dönemlerine, ihtiyaçlarına göre değişiyor. Mesela ekonomik açıdan bakarsak dün TÜSİAD'ın açıklamasında güvenlik konuları ekonomiden önce gelir deniyor. Ondan bir ay önce ekonomik konular çok ön plandaydı ve örneğin Cumhurbaşkanı konusunda anlaşmışlardı ve vs. vs. Dolayısıyla da AB'nin taktikleri günlük konjonktüre bağlı olarak şekilleniyor. Çok çarpıcı bir başka örnek aktarayım herhalde MESS başkanı Tuğrul Kutadgubilik'ten daha iyi örnek olamaz. Kendisi "vallahi komünist olsaydık AB'ye girmiştik" diyor. Yani açıklama şu komünist rejimden günümüze gelen, sosyal teşkilatı olmayan bu kardeş ülkeler bizden evvel AB'ye girdiler. Ve şöyle devam ediyor: "ben karıma dedim ki bir rakı daha koy çok pişmanım, o da niye pişmansın dedi ben hayatım boyunca Türkiye komünist olmasın diye savaştım keşke komünist olsaymış da şunlardan önce AB'ye girseymiş dedim". Dolayısıyla Türkiye burjuvazisi istiyor, istiyor ama bütün mesele o stratejik ve taktik planların farklı olması. Stratejik olarak istiyorlar taktik açısından ise günün değişen koşullarına bağlı durumdalar. Şimdi bunun dışında birkaç bir şey daha vurgulamak istiyorum. Galip Hoca biraz evvel ikili ayrım yapmaktan bahsetti yani bir tarafta demokratikleşme mücadelesi ve bunun daha sonra bir sosyalizme varabileceği. Ben bunu daha çok bir tür uzun vadeli hedef olarak anlıyorum. Kısa vadeli öncelikler için AB içerisinde mücadele edilebilir ve işçi sınıfı için birtakım kazanımlar elde edilebilir bunları da göz ardı etmemek gibi. İşte tam orada ben bu ayrımı o kadar rahat yapamayabiliceğimizi düşünüyorum. Çünkü biraz evvel tarif ettiğim şekilde yani sadece AB Türkiye arasındaki ilişkiler değil, fakat AB'nin oluşum sürecindeki bütün o dış dinamikleri hesaba kattığımız takdirde AB'den kısa vadeli de olsa birtakım sosyal haklar almak yani, günümüzün konjonktür ve kriz koşulları

içerisinde bir şeyler almak pek mümkün değil gibi gözüküyor bana. Gerçi AB'nin hakikaten ortaya çıkıp çıkamayacağı da ayrı bir çelişki içerisinde ama biraz evvel bahsettiğim, tanımı gereği kendilerini ifade ediş biçimleri ABD'nin hegemonyasını dengelemek onunla rekabet etmek bunu biliyoruz. Dünya ekonomisinde de yine kriz eğilimlerinin giderek derinleştiği dönemde, yani sosyal devlet birtakım eski tırnak içindeki sosyal devlet oluşumlarının da aslında geri plana alındığı bugünün ortamında birçok firmada sendikalaşma oranları gerilemekte. Bütün AB ülkelerinde ya da çoğunda fabrikalarda, firmalarda çalışma süreleri uzamıştır, çalışma koşulları günden güne ağırlaşmaktadır. Nail hoca o süreçten bahsetti zaten o part-time veya işte eğreti dediğimiz çalışma koşulları Avrupa'da da yaygınlaşmakta. Şimdi bir diğer nokta peki AB üyeleri ya da birtakım bu işlerin başına gelmiş firmalar nasıl bakıyor. Bunlar Türkiye'yi AB'nin Çin'i olarak görüyorlar, yani çok çok çarpıcı açıklamalar var bu konuda. Çok çeşitli örnekler yine getirebilirim ama daha fazla zamanınızı almayayım. Ama bunlar da aslında çok saklanan bir şeyler değil gayet açık ifade edilen şeyler. Şimdi AB'nin Çin'i olmak ne demek? Yani Avrupa ülkelerinin kendileri ya da firmaların en üst yöneticilerinin biçtiği vizyon bu iken bir kere bunu başlı başına sorgulamak gerekir diye düşünüyorum. Çin'in koşullarını, çalışma koşullarını vs'lerini biliyoruz ama bunlar yani yanıbaşımızdaki Çin diyorlar aynen bu kelimeler, alıntılar var. Yanı başımızdaki Çin bunu yani söyleyenler de yani en üst düzeydeki adamlar dolayısıyla da dikkate almak gerekir diye düşünüyorum. İşte bütün bu anlamda kısa vadede olsun, uzun vadede olsun günümüz koşullarında, AB oluşum sürecinin bizatihi kendisinin Amerika vb. şekilde dünya ekonomisi ve politikasında hegemonya olma mücadelesi içerisinde sizin oranın içerisinde yer alarak bir mücadele yürütmeniz pek mümkün değil. Son bir şey daha söyleyeyim bunun Türkiye'yle bağlantısı olarak AB demokratik bir projedir ve buradan Türkiye'ye bir demokrasi geleceği beklentisi içerisinde olanlar açısından. Çok çarpıcı bir örnek Pascal Lamy ismini herhalde herkes duymuştur, bir dönem Dünya Ticaret Örgütü'nün başında bulunan bir adamdı, şu anda Avrupa Birliği Parlamentosunda devam ediyor. Adam açıkça şunu söylüyor Türkiye'nin üyeliği konusunda o dönem yapılan tartışmalarda 2004 yılında şunu diyor "bunu biz kimseyle konuşmadık". Avrupa'nın inşası sürecinde, sıklıkla yaşanıldığı üzere Avrupalı liderler Avrupalıların bu projeyi savunmasını sağlamak amacıyla vatandaşlarını bu sürece dahil

etmeyi birtakım konuları onlara açıklamayı, onlarla tartışmayı unutmuşlardır. Yani siz Türkiye'yle müzakere yapıyorsunuz kırk sene boyunca, bu ülkeye taahhütlerde bulunuyor, ondan bazı taahhütler alıyorsunuz ama AB halklarının bu süreçten hiç haberi olmuyor. Yani AB'nin kendisi bir proje zaten tanımı gereği yukardan yapılan bir proje, aşağıda oluşan bir şey değil. Anayasadan örnek bile vermiyorum ama Avrupa'nın anayasasını oluştuğundan örnek bile vermeye gerek yok, ama bir ülkeyi alacaksınız 40 yılda bununla bir müzakere yapıyorsunuz ve sonunda geldiğiniz nokta 2004 yılında verdiğiniz ifadeye bakın çok açık. Dolayısıyla da hani buradan bir dış dinamik olarak demokratikleşme ve sosyal haklar beklentisinin gerçekçi olmadığını vurgulamak istedim. Bu anlamda yürütülecek mücadeleye dair söylemlerin ardında büyük ölçüde şöyle bir örtük varsayım var: biz kendi iç dinamiklerimizle kendi kendimize adam olmayız. Bunu yaparken de aslında devletin demokratik hakları vermemesi noktasından hareket ediliyor. Aslında bu iddianın kendisi de aslında tepeden inmece bir iddia yani biz kendimiz kendi iç dinamiklerimizle demokratikleşmeyi sağlayamayız dolayısıyla bu dışardan gelmeli. Bunun çok gerçekçi olmadığını vurgulamak istedim. Yani iç dinamikler ya da sendikal mücadele anlamında ne yapılabilir diyecek olursak bu konuda birkaç şey var aslında bu da ifade edildi. Örneğin mücadele edelim, ama AB içinde mücadele etmenin gerçekçi olmadığını biraz evvel birtakım verilerle ortaya koymaya çalıştık. Çünkü zaten orada bile yukarıdan belirlenen bir süreç hakim. Orada da koşullar demokratik hakları bütünüyle içermiyor. Dolayısıyla da mücadele bağlamında yapılabilecek şeyde önemli olan unsur şu, özellikle mücadelenin kendi iç dinamikleri ve bir şekilde sınıfsal dinamikler etrafında örgütlemesi mümkün. Öbür türlü yaptığımız takdirde yani AB içerisinde mücadeleyi yürütelim dediğimiz takdirde şöyle bir risk ve tehlike barındırıyor, işverenlerle bir şekilde ortak bir mücadeleyi yürütmek durumunda kalabiliyorsunuz. Çünkü AB içerisine girersek aynı hakları ve aynı mücadeleyi bizler savunmaya başlayacağız. Biraz evvelki konuya dönelim gerek dünya ekonomisinin koşullar gerek Türkiye ekonomisinin vurgulanan o kırılgan krize girmeye meyilli koşullar dikkate alındığı takdirde işverenlerle ortak çıkar anlayışını sorgulamak gerekir diye düşünüyorum. Verimlilik artışlarının durumunu zaten on senedir rakamlar kanıtlamış vaziyette. Bu artışların ücretlere yansımadığı açık. Yani neo liberal teorinin çakıştığı konusunu

falan bir tarafa bırakıyorum ama böyle bir beklenti olabilir, fakat bu beklentinin gerçekçi olmadığını vurgulamak lazım. Çünkü rekabet baskısı Avrupa'nın Çin'i yanıbaşımızdaki Çin olarak algılamasının arka planında bile zaten bunun tamamiyle bu amaç üzerine kurgulandığını görüyoruz. Dolayısıyla da mücadele derken kiminle beraber mücadele edeceğiz sorusu da bu anlamda önem kazanıyor.

GAYE YILMAZ

Şimdi öğleden önceki oturumda Yücel Bey 2003 yılında Türkiye'de konfederasyonların bir araya geldiğini ve ETUC'a taleplerini iletmeye çalıştıklarını fakat ETUC'un da sendikalar, konfederasyonlar arası bir uzlaşma göremediği için bu talepleri bir türlü komisyona iletemediğini belirtti ve sendikaların aralarında bir türlü uzlaşamadıklarının, sazlarını bir türlü akort edemediklerinin altını çizdi. Çok ilginçtir Yücel beyin yaptığı bu katkı, iki gün önce benim İLO'da Türkiye tartışılırken yaşadığım bir durumla bire bir örtüşüyor. Türkiye hükümet delegasyonunun başı Sayın Dereli çıktı uzun bir sunum yaptı ve sonunda da kısaca Türkiye'de sendikalar aralarında pek çok konuda uzlaşamıyorlar, sendikalar yasasının bu kadar gecikmesinin arkasında da bu uzlaşmazlık var dedi. Daha sonra önce TÜRK-İŞ, ardından Kamu-Sen ve en sonra da bana söz verildi. Ben de konuşmamda ısrarla hükümetin ve çeşitli çevrelerin Türkiye'de sendikalar yasasının demokratikleşmemesi konusunda sürekli olarak sendikalar arası rekabetin arkasına sığındıklarını ama bunun doğru olmadığını hangi işçi örgütünün işçilerin en temel hak ve özgürlüklerini kazanmasına karşı çıkabileceğini, bunun mümkün olup olmayacağını bütün delegelere sordum yani bu doğru değildir dedim. Özetle, Türkiye'de bütün işçi örgütlerinin işçilerin temel haklarını desteklediğini ve temel özgürlüklerini elde etmelerini istediğini söylemiş oldum. Türkiye hükümet temsilcisi tabii buna çok sinirlendi. Çünkü benim yaptığım bu açıklamayla kendisi zor bir duruma düşmüştü, ben bir başka okumayla hükümet doğru söylemiyor, gerçek değildir böyle bir şey zaten olamaz demiştim. Bunun üzerine hükümet temsilcisi tekrar söz aldı ve Miss Yılmaz yanılıyor, Türkiye'de işçilerin temel hak ve özgürlüklerine kavuşmasını istemeyen sendikalar da var dedi. Bu aslında Türkiye'deki gerçekliğin ifadesiydi fakat ILO'daki işçi grubunda sendikaların birbirini şikayet etmesi işveren ve hükümetler

karşısında pek arzu edilmeyen bir durum olduğu için ben konuşmam sırasında özellikle sendikalar arası birlik ve dayanışmaya vurgu yapmaya çalışmış, çatışmalara bilerek hiç değinmemiştim. Fakat daha ilginci şu oldu. Hükümetin bunu vurgulaması en fazla işveren örgütlerini sinirlendirdi ve başka bir ülkenin işveren örgütünün lideri söz alarak şöyle dedi "biz Türkiye hükümetinin yaptığı açıklamadan dolayı şoktayız, sizin içinizde bu salonda bu manzaranın arkasından Türkiye'de bir sene sonra durumun değişeceğine inanan kimse var mı?, biz inanmıyoruz. Türkiye'nin söylemi öylesine zayıf, öylesine inanılır gibi değil ki bir kere anlayamadığımız kısım şu, biz burada uluslar arası sözleşmelerden ve işçilerin en temel hak ve özgürlüklerinden bahsederken nasıl oluyor da hükümet, sendikalardan icazet bekliyor onları uzlaştırmaya çalışıyor, hükümetin yapacağı tek bir şey var uluslar arası sözleşmeyi uygulamak, işçilerin temel hak ve özgürlüklerini sağlamak. Sendikalara sorulacak şeyler vardır, ama hiçbir kuruma danışmayı gerektirmeden yapılması zorunlu işler de vardır. Böyle bir konuda sendikalara sorulacak hiçbir soru yoktur" dedi. Şimdi işin en acı tarafı bizim hükümetin işverenler tarafından bile eleştirilen cevabının aynısını Avrupa sendikal hareketinden de duymuş olmamız.

YÜCEL TOP

Ben böyle bir şey söylemedim ben sadece referandum hazırlamamız gerekiyordu hazırlayamadık onu dedim.

GAYE YILMAZ

Siz şunu söylediniz ben ona cevaben söylüyorum Yücel Bey. Dediniz ki ne yapsın ETUC, sendikalar bir türlü uzlaşamadılar ki aralarında bir araya gelemediler ki. Ben onun üzerine hükümet te aynısını söylüyor ve bunu söylediği için işverenler tarafından bile eleştiriliyor diyorum. Yanlış olan şudur Yücel bey: bir işçi örgütünün görevi üye sendikalarını tek tek memnun etmek değildir. ETUC'un görevi bütün işçilerin temel hak ve özgürlüklere kavuşmasını savunmaktır. Dolayısıyla ETUC taleplerini komisyona iletirken acaba hangisini DİSK beğenir, hangisinde TÜRK-İŞ bana küser gibi bir tavır içinde olma hakkına sahip değildir.

YÜCEL TOP

Gaye Hanım allahaşkına BM örgüsünden bahsetmiyoruz işçi sendikaları konfederasyonu ve üyeler var üyelerin taleplerinin dışında bir adam bir şey söyleyebilir mi DİSK kendisinin üyelerinin dışında bir şey söyleyebilir mi?

GAYE YILMAZ

Eğer üyelerinin talepleri bir işçi örgütü olmaya yakışmayan talepler içeriyorsa ETUC vb işçi örgütleri bunun gereğini yapmalıdır bana göre. Ne demek istediğimi bir örnekle açıklamama izin verin: Türkiye'deki bütün ETUC üyesi konfederasyonlar bir araya gelse ve ülkede yatırım artışı sağlamak adına işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili bütün taleplerini süresiz olarak askıya aldıklarını söylese, ETUC, sırf üye örgütleri üzerinde mutabık kaldı diye böyle bir talebi AB Komisyonuna mı götürmeli ? Yoksa, üyelerine birer ihtar gönderip, bunun işçiler açısından kabul edilemez bir talep olduğunu mu söylemeli? Avrupa'daki sendikal hareketin kendisi için mi sınıf kendiliğinden mi sınıf olduğu sorusunu yemekten önce bir arkadaşımız dile getirmişti. Gerçekten Avrupa'da sendikaların acaba sınıfsal perspektifleri ne durumda? Avrupa'da sendikalar bugün ne durumda? bu sorular bence son derece önemlidir bu gelinen noktada.

MEHMET TÜRKAY

Özgür Bey. Buyrun.

ÖZGÜR MÜFTÜOĞLU

Teşekkür ederim. Şimdi ben aslında yine sabahki oturumdaki bazı şeyleri devam ettirmeye çalışacağım. Bu arada da Alpay Biber'in önceki uyarısına uygun olarak konuyu sendikalar boyutuna doğru tekrar çekmeye çalışacağım. Şimdi Gaye Yılmaz, bana eleştiri olarak analizin sermaye birikimi süreci üzerinden yapılması gerektiğini söyledi. Ama ben de tam bunu söyledim zannediyordum. Özellikle de Avrupa hala 60'lı, 70'li yıllardaki Avrupa zannediliyor diyerek bunu kastetmiştim. Ama daha açık olması bakımından kısaca bir metin okumak istiyorum, Bu metin bir hocamızın AB'ne ilişkin görüşüdür. "Bilindiği gibi ülkemizde sosyal politikanın temelini oluşturan ve ona yön veren

özgürlüklerden bir kısmı ya mevcut değildir ya da yetersizdir oysa batı demokrasileri ve bu arada da AB ülkeleri bu temel hak ve özgürlükleri her alandaki politikalarının temel prensibi olarak kabul etmişlerdir. Bunun aksini düşünmek bu ülkelerin kendilerini inkar olacağı gibi topluluğun uluslar arası durumu da zaafa düşürebilir. AB'ne hangi statüyle girilirse girilsin sosyal politikayla ilgili hak ve özgürlükler derhal kendini gösterecektir, zira AB içinde çok güçlü olan sendikalar hükümetleri ve topluluğun organları aracılığıyla Türk Hükümetini etkilemek olanağına sahiptir." Bu metin 1959 yılında Avrupa Müşterek Pazarı karşısında Türkiye konumlu bir sempozyumda Cahit Talas Hocanın sözleridir. Ve burada ben müşterek Pazar diye geçen bölümleri ben AB olarak değiştirdim, onun dışındaki cümlesi tamamen aynıdır. Yıl 1959. Ve aynı konuşmasında Cahit Talas şunları söyler: "Türkiye'den müşterek pazarlara girildikten sonra ayarlanması talep edilecek olan hususlar şunlardır: Grev hakkı, sendika özgürlüğü, sosyal güvenlik hakkı" Yıl 1959'dur ama bunu özellikle vurgulamak istiyorum. O dönemdeki kapitalizmle 1980 sonrası 90'lardaki kapitalizm aynı kapitalizm değildir o zamanki Avrupa'yla bugünkü Avrupa'da aynı değildir o zamanki Müşterek Pazar, bugün AB ile aynı değildir, elbette ki buradaki tüm gelişme sermaye birikim sürecindeki dönüşümle el ele gelişecektir. Şimdi o bakımdan AB'ni değerlendirirken mutlaka kapitalizmdeki dönüşümü göz önüne almamız, bunun üzerinden gitmemiz lazım. Buradan Gaye Yılmaz'ın sorusuna gelmek istiyorum. AB olmasaydı biz kapitalizmle birleşmeyecek miydik entegre olmayacak mıydık? Evet olacaktık. Fakat buradaki şu etken son derece önemlidir. Türkiye'de işçi sınıfı içersinde, emekçilerin içersinde çok genel bir kanı var İMF ve Dünya Bankası kötüdür, AB daha iyidir. Benim yapmış olduğum analizde, sabahta bahsetmiş olduğum 2005'deki çalışmada ücretli çalışanlara bu soruyu sormuştum: IMF ve Dünya Bankası'nın siz Türkiye'yi nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz, olumsuz diyen % 79.4'dü, yani % 80 peki AB'ne olumsuz bakan % 40. Yani neredeyse yarı yarıya. AB daha olumlu gözüküyor IMF Dünya Bankası daha olumsuz gözüküyor. Şimdi burada AB'nin önemli bir rolü vardır. Evet burada yapılmak istenen mesele büyük ölçüde AB'ne üye olma maskesi altında, neo liberal politikaları geçirmek ve geçirirken de işçi sınıfının direncini kırmaktır. Çünkü siz bu politikaları IMF, Dünya Bankası diye ya da Dünya Ticaret Örgütü diye getirirseniz Yücel Bey'in de dediği gibi karşı koyma dirençleri, tepkiler başkalaşır. Ama siz aynı

politikaları sosyal Avrupa söylemi altında getirdiğiniz zaman işçi sınıfının göstereceği tepki daha farklıdır. Şunu hemen belirtelim ki bu, Türkiye'nin kendi dinamikleriyle kapitalist sistemi değiştireceğinin kabulü anlamına gelmez. Elbette böyle değil. Ama şunu da hepimiz kabul ediyoruz ki bu getirilen politikaların Türkiye'deki uygulanması veya bir ülkede uygulanmasında o ülkedeki sınıf mücadeleleri de çok önemlidir. O bakımdan Türkiye'deki işçi mücadelesi de bu politikaların hangi düzeyde, nasıl uygulanacağı açısından son derece önemlidir. Bunun gözden kaçırılmaması gerektiğini düşünüyor ve diyorum ki evet entegrasyon her şekilde gene olurdu, belki başka şekillerde ama hiç değilse Türkiye işçi sınıfı Türkiye emekçileri bu noktada daha tepkili olabilirlerdi, daha açık tepki gösterebilirlerdi. Şimdi sabahki konuşmalarda AB içindeki süreçlerin işleyiş meselelerine baktığım zaman şöyle bir not aldım. Nerede demokrasi? Bir yandan hiçbir sürece katılamıyoruz ve Perihan Hanımın çok da güzel ifade ettiği gibi her şeyi kendileri getiriyorlar, bir şekilde çeviriyorlar, yazıyorlar. Şunu hemen belirtmek gerekir bütün belgeler gerek katılım ortaklığı belgesi gerekse ilerleme raporları büyük ölçüde Kopenhang Kriterlerinden türetilmiştir. Zaten üzerinde Kopenhang Kriterleri doğrultusundaki değerlendirme diye yazar. Yani bunlar Türkiye'deki bürokratların zayıflığından, eksikliğinden ya da art niyetliliğinden falan değildir. Bu kriterleri zaten AB kendisi getirmektedir, dolayısıyla bu kriterlere uyulacaktır. Şimdi oradaki ifadeler sonuç itibariyle kullanılır ama burada önemli olan sendikaların bu süreç içerisindeki sürece müdahale şekilleridir. Yine çok yerinde olan bir soru mesela müzakere sürecinde nasıl yer alınmalı. Şimdi müzakere süreci içerisinde gerçekten demokratik bir katılım sağlayamıyoruz AB'nin tüm yapısı da bunda etkili. Eğer AB, Türkiye'yle ilgili böyle bir katılım gereğini ortaya koymuyorsa bence o zaman orada bulunmamalıdır, müzakere sürecine karşı olunmalıdır. Çünkü bu aynı zamanda demokratik bir işleyiş olmadığının söylenmesi demektir. Eğer demokratik olmadığını kabul ediyorsak burada olmamamız gerekir. Mesela benim sendikamda, Eğitim-Sen'de de bir sürü tartışma yaşanıyor, örneğin, ne olacak canım eğitimdeki müzakerelerde bulunalım falan deniliyor. Eğer orada söz hakkınız yoksa, orada gerçekten katılımınız sağlanmıyorsa masaya oturduğunuz anda oradaki süreci meşrulaştırmış oluyorsunuz. O bakımdan masaya oturmak demek ona karşı koymamak, onun içerisinde yer almak demek. Böylece, mücadeleyi baştan geriye çevirmiş ve büyük

ölçüde kaybetmiş oluyorsunuz. O nedenle ben tekrar olarak şunu söylüyorum: Büyük ölçüde AB, tabiri caizse bir tür afyon görevi görüyor. Özellikle de toplumu kapitalist, neo liberal politikaların geliştiği süreçte bir afyon görevi görüyor, buna sendikaların alet olmaması lazım. Bir yandan kabul ediyor evet AB kapitalist bir birliktir diyorsak, o zaman onu baştan koyalım. Her düzeyde AB kapitalist bir örgüttür. Biz kapitalizme karşı mıyız değil miyiz onu da ayrıca tartışırız. AB içerisinde ne yapalım onu da ayrıca tartışırız. Ama bence burada bizim ve sendikaların özellikle açık tartışmaları gerekiyor, yoksa daha önce de söylendiği gibi olay son derece vahim yerlere doğru gidiyor. Hemen örnek vermek istiyorum: bir zamanlar biliyorsunuz toplam kalite üretimi çok savunulurdu. Biraz önce de konuştuk toplam kalite sonrasında 94 krizi geldi ve arkasından bütün o toplam kaliteyi savunan işyerlerinde insanlar işsiz kaldığında, toplam kalitenin insanların iş yükünü çok daha arttırdığı görüldüğünde, Sabancı'yla beraber çıkıp kalite ödülü almakla övünen işçiler işini kaybettiğinde her şey tersine dönmeye başladı. Bundan sendikal harekette son derece olumsuz etkilendi, benim kaygım sendikaların bu dönemde bu nedenlerle güvenilirliklerini kaybetmeleri, o yüzden burada daha sağlam bir şekilde durmaları gerektiğini düşünüyorum.

MEHMET TÜRKAY

Aziz Çelik'in bir itirazı var.

AZİZ ÇELİK

Şimdi hem biraz cevap hakkı doğuran kimi ifadelere belki cevap vermek gibi olacak, hem de tartışmalarda ortaya çıkan kimi unsurlara değinmek gerekecek. Bende ağırlıkla AB müzakere sürecinde sendikaların pozisyonu ne olmalı, nasıl bir pozisyon izlenmeli tartışmasından devam etmek istiyorum. Özgür'ün sunumundaki bazı unsurlardan başlamak belki yerinde olacak. AB evet kapitalist bir entegrasyon zaten ne kadar büyük piyasa o kadar fazla etkinlik felsefesi üzerine kurulmuş. Şimdi bunda hiçbir şüphe yok fakat bundan ibaret mi ve bununla sınırlanabilir mi bunu tartışmaya devam etmek gerekiyor. AB de kapitalist, kıta Avrupası da kapitalist Anglo Sakson ülkeleri de kapitalist İran'da kapitalist Çin'de kapitalist. Böyle bir nitelemeyle bugünkü dünyayı, sosyal mücadeleyi, toplumsal çelişkileri,

gerilimleri izah etmekte oldukça zorlanırız diye düşünüyorum. Şimdi benim derdimi anlatmak açısından Avrupa'daki mücadeleyi anlattığını düşündüğüm bir matris var onu göstererek başlamak istiyorum. Evet, Avrupa kapitalist bir yapı fakat AB ulusüstü bir örgüt durumunda. Şimdi Avrupa'da özellikle sosyal politika ve sendikal haklar konusunda süregiden mücadelede bu matristeki gibi bir çekişme ve sınıflandırma var, matris bana ait değil altında kaynağı da var. Şimdi liberaller sosyal politikanın ve sendikal haklara ilişkin düzenlemelerin ulusal ölçekte kalmasını istiyorlar ve ulusüstü düzenlemelerden kaçınıyorlar. Yani liberallerin, sağ muhafazakarların Avrupa düzeyinde AB düzeyinde sosyal politika ve sendikal hak düzenlemeleri bu konuda tek düze bir yönergeye varılması konusunda şiddetle itirazları var bunun başını İngiltere çekiyor. İddia şu; farklı ülkelerdeki farklı sendikal ve sosyal standartlar birbirleriyle rekabet ederler bu da rekabet üstünlüğü sağlar. Solun, burada solu çok genel anlamda kullanıyorum, tabii sol ve sendikaların pozisyonu ise sendikal hakların, sosyal politikaların ulusüstü hale getirilmesi, yani Avrupa ölçekli düzenlemelerin kabulüne yönelik. Bununda gerekçesi şuna dayanıyor çok özetle: Avrupa bir ulusüstü pazar ise bu ulusüstü pazarın aynı zamanda ulusüstü koruma araçlarına ihtiyacı vardır dolayısıyla sosyal politika ve sendikalarda Avrupa ölçekli hale gelmelidir. Şimdi bu konudaki mücadele anayasaya da yansıyor yönergelere de yansıyor dolayısıyla AB elbette kapitalist bir organizasyon olarak nitelenebilir fakat AB içerisinde tıpkı herhangi bir ülkede olduğu gibi sosyal, sınıfsal bir mücadele ve gerilim var.

AB politikaları bugün iktisadi politikalar açısından baktığınızda yeni liberaldir, demokratik açıdan baktığımızda tepeden inme kararlar alınmaktadır anti demokratik uygulamalar vardır, süreçleri vardır, dolayısıyla burada tercih AB'den yana bir tercih değildir. Avrupa Birliği ölçeğinde ulusüstü ölçekte sosyal mücadelede bir mevzuat ya da süreç oluşturmakla ilintilidir diye düşünüyorum. Şimdi yine Özgür'ün sunumunda yer alan unsurlara özellikle sendikalara ilişkin bazı sorular oldu, doğrudan sendikalar adına cevap vermeyeceğim ama Özgür, özellikle iktisadi alanda özelleştirme alanında olsun diğer alanlarda olsun ilerleme raporlarında yazılanlardan söz etti son derece doğrudur. Sendikalar bunun farkında mı farkında. Mesela TÜRK-İŞ'in AB'ne geçen 2006 ekiminde komisyona sunmuş olduğu bir rapor var, bu rapor iki bölümden oluşuyor. Birinci

bölümde Türkiye'deki sendikal hak ve özgürlüklere ilişkin ihlaller yer alıyor, ikinci bölümünde ise raporun AB'nin özellikle katılım ortaklığı belgesi ve ilerleme raporunda önermiş olduğu sosyal devleti geriletecek yöndeki, Özgür'ün sunumunda ayrıntılarla yer alan düzenlemelere ciddi eleştiriler yer alıyor. Bunu Avrupa sendikaları da yapıyor yani Avrupa sendikaları da bir yandan Avrupa'da sendikal hakların ilerlemesi tartışmasını yapıyor öbür taraftan Merkez Bankası'nın politikalarının yeni liberal politikalar olduğuna dair tutumlarını sürdürüyorlar. Dolayısıyla buradaki soruna AB'ne sendikal alanda ilerleme sağlama imkanı olduğunu söylemeniz onun her alandaki politikalarına evet demeniz anlamına gelmiyor. Biraz ben tartışmayı şöyle görüyorum, bu biraz ne tür bir kapitalizm meselesidir yani dizginsiz Angola Sakson kapitalizmi mi dizginlenmiş bir Avrupa kapitalizmi mi. Bunun dışında bir siyasal ufkumuz var olabilir o ayrı bir tartışma ama Avrupa'da şu anda yürüyen tartışma budur yani dizginlenmiş bir, sınırlandırılmış bir piyasa sosyal piyasa olarak adlandırılan sendikalar büyük ölçüde bunun etrafındadır ve Anglo Sakson usulü dizginlerinden boşalmış bir piyasa tartışması bunun ötesinde bir perspektif elbette var ama bu perspektif şu anda Avrupa'daki ana arenada boy gösteren bir perspektif maalesef değil diye düşünüyorum. Bir şeyi daha söylemek istiyorum bir noktada şimdi ilerleme raporlarındaki ya da müzakere belgelerindeki bazı ifadelerin nasıl yazıldığı son derece ilginçtir. Birkaçını yakından bildiğim için söyleyeyim mesela bu kamu sendikalarının aidatlarının kesilmesi meselesi tamamen şöyle bir süreçte yazıldı. AB Komisyonunun enforme edilmesiyle ilgili bir süreç sosyal taraflarla yapılan bir toplantıda Kamu-Sen'liler bunun ne kadar harika bir şey olduğunu anlattılar, KESK' li arkadaşlar orada hiçbir şekilde müdahale etmediler ve bu olduğu gibi rapora girdi. Daha sonra ben bunu Türkiye'deki toplantıda komisyonun ilgilisiyle görüştüm yani bunun böyle bir yanı da var ama bize böyle anlatmadılardı. Şimdi bazı ifadeler, bazı tanımlamalar bazı görüşlerin rapora girmesi tamamen kimin etkin olduğuna bağlı olarak da son derece şekillenir, bir örnek vereyim, ilk kez 2006'da sendikal nedenle işte 2005'di sendikal nedenle işten atılma vurgusu girdi, nedeni şudur 2005 ekiminde eylülünde gönderdiğimiz bir raporda Türkiye'de 15 bin işçinin son üç yılında sendikal nedenle işten atıldığı belirtildi ve bu rapora girdi. Şimdi bunlar biraz sosyal tarafların, sosyal güçlerin, sendikaların meselede etkin olmasıyla da ilintili olabiliyor çünkü komisyondaki raportörler birazda

gelen enformasyona bağlı olarak bunları yazıyorlar diye düşünüyorum.Vurgulamak istediğim bir nokta şu; ben Türkiye'nin küresel kapitalizme eklemlenme sürecinin AB öncesinde başlandığını düşünüyorum, dolayısıyla AB şemsiyesinin Türkiye'de çalışanlara, işçi sınıfına, sendikalara neo liberalizme karşı bir korunma sağlayacağını düşünüyorum, AB şemsiyesi olmadan ya da AB'nin sosyal mevzuatı olmadan işçi sınıfı korumasız bir şekilde Angola Sakson kapitalizmin içerisinde yer alacaktır ha bunun sınıfı devrimcileştireceği, etkinleştirebileceği iddia edilebilir. Ben o kanıda değilim.AB şemsiyesi ya da AB'nin sağlayacağı sosyal haklar piyasaya karşı yeni liberalizme karşı çalışanların kendisini daha etkin savunabilmesinin imkanlarını sağlayabilir, burada altını çiziyorum, burada imkandan söz ediyorum AB kanalıyla bunlar gelir ve Brüksel bunları sağlardan söz etmiyorum böyle bir imkan vardır bu imkan Türkiye'deki sosyal güçler bunu kullanabilirse olanaklıdır diye düşünüyorum. Bu noktada iç dinamikle dış dinamiğin artık anlamsız hale geldiğini düşünüyorum, şunu söylemek istiyorum ki AB süreci tıpkı Kıbrıs gibi Türkiye'nin bir iç dinamiğidir yani burada artık eski tarzda iç dinamik, dış dinamik ayrımının yapılmasının çok olanaklı olmadığını düşünüyorum, özellikle sosyal meselelerde uluslar arası sendikal hareket ve işçi hareketinin birikiminin artık iç dinamik olduğunu düşünüyorum. Dünyada 8 saatlik işgünü için vereceği mücadele başka ülkelerde aynı tarz mücadelenin verilmesine gerek kalmadan birtakım ilerlemeler sağlayacağı gibi Avrupa'nın kabul ettiği sosyal mevzuatta böylę kolaylıklar sağlayabilir diye düşünüyorum. Hızla birkaç noktaya değineyim, söylemek istediğim belki yanlış anlaşılan bir nokta var. Gaye Hanım homojen bir Avrupa Sosyal Politikası varmış gibi ifade kullandığımı söyledi ya da beni mi kastetti bilmiyorum ama ben homojen bir Avrupa Sosyal Politikası olduğunu düşünmüyorum. AB Sosyal Politikasında önemli farklılaşmalar, gelenekler olduğunu düşünüyorum, özellikle de İngiltere'yle Avrupa arasında kıta arasında çok ciddi bir çekişme ve farklılık olduğunu düşünüyorum. İngiltere Avrupa'yı kendine benzetmeye çalışıyor Kıta Avrupa'sını kendine benzetmeye çalışıyor düşüncesindeyim. Nail'in değerlendirmesine katılmıyorum yani daha mı kötü yapar hayır değil Kıta Avrupasının kendi içerisinde de yani kuzey Orta Akdeniz çok farklı geleneklere sahip ama homojen değil ve aynı zamanda Anglo Sakson modeline göre daha korumacı bir yapı olduğunu söylemek mümkün. Ben AB üyeliğinin Türkiye'de

sendikaları zayıflatacağını düşünmüyorum tam tersini düşünüyorum, Türkiye'de sendikaları ve çalışanları piyasanın acımasızlığına ya da diyelim liberal politikalara karşı korunma konusunda yeni araçlara ve imkanlara kavuşturma potansiyeli taşıdığına düşünüyorum tabii bu potansiyel kullanılırsa vardır. Bunu şöyle ifade etmek mümkün, Türkiye'de beş altı yıldır kağıt üzerinde önemli demokratik reformlar yapılıyor fakat bunları kullanan herhangi bir sosyal güç olmadığı için bu reformlar kağıt üzerinde kalıyor ve hatta yokmuş gibi kabul edilebiliyor, bu nedenle sendikal hakları da ben bunlara benzetiyorum tek başına mevzuatın değişimi değil ama bu sürecin kendisinin sendikalara aynı zamanda bir güven de getirebileceğini düşünüyorum aksi halde daha otoriter bir yönelim olacaktır. Türkiye'deki sermaye ve iktidarın sınıf hareketi ya da sendikal hareketi geliştireceği kanısında değilim doğrusu. Ben müzakere sürecinden AB'ne tam üyelik konusunda bir ön kabul gerekir mi sendikalar açısından doğrusu bu olabilirse iyi olur fakat sendikal hareketin şu andaki yapısının böyle bir ön kabule uygun olmadığını düşünüyorum, ben buradaki ön kabulün müzakere sürecini sosyal hakları ya da sendikal hakları geliştirmek konusunda bir kaldıraç olarak kullanma fikrinin değerlendirebileceğini düşünüyorum. Sendikal hareketin çok parçalı tutumu nedeniyle ancak bunun olanaklı olabileceğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

GALİP YALMAN

İsim vereceğim veyahut bütünüyle söylenenlere katılıp katılmadığımı belirteceğim. Ama Kurtar Tanyılmaz'ın ve Özgür'ün bazı vurgularına değinmek istiyorum.

Olayı sanki Bulgaristan ve Romanya ya da hatta Hırvatistan'ın konumundayız da 2007, 2008, 2009'da üye olduk ya da olacağız ve o çerçevede ne yapmak gerek tartışması diye almamak lazım. 1987'yi hatırlıyorum ben, Turgut Özal uzun ince bir yol izleneceğini söylemişti. Bu Turgut Özal'ın o günün koşullarında, tam üyeliği, en azından kendi iktidar döneminde ön görmediğinin de bir ifadesiydi. Bugün için de aynı şey geçerli. Dolayısıyla, bu anlamda ayaklarınızı yere basarak, içinde bulunulan koşullarda dünya nerede, AB'de ne tür mücadeleler var Türkiye nerede onu unutmadan bir değerlendirme yapmak lazım. Dolayısıyla, kendi ideallerimiz olabilir. Türkiye'nin belli bir yönde evrilmesi ise ayrı bir şey, ondan vazgeçmemiz de

gerekmiyor. Ama içinde bulunulan koşullarda AB üyeliği değil AB'nden bugüne kadarkinden farklı bir ilişkiyi geliştirebilme açısından bu müzakere süreci bize ne kazandırır, ne kazandırmaz ona bakmak lazım. Temelde Kurtar'ın söylediğinde katılmadığım nokta da o, burada üzerinde durulması gereken, meseleye AB yandaşı veya karşıtı olarak konumlanmanın yanlışlığıdır. Bu noktada söz almak belkide Türkiye burjuvazisinin AB yandaşı gibi gözükmesinin bir yanılgı olduğunu ortaya koymak için bir fırsattır. Tam tersine AB'ne katılım sürecinde özellikle sendikal haklara ilişkin birtakım meselelerin gündeme gelmesi burjuvaziyi rahatsız ettiği görülse de bu burjuvaziyle işçi sınıfının ortak bir platformda buluşması anlamına da gelmez. 1987-90 döneminde, hiç bunların açıkça tartışılmadığı bir zamanda bile, Türkiye burjuvazisinin kendi kırmızı çizgileri çok netti. Bugün geldiğimiz noktada da yeniden işte müzakere sürecinin sözü edilen maddelerini aynen kabullenmeye hazır olmadığının bir ipucu orada yatıyor. Bir bakıma da belki Aziz Çelik arkadaşımızdan açmasını da rica etmek iyi olabilir. Palyatif değişiklikler öneren bir düzenleme bile niye gündeme gelmedi bunu da tartışmak lazım. Bir sürü şey son bir ay içinde hızla geçerken, 2006 çerçevesinde hazırlanan taslak meclisten niye geçmedi. Örneğin birçok şey geçti farkındayız, değiliz niye öyle bir şey gündeme gelmedi. Çünkü, Türkiye büyük sermayesi belki bu tür özünde kendi çıkarıyla fazla ilişkili olmayan değişikliklere bile hazır değil bunun değişik örneklerini vermek mümkün. Dolayısıyla olayı bir ak kara AB'ye yandaşız değiliz pasifliğinden çıkarmak lazım. İki bu müzakere süreci aynı zamanda bir mücadele platformu olarak algılanabilir mi bunu düşünmek lazım, AB'nin kapitalist bir proje olduğu, bir demokratikleşme ve toplumsal hakları geliştirme projesi olmadığı da açık. Lizbon stratejisi diye bir şey var, kendi içinde başarılı ya da başarısız tam tersine zaten sosyal hakları AB üyeleri açısından bile ikinci konuma yahutta rekabet gücünü arttırma projesinin bir uzantısı haline dönüştürmemiş haldeyiz. AB'ne girersek Elderado diyorum ben ona her şey bir anda güllük gülistanlık olacak düşüncesine katılmak anlamına gelmiyor. Dolayısıyla, bu mücadelede on sene sonra neler olacak, dünya kapitalizmi nerede olacak AB Türkiye ilişkileri nerede olacak bu o gün değerlendirilecek bir şey, ama birtakım kazanımları o güne giden yolda elde etmek için mücadele etmek önemli. İki unsur önemli; bir, hakikaten hangi insan ve kategorilerle? Özgür haklı demokratik katılım yoksa, bunun mücadelesini de ayrıca vermek

gerekiyor, bugüne kadar bunun dışında kalınmışsa da bundan sonra da kalmanın getirisi mi olur, kaybı mı olur onu da iyi değerlendirmek lazım. Bana öyle geliyor ki afyon meselesine başka türlü bakmak lazım. Bu açıdan da ben hegemonya projesi demeyi tercih ediyorum. İnsanların kendi geleceklerini AB'de görmesinin bireysel temelde kendi çıkarına olduğunu demek ki kendilerine göre eğer etkin oluyorlarsa iyi işliyorlar, buna karşı nasıl mücadele etmek lazım buna bakmak lazım. Afyon denildiği zaman çok edilgen bir yere ekliyorsunuz o kadar da edilgen değil herhalde. Türkiye toplumsal yaşamı içinde kendine göre bir pozisyon bir tavır almaya çalışanlar var, bu yüzden bence afyon, yanlış bilinç vs. bir sürü şeyi getiriyor beraberinde ben öyle bakmaktan yana değilim, karşı mücadeleyi nasıl geliştirir onu düşünmemiz lazım. Son bir nokta Korkut Boratav Hoca 80, 24 Ocak sonrasından itibaren hep onu vurgulamıştır. Türkiye ucuz emeğe dayanarak dünya kapitalizmi içinde kendine bir konum edinmeye çalışıyor ki bunun değiştiğini zannetmiyorum. Bugün de Türkiye Çin veya Güneydoğu Asya vs. ile ücret düzeyi üzerinden rekabet ederek bir yere gidecek konumda değil, hatta kaybetme tehlikesi de var. Göreceli konumlarda tekstilde vs. de, onun için Avrupalı böyle bakabilir. Ama Türkiye'deki ücret düzeylerinin diyelim ki Romanya'yla, Bulgaristan'la ve benzerleriyle karşılaştırıldığında nerede ne kadar rekabet gücü var onu da biz bilmiyoruz. Bunu ancak konunun uzmanları değerlendirebilir. Türkiye'ye Çin üstünden bakıldığı zaman, 70'lerdeki yaygın anlayışı çağrıştıran biçimde bir pazar, yine AB sermayesi için de esas itibariyle öyle de bir önemi var. Son nokta katılıyorum ama şöyle farklılaştırarak, Türkiye'deki devletin işte ceberut devlet üstünden her şeyin engeli olduğu önermesi doğru ama bu AB'ne girenler ya da işte müzakere sürecindeki birtakım düzenlemeler, dış dinamiklerle Türkiye'nin demokratikleşmesi anlamına gelmiyor, daha doğrusu Türkiye'deki demokratikleşememe meselesini devlete bağlı olarak açıklama meselesi bana da çok ters gelen bir şey. Yalnız bunu kullananlara karşı nasıl tavır alınacağı meselesi önemli, buna karşı tavır almanın temeli de bence, demin söylemeye çalıştığım biçimde olabilir. Yani Türkiye'deki devletin böyle toplumun dışında kapitalist kesimlere de tepeden hükmedebilen koca ceberrut devlet terminolojisinin ifade ettiği bir devlet olmadığı, onun sınıfsal niteliklerini ortaya koyabildiğiniz ölçüde de aynı zamanda devletin de bir toplumsal mücadele alanının olduğunu görürsünüz. O çerçevede de ne yapabileceğimizi daha sağlıklı

düşünebiliriz diye düşünüyorum, onun için de dış dinamiğe umut bağlayarak Türkiye'de dönüşüm anlamına gelmiyor benim söylediklerim.

NAİL SATLIGAN

Umarım anlaşılmıştır sendikalar AB konusunda nasıl bir tavır takınmalıdır sorusuna benim verdiğim cevap. 1967, 77 arasında olduğu gibi kurtuluşu emeğin özgürleşmesinde gören AB'ni ya da benzer örgütleri kapitalizmin somut bir kurumsallaşması olarak gören bir anlayışı yaymalıdır. Bu demek değildir ki sendikal hareket kapitalizme karşı sosyalizm propagandası yapmalı, böyle bir şey bir sendikal hareketten beklenemez çünkü tanım gereği üyeleri arasında sosyalist olmayanlar bulunacaktır hatta normal olanın onların çok büyük çoğunlukta olmasıdır. Yani orada illa kapitalist düzen değişmelidir onun yerini adı sosyalist olan bir düzen almalıdır demiş olmazsınız, ama bir düzen değişikliği ufkunu kendi tabanınıza, üyelerinize onların ailelerine ve genel olarak topluma yayarsınız rejime muhalif bir konumunuz vardır. Ben de diyorum ki Türkiye'de sendikal örgütlenme alanında bugüne kadar aşılmamış dünya tarihinde de pek görülmemiş en büyük atılım TİP ve DİSK üst yönetimlerinin büyük ölçüde iç içe geçmiş olması sayesinde oldu, bu bana göre 1967'de başladı Alpay'la onu ayrıca tartışabiliriz. 1977 ekonomiyi felce soktu, sendikalar da bundan etkilendi, ama bu önemli bir yükselişti, o zaman DİSK bir sosyalizm propagandası yapmadı ama açıkça anti kapitalist bir tavır takındı. Buradan hareketle o zaman AB üyeliği konusunda Türkiye solunun genel tavrını demin zikredenler oldu; "onlar ortak biz pazar". Şimdi 12 Eylül'den sonra bu tutumla alay etmek moda haline geldi bir çağdaşlık göstergesi haline geldi, oysa Türkiye solunun en haklı olduğu noktalardan bir tanesiydi AB'yle yakınlaşma süreci bizi Gümrük Birliği gibi bir şeyin içine soktu. Gümrük Birliği tanım gereği sizin oluşmasına katılmadığınız bir ticaret ve gümrük politikasını uygulamaya zorlanmanızdır, yani "onlar ortak biz pazar" sloganının somutlaşmış halidir. Bu arada tashih etmek için yanlış anlamalara meydan vermemek için şunu söyleyeyim. Elbette AB'ne girmemek onun dışında kalmak bir halas bir kurtuluş değildir. Dünya kapitalist sisteminin içindesiniz aynı eğilimlere, aynı dinamiklere maruz kalıyorsunuz öte yandan AB'ne girmek tam üye olmak böyle bir şey mümkün olsa bile o da bir felakettir. Sonuç olarak Türkiye'deki kapitalizmin profilinin değişmesine

yol açan şeylerdir bunlar ama bunun politik önemi önemlidir, emeğin özgürleşmesi gibi bir hedefi siyasi sol ve sosyal sol yani sendikal hareket kapitalizmin şu ya da bu biçimine mi bağlayacaktır yoksa özgürlüğün özgürleşmenin hemalitasyon anlamında söylüyorum kurtuluşun kapitalizmin ötesinden mi beklenmesinin gerektiğini ima edecektir, sorun budur. İkinci bir noktayı vurgulamak istiyorum. Şimdi sevgili komşum Kadriye arkadaş Hırant Dink cinayetinin kendisi için bir şok yaşattığını söylüyor. Bitti diye düşündüğünüz bir şey başınıza gelir ve zaten sonra şok gelir. Şimdi bunun AB'yle bir ilişkisi var mı şimdi sevgili arkadaşlarım, yoldaşlarım, meslektaşlarım yani bazı şeyleri hatırlatmak istiyorum. AB darbe tehlikesini önlemez, darbe tehlikesi şu ya da bu ülkede ister Avrupa olsun, ister Avustralya olsun, ister Yeni Zelanda, ister ABD. Rejimin temellerine yönelik bir saldırının cesameti, azameti ve onun algılanma tarzıyla ilintilidir. Ben size bazı şeyleri hatırlatayım büyük madenciler grevi Thatcher zamanında 86'da mı olmuştu ha 85, bir de 1926 büyük grevi vardı İngiltere'de, İngiliz kapitalizmi bu tür grevlerden korkar, şimdi o 85 madenciler grevini yenilgiye uğratmak, grevin başarı kazanma ihtimali karşısında harekete geçirilmek üzere hazırlanan darbe tertip ve hazırlıkları bugün televizyon filmlerine konu oldu bir. İkincisi İtalya bu güç dengesinden ötürü, yani Komünist Partisi İkinci Dünya Savaşı'nın kazanılmasına belirleyici ve silahlı katkıda bulunmuş, Komünist Partisinin varlığı kapitalizm açısından önemli bir tehlike yaratmıştır. Yani Thatcher'in mesela en büyük dertlerinden bir tanesi, soğuk savaş devam ederken Nato'nun temel ülkelerinden biri olan İtalya'da komünistler Berlinguer'in tarihsel uzlaşma stratejisinin uzantısında iktidara gelme ihtimaliydi. Şimdi derin devlet, yargısız infazlar sağa sola bomba atıp insan öldürmek ve darbe tehditi ortamı yaratmak bizde bir vardıysa, olduysa ve olmaktaysa İtalya'da bunun beş altı katı oluyor, Gladyo örgütü bir, ikincisi B2 Locası, generaller şimdi orada darbe ortamı yaratmak için mesela bomba patlatılıyor değil mi. Anafartalar'da sekiz vatandaşımız hayatını kaybetti maalesef, İtalya'daki bombalamalarda 70, 80 kişi ölüyor. Dünya siyaset literatürüne bir tabir girdi, "strage di stato",İtalyanca "devlet katliamı" demektir. Yargısız infazlardan bahsedeyim İspanya'da sosyalist başbakan bundan önceki kimdi o yakışıklı evet şimdi ayrılıkçı ETA örgütüne karşı, yani derin devlet içinde teşekkül etmiş bir cinayet çetesi falan vardı. Tekrar İngiltere'ye dönelim bizdeki Hizbullah olayı nedir? PKK'ya karşı derin

devletin himayesi altında beslenen bir cinayet örgütünün zamanla bağımsızlaşması, özerkleşmesi ve kendi adına eylemler yapması, aynı şey İngiltere'de İRA'ya karşı yapıldı Protestan dinci örgütlerle ben o tarihte bir de yazı yazmıştım İngiliz Hizbullah'ı diye, Fransa devleti Pasific'de çevreci gemiyi batırıp üç kişiyi öldürmedi mi. Üçüncü nokta şimdi bu AB tartışmalarında çok revaçta olan bir tez var her toplantıda dile getiriliyor. Bu AB meselesi bir evet hayır tartışmasına indirgenmemelidir, amenna indirgemeyelim tabii çok boyutlu hangi sorun varsa bütün boyutlarıyla birlikte ele alalım ama indirgemeyelim demek evet-hayır'a "Havet" diye cevap vermek demek değildir. Yani bu soruyu önce bir cevaplandırmak gerekir, önemli bir sorunsa sonra ona indirgemeyelim başka boyutlarını da ele alalım. Ben konuşmamın başında da söyledim siyasi solun olsun, sendikal hareketin olsun propagandasını AB'ye hayır merkezine oturtması bunun propaganda hiyerarşisinde en üst yoludur, anlamlı bulmam buna karşı çıkarım ama AB'ne evet de dememelidir en üstü ve birinci maddede olmamakla birlikte. AB, kapitalist bir örgütlenme olduğu için oradan bir kurtuluş, özgürleşme ve demokratikleşme beklenemeyeceğini söylemelidir. AB'nin Avrupa'nın kendisini giderek anti demokratikleştirdiği bence tartışma götürmez, istihdamın yapısı yani tam gün çalışanlarla örneğin eğreti çalışanlar arasındaki ilişkinin kısa sayılabilecek bir dönemde nasıl tersine döndüğünü ben izah ettim, İskandinav ülkeleri ve Belçika hariç bütün AB'de sendikal örgütlenmelerin, yani sendikaların üye sayısının giderek azalmakta olduğunu söyledim, bunlar inkar edilmez şeyler. İskandinavya'da o kadar önemli değil Avrupa'nın önemli ülkeleri deyince İngiltere, İtalya, Fransa, Almanya vs. gelir akla, Finlandiya'nın, İsveç'in falan dünya politikasında esamesi daha az okunur. Şimdi bunun en belirgin göstergelerinden bir tanesi şu reddedilen anayasa var ya odur. O yasanın maddelerinden bir tanesi serbest piyasa ekonomisidir. Serbest piyasa ekonomisini anayasa maddesi haline getirmiş dünyada tek bir ülke yok arkadaşlar. Şimdi bakın Türkiye Anayasası mülkiyet hakkını tanır, ama arkasından şunu söyler, mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz, toplum zararına olamaz bile demiyor, toplum yararına aykırı olamaz diyor. Rahmetli Mehmet Ali Aybar bu maddeden hareketle istediğiniz her şeyi kamulaştırabiliriz diyordu. Ama şimdi AB'ni düşünün, burada komünist partileri var komünist partilerinin olduğu bir ortamda bir piyasa biçimini anayasal ilke statüsüne

yükseltmenin demokrasiyle ilgili bir tarafı olabilir mi? Böyle bir şey benimsenebilir mi? Şimdi Aziz arkadaşın burada şematik yoldan vermek istediği izlenim şu: diyor ki liberaller liberalizmi derinleştirmek için uluslarüstüleşme sürecine karşı çıkıyorlar ve ulusal uca ya da koordinata yakınlar, bu tartışılmaya değer bir sorunsa tartışalım. Galip de uluslar arası ilişkiler uzmanıdır isterse katkıda bulunsun, bu İngiltere'yle sınırlı bir garabettir. AB'nde bunun tarihi nedenleri vardır. Evet Thatcher AB'ye karşı çekingen ve çekimser bir tavır içindeydi ve bu tutumuyla Eurosceptics denen AVRO kuşkuculuğu tabirini de siyaset literatürüne armağan etti. Ancak bu İngiltere'yle sınırlı bir durumdu. Aziz, İngiltere'nin dışında hangi ülkede, liberal bir parti ya da muhafazakar bir parti ya da ortanın sağındaki bir parti AB bütünleşmesinin ilerlemesine karşı çıksın. Yani bir faşistler karşı bir de sosyal demokrasinin solu yani sosyalistler ve komünistler, bu da önemli bir mesele, Alpay'ın temas ettiği bir şey buna rağmen karşı çıkmak gerekir bu başımıza gelmişti yani bizim solumuzun geçmişinde evet AB'ye biz karşı çıkardık İslamcılar ve faşistler de karşı çıkardı ya da böyle şeyler olur. Buna İngilizcede *strange bed fellows* denir, garip veya tuhaf yatak arkadaşları. Bu her konuda olur ve bundan çekinmemek gerekir. Çünkü bizim yani İslamcılarla, ülkücülerle, faşistlerle karıştırılmayacak karıştırılmamızı imkansızlaştıracak özgürleştirici özgürlükçe tasavvurlarımız falan var. Bizim kimliğimiz AB'ne muhalefetle ya da şu veya bu konuya muhalefetle sınırlanamaz ki; ama dediğim gibi bu anayasayla nasıl düzenlenebilir. Anayasa oylaması önemli bir şeydi İngiltere'de yapılmadı. Fransa ve Hollanda'dan sonra işte geri adım atıldı ama orada bütün muhafazakar partiler, liberal partiler anayasayı desteklediler, sosyal demokrasinin solundaki partiler yani komünistler, troçkistler bilmem çevreciler, yeşiller, anarşistler onlar karşı çıktılar. Demek ki şeyden oradaki güç dengesi güç dağılımı yani Aziz arkadaşın söylediği gibi değil, düzenlenmiş piyasa ve serbest piyasa ekonomisidir.

AZİZ ÇELİK

Birincisi anayasayla ilgili sanıyorum şimdi atlandı, Roma Antlaşması'nda serbest piyasa anlaşması, serbest piyasa ifadesi yer alır, ETUC'un girişimiyle anayasada serbest piyasa yerine sosyal piyasa ifadesi geçmiştir, yani anayasanın ilkelerinde ilke bölümünde serbest piyasa kaldırılmıştır. Sosyal piyasalar

dolayısıyla serbest piyasanın anayasalaştırılması söz konusu değil ve anayasa metninde tam tersi bir tartışma yaşanmıştır, serbest piyasa çıkarılıp sosyal piyasa konulmuştur. İkinci olarak da yüksek bir istihdam düzeyi ifadesi çıkarılmıştır yerine tam istihdam ifadesi konmuştur. Dolayısıyla anayasadaki ifadeler serbest piyasanın anayasalaştırılması meselesinde ise demin gösterdiğim tabloda sadece İngiltere değil Avrupa'da sermaye örgütlerinin temsilcisi durumundaki bugünkü adıyla tam bu pozisyonu savunmaktadır. Yani sosyal Avrupa bütünleşmesine karşı çıkmıyorlar, entegrasyona karşı çıkmıyorlar sadece sosyal politika ve sendikalar mevzuu konusunda ulusüstü düzenlemeye karşı çıkıyorlar, bu bütün Avrupa sermayesinin paylaştığı bir şeydir, İngiltere'den ibaret değildir bu konuda İngiltere şampiyondur ama UNICE ve BUSİNESS OF EUROPE bunu paylaşmaktadır. Teşekkür ederim.

NAİL SATLIGAN

Tamam TUSİAD Türkiye burjuvazisinin elitidir, biz ona bakmayalım. Bir politik parti olarak İngiltere'nin dışında Avrupa bütünleşmesine karşı çıkan, liberal muhafazakar merkez sağ bir parti var mı.

AZİZ ÇELİK

Şimdi konsey içinde de yani Avrupa içinde de sosyal demokratlar dışında muhafazakarlar ve liberaller ortak bir şeye karşı çıkıyorlar. Avrupa Sosyal Politikası'na karşı çıkıyorlar. O yüzden de sadece İngiltere değil.

YÜCEL TOP

Bu tartışmalarda sıklıkla küreselleşme diye bir şeyden bahsediyoruz ya, küreselleşen şey ne ben hep onu merak ediyorum. Şimdi üretim evlere kadar indiğine göre çünkü üretim küreselleşmiyor bırakın yani o büyük üretim ülkelerinin dağıtılmasını, büyük şirketlerin ufak ufak bölünmesini evlerde üretime başlandı, küreselleşen şey pazar, yani üretilenin satışı ticareti küreselleşiyor benim gördüğüm, yani üretimi yerelleştirip ticaretini küreselleştiriyorlar. Bunun karşısında bizim yapacağımız ne, bunların tartışılması lazım, ama ben sadece Nail Hocanın biraz önce söylediği yani AB içerisinde elbette ki çok büyük tehlike doğduğu zaman öyle askeri çözümlere

gidebileceklerini düşünmüyorum, sistem kendisini çok tehlikede gördüğü zaman benzeri bir şey belki olabilir; ama bir şeyi de kabul edelim AB macerasının başladığı 57'den bu yana Avrupa Kıtasında hiç savaş olmadı, yani en azından bunu başardılar, kendi kendilerini öldürmediler yani bunu yapan ülkeler savaşmadılar birbirleriyle bir. İkincisi de eğer AB olmasaydı Avusturya'da Heider diye bir faşist diktatördü, yani ufak çapta da olsa bazı diktatörlükler engellendi.

NAİL SATLIGAN

Yani Cezayir'i de unutmayalım dedim savaş bakımından. Cezayirliler Türkiye AB'ye girecek ilk Müslüman ülke söylemine karşı, AB'ye giren ilk Müslüman ülke biziz diyorlar. Haklılar Fransa AB'ye girdiğinde Cezayir Fransa'nın sömürgesiydi.

YÜCEL TOP

Şimdi AB içerisinde herkes sütten çıkmış ak kaşık demiyorum o söylediğiniz olay eski bir olay. Norveç İşçi Sendikaları Konfederasyonunun kongresinde Norveç Dışişleri Bakanı şunu söyledi ; eğer biz birleşmezsek dünyanın her işini yapan insanların durumuna düşeceğiz, yani AB'ndeki bu adamların, bu yapının birleşmenin ötesinde bir alternatifleri yok, bu bizim dışımızda gelişen bir olay, bizimle ilgili bir olay değil. Şimdi bizim dışımızda gelişen ve bizi de çok derinden etkileyen bu olay karşısında tavrımız ne olmalıdır onu düşünüyoruz, tartışıyoruz. AB'ne girilmeli mi, girilmemeli mi, çok kez karıştırılan şey Gümrük Birliğine girmek tartışmasıdır. Gümrük Birliği Ankara anlaşmasının doğal bir sonucudur. Gümrük Birliğine girmek için ayrıca bir anlaşma yapılmış değildir.

İşte zaten derdimizde bu noktadadır, eğer biz oluşmasına katkıda bulunmadığımız bu politikaların doğal sonuçlarına katlanacaksak önümüzde iki alternatif var, ya tamamıyla Gümrük Birliği ve bu tür bağlantılardan çıkacağız veya o karar mekanizmasının bulunduğu yerde olacağız, ya o ya diğeri. Şu anda içinde bulunduğumuz durum en kötü durum, çünkü şu anda bize hiçbir zaman katılmadığımız o bazı kararların uygulanmasını istiyorlar. Eğer şimdi biz diyorsak ki AB bizim açımızdan bir hedef olmamalıdır, işçiler şöyle olmalıdır o başka bir görüştür. Ben de tam tersini savunuyorum çünkü Gaye Hanım da bilirler, son zamanlarda örgütlenen işyerleri sadece

uluslar arası dayanışmayla örgütleyebildiğimiz işyerleridir, uluslar arası işçi dayanışması diye örgütleyebildiğimiz işyerleri, küçük küçük işyerlerini örgütleyebilme şansımız kalmadı. Süleyman Bey de tanığı yani önce işyerlerini işçilerin dayanışmasıyla örgütleyebilirsiniz. Bu demektir ki bizim işçi sınıfımızın sendikal mücadelesi. Sendikal mücadelesinde Avrupalı sınıf kardeşlerimizle birlikte olmak durumundayız ve mümkünse aynı yasalar tarafından örtülmeliyiz, mücadelemiz mümkünse aynı hukuk statüsü içinde olmalı, mümkünse, mümkün olur mu olmaz mı o ayrı bir konu.

GAYE YILMAZ

Ama onlar da aynı hukuk içinde değil ki İtalya'nın farklı, Almanya'nın farklı, İngiltere'nin falan hepsi farklı.

YÜCEL TOP

AB dediğimiz oluşum inşa halinde, değişmeye ve dönüşmeye açık, ne tarafa itilirse o tarafa gelişme ihtimali gösteren canlı bir organizma. 27 ülkenin içerisinde konuşulan 21 ayrı dil, 27 ayrı tarih, 27 ayrı sosyal güvenlik sistemi var. Ve bu sosyal güvenlik sistemlerinin hepsinin de dayandıkları uygarlıkları, geldikleri kaynaklar farklı, tarihleri farklı, dilleri farklı. Bu farklılıktan ortaya bir şey çıkarılmaya çalışılıyor ve şu anda AB'nde herkesin de kabul ettiği gibi böyle siyasi bir birlik değil, şu anda böyle bir karar mekanizmaları da yok. Bu bakımdan ben de aynen Aziz arkadaş gibi düşünüyorum, yani AB'nin birçok politikasına karşıyım, Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun da bazı hukuk politikalarına karşıyım ama referandum olsa AB'ye girilmesi yönünde oy kullanırım. Eğer alırlarsa alırlar, almazlarsa o bundan sonraki ayrı bir tartışma konusu, niye alırlar, niye almazlar onun da bir ayrı bir konseptte tartışılması lazım. Mümkünse bugün bunu da tartışmak isterim.

AHMET SELAMOĞLU

Konu genişlemesine tartışılmaya oldukça müsait, sendika açısından konuyu fazla dağıtmadan tartışmanın çerçevesine sadık kalmayı öneriyor ve birkaç ilave yapmak istiyorum. Bir tanesi sabahki oturumda Gaye Hanımın ifadesine ek olarak benim söylediğim gibi AB ile ilişkilerin yoğunlaşması kapitalist sisteme entegrasyonu pekiştirip güçlendiriyor ve aynı zamanda

hızlandırıyor. Gerçek bir piyasa ekonomisi anlamında nitelikli bir hale de dönüştürüyor mu bilemeyeceğim ama pekiştirdiği çok açık. Bu kadar yoğun bir sermaye hakkının olması bunun çok açık bir örneği, yani bu anlamda AB Dünya Bankası IMF'nin falan çok ötesinde bir yapılanma, çok daha farklı boyutları var. Burada tabii sendikal hareket hakikaten çok duyarlı ve çok dikkatli olmalı, bu sürecin dışarısında kalmak veya içerisinde olmak gibi bir tavır böyle "Havet" gibi bir durum olmaması önemli ama bunun ötesinde bir farkındalık meselesi süreçler üzerine, ilişkiler üzerine bir farkındalık meselesi var. Türkiye'de çok ciddi kafa karışıklıkları var; Kurtar'ın söylediği iç dinamikler, dış dinamikler, Aziz'in onu kaldıraç gibi görmesi ve bir sürü sosyal haklarda ciddi aşınma var ama işte en son benim komşumun söylediği şöyle bir mesele var, yani bizde temel haklar üzerinde çok ciddi bir noksanlık, eksiklik, yoksunluk var yani Almanya'daki tartışma oturuyor işte harç yasaları için bütün memleket ayağa kalkıyor ama altı yılı, yedi yılı aşan bir sosyal koruma sistemine kadar varan modeli reform etmek üzerine ciddi bir tartışma devam ediyor, bizdeki sosyal güvenlik reformunda bambaşka bir şey konuşuluyor.Dolayısıyla burada çok dikkatli olmak lazım. Bende kendimi Aziz'in genel düşüncesine daha yakın görüyorum ama orada Aziz'in konuşmalarının sonuna doğru çok önemli bir cümle var bu sosyal haklar anlamında çok hızlandırıcı, olumlu yönde hızlandırıcı bir etki yaratacaktır gibi duruyor. AB'nin bugün dünya rekabeti içerisinde böyle bir kararlılığı veya böyle bir destekleyici rolünün olduğu konusunda çok ciddi şüphem var. Yani Türkiye'ye üyelik sürecine, müzakere sürecine falan böyle bir bakma merakı olduğunu zannetmiyorum. Üstelik de eğer Türkiye adına Türkiye'deki taraflar adına böyle bir farkındalık meselesi varsa, ki var, burada AB'nin en rahat işbirliği yapabileceği kesim işveren kesimini, sermaye kesimini görmek gerekir. Dolayısıyla bu aslında sendikal hareketi daha da zora sokan bir şey, yani evet diyememek genel olarak, esas olarak evet ya da hayır diyememenin ötesinde bu süreci biçimlendirmede sorun var. İlerleme raporlarında da çıkıyor hükümette bu anlamda kendi stratejisini AB'ninde ilişki rahatlığı içerisinde sermaye tarafıyla biçimlendiriyor ve burada güven meselesi, evet yani burada sendikal hareketin kendisine ait çok ciddi sorunları var, işte sunumunda Özgür'ün vardı önce birden hayır diyen sonra birden evet diyen Aziz'in buradaki TÜRK-İŞ'in yaklaşımını okuduğumuz zaman kafamız karışıyor. Ben burada birkaç ifadesine baktım

TÜRK-İŞ'in, yani acaba gerçekten TÜRK-İŞ mi söylüyor yazan birisi mi onu söylüyor şüphe taşıyorum. Çünkü bir kurum kimliği var ve o kurum kimliği bugün biçimlenmiyor, bir zaman dilimi içerisinde ortaya çıkıyor. TÜRK-İŞ'in genel haline bakıyorsunuz burada yazana bakıyorsunuz, kimin ne söylediği, ne zaman yazdığı meselesi ortaya çıkıyor. O zaman güven sorunu AB dışında var zaten bu da işte sonuçta böyle garabet bir noktaya geliyor. Nedir bu garabet şey? Hiç hoş bir şey değil kaldıraç olsun mu meselesine geliyor zaten böyle baktığınız zaman. Sürecin Türkiye'deki sosyal hakları geliştireceğini beklemek zaman ve mekan olarak uygun olsa da olmaz. Yani burada sendikal hareketin çalışma eksikliği var.

NAİL SATLIGAN

Ya arkadaşlar ben bu sendikal konulara çok aşina değilim, temel haklarda büyük bir yoksunluk var deniyor, peki nedir bu, yani benim bildiğim mesela devlet memurları bizde grev yapamaz, sendikal olarak örgütlenebilir Almanya'da mesela öğretmenler grev yapabilir, bizde yapamaz. Şimdi tabii "Beamte statüsü" yani memur statüsünde olduğu için grev yapamaz, Türkiye'de mesela dayanışma grevi yasaktır deniyor yani grevin bir toplu pazarlık sürecinin getirdiği bir itirafa dayanıyor olması lazım, Almanya'da da yasak.

GALİP YALMAN

Amaç, araç ilişkisini netleştirmek lazım. AB üyeliğini soldan çalışanların haklı oldukları durum, uzun erimde bir sosyalizm mücadelesinin yerine geçecek bir alternatif amaç diye konulmasıyla ortaya çıkar. Ama içinde yaşanan koşullarda çalışanların başta hatta zaman zaman küçümsenen ekonomik mücadelesini güçlendirici bir şey olarak görürsen kendine göre anlamlı bir araca dönüşmesi, benim başka türlü ifade edebileceğim yanı bu, buna bağlı olarak daha erimli siyasal mücadeleler vermek içinde daha anlamlı bir zeminin oluşmasına yardımcı olur, olmazı da ayrıca tartışmak lazım. Şimdi dolayısıyla şu bir gerçek neo liberalizmin genel şeyiydi o benimde bir süredir daha birazcık öğrenmeye çalıştığım bir terminoloji de kolektif haklardan bireysel haklara bir dönüşüm söz konusu, bireysel haklar üstünden neo liberal çerçeve işçi, işveren, çalışan patron ilişkilerini götürme anlamında; AB komisyonunun direktiflerinin

özü de bu. Demin arkadaşın söylediği sosyal Avrupa düzeninde bir sosyal politika olup olmaması da bununla ilintili ama ondan analitik olarak da ayrıştırılması gereken bir şey. İşçi, işveren haklarıyla sosyal politika birbirine entegre olmakla birlikte aynı şey değil. Bizde refah devleti denilen uygulama kendimize özgü olduğu ya da olmadığı ayrı tartışılır, Avrupa devletlerinde farklılıklar vardır, işte demin Aziz'in yaptığı ayrımı daha da çoğaltmak mümkün, üç dört tane modelden söz etmek mümkün, onların da neo liberal yaşamda ne kadar erozyona uğrayıp uğramadığını da tartışıyor Avrupa, bu anlamda da bir bütünlük yok ve bütünlüklü bir yapının olmaması komisyon çerçevesinde etkili olan Avrupa'nın büyük sermaye gruplarının istememesinden kaynaklanıyor. Büyük sermaye grupları sosyal haklar bütünleşmesinin Avrupa düzeyinde de oluşturulmasını istemiyor. Böylece Türkiye'den farklı olarak, mikro ölçekte daha özgürce hareket etme imkanını veren bu durumun AB felsefesi içinde bir adı da var, Subsidiarite. Bu durum Subsidiarite ilkesine de çok uyuyor. En yerel düzeyde bu meseleleri çözümlemek meselesinin demokratikleşmeyle de bir ilgisi yok. Bunu tanımlamak için de Hıristiyan geleneğinden gelen bir kavramı adapte etmiş bulunuyorlar oradan gidiyorlar. Dolayısıyla ikisi ilintili ama aynı şey değil, dolayısıyla Türkiye'nin sorunu Avrupa'nın hangi modeline kendisini adapte etmek diye de bakmamak lazım. Demin söylediğim gibi Türkiye bu süreçten daha araçsal bir anlayışla ne tür yararlar, kazanımlar elde edebilir ya da edemez sorusunu sormak daha anlamlı olacaktır. Çünkü hakikaten on sene sonra AB'ni daha farklı bir noktaya taşıyacak bir itici gücü olur mu Türkiye'nin, bu daha iyimser bir şey belki, ben ona çok da katılmıyorum ama bu düşüncelere de saygı duyuyorum. Nail'in söylediği anlamdaki pozisyona da saygı duyuyorum ama her ikisi de bugünkü mücadelenin temel belirleyicileri olamıyorlar diye düşünüyorum, yani emeğin özgürleşmesi diye koyduğu şeye aynen katılmakla beraber.

NAİL SATLIGAN

Şimdi hepimiz kendimize saygı duyuyoruz ama ben bir formülasyon yaptım, buna katılıyor musun, başka arkadaşlara da soruyorum. Ben dedim ki sendikalar sosyalizm propagandası yapmaz, yapmamalı ama kapitalizme karşı muhalefet etmelidir. Yani şunu söyleyebilmelidir; biz ücretleri arttırabiliriz ama bu ücret artışlarını kopardığımız insanların yani işveren sınıfının

elinde yatırım grevi, enflasyon gibi mekanizmalar var, işten çıkarma gibi mekanizmalar var, ve onlar bu bizim elde ettiğimiz kazanımları çok kısa zamanda toplum içindeki üstün konumlarından yararlanarak etkisiz hale getirebilirler, yani kapitalizme karşı bir muhalefet olmalıdır, benim söylediğim AB'nin bayraktarlığını sendikal hareket yaparsa bu kapitalizme karşı muhalif tavrını zedeler ve inandırıcı olmaktan çıkarır. Buna katılıyorsan, galiba aramızda bir şey kalmaz ve o zaman yani herhangi bir metni kaleme alırken olsa olsa aranızda bir edisyon farkı olabilir.

GALİP YALMAN

Bence çelişmez.

KURTAR TANYILMAZ

Masaya demokratik bir şekilde oturma konusunda herkes hemfikir. Ben mücadelenin tarzını netleştirelim diyorum, siz diyorsunuz ki mücadele edelim, AB içinde mücadele edelim. Mesela diyelim ki alternatif Avrupa devletleri olsaydı bu hani Avrupa sosyalist devletleri demeyeyim alternatif Avrupa devletleri olsun onu biz kuralım onun için öyle mücadele edelim. Niye AB'nin bütün çatısını kurduğu, sizi kolay kolay masaya oturtmadığı, otursanız bile birtakım şeyleri dayattığı bir oluşum içinde mücadele edelim? Bu aynı zamanda Aziz Çelik'in söyledikleri için de geçerli. Alternatif bir Avrupa devleti kuralım orada mücadele edelim, Avrupa'yı tamamen dönüştürmek için mücadele edelim, niye AB'nin Türkiye'yle ilişkisinin, bütün bunların hepsinin ne kadar anti demokratik olduğu açık, bütün esneklik uygulamalarından sosyal devlettin tasfiyesine, böyle bir ortamda oradan niye medet umuyoruz da biz alternatif bir kurumsallaşma, alternatif bir yapılanma kuralım sendikalarda bunun başını çeksin, partiler de şey yapar alternatif Avrupa devletleri diye oradan mücadeleyi oradan yürütelim, AB'ye karşı olup niye içine girip de muhalefeti oradan yapmaya çalışıyoruz ben onu da anlamış değilim birinci olarak onu söylemek istedim. İkincisi bununla bağlantılı olarak Aziz arkadaşımız, "iç dinamik dış dinamik artık kalmamıştır" dedi. Buna küreselleşme diyoruz ve karşılıklı bağımlılık anlamına geliyor. Ben belki hala biraz eski kafalı bir yaklaşımla iç dinamik, dış dinamik ayrımı olduğunu düşünüyorum. Bir iki tane somut örnek vereceğim. Türkiye'de

kriz çıksa Türkiye ekonomisi krize girse iç dinamik, dış dinamik ne demektir yani iç dinamikle dış dinamiğin ayrımın kalmadığı, karşılıklı bağımlılık ne demektir? Bir tarafın olumsuz etkilemesi diğer tarafı da olumsuz etkileyecektir veyahut iki taraf birbirine karşılıklı şekilde bağımlıdır anlamına ben en azından o şekilden yorumluyorum. Halbuki hiç böyle olmadığını 98 krizinde gördük, 2001 krizinde de gördük bundan sonra da AB'ni veyahut Avrupa ülkelerinin Türkiye'yi destekleyeceğinden hiç emin değilim, ne anlamda gördükleri krizlerde bir sürü şirketlerin fiyatları ucuzladı, bir sürü şirket satın aldılar. Türkiye ekonomisinin krize girmesi faturayı kimin ödediği ayrı bir şey yani sermaye mi ödüyor diğer kesimler mi ödüyor ayrı bir şey çıkarlarıyla her zaman örtüşmeyebilir Avrupa Birliği'nin ve yahutta çıkarları, dolayısıyla bunun bir ilişki yani üretim zinciri vs. diyecek olsa zinciri pekala terk edebilirler sanki biz terk edemezlermiş gibi yapıyoruz. Bunun en somut örneği Güneydoğu sorunu çıktı, Irak'a girsin mi girmesin mi Türkiye çok sıcak yaşandı. Ne yapıyor bir takım sermaye hareketi görülüyor para geliyor e birtakım finans kuruluşları var hepiniz biliyorsunuz bunların başını çeken, **Standard and Poors** direktörü Türkiye Irak'a girerse kredi notunu düşürürüz dedi. Demek iç dinamiklerle dış dinamikler örtüşmeyebiliyormuş yani oradaki çıkar Türkiye ekonomisinin krize girmesi Avrupa'yı çökertmez yani Avrupa Türkiye ekonomisini küçümsemiyor önemlidir ve kimse gözden çıkartmak istemez bu ayrı bir şey ama yani üretimlerini Romanya'ya kaydırabilir, başka yere kaydırabilir üretimin ne kadarını kaydırsa da, ben hala onun merkezde olduğunu düşünüyorum. Merkez Avrupa olduğu için öbürü bir tehdittir oraya hiç girmiyoruz çünkü konumuz dışında sendikalara yapılan bir tehdittir üretimi kaydırırım tehditidir onu geçtik, oynayacakları yerler içerisinde Türkiye ekonomisini pekala gözden çıkartabilirler. Politika konusunu da bulduk, darbe olmuştur demokratik olan AB ülkeleri hiçbir şey dememişlerdir daha sonra kabullenmişlerdir hiç başka örnek vermeye gerek yok, en sıcak olay 27 Nisan'dan sonra bir gün öncesiyle bir gün sonrasındaki AB ülkelerinin tavrıdır. Amerika'yı bir kenara koyuyorum. Demek ki iç ve dış dinamikler çok farklı seyredebiliyormuş illa ki birbirlerini karşıtı bağımlı olarak görmeyebiliyorlar. Yani dolayısıyla bu ayrı göz önünde bulundurabiliyor sanki bu ayrımlar kalkmış bir iç içe geçmiş bir eklemlenmiş hem üretim düzeyiyle hem politik düzeyiyle bir adamların öyle bir bağlayıcılıkları yok gibi geliyor bana pekala

gözden çıkartabilirler veya kendi işlerine uygun biriyle irtibata girebilirler diye düşünüyorum.

Son bir şey söyleyeyim biraz evvel bir şey dediniz gerçi Nail hoca bahsetti ama hani AB sürecinin dışında kalmak insanları ulusalcılığa, milliyetçiliğe yönlendirebilir gibi bir ifade kullandı şimdi ben ben de onu gibi düşünüyorum çünkü, AB'yle yani medyanın gücünü vs.yi düşünecek olursak sermayenin bu konudaki hegemonyası siyasal anlamda da güçlü, unutmayalım haftalarca ilanlar verildi gazetelere AB'ne girmemiz şöyle iyidir diye. Şimdi herhalde bunların hegemonyasını küçümsemeyeceğiz . Özgür biraz ondan bahsetti yani afyon kelimesini kullanırız kullanmayız tam da bu hedefleri, yani sizin sendikalarla buna destek verilmesiyle birlikte insanların özellikle işçilerin, çalışanların gözünde AB'ne girmek iyi bir şeyi ifade ediyor , gerçekleşmediği zaman tam da bu hayal kırıklığına dönebilir.İşte o zaman tam tersi olur diye düşünüyorum mesela tam tersi ulusalcılığa kaymanın, milliyetçiliğe kaymanın tam da aksine bu hayal içerisinde gerçekleşmemesi durumunda tam ters tepkiler de var vay bunlar bizi almadı veyahut buradan zaten bize iyi bir gelecek yok şeklinde bunu da son bir iki senedir yaşadığımızı düşünüyorum, dolayısıyla da bunu net koymak lazım AB'ye mevcut haliyle girmek hakikaten Türkiye'deki çalışanlara işçi sınıfına ne kazandırır? Çünkü öbür türlüsü yanınıza çekiyorsunuz, politika öneriyorsunuz yanınıza çekiyorsunuz benimle beraber hareket et, ittifak yap diyorsunuz, ama sermayenin yanına çekiyorsunuz ama orta sınıfları neyse bir şekilde bunun üzerinden mücadele yürütelim diyorsunuz. Bunun karşılığını alamadıkları takdirde en azından masadan dışlandıkları takdirde ki bunun emareleri çok açık düzeyde, bu insanlarda hayal kırıklığı yaratıp ulusalcı, milliyetçi eğilimleri güçlendirecektir diye düşünüyorum ama son bir iki sene zaten bunun kanıtını veriyor.

MEHMET TÜRKAY

Ben şöyle bir konuya dikkat çekmek istiyorum. İnsan sürekli dinleyen pozisyonunda olunca bir şey fark ediyor. Biz sanki çok kısa bir zaman dilimini tartışıyoruz, halbuki özellikle sosyal bilimlerle ilgili bir konuyu ve aslında çok uzun dönemli bir meseleyi tartışıyorsak eğilimlere bakmak durumundayız. Kapitalizm deniyor, küreselleşme dendi, nihayetinde ona dair de

ayrıca konuşulabilir ama kapitalizmin dayandığı temel yapısal mantık Amerika'da nasıl işliyorsa Avrupa'da da öyle işliyor Türkiye'de de öyle işliyor ve Çin'de de öyle işleyecek. Bunu tabii ki kapitalizmin bir başka özelliğiyle beraber düşünmek zorundayız bu da tarihsellik dediğimiz mesele, yani zamanla mekanın etkileri muhakkak ki bu süreçleri farklılaştıracaktır tarihin akışını kapitalizmin meselelerini çok farklılaştıracaktır. Dolayısıyla Avrupa'da bugün herhangi bir şekilde hali hazırda bir tür model olarak duran bazı şeyler varsa bu Avrupa kapitalizminin pozitif yanlarından kaynaklanan bir şey değil geçmişte yaşanan mücadelenin gücünden gelen bir sonuçtur. Dolayısıyla bugün geri alınamamasının ya da bu kadar çabuk alınamamasının nedeninin arkasında yatan temel dinamiklerden biri de sanıyorum oradaki çatışmanın, sınıflar arası çatışmanın gücüdür. Türkiye yada benzeri ülkelerde yaşanan sürece baktığımızda özellikle 80'li yıllarla geçen sürece baktığımızda görüyoruz ki yani o "haklar" nasıl geldiyse öyle de gitti hala da gitmeye devam ediyor, çünkü burada ciddi güçlü bir sınıf hareketi de olmadı tarihsel olarak kalıcı bir sınıf hareketi olmadı oysa karşılaştırmamızı ya da değerlendirmeyi yaparken sanıyorum yapısal olan özellikleri akılda tutmakta fayda var.

YÜCEL TOP

Yani bu soruyu da cevap vermek için herkese soruyorum. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu 61 milyon işçiyi temsil ediyor, AB'nin inşasından yana. Şöyle bir sonuç mu çıkarıyoruz buradan bu 61 milyon işçi şaşırmış ve doğruyu biz gördük birkaç arkadaş bir. Yok ben 61 milyonun içinde kendimi düşünüyorum. Yani eğer böyle bir şeye evet diyor isek bu işin doğal sonucu olarak ikinci soruya geliyorum DİSK, KESK, TÜRK-İŞ ve HAK-İŞ Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'ndan ayrılmalı mıdır, çünkü Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun tüzüğünün girişinde, Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun AB'nin inşasını desteklediğini yazıyor bu sizin analizleriniz ışığında herkese soruyorum Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nu terk mi etmeliyiz?

AZİZ ÇELİK

Şimdi yanlış anlaşılmaktan bende çok korkarım o yüzden Nail'in son söylediğinden hareketle yanlış anlaşılmamak için bir kere daha söyleyeyim AB'ni savunalım demedim şimdiye kadar hiç

böyle bir şey yazmadım, burada da söylemedim. Söylediğim şu; referandum olsa ben kişisel olarak Türkiye'nin AB'ye girmesine evet diyen olurdum bu başka bir şeydir AB'yi savunmak başka bir şeydir. Ben bugün AB politikalarının iktisadi anlamda da, siyasal anlamda da hemen hemen tümünün karşısında bir yerdeyim ve bunları eleştiren bir pozisyondayım ama buna rağmen bir siyasal tercih olarak Türkiye girsin mi bu ayrıca tartışılabilir, ama söylediğim bundan ibarettir. Dolayısıyla Nail'in şu söylediğine katılıyorum sendikalar AB bayraktarlığı yapmamalıdır, evet bence de yapmamalıdır ve sendikalarda AB bayraktarlığı olduğunu da ben düşünmüyorum. Sözünü ettiğim AB müzakere sürecinde sosyal standartlar nasıl yükseltilebilir tartışması yürüyor, orada da senin demin sorduğun bu temel haklar meselesi, temel sendikal haklar, kolektif haklar meselesi çok önem taşıyor, nedir bunlar. Tek tek Avrupa ülkeleri içinde uygulama farklılıkları var, evet, özellikle Almanya ve Polonya'da kamu görevlilerinin sendikal hak kullanmalarında sınırlamalar var ama onun dışında bütün bir kıta Avrupa'sını değerlendirdiğimiz zaman özellikle uluslar arası kabul görmüş temel sendikal standartlar, nedir bunlar, serbest sendika kurma hakkı önündeki engellerin kaldırılması, toplu pazarlık hakkı ve toplu eylem grev hakkının uygulanabilirliği, şimdi bunlara baktığımız zaman Türkiye'de AB'de müzakere sürecinin özellikle sosyal politika alanında Türkiye'de sendikaların üzerinde durdukları ve AB sürecinin bir kaldıraç olarak kullanılıp kullanılmayacağını tartıştıkları alanlar bunlardır.Türkiye'deki mevzuat ve uygulamasıyla Avrupa'yı karşılaştırdığımızda dağlar kadar fark söz konusudur, mesela Türkiye'de bırakın kamu görevlilerinin sendikalaşmasını kamu görevlilerinin bir kısmı sendika kuramaz durumundadır, yasaktır. Hayır sendika kurma yasağı yoktur sendika hakları kullanmak konusunda mesela grevle ilgili sınırlamalar vardır ama mesela sendika kurma yasağı Genelkurmay başkanı dahil herhangi bir sınırlama söz konusu değildir her yerde böyle bir sınırlama yoktur. İkincisi var elbette söyledim mesela Almanya ve Polonya örneğin İLO'nun şeyine girmiştir ama burada söz konusu olan Almanya ve Polonya değil AB'nin benimsemiş olduğu standartlardır. AB'nin benimsemiş olduğu standartlarda Uluslar arası Çalışma Örgütü ve Avrupa Konseyi Standartlarıdır, bizim tartışacağımız budur yoksa Almanya uygulaması, İngiltere uygulaması teker teker bu ülkelerin çifte standartlı olması, bu ülkelerdeki sermaye çevrelerinin etkin olması falan tartışmaları başka bir şeydir, biz

AB'yi tartışıyoruz Almanya'ya dahil olmaya çalışmıyoruz. Bu nedenle kolektif haklar meselesi AB'nin benimsediği standartlarla Türkiye'deki uygulama ve metninin farklılığıyla ilintilidir, müzakere sürecinde Türkiye AB ile entegrasyon istiyorsa, bunu iktisadi bir entegrasyonla sınırlı tutması sermaye lehine çifte standart yaratır, sendikalar bunu teşvik etmelidir ve bu imkanı kullanmalıdır benim söylediğim çerçeve bununla sınırlıdır. İkinci bir şey Kurtar arkadaşımızın sözünü ettiği iç dinamikle dış dinamik bütünüyle artık yekpare bir hal alır ben böyle söylemedim tabii böyle söylediysem düzelteyim. Ben şunu söyledim küreselleşmiş bir piyasada küresel bir ekonomide ya da başka türlü ifade edilebilir tek ülkede sendikal hakların ve sosyal hakların savunulması mümkün müdür değil midir? Demin söylediğim matriste budur ben tek ülkede sosyal hakların savunmasının, korunmasının ve geliştirilmesinin artık geçmişe göre çok çok zayıfladığını ulusal hükümetlerin uluslar arası sermaye hareketlerinin neredeyse noteri haline geldiği bir durumda ulus üstü bir hukuk ve mücadele yaratılmaksızın bunun sağlanamayacağı, bu anlamda da iç dinamik, dış dinamik tartışmasının eskiye göre öneminin azaldığını söylemektir muradım, bundan bir adım ilerisi değildir. Bir noktaya daha değineyim, yine şu mesele biraz karışıyor diye düşünüyorum, AB'nin benimsediği kimi politikalara ilişkin eleştirilerimizi yaparken mesela Avrupa'da güvencesiz istihdamın yoğunlaşmasının AB'yle ilişkisi yoktur, güvencesiz tam tersine AB'nin mevzuatta güvencesiz istihdamın sınırlandırılması ya da güvencelenmesi konusunda sınır getiriyor. Yani AB doğrudan doğruya bunun kaynağı tamamen küresel kapitalizmdir.Küresel kapitalizm kuralsızlaşma eğilimi içindedir ve bu eğilim kuşkusuz AB'ye de yansıyor AB'de de yeni liberaller AB emek piyasasının esnekleştirilmesi için bastırıyorlar ama karşılaştırdığımız zaman bugünkü AB mevzuatı AB dışı ülkelere göre güvencesiz çalışmayı, güvencesiz istihdamı nispeten sınırlıyor ki yeni liberaller Kıta Avrupa'sı mevzuatının ve Kıta Avrupa'sındaki kuralların katı olduğunu söylüyorlar. Şimdi burada düzensiz ve güvencesiz istihdam AB'nden kaynaklı değil tamamen kapitalizmin bugün gelmiş olduğu düzeyle ilintilidir. Keza sendikalaşma da bununla ilintili. Yani doğrudan doğruya AB'den kaynaklı sendikalaşmayı azaltıcı bir düzenleme söz konusu değildir ama kapitalizm bugün genel olarak zaten sendikalaşmayı azaltma eğilimi içerisindedir. Yine AB dışı dünyayla AB'yi karşılaştıracak olursak, hem sendikalaşma düzeyi konusunda hem de sendikalaşma hakkının

korunması konusunda Kıta Avrupası'nın AB dışı dünyaya göre son derece önemli korumalara sahip olduğu gerçeğini de kabul etmemiz lazım. Burada AB'nin politikalarını eleştirmekle belli sorunların kaynağı olarak AB'yi göstermek arasında bir ayrım da yapılması gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

MEHMET TÜRKAY

Ben demin bir şey söylüyordum sonuçta yine atladık. Aziz'in son söyledikleri yeniden çağrıştırdı aslında uzun dönemli baktığımız zaman eğilimlerden bahsettik, neye eğilim var. Ortada görünen AB standartları var. Elbette standartlardan bahsedince bu standartların ne ölçüde garantisinin olduğu ayrıca tartışılır, görünenle yaşanan süreç çok farklı. AB demokrasi deniyor AB her şeyi eleştiriyor, Türkiye'deki % 10 barajını eleştiriyor da seçimlerde bir şey demiyor. En son karar bu yönde çıktı biliyorsunuz. Veya yeni çıkacak muhtemel polis yasası konusunda ne diyecek çok merak ediyorum açıkçası vs. Bunların dışında sanıyorum bir nokta daha önemli o da şu, evet ortada bir standart meselesi var ama bu standartlar azamide mi birleşecek asgaride mi birleşecek. Şu anda görünen gidişat sanıyorum ki uzun vadede bu yönde, dolayısıyla sendikaların belki bunu göz önüne alarak dayanışmaysa dayanışma karşı çıkmaysa elbette karşı çıkma, muhakkak ki yani o işçi sınıfı enternasyonalizminin yerini boşaltmadan bunu başka şeylere havale etmemenin bir yolunu da bulmak diye düşünüyorum. Evet sözü ben Özgür Müftüoğlu'na devredeyim.

ÖZGÜR MÜFTÜOĞLU

Teşekkür ederim. Ben hemen Yücel Bey'e cevap vereyim daha doğrusu cevap vermek değil de şunu sorayım. 65 milyon kişiyi temsil eden ETUC Avrupa'daki toplam emekçilerin ne kadarını temsil ediyor. İkincisi AB konusu ya da politikaları konusunda ETUC bu 65 milyon üyesine sordu mu, onların bundan haberi var mı? Bu gerçekten çok samimi bir soru, Türkiye'de yok çünkü. Türkiye'de çok açıkça söyleyeyim sayın başkan da burada DİSK gerçekten üyelerine dönüp, bu AB süreci şöyle bir süreç diye tüm açıklığıyla anlatıp sonra siz bu süreç hakkında ne düşünüyorsunuz diye sorup ta mı kararlarını veriyor. Keza TÜRK-İŞ, KESK. Ben KESK için söyleyeyim, diğerlerini çok iyi bilmem, kimse bana sormadı. Ben defaetle üst kurul delegesiyim

hem KESK'de hem EĞİTİM-SEN'de her seferinde ya şu AB'yi yatıralım, masaya koyalım doğrusu, eğrisi, yanlışı aynen bugün olduğu gibi onun için ben bugün hakikaten çok mutluyum. Bunu oturup, tartışalım yani iyi tarafı da vardır kötü tarafı da vardır, bunun neresine karşı çıkarız, neresini savunuruz ama bir politika oluşturacaksak hiç değilse bunu yapalım veya en azından üyelerimize üyelere doğru bilgi verelim, bu yapılıyor mu hiçbir şey yapılmıyor. Ben kendi sendikam için söylüyorum bunu maalesef böyle hiçbir şey olmuyor, kimse gelip de bana bu konuda ne söylüyorsun diye, ne düşünüyorsun diye sormadı. Bırakın onu sormasını bana doğru bilgi bile vermedi, bana vermiş olduğu bilgiler tek taraflı bilgiler, bana hiçbir zaman işin öbür tarafını göstermedi, ben bir sendika üyesi olarak söylüyor ve şunu soruyorum ben neden sendikalı olayım? Benim sendikam AB'yi destekliyor bütün politikaların arkasında tamam abi bugün AB'yi en çok savunan gerçekten fiili olarak AB konusunda iş yapan kim? Adalet ve Kalkınma Partisi. Canavar gibi gider oyumu da veririm Adalet ve Kalkınma Partisi'ne temsil eder beni AB'de fıstık gibi. Ve bence çok samimi olarak söylüyorum parantez içinde sendikalar AKP'yi çok güzel destekliyorlar isteseler de, istemeseler de bu yönlendirmeyle okları oraya göstererek işin uygulamasında çünkü onlar var sonuç itibariyle getiriyorlar oraya koyuyorlar. Her neyse ben burada şu noktanın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Şimdi yasalar, mevzuat çok güzel yani bu konuda bir şeyim yok, yani keşke bir hukukçu gibi bakabilsem dünyaya çok mutlu olurdum herhalde, yasalara bakardım e işte gayet şeyleri yerindedir falan ondan sonra tamam gayet mutlu bir şekilde de yaşardım; ama maalesef böyle değil. Mesela birkaç tane örnek vereceğim şimdi demin söylendi ki sözleşmeli çalışanların örgütlenmesi istendi. Şimdi efendim sözleşmeli çalışmayı biraz evvel şey yapmaya çalıştığım gibi AB politikalarında da bu var, esnekleştiğini ön görüyor, şimdi esnekleşen bunu çok samimi olarak söylüyorum esnekleşen, esnekleşmiş olan yani sözleşmeli çalışan, part-time çalışan, iş güvencesi olmayan bir işçiyi siz istediğiniz kadar örgütlenme özgürlüğü verin, istediğiniz kadar en donanımlı grev hakkıyla tanır, hayır ne işe yarar örgütlenebilir mi? Nasıl örgütleyeceksiniz iki gün sonra kapıya koyacak işveren, esnek iş gücünü, sözleşmeliler de buna dahildir taşeronlar da buna dahildir, bunları örgütleyebilmeniz çok çok zor, en azından şu andaki politikalarla, sendikaların politikaları ve stratejileriyle örgütlemek son derece zordur. O bakımdan her şeyden önce

sendikaların kalıcı statüye yani kadrolu statüye sahip çıkmaları gerekir ki zaten ona da çıkıyorlar yani o anlamda bir şey demiyorum yani tüm sendikalar hem kamu sendikaları hem iş sendikaları taşeronlaşmaya karşı ve esnek çalışmaya doğru bir şekilde karşılar; ama bu bunu getirir. Mesela şimdi neyi söylüyoruz, işte birtakım yasalar düzenlemeler getiriyor ben gene bir KESK üyesi olarak kamu emekçi hareketinin içinde olmaya çalışan birisi olarak yıllardır 4688 sayılı yasa geldi, Türkiye'de kamu emekçi hareketi bitti. Bitti. Nail hocanın sabahki sorusu, sendikal hareketi geriye götürüyor diyor doğru, kamu çalışan sendikal hareketini 4688 sayılı yasa geri götürdü. Neden? Hareket edemez hale geldi tam bir demokratikleşme içine girdi grevsiz, grev hakkı yok, toplu pazarlık hakkı yok ondan sonra eskiden hani sokağa çıkar bilmem ne fiili meşhur mücadele falan filanda onu da yapamaz hale geldi, ya parada çoğalıyor şimdi işin en tehlikelisi de o zaten. Şimdi benim söyleyeceğim aslında ha öbür tarafta mesela birkaç şey daha açık olarak gözükmeyen biraz önce Mehmet Hoca bahsetti şimdi demokrasi denen bir şey var. Ben bir noktaya tekrar vurgu yapmak istiyorum, Kopenhang Kriterlerindeki siyasi kriterlerle ekonomik olanı birbirinden ayrılması meselesine. İster sosyal piyasa deyin ister bilmem ne yasası deyin hiç fark etmez sosyali nasıl oluyor sosyal olmayanı nasıl oluyor piyasa ekonomisi yani kim kontrol ediyor, kontrol kimde, piyasa ekonomisi varken demokrasi nasıl olacak. Niye işçiler işten atıldığı zaman niye grevler ertelendiği zaman, niye örgütlenme hakkı engellendiği zaman ya da işçiler işten çıkartıldığı zaman ya da niye bugün Türkiye'de hala milyonlarca insan asgari ücretin yarısı kadar ücretle çalışmaya mahkum edildiği zaman hiç kimsenin sesi çıkmıyor, çünkü şundan dolayı çıkmıyor o mesele onların savundukları, Türkiye'de savundukları demokrasi meselesi aşağıdaki ekonomik kriterlere karşı düşmediği sürece onunla çelişmediği sürece ona sahip çıkıyorlar. Ne zaman ki ekonomik haklara dokunuyor, orada bırakıyor demokratik haklar oraya kadar, sınırı öyle çizmişler. Bir son söylemek istediğim şu yine bu 1959 yılında yapılan toplantıya değinmek istiyorum konuşmayı yapan dönemin Ticaret Bakanı Cihat İrem. İnanır mısınız şu metni mümkün olursa sizlere ulaştırmak isterim veya belki bulursunuz. AB keşke bugün buradaki kadar, 1959 yılındaki kadar tartışılabilse, keşke buradaki kadar her türlü açıklığıyla ortaya konabilse hiçbir şekilde bunlar ortaya konmuyor, bunları söyleyen o dönemin liberalleri, Demokrat Parti'nin temsilcileri fakat bugün bunların

sendikaların veya diğer kesimlerin hiçbir şekilde söylediği bir şey yok. Mesela diyor ki liberal bir iktisat sisteminin mevcudiyeti liberal, klasik liberal mektebin bütün nazari kısasları , Roma Anlaşması'nı kastediyor, o anlaşmanın prensiplerine müteakip hükümleri bulmaktadır diyor, övüyor. Görüldüğü gibi anlaşmanın ve kurulacak müşterek pazarın felsefesi tamamen liberal ekonominin bünye felsefesidir, tahditler, sosyal puan yatırım bankası vs. yardımcı müesseseler, hükümler tertip edilecektir yani her şeyle şuraya baktığınız zaman tarımından tutun sosyal politikasına kadar ama dönemin kapitalist birikim rejimine de uygun olarak. Keşke bugün böyle bir toplantı düzenlenebilse, keşke bugün sendikalar da diğer demokratik kitle örgütleri de diğer örgütlerde AB'yi bu kadar açık, net, dürüstçe tırnak içinde söylüyorum dürüstçe tartışabilseler ve buradan çıkacak sonuçlar ve buradaki dürüstlük içerisinde her yönüyle artısı, eksisiyle beraber demokratik olarak, eğer demokratik bir örgütsek örgüt olmak iddiasındaysak bu durumun eğitim programlarında iki tarafında gösterseler yani AB'nin bu yönü de vardır böyle bir şeyi bile tanıyıp tanınsalar sendikalar eminim çok daha güven kazanacaklardır, çok daha büyük destek kazanacaklardır ve önümüzdeki süreçte kapitalizme tamamen bağlı örgütler olmaktan belki çıkıp daha demokratik bir şey içerisinde emekle daha rahat kucaklaşacak, önümüze çok daha zor süreçler içerisinde işçi sınıfına daha sahip çıkacaklar ve onu çok daha doğru şekilde temsil edeceklerdir diye düşünüyorum.

AZİZ ÇELİK

Özgür'ün konuşmasında şöyle bir şey vardı ona bir düzeltme ya da doğru bildiğimi aktarmak için söylemek isterim, şimdi AB'nin sivil özgürlükler ve siyasal haklar konusunda ortalık kıyamet kopardı ve sosyal haklar konusunda laf etmediği gibi özetlenebilecek bir şeydi. Mesela ben şimdi önümdeki belgelere bakıyorum grev ertelemeleri konusunda Avrupa Komisyon açıklamaları var, Eğitim-Sen kapatıldığı zaman Eğitim-Sen'in kapatılmasına karşı genişlemeden sorumlu komisyonun açıklaması var. Yani şöyle bir tablo yok. Türkiye'de yaygın basının, AB komisyonunun, ön plana çıkardığı ve çıkarmadığı tutumları var. Bu konuda ben bir çifte standart olduğunu düşünmüyorum. AB Türkiye'de sendikal haklar ihlal edildiğinde de laf ediyor fakat bu kamuoyuna çok fazla yansımıyor. Bu konuda örnekleri artırmak mümkün, işkenceye gösterdiği

refleksi sendikalara da gösterdiğinin çok sayıda kanıtı, belgesi, komisyon raporu açıklaması söz konusu. En son Oliver'in bizzat kendisi Türkiye'ye gelerek bir sendikal konferansa katılarak bunun altını çizdi yani burada eleştirelim ama bu bilgiler de olsun bence sadece sivil haklara değiyor, sosyal haklara değmiyor bence eksik kalıyor.

YÜCEL TOP

Sadece bir bilgi vermek açısından. Ama böyle bir taleple gidildiği zaman öyle ya da böyle bir cevap almıyoruz, demin o sizin söylemiş olduğunuz sendika kamu çalışanlarının sendikal aidatlarının devlet tarafından ödenmesi meselesinde, CFDT'den gelen bir arkadaşımız ya bizde de devlet ödüyor ödesin ne var falan demesine rağmen zorladığım için Avrupa Sendikalar Konfederasyonu adına bu işte sendikal bilmem neye karşıdır bilmem ne diye adam bildiri yayınladı. Tamam sonuçta ağlamayan çocuğa meme verilmez denir ya, bizim sendikal harekette bunları böyle gerçekten gündeme getiren bir irade olsaydı şimdiye kadar çoktan tartışılırdı.

GAYE YILMAZ

Şimdi Yücel Bey burada DİSK'den dört kişi, DİSK'e bağlı sendikadan bir kişi aynı konfederasyondan sonuçta beş, altı kişi bulunuyoruz, umarım yanlış saymadım. Şimdi eminim AB konusunda da pek çok başka konuda da Musa Beyin görüşleri farklıdır. Bizim her birimizin muhtemelen farklıdır, birebir aynı olan asla olamaz, bundan çok eminim; ama sonuçta hangi tür politikadan konuşuyor olursak olalım bir tek kişinin DİSK'in görüşü budur deme hakkı vardır o da Musa Bey'dir. Bu şu anlama gelir mi a o zaman Gaye de öyle düşünüyor o zaman Yücel'de böyle düşünüyor e Perihan'da demek ki böyle düşünüyor bu anlama gelmez. DİSK'i temsilen Musa Bey bu DİSK'in görüşüdür der ama ben katılmayabilirim, siz katılmayabilirsiniz 61 milyonla ilişkilendirmeye çalışıyorum ETUC ve 61 milyon ilişkisi açısından bunu söylüyorum. Dört beş sene önce Birleşik Metal-İş Sendikası uluslar arası bir konferans düzenledi. Panel masasında yöneticilerden biri de var ve yönetim beni de masaya oturtma gafletinde bulundu. Konu kriz krizden konuşuyoruz. Ben Türkiye'de yeni gündeme gelen enflasyonu düşürmeyi hedefleyen ekonomik istikrar paketini kıyasıya

eleştirdim ve bunun işçiler için ne anlama geldiğini açıkladım. Ama bundan iki üç ay önce de aynı yönetim MESS'le işbirliği yapmıştı, ekonomik istikrar paketinde beraberiz ikimiz de destekleyeceğiz bunu diye bir işbirliği içindeydi, bende bunu eleştirdim konuşmamı yaparken. Üyelerden biri kalktı hocam dedi siz ekonomik istikrar paketinin bizim aleyhimize olacağını söylediniz ama benim sendikamın yönetim kurulu bu konuda MESS'le işbirliği yaptı ve destekleme kararı aldı bu konuda ne düşünüyorsunuz. Ben dedim, sunuşum sırasında düşüncemi söyledim yani o görüşün arkasındayım. Masadaki yönetici Genel Sekreter söz aldı ve dedi ki uzmanlar tartışır yönetimler karar alır, aynen böyle. Şimdi biz burada tartışıyoruz karar bize ait değil ETUC içersinde de pek çok tartışma yapıldı. Örneğin, Uluslar arası Metal İşçileri Federasyonu büyük bir aidat kaybına uğrayacağım, Türk Metal gibi büyük bir sendikayı üyelikten çıkarmamalıyım diye düşünmedi, böyle bir kaygısı yoktu ve demokratik bir tartışma sürecinin ardından bu sendikayı üyelikten çıkardı. İki gün önce DİSK genel başkanı ve genel başkan yardımcısıyla birlikte ICFTU'nun delegasyonu içinde ILO Konferansı toplantılarına katıldık. ICFTU tarafından DİSK'e verilen büyük destek sayesinde ben de konferansta DİSK adına bir konuşma yapma olanağı buldum. Sunuşların ardından tartışma bölümünde Singapur delegesi söz aldı ve açık bir şekilde DİSK'e destek verdi, DİSK'in taleplerine katıldıklarını belirtti. Bu konferansta Türkiye'den başka sendikalar da vardı ve bu sendikalar da ICFTU'nun üyesiydi, örneğin TÜRK-İŞ kalabalık bir delegasyon kadrosuyla oradaydı; Kamu-Sen de vardı ve bu örgütler de konuşma yapmıştı ama Singapur delegesinin ağzından tek kelimeyle TÜRK-İŞ ve Kamu-Sen'in taleplerine destek çıkmadı. Singapur delegesi uzun bir katkı konuşması yaptı ve benim DISK adına aktardığım bütün talepleri desteklediklerini belirtti. Buna karşın aslında desteklediği kurum olarak DİSK değil, Türkiye'deki bütün işçilerin yararına olan en temel hak ve özgürlükler, yani işçilerin en temel hak ve özgürlükleriydi. Başka bir deyişle işçilerin temel hak ve özgürlükleri DİSK'in ILO konferansında yaptığı sunuşta ete kemiğe bürünmüştü. Eğer DİSK, ETUC'a üye 61 milyonun tamamının ETUC sekreteryası gibi düşündüğünü bilseydi, yani Avrupa'daki 61 milyon işçinin en temel hak ve özgürlüklerin pazarlığa açılmasına razı olduğunu bilseydi, bir şeyler bugünkünden farklı olurdu herhalde. Çünkü pazarlıklar, iki tarafın da mutlaka tavizler verdiği ve sonuçta her iki tarafın da

başlangıçtaki beklentilerinin altında bir düzeye razı olmak zorunda kaldığı süreçlerdir. Dolayısıyla, başlangıç noktası işçilerin temel hak ve özgürlükleri olarak belirlenmiş bir pazarlığı ya da "konsensüs arayışını" kabul etmek, bu haklardan taviz vermeyi daha baştan kabul etmek anlamına gelir. Farklı örgütleri bir araya getirip temel hak ve özgürlükler alanında bir konsensüse varmalarını beklediğiniz anda bu alanı pazarlığa açıyorsunuz, yani bu en alt düzeyden de fedakarlığa razısınız demektir. Eğer DİSK Avrupa'da ETUC'a üye 61 milyon işçinin böyle düşündüğünü bilseydi belki de ETUC'daki üyeliğini sorgulama yönüne giderdi. Bu konuda söz ve karar sahibi biri değilim elbette, sadece bir işçi örgütünün perspektifinin nasıl olması gerektiği konusundaki görüşlerimi aktarıyorum. Ama bir yandan da Birleşik Metal İşçileri sendikasının uluslar arası ilişkilerini yürüttüğüm için gerçeğin böyle olmadığını da biliyorum. Dolayısıyla söyleyeceğim şey şu: bence yanılıyorsunuz 61 milyonun hepsi ETUC sekreteryası gibi düşünmüyor, bizim gibi düşünenler de var içlerinde. Diğer yandan Avrupa'daki sendikalarla Türkiye'deki sendikalar Türkiye'nin AB üyelik sürecinden önce de, her zaman Türkiye emek hareketi ile ilişki içinde oldular ve bence bu vaz geçilebilecek bir şey değil, mutlaka devam etmeli. Eğer Türkiye'nin üyelik süreci askıya alınırsa ve eğer bu nedenle Avrupa'daki bazı sendikalar bizimle ilişkiyi dondurur, askıya alırlarsa zaten bunda üzülecek bir şey yok diye düşünüyorum. Çünkü böylesi bir durumda bu sendikaların işçilerin çıkarları ve haklarını koruyan gerçek işçi örgütleri olduğundan şüphe etmemiz gerekir.

YÜCEL TOP

Şimdi önce Türk metalle ilgili bir şey söyleyeyim. Türk Metalin üyelikten çıkarıldığı toplantıda ben de vardım yani, vardım dediysem bana da sordular. O zaman, daha 1980 yılların başlarında Türk metalin çıkarılmasının temel nedeni Avrasya federasyonunu kurması olmuştur. Çünkü Türk metalden daha geri sendikalar bugün AB'ne bağlı, Avrupa Sendikalar Konfederasyonu işkolu federasyonlarına üye oldular. Daha yeni Kamu-Sen'e bağlı bir sendika da Avrupa ve Enerji Kimya sendikasına üye oldu. Yani birinci temel nedeni buydu. Yani şimdi Türkiye'de uluslar arası işkolu federasyonlarına üye olan Türk metal dışında başka sendika yokmu ki. Mesela Türk Metal'in başkanı ne bileyim işte örneğin kuranı İngilizceye

çevirip Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'na hediye olarak göndermiyor. Ama Sağlık-İş'in başkanı yapıyor bunu, ama yine de bunu yaptı diye üyelikten çıkarılmıyor. Yani burada etkili olan birincil faktör T.Metal'in Avrasya Federasyonunu kurması oldu bana göre. Çünkü karşı bir tür rakip örgütlenme yapıyorlar.

GAYE YILMAZ

Yücel Bey önce tarih ve kurumlar konusunda bir netleşmeye ihtiyaç var. Birincisi Türk Metal'in IMF üyeliğinden çıkarıldığı tarih 1980'ler değil, 1999 yılıdır. Ayrıca, ben bütün uluslar arası iş kolu federasyonlarının aynı olduğunu ya da hepsinin demokratik olduğunu söylemedim, sadece uluslar arası metal federasyonunun demokratik ilke ve eylemlerinden örnek verdim. Avrasya Federasyonu Türk Metal tarafından 1980'li yıllarda kurulduğu halde, bu sendikanın üyeliği tartışması IMF'nin gündeminde senelerce hiç yer almamıştır. Ne zaman ki 1998 Eylül ayında Bursa'da başlayan işçi isyanlarına IMF müdahil olmuş, ancak bu tarihten sonra IMF kurullarında T.Metal'in üyeliği tartışılmaya başlanmıştır. Çünkü IMF ilk kez bu tarihte T.Metal sendikasının işçiler üzerinde tesis ettiği baskılara, anti-demaokratik uygulamalara birebir tanık olmuştur. Zaten hemen ertesi yıl yapılan Merkez Komite toplantısında da T.Metal'in üyeliği askıya alınmıştır.

YÜCEL TOP

Türk Metal Sendikası 1982'de çıkarıldı. 1982'de üye miydi?

GAYE YILMAZ

1999 Merkez Komite toplantısında oldu Yücel bey. .

YÜCEL TOP

1982 senesinde Türk Metal Avrasya Federasyonu ne zaman kurulduysa o zaman çıkarıldı.

GAYE YILMAZ

Tarih konusunda çok ciddi bir yanılma var, bunu ancak belgeler üzerinden konuşabiliriz diye düşünüyorum. Ama son olarak şunu söyleyeyim, sizin belirttiğiniz yıllarda yani 80'li yıllarda ne DİSK

ne de Birleşik Metal'de çalışan biri değildim. Oysa, T.Metal'in üyelikten çıkarılması ile ilgili IMF içi tartışmaları, bütün yazışmaları bizzat ben Türkçeye çevirdim. Kaldı ki daha 1999 yılının Ocak ayında IMF Istanbul'da üç metal sendikası arasında tamamen dışarıya kapalı bir iç toplantı düzenledi. Türk Metal'in de temsil edildiği bu toplantıya ben de katıldım. Eğer T.Metal'in üyeliği daha 80'li yıllarda ve sadece rekabet nedeniyle askıya alınmış olsaydı, IMF'nin bu toplantıya T.Metal sendikasını da dahil etmesi mümkün olabilirmiydi?

MEHMET TÜRKAY

O zaman şöyle yapalım. Bu başka bir tartışma. Zaten bir on dakika ara talebi var. On dakika sonra yine devam edeceğiz. Böylece son tura girdik. Bu son turda oturumu Alpay Biber'le başlatmak istiyorum. Buyurun Alpay bey.

ALPAY BİBER

Şimdi AB ve Sendikalar konuşması, tartışmaları AB muhalefetinden daha öteye taşınmak durumunda. Çünkü genel bir tespit var, daha önce de söylendi, ben de bir ara değindim hem dünyada hem de Türkiye'de sendikal hareket geriliyor. Bu gerilemenin durması da ileriye doğru adım atmasının ardında bir sürü dinamik var şüphesiz ve bunları tek tek saymak da mümkün değil. Ama her sendika, her sendikal yapı kendi bulunduğu ülkedeki şartları değerlendirmek zorunda. Bu aşağıya doğru gidiş nasıl durdurulur ve çıkış nasıl başlar, şartlar müsait mi, şüphesiz emek sürecinde teknonolji de dahil olmak üzere bir sürü, bir sürü değişiklikler var, saymaya gerek yok. İşçi örgütleri tüm bunlara karşı tedbirlerini almak zorunda, sanıyorum bu toplantılar dizisinin bir anlamda da amacı bu. O bakımdan yalnız AB'ne karşı olup olmama açısından öte Avrupa'da sendikaların içinde bulunduğu durumdan çıkmak için nelerin yapıldığı, neler yaptıkları da çok önemli. Bunların da belki bir parça gündeme gelmesi, tartışılması gerekiyor. Ayrıca yine bu süreçte AB sürecinde Türkiye'de sendikaların neler yapması gerektiği konusu ve şüphesiz bu yapılması gerekenler içinde AB'ye yaklaşım da söz konusu. Ben buradan Nail hocanın dediği formülasyona geleyim. Ben Nail hocamız bir şey yakalamış diye düşünüyorum. Bu tür yaklaşımlar, çözümler üstüne yoğunlaşırsak sanıyorum toplantı bir parça daha amacına

yaklaşmış olur. Son cümlemi söyleyeyim. Bu söyleyeceğimi belki benden çok destekleyenler vardır ben tek olduğumu sanmıyorum. Sendikalar genel olarak gelişim ve oluşum itibariyle taraftır, bir şeyin tarafıdırlar. Bu taraflık Türkiye'de sendikal harekete bakınca en çok DİSK'de gözüken bir şey. Örneğin 80 öncesini ele alırsak -çünkü oradaki kriterler önemli- DİSK taraftı, muhalifti, sisteme muhalifti. Dolayısıyla Nail'in dediğiyle örtüşüyor. DİSK'in büyümesinin ardında da kökünde de bu taraf olma hali vardı, DİSK'in politikalarına şekil veren de bu muhalif ve taraf olma haliydi. Bugün gerçekten tekrar aşağıya doğru gidişi durdurup yukarıya doğru çıkmak niyeti söz konusuysa ki öyle niyetler olduğu için bu toplantılar, çalışmalar yapılıyor o zaman DİSK taraf olduğunu vurgulamak zorunda, muhalif olduğunu vurgulamak zorunda ama bunu bir sendika olarak yapmak zorunda. Belki de 80 öncesinden ders alarak yapmak zorunda. Çünkü 80 öncesi herkesin bildiği gibi sendikalarla siyasal partiler çok birbirinden ayrılmaz haldeydi, yani her ikisi de birbirinin işlevini yapıyordu . Ben kısa bir şey anlatayım, ben bir sendikada çalışıyordum istifa ettim ve sendika yöneticilerine "sizlerin etkili olduğu bir sendikada çalışırım" dedim. Bana niye ayrılıyorsun dediler, dedim ki sizlerin yönetimde olduğu herhangi bir sendikada çalışırım ama sizinle aynı partide çalışmam dedim, çünkü siz burayı parti gibi yönetiyorsunuz somutlaştırmak için söylüyorum bunları. Şimdi bunu şunun için söyledim sendikalarla partiler çok farklı yapılar eğer ikisini Türkiye'de bu çok birbirine karıştırıldı eğer ikisini birbirine karıştırmazsak ciddi politikalar tespit edip, onu yürütmek mümkün. Dolayısıyla eğer başkanımız Mehmet Beyde uygun görürse bundan sonra sendikaların ne yapması gerektiği, AB süreci buna dahil, nasıl tavır alması gerektiği, politikasını tespit ederken nelere dikkat etmesi gerektiği üstünde daha çok tartışırsak sanıyorum bir adım daha atmış oluruz. Teşekkür ederim.

MEHMET TÜRKAY

Biz teşekkür ederiz. Şimdi vaktimiz çok sınırlı onun için çok somut ve mümkün olduğu kadar kısa olsun katkılarınız .

YÜCEL TOP

Gerçekten de ben Türkiye'deki AB yandaşlığı karşıtlığının çok konjoktürel olduğunu düşünüyorum, her an değişebilir. Her an değişebilir, bizim dışımızda oluşan, gelişen bir olguya karşı sendikalar bir kere çok bilgiyle donanımlı olmaları lazım çok. Çünkü yapılan hiçbir tartışmanın içinde değiliz hep dışındayız sonuçta sonuçları itibariyle bir şeyler söylemeye çalışıyoruz, en azından Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'nun 12'ye yakın çalışma grubu falan var bütün bunların içersinde bulunduğu yani toplu sözleşmelerin merkezileştirilmesinden, koordinasyonundan tutun işte kadın sorunlarına bu çalışma grupları içersinde bulunması lazım sendikalarımızın. Mesele yönetim kurulunun toplantılarına geldiği zaman her şey bitmiş oluyor. Asıl işin mutfağında düşüncelerin söylenmesi, tartışılması ve bu düşünceler doğrultusunda kararlar alınmaya çalışılması lazım. Bu bağlamdan hareketle Türkiye'deki bu müzakere sürecine bir biçimiyle müdahale edilmesi lazım çünkü biz karşı olsak da olmasak da bu süreç yaşanıyor. Yarın diyelim ki işte tarım konusunda % 10 kısacaksınız kardeşim üretimi dedikleri zaman bu 3 bin işçinin işi kaybetmesi demektir bunu bilmemiz lazım. Yani çok ciddi bir biçimde bu işe müdahale etmemiz lazım ve her halükarda müdahaleci durumda olmamız lazım, karşı olunuz yandaş olunuz.

MEHMET TÜRKAY

Peki, teşekkür ederiz.

ŞUAYİP ÇALIŞ

Aslında benim söylemeye çalışmak istediğim şu: bu zamana kadar konuştuklarımızın odağındaki şey aslında sendikaydı. Bir defa Türkiye'de sendikaların temsiliyet sorunu var. Eğer sizin eğer enformasyonda çalışan 11 milyon insanınız varsa ve toplam sendika aidatı ödeyen işçi sayısı sadece 780 bin kişi ise ve bunların 400 bini zaten kamu sektöründe çalışıyorsa, o zaman biz burada geriye kalan 300 bin kişiden bahsediyoruz. Yani şimdi eğer siz sendikalı işçi tabanını genişletemezseniz, toplumsal olarak sizin temsiliyet gücünüz yoksa o zaman siz siyaseti nasıl belirleyeceksiniz. Eğer herhangi bir siyasi partiyi destekleyecek bir durumda değilseniz, adını koyabiliyor musunuz şu anda hangi siyasi partiyi destekleyeceğiniz konusunda, temel

sorunlardan bir tanesi bence bu. Yani sizin önce tabanınızı genişletmeniz gerekiyor biz bunları konuşmuyoruz bizim öncelikle sendikal dönüşümden bahsetmemiz lazım, yani sendikaların nasıl bir strateji izlemeleri gerektiğinden bahsetmemiz lazım, örgütlenmeyi nasıl genişleteceğimizi konuşmamız gerek. Yani bana göre kaçırdığımız temel nokta burası.

PERİHAN SARI

Teşekkür ederim. Aslında konuşup konuşmama konusunda duraklamıştım ama Şuayip Beyin söyledikleriyle birleştirince konuşmak gerektiği sonucuna vardım. Aslında sabahtan bu yana yaptığımız konuşmaların şöyle bir özelliği de var bir kısır döngüden bahsediyoruz, sendikalar açısından bir kısır döngüden söz ediyoruz AB sürecinin bir kaldıraç olarak, temel hak ve özgürlüklerden sayılan sendikal haklar konusunda bir kaldıraç olarak kullanılmasıyla ilgili ki buna bende katılıyorum. Kaldıraç değil belki ama bir araç olarak bu sürecin kullanılması gerektiğini düşünüyorum. Bu süreci tanımlamaya çalışıyoruz ve bunu yaparken de güç gerektiren bir duruma vurgu yapıyoruz ama sendikalar güçsüz nitel olarak da güçsüz nicel olarak da güçsüz. Neden güçsüz? Emeğin tüm kesimlerini kapsamıyor sendikalar bunu kendi zayıflıklarından kaynaklanan zaaf olarak ortaya çıkan bir durum olarak da gösteriyorlar toplu sözleşmelerde kapsamdışı maddesi var bunu en iyi Birleşik Metal bilir ya da Kristal-İş'in örgütlü olduğu alanda da var bir işyerinde çalışan işçilerin yarıya yakını kapsamdışı olarak ayrışabiliyor, emekçi, beyaz yakalı yönetici değil ama işvereni temsille görevlendirilip sendikal hakların kapsamı dışında tutulabiliyor. Sendikalar buna onay veriyorlar, bu bir zaaf aslında sendikalar emeği bölünmesine onay vermiş oluyor meselenin bir boyutu bu. İkincisi söylediğiniz gibi yaklaşık 22 milyon işgücünün bulunduğu bir alanda toplam 1 milyonu bile bulmayan çok dar bir alanda çalışan kesimden söz ediyoruz. Bunu parçaladığımız zaman 300 bin özel sektör işçisine indirgemek gerçekten olayın gerçek boyutlarını ortaya koyuyor. Temsiliyet sorununa katılıyorum, sendikalar şu anda içinde bulunduğumuz koşullarda sistemin meşrulaşmasına dönük bir işlev yürütüyor ve bu bilinçli olarak sürdürülüyor, katılım mekanizmalarıyla ya da tabelaların varlığı üzerinden sistemi ve yürütülmekte olan politikaları meşrulaştırmaya aracılık ediyor; ama bunun bir başka boyutu

örgütlenememek, çoğalamamak, büyüyememek, gücü örgütleyememekle ilgili. İşte bu noktada önümüze yararlanmak istediğimiz bir hukuki durum arayışı ortaya çıkıyor. 2821 ve 22 sayılı yasaların değişmesi beklentisi bu sürecin en somut ifade edilebilecek olan beklentilerinden biri.Özgürce bir sendikaya üye olmak, bırakın kurmayı, üye olmak, bırakın sendika kurucusu olmayı ya da sendika kurma hakkını bir sendikal hak olarak ortaya koymayı konulmuş olan bir sendikaya üye olmakla ilgili kısıtları aşmak; bırakın bu iş güvencesiyle ilgili engelleri ya da işten çıkartılmayla ilgili gerçekliği toplu sözleşmeye ulaşabilmek için bile bir dolu engel aşmak gerekiyor. Bunlar da sendikal ve temel hak niteliğindeki konuların önündeki yasal engel olarak sayılması gereken konular. Siz bu yasal engellere rağmen örgütlenip bir işyerinde sözleşme yapmaya kalkıştığınız zaman yok sayılan bir işlem gerçekleştiriyorsunuz, insanları boşuna umutlandırıyorsunuz, gerçek olmayan bir durumu dayattırıyorsunuz, çünkü Çalışma Bakanlığı bunu öğrendiği andan itibaren toplu sözleşme diye imzaladığınız belgeyi ortadan kaldırmakla ilgili bir hukuk süreci başlatıyor. Dolayısıyla bu süreç kısır döngü yaratıyor, güçsüz sendikalar örgütlenmek için yasal engellerin aşılmasına dönük bir gereksinim duyuyor. Bu gereksinim için araç olarak kullanılmak istenen bir süreç içinde bir güç sorunu, güç yetmezliği sorunu, baş edememe sorunu da bu konuda ortaya çıkan başka zaaflar. Bölünmüşlük, parçalanmışlık bu süreç ve zaafları izliyor. Galiba işte temel sorun bu kısır döngüyü nasıl kırabilirizle ilgili noktada düğümleniyor şimdi bunu anlamaya çalışmamız gerekiyor.

ŞUAYİP ÇALIŞ

Bu dağınık yapının hiç kimseye yararı yok. Temel sorun bence işçilerin birleşmesi yani, tamam belki bu durumdan yararlanan kurumlar, insanlar olabilir buna bir şey dediğim yok. Ayrıca bunu sadece işçiler için değil aynı zamanda kamu çalışanları içinde düşünmek lazım. Örneğin Türkiye'de niye tek bir konfederasyon olmasın bütün çalışanları kapsayan. Bunun çok fazla telaffuz edildiğini duymuyorum. Yani bir şey var işçiler arasında bir sendikal birlik yani konfederasyon bazında bir birlik kurulması konusunda şeyler var. Yani belki Petrol-İş'in dediği bazı şeyler var, başka sendikaların dediği şeyler de var.

GAYE YILMAZ

Şimdi birleşme ve tek bir konfederasyon önerisi yine bizi sendikalar arası uzlaşma, fakat onun da ötesinde birleşme tartışmalarına getiriyor. Ben bunun çözüm olacağından çok emin değilim, kaygılarım var. Bugün dünyanın en büyük sendikası Almanya'daki IG Metal Sendikası'dır. IG Metal ülkedeki tek sendikadır, adı Metal Sendikası'dır ama altında ağaç işçileri sendikası, tekstil işçileri sendikası da vardır ve hiç metalle ilgisi olmayan pek çok yapı giderek IGM'e eklemlenmektedir. Fakat iyilik ve kötülük bence tartışılmalı ve bir o kadar da görecelidir, iyi olan nedir? doğru olan nedir? , iyi diye tanımladığımızın öznesi nedir, yani bir şey kimin için iyi veya kötüdür? Bence asıl bunu tartışmak lazım, kafa sayısına bakarak o sendika en büyük ve en iyidir dememiz ne kadar mümkün? Bu kadar güçlü ve tek olmak acaba Almanya işçi sınıfına ne kadar yararlı olmuş, ne kadar yardımcı olmuş? bunu da bence sorgulamak gerekiyor. Ciddi kaygılarım var özellikle Türkiye'deki sendikal hareketin dağılımı, güç dengeleri, farklılık, küçüklük, büyüklük, demokratik ilkelerin geçerli olup; olmaması ya da farklılığı bunlar göz önüne alındığında bambaşka bir tablo çıkmaktadır. Örneğin Metal sendikasındaki bir birleşme, Birleşik Metal'in Türk metalleşmesi olur başka hiçbir sonuç beklenemez. Çünkü devlet ve sermayenin icazeti ile örgütlenen T.Metal diğer metal sendikaları karşısında ezici bir çoğunluğu temsil eder durumdadır. Diyelim Birleşik Metal'in 15 bin üyesi varsa, Türk Metal'de bu sayı 100 binin üzerindedir bu iki sendika birleştiğinde Birleşik Metal, Türk metalleşir diye bir öngörüde bulunmak bile mümkündür. Acaba istediğimiz bu mudur böyle bir güç mü kazanmayı istiyoruz Türkiye'deki işçi sınıfının çıkarına, yararına olacak birleşme böylesine bir şey midir? Dünyadaki örneklere de bakmak lazım yani dünyadaki bu birleşmeler ne tür yararlar getirmiş bence onlara da bakmakta yarar var.

ŞUAYİP ÇALIŞ

Bana kalırsa biz kafamızda kendi şeyimizi kurmuş; herşeyi bir çerçeveye koymuşuz. Bu çerçeveyi değişmek diye kafamızda bir şey de yok. Yani şöyle bir şey var hani kusura bakmayın ama şimdi Türk Metali kim tutar bende beğenmiyorum tamam ama Türk Metalin yapmak zorunda olduğu şeyi siz aynı şekilde

yapmak zorunda kalıyorsunuz; T.Metal'in imzaladığı toplu sözleşmeyi aynen imzalamak zorunda kalıyorsunuz, farklı bir toplu sözleşme yapamıyorsunuz.

GAYE YILMAZ

Birincisi, işçilerin sendikal örgütlenmelerini yalnızca toplu pazarlık süreçlerine indirgemeyi doğru bulmadığımı belirtmeliyim. Evet T.Metal ile, en azından grup toplu pazarlık süreçlerinde aynı sözleşmeye imza atmak zorunda kalıyoruz. Kaldı ki sizin de toplu sözleşmeden yola çıkarak aktardığınız gerçekliğin kendisi bile benim olası birleşmenin sonucunda Birleşik Metal'in Türk Metalleşeceği yönündeki tespitimi doğruluyor. Ama göz ardı ettiğiniz önemli bir ayrıntı var: bugün Birleşik Metal Sendikası bütün eğitimlerinde, politik kararlarında, örgütlenme çalışmalarında ve MESS'e üye olmayan işyerlerindeki toplu pazarlık süreçlerinde tamamen özgürdür ki bence bu hafife alınmayacak kadar ciddi ve önemli bir farklılık yaratıyor.

NAİL SATLIGAN

Şuayip arkadaşın katkısına teşekkür ederim; ama yani şöyle çıkışlar beni hep biraz tedirgin eder. Şöyle bir gerçek var ki kimse bunu söylemiyor falan gibi lafa başlamalar. Şimdi istihdam biçimindeki değişmelerle sendikaların gücündeki azalma arasındaki ilişkiye dikkati çektiniz, teşekkür ederiz. Ama buna ben de dikkat çektim: dedim ki Almanya'da 1980'de normal istihdam % 80 oranındaydı bugün % 50'nin altına düşmüş durumda. Şimdi tabii 22 milyon gibi bir işgücü içinde sendikalılık 800 bin kişiye sıkışmışsa bununda 400 bini vs. kamu sendikalarında örgütlenmişse ciddi bir sorun var demektir. Şimdi Aziz arkadaşın söylediği bir şey var, kendisi diyor ki bütün bunlar Avrupa Birliği'yle ilgili değil bunlar kapitalizmin kendi gelişme dinamiğinin yarattığı olumsuzluklar. Şimdi ben de kayıtlara geçsin diye ve tashihen şunu söyleyeyim: Bu istihdam biçimini yaratan kapitalizmin dinamiği aynı zamanda AB kurumlaşmasının kökenindeki dinamik. Yani aynı olan bir sürecin kurumsal, siyasi üst yapı düzeyindeki ürünlerinden bir tanesi ve dünya çapında en önemlilerinden bir tanesi de AB'dir. İktisadi alt yapı üretim ilişkileri emek süreçleri düzeyindeki yansıması ve bunun ürünü olarak bizim normal bildiğimiz,

geleneksel saydığımız istihdam tarzlarının ortadan kalkması, esnekleşme, geçicileşme ve eğretileşme. Şimdi şey lafı ağzımdan aldı biraz müstereddit bir ifade kullandı sendikaların tekleşmesi. Şimdi bunu herhangi bir hastalığın eksikliğin istihdam alanında olsun sendikaların örgütlenmesi olsun, sendikaların gücü alanında olsun çaresi olarak görmek kadar yanlış bir şey yok. Almanya örneği iyi bir örnek değil yani insanların sendika seçerken sendikal örgütlenme konusunda da bir seçme imkanı olması lazım bu demokrasinin gereği, bir sürü ülkede de böyledir. Yani Fransa'da mesela çeşitli siyasi yapılara bağlı ya da onların etkisinde birden çok federasyon, konfederasyon vardır. İtalya'da böyledir, yani ben İtalya'da yaşadığımda mesela CGIL ayrı bir konfederasyon CISL dedikleri ayrı bir konfederasyon UIL dedikleri ayrı bir konfederasyondur. Şimdi bir de TÜRK-İŞ'in kökeninde unutmayalım yani DİSK'in bir isyanı var. DİSK bir isyanı, bir reddi simgeliyordu.Yani TÜRK-İŞ çok büyük ölçüde devletin örgütlülüğüyle ortaya çıkartılan bir korporatist zihniyetin ürünü, yani o süreçte çoğulcu bir isyan var ve şunu da ben dile getirmiştim, Alpay sonradan destek verdi sağolsun: 67, 77 arası dönem Türkiye'de sendikal örgütlenmenin en parlak dönemidir bu kendini sadece DİSK üyelerindeki hızlı artışla karakterize etmez, benim bildiğim kadarıyla toplam sendikalı üye sayısında da tekabül eder. Bu arada parantez içinde yani konumuzla direk ilgisi olmasa da şunu söyleyeyim, biz hasbelkader es kaza AB'nin başından beri üyesi olsaydık, tam üyesi olsaydık hani olur ya Doğu Bloku zaten giremeyecekti, diyelim ki soğuk savaşın koşulları devam etseydi nasıl Yunanistan'ı aldılar, Türkiye'yi de alabilirlerdi. Ben şunu söyleyeyim yani Türkiye'de bugün sendikalaşmanın potansiyel tabanının işgücü ve istihdamdaki daralma yüzünden iyice daraldığını söylüyor ve Şuayip arkadaş gibi şikayet ediyoruz. 1960'ların, 70'lerin ithal ikameci sanayileşme modeli olmasaydı bu kadar da bir sanayi olmayacaktı. Yani bugün yaşadığınız sanayisizleşme süreçleri çok daha önce yürürlüğe girecekti, işçi sayısı çok daha az olacaktı, iş yerleri çok daha dağınık olacaktı yani işçi sınıfının yoğunluğu dediğimiz üretim birimi başına çalışan işçi sayısı çok daha az olacaktı, demokrasinin toplumsal zemini çok daha zayıf olacaktı. Yani o biliyorsunuz uzun süre diyelim ki dünya standartlarının üç misli ölçekteki fabrikalarda yapılan montaj sanayi ürünlerinin dünya fiyatlarının aşağı yukarı üç katı fiyatlarla Türkiye'de tüketicilere satılması bir sanayiyi doğurdu. Tabii bu kapitalizm altında gerçekleşen bir gecikmiş

sanayileşme olduğu için bu muazzam rantlar yarattı ama böyle olmayabilirdi de. Yani bunu göz önünde tutmak lazım, başka bir deyişle AB'ye ve özellikle diyelim bir ortak gümrük tarifesine iç pazara bizim geç ulaşmış olmamız geriye dönüp baktığımızda o kadar da kötü bir şey değil. Ben az önce İtalya, Fransa örneklerini verdim, tek bir sendikal örgütlenme merkezi federasyon, vs. bunun çatısından kurtulmak, ortaya çıkmak başka hayırlı sonuçlar da veriyor. Şimdi Brezilya'da çoğumuz beğenmeyiz muhtemelen ama iki dönemde işbaşında bir sol iktidar var: Lula'nın partisi, Brezilya İşçi Partisi. O Brezilya işçi partisi de devlet destekli, bir yandan sendikal örgütlenmeye karşı bir alternatif yaratmanın, bir yandan da devlet gücüne karşı bir isyanın sonucu. Lula'nın önce iktidara talip olması uzun sayılabilecek bir süreç sonunda da - Brezilya gibi dünyanın kilitlerinden birinde iktidara gelmesi-, yani beğenmiyor olabiliriz ama o partinin içinde de bir sol taraf var falan yani demokratik, canlı bir ortam var. Bu anlamda öyle tek sendika, tek federasyon bunlar tehlikeli düşünceler, yani mücadelenin dinamiği içinde bir yakınlaşma olursa dediğim gibi mesela İtalya'daki gibi bütün federasyonların isimleri tireyle yazılır bir hece gibi telaffuz edilir. Örneğin CGIL-UIL gibi konfederasyonların her birinin kendi ismini sakladığı bir bütünleşme olabilir; ama bir çoğulculuğu mümkün kılmak lazım. Doğrusu ben de Eğitim-Sen üyesiyken sendikamın Türk Eğitim-Sen'le birleşmesini arzu etmem.

MEHMET TÜRKAY

Teşekkür ederim. Şimdi aslında ben bir soruyla Galip Hocaya dönmek istiyorum. Şimdi tamam meselemiz sendikaların geri gidişi nasıl duracak ya da sendikalar kendilerini nasıl bulacaklar, asıl sorularımız bunlar. Bu bir yandan da siyaset bilimi meselesi.Bir karşı hegemonya oluşturma meselesini kast ediyorum. Şu an karşı karşıya olduğumuz hegemonyaya karşı bunun yaratılıp yaratılamamasının koşulları nelerdir? Bu neo liberal hegemonyaya karşı bir hegemonya yaratılabilir mi? Şimdi bu tabii başka soruları da getiriyor. Sendikal alanın bu ters gidişi durdurması ve tersine çevirmesi tek başına mümkün değil, siyaseten başka nelere ihtiyaç var gibi bir soru geliyor benim aklıma. Bunun da Galip Hoca tarafından yanıtlanmasını rica edelim, mümkün olduğunca.

Gaye Yılmaz'ın sabahki konuşmasında -ben genelde not almadan dinleyemiyorum- dikkatimi çekti, kendisiyle de konuşamadık belki de ipuçlarından biri mi, ya da en azından tartışma gündeme getirildiği ölçüde. Aslında bunu ilk dile getiren Gaye Hanım da değil bu genel bir şey. Türkiye'deki siyasi aktörler arasından -ben onu öyle ifade edeyim- ordunun, silahlı kuvvetlerin çıkması meselesi. Gaye Yılmaz, AB'nin kendi çıkarları var bunda dedi. Ben o AB'nin kendi çıkarlarının ne olduğu konusunu kafamda kendimce cevaplayamadım o açıdan orada bir açıklık bence gerekli. Örneğin Kurtar arkadaşımız toplantıdan ayrıldı şu an bizimle değil ama onun eleştirdiği benimde katıldığım Türkiye'de devletin kendi iç dinamiklerinle dönüştürülememesi aşılamaması açısından bir tez var hepimizin bildiği. Şimdi bunda benim katılmadığım bir husus var. Eğer bu Türkiye gerçekliğini açıklamakta etkin bir tezse ve Türkiye gerçeğini bunun üstünden okuyacaksak -ki AB de bunu yansıtıyor- AB'nin ya da Avrupa'dan gelen Türkiye okumaları da son dönem çok bol miktarda. Şimdi bu neden önemli yani diyelim ki meseleye böyle bakacaksak bunun üstünden mi düşünmeye başlayacağız? Karşı hegemonyanın temellerinden bir tanesi böyle mi olmalı? Bana ikna edici gelmediği için söylüyorum, ama bu da önemli tabii. İkincisi bir kere daha anacağım Korkut Boratav hocayı daha geçen hafta Ankara'daki bir toplantıda bir başka boyutunu anlattı. Konuşması sırasında bu boyutla ilgili daha önceden de tekrarladığı bir şeyi orada bir kez daha dile getirdi. Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden çıkmasıyla ilintili argümanı oldukça ilginçti. Dış ticaret ilişkilerinde ticaret açıklarına falan bakarak, Türkiye'nin Gümrük Birliği'nde AB'yle olan ticaretinin üstünden bir önerme değil ama üçüncü ülkelerle olan ilişkisinin daha çok olumsuzluğu üstünden bir öneriydi. Yani rakamlara baktığınızda Türkiye AB ilişkisinin dış ticaret ve dış açık üzerinde çok büyük bir niteliksel etkilemesi olmadığını görüyorsunuz hocanın kendi verdiği tablolarda. Ama Boratav, gümrük birliği anlaşmasının Türkiye'nin üçüncü ülkelerle olan dış ticaret ilişkisi açısından çok daha olumsuz etki yarattığını belirtiyor. Dolayısıyla, kendi karar mekanizmalarına sahip çıkamadığı ölçüde Türkiye'nin, gümrük birliği anlaşmasından işsizlik vs. gibi sorunlarla bağlantılı olarak olumsuz etkilendiğinin altını çiziyor hocamız. Bunu da tartışmak lazım. Bence Türkiye'deki gelişmeler açısından buna kısmen katılacak sanayiciler de olabileceğini de düşünmek mümkün yani

bir tür ortak zeminler söz konusu olabilir.. Bir başka boyutu yine Kurtar beyin de sadece Çin meselesi üstünden değil belki ama bu neo liberal söylemin demin söylediğimiz AB komisyonunun sosyal politika alanında yönergelerine falan da yansıyan belki bir kısım Avrupa'daki sendikacıların da paylaştığı örneğin rekabetçi dayanışma falan gibi literatürün kullanıldığı uygulandığı durumlar. Yani artık dayanışma dediğiniz şey sınıf içi bir şey değil sınıflararası bu öyle bir şey ki fabrikanız kapandığı zaman rekabet koşullarında işçilerin de kaybedeceği işte işsiz kalacağı durumlar ortaya çıkıyor. Ya da Türkiye'de de -örneklerini benim söylememe bile gerek yok herhalde sendikacı arkadaşlar herkesten daha iyi biliyor-, özellikle bir sonraki süreçte aylarca maaş alamamasına rağmen çalışmak zorunda kalan işçilerin bulunuyor olması. Çünkü bu işçiler işini de kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya ve bunu da işverenler ciddi bir biçimde kullanıyor, benim bildiğim sayılı örnek var hepiniz çok daha fazlasına tanıksınız. Bütün bu süreçler aslında nasıl aşılıyor ve o anlamda tekrar çalışanlarla sermayedarlar arasında bir ortak dayanışma zemininin olmadığı tezi hangi gerekçelere dayanıyor, emek-sermaye arasındaki bu ortak dayanışma argümanı hangi mekanizmalarla, hangi uygulamalarla, hangi karşı çıkışlarla aşılıyor. İnsanların bir başka zemin olarak paylaşacağı bir şey olmalı fakat bu neo liberal sürecin devamı buna da imkan vermiyor. Bu nedenle insanlar sendikasız, güvencesiz çalışma koşullarında kimi durumda işini kaybetmemek, patronun eski pederşahi anlayışla sağladığı birtakım imkanlardan yararlanmakla yetinmek vb. üstünden yaşamlarını devam ettirme durumundaysalar o zaman alternatif dayanak noktalarımız ne olacak sorusunu sormamız gerekiyor. Bu kısmen belki sendikalı işçilerinde bir kısmı için geçerli. Böylece yine biraz önceki işçi sınıfının klasik mavi yakalı ya da sanayi işçisiyle sınırlı kalıp kalmaması meselesine gelmiş oluyoruz. Yine benim sınırlı gözlemlerime göre, bu kesimin kendi içinde de farklılaşması söz konusu. Yani bırakın bu dar kapsamlı kategorinin dışındakileri bu kesimin kendi içinde de farklılaşması söz konusu. Taşaron ilişkiler vs.ler gündemde. Yine sizler çok daha hakimsinizdir emek süreçlerindeki parçalanmışlık öylesine artmış durumdaki artık alternatif ılımlı düzenekler gelişiyor anladığım kadarıyla. Şunu demek istiyorum, sendikalı kesimle, sendikasız kesim arasında belki işyeri temsilcileriyle diğerleri arasında sanki bir şekilde birtakım somut mekanizmalar giriyor. Son bir şey yani sabahki konuşmamda

öyle algılanmış olabilir, yani yasal değişiklikler bir olsun her şey halledilir, demek istemiyorum. Bunun böyle olmadığını yine herhalde sendikacı arkadaşlar kendi deneyimlerinden çok daha iyi bilebileceklerdir. Söylemekte sakınca da görmüyorum İstanbul Sanayi Odası Başkanı ile birkaç yıl önceki bir araştırma çerçevesinde yaptığım bir görüşmemizde, Oda Başkanı -ki kendisi de bir fabrikanın sahibi- bütün fütursuzluğuyla, krizden hemen önce yaptığı toplu iş sözleşmesini kriz koşullarında yok saydığını, ve kendi işçilerine "arkadaş bir önceki toplu iş sözleşmenin koşullarına varsan varsın yoksa güle güle sana" dediğini anlattı, işçiler de ya işten çıkmayı göze almış ya da bir önceki sözleşme koşullarına razı olmuş. Bunu çok rahat anlattı. Kimbilir kaç tane örneği var bu tip şeylerin bilmiyorum. Ama işte bu yüzden diyorum ki sözleşmelerin sadece daha iyileştirilmesi yeterli değil, yasal çerçevenin mevcut halinin, birtakım koşulların bile yeterli güvence sağlamadığı bir ortamdayız. Bu koşullarda hem mevcut hakların korunması mücadelesinin verilmesi hem de o koşulları daha iyileştirecek yeni düzenlemeler için talepte bulunulması yükseltilmesi birbiriyle iç içe yürütülmesi gerekiyor. Ama aynı zamanda da burada altı sıkça çizilen sendikaların güçsüzlüğü, temsil sorunları vs. bunları aşmak içinde genişletilmesi, düşünülmesi gereken araçlar, yöntemler nedir gibi soruları da göz ardı etmemek gerekiyor. Tabii bu senin sözünü ettiğin karşı hegemonya sadece sendikal kesimlerle sınırlı da değil, ama herhalde karşı hegemonyanın en temel bileşeni ve bugünkü toplantının da esas öznesi olduğu için sendikaların bu süreçte en temel dayanak noktalarından birini oluşturduğunu düşünüyorum. Bu tabii ki bir tür sesli düşünme.

AHMET ÖNCÜ

Çok fazla bir şey söylemeyeceğim ama ekleyecek bir iki şey var. Özgür'ün sunuşundan aklımda kaldığı kadarıyla -sabahtan beri onu düşünüyorum genel soruda bu düşünce doğrultusunda birtakım fikirleri tetikledi kafamda- , yani sendikaların tavrı ne olmalı bu süreçte diye bir soru etrafında tartışalım, bitirelim dendi. Özgür şunu vurguladı: sendikalar kendi üyelerine AB konusunda yeterli bilgi aktarmıyorlar dedi ve bunu diğer istatistiklerle de tespit etti. Ayrıca ben bu çalışmanın diğer boyutlarını da biliyorum göndermişti sağolsun. Şimdi burada şöyle bir şey çıkıyor, bütün tartışmada duyduğumuz ve hemfikir olduğumuz şey AB sürecinin bir demokratikleşme projesi

olmadığı; bir tür kapitalist devletler konfederasyonu ya da federasyonuna doğru giden yeni bir tarz gibi düşünebiliriz AB'yi. Sonra da altta oluşan kapitalist dönüşümün üst yapısal hali olduğu konusunda herkes hemfikir burası da açık. Yine Meral hocanın vurguladığı gibi, bütün kapitalizmin tarihinde sendikaların işlevi neydi diye düşündüğümüzde ve çok üst düzeyde bir soyutlama yaptığımızda kapitalizmin varlık koşullarında işçi sınıfının ekonomik, sosyal haklarının öncelenmesi ama bunun da tabii emek sermaye çatışması ve çelişkisi etrafında ortaya konması. Şimdi bütün bu veriler bir araya getirildiğinde yani sabahtan beri konuştuğumuz konuları da düşündüğümüzde şu çıkıyor ortaya, AB sürecinden önce başlamış olan Türkiye'de sermaye birikimi, hem üretim anlamında hem de üretimin mekansal örgütlenmesi açısından ve giderek uluslar arası ölçekte; IMF ve Dünya Bankası gibi uluslar arası sermayenin düzenleyici kurumlarının da etkisi altında birçok dönüşüm yaşadı. Çok önceden başlamış olan bir yeniden yapılanma karşısında Türkiye'deki sendikalar doğru ya da yanlış, başarılı ya da başarısız ama birçok konuda emek sermaye çelişkisi temelinde toplumsal muhalefet yaptılar. Dediğim gibi ben dışardan bakan bir kişi olarak söylüyorum sendikacılar, sendikacı arkadaşlar bu konuda ne düşünür bilemem. Fakat ne olduysa bir şey oldu AB'ye girdikten sonra yine ben bir özet gibi anladıklarımı söyleyeyim AB'ne giriş süreci başladıktan sonra bu toplumsal muhalefetin emek sermaye çelişkisi ekseninden kaydığını görüyoruz. İçinden geçilen süreç bu nedenden ötürü tartışmadan bağımsız bir soruna dönüşüyor, yani Kurtar'ın söylediğiyle Galip'in belirttiği görüşleri bir tarafa koyup şunu düşünmemiz lazım: sendikaların görevi demokrasi sorununu tartışmakmıdır, işlevleri bumudur, yani onlara mı kaldı genel evrensel burjuva demokratik hakların ne olduğu? Burjuva demokrasisinin nasıl geliştirileceği konusunda politikalar mı yapmaktır sendikaların görevi, yoksa işçi sınıfının burjuvazinin siyasal projeleri karşısında siyaset yapabilmesinin araçlarını oluşturacak olan ekonomik alanda ve sosyal alandaki hakları savunmak, yani sınıf adına konuşmak mıdır? Bu bence ana sorun, şimdi bu tavrın içerisinde sendikalar neden AB'ye evet ya da hayır demek için bir konum belirlesin ki, kendisinin olmayan bir şeye evet denebilir mi yani bütün bu tartışma içerisinde AB'nin bir kapitalist proje olduğu, ya da demokrasi ya da sosyal Avrupa gibi ütopik bir modelin etrafında da ortaya çıkmadığı aşikar olan bir şeyin karşısında sendikaların bir evet ya da hayır

gibi bir soruyla yaklaşım sergilemek zorunda olduğunu düşünemiyorum ben, yani böyle bir şeyin muhatabı olmaması lazım sendikaların. Bir de bir şey daha söylendi eğer yanlış düşünüyorsam yine düzelten olursa sevinirim. Zaten sizi muhatap almıyorlar ya bu sizin yeteneksizliğinden kaynaklanıyor deniyor,yani siz ilgilenmiyorsunuz, yeteneksizliği burada negatif anlamda kullanmıyorum, ilgilenmemek çaba harcamamak falan o anlamda ya da zaten baştan bu yol tıkalı, peki o zaman neden bu kadar çok sürece müdahil olmak ve evet hayır noktasında bir tavır sergilemek gibi bir gündem oluştursun sendikalar? Benim kafamı kurcalıyor bu soru. Teşekkür ederim.

MEHMET TÜRKAY

Teşekkür ederiz. Benim de aklıma gene Korkut Boratav hoca'nın bu konuda yaptığı yorum geldi. AB'yle ilgili bir soru vardı, cevaben Türkiye solu AB'yi gündeminden çıkartması lazım artık diyor. Bence böyle tartışıldığı sürece hakikaten çıkması lazım çünkü Ahmet'inde işaret ettiği konular çok ciddi bir kaymayı da beraberinde getiriyor ve hakikaten neyin tartışıldığı da çok muğlak veya ayakları havada kalıyor. Yücel Bey buyurun.

YÜCEL TOP

Şimdi bu işin niteliğindeki mahiyetindeki değişmenin yani yapılan işteki değişmenin işçi sınıfının niteliğinde de bir değişme yaratacağı açık kesin bir şey ama zaten Andre Gur bundan yirmi sene evvel yazdı. Yani işin mahiyetindeki değişmenin işçi sınıfının niteliğinde de bir değişiklik yaratacağı belliydi Andre Gorz, "Elvada Proleterya" kitabında bunu söyledi. Yani benim söylemek istediğim şuydu sizin o söylediğiniz bu büyük üretim ünitelerinin dağılması, küçülmesi, ufalanması Türkiye'ye özgü bir olay değil, Belçika'ya gittiğimde dünyanın en büyük demir çelik kompleksleri orada vardı şimdi yok kayboldu gittiler, bu anlaşma, yani Belçika, ağır sanayi önce hafifleşti sonra iyice tüy siklet oldu gitti, madenler kapatıldılar. Belçika'da artık 1800'li yıllarda olduğu gibi binlerce maden işçisi yok. Bu bize özgü bir olay değil, bu kapitalizmin küreselleşmesinin ileri teknoloji gelişmelerinin bir sonucu zaten buna sosyalistlerinde karşı çıkması mümkün değil. Bizim baştan beri düşüncemiz de o değil miydi yani emeği, insanı koruyacak, insan emeğini özgürleştirecektik, biz buna inanmıyormuyduk. Sendikal

çoğulculuk meselesine gelince Türkiye'de DİSK, DİSK'i kuranların canı istediği için kurulmadı, objektif ve sosyal nedenlerden dolayı kuruldu ve bu nedenler devam ettiği sürece ayrı konfederasyonlar olacaktır.Şimdi bu ayrı konfederasyonların hepsini tek bir konfederasyona koysanız da ona da bölseniz tek bir hanede de toplasanız 75 milyon nüfusu olan bir ülkede eğer 650 bin veya 800 bin sendikalı işçi varsa gene bir şey fark etmeyecek değil mi, yani sendikaların birleşmesinin bu anlamda niteliksel bir gelişme yapmayacağını düşünüyorum. Ne olabilir, sendikalar işbirliği yapabilir bunu da yapmıyorlar maalesef. Tekstil işkolunda bir işyerine bir sendika girince işveren gidiyor öbür sendikayı çağırıyor. Biz Avrupa Tekstil Federasyonu Genel Sekreterini getirdik bu işverenleri toparladık sendikaların başkanlarını yani etmeyin bir protokol imzalayın birinizin girdiği işyerine öbürü girmesin, toplantıda tamam dediler, toplantıdan çıktığımızda adam bana diyor ki "bu nasıl iş Yücel gavur buraya gelmiş bana akıl veriyor. Yabancıların yanında evet dedim ama niye bir sendikanın işçisi bana gelmek istiyorsa ben hayır diyeyim ki". Yani bu sendikal bölünmüşlük sadece sendika başkanları arasındaki husumetten değil sosyal, objektif koşullarından da kaynaklanıyor, ama en azından işbirliği sağlanabilir. Nail Beyin söylediği gibi İtalya'da bu üç konfederasyon Federasyon Uniter diye kendi aralarında bir birlik oluşturmuştu, gerçi dağıldı şimdi ama eskiden üçünün işbirliği yaptığı bir sekreterya oluşturmuşlardı. Örnekleri düşündüğümüzde örneğin kuzey ülkeleri bize örnek olarak gösterilemez çünkü tarihleri bizden çok farklı. Avrupa'da belki dört sendikal hareket düşünülebilir: İngiliz ve kuzey ülkeleri geleneği, Kıta Avrupa'aı, Orta ve Doğu Avrupa geleneği bir de güney Avrupa geleneği ki biz aslında Güney ülkelerindeki daha çok militan yapıdaki sendikacılığa daha yakınız. Öbür taraf bir tür aidat sendikacılığı yapıyor, herkes sendikalara gidip aidat ödüyor. Mesela 8 milyon üyesi var DGB'nin ama DGB 1 Mayıs mitingini yaptığı zaman 500 kişi geliyor 1000 kişi geliyor. İtalyanlar yaptığı zaman 2 milyon kişi çıkıyor yani böyle bir farklılık var. Kısaca birleşme kolay bir şey değil ama muhtemelen işbirliği yapılabilir. Şim yeniden dönüyorum AB meselesine, burada benim gördüğüm kadarıyla sendikalarımızın, ister AB'nin içinde bulunalım, ister dışında bulunalım kendi yanıbaşlarında oluşmakta olan bu devletin yapısını çok dikkatli takip etmesi ve müdahale etmesi gerekiyor.

Şimdi hocam AB'nin kendi çıkarları ile ne kast ettiğimi açıklayım izniniz olursa: 27 Nisan'ın arkasından çeşitli televizyon programlarında uzmanlar, siyaset bilimcileri, hukukçular tartıştılar, üzerinde ortaklaşılan bir yorum dikkatimi çekti ki o da şuydu: "Artık eskiden olduğu gibi doğrudan başbakanlığa, mesela mühürlü mektup göndererek muhtıra verilemez çünkü AB sürecinde ordunun siyasi hayata sivil hayata müdahalesi müdahale yetkileri daraltılmıştır". Helsinki sürecinden beri benim de AB'nin izleme raporlarında en fazla dikkatimi çeken bölümdü bu, buna çok fazla vurgu vardı ama siyaset bilimi alanında uzman olmadığım için yanlış telaffuz etmiş, yanlış aktarmış olabilirim. Fakat bilinen bir şey varsa o da şu, AB, ordunun sivil ve ekonomik hayata müdahalesinin en alt düzeye çekilmesini talep ediyor. Bu bilgiden hareketle ben bunda AB'nin kendi çıkarları olması gerektiğini düşünüyorum, bu düşüncem esas olarak benim tamamen özel ilgim olan uluslar arası ticaret anlaşmalarından kaynaklanıyor. Şu meşhur "expropriation" hükmü, yani kamulaştırma yasağını hatırlayacaksınız. Devletlerin kamulaştırma girişimleri en çok da ordular üzerinden gerçekleştiriliyor. Kamulaştırma yasağı ile özellikle cuntalar ve darbeci, diktatör yönetimler altında özel mülklerin kamulaştırılma riskinin bertaraf edilmeye çalışıldığını düşünüyorum. Gerçekten de bütün uluslar arası anlaşmalara bu yasağı koyuyorlar. Sonuçta Türkiye ile AB arasındaki müzakereler de uluslar arası anlaşmalar kapsamında. Bana göre AB'nin Ordu'nun sivil ve ekonomik hayata müdahale gücünün azaltılmasındaki en temel çıkarı bu, tabii yanılıyor da olabilirim. Bir diğer konu şu rekabetçi dayanışma. Sizin de dediğiniz gibi sadece Türkiye'de değil, hatta en yoğun da Avrupa'da yaşanan bir şey bu. Yücel Bey az önce Ecoba Avrupa Birliği Toplu Pazarlık Ağının ortaya çıkış nedeninin de sendikalar arası rekabeti, daha doğrusu bu rekabetin sendikaların üyelerine zarar vermesinin önlemesi olduğunu belirtti. Ecoba'nın koşullarına göre hiçbir ülkede enflasyon oranının altında kalacak bir ücret artışı kabul edilemez. Öte yandan bu tabii ki tek başına sendikaların elinde olan bir durum değil . Hatta enflasyon altında ücret artışlarının altına imza atmak zorunda kalan pek çok sendika oldu son birkaç yıldan beri. Bu ülkelerin sendikalarına yaptırım uygulanması bile tartışıldı ama sonuçta hiçbir şey yapılamadı. Bir başkası daha var rekabet olgusunu biraz daha anlaşılır hale getirmek için

anlatacağım: diyelim ki Volkswagen Berlin'de greve gidiliyor ve hemen IG Metal Genel Merkezi bütün Avrupa'daki Volkswagen'da örgütlü bulunan bütün ülkelerin sendikalarına bir yazı gönderiyor. Buna göre Almanya'da grev devam ettiği sürece diğer hiçbir ülkede kapasite arttırma ve verimlilik arttırma yönündeki talepler kabul edilmeyecek, dayanışma adına yapılması gereken bu ki zaten normal olanı da bu. Fakat burada bir başka handikap var. Diyelim Türkiye'de de bir tane Volkswagen üretim merkezi var, ve Türkiye'de işsizlik çok yüksek veya Çek Cumhuriyeti'nde de var, Bulgaristan'da da var. Bu ülkelerde çalışma ve yaşam koşulları bize göre çok çok daha zor . Ve diyelim ki Berlin'deki greve gitti diye Bulgaristan'dakinin kapasitesini arttırma daha çok işçi alma, verimliliklerini arttırma yoluna gitti işveren. Böyle bir durumda öylesine bir çıkar çatışması var ki bir tarafta Almanya gibi Bulgaristan işçileriyle çıkarları mukayese edilemeyecek kadar yüksek bir işçi grubunun hak grevi var öteki tarafta açlıkla yüz yüze, işsiz, iş bulmak için bekleyen insanlar var. Şimdi hakikaten o kadar önemli ki Nail Hocanın söylediği bu olay güncel sistem içi politikalar içerisinden tartışılabilecek bir şey değil, bu gerçekten anti kapitalist olmayı, bu gerçekten sosyalist olmayı zorunlu hale getiren bir durum ben başka hiçbir çıkış göremiyorum. Bir arkadaş da bahsetti, kahve molasında biraz sohbet ettik özellikle de şu endüstri işçisinin azaldığı konusunda. Ben bunun sadece bir görüntü olduğunu ve gerçekte böyle bir durum olmadığını düşünüyorum. Şurası doğru tabii, 50 bin işçi ile çalışılan yerler artık 5 bin işçiye hatta bin işçiye hatta beşyüze düştü bu doğru. Ama bu, Yücel Beyin belirttiği gibi bir buharlaşma falan asla değil, sadece daha görünmez hale geldi, evlere dağıldı, başka ülkelere taşında. Bugün sanayi bölgesi olarak sendikaların bile hesaba katıp saymadığı alanlarda müthiş bir sanayileşme hızı bir sanayileşme var. Yani iş alanları değişti emeğin ve sermayenin uluslar arası iş bölümünde değişiklik oldu Avrupa'da çelik, kömür, linyit kapandı bunlar doğrudur ama buharlaşmadı orada kapandı bir başka yere gitti açıldı. Bu anlamda dünyada proleteryada azalma falan olmadı. Şimdi asıl söylemek istediğim şu örgütlenme meselesi. Acaba hukuku çok mu fazla kaale alıyoruz diye ciddi bir rahatsızlık duymaya başladım. Biz Türkiye'de tam bir handikap yaşıyoruz çünkü hukuku göz önüne aldığımız anda örgütlenme diye bir şey mümkün değil aslında. Şimdi bütün sanayi Anadolu'da, buna karşın sendikaların genel merkezleri İstanbul veya Ankara'da. Sendikaların birkaç büyük

metropolde de şubeleri var hepsi bununla sınırlı; ama asıl Gaziantep, Denizli, Niğde, ve daha pek çok Anadolu kentinde ve hatta kırsalında, yani şu anda sanayinin çok hızlı bir gelişme sürecinde olduğu yerlerde birer ofisimiz dahi yok bizim. Bu bölgelerde kayıtdışı da var kayıtdışı olmayan da var. Çünkü tedarikçi firmalar var yabancılarla ortaklık halinde olan, bu firmalar mutlaka kayıtlı olması gerek. Elbette yakalanabilen kadarıyla örgütlenebilir ama o bölgelerde bir çalışmanın başlatılması birer ofis kurulması son derece etkili olur gibi geliyor bana. Kuşkusuz iddialı olmamak gerekir, bu benim şubem dememesi lazım sendikaların. Çok daha basit, mütevazi ama bölgedeki demokratik yapılarla işbirliği içersinde sıcak ilişkiler içersinde yürütülecek ilişkilerden bahsediyorum. Olabiliyorsa öğrenci hareketinden destek alınabilir, yine bölgedeki üniversitelerdeki öğrenci hareketleri üzerinden. Geniş bir dayanışma ve ilişki ağı üzerinden bir örgütlenme. Kayıtdışı sektördeki örgütlenmeleri Bakanlığın onaylamayacağını söylüyoruz. Örgütlenmenin kendini saydırıp saydırmamasının biraz da güce bağlı olduğunu düşünüyorum. Hırant Dink için yaptığımız yürüyüşü hatırlayalım. Bunun için bize bir alan falan verilmedi. Hırant Dink öldürüldü ve bizler yürüdük yüzbin kişiydik ve güvenlik güçleri, devlet hiçbir şey yapamadı. Şimdi ben de şöyle düşünüyorum bir işyeri birkaç işyerine aynı anda girilip çoğunluk ama % 50 artı 1 anlamındaki çoğunluğu kast etmiyorum, dediğim çoğunluk % 90'lar. Böyle ezici bir çoğunluk örgütlendiğinde bu % 90'ın hepsinin birden bir günde kapıya konup ertesi gün yeni bir % 90 yaratılamayacağından eminim. Bir fabrikada bir haftalığına hatta bir günlüğüne bile şalteri indirmenin maliyeti kapitalistler açısından katlanılamaz, çok büyük bir maliyettir.

MEHMET TÜRKAY

Bende bir ekleme yapayım aslında bu konu daha sonra yani sanıyorum sonbahardaki bir toplantıda konuşulacak dolayısıyla bekleriz. Yani farklı sendikalar örgütlenmeler, açılımlar meselesi. Şimdi artık sonuna geldik iki tebliğci arkadaşa birer hak verelim sonra da toparlayalım.

Günün sonunda ve salonda dağılmışken çok fazla sıkmamaya çalışacağım fakat hem konuştuklarımızdan çıkan birtakım sonuçlar hem de bir uygulama içindeki insan olarak bugün buradan ne gibi sonuçla çıkabiliriz gibi aklıma gelenleri aktarmaya çalışacağım. Şimdi AB meselesinde benim şöyle bir düşüncem var. Bu konudaki değerlendirmelerimiz ne olursa olsun felsefi, ideolojik yaklaşımlarımız ne olursa olsun bunlardan bağımsız şöyle bir gerçek var: AB sorunu müzakere süreci, Türkiye'nin AB ilişkileri, Türkiye'nin kısa ve orta vadeli siyasal, iktisadi, sosyal geleceğini etkileyecektir dolayısıyla sendikal hareket bu yokmuş gibi bir tutum içerisinde olamaz, Şimdiye kadar sendikalar zaman zaman sanki bu yokmuş gibi bir tutum içerisinde oldu. Yokmuş gibi bir tutum içerisinde olursak bu sürece nasıl müdahale edeceğiz. Şimdi burada önemli bir nokta var o da şu: bugünkü tartışmadan belki böyle bir yan da çıktı bu sürecin imkanları yanında sorunları ve tehlikeleri de söz konusu. Yani bu süreç birden çok boyutu olan hak ve özgürlükler açısından önemli açılımlar getirebilecek ama sonuçta iktisat politikaları açısından, çalışma ilişkileri açısından başka sorunlar getirebilecek çok yönlü olan bir süreç, dolayısıyla sendikalar bunu dikkate alan bir tutum izlemek zorundalar diye düşünüyorum. Bir başka boyut ise müzakere sürecinin içerisinde sendikal hareketin etkin ve müdahil olmasının bu sürecin aslında müzakere olmaktan ziyade çeşitli toplumsal kesim ve sınıflar arasında bir mücadeleye dönüşmesini de sağlayabilir düşüncesindeyim. Burada bir diğer önemli nokta şu tartışmaya kısaca değinmek olacak. Şuayip arkadaşımızın değindiği ve onun üzerinde yürüyen bir tartışma oldu sendikal hareketin temsiliyeti, parçalanmışlığı meselesi. Şimdi bende bunun çok ciddi bir faktör olduğunu düşünüyorum ama tam da bunu özellikle sendikal hareketin temsiliyeti ve zayıflığı meselesini tam da aslında müzakere sürecinin sonunda elde edilebilecek kimi kazanımların etkisiyle de ilişkilendirmek gerektiğini düşünüyorum. Neyi kastediyorum, ben Türkiye'de sendikal hareketin temsiliyetinin zayıflığında pek çok faktörün, yapısal faktörlerin, ekonomik politikalardaki değişikliğin ve benzerlerinin sınıfın parçalanmasında çok önemli olduğunu düşünüyorum, bunlar çok önemli işçiler sendikalaşmıyorsa sendikalar güçlenmez ama bunun kadar önemli bir faktörün ben mevzuat olduğunu düşünüyorum. Şimdi hukuk siyaset, iktisat

dışı bir olgu gibi ele alınıyor, bence tam tersine bunlar çok iç içe. Şimdi uygulamadan birisi olarak deneyimlerimi söylemek istiyorum son beş altı yıl içerisinde daha geriye gitmeyeyim onlarca işyerinde örgütlendik ve onlarca işyerinden örgütlenme talebi geliyor, eminim ki her sendikaya gidiyor bunlar fakat sonuç olarak baktığımızda onlarca örgütlenen, talep gelen, mücadele edilen işyerinden çok az işyerinde toplu pazarlık bağıtlayabiliyorsunuz. Şimdi burada diğer bir dizi faktörün yanında ben yasal düzenlemelerin çok belirleyici olduğunu düşünüyorum, Türkiye'de şu anda sendikalaşmayı, sendikalaşan çalışanı koruyan, teşvik eden yasal düzenlemelerin yokluğu, sendikal hareket açısından sendikal hareketin zayıflığı açısından çok önemli. Ha bu noktada uluslar arası normların uygulanır olması, sadece kağıt üzerinde yazılı kalmaması ne yazık ki söz konusu değil. AB açısından uygulanabilirlik çok önemlidir. Uygulanıyor olmasını talep etmek sendikal hareket açısından güçlenmenin yollarından sadece birisidir, önemli yanlarından birisidir. Bu nedenle ben tekrar AB sürecinde kolektif hakların uluslar arası standartlardaki kolektif haklar için hükümeti ve işverenleri zorlamak ve bu uğurda çaba harcamayı son derece anlamlı buluyorum, sadece buna bağlı da sendikaların güçlenmesi sadece buna bağlıdır da demiyorum ama çok önemli faktör olduğunu söylüyorum. Yine burada müzakere sürecinde sendikal hareketin birliği, tartışmaları belki ayrı bir konu başlığı olarak sürdürülebilir. Şu anda buna zamanda yok ben sendikal hareketin tekleşmesinin özet olarak, iyi olduğunu düşünüyorum sendikal çoğulculuk hakkıyla birlikte elbette. Sendikal rekabetin ya da farklı sendikalara bölünmüş ülkelerin ve sendikal hareketinin işçi hareketi açısından çok hayırlı olmadığını düşünenlerdenim ama bu bir kooperatist düzenlemeden yana olduğum anlamına gelmiyor işçi hareketinin kendi dinamikleriyle güç tekleşmesinin anlamlı olduğunu düşünüyorum. Türkiye'de bu aşamada gerçekçi mi, değil mi tartışmasına gelince, çok gerçekçi. Nedenleri tartışılır ama en azından sendikal hareketin mesela emek platformu deneyinde olduğu gibi iyi, kötü ortak davrandığı alanlar oldu. AB müzakere sürecinde de bir ortak gündem yaratarak hükümet ve işveren örgütleri karşısında koordinasyon içerisinde hareket etmesi gerektiğini, ortak bir gündemle hareket etmesi gerektiğini hükümet, işveren örgütleri ve gerekse Brüksel üzerinde etkin bir güç oluşturmasının anlamlı olduğunu düşünüyorum. Ha bu neye yarayabilir uzun vadede başka problemler etrafında da bir araya

gelinmeyebilir sendikal hareketin birliği konusunda başka çözümler getirebilir ama sadece birliğin kendisi tabii sevimli bir çözüm gibi algılanması bana da çok gerçekçi gelmiyor. Son olarak söylemek istediğim bir nokta daha var. Bu AB tartışmalarını yaparken belki geneline dair bir şey bu. Evet AB projesi bir demokratik koruma projesi olarak kurulmadı ama AB'nin olmamasına rağmen Avrupa sosyal modellini kapitalizmin diğer versiyonlarından ayıran çok önemli bir model olduğunu düşünüyorum. Sendikal hareket açısından da AB'ye bu rengi vermek önem taşıyor. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu bunu yapmaya çalışıyor. Zaman dar, o yüzden detayına girmek mümkün değil, demokrasinin gelişmesi piyasanın ve siyasal iktidarın sınırlandırılmasıyla olacak bir şeydir, yani demokrasinin gelişmesi, demokratikleşme mücadelesinin tarifi böyle bir şeydir. Siyasal erkin ve iktisadi erkin sınırlandırılması, dizginlenmesi sürecidir aynı zamanda böyle bir mücadele sürecidir Avrupa sosyal modeli. Aslında sadece AB'yle değil ama uzun bir Avrupa tarihi içerisinde düşündüğümüzde Avrupa Sosyal Modeli'ne baktığımız zaman en ayırt edici yanının ben bu olduğunu düşünüyorum. Siyasal iktidar karşıtı yani çatışmaların kurumsallaştırılması ve siyasete devredilmesi gibi bir ayırt edici bir yanı var. Bunun bir siyasal boyutu belki de bir sosyal sendikal boyutu var bu nedenle ben demokrasiyle piyasa arasındaki ilişkinin ancak bir çatışma ve bir gerilim dengesi çerçevesinde kurulabileceğini düşünüyorum. Yoksa piyasayla demokrasi bir arada olmaz diye düşündüğümüz zaman ya da Avrupa kapitalist bir entegrasyondur dolayısıyla sosyal haklar ve demokrasi bu kapitalist entegrasyon içinde olamaz diye düşündüğümüz zaman bütün bir Avrupa sosyal tarihini yanlış okumuş oluruz diye düşünüyorum. Dolayısıyla son cümlemi ben AB sürecini bir sosyal gerilim ve mücadele süreci olarak bakıldığı sürece anlaşılır olabildiğini düşündüğümü; yoksa bir taraftarlık, karşıtlık, AB taraftarlığı şeklinde algılanmasının sendikalar açısından da sorunlu olacağını düşündüğümü söyleyerek bitireyim. Bu Sosyal Avrupa meselesini de emeğin Avrupa meselesini de bu çerçeve içerisinde algıladığımı vurgulamak isterim, sabrınız için teşekkür ederim.

Ben hemen sevgili Aziz'in son Avrupa Sosyal Tarihini reddetmek gibi olur dediği yerden başlayarak devam edeyim. Avrupa tarihi evet dünyadaki tarihsel dönüşümün oluşumundan bu yana demokrasinin temelinin atıldığı, sosyal politikaların oluştuğu topraklardır fakat bunların oluşması tesadüfen değildir bunu her zaman söylüyorum bundan önceki toplantılarda da söyledim tekrar tekrar olacak ama bunun üç tane nedeni vardır: Bir tanesi temel işçi sınıfının mücadelesidir 19. yüzyıldaki. İkincisi reel sosyalizmin tehdididir üçüncüsü de sermaye birikim sürecinin buna uygun olmasıdır yani keynesyen politikalar dolayısıyla, talep yönlü politikaları kastediyorum bunlara uygun olmasıdır. Bugün bu koşulların hiç biri yoktur ne doğru dürüst ne işçi sınıfı vardır tehdit oluşturacak sistem üzerinde ne bir reel sosyalizm vardır sistem üzerinde tehdit oluşturacak ne de birikim rejimi buna uygundur. O zaman bugünkü Avrupayla geçmişteki bundan otuz sene önceki Avrupayı eşit tutmak bence son derece büyük bir yanılgı olur o noktadan Avrupa Sosyal Tarihini elbette ki reddetmiyorum, kesinlikle kabul ediyorum ama bugün o tarihin sadece kalıntıları kalmıştır. Ha ne zaman bir daha bu koşullar oluşur bu koşulları da biz beklersek iki etken oluşmaz sadece sermaye birikim süreci buna uygun olur bekleriz işte post keynesyen mi olur bir daha keynessiz ruhu mu verilir falan diye de tekrar bir yaşaması bekleniyor başka da şansımız kalmaz diye düşünüyorum. Şimdi ben Ahmet Öncü'nün sorusu ve onun açtığı yer üzerinden gitmek istiyorum, gerçekten AB sürecini şuradan da değerlendirmek gerekiyor. Elbette kapitalizm özellikle son 25, 30 yıl içerisinde ekonomik hegemonyasını zaten sağlamıştı siyasi hegemonyayı iyice sağladı, ortada bir tek net olarak sağlayamadığı, ele geçiremediği ideolojik hegemonya var, göreceli hegemonya var yani bugün her şeye rağmen insanlar Almanya'da G8 toplantılarına karşı çıkıyorlar, farklı nedenlerden karşı çıkıyor olabilirler ama kapitalizme karşı ciddi bir tepki var ve savaşlarla vs.lerle bu tepkili çevre giderek daha da büyüyor. Biz şimdi "ya ne yapalım başka da şansımız zaten yok, bu kadar oluyor, zaten bu da yolunda gidiyor" deme lüksüne sahip değiliz. Burada oturup seyredecek halimiz yok elbette. Fakat oturmayalım öyleyse bizde bunun içinde yer alalım dediğimiz zaman aslında bence biz kapitalizmin ideolojik hegemonyasına da onay vermiş oluyoruz. Çünkü insanların önünde bir alternatif bırakmıyoruz, mikro olarak bugünü alalım: düşünün AKP AB'yi

savunuyor, CHP AB'yi savunuyor, Demokrat Parti AB'yi savunuyor, sermaye kesimi MESS AB'yi savunuyor, TİSK, TÜSİAD herkes AB'yi savunuyor. Sendikalar da bunu savunduğu zaman bu iş bitmiştir, artık ideolojik olarak bunun bir alternatifi kalmamıştır. Kim çıkacak bunun alternatifi olarak, hiç kimse çıkamaz. O zaman sendikaların bu noktada nasılsa bu olgu her şekilde oluyor, bizde bunun içinde yer alalım demesi kadar bence önümüzdeki süreç için tehlikeli olacak başka bir nokta yoktur. Mesela şuradan bakalım, yasalar diyoruz, şikayet ediyoruz, değiştirmek için uğraşıyoruz yıllardır Türkiye'de bunu uyumlaştırmaya çalışalım diye göbeği çatlıyor sendikaların; ama öbür tarafta gayet güzel kölelik yasası diyerek tanımladığımız yasanın hemen gerekçe kısmına bakın AB'ye uyum hedefini görüyoruz; sosyal güvenlik reformuna bakın AB'ye uyum hedefini görüyorsunuz; işte diğer birçok yasaya bakın AB'ye uyum görüyorsunuz; hatta en çok ta çıkartılan polisin selahiyetinin arttırmaya yönelik yasada bile AB'ye uyum hedefi yer alıyor. Adeta oraya bir eleman koymuşlar bu elemanın tek işi de kaşe basmak: AB'ye uyum. Yani her şeyi AB'ye uyum adına yapıyorlar. Şimdi ortaya böyle bir süreç geliyor ve ondan sonra biz böyle kalakalıyoruz a demek ki bu AB'ye uyum için yapıldı, a öyleyse iyi bir şeydir çünkü zaten AB'de iyi bir şeydi diyoruz. Yani ideolojik olarak toplumu önemli ölçüde hegemonya altına alıyorlar bence bu son derece önemli. Bu noktada da topluma da umutsuzluk veriyoruz, yani bir sendikalar var allahaşkına başka ne var toplumda. Yani bir DİSK var tabii sendikaların hepsini söylemiyorum DİSK var, bir umut yani insanlarda bir şekilde bu 40. yıl olayında bile herkesi heyecanlandıran, coşkulandıran bizim bu toplantıların düzenleme sırasında şahit olduğumuz bizi de çok çok umutlandıran çok ciddi bir süreç var. Bu süreç değerlendirilmesi lazım başka alternatif yok. Şimdi sendikalar ne yapması gerekir ben en başta sunuşum sırasında bir slayt vermiştim hatırlatmak istiyorum bu söz konusu çalışmadan buraya aktarılmış dar kapsamlı bir çerçevedir. Aslında çalışmanın kendisi de çok geniş kapsamlı falan değil; dokuz kişilik ve İstanbul'da yapılan bir çalışmadır. Çarpıcı olan sendikasının görüşünü bilmeyen kişilerin oranının % 76.3' olmasıdır. Bakın DİSK üyeleri içerisinde, -sonradan biz bunun üzerinde çapraz bağlantılar yaptık- DİSK üyeleri içerisinde bu oran % 78.7 yani DİSK üyelerinin % 78.7'si sendikasının AB'ye karşı mı yoksa taraftar mı olduğu noktasında görüşünü bilmiyor. % 10'u taraftar olduğunu düşünüyor, % 11.3'ü de karşı olduğunu

düşünüyor. Diğer sendikalarda da farklı şeyler olmakla beraber en istikrarlısı HAK-İŞ. Onlar da en çok taraftardır diye işaretlemiş. Tabii Elif'in söylediği son derece haklı. Sektörler burada apayrı bir öneme sahip, üzerinde ayrıca durulması gereken bir nokta. Fakat şu çok önemli bence sendikaların her noktada olduğu gibi, her konuda olduğu gibi AB konusunda da üyeleriyle, tabanıyla etkileşim içerisinde olması lazım. Yoksa yukardan ve tepeden tek taraflı bir bilgilendirme ki bu bilgilendirme büyük ölçüde medyanın ve hükümetinde bilgilendirilmesiyle paralel yaşanıyorsa, bir noktada işverenlerin bilgilendirmesiyle paralel bir noktada gidiyorsa zaten artık ortada bir şey kalmıyor. O zaman hakikaten ben niye sendikalı olayım, yani bir KESK üyesi olarak söylüyorum ben niye sendikalı olayım söyleyin bana bir tane neden söyleyin yok. Benim sendikalı olmam için herhangi bir neden yok. Ondan sonra sendikalar olarak ya niye kimseler bize gelip üye olmuyor, niye biz ciddiye alınmıyoruz diye sormak durumunda kalıyoruz. O bakımdan bence en önemlisi üye tabanının doğru bir şekilde bilgilendirilmesi. Ve bu süreç sonrasında belki bunların tartışılması gerekir bilmiyorum işçilerle tartışılıyor mu, temsilcilerle tartışılıyor mu bu budur, ne yapalım, nasıl bir süreç izleniyor, ne yapılıyor diye böyle bir demokratik aşağıdan yukarıya doğru işleyen demokratik yapı var mıdır. Yani olabilir tabii ben eleştiri olarak söylemiyorum ama bunların oluşması mutlaka gerekir. Şimdi bundan sonra da tekrar yukarıdan da aşağıya doğru bir demokratik ya da kenarda bir temsiliyet dediğimiz mesele gerçek anlamıyla gündeme gelebilsin. Ben bu bağlamda bu toplantının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü gerçekten ben yıllardır sendikaları her vesileyle -başkanda şahittir- başka yerlerde de şunu hep vurgulamışımdır: sendikaların oturup bunu masaya koyup yatırmaları lazım, bence bu bir adımdır o yüzden hakikaten DİSK'e de katılan herkese de, çok teşekkür etmek gerekir bu noktada. Ben buradaki tartışma ortamında konunun farklı yönleriyle tartışıldığına ilk defa şahit oluyorum. AB konusunda oturup da farklı şekillerde tartışıldığına ilk defa şahit oluyorum. Bunun mutlaka değerlendirilmesi belki devam ettirilmesi gerekir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

MEHMET TÜRKAY

Son noktaya geldik doğal olarak. Musa Bey uzun süredir bekliyor bir son söz olarak Musa Beye veriyorum.

MUSA ÇAM

Herkese, hepinize çok teşekkür ediyoruz, son derece düzeyli bir toplantı oldu. Tabii ki sorunlarımız çok. Biraz önce DİSK'in AB'yle ilgili düşüncelerini ve genel kurul kararlarını yansıttık. Gaye Hanım söyledi yani ne ben ne Yücel bir şey söyleyemeyiz bu konuda son söz Musa Çam'ındır dedi. Benim de söyleme hakkım yok çünkü sonuçta genel kurul ne karar aldıysa bizim yönetici olarak görevimiz onu uygulamak, onun arkasında durmak. Önümüzdeki yıl yapılacak olan genel kurulda DİSK delegeleri AB'yle ilgili genel kurul kararını revize mi eder, toptan külliyen Gaye Hanımın söylediği gibi veyahutta Özgür Hocanın söylediği gibi AB'ne karşı mı çıkalım, yoksa Yücel Top veya Aziz Çelik gibi hayır daha Sosyal Avrupa Modeli'ni getirecek o yüzden AB'nin arkasında mı duralım der onu tabii ki genel kurula katılacak olan delege arkadaşlarımız karar verecek. Özgür Hocanın söylediği konuya gelince, tabii bu konular tabanda tam olarak tartışılıyor. Mesela bugün en büyük sendikalarımızdan DİSK'in kurucu sendikalarından Lastik-İş Sendikası'nın genel kurulu var hemen 20 metre ileride. Lastik İş Genel kurulunda tabii bunlar da tartışılıyor. Ama bu konuları buraya katılan 150 delege mi yoksa Kocaeli'nde Seka ya da Adapazarı'nda, İzmir'de, Trakya'da bulunan fabrikada çalışan işçilerin tamamı mı tartışıyor? Ya da DİSK'in AB'yle ilgili düşünceleri şöyle olmalıdır, karşı çıkmalıdır, desteklemelidir tartışmaları en alta kadar her kademede yaşanıyor mu? Bu kadar değil tabii bu daha çok mümkün olduğu kadar yukardaki delegelerin tartıştığı konu. Sonuç itibariyle tabii ki AB bir sermaye örgütü DİSK'in kararı, AB'ye girdiğimizde güllük gülistanlık bir AB'nin bizi beklediği varsayımına dayanmıyor elbette. Avrupa'ya gittiğimizde oradaki kardeş sendikalarla görüştüğümüzde de gerçekten çok büyük bir sıkıntıyla karşı karşıya olduklarını görüyoruz. Kazanılmış olan hakların ellerinden alındığını ve bunun içinde büyük bir mücadele verdiklerini, özellikle genişlemeden sonra son on ülkenin AB'ye girmesiyle birlikte çok ciddi hakların kaybedilmesiyle karşı karşıya olduklarını ve AB'nin çok ciddi bir tartışmayı kendi içerisinde yaşadığını da biliyoruz. Ama şunu

söylüyoruz, bütün bu olumsuzluklara rağmen o norm ve standartları yakalaması açısından ben Türkiye'nin mutlaka AB'ye girmesi gerektiğine inanıyorum. Yani girmezsek olmayacak mı ben şuna inanıyorum yani 141, 142'nin kaldırılması için yani burada bulunan herkes yıllarca mücadele verdi, bedel ödedi ama ne yazık ki buna gücümüz yetmedi en sonunda Turgut Özal bunu kaldırdı. İdamların kaldırılması, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kaldırılması dahil olmak üzere hani yıllardır sokaklarda, meydanlarda kavga ettik, bağırdık, çağırdık, tabii çok acı, çok trajik ayrı bir konu fakat buna gücümüz yetmedi. AB müktesebatının uygulamaya geçişiyle bu değişmeler ancak Anayol - Anasol yani Anavatan Partisi , MHP ve Demokratik Sol Parti'nin olduğu bir dönemde gerçekleşti. İç dinamikler maalesef bazı şeyleri değiştirmemizde bize yetmiyor demek. 2005 yılındaki ekim ayındaki ilerleme raporunda ilk kez Türkiye'deki Sendikal Hak ve Özgürlüklerle ilgili ilk kez bu kadar kapsamlı, bu kadar geniş ihlalleri ilk kez o dönemdeki ilerleme raporundan aldık. Geçen yıl kasım ayında yayınlanan raporda da 2005 ile 2006 arasında Türkiye'de sendikal hak ve özgürlüklerle ilgili hiçbir değişiklik yapılmadığı yazıyordu ilerleme raporunda. Peki bunlar yeterli mi, değil elbette gönlümüz daha fazlasını istiyor. Öte yandan AB'ye karşı çıkalım, bunu deklare edelim DİSK, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, KESK olarak bunu hep birlikte deklere edelim, binlerce işçi bize gelsin, ama gelmiyor. AB'nin yanındayız daha sosyal bir Avrupa diyoruz, yine işçiler akın akın DİSK'e veya sendikalara gelmiyorlar. Ama bir tablo var ortada 1982 Anayasası'nın üzerinden 24 yıl geçti anayasada ve yasalarda birçok değişiklik yapıldı ama çalışma yaşamıyla ilgili, sendikal hak ve özgürlüklerle ilgili yasalar üzerinde hiçbir değişiklik yapılmadı ve yapılmaması içinde ellerinden gelen her türlü direnişi gösteriyorlar. Dolayısıyla % 10 barajı, % 50 barajı, noter şartı olduğu sürece, yani istediğimiz kadar Özgür Hocanın söylediklerine katılılalım, istediğimiz kadar güzel sözler, soldan sosyalizmden yana bu düzen değişmelidir sözlerini tekrarlayalım sonuçta pratikte bu hukuk, bu anayasa, bu yasa olduğu sürece örgütlenmenin önünde çok ciddi sorunlar ve problemler var. İnanıyoruz, ümit ediyoruz yani bu böyle gitmeyecek yani Güney Amerika'da esen rüzgarların buralara kadar gelmemesi, sadece orada sınırlı kalması mümkün değil. Bunu mutlaka bu coğrafyada bu bölgede de yapacağız, bu rüzgar buraya da gelecek ve etkileyecek bizi ve yeniden Türkiye'de hem sosyalizm hem de işçi sınıfı mücadelesi yükselecek, bu umudu kaybetmememiz

gerekir. Ben inanıyorum ki önümüzdeki süreçte bunu bu topraklarda, bu coğrafyada tekrar Türkiye'de de işçi sınıfı hareketi ve sol hareket, sosyalist hareket mutlaka büyüyecektir ve bunlar birbiriyle ilintili ama korkuyoruz şimdi iki üç gündür yine bir tedirginlik yaşıyoruz. Dün değil evvelsi akşam genelkurmay başkanı yine bir gece, bir bildiri koydu internet sayfasına. Bu Tunceli'deki olan olaylar, arkasından da mayın patlaması sonucu üç insanın yaşamını yitirmesi, Anafartalarda artı bir kişinin daha ölmesi toplam onbir kişi. Birbirine zincirleme son iki üç aydır cumhurbaşkanı seçiminden günümüze kadar olan süre içerisinde genelkurmayın muhtıralarına, açıklamalarına baktığımızda Genel Kurmay halka diyor ki , 22 Temmuz'a kadar giden süreçte yeni yeni başka provakasyonlar yeni yeni başka olaylar olacak. Bunların olacağını göz önüne tuttuğumuzda insanın tüyleri ürperiyor. Şimdi aşağıda Lastik-İş Sendikası'nın genel kurulunda demokrasi, barış, kardeşlik, insan hakları bir arada yaşamı savunma söylemek kadar doğal bir şey olur mu, söylüyorsun ama öbür taraftan sade bu genel kurul değil başka sendikalarında homurtularını da arka taraftan duyuyorum, cenazeleri ne olacak, şehitler ne olacak. Şimdi bununla karşı karşıya kalıyoruz. Düşünün bir, Türkiye'de DİSK, KESK, TMMOB, TTB ve Diş hekimlerinin dışında demokrasi sorunlarıyla ilgili ciddi bir tartışma yapan örgüt varmı? Hiç kimsenin umurunda değil, konuşa konuşa bizde marjinalleşiyoruz. Şimdi hocam Eğitim-Sen'i beğenmiyor ya da sendikaya eleştirisi var ayrı konu ama şimdi bakıyoruz Eğitim-Sen'in ya da KESK'in bu son yaşanan olaylardan dolayı ciddi bir üye kaybı yaşadığı ortada, neden, aslında sadece doğru bir duruş gösteriyor, doğru şeyler söylüyor bunun için üye kaybediyor. Ama buna rağmen insanlar biz niye bayrak mitingine gitmedik, cumhuriyet mitingine neden gitmedik diye sendikadan istifa ediyorlar ve istifa edenler, yani benim üyem gibi ilkokulu bitirmiş cahil cühela falan da değil, hepsi üniversite bitirmiş insanlar ama böyle bir süreci yaşıyoruz hep birlikte. Şimdi genelkurmayın açıklamasından sonra Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği de karar aldı: evet teröre karşı miting yapacağız dedi. ABD Genelbaşkanı da bizde durumu değerlendiriyoruz dedi. Emekli jandarma komutanı hazır bekliyor nöbette. Şimdi öyle bir noktaya geleceğiz ki bu mitingden sonra, sokakta siyah saçlı, siyah kafalı birini gördüğümüzde yatırıp gırtlaklama noktasına geleceğiz. Tabii ki hepimiz karşı çıkmalıyız, şiddet ve terör hangi taraftan kimden

gelirse gelsin karşı çıkmamız gerek doğru ama bunun arkasında korkarız ki başka dinamikler var. Şimdi bunun karşısında nasıl bir açıklama yapalım, ne diyelim tamam teröre karşı, şiddete karşı ama ne söyleyeceğiz bununla ilgili ciddi bir sıkıntı yaşıyoruz. Ama bizim arkamızda 500 bin üyemiz olmuş olsa, 1 milyon üyemiz olmuş olsa onu sokağa döktüğümüz zaman çıkarılacak tablo daha farklı. Bu güçle orantılıdır yani sendikal hareketin büyümesi, gelişmesi ve sürece müdahale etmesi gerekiyor. Bu müdahaleyi edebilmesi için ne kadar doğru söylerseniz söyleyin büyümediğiniz sürece de bu sesi çok sesli ve kuvvetli bir şekilde çıkarma şansımız yok. İnanıyoruz ki önümüzdeki süreçte tabii sendikal birliği şunu, bunu biz de önemsiyoruz, bunlar doğru yapılması gereken şeyler. Ama şimdi bir taraftan biz diyoruz ki sendikal hak ve özgürlüklerin önündeki engeller, yasaklar kalksın öbür taraftaki konfederasyon da diyor ki hayır kalsın. Bu koşullarda nasıl birleşelim, nasıl birlik olalım yani en demokratik normlarda bile ortaklaşamıyoruz. Dolayısıyla önümüzdeki süreçte inanıyoruz ki bunlar aşılacaktır. Gaye Hanımın söylediği bu sanayi bölgeleriyle ilgili şubelerin ya da ofislerin açılmasıyla ilgili konu. Tabii doğru bunların yapılması gerekiyor; ama şimdi Bursa en çok sanayinin olması bölgelerden bir tanesi, işte Gramer işyeri, kendisinin de görev yaptığı sendikanın yedi yıldır, tam yedi yıldır bir örgütlenme süreci yaşadığı fabrika. Ve Gramer Alman, uluslar arası bir firma Mercedes'e yan sanayi üreten bir firma. Birleşik metal oraya gitti işçileri örgütledi, ardından işveren Türk Metal'i getirdi oraya soktu kriz, kriz, kriz tam yedi yıldır sürüyor. Nihayet sonunda toplu sözleşme yapabildi. Bugün üç gündür bir başka mücadele veriyoruz, Bağcılar Belediyesi'nde. 14 yıldır toplu sözleşme yaptığımız ve hiçbir işçinin bu toplu sözleşmeden kaynaklı bir sorun yaşamadığı bu işyerinde belediye AKP'nin başkanı işçileri topluyor ya, HAK-İŞ/Hizmet-İş'e geçeceksiniz ya da kapı diyor. İkisinden birini tercih edin diyor. Toplam çalışan işçi sayısının 350 kişi olduğu işyerinde üç gün içerisinde tam 70 kişiyi istifa ettiriyor, belediyenin önüne noteri getiriyor, eli telsizli adamlar ortalıkta dolaşıyor ve belediye başkanı bizzat telefon ederek işçilere istifa edeceksiniz DİSK'den HAK-İŞ'e geçeceksiniz diyor. Şimdi böyle bir sendikal anlayış, böyle bir yasa, böyle bir kanun şimdi bununla bizim tek başımıza mücadele etme şansımız var mı? Yani işçiyi topluyorsun direnelim diyorsun ama öbür taraftan da iş güvencesi, sosyal güvenlik ve emeklilik gibi tehditlerle karşı karşıyayız. O kadar zor

bir süreçten geçiyoruz ki bunu anlatmak pratik olarak her gün yaşadığımız olaylardan dolayı çok zor. Ama umudu kaybetmemek lazım önümüzdeki süreçte yine Türkiye'de sol ve sınıf hareketinin ben tekrar bir ivme yakalayacağını ve hak ettiği yere geleceğine inanıyorum ve tabii bir kez daha Konfederasyonumuz adına bir cumartesini bizim için feda etmeniz dolayısıyla çok teşekkür ediyorum.

GAYE YILMAZ

Başkan kayıtlara geçeceği için bir düzeltme yapayım. Gramer'in dördüncü yılındayız sözleşmemiz var ama hukuken geçerli değil.

MEHMET TÜRKAY

Peki bende şimdi bu sabahtan beri yapılan konuşmaları özetlemek gibi gaflette bulunmayacağım, hepinize hem kendi adıma ve bu toplantıyı düzenleyenler adına hem de DİSK adına çok teşekkür ederim.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KADIN VE SENDİKALAR

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KADIN VE SENDİKALAR

Toplantı Tarihi : 15 Eylül 2007, Cumartesi
Toplantı Yeri : Dedeman Otel İstanbul
Oturum Başkanı : **Prof. Dr. Nurcan ÖZKAPLAN**

TEBLİĞLER:

Prof. Dr. Gülay TOKSÖZ	Ankara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü
Öğretim Görev.Fevziye SAYILAN	Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi

KATILIMCILAR

Musa ÇAM DİSK Genel Sekreteri, Perihan SARI DİSK Genel Sekreter Yardımcısı, Alpay BİBER, Doç. Dr. Kadriye BAKIRCI İTÜ.İşletme Fakültesi İşletme Mühendisliği Bölümü, Prof. Dr. Yıldız ECEVİT ODTÜ Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı. Prof. Dr. Hacer ANSAL Işık Üniversitesi İ.İ.B.F. Prof. Dr. Türkel MİNİBAŞ İ.Ü.İktisat İktisat Fakültesi, Prof. Dr. Belkis KÜMBETOĞLU M.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Prof. Dr.Gülhan HASTÜRK TÜRKAY İst. Üniv.Veteriner Fakültesi, Prof. Dr. Gülay Günlük ŞENESEN İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yard. Doç. Dr. Betül URHAN Kocaeli Üniv. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, Doç. Dr. Şemsa ÖZAR Boğaziçi Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, Necla AKGÖKÇE Türk-iş/Petrol-İş Send. Kadın Dergisi Yayın Yönetmeni, Sevgi GÖYÇE KESK Kadın Sekreteri Prof. Dr. Meryem KORAY Yıldız Teknik Üniversitesi İktisat Fakültesi Nevra AKDEMİR TÜSEM Araştırmacısı, Özlem TEZÇEK Marmara Üniv. Kalkınma İktisadi ve Büyüme Bölümü, Serap GÜRE KEİG Platformu Genel Koordinatörü, Songül BEYDİLLİ KESK/SES Aksaray Şube Başkanı Zeynep Ekin AKLAR KESK Uzmanı, Prof. Dr. Nurcan ÖZKAPLAN Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, Prof. Dr.

Ahmet SELAMOĞLU Kocaeli Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, Prof. Dr. Kuvvet LORDOĞLU Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi Bölümü, Cihan HÜROĞLU FES, Prof. Dr. Fuat ERCAN Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Prof. Mehmet TÜRKAY Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, Deniz EVREN DİSK Sosyal İş Sendikası İşyeri Temsilcisi

NURCAN ÖZKAPLAN

Günaydın, Kadınlar ve Sendika oturumuna hoşgeldiniz. Türkiye'de işgücü piyasası verilerine baktığımızda, çalışma çağındaki kadınların ancak %25'i işgücü piyasasıyla işsiz ya da istihdam edilmiş olarak ilişki içinde, geride kalanların çoğunluğu ev kadını konumunda. Kırsal kesimde ücretsiz aile işçiliği kadınların temel "mesleği" olurken, kentlerde hizmet ve sanayide çalışan kadınlar ağırlıklı olarak enformel çalışma ilişkileri içinde. Kentlerde ücretli çalışan 3 milyondan fazla kadını bir azınlık olarak ele alırsak, bunların içinde sendikalı kadın emekçilerin (tüm sendikalı işçiler içindeki oranı %10, memur sendikalarında %30) "görünürlük" kazanmasını önemsemek lazım diye düşünüyorum. Türkiye'de sendikaların güç ve temsil kaybı içinde olmaları, erkek egemen yapılarını ihmal etmemize neden olmamalıdır. Cinsiyete dayalı işbölümü, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kadınların kamusal alandaki görünürlüklerini belirlemektedir. Kadın emeğinin özel alandaki konumuyla, çalışma hayatında ve sendikalardaki konumları arasında bir süreklilik olduğu açık. Hem kapitalizm hem de patriyarka kadın emeğini görünmez kılıyor. Bu anlamda sendikal hayatın her alanında toplumsal cinsiyet olgusunu ele almak anlamlı görünmektedir. Kadınlar neden sendikalardan bu kadar uzak? Siyaset alanında olduğu gibi, sendikaların erkek egemen yapıları kıracak, dönüştürecek mekanizmalar neler olabilir? Öncelikle mevcut durum tespiti diyelim, kabaca kadınların sendikalardaki konumları nasıl analiz edilebilir ve daha sonra ne yapılabilir konusunda bütün gün tartışacağız. Öncelikle sizden ricam, ben devamlı hatırlatacağım ama, bu konuşmalar kaydedildiği için her konuşmacı arkadaşım kendini her devasında mutlaka tanıtması gerekiyor. Bant çözümleri için zorunlu bir şey bu. Biliyorsunuz buradaki tartışmalar kitap haline getirilecek. Ortak değerlendirme metinleriyle işçi temsilcilerine ve kamuoyunda yer alanlara dağıtılacak.

GÜLAY TOKSÖZ

TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDEN İŞGÜCÜ PİYASALARINDA MEVCUT DURUM VE ÖRGÜTLENME SORUNLARI[1]

1980'lerde küreselleşme sürecinde uygulanan yapısal uyum programları ve ihracata dayalı büyüme stratejilerine bağlı olarak tüm dünyada kadınların işgücüne katılım oranları ve istihdamları artmış, bu gelişme kadın emeği açısından çeşitli fırsatların yanı sıra çeşitli sorunlar getirmiştir. Hizmet sektöründe gerçekleşen büyüme, nitelikli kadın işgücü için yeni fırsatlar yaratırken, geniş ve niteliksiz kadın işgücünün istihdamında gözlenen artış gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin büyük kısmında yaygınlaşan enformel ekonomi ve sanayi ve hizmetlerdeki enformel istihdama bağlı olmuştur. Dünya pazarlarına yönelik üretim ve fiyat rekabetinde başarılı olabilmek için hükümetler giderek daha fazla kuralsızlaşmaya yönelmiş, işgücünü koruyucu yasal düzenlemeler katılık yarattıkları gerekçesiyle kaldırılmış veya gevşetilmiştir. Sendikaların güç kaybettiği bu süreçte esneklik, gelişmekte olan ülkelerde genellikle her türlü yasal ve kurumsal düzenlemenin dışında kalan istihdam biçimlerinin yaygınlaşması şeklinde tezahür etmiştir. Bu durum özellikle ihracat yönelimli sektörlerde artan kadın istihdamının olumsuz şartlar altında gerçekleşmesi anlamını taşımaktadır.

Kadınların enformel çalışma biçimlerinde yoğunlaşması ve formel istihdama dahil olsalar bile çeşitli ayrımcılıklarla karşılaşması, kadın işgücü arzı üzerinde belirleyici olan toplumsal ve kültürel faktörlere bağlıdır. Bunların başında tüm dünyada egemen olan cinsiyete dayalı işbölümü ve bu işbölümünün kadınları çocuk ve yaşlı bakımından, gündelik ev işlerinden sorumlu tutması gelmektedir. Erkekler ise aileyi geçindirmek için gelir getirici işlerde çalışmakla yükümlüdür. Kadınların toplumsal olarak karşılıksız ve görünmez olan hane içi emekleri kadınları çocukluktan başlayarak eğitim-öğretim fırsatlarından yararlanmada, üretken kaynaklara ulaşmada, gelir

[1] Bu sunumda yazarın ILO için hazırlamış olduğu "Türkiye'de Kadın İstihdamının Durumu" başlıklı taslak rapordan yararlanılmıştır.

getirici çalışma biçimlerine katılmada, meslek ve kariyer edinmede erkeklere kıyasla dezavantajlı konuma sokmakta ve eşitsizliklerin kaynağında yatmaktadır.

İşgücü piyasalarında belirli tarz işlerde ve mesleklerde yoğunlaşma, kadınların ücretlerinin genelde erkeklerin ücretlerinden düşük olması, işte ilerleme ve yükselme fırsatlarının sınırlılığı, işsiz kalma olasılıklarının yüksekliği kadınların yüz yüze kaldıkları ayrımcılık türleridir. Yaşanan ayrımcılıklarla mücadele dünya kadın hareketinin etkisiyle Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü gibi uluslararası örgütlerin ve Avrupa Birliği'nin gündeminde yerini almıştır. Kuşkusuz bu süreçte sendikalar da kadınların örgütlenmesi, sorunlarının çözümlenmesi ve sendikalarda temsili konularıyla daha fazla ilgilenmeye başlamıştır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde sendikaların maruz kaldığı baskılar ve uğradığı güç kaybının yanı sıra sendikalarda egemen ataerkil zihniyet yapıları kadın çalışanların katılımıyla ilgili konuların öncelikler sıralamasında hep gerilerde kalmasına yol açmaktadır.

Türkiye'de ve içinde yer aldığı Ortadoğu coğrafyasındaki diğer ülkelerde kadın istihdamı dünyadakine benzer şekilde artmamıştır. Bu durumun ekonomik, demografik, sosyal ve kültürel nedenleri vardır. 2000'li yıllarda dünya çapında gözlenen ve istihdamsız büyüme olarak adlandırılan süreçte çalışma çağındaki nüfusun hızla arttığı Türkiye gibi ülkelerde yeni yaratılan işlere çoğunlukla erkekler girmekte, bedel esas olarak kadınlar tarafından işgücü dışında kalmalarıyla, toplumsal kalkınmadan ve kaynaklara erişimden dışlanmalarıyla ödenmektedir. İstihdam koşulları ne kadar elverişsiz olsa da, gelir getirici çalışmada bulunmak eğer kadınlar açısından beraberinde örgütlenme ve mücadele potansiyeli getiriyorsa önemlidir.

Türkiye'de tarımda istihdam azalırken tarım dışı istihdam bu azalışı telafi edecek boyutlarda artmamakta, tarım dışı işler esas olarak hizmet sektöründe yaratılmakta ve kadın istihdamının artışı bu alanda sınırlı düzeyde gerçekleşmektedir. Türkiye'de ihracata dayalı sanayileşme modelinin beklenen ölçüde yeni yatırıma ve dolayısıyla işgücü talebine yol açmaması ve yabancı sermaye yatırımlarının yakın zamana kadar çok küçük miktarlarda olması sanayide kadın işgücü talebinin sınırlı

kalmasında etkili olmuştur. Ancak ülkemiz açısından kadın istihdam oranlarının çok düşük olması yalnızca ücretli iş imkânlarının sınırlılığına bağlı değildir. Toplumda egemen olan ataerkil kültürel değerler ve onların biçimlendirdiği toplumsal cinsiyet rolleri kadınların işgücü piyasasına katılma biçimlerinde ve hangi işleri yapabilecekleri, hangi meslekleri seçebilecekleri hususlarında belirleyicidir. Kadından öncelikle ev kadını ve anne olması beklenmekte, bu yüzden kadın, eğitim-öğretim imkânlarından yoksun bırakılmakta ve çalışma hayatına girmekten alıkonmaktadır. Kırda kadınlar gündelik işlerin bir uzantısı olarak tarımsal üretime ücretsiz aile işçisi olarak katılırken, kentlerde düşük eğitimli kadınlar ekonomik zorunluluklar sonucu gelir getirici işlerde çalışmak zorunda kalırlarsa düşük vasıflı, düşük ücretli işlerde yoğunlaşmaktadır. Kentlerde eğitimli ve vasıflı olarak işgücüne katılan, uzman ve yarı uzman mesleklerde çalışan kadınlar da çeşitli ayrımcılık uygulamalarıyla yüz yüze kalmaktadır.

Türkiye'de kadın emeği önündeki engeller; kadınların işgücüne düşük katılımları, istihdama katılım biçimleri ve ücretli emek içinde sınırlı yer alışları, belirli sektörler ve mesleklerde yoğunlaşmaları, işsizlikten daha çok etkilenmeleri sendikalarda örgütlenmelerinin önündeki yapısal engeller olarak izleyen bölümde daha ayrıntılı ele alınacaktır. Ancak şu çarpıcı sayılara öncelikle yer vermekte yarar vardır. 2000-2005 arasındaki dönemde Türkiye'de çalışma çağı nüfusu yıllık ortalama %1,9 ve işgücü %1,3 oranında artarken, GSYİH yıllık ortalama %4,4 büyümüş ancak istihdam artışı sadece %0,4'de kalmıştır.[2] Bu durumun işsizlikte büyük artışlara yol açmaması özellikle çalışma çağındaki kadınların işgücü dışında kalmasına bağlıdır. Türkiye'de 2000-2005 arasındaki dönemde toplam işgücü artışı kadınlar için 164 bin, erkekler için 1.323 bin kişidir. Yani artan 15 yaş üzeri kadın nüfusun sadece %7'si işgücüne girmiştir. Bu oran erkeklerde %57,7'dir. Toplam istihdam erkekler için 566 bin kişi artarken, kadınlar için 101 bin kişi azalmıştır.[3]

Burada işgücü dışında kalmanın, istihdamdan dışlanmanın asıl olarak kadınlar tarafından yaşandığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Genel olarak istihdamsız bir büyüme süreci yaşanması, sosyal

[2] DPT, 2007 Programı: 181
[3] www.tuik.gov.tr, Hanehalkı İşgücü Anketi Dönemsel Sonuçları

koruma kapsamındaki ücretli işlerin artış hızının yavaşlaması, enformel çalışma biçimlerinin yaygınlaşması, yerli ve uluslararası sermaye çevrelerinin dayatmalarıyla sendikaların etkinlik alanını daraltan yasal düzenlemelerin yapılması ve kamusal sosyal politika anlayışının toplumun istihdam dışındaki güçsüz kesimlerine kayması sendikaların önüne yeni güçlükler ve sorunlar getirmektedir. Ancak bu sorunlarla mücadelede gelişmelerden kadınlar ve erkeklerin farklı düzeyde etkilendiklerini, mevcut eşitsizliklerin daha da derinleştiğini görmek gerekir. Sendikalar açısından kadınları örgütlemede başarılı olmanın, yani kadınları samimiyetleri konusunda ikna etmenin yolu her alanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı çıkmaktan ve eşitsizlikle mücadele etmekten geçmektedir.

İşgücünün durumu

2006'da 15 ve daha yukarı yaştaki toplam işgücü 24.776 bin kişi olup, genel işgücüne katılma oranı %46,8'dir. Toplam işgücünün ise 6.480 bini kadın, 18.297 bini erkektir, işgücündeki her dört kişiden biri kadındır (%26,1). İşgücüne katılma oranı kadınlarda %24,9 ve erkeklerde %71,5'dir. Arada büyük fark vardır ve erkeklerin işgücüne katılma oranları yıllar itibariyle çok sınırlı biçimde azalırken, kadınlarınki sürekli düşmektedir.

Tablo 1: 2000-2006 döneminde işgücünün durumu

	2000		2005		2006	
	Kır	Kent	Kır	Kent	Kır	Kent
Toplam işgücü	10.902	12.176	10.167	14.398	9.894	14.882
Kadın işgücü	3.809	2.379	3.310	3.043	3.237	3.243
Erkek işgücü	7.093	9.797	6.857	11.356	6.657	11.640
Toplam işgücüne katılım oranı (%)	58,7	44,1	53,1	45,5	52,2	45,5
Kadın işgücüne katılım oranı (%)	40,2	17,2	33,7	19,3	33,0	19,9
Erkek işgücüne katılım oranı (%)	77,9	70,9	73,5	71,5	72,2	70,8
İşgücüne dahil olmayan nüfus	7.679	15.454	8.981	17.279	9.057	17.835
İşgücüne dahil olmayan kadın	5.669	11.439	6.506	12.759	6.560	13.028
İşgücüne dahil olmayan erkek	2.011	4.015	2.476	4.520	2.497	4.807

DİE, HİA Sonuçları, Ekim 1995, TÜİK, Hİİ 2005: 12-13, HII 2006, www.tuik.gov.tr

İşgücüne dair bilgiler kır ve kent olarak ayrıştırılarak ele alındığında, kadınların 2000'de kırda %40,2 olan işgücüne katılım oranının 2006'da %33'e düştüğü görülür. Bu düşüş tarımda azalan istihdamla yakından bağlantılıdır. Çünkü esas olarak tarımda yoğunlaşan kadın emeği, tarımdaki istihdam daralmasına bağlı olarak işgücü dışına çıkmaktadır. Kentlerde kadın işgücündeki artış bu azalmayı telafi edici boyutlarda değildir. Nitekim altı yıllık dönemde kentlerde kadınların işgücüne katılım oranı %17,2'den sadece %19,9'a çıkmıştır. Aslında erkeklerin işgücüne katılım oranları da kırsal yerleşimlerde tarımsal istihdamın gerilemesine bağlı olarak düşmüştür, ancak bu düşüş kadınlarınkine kıyasla daha sınırlıdır. Kentlerde ise oranlarda pek değişme yoktur.

2006'da kentlerde işgücüne dahil olan *her beş kişiden biri* (%21,8) kadındır, buna karşılık işgücüne dahil olmayan her dört kişiden üçü (%73,0) kadındır. Yine her *beş kadından sadece biri* (%19,9) işgücündedir. Kadınların durumu beşte birliğin ötesine geçememektedir. Oysa erkeklerde işgücüne katılım oranı %70,8'dir.

Kırda ise işgücüne dahil olan her *üç kişiden biri* (%32,7) kadındır. İşgücüne dahil olmayanların da kentte olduğu gibi dörtte üçü (%72,4) kadındır. Her *üç kadından biri* (%33) işgücündedir. 2006 itibariyle kırda ve kentte işgücündeki kadın sayısı birbirine çok yaklaşmıştır. Toplam kadın işgücünün yarısı kırda yarısı kentte iken, erkek işgücünün üçte birinden biraz fazlası (%36,4) kırda, yaklaşık üçte ikisi kenttedir.

2000-2006 döneminde işgücüne dahil olmayan kadın sayısı kırsal yerleşimlerde yaklaşık 891 bin kişi artarken, erkeklerdeki artış 486 bin kişidir. Kentlerde ise işgücüne dahil olmayan kadın sayısı 1.589 bin kişi artarken, erkeklerde bu artış 792 bin kişidir. *Kırda ve kentte erkeklerin yaklaşık iki katı kadın işgücü dışına çıkmıştır.*

Kadınların işgücü dışında kalmaları sendikalarda yer almalarının önündeki birinci engeldir. Sendikalar kadınların işgücüne katılımını destekleyici politikalar üretmelidir.

İstihdamın Gelişimi ve Ekonomik Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı

Türkiye'de istihdamın yıllık artış hızı çalışma çağındaki nüfusun yıllık artış hızının gerisinde kaldığından istihdamın çalışabilir nüfusa oranı sürekli düşmektedir. 2006'de 15 yaş ve üzeri nüfus 51.668 bin kişi iken istihdam 22.330 bin kişi olup, istihdam oranı %43'tür.[4] Türkiye'de 1980 sonrasında uygulanan ihracata yönelik büyüme stratejileri, düşen reel ücretlere ve sanayinin emek yoğun yapısına rağmen imalat sanayiinde önemli bir istihdam artışı sağlamamıştır. Bu durum tarımdaki istihdamın azalmasına bağlı olarak tarım dışına çıkan işgücünün kendi hesabına çalışan veya küçük aile işletmesi olarak daha çok hizmet sektörüne ve enformel istihdam biçimlerine kaymasına neden olmaktadır. Kadınlar da yukarıda belirildiği üzere ağırlıkla işgücü dışında kalmaktadır.

Tablo 2: 2000-2006 döneminde istihdamın sektörel dağılımındaki gelişmeler (Bin)

	Toplam istihdam		Kadın		Erkek	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Toplam	21.580	22.330	5.800	5.810	15.780	16.520
Tarım	7.769	6.088	3.508	2.816	4.261	3.272
Yüzde	36,0	27,3	60,5	48,5	27,0	19,8
Sanayi	5.174	5.674	763	872	4.411	4.802
Yüzde	24,0	25,4	13,2	15,0	28,0	29,1
Hizmet	8.637	10.569	1.529	2.122	7.108	8.446
Yüzde	40,0	47,3	26,4	36,5	45,0	51,1

Kaynak:TÜİK Hİİ Ekim 2000, 2006.

Tabloya göre altı yıllık dönemde toplam istihdam sadece 750 bin kişi artmıştır. Kadınlar için bu artış sadece 10 bin kişiyken, erkeklerdeki artış 740 bin kişidir. Kadınlar açısından tarımdaki istihdam azalması 692 bin kişiye denk düşmektedir, bunun sonucunda tarımın toplam kadın istihdamındaki payı %60,5'ten %48,5'e inmiştir. Buna karşılık sanayide 109 bin kişilik,

[4] TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Dönemsel Sonuçları, www.tuik.gov.tr
2005'te AB-25'te genel istihdam oranı %63,8'ken Türkiye'nin istihdam oranı %46'dır. Bu düşüklük tümüyle kadınların %23,8 olan istihdam oranından kaynaklanmaktadır. AB'de kadınların istihdam oranları %56,3'tür. Türkiye'de erkeklerin %68,2 olan istihdam oranı AB'deki erkeklerin %71,3 olan istihdam oranının biraz gerisindedir (Europe in Figures, Eurostat Yearbook 2006-07).

hizmetlerde 593 bin kişilik, toplam 702 bin kişilik artış vardır ve bu artış tarımdaki azalmayı ancak 10 bin kişi aşmaktadır. Hizmetlerin payı %26,4'ten %36,5'e, sanayinin payı %13,2'den %15'e çıkmıştır. Kuşkusuz bu gelişme, sanayi ve hizmetlerde çalışan kadınların sayısının artması, örgütlenme açısından olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Ancak bu noktada ne tür işletmelerde ve ne tür işlerde çalışıldığı konusu önem kazanmaktadır. Erkekler için de tarımdaki istihdam azalmış, sanayi ve hizmetlerdeki istihdamda kadınlara kıyasla daha yüksek miktarda artış olmuştur. Sanayinin payındaki artış çok sınırlı iken hizmetlerdeki artışta inşaat sektörünün artışının büyük payı vardır.

Ancak bu değerlendirmeler sektörel istihdamın kendi iç dağılımındaki değişmeler üzerinde durmaktadır. Söz konusu dönemde çalışma çağındaki nüfus da ciddi biçimde artmıştır. İstihdam artışı tarımdaki azalmayı karşılayacak düzeyde olmadığından işgücüne yeni girecek olanlar açısından bunun ciddi bir caydırıcı etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla kadınlar için işgücüne dahil olmayan nüfustaki artış bu altı yıl içinde 2.480 bin kişidir. Yine işgücüne dahil olmayan kadınlar içinde iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar 2000'de 429 bin kişi iken 2006'da 1.005 bin kişiye çıkmıştır. Bu artış çalışmak isteyen ama iş bulamayacağı düşüncesiyle iş aramayan kadın kitlesindeki hızlı büyümeyi ve 2006'da yedek kadın işgücünün Türkiye'de işsiz olan 670 bin kadından bir buçuk kat fazla olduğunu gösterir.

İmalat sanayiinde istihdam edilen işgücünün cinsiyete göre dağılımı ve kadınların hangi işkollarında yoğunlaştıklarına dair TÜİK'in imalat sanayi anketlerinde bilgi yoktur. Bilginin bir kaynağı olarak sigortalı çalışanların faaliyete göre dağılımını gösteren SSK istatistikleri alınabilir. Her ne kadar kayıtdışı çalışanlara dair bilgi olmasa da, kayıtlı çalışan kadınların yoğun oldukları sanayi kollarının aynı zamanda kayıtsızların da yoğunlaştığı sanayi kolları olduğu kabul edilebilir. Buna göre Aralık 2006'da en fazla kadın istihdam eden işkolları sırasıyla giyim ve deri eşya, dokuma, metal, madeni eşya ve makine, gıda, içki ve tütün işkollarıdır. Bu işkolları sanayide çalışan sigortalı kadın işçilerin %78,5'ini oluşturmaktadır. Erkekler açısından söz konusu işkolları önemli istihdam alanları olsalar da, çok daha dengeli bir dağılım söz konusudur.

Tablo 3: İmalat sanayinde sigortalı çalışan kadınların dağılımı (Aralık 2006)

Faaliyet	Kadın İşçi Sayısı	Yüzde
Konfeksiyon ve deri eşya	202.636	34,0
Metal, madeni eşya, makine	90.611	15,2
Dokuma	105.053	17,7
Gıda, içki, tütün	69.050	11,6
Diğer	127.808	21,5
Toplam	595.158	100,0

Kaynak: SSK istatistiklerinden hesaplanmıştır.

Sendikaların üye sayıları ve cinsiyet dağılımı konusunda güvenilir bilgiler mevcut olmadığından sigortalı işçilerin üyelik düzeyine dair bir değerlendirme mümkün değildir. Ancak bu işkollarında örgütlü sendikaların kadın işçileri örgütlemek ve çıkarlarını savunmak için yoğun çaba göstermesi gerektiği açıktır.

Tablo 4: Hizmet sektöründe istihdamın işkollarına göre dağılımı 2000-2006 (Bin)

	Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller		Ulaştırma, haberleşme, depolama		Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler		Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
2000	388	3.429	68	999	221	488	852	2.192
2006	678	4.052	77	1.086	276	735	1.091	2.573
Artış	290	623	9	87	55	247	239	381

Kaynak TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi Dönemsel Sonuçları, www.tuik.gov.tr

Hizmet sektöründe kadınlar en çok toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetlerde bulunurken, erkekler için ilk sırada toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller gelmektedir. Son altı yıllık dönemde kadınlar için istihdam artışı toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler ile ticaret, otel ve lokantalarda yakın miktarlarda olup, bunları bankacılık ve sigortacılık hizmetleri oldukça geriden izlemektedir. Erkekler için en fazla istihdam artışı ticaret, otel, lokantalarda, daha sonra toplum, sosyal ve kişisel hizmetler ile bankacılık-sigortacılıkta gerçekleşmiştir.

Toplum hizmetleri ve sosyal hizmetlerde çalışanlar genelde kamu görevlileri olarak memur sendikalarında örgütlenmektedir. Kişisel hizmetler ise enformel çalışma biçimlerinin en yaygın olduğu alanlardandır, dolayısıyla bir örgütlenme söz konusu değildir. Ticaret, otel ve lokanta alanı ise küçük ölçekli işletmelerin yaygınlığına bağlı olarak örgütlenmenin güç olduğu ancak hem kadın hem erkek çalışan sayılarının artmasına bağlı olarak örgütlenme potansiyeli taşıyan bir alandır. Aynı değerlendirme bankacılık-sigortacılık işkolu için de yapılabilir.

Türkiye'de kişisel hizmetler alanında ev ve bakım hizmetleri her türlü yasal düzenlemenin dışında son derece korumasız istihdam biçimlerini içermektedir. Bu alanda yerli kadın işgücünün yanı sıra kaçak çalışan yabancı kadın işçiler istatistiklere yansımamaktadır. Sendikaların ev hizmetlerinde çalışan yerli ve göçmen kadın işçilerin sorunlarıyla da ilgilenmesi gerekmektedir.

İstihdamdakilerin işyeri durumuna göre dağılımına bakıldığında 2000-2006 arasında kamuda istihdamın hemen hiç değişmeden kaldığı, esas olarak artışın özel işyerlerinde gerçekleştiği görülmektedir. Özel işyerleri içinde, tarlada çalışan kadın ve erkeklerin sayıları ve oranları azalırken düzenli işyerlerinde çalışanlarınki artmaktadır.

Tablo 5: İşyeri durumuna göre istihdam 2000-2006 (Bin)

	2000				2006			
	Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
Toplam	5.801	100,0	15.780	100,0	5.810	100,0	16.520	100,0
Kamu	705	12,1	2.404	15,2	713	12,3	2.306	13,9
Özel istihdam	5.096	87,8	13.375	84,8	5.097	87,7	14.214	86,1
-Tarla	3.497	68,6	4.170	31,2	2.803	55,0	3.184	22,4
-Düzenli işyeri	1.329	26,1	7.059	52,8	1.973	38,7	9.452	66,5
-Sabit olmayan	70	1,3	2.087	15,6	72	1,4	1.555	10,9
-Evde	200	3,9	59	0,4	249	4,9	22	0,1

Kaynak: Hanehalkı İşgücü Anketi Dönemsel Sonuçları, www.tuik.gov.tr

İşyeri durumu ev olan kadınların sayısı bu dönemde 200 binden 249 bine çıkarak dörtte bir oranında artmıştır. Bunu imalat sanayiindeki fason üretim kapsamında parça başı çalışan kadın sayısının artışı olarak yorumlayabileceğimiz gibi kadın girişimciliğinin desteklenmesi bağlamında evde kendi hesabına çalışanların artması olarak da yorumlayabiliriz. Ancak Türkiye'de ev eksenli olarak çalışan kadınların gerçek sayılarının istatistiklere yansıyanlardan daha yüksek olabileceği bu alandaki saha çalışmalarının bulgularında ortaya çıkmaktadır. Özellikle parça başı çalışan ev eksenli kadınların son derece düşük ücretlerle çalıştırılması karşısında örgütlenme faaliyetleri yürütülmekte ve daha çok kooperatif tarzı örgütlenme yoluna gidilmektedir. Sendikaların bu çalışmalara destek vermesi önem taşımaktadır.

Kadın istihdamındaki çok sınırlı artış kadınların sendikalarda yer almalarının önündeki ikinci engeldir. Sendikalar kadınların istihdama katılımını artıran politikalar üretmelidir.

İstihdamın İşteki Duruma ve Kayıtlılık Durumuna Göre Dağılımı

İstihdamdakilerin işteki durumlarına göre dağılımlarında kadınlar açısından hala ücretsiz aile işçiliği büyük paya (%39) sahip olsa da, ücretli çalışma (%41,1) onun önüne geçmiştir. Tarımsal istihdamdaki azalma ücretsiz aile işçilerinin payını azaltmaktadır. Kendi hesabına çalışanların payı %13,1 ve işveren olarak çalışanların payı %1,2'dir. Erkekler açısından çalışanların yarıdan fazlası ücretlidir, kendi hesabına çalışanların oranı %27,1 ve işveren olarak çalışanların oranı %6,8'dir.

Tablo 6: İşteki duruma göre istihdam 2006 (Bin)

	Toplam	Ücretli	Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi
Kadın	5.810	2.388	326	69	761	2.267
Yüzde	100	41,1	5,6	1,2	13,1	39,0
Erkek	16.520	8.629	1.274	1.132	4.485	999
Yüzde	100	52,2	7,7	6,8	27,1	6,0

Kaynak: Hanehalkı İşgücü Anketi Dönemsel Sonuçları, www.tuik.gov.tr

Kadınların ücretli çalışma biçimlerinin sınırlılığı sendikal örgütlenme önündeki bir diğer engeldir. Ancak ücretsiz aile

işçiliği esas olarak kırda mevcuttur, tarımda çalışan kadınların üçte ikisi (%66,8) ücretsiz aile işçisi iken kentte çalışan kadınların %78,9'u ücretli, maaşlı veya yevmiyelidir. Esas olarak kentlerde örgütlenen sendikalar açısından kadınların ücretli çalışma biçimleri içinde olması, örgütlenme açısından uygun koşulları yaratmaktadır.

Türkiye'de çalışma yaşamının en önemli sorunlarının başında milyonlarca kişinin enformel istihdamda bulunması, yani yasal ve kurumsal koruyucu düzenlemelerin dışında ve sosyal güvenlik imkânından yoksun olarak çalışması gelmektedir. 2005'te sektörlere göre istihdamda sosyal güvenlik kurumlarına kayıtlılık durumuna bakıldığında 10.996 bin kişinin kayıtlı ve 11.050 bin kişinin kayıtsız çalıştığı görülür. Buna göre toplam istihdamın %50,1'i ve istihdamdaki kadınların %68,3'ü, erkeklerin %43,8'ü sosyal koruma kapsamı dışında çalışmaktadır.

Tablo 7:Kayıtlılık durumu ve sektörlere göre istihdam 2005 (Bin)

	Toplam		Tarım		Sanayi		Ticaret		Hizmet	
	Kayıtlı	Kayıtlı Değil	Kayıtlı	Kayıtlı Değil	Kayıtlı	Kayıtlı Değil	Kayıtlı	Kayıtlı Değil	Kayıtlı	Kayıtlı Değil
Toplam	10.996	11.050	767	5.726	3.378	2.078	2.563	1.997	4.288	1.249
Kadın	1.805	3.895	44	2.899	458	400	305	279	999	318
Erkek	9.191	7.155	723	2.827	2.920	1.678	2.259	1.718	3.289	931

Kaynak TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2005: 121-122.

Kayıtdışı çalışma ağırlıkla tarımda mevcuttur, kadınların %98,5'inin, erkeklerin %79,6'sının herhangi bir sosyal güvencesi yoktur. Sanayide kadınların %46,6'sı, erkeklerin %36,5'i, ticarette kadınların %47,8'i, erkeklerin %43,2'si, hizmetlerde kadınların %24,1'i ve erkeklerin %22,1'i sosyal güvencesiz çalışmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki en büyük fark tarımda olmakta birlikte diğer sektörlerde de kayıtsız çalışma kadınlarda daha yaygındır.

2005'te sosyal güvenlik kapsamında çalışan 12.675.386 kişinin %20,5'i kadındır.[5] Hem kadınlarda hem erkeklerde aktif

[5] TÜİK Hİİ 2005'e göre kayıtlı çalışan kişi sayısı 10.996 bindir. Oysa aynı yıl itibariyle sosyal güvenlik kurumlarının web sayfalarında yer alan üyelik bilgilerine göre üye olanların toplam sayısı 12.675.386'yı bulmaktadır. Arada 1.679.386 kişilik fark vardır. Muhtemelen BAĞKUR'a üye olmuş ancak sonrasında primlerini

sigortalıların yarıdan fazlası SSK üyesidir. Kadınlar için ikinci sırada Emekli Sandığı gelirken, erkekler için ikinci sırada BAĞKUR gelmektedir. Kurum üyelerinin kendi içindeki kadın erkek dağılımları ise şöyledir: Emekli Sandığı üyelerinin % 32,7'si, SSK üyelerinin % 20,7'si, 1475 sayılı BAĞKUR üyelerinin %15,1'i, 2926 sayılı BAĞKUR üyelerinin %2,8'i kadındır.[6]

Sosyal güvence yoksunluğunun yaygınlığı işteki durum açısından ele alındığında ilk sıraları ücretsiz aile işçileri, yevmiyeliler ve kendi hesabına çalışanlar almaktadır. Kadınlar açısından ücretsiz aile işçiliği ve yevmiyeli çalışma ile erkekler için kendi hesabına çalışma ve yevmiyeli çalışma çok yüksek oranda sosyal koruma yoksunluğu anlamına gelmektedir. 2006'da ücretli olarak çalışan kadınların %24,5'i, erkeklerin % 22,6'sı, kendi hesabına çalışan kadınların %90,3'ü, erkeklerin %60,6'sı ve işveren kadınların % 34,8'i, erkeklerin % 26,3'ü bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı değildir.[7] Her türlü çalışma statüsünde kadınlar açısından kayıtdışılık erkeklere göre çok daha yüksek oranlarda ortaya çıkmaktadır. Özellikle kendi hesabına çalışan kadınlarda sosyal korumasızlığın yüksek oranı, kadın istihdamını artırmak için desteklenen kadın girişimciliğinin mutlaka sosyal korumayla ilişkisinin kurulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Burada dikkat çekici olan nokta, 2000-2006 arasındaki dönemde Türkiye genelinde tarım dışı istihdamdaki kayıtdışı işlerin artış hızının tarım dışı istihdamın artış hızının iki katı olmasıdır. Tarım dışı istihdam söz konusu dönemde erkekler için 11.519 binden 13.248 bine çıkarak %15,0 oranında artmıştır. Aynı zaman aralığında kayıtdışı tarım dışı istihdam erkekler için 3.399 binden 4.454 bine çıkarak %31 oranında artmıştır. Bunun sonucunda yeni yaratılan 1.729 bin işin %61'i enformel nitelikte işlerdir. Aynı durum kadınlar açısından ele alındığında tarım dışı istihdamın 2.292 binden 2.994 bine çıkarak %30,6 arttığı koşullarda, kayıtdışı tarım dışı istihdam 639 binden 1.054 bine %64,9 oranında artmıştır. Yeni yaratılan 702 bin işin %59,2'si enformel işlerdedir.[8] Kayıtdışı çalışma tüm çalışanlar açısından

---

ödeyemeyerek kurumun hizmetlerinden yararlanmamış kişiler kendilerini sosyal güvenlik kapsamında addetmedikleri için bir kuruma bağlı olmadıklarını söylemektedir. Bu duruma özellikle tarımda rastlama ihtimali yüksektir.

[6] www.bagkur.gov.tr, www.emekli.gov.tr , www.ssk.gov.tr

[7] TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Dönemsel Sonuçları, www.tuik.gov.tr

[8] TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi Dönemsel Sonuçları, www.tuik.gov.tr

sendikal örgütlenme önünde bir engeldir. Bu durum genelde istihdamı, özelde kadın istihdamını artırmaya yönelik çabaların, sosyal güvenlik kapsamındaki insana yakışan işler yaratılmasına yönelik olması gereğinin altını bir kez daha çizmektedir.

İşsizlik

Tarımda insanlar çok düşük üretkenlikle bile çalıştıkları için açık işsizlik fazla ortaya çıkmamaktadır. Bu nedenle işsizlik daha çok tarım dışı sektörlerde ortaya çıkan bir sorundur ve gerek tarım dışı gerekse kentsel işsizlik oranları işsizliğin gerçek boyutlarını görmek açısından önemlidir. TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistiklerine göre 2006'da genel işsizlik oranları kadınlarda %10,3 ve erkeklerde %9,7'yle pek fark göstermese de, tarım dışı işsizlik oranlarında ciddi farklar vardır. 2006'da erkekler için %11,3 olan bu oran kadınlar için %17,9'dur. Bu durum kadınların erkeklere göre iş bulmadaki güçlüklerine işaret etmektedir. Aynı yıl itibariyle işsiz kadın sayısı 670 bin ve işsiz erkek sayısı 1.777 bin kişidir.

Ancak işsizliğin gerçek boyutlarını kavrayabilmek için çalışmaya hazır olan ancak iş aramayanlar ile bir işte çalışsa bile iş aramaya devam eden eksik istihdamdakileri de hesaba katmak gerekir. 2006'da eksik istihdamda olan kadın sayısı 119 bin, iş aramayıp çalışmaya hazır olanlar 1.105 bin kişidir. *Bu gruplar da dahil edilerek işsizlik oranı yeniden hesaplanacak olsa, kadınlar için ortaya %24,5 gibi yüksek bir işsizlik oranı çıkmaktadır. Aynı hesap erkekler için yapıldığında, eksik istihdamdaki 770 bin kişi, iş aramayıp çalışmaya hazır olan 984 bin kişi açık işsizlere katıldığında bulunan oran %17,6'dır.* Kadın ve erkek arasındaki makasın daha da açıldığı görülmektedir.

Türkiye genelinde eğitim durumuna göre işsizlik oranları değerlendirildiğinde, kadınlar açısından en yüksek işsizlik oranı %23,3'le lise ve dengi okul mezunlarındadır. Onu %14,2'yle yükseköğretim mezunları izlemektedir. Eğitim, kadınların işgücü piyasasına katılımını artırmakta, ancak kadınlar kolayca iş bulamadıklarından yüksek işsizlik oranları ortaya çıkmaktadır. Erkekler açısından yükseköğretim görmüş olanlar dışındaki gruplarda işsizlik oranları itibariyle pek fark yoktur. Bunun nedeni genel lise eğitiminin kişiye bir vasıf kazandırmaması, meslek liselerinde verilen eğitimin de işyerlerinin ihtiyaçlarına

karşılık vermemesinden ötürü lise mezunu erkeklerin bulabildikleri her türlü işi yapması, buna karşılık genç kız ve kadınların iş seçiminde sınırlanması, kadınlara "uygun" görülen işlerin sayıca azlığının onların iş bulma imkânlarını iyice daraltmasıdır. Aileleri ve sosyal çevreleri, genç kızlara onay vermedikleri bir işte çalışması yerine evde oturup "kısmet" beklemesini önerirken, genç erkeğin ne pahasına olursa olun bir işe girmesi gerekmektedir.

Kadınların yüksek işsizlik oranları sendikal örgütlenme önünde bir diğer engeldir. Bütün bu bilgilerin ışığında kadınların işgücüne katılımını desteklemenin ve işgücüne katılanların işsizlikten istihdama geçmelerini sağlamanın taşıdığı önem açığa çıkmaktadır. İstihdam ve işsizlik konularının toplumsal cinsiyet perspektifinden yoksun biçimde ele alınması ve genel hedefler belirlenmesi soruna çözüm getirmeyecektir. Kadınların istihdama katılımı, insan onuruna yakışan işlerde çalışması ve gelir elde edebilmesi hedefi daha adil ve eşitlikçi bir topluma ulaşma hayalini taşıyan tüm kurum ve kuruluşları ve elbette sendikaları yakından ilgilendirmelidir. Sendikalar sosyal taraflardan biri olarak istihdam stratejilerinin belirlenme süreçlerine katılmaktadırlar. Sürece katkı ve müdahalelerinin toplumsal cinsiyet duyarlılığı taşıması çok önemlidir.

Türkiye'de istihdamın artırılmasına ilişkin kamu politikalarının belirlendiği plan ve programlarda kadın istihdamının artırılması gereğine dikkat çekilmektedir. Aktif işgücü piyasası politikaları kapsamındaki programlardan işsizler, özürlüler, kadınlar ve gençler gibi dezavantajlı grupların yararlanması gerektiği söylenmektedir. Aslında Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerdeki taahhütlerine uygun şekilde, ana metinlerde kadın erkek eşitliği ilkesine istihdamla ilgili tüm politikaları kesen temel bir ilke olarak yer verilmesi gerekir. Ancak kadınları dezavantajlı gruplar arasında gören bu yaklaşım sonucu kadın istihdamı konusu istihdamla ilgili başlıklardan ziyade sosyal içerme ve yoksullukla mücadele başlığı altında ele alınmaktadır. İstihdamı artırmak üzere geliştirilen iki önlem paketi, esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması ve kadın girişimciliğinin desteklenmesi olarak ortaya çıkmaktadır.[9] Esnekliğin esas olarak

[9] Bakınız DPT'nin Dokuzuncu Kalkınma Planı, Orta Vadeli Programı (2006-2008), 2006 ve 2007 Yılları Programları, www.dpt.gov.tr

enformel çalışma biçimlerinde tezahür ettiği Türkiye'de kadınlar için ağırlıkla esnek çalışma biçimlerini ve girişimciliği önermek, onları tam zamanlı, sosyal güvenlik ve örgütlenme hakkına sahip olan ücretli işlerden yoksun bırakma riskini taşıyacaktır.

İşçi Sendikaları ve Konfederasyonları

Türkiye'de ÇSGB verilerine göre Ocak 2007'de 5.210.046 işçinin 3.043.732'si sendika üyesi olup, sendikalaşma oranı %58,4'dür. Sendika üyelerinin 463.332'si kadındır (%15,2). [10] Bu sayıların gerçeği yansıtmadığı herkes tarafından bilinmekte ancak sağlıklı veri toplanması mevcut işleyiş içinde mümkün olmamaktadır. Toplu iş sözleşmesinden yararlanan işçi sayılarından yola çıkarak genel sendikalaşma oranına ilişkin bir tahminde bulunmak mümkündür. Buna göre sendikalı işçi sayısı 892 bin kişi ve sendikalaşma oranı %9 gibi son derece düşük bir orandır.[11] Bunun % 10 kadarının kadın üye olduğu söylenebilir.

Türkiye'deki işçi sendikalarının ve bağlı bulundukları Konfederasyonların kadın üyelerine yönelik etkinliklerde bulunan çeşitli birimleri ve çalışmaları vardır. Ancak kadın çalışanların örgütlenme düzeylerinin, sorunlarına toplu sözleşmeler yoluyla çözüm bulunmasının ve sendikal organlarda temsilinin yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu durumun sadece sendikaların yüz yüze olduğu genel sorunlar ve baskıcı uygulamalarla bağlantılı olduğu öne sürülemez. Sendikalardaki erkek egemen bakış açısı kadın işçilerin temsil yetersizliğini. bir sorun olarak görmemekte, kadın işçileri bu doğrultuda teşvik etmemekte, toplu pazarlık sürecinde ve toplu iş sözleşmelerinde kadın işçiler açısından önem taşıyan emzirme odası, kreş vb. konulardaki düzenlemeler geri planda kalmakta veya hiç ele alınmamaktadır. Kadın işçiler de toplu iş sözleşmelerinin sorunlarının çözümünde etkin bir araç olabileceği konusunda bilgi sahibi değildir.[12]

---

[10] ÇSGB (2007) Çalışma Hayatı İstatistikleri 2006, Ankara, s.140

[11] Buna göre 2005'te 587.456 ve 2006'da 304.392 işçi bağıtlanan toplu iş sözleşmeleri kapsamındadır ve toplamı 891.848'dir (ÇSGB, s.35-36). Bu sayı sendika üyesi işçiler için temel alınabilir. 2006'da Hİİ'ye göre ücretli/maaşlı olarak çalışan 11.017.000 kişiden 1.568.000 memur çıkarıldığında geriye kalan 9.449.000 kişi teorik olarak sendika üyesi olabilecek kişileri göstermektedir. Toplu iş sözleşmesinden yararlananlar buna oranlandığında ortaya % 9,4 çıkmaktadır.

[12] Toksöz G. ve Erdoğdu S. (1998) Sendikacı Kadın Kimliği, İmge Yayınları, Ankara.

Kadın üyelerin sendikal organlarda yetersiz temsili kendini istatistiklerde çarpıcı şekilde ortaya koymaktadır. Buna göre 2006'da toplam 96 sendika başkanından sadece üçü kadındır. 489 yönetim kurulu üyesinin sadece 19'u kadındır (%4). Denetim ve disiplin kurulları da buna dahil edildiğinde sendika yöneticileri arasında kadınların oranı aynı kalmaktadır. Her üç konfederasyonun yönetim, disiplin ve denetleme kurullarında kadın üye yoktur.[13]

Bu yetersiz temsil sorununun aşılması için sendikaların kadın üyelere yönelik herhangi bir destek politikası yoktur. BM'nin Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde "kadınlar ve erkekler arasında fiilen eşitliğin sağlanmasının hızlandırılması için geçici olarak özel önlemler alınması" olarak tanımlanabilecek olumlu eylem politikaları sendikaların gündeminde değildir. Kadınların sendika yönetimlerinde temsilini artırmak için kota uygulaması, sandalye ayrılması gibi önlemler olumlu eyleme örnek gösterilebilir. Gelişmiş ülkelerin sendikalarında yaygınlık kazanan bu uygulamalar Türkiye'de 1990'lardan bu yana tartışılmasına rağmen bazı istisnalar dışında sendika yönetimlerinde pek karşılık bulamamıştır. Bunun güncel bir örneği Tek Gıda İş sendikasının 1-2 Eylül 2007 tarihlerinde gerçekleştirdiği 13. Olağan Genel Kurulu'nda kabul edilen yeni Tüzük maddesi ile kadın üyelere pozitif ayrımcılık yapmak konusunda Genel Yönetim Kurulu'nun yetkilendirilmesidir.[14] Ancak uygulamanın hayata nasıl geçirileceğinin izlenmesi gerekmektedir.

Memur Sendikaları ve Konfederasyonları

Türkiye'de hizmet sektöründe kamu, ağırlıklı bir yere sahiptir ve memur sendikacılığının işçi sendikacılığına kıyasla oldukça kısa bir geçmişi vardır. Türkiye'de 2006'da toplam 1.568.324 kamu görevlisinin 779.399'u sendika üyesi olup, sendikalaşma oranı %49,7'dir. Üyelerin 218.660'ı kadındır (%28,1). Memurlar arasında kadınların oranı %36,8 olup, kadınların sendikalara çalışanlar arasındaki oranlarından daha düşük düzeyde üye oldukları görülmektedir.[15] 2007'de memur sendikalarının 58 başkanı arasında kadınların sayısı 4'tür (%7). 350 yönetim

[13] ÇSGB (2007) Çalışma Hayatı İstatistikleri 2006, Ankara, s.116, 122.
[14] www.tekgida.org.tr
[15] ÇSGB (2007) Çalışma Hayatı İstatistikleri 2006, Ankara, s.221-225

kurulu üyesinin 31'i kadındır (%9). Bu oranlar işçi sendikalarına kıyasla yüksek olmakla birlikte gene de çok düşüktür.

Türkiye'de memurları örgütleyen sendikaların üye olduğu başlıca üç Konfederasyon, Türkiye Kamu-Sen, Memur-Sen ve KESK'tir. KESK tüzüğünün seçimlerle ilgili 25. maddesine göre "Kadınların aday olmaları halinde konfederasyonun Merkez Yönetim, Denetleme ve Disiplin kurulu üyeliklerinin toplamında en az yüzde 30 oranında temsil hakkı vardır". Dolayısıyla KESK'te yedi yönetim kurulu üyesinin ikisi kadındır. KESK ve bağlı sendikalar genel olarak kadınların ve kadın çalışanların sorunlarına ilişkin birçok çalışma yürütmektedir. Türkiye Kamu-Sen ve Memur-Sen'in yönetim kurullarında kadın üye yoktur[16] ve konfederasyonlar ile bağlı sendikaların üyeleri olan kadınlara yönelik faaliyetlerinin olup olmadığı bilinmemektedir.

Türkiye'de sendikaların gerçekten demokratik kuruluşlar olarak var olabilmeleri için sendikal organların oluşumunda kadın üyelerin temsilini sağlamaları gerekir. Bunu sağlayacak tüzük değişiklikleri gerçekleştirilmeli, sendika içindeki kadın yapıları sürekliliğe ve yasallığa kavuşturulmalıdır. Bu süreçte kuşkusuz işbaşında olan erkek sendika yöneticilerinin desteği çok önemlidir ancak esas güç o sendikada örgütlü kadın çalışanların kendisindedir. Tek tek sendikalarda kendilerini yalnız hisseden kadınların yapmaları gereken şey, içinde bulundukları sendikanın bağlı olduğu konfederasyondan bağımsız olarak kadınların sesini duyurmak ve kadın çalışanların çıkarlarını savunmak isteyen bütün kadınları bir araya getiren bir platformun kurulmasına ön ayak olmaktır. Bunun için işçi ve memur sendikalarında aktif kadınlara sorumluluk düşmektedir. Politik görüşleri ne olursa olsun, kadın politikası yürütmek için güçlerini birleştiremedikleri takdirde emekçi ve kadın olarak yüz yüze kaldıkları baskı ve sömürünün üstesinden gelmeleri zordur.

[16] ÇSGB (2007) Çalışma Hayatı İstatistikleri 2006, Ankara, s. 121-122.

KADIN EMEKÇİLER VE SENDİKALAR

Günümüzde dünya ölçeğinde çalışan kadınların sayısı sürekli bir biçimde artıyor; toplam sendikalılar içinde –sendikalılaşma oranının azaldığı koşullarda– özellikle hizmet sektöründe kadın emekçilerin sayısı da artıyor olmasına rağmen, kadınların sendikalarla sorunlu ilişkisi varlığını sürdürüyor. Uluslararası sendika konfederasyonlarının (ETUC ve ITUC) toplam üyesinin % 40'ını kadınlar oluşturuyor. Sendikalaşma oranının en yüksek olduğu Avrupa'da bile, kadınların işgücüne katılım oranına kıyasla sendika üyeliği daha düşük düzeyde. Sendikaların karar organlarında kadın temsili hala önemli bir sorun; sendika yönetimlerinde üye sayılarıyla orantılı biçimde temsil edilmiyorlar. Kadınların temsil ve katılımını artırmaya yönelik olumlu eylem programlarının da bugüne kadar sınırlı bir etki yarattığı da bir gerçek.[17] Bu sorunlu ilişkinin Türkiye'de aldığı biçim çok daha çarpıcı; kadınların hem sendikalaşma oranı çok düşük, hem de sendika karar süreçlerinde neredeyse yoklar (Erdoğdu 1997; Toksöz 1995).

Sendikalar bu sorunu, en iyi olasılıkla kendilerinin cins ayrımcılığına karşı olduğunu, ancak gelenekler ve toplumsal alışkanlıkların gücü karşısında fazla bir şey yapamadıklarını, en kötü durumda ise kadın emekçilerin ilgisizliği ve rahata düşkünlüğü ile açıklamayı tercih ediyorlar (Ecevit 1989/90; Yeğen 2001). Kadınların sendikalara katılımının önünde çeşitli engeller var. Bu engeller aynı zamanda sendikaların kadın üyelerini temsil etmelerini de sınırlıyor. Bu koşullarda sendikalar daha çok erkek emekçilerin ihtiyaçları ve taleplerini merkeze alan politikaları sürdürüyorlar.

---

[17] Avrupa Sendika Konfederasyonu'nun (ETUC) , 2002 yılında yaptığı geniş ölçekli bir araştırmaya göre, Konfederasyonu bağlı sendikalara üye kadınların oranı % 40; bu oran sendika delegeliğinde % 30'a ve yönetimde % 25'e düşerken, sendika başkanlarının sadece % 8.7'si kadın. Bakınız. ETUC. "Women and Trade Unions: Making The Difference." 2002. http://www.etuc.org/IMG/pdf/genre_an_080403.pdf

Kadınların katılma engelleri evde, işyerinde ve sendikalardaki erkek egemen yapılardan kaynaklanıyor, kadınların sendika üyeliğinden başlayarak, sendika karar süreçlerinde temsilini sınırlıyor. Kadın emekçilerin sendikalardaki konumu, çalışma hayatındaki konumu ile ailedeki konumu/işbölümü matrisinde şekilleniyor görünüyor. Sendikalar, kadın emekçinin bu durumunu verili kabul ettikleri sürece de sendikaların geleneksel yapıları da bu eşitsizliğe katkıda bulunuyor, bu eşitsizliği yeniden üretiyor. Dolayısıyla sorunun odağında patronlar mı, sendikacılar mı, devlet mi, aile mi, kadınların kendileri mi var sorusundan çok, emek piyasasında, ailede ve siyasal alandaki ayrımcılığın nasıl birbirini beslediğini ve çoğalttığını görmek gerekiyor. Kadınların bağımlılığı ve ikincilliğini dolayımlayan tüm mekanizmalar sorunun biçimlenmesinde rol oynuyor: Cinsiyete dayalı işbölümü, yeniden üretim, emek piyasası ve kadınların aile içinde bağımlı konumda tutulmasında devletin oynadığı rol.

Cinsiyete Dayalı İşbölümü

Cinsiyete dayalı işbölümü, içinde yaşadığımız dünyanın en temel özelliklerinden biri, neredeyse evrensel bir olgu. Kapitalist sistemin devamı için üretim koşullarının yeniden üretimi sağlayacak biçimde üretim araçlarının ve emek gücünün yeniden üretimi gerekiyor. Üretim araçlarının yeniden üretimi kamusal alanda erkekler tarafından, emek gücünün yeniden üretimi ise özel alanda (daha çok aile içerisinde) kadınlar tarafından yapılıyor (Ecevit 1985). Aile ile işin, kamusal alan ile özel alanın ayrışması hukuk, eğitim, din gibi kurumlar ve ideolojiler aracılığıyla yeniden üretiliyor: kadınların temel rolü ev ve ailede, erkeklerinki ise kamusal alanda (iş, siyaset) tanımlanıyor. Aynı zamanda *"Cinsiyete dayalı işbölümü salt teknik bir işbölümü değildir, çünkü ayrıcalık ve ayrımcılık yapılarını yaratan hakimiyet ve tabiyet ilişkisini dayatır. Bunun kadınlar açısından eviçi ve evdışı uzantıları vardır."* (Molineux 1992: 119).

Emek piyasası da bu işbölümüne uygun biçimde şekillenmiştir. Kadın işi ve erkek işi ayrımı emek piyasasının tarihsel bir özelliğidir ve yapısal bir özellik de kazanmıştır. Kadınların asıl işi ev ve aile etrafından tanımlandığından, emek piyasasında kadınlar daha düşük ücretli, vasıfsız, monoton işlerin

yoğunlaştığı sektörlerde yığılmışlardır (gıda, tekstil, seramik, oyuncak vb.); çalışmaları da aile bütçesine katkı olarak değerlendirilmektedir. Erkek iş kolları ise vasıflı, iyi ücretli ve kısmen iş süreçleri üzerinde denetim kullanabilecekleri alanlardan oluşmaktadır (elektrik, metal gibi). Bu işbölümü emek piyasasındaki konumların ve ayrıcalıkların belirlenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır (Walby 1985). Zaman içinde iş kollarında çalışanların cinsiyet bileşiminde değişimler olmakla birlikte, cinsiyete dayalı ayrımcılık varlığını sürdürmektedir. Sözgelimi yakın zamanlara kadar erkeklerin yoğun çalıştığı yüksek ücretli elektronik sektörünün kadınların "hünerli parmaklarına" ihtiyaç duyarak, kadınlaştırılmasıyla birlikte, ücretler kayda değer biçimde düşmüştür (Ansal 1997; Çıdamlı 1995). İkinci önemli sonucu ise, kadınları emek piyasasında göreli olarak eğreti bir konumda tutmaya yarıyor. Ekonomik kriz ve durgunluk, yeniden yapılanma dönemlerinde ilk işten çıkarılanlar, erken emekli edilenler yine kadınlar oluyor; kadınlar yedek işgücünün çoğunluğunu oluşturuyor.

Cinsiyete dayalı işbölümü sadece üretim alanındaki bir farklılaşma olarak kalmıyor, aynı zamanda cinse özgü algılama, düşünme, duygu yapıları ve davranış farklılığının doğmasına yol açıyor. Kadının asıl yerinin evi olduğuna ilişkin varsayım eğitim sistemi, medya gibi kitle kültürünün şekillenmesinde belirleyici araçlarla ve dini pratiklerle ideoloji haline getirilerek, kadınları ev kadınlığı ve annelik rolüne yönlendiriyor. Bu işbölümünü sürdürmeyi garantileyecek benlik yapıları ve düşünüş biçimlerini kadınlar ve erkekler erken yaşlardan itibaren içselleştiriyorlar. Kadınların emek piyasasındaki ikincil konumu bu durumu pekiştiriyor, bu koşullarda kadınlar düşük ücretli, statüsü düşük işlerde çalışmaya razı geliyorlar. Bu ideolojik ve psikolojik koşullanmaların kadınlar açısından maddi bir zemini de var, ev işleri ve çocuk bakımı sorumluluklarını kadınlar yapmaya devam ettiği sürece. Ayrıca yaygın çocuk bakım hizmetlerinin olmayışı da kadınları anneliğe sarılmaya yönlendirirken, kadınların ikincil statüyü kabulünü de kolaylaştırıyor. Sonuç olarak kadınların yeniden üretimdeki rollerine atfedilen değer, kadınların işgücüne erkeklerle eşit katılımını engelleyici bir rol oynamaktadır.

Bu işbölümünün diğer bir yönü, kadını erkeğe bağımlı hale getirmesinde. Çalışan kadının erkeğe göre daha düşük ücret alması, erkeğe olan bağımlılığını sürdürmesini; eşin/kocanın

kadının çalışması üzerinde denetim kurmasını sağlıyor. Erkekler kadınların ekonomik üretkenliklerini önleyerek ve kadınların cinselliği ile doğurganlığını kontrol ederek egemenliklerini sürdürüyorlar. Düşük ücret ve emek piyasasındaki ikincil konum, hem emekçi ailesindeki erkek egemenliğinin sürmesini hem de emek piyasasında ücret katmanlaşmasını sağlayarak, patronlara kârlarını maksimize etme olanağı vermektedir. Dolayısıyla kadınların bağımlılığının hem maddi bir temeli hem de ideolojik bir işlevi var. Kadının asıl yerinin ev/aile olduğuna dair ideolojiye maddi bir zemin sunuyor, aynı zamanda emek piyasasına çıktıkları zaman erkeklerden daha düşük ücretlendirilmelerini sağlayarak, sermayenin kârını maksimize etmesini garantiliyor.

Böylece cinsiyete dayalı işbölümü,

- Kadının toplumdaki yerine ilişkin ideolojilere temel dayanak oluşturuyor.
- Ailedeki cinsiyetçi işbölümünün sürmesini sağlıyor.
- Kadınların çalışma hayatındaki ikincil konumunun sürmesini sağlıyor.
- Kadınların evde yaptığı işler değersizleşiyor. Böylece sermaye toplumsal ihtiyaçları önemsizleştiriyor ve kadınların doğal işleri olarak görülmesini sağlıyor.

Küresel kapitalist süreçlerde kadın emeğindeki değişim

Geçen yüzyıldan bu yana dönemsel gerilemelere karşın (kriz, durgunluk dönemleri), ücretli çalışan kadın sayısı arttı ve sosyal devletin genişleme döneminde kadınlar, bir emekçi olarak önemli sosyal kazanımlar edindi. Ancak kapitalizmin içinde bulunduğumuz bu küreselleşme evresinde, yeni liberal politikalara enerji veren her türden kadın düşmanı sağ/muhafazakâr siyaset de küreselleşiyor. Bu durum kadının toplumdaki yerine ilişkin kadim cinsiyetçiliğin güç kazanmasına yol açmakla kalmıyor, sermayenin yeniden yapılanma ihtiyaçlarına cinsiyetçi bir strateji de sağlıyor. Kadın emeğinin yoğun kullanıldığı serbest ticaret bölgeleri ve ihracata dayalı sanayi sektörlerinde (gıda, tekstil, dokuma, hazır giyim, oyuncak,

elektronik gibi) kadın emekçiler hem güvencesiz ve kötü koşullarda çalışıyor hem de erkeklerin yarısı kadar ücret alıyor. Yine küresel kriz ve tarımsal uyum politikalarının sonuçlarından etkilenen kırda ve kentte yoksullaşan hanelerden çıkarak çalışmak zorunda kalan vasıfsız ve eğitimsiz genç kadınlar, küresel sermayenin ihtiyaç duyduğu esnek çalışmaya en uyarlanabilir grubu oluşturuyor. Kadınları bu tür bir çalışmaya razı etmenin yollarından biri de, kadının asıl yerinin evi olduğu ve aile ideolojisinin yeniden üretilmesidir. Özellikle genç kadınların emeğini hedef alan bu strateji, pek çok çokuluslu şirketin evlilik yasağı ve doğum kontrolüyle sürdürülüyor; evleninceye kadar çalışma, bu süreçte çeyiz parası biriktirme, aile bütçesine katkıda bulunma kadınları geçici işlerde düşük ücretle çalıştırmaya razı ederek, bir yandan düşük ücret politikasını sürdürmeyi garantilemekte, diğer yandan evlenince işten ayrılma periyodik yeniden yapılanmaya zemin sunmaktadır. Sermaye, sömürüyü yoğunlaştırmak için kadınların toplum ve aile içindeki geleneksel konumlarını/rollerini kullanıyor. Gelişmiş kapitalist merkezlerdeki kadınların kitlesel esnek çalışmaya geçişi de, sosyal devletin tasfiyesinin getirdiği artan aile yükü koşullarında benzer cinsiyetçi kalıplar üzerinden işliyor. Küresel ölçekte kadın istihdamındaki değişimin genel özellikleri şöyle (Mies 1986; Dequeecker 1995; Barbosa ve diğerleri 1995; Walby 2002):

- Küçük ölçekli esnek uzmanlaşmaya dayalı üretim sektörleri yoğun biçimde kadın emeğine dayanmaktadır. Bağımlı ülkelerde ve serbest ticaret bölgelerinde özellikle elektronik, tekstil, hazır giyim, gıda ve oyuncak gibi ihracata yönelik sektörlerde yoğun biçimde (% 70) kadınlar çalışmaktadır. Bu sektörlerde kadınlar düşük ücretli, kötü koşullarda ve güvencesiz ve örgütsüz biçimde çalışmaktadır.

- Gelişmiş kapitalist ülkelerde ise kadınlar sanayiden, hizmet sektöründe esnek çalışmaya doğru kaymaktadır. Bağımlı ülkelerin aksine bu ülkelerde sanayide erkekler yoğunlaşmakta, kadınlar hizmet sektöründe "pembe yakalı getto" oluşturmaktadır.

- Kadın emeğinin dünyanın merkez ve çevre ülkelerindeki bu görünümü açık biçimde "eşit işe eşit ücret" talebini

geçersiz kılmaktadır. Bu durum "kadın işi" ve "erkek işi" ayrımını pekiştirmektedir.

- Erkekler bir önceki dönemden daha çok, güvenceli ve nitelikli teknik ve idari işlerde, kadınlar ise niteliksiz, monoton, tekrara dayalı güvencesiz işlerde yoğunlaşmaktadır.

- Bu durum kadınların ücretlerinde bir gerilemeyi de beraberinde getirmektedir. Türkiye'de özel sektörde kadınların ücret ortalaması erkeklerin yarısı kadardır.

- Sosyal devletin tasfiyesi ve özelleştirme sonucu kadınların düzenli ve güvenceli istihdam olanakları daralmaktadır. Özelleştirilen alanlar ve kriz esnasındaki küçülme nedeniyle firmalardan önce kadınlar işten çıkarılmaktadır.

- Eğitim ve sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi ve sosyal hizmetlere ayrılan kamusal kaynakların daraltılması sonucu çocuk, hasta ve yaşlı bakımı işleri aileye havale edilmekte, kadınların yükü artmaktadır. Ayrıca, yoksulluk ve azalan gelir sonucu kadının ev işi yükü artmakta ve kadınların hayatı daha zahmetli hale gelmektedir.

- Özellikle eğitimin paralılaşması sonucu, kız çocuklarının eğitime, bilgiye ve mesleğe ulaşması daha da sorunlu hale geliyor.

- Kadınlar daha fazla emek pazarına giriyorlar, ancak bu kez örgütsüz ve güvencesiz sektörlerde eşdeğer işe eşit ücret talebini bile geçersizleştiren çalışma koşullarına razı olarak.

- Neoliberal ekonomi politikalarının sonucunda, yoksulluk kadınlaşıyor. Tüm dünyada kadınlar en korunmasız ve sömürüye açık emek kesimini oluşturuyor. Yapısal uyum politikaları sonucu tarımın çökmesi, yoğun göçler, iç çatışmalar ve savaşlar da bu duruma eklenince, kadınlar yoksulun yoksulu durumuna geliyor –dünyadaki hiç geliri olmayan 1,250 milyar yoksulun, yüzde 70'ini kadınlar oluşturuyor.

Kadınların aile, toplum ve çalışma hayatındaki konumunu daha kötüleştiren küresel süreçler, cinsiyetler arasındaki ücretlerde, işe girişte ve eviçi rollerde varolan eşitsizlikleri derinleştiriyor. Aynı dönemde kadın hareketinin oluşturduğu basınçla, cinsiyete dayalı eşitsizlikler daha çok sorgulanıyor, özellikle Pekin Deklarasyonu'nun (1995) ardından, uluslararası hukuk ve kurumlar değişime zorlanıyor. Bu durum sendikaları, yaygın sendikasızlaştırma politikaları altında, daha da elverişsiz ve zor koşullarda çalışan kadınları örgütlemeye ve cinslerarası eşitlik politikalarını hayata geçirmeye zorluyor.

Türkiye'de Kadın Emekçiler

Türkiye'de, hiçbir dönemde kadınlar için Batı tipi kitlesel istihdam olanağı yaratılamamış olması ve tarımdaki dönüşüm ve çözülmenin kentlere yığdığı vasıfsız ve eğitimsiz kadınlar nedeniyle, istihdam yapısı kadınlar açısından son derece elverişsiz ve kadınların işgücüne katılım oranları düşme eğilimi gösteriyor (1980'lerde % 40 iken, 2005'de % 22,5'e düşmüş). 15 yaşından büyük kadın nüfusun işgücüne katılma oranı erkeklerin yaklaşık yarısı kadar. Ayrıca ev-içi emek işgücü dışında tanımlandığından, 12 milyonu aşkın ev kadını işgücünün tamamen dışında görülüyor. 6 milyon çalışan kadının yalnız % 18,7'si sosyal güvenlik kapsamında. Kadınlar açısından en önemli istihdam alanı tarım (% 51). Tarım emekçisi kadınların sadece, % 4'ü sosyal güvenlik kapsamında. Tarım sektöründe istihdam edilen kadınların çoğu (% 65) ücretsiz aile işçisi. Tarımı sektörünü yüzde 26,3 ile hizmetler sektörü, yüzde 13,4 ile sanayi sektörü izliyor (TÜRK İŞ 2005).

1980 sonrasında uygulanan ihracata dayalı sanayileşme modeli, diğer bağımlı ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de, vasıfsız kadın emeğini emebilecek boyutta bir gelişme göstermiyor. Bu model içinde yaygınlaşan enformel sektör ağırlıklı olarak konfeksiyon, dokuma ve gıda iş kollarında kadın ve çocuk emeğinden yararlanıyor. Kadınlar genişleyen enformel sektörde önemli bir ağırlık oluşturuyor. Formel sektörde iş bulamayanlar, baba ve kocasından dışarıda çalışmak için izin alamayanlar, ailenin bakım işleri nedeniyle dışarıda çalışamayan kadınlar evde çalışmaktadır. Enformel sektördeki kadınları erkeklerden ayıran özellik, kadınların çalışmasının hem ev içinde hem de dışında yoğun olarak gerçekleşmesidir. Erkekler de evde çalışıyor olsalar

da, evde çalışan işçilerin toplam sayısı içinde kadınların oranı yüzde 96,5'tir (Ecevit 2000: 162; Ecevit 1998: 60; Toksöz 2005).

Kadın emekçiler, 1) tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar, 2) emek yoğun, vasıfsız işlerde çalışanlar, 3) iyi eğitimli meslek sahibi, orta üst sınıf çalışan kadınlardan oluşuyor. Her üç gruptaki kadın da cinsiyete dayalı işbölümü ve çalışma hayatında ayrımcılığa uğramalarına rağmen, sınıfsal konumlarına göre, karşılaştıkları sorunlar da farklılaşıyor. Birinci grup ücretsiz, sosyal güvencesiz ve ağır koşullarda çalışıyor, emeklerine ve tarımsal gelirlerine hanedeki erkekler tarafından el konuluyor. İkinci gruptaki kentli emekçi kadınlar ise, asıl olarak imalat ve hizmet sektörlerinde, düşük ücretli, vasıfsız, düşük oranda sendikalaşmış kadınlar. Giderek genişleyen hizmetler sektöründe kadın istihdamının artış eğilimi, bu gruba sendikal örgütlenmede kritik bir rol yüklüyor. Üçüncü grubu oluşturanlar ücretler ve sosyal güvenlik açısından daha iyi koşullarda çalışıyor, asıl olarak "cam tavan" olarak adlandırılan, yönetim kademelerinde yükselmelerini engelleyen erkek meslektaşları ve yöneticilerin ayrımcılığı ile işyerinde cinsel taciz sorunları önem çıkıyor (Karacan 1998: 288; Ecevit 2000; TÜRK İŞ 2006).

İstihdamdaki ayrımcılık kadının çalışmasında önemli bir rol oynamakla birlikte, yapısal bir engel de bulunuyor, azgelişmiş kapitalizmin sunduğu sınırlı istihdam olanağı. Kadınlar çalışmak için bir dizi engeli aştıklarında, bu kez iş bulamıyorlar. Yüksek kadın işsizlik oranı (kentlerde % 17) enformel sektörde düşük ücret politikasının sürmesini sağlıyor (TÜRK İŞ 2005).

Kentli kadınların büyük kısmı hizmet sektöründe düşük ücret ve düşük statülü işlerde çalışıyor; imalat sektöründe çalışanlar ise daha çok atölye tipi küçük işyerlerinde yoğunlaşmış durumda; ağır çalışma koşulları nedeniyle, kadınlar bu sektörde uzun yıllar kalamıyor. Bu dezavantajlı koşullar sendikalaşmalarını güçleştiriyor. Ayrıca hizmetler sektörü hariç, tarım ve imalat sektöründe kadınların eğitim düzeyinin son derece düşük oluşu da sendikalaşmayı güçleştiriyor.

Bu çerçevede Türkiye'de çalışan kadınların durumuna baktığımızda, hem sayılarının düşük olduğunu hem de çalışma hayatında eşitliği sağlamaya yönelik yasal desteğin zayıf olması

ve sendikaların duyarsızlığı nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldıklarını görüyoruz.

- Kamusal alan geleneksel olarak hala erkeklere ait görülüyor.
- Kadınlar çalışma yaşamı ve üretimin içinde var olmalarına rağmen üretimden yeterince pay alamıyor.
- İşe girişte, terfi ve yükselmelerde, sosyal haklarda ayrımcılığa uğruyorlar.
- İşyerinde cinsel tacize maruz kalıyorlar.
- İş güvencesi ve eşit değerde işe eşit ücret çalışan kadınların hala korumasız olduğu alanlar. Hamilelik ve doğum işten çıkarılmaya baş gerekçe oluşturuyor. Bu nedenle kadınlar doğum izni gibi sosyal bir hakkı bile kullanamıyorlar (Ecevit 2000; Koray 1993; Ansal 1997).

Kadın Emekçiler ve Sendikalar

Kadın emekçilerin bu yapılar ve ilişkiler içinde sendikalarla ilişkisine daha yakından baktığımızda, ilk olarak emekçilerin toplumsal cinsiyet açısından bölünmüş olduğunu görmek gerekiyor. Bu bölünmenin hane ile emek piyasasındaki ortaya çıkış ve yaşanış biçimi, kadın ve erkek emekçilerin sınıfsal aidiyet ve deneyimlerini farklılaştırıyor. Gerek ücretli çalışmaya ve sendikaya katılma, gerekse evdeki işbölümü, evişi, çocukların bakımı ve eğitimi, boş zaman, cinsellik gibi gündelik hayatın merkezi öğeleri etrafında yapılanlar kadın ve erkek emekçilerin yaşamlarına farklı yollardan bağlanıyor. Ailedeki ilişkiler, alışkanlıklar, beklentiler işyerine taşınmakla kalmıyor, sendikaların kadın emekçilerle ilişkilerine de taşınıyor. Emekçilerin yaşam tarzları, aileleri, alışkanlıkları işçi hareketinin üzerinde geliştiği bir zemin olmuştur her zaman. İşçi hareketinin yarattığı direniş kültürü ve dayanışmayı/sendikayı da bu yapılar ve ilişkiler şekillendirir. İşçi hareketi ve sendikaların yarattığı karşı koyma kültürünün ve folklorunun, yarattığı imgelerin, geliştirdikleri ritüellerin tamamen eril özellikler üzerine kurulmuş olması, işçi sınıfı kültürünün en çarpıcı yönünü

oluşturur (Swindells and Jardine 1990; Donaldson 1991). Arkasında emekçi hanesindeki erkek egemenliği ile kadın emekçilerin bağımlı konumunu görüyoruz.

Evdeki ve emek piyasasındaki konumu arasındaki bu bağ, kadın emekçilerin sendikalarla ilişkisinin merkezinde yer almaktadır. İşçiler içinde azınlığı oluşturan kadın emekçiler, erkek emekçilerden daha az sendikal örgütlenmeye katılmakta; bu durum işçi sendikalarındaki erkek egemenliğine maddi bir zemin sağlamaktadır. Kadınların sendikalara mesafeli durdukları da bir gerçek, ancak kadın emekçilerin bu tepkilerinin maddi bir zemini olduğunu da unutmamak gerekir. Evdeki işler ve çocuk bakımı kadınlara yüklendiği sürece kadınların ikili çalışma altında, üçüncü bir yük olarak gördükleri sendikalarla daha az ilgilenmeleri anlaşılmaz değil. Sendikaların emekçilerin sınıf deneyimine dahil olan ev/aile ile ilgili işler konusundaki kayıtsızlığı, emekçi ailesindeki erkek egemenliğinin sürmesine katkıda bulunmaktadır.

Öte yandan günümüzde özellikle kadın emekçilerin çalıştığı alanlar ve istihdam biçimleri sendikaların örgütlendiği ve deneyim biriktirdiği alanlardan giderek farklılaşıyor, küçük işyerlerinde, atölyelerde, parçalanmış durumdalar. Ayrıca esnek çalışmanın getirdiği evişi ile iç içe geçen üretim süreçleri geleneksel örgütlenme tekniklerin işlemediği yeni bir düzlem yaratmıştır. Kadınların emek piyasasındaki bu ikincil ve eğreti konumları onların örgütlenmesi için özel stratejiler geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Dünyada da bunun örnekleri var.[18] Kadın

[18] Kapitalist küreselleşmenin çeperlerinde yoğun biçimde emek piyasasına giren kadın emekçiler giderek artan biçimde örgütleniyorlar, çoğunlukla kadın sendikalarında. Bazen de çalışma koşulları ve ücretleri üzerinde denetim kuracak enformel ağlar oluşturuyorlar. İyi bilinen kadın sendikası örnekleri: UWDE (The Union of Women Domestic Employees). Brezilya Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Sendikası. NDAWU Namibya Ev ve Evişleri Emekçileri Sendikası. Enformel sektörde sendikalaşmanın bilinen en iyi örneği Hindistan'da SEWA. Tekstilde esnek çalışan kadınları örgütleyen Kanada ILGWU (International Ladies Garment Workers' Union) ile Burkina Faso'da serbest ticaret bölgesinde çalışan kadınların sendikası ONSL (National Organization of Free Trade Unions). Diğer örnekler için bakınız: Hosmer, Martens, M. "Organizing Experience in Export Processing Zones in Other Countries," *Women and Trade Unions* içinde. ILO, 1994: 185-195. Ayrıca Güney Afrika Cumhuriyeti'nde ve Trinidad'da kadınların yoğun çalıştığı temizlik işlerinde çalışan kadınların, yaşam alanlarında kurulan komiteler aracılığıyla, asgari ücret ve sosyal güvence talebiyle sendikalaşması iyi bir örnek oluşturuyor. Bkz. Petrol İş, Kadınlara

emekçilerin sendikalara mesafeli duruşlarının diğer nedeni, sendikaların gücünü asıl olarak erkek emekçilerin geleneksel anlayışından ve sayısal gücünden alan erkek egemen bir yapılanma içinde olmalarıdır. Sendikalar kadınların evdeki ve emek piyasasındaki konumunu verili kabul ederek, erkek emekçilerin talep ve ihtiyaçlarına odaklanıp, kadınları ikincilleştirmektedir. Sendikalar bunu birkaç yoldan yapmaktadır.

Sendikalar erkek işçilerin çıkarlarını işçi sınıfının çıkarı olarak sunuyor, kadın emekçilerin çıkarları/talepleri kesimsel çıkarlar olarak marjinalleştiriliyor. Kadınların işyerinde cinsiyetçilik, adil iş dağılımı, cinsel taciz, eşit ücret, çocuk bakımı, mesleki eğitim konusundaki talepleri gözardı ediliyor ya da kadınların talepleri erkeklerinki kadar korunmuyor (ETUC 2002; Ecevit 1989/90).

Sendikal faaliyetler kadınların sınıf ve iş deneyiminin tamamını içeremiyor. Sendikalar asıl olarak işyeri sorununu merkeze alan bir emekçi profilinden hareket ediyorlar. Bu tipik olarak bir erkek emekçi. Sendikalar ailede yapılan işlerin emekçilerin hayatındaki rolünü, işbölümünün kadın emekçilerin tercihlerini nasıl belirlediğini; emekçi hanesinde olup bitenlerle, sendikal demokrasi arasındaki bağı, kadın emekçilerin ikili iş yükünü görmezden geliyorlar. Oysa "çalışan kadınlar, çalışmayan kadınlar kadar ev içi üretime zaman ayırmaktadır. Çalışan kadınların toplam iş yükü, hem ücretli hem de evde çalışmak zorunda oldukları için daha fazla..." (Kasnakoğlu ve diğerleri 1997: 197).

Sendikal faaliyetin sürdürülme biçimi eril özellikler gösteriyor; özellikle hak aramaya yön veren "kavga," "direniş", "kahramanlık", "militanlık" söylemleri ve değerleri açıkça eril anlamlara bağlanmaktadır. Bu nedenle kadın işçiler sendikalarına aidiyet geliştirme ve bağlanma konusunda zorlanmaktadır (Sayılan 2001: 179). Kadınlar iki arada kalıyor, ne tam bir emekçi gibi, ne de tam bir sendikalı; sendika ile biçimsel bir ilişkileri var, hemen hemen sendika üyelik formu doldurmak ve aidat ödemek gibi (Koray 1993; Ecevit 1989/1990).

Sendikalar, Sendikalara Kadınlar. İstanbul: 2007. http://www.petrol-is.org.tr/kadin/brosurler/brosurler.htm

Sendikalardaki toplumsal/siyasal ilişkileri, emekçilerin gündelik yaşamdaki toplumsal ilişkilerine yön veren anlam ve değerler biçimlendirmektedir. "Koca evi geçindirir", "Siyaset/ sendika erkeklerin işidir", "Kadının asıl yeri evidir" gibi. Sendikalar kadınları geride tutan bu söylemleri, korumacı biçimlerde yapmakta, kadınların annelik rollerini yücelterek, ev işleri ve bakımın kadınların doğal görevleri olduğunu yönelik kalıpyargıları yeniden üretmekte; bu durum hanedeki cinsiyetçi işbölümünün sürmesini sağlarken, sendikalarda da erkek egemenliğinin sürmesini garantilemektedir. Sendikalar, direniş ve yürüyüşlerde öne dizilen işçi eşleri ve analarını başka bir rolde görmeye henüz tam hazır değil.

İşçi ailesinin varkalma ve geçim stratejisi üzerine yapılanan sendikal mücadele, erkek emekçinin aileye duygusal bağlılığı ve aile reisi sorumluluğunu temel almaktadır. (Patronlar da, Emekçi sınıftan erkekleri denetlemek için aile içindeki kadınların ve çocukların konumunu kullanabiliyor). Grev, direniş ve işten atılmada bir sığınak ve dayanışma sembolü olan emekçi hanesinin reisi erkektir. Karısı onun tamamlayıcısıdır, destekleyicidir. Emekçilerin birliği, dayanışma, hak arama, emekçilerin temsili, yönetimi gibi işçi hareketinin ve sendikal mücadelenin farklı görünümleri, erkek emekçinin ailedeki bu rolü ve sorumluluğu etrafında "ekmek kavgasına," "namus kavgasına,", "şerefini savunmaya," "ekmeğini savunmaya," "alın terini savunmaya" dönüştürülerek, erkek emekçinin duygusal dünyasından enerji almaktadır. Bu aynı zamanda "yiğitlik", "mertlik", "cesaret" gibi eril değerler yüceltilerek yapılmaktadır. Böylece eril söylem sendikal mücadeleye – patronu/düzeni/devleti dize getirmek için– ideolojik bir destek sağlamaktadır Bu yolla sendikalar ailedeki eşitsiz güç dağılımını ve cinsiyetçi düşünce kalıplarını yeniden üretmekte, kadın emekçilerin işçi hareketi içindeki konumunu ikincilleştirmeyi sürdürmektedir (Sayılan 2001).

Sendikal faaliyetin eşiği olan toplantılara katılma konusu, kadınlar açısından elverişli hale getirilebilmiş değil. Kadınların sendikalarda aktif rol alabilmeleri için öncelikle toplantılara katılmalarının sağlanması gerekiyor. Kadınları evde bekleyen işler ve çocuklar, toplantı saatlerinin bu sorumluluklara uymaması, toplantı yerinin elverişsiz olması, kadınların katılımını engelliyor. Aynı zamanda kadınlar katıldıkları ortamı

ve üslubunu kendilerine uzak buluyorlar. Toplantılarda söz söyleme, kendini ifade etme, iddialı olma gibi sosyal becerileri edinme konusunda erkek emekçiler avantajlı konumdalar. Kadınların hayatının ev ile iş arasında bölünmüş olması nedeniyle, toplantılara erkekler gibi odaklanamıyorlar; bu durum onları daha çekingen yapıyor. Kadınlar konuşurken, gereksiz konuştuklarına dair bir izlenim bırakacak pek çok yapılabiliyor (Sayılan 2001). Nitekim TÜRK İŞ'in yaptığı araştırmada kadın emekçiler ailelerinden çok erkek meslektaşları tarafından engellendiklerini belirtmişlerdir.[19]

İşyerindeki konumla, sendikadaki konumun arasında bir bağlantı var. Kadınların işte yükselmesini engelleyen nedenler, aynen sendikalarda da söz konusu olabiliyor. Burada iki faktör önemli oluyor. Uzun yıllar çalışmış olmak ve zaman ayırabilmek. Hem sendika hem de işyeri, işte uzun yıllar kesintisiz çalışmayı önemsiyor. Kadınların çocuk doğurma ve yetiştirme dönemlerinde işe ara verebiliyorlar. İkincisi ayrılan zaman; kadınlar ikili iş yükü nedeniyle, işyerinde daha fazla zaman gerektiren yükselmelerden kaçınıyorlar, hem de sendikal faaliyetlere yükselmeyi getirecek kadar katılamıyorlar (Rees 1992).

Kadınlar için mesele sadece zaman ayırmak değil, ev içi hizmetlerden yararlananları, sendikal faaliyete katılmaları konusunda ikna etmeleri gerekiyor. Kadınların sendika üyeliğinden başlayarak, sendikal mücadelede etkinlik gösterme, yönetime katılma süreçleri erkek yakınları ve sosyal çevre tarafından denetleniyor. Uzun saatler süren toplantılar, eğitimler, seminerler, gibi zaman tüketen faaliyetlere katılan kadınların daha çok bekâr, göreli olarak eğitimli ya da ailesi tarafından desteklenen kadınlar olduğu görülüyor. Sendikada kariyer yapan kadınlar atipik kadınlar: bekâr, dul, boşanmış, çok genç ya da yaşlı kadınlar. 25-35 yaş grubunda kadın çok az. Sendika yönetimindeki erkekler evli ve çocuklu emekçiler. (Rees 1992; Toksöz/Erdoğdu 1998).

[19] TÜRK İş Araştırması: Kadınlar Sendika Yönetiminde Yok. (2004). Türk İş Kadın İşçiler Bürosu, konfederasyona üye sendikalarda şube yöneticisi olan 100 kadın sendikacıyla bir anket çalışması yaptı. Bkz. http://www.havais.org.tr/sadece_metin.php?islem=sayfa&menu_id=4 (Temmuz, 2007).

Sendikaların kadınlarla sorunlu ilişkisinin diğer bazı görünümleri ise şöyle:

İşçi sendikalarında kadın üye oranı yaklaşık % 10 civarında; kamu emekçileri sendikalarında (% 30) durum biraz daha iyi görünmekle birlikte, toplam emekçiler içinde kadınların örgütlenme oranı son derece düşük. Bu durum cinslerarası eşitlik politikaları için sendikaları bir değişime zorlamak açısından bir sınır oluşturuyor. Öncelikle kadınların örgütlenmesini hedefleyen stratejilere ihtiyaç var.

Bu üye bileşimini de dayanak alan sendikaları erkek emekçiler yönetiyor. Üç işçi konfederasyonu (DİSK, TÜRK İŞ ve HAK İŞ) ile Kamu Sen ve Memur Sen'in yönetim kurullarında kadın yok. Konfederal düzeyde tek istisnayı KESK oluşturuyor. KESK'in genel merkez Yönetim Kurulunda iki kadın üye bulunuyor.

Çalışma Bakanlığı verilerine göre, yirmi sekiz işkolunda faaliyet gösteren 91 sendika başkanının, sadece beşi kadın. Sendikaların yönetim kurullarında kadın temsili son derece sembolik düzeyde: Toplam 481 yönetim kurulu üyesinin yalnızca 32'si kadın. Kamu çalışanları sendikaları göreli olarak daha iyi durumda. Bu alandaki 51 sendikadan 5'inin genel başkanı kadın. 325 merkez yöneticisinin ise yalnızca 26'sı kadın (ÇSGB 2007).

Kadın temsilindeki bu sorun sadece geleneksel olarak erkek işkolları ile sınırlı değil, kadınların yoğun olduğu, mesela bankacılık işkolundaki 35 sendikanın genel merkez yöneticisinin sadece üçü kadın. (Çelik 2007).

Bu politikalar, geleneksel örgütlenme modeli içinde kadınların ikincilleştirilmesiyle sürdürülüyor. Bu yapılanma içinde sendikalar, "kadın sorunu" olarak tanımladıkları alanda kadın komisyonlarıyla, kadın emekçilerle ilişki kuruyor. Danışma kurulu işlevindeki bu komisyonlar, daha çok sembolik faaliyetlerde (8 Mart, 25 Kasım eylemleri gibi) bulunuyor. Kadınlar daha çok işyeri temsilcisi oluyorlar. Sendikaların toplumsal cinsiyet ile ilişkisi asıl olarak konfederasyon düzeyinde

ele alınıyor. 1990'lı yıllarda DİSK, TÜRK İŞ ve KESK kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik kadın birimleri oluşturmuştur.[20]

Pek çok sendikanın üye dağılımı cinsiyet bazında ayrıştırılmamış durumda. Eşitlik politikası oluşturmaya ve izlemeye temel olan veriler güvenilir değil. Bakanlık verileri de aynı durumda.

Kadın işçiler sendikal eğitimden de eşit bir biçimde yararlanamıyor. Çünkü sendikalar asıl olarak nitelikli genç erkek işçileri sendika kadrosu olarak yetiştirmeye yönelmekteler. Bu nedenle düz/niteliksiz işçiler, daha az eğitimliler, kadınlar, toplumsal ilişkileri zayıf olanlar bu sürecin dışında kalıyor. Kadın işçiler özelinde, bu durum açık bir biçimde ayrımcılığa dönüşüyor. Çünkü sendikacılar kadın işçileri sendika kadrosu olarak yetiştirmek istemiyor. Sendikalar bu konuda ayrımcı, dışlayıcı ve eril seçme ölçütleri (mert, cesur, genç, güvenilir, sınıf mücadelesinin gereğini yerine getirme gibi) kullanıyorlar (Sayılan 2001).

Sendikal eğitimler asıl olarak erkek emekçinin politizasyonu ile onun sendikaya bağlanmasını hedeflediğinden, kadın emekçilerin özgül sorunları ve cinsiyete dayalı eşitsizlik konuları genel üye ve kadro yetiştirme programlarına da girmiyor. Bu sorunlar daha çok sendikadaki işbölümüne uygun biçimde, kadınlara yönelik programlarda ele alınıyor. Bu yolla, karma eğitimlerde kadınlar müfredatın ideolojik içeriği dolayısıyla ikincilleştiriliyor. Ek olarak eğitim ve öğrenme ortamlarının cinsiyete dayalı eşitsizlikleri yeniden üretiyor olması nedeniyle, kadınlar bu süreçlere yeterince katılamıyor, kendilerini ifade edemiyor, dolayısıyla bunlardan yeterince yararlanamıyorlar. Sendikal eğitimler, bu haliyle kadınları güçlendirmek bir yana, sendikacılığın ne denli eril bir iş olduğunu, sendikaların politikalarını, gündemlerini ve önceliklerini erkeklerin belirlediğine ve bunun devam edeceğine dair görüşlerini pekiştiriyorlar.

İkili iş yükünün yanı sıra çalışma hayatı ile sendikal yapı ve örgütlenme tarzından kaynaklanan bir dizi engel ile yetersiz teşvik ve güdülenmeye rağmen, hala sendikal faaliyetlere katılmaya istekli kadınlar/kadın grupları var (Çaglayan 1994;

[20], TÜRK İŞ'te 1981'de Kadın İşçiler Bürosu; DİSK'te 1994'de Kadın İşçiler Dairesi; KESK'te ise 1998'de Kadın Sekreterliği oluşturulmuştur.

Toksöz 2005). Ancak köklü bir değişikliği zorlayabilecek ölçüde güç biriktirmiş durumda değiller, kadınlararası dayanışma hala zayıf. Bu bile giderek daha fazla kadın emekçinin durumlarını sorgulamasını getiriyor, özellikle kamu kesiminde eşitlik politikalarına dayanak olabilecek bir birikim oluşmuş durumda. Yine bazı işçi sendikalarında bu yönde bir değişim gözleniyor.[21] Öte yandan uluslararası sendikal harekette, son yirmi yılda sendikalar ve çalışma hayatında kadın erkek eşitliğini hedefleyen olumlu eylem programları ve sonuçları, işçi ve kamu çalışanları konfederasyonlarını etkiliyor.[22]

Sendikalar kadın erkek eşitliğini sağlamak için, istihdamda, işe girişte, terfi ve yükselmelerde cinsiyet ayrımcılığına karşı eylem programları hazırlamakta; geleneksel olarak kadınlar tarafından yapılan işlere yeniden değer biçilmesi için mücadele etmekte; kadınların geleneksel olmayan işlere ve üst sorumluluk düzeylerine katılımlarını özendirmek için politika geliştirmekte, kadınların sendikal liderlik ve karar verme süreçlerine tam katılımını engelleyen etmenleri ortadan kaldırmak için olumlu eylem programları geliştirmektedir.

---

[21] Bakınız. Eğim Sen 1. Kadın Kurultayı: Sorgulamak ve Değiştirmek İçin. 2-3-4 Temmuz 2004. Eğitim Sen Yayını, Mart 2005. KESK 1. Kadın Kurultayı 1995, İkinci Kadın Kurultayı. Sözümüzü Örgütlüyoruz, 2004. Petrol İş Sendikasının Kadın Dergisi. Oleyis ve Tek Gıda İş'te kota uygulaması. Bakınız. Ögün, Aslıhan- Aylin Özman. *Türkiye'de Kadın-Sendika İlişkisi. Sendikalaşma ve Örgüt İçi Temsil.* Oleyis Yay., Ankara: 1998.

[22] Çalışma yaşamında cinsiyet eşitliğinin sağlanması için, ICFTU ve ETUC, 1986'dan beri işkolu ve işyeri düzeyinde doğrudan ve dolaylı ayrımcılığı ortadan kaldırmak için hükümet, işveren ve sendikaları ilgilendiren bir çerçeve oluşturmuştur. Bu karar 1995 Pekin Konferansı sonrasında güncellenmiştir. Yine ILO'nun istihdamda ve eşit ücret konusunda ayrımcılığı yasaklayan sözleşmeleri, CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) ve Kadın-Erkek eşitliğine ilişkin AB direktifleri, sendikalara işverenlerle TİS görüşmelerinde önemli bir dayanak oluşturmaktadır.
Kadın-Erkek eşitliğine ilişkin AB direktifleri ile, Eşit değerde işe eşit ücret ödeme ilkesi (1975); İşe giriş, mesleki eğitim yükselme ve çalışma koşullarında eşit muamele (1976); Sosyal güvenlikle ilgili konularda eşit muamele (1978); İşyeri sosyal güvenlik sistemleinde kadın ve erkeklere eşit muamele (1986); Kendi hesabına çalışan kadınların hamilelik ve analık durumunda korunması (1989) benimsenmiştir. Bakınız: Tezcan, Ercüment. "Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği ve AB Çerçevesindeki Uygulamalar," *Yirminci Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek*. TODAİE. Ankara. 1998: 173-206.

Sendikalar ve Olumlu Eylem:

Son yirmi yıldır, feminist hareketin oluşturduğu basınçla, kadınların eğitim, istihdam ve siyaset gibi alanlarda eşit temsil ve katılımının sağlanmasına yönelik politika ve uygulamalar gündeme geldi. Sendikalar da 1986'dan bu yanan kadınların sendikalarda eşit temsil ve katılımını sağlamak için olumlu eylem programları uyguluyor. Sendikalar bunu yaparken kadın emekçilerin çalışma hayatındaki ve evdeki konumunu dönüştürmeyi hedefleyen politikaları birlikte ele alıyor.

Olumlu eylem politikaları sistematik ayrımcılığa maruz kalan grupların durum eşitliğini sağlamayı hedefleyen politikaları içeriyor. Özellikle temsil ve katılım sorunları için fırsat önceliği ve kota politikaları biçiminde uygulanıyor ve bir dizi önlemi gerektiriyor (Öztan, 2005).

Sendikalar, *fırsat eşitliği* olarak adlandırılan bu politikalarla, çalışma yaşamında kadınlar için eşit tutum ve fırsatların sağlanması için; işe girişte, kadınların işlerinin değerinin yükseltilmesinde, atama, tayin ve yükselmede, ücret ve ek ödemelerde, hizmet içi eğitim ve mesleki eğitimde, emeklilik ve sosyal haklar konusunda eşitlik politikaları geliştiriyor. *Ev ve aile sorumluluklarının paylaşılması için*; çocuk bakımı, ücretli doğum izni, ana-baba izni konularını toplu sözleşme talepleri haline getiriyor. *Kadınlar için güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları sağlamak için*; anneliğin korunması ve işyerinde cinsel taciz konusunda uluslararası kampanyalar düzenliyorlar. Bu politikalar hem işverenlerle ve hükümetle görüşmelere temel oluyor, hem de sendikalara kadınları örgütleme konusunda bir gündem sağlıyor. Kadınların sendikalarla bütünleşmelerine zemin hazırlayan bu politikalar, sendika yapılarının dönüşümü ile bütünleştiriliyor.

Sendikalar kadınların eşit temsil ve katılımını sağlamak için, sendika yapılarını kadınların ihtiyaç ve taleplerine uyarlıyor; kadınların taleplerini sendikal politikanın öncelikleri içine alıyor; kadınların eşit temsil ve katılımını sağlamak için, seçimle oluşan tüm kurullarda ve danışma ve temsil mekanizmalarında kota uyguluyor, sayısal hedefler koyuyorlar. Bu dönüşümde sendikal

eğitimi kaldıraç olarak kullanıyor; değişimi izlemek için mekanizmalar oluşturuyorlar.[23]

Bunun için, kadınların üyelik oranlarını takip ediyor, kadın üye profili oluşturmak için araştırmalar yapıyorlar. Kadın üye oranını yükseltmek için uluslararası ölçekte kampanyalar düzenliyorlar.[24] Kadın erkek eşitliğini takip edecek büro/komite gibi kalıcı (tüzük garantili) ve bütçesi olan yapılar oluşturuyorlar. Kadınları yönetim mekanizmalarına hazırlamak için güçlendirici ve liderlik eğitimleri düzenliyor, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunu temel sendikal eğitimin bir parçası haline getiriyor, mevcut yöneticileri cinsiyetçiliğe karşı duyarlılık eğitiminden

---

[23] Kota., Avrupa sendikalar Konfederasyonu (ETUC) Kadın Komitesinin hazırladığı "Çalışmada Eşit Olanaklar İçin Pozitif Ayırımcılık Programı" ICFTU Kadın Komitesi'nin 1995'de Roma'da yapılan toplantısında benimsenmiş, üye kofederasyonların bütün faaliyetlerinde, genel kurulları ve yönetim organları dahil kadınların % 30 oranında temsili kabul edilmiştir (TÜRK İŞ Onyedinci Çalışma Raporu, 1993-95, DİSK Pozitif Ayırımcılık: Sendikalar İçin Politikalar ve Anahatlar, 1995). Uluslararası Kamu Çalışanları Federasyonu (PSI) 2002'deki dünya kongresinden bu yana 50/50 temsil kotası uyguluyor; bunun sonucunda yürütme kurulundaki 43 üyenin 21'ini kadınlar oluşturuyor bugün.
Dünya Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) Kadın Komitesi tarafından Nisan 2007'de "Sendikalarda Kadın Erkek Eşitliğini Sağlamaya Yönelik Eylem Programı" güncellenmiştir. Kadın emekçilerin örgütlenmesi, eşit üyelik, sendika karar organlarıma katılımı için çerçeve oluşturan kararlar, tüm bir sendikal faaliyetin toplumsal cinsiyete göre düzenlenmesi yoluyla kadınların sendikalarla bütünleşmesini hedeflemektedir. Bkz. "ITUC Kadın Komitesi 1. Toplantısı," http://feministiz.biz/ituc-kadin-komitesi-1-toplantisi.html
Ayrıca 1991 yılında Ottawa'da toplanan ICFTU Kadın Konferansı, kadın işçilerin eğitimi konusunda bir dizi temel ilke benimsemiştir. Kadın üyelerin özgüvenini yükseltmeyi ve aynı zamanda kadınlara karar süreçlerinde etkin olmalarını sağlayacak liderlik becerileri kazandırarak onları güçlendirmeyi hedefleyen eğitim programlarını gündeme getirmiştir. Bu programların, kadınların hak ve fırsat eşitliği ve toplumsal cinsiyet sorunlarının işlendiği genel üye eğitimleri ile desteklenmesi ve bu yolla erkek üyelerin eşitlik konusunda farkındalık düzeylerinin yükseltilmesi; yanı sıra sendika profesyonellerinin eğitimi; eğitim programlarının zaman, süre ve mekan açısından kadınların ihtiyaçlarına uyarlanması; işçi ailelerine çocuklarını da getirebilecekleri bakım olanaklarının sağlandığı eğitim imkanları sağlanması üye konfederasyonlara önerilmiştir. Bkz. Toksöz-Sayılan "Sendikaların Eğitim Programları ve Kadın Çalışanlar," *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 53. Ocak-Aralık, 1998: 297-306.

[24] ICFTU, 7 Mart 2002'de "Kadınlara Sendikalar" sloganıyla üç yılda 60 ülkeyi kapsamayı hedefleyen bir kampanya düzenledi. 2002'de eşit ücret talebiyle başlayan kampanya, her yıl bir yeni bir hedefle sürdürüldü. 2006'da örgütsüzleri örgütlemek hedefi belirlenmişti. Bkz. Petrol İş. *Kadınlara Sendikalar, Sendikalara Kadınlar*. İstanbul: 2007. http://www.petrol-is.org.tr/kadin/brosurler/brosurler.htm

geçiriyorlar. Sendika kültürünün ve yapısının eşitliğe ve çeşitliliğe açık hale getirilmesi için cinsiyetçiliğe karşı pratikler örgütlüyorlar.

Uluslararası sendikacılık hareketinde yaklaşık yirmi yıldan bu yana uygulanan ve sendikalardaki erkek egemen yapıyı kadınlar lehine dönüştürmeyi hedefleyen bu programlar sonucu, durum kökten değişmese de, olumlu eylemin kadın emekçiler için bir kapı açtığı, aynı zamanda sendikal demokrasinin içeriğini genişlettiği de bir gerçek.

Kaynakça

Ansal, Hacer. "Kapitalist Üretimde Cinsiyetçilik," *ll. Tez* . Sayı 1989/1.

---------. "Ekonomik Yeniden Yapılanma Sürecinde Kadın Emeği," *Türk İş Yıllığı 97*. cilt 2. Türk İş Araştırma Merkezi. Ankara: 1997: 165-184.

Barbosa, Mariela ve diğerleri. "Kadınlar ve Ekonomik Entegrasyon," *Yeniyol*. Mart-Nisan 1995: 28-31.

Çağlayan, Handan. "Kadın İşçilerin Sendikal ve Demokratik Katılımı," *Türkiye'de Sendikacılık Hareketleri İçinde Demokrasi Kavramının Gelişimi*. der. Alpaslan Işıklı. T.A. Kültür Bakanlığı Yayını. Ankara, 1994: 307-345.

Çelik, Aziz. "Kadınlar ve Sendikalar," Birgün. 14.3.2007 http://www.birgun.net/archive.php?view_author=94

Çıdamlı, Çiğdem. "Kadın Emeği," *Yön*. Sayı 3. Mayıs-Haziran 1995: 12-13.

Dequeecker, Ida. "Bazı Kadınlar Kariyer Basamaklarını Tırmanırken," *Yeniyol*. Mart-Nisan 1995: 35-39.

Donaldson, Mike. *Time of Our Lives: Labour And Love In The Working Class*. Allen and Unwin. Australia, 1991.

Ecevit, Yıldız. "Üretim ve Yeniden Üretim Sürecinde Kadın Emeği," *Yapıt*. Sayı: 9. (Şubat-Mart) 1985.

--------. "Kadınlar, Siyasal Katılımı ve Sendikalar," *Yıllık*. Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu. 1989/90. Ankara.

-------. Yıldız. "Küreselleşme, Yapısal Uyum, Kadın Emeğinin Kullanımındaki Değişimler," *Küresel Pazar Açısından Kadın Emeği ve İstihdamdaki Değişimler: Türkiye Örneği*. Yayına Hazırlayan Ferhunde Özsay, KSSGM Yayını. Ankara: 1998: 31-78.

-------, "Çalışma Yaşamında Kadın Emeğinin Kullanımı ve Kadın Erkek Eşitsizliği," *Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş:*

Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset. TÜSİAD Yay. İstanbul: 2000: 117-196.

Erdoğdu, Seyhan. "Dünyada Kadın İşçilerin Sendikal Faaliyete Katılım," *Türk İş Yıllığı 97*. cilt 2. Türk İş Araştırma Merkezi. Ankara, 1997: 200-228.

ETUC. ""Women and Trade Unions: Making The Difference." 2002. http://www.etuc.org/IMG/pdf/genre_an_080403.pdf (Ağustos, 2007).

Hosmer Martens, Margaret and Swasti Mitter. *Women in Trade Unions*. International Labour Office. Geneva, 1994.

Karacan, İpek. "Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı," *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 285-302.

Kasnakoğlu, Zehra, M. Dayıoğlu, E. Erdil. "Türkiye'de Eviçi Üretim Değeri," *Türk İş Yıllığı 97*. cilt 2. Türk İş Araştırma Merkezi, Ankara, 1997, s. 185-199.

Koray, Meryem. *Çalışma Yaşamında Kadın Gerçekleri*. Basisen Yayın no: 23, İstanbul, 1993.

Molyneux, Maxin. *Eviçi Emeğin Ötesi. Maddeci Bir Feminizme Doğru*. Yay. Haz: Gülnur Savran- Nesrin Tura. Kardelen Yay., İstanbul: 1992: 92-127.

Tezcan, Ercüment. "Çalışma Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği ve AB Çerçevesindeki Uygulamalar," *Yirminci Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek*. TODAİE. Ankara, 1998, s. 173-206.

Yeğen, Mesut. "Sendikalar ve Kadın Sorunu: Kurumsal Gelenekler ve Cari Zihniyetler," *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. Cilt 3. Sayı 1-2. 2001: 1-39.

Walby, Sylvia. *Patriarchy at Work: Patriarchal and Capitalist Relations in Employment*. Polity Press, Cambridge, UK, 1986.

Sylvia Walby "Gender and the New Economy: Regulation and Deregulation," Presented ESRV Seminar "Work, life and time in the new economy LSE October 2002. http://www.leeds.ac.uk/sociology/people/swdocs/Gender%20and%20the%20new%20economy.pdf

Özbay, Ferhunde. *Küresel Pazar Açısından Kadın Emeği ve İstihdamdaki Değişimler: Türkiye Örneği*. KSSGM Yayını. Ankara, 1998.

Ögün, Aslıhan- Aylin Özman. *Türkiye'de Kadın-Sendika İlişkisi. Sendikalaşma ve Örgüt İçi Temsil*. Oleyis Yay., Ankara: 1998.

Öztan, Ece. "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 59-1. 2005: 204-235.

Petrol İş.(Türkiye Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası) *Kadınlara Sendikalar, Sendikalara Kadınlar*. İstanbul: 2007. http://www.petrol-is.org.tr/kadin/brosurler/brosurler.htm

Rees, Teresa L. *Women and the Labour Market*. Routledge. London: 1992.

Sayılan, Fevziye. "Yetişkin Eğitimi Bağlamında İşçi Eğitimi: Üç İşçi Sendikasında Etnografik Örnek Olay İncelemesi," Yayımlanmamış Doktora Tezi. A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 2001.

Swindells Julia and Lisa Jardine. *What's Left? Women In Culture and the Labour Movement*. Routledge, London and N.Y., 1990.

TÜRK İŞ. "Türkiye'de Emek Piyasasında Kadınların Durumu," (Çoğaltma) Türk İş Raporu. Ankara: 2005.

Toksöz, Gülay. "Türkiye'de Sendikacı Kadın Kimliği," *Yirminci Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek*. TODAİE. Ankara. 1998: 303-309.

-------. "Çalışan Kadınlar ve Sendikal Katılım," *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. Cilt 49, Sayı 3-4, 1994.

-------. "Sendikalarda Kadın Eğitimi Konusunda Dünya Deneyimi: ICFTU ve ICEM Eğitim Materyalleri" Friedrich-Ebert Vakfı ve Tarih Vakfı, *Sendikal Eğitim Atölye Çalışmaları,* İstanbul, 1999.

-------. "Türkiye'de Kadın İşçiler ve Sendikal Örgütlenme," *TES İŞ,* Sayı: 1. 2005: 41-47.

Toksöz, Gülay/ Erdoğdu, Seyhan. *Sendikacı Kadın Kimliği.* Ankara. İmge Yayınları: 1998.

Toksöz, Gülay/Sayılan, Fevziye. "Sendikaların Eğitim Programları ve Kadın Çalışanlar," *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* Cilt 53. Ocak-Aralık, 1998: 297-306.

NURCAN ÖZKAPLAN

Önce sendikada çalışan, sendika deneyimi olan arkadaşlardan görüşlerini alalım isterseniz.

SEVGİ GÖYÇE

Fevziye Hanım ve Gülay Hanım'ın verilerinden çıkarttığımız en temel sonuçlardan biri şudur: sendikalar bugüne kadar gerek örgütlenmeleri gerekse modelleriyle erkek örgütlerdir. Kuruluş sürecinde de öyle. Erkek işçilerin hak ve çıkarlarını savunmak ve bunun üzerinden kendilerine bir alan açmak için tanımlanmıştır ve şekillenmiştir diye görebiliriz ilk sendikal hareketleri. O günden bugüne kendi geleneksel yapıları içinde oluşturdukları hiyerarşik yapı içinde bir erkek görünürlüğünün erkek işçi görünürlüğünün kendini yeniden ürettiği gerek kültürel gerek sosyal gerekse de örgütsel modellerinde bir biçimde var ettiği yeniden üreterek devam ettiği mekanizmalar diye tanımlayabiliriz. Fakat 1900'lü yıllara gelindiğinde, özellikle 1800'li yılların sonunda ve 1900lerin başında kadın işçiler tanımı da sendikaların gündemine girmeye başlıyor. Ve kadın işçilerin tarihine baktığımızda önce kendi sendikalarını kuruyorlar. Kadın işçi sendikaları oluşmaya başlıyor. Fakat sınıf mücadelesinin gereği orada politikleşen kadınlar ayrı bir sendikal örgütlenme yerine ortak sendikal örgütlerde örgütlenmenin esas olduğu gerekçesiyle birleşik mücadele içinde yer almaya başlıyorlar. Bugün Hollanda'da Kadın İşçiler Sendikası olarak tanımlanan bir sendikal hareket bulunuyor. Sendikal hareketin içinde yer alan kadınların genel özelliklerine baktığımızda daha çok siyasallaşmış kadınlardır. Dünyayı değerlendirebilen, değiştirme talebinde bulunan sosyalistler ve komünistlerdir. Bu tür adımlar sendikalarda aktif görev alırlar, gerek yönetimde yer almak gerek kadın işçilerin talepleri konusunda zorlayıcı olma misyonu üstlenmişlerdir.

Bu talepler geleneksel sendikalar hareketinin de değişmesine yol açmıştır. Daha önce işçiler diye tanımlanan bütün bildiriler bunun üzerinden şekillenirken ETUC, ITUC'un bildiri metinlerine artık kadın ve erkek işçiler tanımı girmeye başlamıştır. Kadınlar başka bir kategori olduğu için ezilmişliğin tanımı değişmiştir. Kadınların erkek işçilerden farklı olarak bir ezilmişliğe tabi olduğunun farkında olunduğu bir eğilimden söz

edebiliriz. Bunun üzerinden de yeni örgütlenme modelleri ve yeni tartışmalar ve örgütlenme modellerine tanıklık ediyoruz sendikalarda. Özellikle 2. feminist dalga dediğimiz dönemden sonra, yani kadın hareketlerinin kendini geliştirdiği dönem toplumsal cinsiyet rollerinin sorgulandığı dönem ve kadınların da işçi olarak başka bir ayrımcılığa tabi olduklarını görmesiyle güçlenmeye başladı. Sendikalarda da olumlu ayrımcılık politikaları gündeme geldi.

KESK de üyesi olduğu için belirtmek istiyorum. ETUC'ta seçimle gelen kadın komiteleri vardır. İş yerlerinde seçilerek gelen ve kadın sorunlarında doğrudan söz sahibi olan kadın komitesi vardır. Bu komiteden en az bir kişi başkan yardımcısı olarak görev alır. Bunun çok önemli ve değerli olduğunu düşünüyorum. Sadece bir komite olarak kalmıyorlar, ayrıca ETUC'un politik hattını da önemli ölçüde yönlendiriyorlar. ICFTU içinde aynı şey geçerli tüm bölgelerde, Afrika'dan Asya'ya kadar bölgesel örgütlenmeler içinde mutlaka kadın temsiline ve eşitlik politikalarına yeren, olumlu ayrımcılık uygulamaları mevcuttur.

Bugün kamuda 2 milyon 863 bin kişi çalışıyor, 646 bini kadın. Kadınların büyük bir kısmı eğitim ve sağlık iş kolunda yoğunlaşmış durumda. Kamuda 657'ye bağlı olarak çalışan personelin % 28'i kadın. Bu istatistiklere çok fazla girmeyelim. Özel istihdama dikkat çekmek istiyorum, 20 milyon kişi çalışıyor bunun 14 milyonu erkek ve yaklaşık 6 milyonu kadın.

Gülay'ın dikkat çektiği önemli noktalardan biri sendikal yönetim kademlerinde veya örgütlenme alanında kadınların KESK'te daha yoğun olarak yer aldığını ifade etti. Bunun temel nedenini kişisel olarak, kadın kurultayımızdan çıkan sonuç da bu yönde, KESK'i diğer sendikalardan ayıran temel özellik, yani KESK'in yeni toplumsal hareketler kategorisinde ele alınabilmesi olarak düşünüyorum. KESK, yeni örgütlenen genç bir harekettir. 90'lı yılların kendine alan açmaya çalışan bir örgütü olarak KESK'in yasalara göre yasak olmasına karşın sendikalaşmanın bir hak olduğunu iddia ederek aşağıdan yukarıya örgütlenme modeli içinde kendini ifade etmeye başlamasıyla yeni toplumsal hareketler sınıfına dahil edilebilir. KESK'te böylece çok katı merkeziyetçi yapılar olmadığı, yerelden ve işyerinden doğru bir örgütlenme olduğu ve kendi içinde muhalefet dinamiklerini taşıdığı için kadınlar kendilerine önemli bir alan açabildiler.

Hiyerarşi arttıkça kadınlar kendilerine alan açamıyorlar. Bunun nedenini şöyle tarif edebiliriz: KESK'in kuruluş sürecindeki kadınların rolü ile kurumsallaşmaya başladığı dönemdeki 11 yıllık hayata dönüp baktığımızda kadınların sendikal hareket içindeki yerlerinin zayıfladığını görüyoruz. Bunun temel nedenlerinden biri, merkezileşmeye başlaması, yasaların çıkmasından sonra geleneksel sendikal hareket kalıplarına bürünmesi ve aşağıdan gelen dinamizm özelliğini önemli ölçüde kaybetmeye başlaması. Merkezileşmeye başladıkça bir hareket, kadınlar oradan hızla uzaklaşmaya başlarlar.

İlk kuruluş süreçlerimizde kadınlar yönetimlerde daha yoğun bir şekilde görev alıyorken, %12'lerden %9'lara düşmüş durumdayız. Kurumsallaşmış en önemli iş kollarımızdan biri olan Eğitim-sen üyelerimizin %43'ü kadındır. 285 şubemizden sadece bir tanesi kadındır. Yine %56'ya yaklaşan SES'te kadın oranı, SES genel merkezinde yönetim kurulunda geçmiş dönemde 4 kadın varken bugün 3 kadın bulunuyor. Daha çok erkeklerin yoğunlukta olduğu ESM gibi sendikalarda yönetimlerde kadın yoktur. BTS gibi erkek çalışanların yoğunlukta olduğu sendikalarda kadın oranı azdır. Sadece KESK'te değil kamuda genel olarak kadınlar yönetim kademelerinde yoktur. İRİS Eşitlik Gözlem Grubunun bir araştırması var. Kamuda, yaklaşık 94 yılında, üst düzey kadın yönetici oranı %15 iken 2006 yılında 11,8'e düşmüş durumda. Yani kamuda aslında %29 oranında kadın çalışan olmasına rağmen, %85'e yakınının üniversite mezunu olmasına rağmen, üst düzey yönetici olamıyorlar. Bunun temel nedenlerinden biri, görünmez engeller; çeşitli bilim kadınları bunu "cam tavan" olarak tanımlıyor, görünmez engeller olduğu ifade ediliyor.

Sendikal harekette kadınların yükselemeyişinin temel nedenlerinden biri de budur. Cam tavanlar sendikalarda vardır. Baktığımız zaman işyeri temsilciliği düzeyinde kadın sayısının fazla olduğunu görürüz. Çünkü orada yoğun emek vardır. İşyerinde statü çok önemli değildir. İşveren ile doğrudan karşı karşıya olduğunuz için risk içindesinizdir. Kadınlar yoğun biçimde bu görevi üstlenirler.

Ama yönetimlerde yoğun bir rekabet ortamı ile karşı karşıya kalırlar. İşyeri temsilciliğinden çıkıp yönetim kurulu, merkez yönetim ve genel başkanlık gibi konumlar için yoğun rekabet olur ve kadınlar bu rekabete çok fazla girmek istemezler veya

giremezler. Bunun temel nedenlerinden biri kadınların sorgulama içine girememeleridir. Yönetici adaylarının genel anlamda niteliğinden çok kadınların niteliği sorgulanır. Bir işkolunda 600 tane yönetici varken hiçbir erkeğin yeterliliği sorgulanmazken, kadın adaylarınki sorgulanır. Bu durum eril yaklaşımın hayatımızdaki rolüdür.

Bir başka nokta kadınların sosyal sorumluluklarının çok fazla olmasıdır; gerek aile içinde gerekse sosyal alanda böyle olunca bir de sendikal sorumlulukları yüklenmekten kaçınırlar. Bu yetersizlikten değil, tam tersine sorumlulukların fazlalığından olur. Bu nedenle sendikal hareket yalnızca işyerini değil özel hayatı da sorgulamalı, orada da mücadele geliştirmeli ki kadınların sendikal alanda rol alabilecekleri bir toplumsal düzenlemenin önünü açabilsin.

Kadınlar hiyerarşiden hoşlanmıyorlar, yatay örgütleri seviyorlar. Eril dilden hoşlanmıyorlar. Sendikalarda ise eril dil ve eril yöntemler hakim. Toplantı saatleri bile bunu gösteriyor. Kadınlar aynı zamanda çocukların da sorumluluğunu üstlendikleri için çocukları kreşe ve kayınvalideye bırakıp toplantıya gelme şansı düşüktür. Düzensiz olarak katılırlar. Ancak toplumsal sorunları da çözebilirsek kadınların sendikal harekete katılımının önünü açabiliriz.

Bir de genel olarak genel mücadele söylemlerini kullanırız. Ancak üyelerimiz içinde kadınların ayrıca bir ayrımcılığa tabi olduğunu onlara ayrı bir mücadele hattı belirlenmesi gerektiğini göz ardı ederiz. Kadınların somut sorunlarından yola çıkarak bir mücadele hattı çıkarabilirsek, kadınların sendikal harekete katkısı artacaktır.

SONGÜL BEYDİLLİ

Sevgi Hanım'ın söylediği bir sözden devam etmek istiyorum. KESK'te kadın yönetici sayımız düştü. Başlangıcın çok gerisine düştü. Tüm Sağlık Sen Merkez Yöneticisi idim, 90'dan beri sürecin içinde olan birisiyim. O zaman merkez yönetimde 5 kadın 4 erkektik. Bugün sadece 3 kadın var. Şubemizde de yine erkeklere oranla sayımız fazlaydı, şu an düştü. Bunun nedeni genel olarak kadınların yaşadığı sorunlardan farklı değil. Sebep özellikle cinsiyetçi işbölümüdür. Alana ilişkin bir şeyler söylemek istiyorum. Sendikalarda kadınların katılımını sağlayacak

mekanizmaların oluşturulması üretime katılımını sağlamakta izlenen politikaları sorgulamak gerekiyor. Bu noktada çok da kadın hakkı söylemini kullananların cinsiyetçi işbölümünü içselleştirmiş biçimde ortaya koyuyor birtakım şeyleri. Mesela burada konuştuk, kadının üretime ve toplumsal yaşama katılımının önündeki en büyük engel nedir, çocuk bakımı; ama bu kadının sorunu mudur? Hayır. Ve ne yazık ki feminist hareket kreş sorununu kadın sorunu olarak görür. Kaç sendikamız kreşi kadınların çalıştığı yer dışında talep etmiştir. Bunların sorgulanması gerekiyor, şöyle bir söylem oldu, Fevziye Hanım'ın tebliği çok güzel bir sunum oldu ancak bir noktaya katılmıyorum. Cesurluk mertlik bunlar erkek söylemleri. Niye cesurluk mertlik erkekliğe has mıdır? hayır kadınlar çok daha cesurdur. Bir zincirlerini kırsalar... Biz barikatların önünde erkek arkadaşlarımızdan "siz arkaya geçin" sözlerini duyduğumuzda kabul etmedik. O nedenle sendikalarda varız. Ama herkes biz değiliz. Bunun temel nedeni özellikle cinsiyetçi işbölümünün ilk başta kadınlarda da içselleşmiş olmasıdır. Bu yüzyılların getirdiği bir şey. Erkek egemenliği uzun süredir var. Biz bir değişiklik yaratmalıyız. En başta kendisine bir takım sıfatlar biçen kadınlar bunu yapmak zorunda; bu cinsiyetçi işbölümünü reddederken erkekleri düşman olarak görmemek lazım. Erkek egemen kültürle mücadele etmek gerekiyor, ama bunu erkeğe indirgememek gerekiyor. Onun yerine erkeklerle birlikte bir dönüşümün sağlanması gerektiğini düşünüyorum. Bizim sendikamızda kadın yok, ama en çok kadın temsilcisi olan KESK sendikası biziz. Kadın komisyonları oluşturamıyoruz. Ve baktığımızda KESK'te de 8 Mart, 25 Kasım zamanlarında çalışanlar olur. Orada da 8 Mart'ta mitingde erkek olsun mu tartışması olur, o noktada ayrışırız birbirimizden. Ama öze ilişkin bir tartışma yoktur. KESK'te yönetimlerde kadın sayısı diğer sendikalara oranla biraz daha fazlaysa onun nedeni de daha çok politik kadınlardır. Politik olarak kendini geliştirmiş kadınlar dışındaki kadınlar uzak duruyorlar. Hatta politik kadınların da çocuğu olduktan sonra yönetim mekanizmalarında bulunması zor oluyor. O nedenle sayı azalmakta. Kota meselesine değineceğim, kişisel olarak kotanın suni, göstermelik olduğunu düşünüyorum. Kadınların üretim sürecine ve toplumsal yaşama katılımının önündeki engelleri kaldırmazsanız istediğiniz kadar kota koyun isterseniz %100 kadın olacak diye kota koyun. KESK'te yaşadık, 40'tan 30'a düştü. Kotayı savunan politik anlayışlar kadın adayları desteklemediler. Ben yaşadım bunu

KESK'te, yönetim kuruluna aday oldum. Ben olduğum için kota uygulanmadı. Ve seçilemedim. Şöyle bir sıkıntı da var. Kadınların hem sendikada hem de istihdamda önlerinde engelleri kaldırma doğrultusunda, bizim sendikalarımızda bir şeyleri değiştirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Kreş ve emzirme odası gibi talepleri işyeri ayrımı gözetmeksizin temel talep olmalı. Ücretsiz izin meselesi, yönetim kurulu üyesi arkadaş 1 yıl ücretsiz izin alıyor, üretimden de düşüyor sendikal hareketten de düşüyor. Uzun izinlerin kadınların lehine olmadığını düşünüyorum. Onun yerine emzirme odasını ve çocuklarıyla ilgilenebilecekleri sürenin uzamasını talep etmemiz gerekiyor. Çünkü uzun izinler kadının tümden dışlanmasını getiriyor.

Son olarak şunu söylemek istiyorum. Öncelikle kadınlar cinsiyetçi işbölümünü reddetmeli ve buna karşı mücadeleyi erkeklerle birlikte yapmalıyız. Erkeklerin de bu işbölümünün değişmesinde çıkarları olduğunu göstermek gerekiyor. Öbür türlü kendilerine sosyalist deseler bile erkekler sosyalist kadınları kendilerine rakip olarak görüyorlar. Orada da çatışma başlıyor. Mücadelenin içinde kabullenmeyen kadınlar daha çok zarar görüyorlar. Bunun sistemle bağını kurmamız gerekiyor...

NECLA AKGÖKÇE

Biraz öznel bir şey söyleyeceğim, affedin. 30 yıldır, önce sol hareket sonra feminist hareket içinde yer alan biri olarak cinsiyetçi işbölümünü erkeklere anlatmak durumu ortaya çıkınca tırsıyorum. Çünkü önyargıları aşmak yolunda şimdiye kadar herhangi bir başarı elde edemediğimizi, sendikalarda, toplumun diğer alanlarında, ya da siyasette olsun görüyoruz. Rakamlar da ortada. Toplum içinde sendikalarda yerimiz ortada. Bu erkekleri ne kadar bilinçlendirebileceğimiz ortada. Söylemeden edemedim çünkü canım yanık. Cinsiyetçilikten dolayı birileri yapıyor diğerleri de mağdur durumdaysa ben cinsiyetçiliğe karşı mücadelenin erkeklerle birlikte yapılabileceğine inanmıyorum. Sınıf mücadelesi ekonomik mücadele birlikte olabilir ama... cinsiyetçilikte olmaz. Sınıf mücadelesi içinde işçi ve patron birlikte mücadele edebilir mi?

Ben kendimi sendikal alanda hissetmiyorum. Çünkü ben sendika tabanından gelmiyorum. Gazeteci olduğum için Petrol-İş'e kadın dergisi çıkartıyorum. Ama dört yıl sonunda sendikadaki tüm

kadın işleri üzerime kaldı. Alandaki kadın arkadaşlarla belli ölçülerde ilişkim oldu. Fakat Yıldız Ecevit ile de konuştuk. Petrol-İş'te hangi işkolunda ne kadar kadın var gibi şeyler söyleyebilirim. Ama Petrol-İş'te kadınlara yönelik somut istatistikler yok. İsimler üzerinden yapılabiliyor. Rakamlar kadın hareketinde çok anlamlı değildir. Ama yine de birkaç rakam vermek istiyorum: 1650 kadın var, 7 temsilci, son genel kurulda 1 delege. Bir sendikada kadınların sayısı ve delege olma durumları böyle olunca kadınlar hesaba katılmaz. Özellikle son dönemlerde kadınların bir taraflara gelebilmesi için sendikada kadınların fazla olması gerekiyor. Bu da önemli değil, delege olmaları gerekiyor. Sendikaların işleyiş mekanizmaları buna göre işliyor. Çok şekilselmiş gibi geliyor. AB süreçleriyle ve dışarıdan kadın hareketlerinin direnciyle kadınlar gündeme gelmeye başladı. Kendilerini ilerici olarak tanımlayan sendikalar, kadınlara ilgi göstermeye başladılar. Bu kadınları örgütlemeye yönelik bir ilgi değil bence. DİSK'te Türk-İş'te kadın büroları var komiteleri var ama kadın yapıları yok.

Ama kadın sorunu sadece söz olduğu için, ne gerçekten bir dönüşüm olabiliyor ne de herhangi bir biçimde kadınların örgütlenip sendika içinde yer almaları söz konusu olabiliyor. Sendika nasıl örgütleniyorsa IGWC ve ICEM'e baktım, ayrımcılığa uğramış grupların örgütlenmesi var. Çeşitli yapılar ve IGWC içinde kadın işçiler göçmen işçiler grubu var. Bu gruplaşmaya çok inançlı olamamakla birlikte, bir kadın grubunun varlığına inanıyorum. Bu grubun baskısı ile sendika içinde kadın yapıları örgütlenebilir. İşyeri komitelerinde mutlaka bir-iki kadın olmalı. Oralardan gelen kadınlar üst organlara girmeliler. Mevcut yapılar üzerinden konuşuyorum. Bu mevcut yapıları benim sevdiğim anlamına gelmiyor ama. Böyle bir yapı yok. Kadın büromuz var, kadın sekreterimiz var, sonra sadece 8 Mart'ta etkinlikler yapıyorlar. Ama işçi kadınların eğitimi, eğitimlerin kadınlara göre organize edilmesi gibi herhangi bir durum söz konusu değil. Tabii öncelikle sendika uzmanlarını, sendika eğitimcilerini eğitmek gerekiyor. İçeride kadın yapıları olmadığı için bir kadın bütün bunları yapmaya kalktığında artık durum ne olur siz tahmin edebilirsiniz.

BETÜL URHAN

Sendikalardaki kadın komiteleri nasıl işliyor? Bir komitenin işleyebilmesi için, etkin olabilmesi için maddi desteğe ve uzman desteğine ihtiyacı var. Kadın komitesi var ama kadın çalışması yok; bu çalışmanın yapılabilmesi için kaynak da yok yetki de yok. Sendika yönetiminin istemediği bir konuda komitenin ne kadar çalışma özgürlüğü var? Kadın komitesi feshedilebiliyor.

NECLA AKGÖKÇE

Söylediklerine katılıyorum. Kadın Komitesi erkeklerin iki dudağı arasında. Böyle bir tartışma ve direnç ortamı oluşturursak kazanabiliriz. Sendikalardaki kadın örgütlenmesi bu durumda. Sendikalar kadınları niye örgütleyemiyor? Bizim iş kolumuz erkek ağırlıklı ama... Yeni çalışma biçimleri ortaya çıkıyor özelleştirme ile birlikte. Bizim yeni insanları örgütlememiz gerekiyor, KİT'ler özelleştikçe. Kadınların örgütlenmesi için net fikirlerimiz olması gerekiyor. Erkeklerin kafasına şunu koyamıyoruz: kadın örgütlenmesinin kendine has dinamikleri vardır. Görmüyor ki! Kadınları görmüyor. NOVAMED grevi var mesela, gündeme geldiğinde orada çalışan işçi arkadaşlarımız diye bahsediliyordu. Ama onlar, kadın işçiler dürtükleyince öğrendik kadın olduklarını. Toplu sözleşmelerde konuşulan konular vardır, onlara ek olarak kadın sorunlarını da belirtmeliyiz. Kadınlara yönelik toplu sözleşme yapmak kimsenin aklına gelmiyor. Evde de biz patriyarka ile uğraşıyoruz, sendikada da uğraşıyoruz. NOVAMED'de kızların evlilik ve hamilelikleri sıraya konulmuş durumda; patron hem kapitalist sömürü hem de patriarkal sömürüyü aynı anda kullanıyor. Biz o kadar zorluk çektik ki diyor örgütçü kızlardan biri, kızları ikna etmemiz zor değil. Kızların çoğu burada çok aşağılandıkları için hemen sendika üyesi olacaklar ama kocalar var, babalar var, sevgililer var, onları da ikna etmemiz lazım. Herkes karışıyor kadınların örgütlenmesine. Bu kadın örgütlenmesine ilişkin bir problem. Genel örgütlenme politikasına, toplu sözleşme politikasına, uluslararası ilişlikler politikasına, hukuka katmak gerekiyor kadınlara ilişkin talepleri. Mesela mobbing-cinsel taciz bunların hukuk birimlerine bildirilmesi gerekiyor. Toplu sözleşmelerde bu meselelerin tekrar tartışılması gerek. Anayasa veya ILO'nun sözleşmelerindeki eşitlik maddesi yeterli değil. Bizim NOVAMED'de kadınlar elleri küçük ve hızlı olduğu için

üretimde çalışıyorlar ve ücret değerlendirme sistemine bu yansımıyor. Türk-İş açısından protokoller var, orada kadınlar açısından hiçbir şey yok. Kadın erkek eşitsizliğinin aşılması için maddeler konması lazım. ICEM 4 Mayıs 2006'da bir karar almış. x işletmesi fırsat eşitliği de dahil olmak üzere kadınların, işçilerin haklarını gözetmeyi gelişmenin en önemli etkeni olarak görür. Sözleşme tarafları fırsat eşitliğinin sağlanmasında ortak sorumlulukları olduğu konusunda hemfikirdir. Bu madde kadın işçilerin fırsat eşitliği, eşit muamele ve adil bir ücret hakkına sahip olduğunu ve işletmelerin de bu konuda bazı yükümlülükleri yerine getirmesi gerektiğini belirten bir şey. İşletmenin yerine getirmesi gereken görevler çokuluslu şirketlerde kadın sayısını arttırmak, eğitim ve mesleki gelişim konusunda kadınlara özel destek vermek, eş değerde işe eşit ücretin garantiye alınması için kadın işgücünün vasıflarını ve özelliklerini yeniden tanımlamak... İşin ve aile görevinin hem kadınlar hem erkekler açısından daha iyi uyumlaştırılmasını sağlamak. İşte bunları yerine getiriyor mu getirmiyor mu her yıl sonunda gözlemlenecek. Uluslararası çerçeve sözleşmelerde bu tür maddeler var. Uluslararası anlamda bunları bilebilmek kadınların yükünü hafifletecektir.

PERİHAN SARI

Musa Bey keşke burada olsaydı. Onun burada olduğu bir oturumda bunları söylemek daha anlamlı olurdu. DİSK'te çalışan bir kadın olarak DİSK'in olmayan kadın çalışmalarından sorumlu olmadığımı belirtmek isterim. DİSK'te DİSK'e yakışan bir kadın çalışması olmadığını herkes biliyor. Bir önceki genel kurulda yönetim kuruluna bir kadın üye seçilmesi konusundaki çalışmalarını yakından gözlemledim; bu konuda içten olduklarını da biliyorum. Kadın çalışmalarından uzunca bir süre uzak kalmış birisi olarak feminist ideoloji ve feminist terminolojiye uzaklığımı toplantı sırasında fark etmiş oldum. Ben kadın çalışmalarından ayrıldığım dönemde kadın tartışmaları şöyleydi: Kadınlar için esnek çalışma iş yasasında düzenlenmelidir. Ya da evlenen kadın için kıdem tazminatı konusu yasadan çıkarılmalıdır. Çalışma alanına dönük iki temel talep buydu hatırladığım kadarıyla ve ben bu iki talebe de katılmıyordum. Esnek çalışmanın kadın emeğini ikincilleştireceğini ve kadının kariyeri açısından da gelir bölüşümü açısından da uygun bir durum olmadığını, bunun yanlış bir talep olduğunu söylemeye

çalışıyordum. Kıdem tazminatı konusunda da bir tek kadının bile evlendiği zaman kıdem tazminatı almasını sağlıyorsa bu yasal düzenleme, bunun savunulması gerektiğini söylüyordum. Bugün ne oldu, esnek çalışma hem kadın hem de erkekler için yaygınlaştı. Kıdem tazminatı zaten hedefte, yakında toptan kaldırılacak. Ben toplantıyı izlerken gerginim ve bir ikilem yaşıyorum. Feminist talepler ve sınıf mücadelesi ne zaman birbirini içerecek, nerede kesişecekler, nasıl bir sinerji yaratacaklar birlikte düşünmeye çalışıyorum.

Kadınların sendikalı olabilmeleri için öncelikle işgücü piyasasına katılmaları gerekiyor. Kadınların işgücüne katılma oranları arttıkça sendikalara katılma şansları artıyor. Kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörleri saydık. Geçenlerde Kayseri Sanayi Odası başkanının bir açıklamasını okudum "ben 20 yıl önce kadınların çalışmasının günah olduğunu düşünüyordum". Kadınların çalışmasının günah olduğunu düşünen bir sanayici diye düşündüm, ama peki çalışmanın günah olduğunu düşünen kaç kadın var acaba, bunu da göz önünde bulundurmak gerekiyor.

Necla'nın değindiği bir nokta vardı sendikaların biçimsel işleyişine ilişkin. Burada kadın örgütlenmesini tartışıyoruz. Herhangi bir örgütlenme değil de sendikaları konuşuyoruz. Böyle olduğunda bu alanı düzenleyen formel yapıya bakmak gerekiyor.

Sendikalı olabilmek için öncelikle SSK'ya üye olmak gerekiyor. Yani kayıtlı alanda çalışmak gerekiyor. Önkoşul sendikaya üye olmak için sigortalı olmak gerekiyor. Bu bilginin eksik olduğu bir üyelik formu, bu form geçersizdir diyerek bakanlık tarafından geri gönderiliyor. Bu form işkolu barajı tespitinde de kullanılamıyor. Öncelikle kayıtlı olmak zorunluluğu var. Kaldı ki %60 oranında kayıtsız çalışıyor kadınlar. Bu konu mücadele edilmesi gereken alanlardan biri, kayıtsızların da sendika üyesi olabilmesi.

İkincisi sendikaya üye olmanın korunması konusu var; bundaki eksiklikte ortada. 158 nolu ILO sözleşmesinin iş güvencesine ilişkin hükümleri 4857 nolu yasada birkaç özel maddede toplandı. Bu özel maddelerin ve sendikalara üye olmak nedeniyle bir işçinin işten çıkarılmasını engelleyen maddeler 30 işçi ile sınırlı en az 30 işçi çalıştıran işyerlerinde geçerli. Bu 158 sayılı

sözleşme kadınlar açısından bir başka boyutu ile de anlamlı. Hamilelik ve doğum nedeniyle bir kadının işten çıkarılması için haklı bir neden sayılmaması ancak 30 işçilik işyerleri için sınırlı. Üstelik kadınlar çoğunlukla küçük işletmelerde çalışıyorlar. 4857 nolu yasanın 4. maddesinde ayrımcılığa tabi olma durumunda kanıt yükümlülüğü kadına yüklenmiş olması üzerinde düşünülmesi gereken bir durum.

Son olarak Nurcan değindi, aslında kadınların evsel yükümlülükleri, çocuk bakımı gibi durumların toplumsal sorumluluklar olduğunu ve bu sorumluluğun kadınlara yüklendiğini bilmemiz gerekiyor. Bu konuyla mücadele özel alanda toplumsal işbölümüne dayalı bir anlayışı değiştirmeye dönük olarak değil, yani kadının eşiyle mücadele ederek varılacak bir çözüme değil, tam tersine toplumsal boyutta verilecek bir mücadeleye dayandırılıyor. Bu yükümlülükleri kadın ve aileden alıp devletten ve toplumdan talep etmek daha anlamlı bir mücadele konusudur diye düşünüyorum.

SERAP GÜRE

KEİG (Kadın emeği ve istihdamı grubu) adına buradayım ve kadın hareketinden biriyim. Kadınların sendikasız olmaları, toplumsal harekette yerlerinin olmamasını ciddi biçimde etkilemektedir. Ama öncelikle şunu belirtmek istiyorum, biz feministler olarak hiçbir zaman erkek düşmanı olarak algılanmak istemiyoruz. Lütfen bir kadın olarak bunu yapmayın. Biz diyoruz ki, olumlu eleştiri. Buradan yaklaşırsanız, kadınlar tabiî ki kendi sorunlarının daha çok farkındalar. Çözümlerin toplumsal dönüşümle gerçekleşebileceğinin farkındalar. Hiçbir kadın çocuk bakımını evde erkeği ile birlikte üstlenelim demiyor. Diyor ki bu toplumun sorunudur. Ama toplumun başındaki yöneticiler erkek olunca bunu sürekli kadına bırakmaktadır. O zaman kadının yukarıdaki yönetici pozisyonuna gelmesi ve burada sesini yükseltmesi gerekiyor. Ama erkek buna sürekli olarak engel olunca yine evdeki işler kadının üstüne kalıyor ve kadın yönetici pozisyonuna gelemiyor. Bu sistemin devamını sağlayan en hücre yapı ailedir. Bu değişimin ailede başlaması lazım. Maddi olarak var kadınlar bir kere, çalışsalar bile yeterli ücreti alamıyorlar. En yetenekli kadınlar bile. Bunları lütfen görün, biz erkek düşmanı değiliz. İster istemez bu erkek düşmanlığı meselesi her şeyi kilitliyor.

GÜLHAN TÜRKAY

ÖES (Öğretim elemanları sendikası) tecrübelerimden bahsetmek istiyorum ilk önce araştırma görevlileri derneğinde çalışmışlığım var. Sonra ÖES'e doğru dönüştük. Bizim sendikamız diğer kamu çalışanları sendikalarından farklılık gösteriyordu. Farklılığı daha çok dernek gibi olmasıydı. Daha çok üniversite sorunlarını güncel siyasal sorunlar üzerinden tartışarak hareket ediyordu. Kadınların yönettiği sendika olarak değerlendiriliyordu. Sendika yöneticileri boşanmış kadınlardı .O zaman 4 kadın arkadaş boşanıp yönetime girdik. Erkek arkadaşlar ailemizin sendikası diyordu. Ben o dönemlerde örgütlenme sekreteriydim. KESK'in örgütlenme sekreterleri toplantısına gittiğimde kadın sekreterler vardı. Büyük sorunlardan bahsediliyordu. Kadınların katılım sorunlarından bahsediliyordu. Biz böyle sorunlar yaşamıyorduk. Erkek arkadaşlar sorumluluk almak istemiyordu. Böylece yönetimlerde kadınlar yer aldı. Ama genel başkanlarımız hep erkek oldu.

Büyük hocalar oldu. Daha çok dernek havasındaydık, belki de üniversitede olduğu için kadınların kendilerini daha rahat ifade ettiği bir sendikaydı. Daha sonra ÖES Eğitim-Sen ile birleşti. Eğitim-Sen olunca kadınlar geri çekildiler. Gerek partilerin işlere karışmasıyla gerekse de yasanın getirdiği yetkilerle kadınlar geri çekildiler.

FUAT ERCAN

İş kavramını değerlendirmemiz lazım. Feminist analizde iş kavramı nerede duruyor. Bunu tanımlamadan örgütlenmeyi tartışamayız. "İş" feminist bir analizle yeniden tanımlanmalı. Gündelik hayattaki terminoloji ile Marksist terminoloji ile çatışmaya girer bu deşifre edilmedikçe.

Kaç yönetici kadın olursa sendikalar değişir demek önemli değil, önemli olan sendikaların feminist yaklaşımla değerlendirilmeleri.

DENİZ EVREN

Sabahki konuşmalara ek olarak şunları söylemek istiyorum. Farklı bir iş kolunda çalışıyoruz biz. Bizde kadınların demin bahsedilen ölçüde problemleri yok. Maddi problemlerimiz diğer

işyerlerine nazaran daha az denilebilir. Ama benim işyeri temsilcisi olarak yaşadığım en büyük problem kadınların çok ilgisiz olması. Ama bu toplumsal bir problem de sayılabilir. Kadınların birçok konuya karşı, politik problemlere karşı, diğer kadınların problemlerine karşı çok ilgisiz olmaları. Bunda bizim sürekli olarak onlara anlatmak için yeterli fırsatımız yok. 8 Mart'larda olabilir, siyasi konularda olabilir veya DİSK ile ilgili katılmamız gereken etkinliklerde olabilir, onların gerçekten çok ürkek, isteksiz ve ilgisiz olduklarını görüyoruz. Bunun aşılması için bir şeyler yapmak gerekiyor. Eğitim olabilir, ama arada sırada verilen ya da yılda bir defa bize uğranılarak anlatılan şeylerle giderilebileceğine inanmıyorum. Bunun dışında eklemek istediğim şu; demin bahsedilenlerle ilgili en önemli problemin kreş olduğunu düşünüyorum. Çünkü her ne kadar maddi olanakları olsa da kreş çok ciddi bir problem. Özellikle kadınların maaşlarından kesilen bir problem. Çünkü devletin bize tanıdığı böyle bir imkan yok. Çok yakın bir örneğimiz var bununla ilgili yaşadığımız. Arkadaşımız haftada birkaç defa çocuğunu zorunlu olarak işyerine getirmek zorunda kalıyor. Bu da gerçekten yakında patlak verecek ciddi bir sorun. Devlet tarafından çok araştırdık. Olabilir mi diye böyle bir yardım ona. Normaldeki piyasa şartlarından yarısı kadar ödeyebileceği bir hizmet ona. Böyle bir şey bulamadık. Bir ikinci problem de bu. Tabiî ki diğer arkadaşlarımızın da problemi. Herkes bir şekilde annesine veya başka yerlere bırakmak zorunda kalıyor. Ben sadece yaşadığımız en önemli iki problemi eklemek istedim. Çünkü farklı bir iş kolunda çalıştığım için açıkçası diğer yerlerde yaşanan kadın erkek ayrımcılığını bizim işyerimizde çok fazla yaşamıyoruz. Bizim işyerimize benzer kollarda yaşamıyoruz. Açıkçası kadın yöneticinin ve kadın çalışanların daha fazla olduğu bir iş kolunda çalışıyorum. Hakikaten belki de maddi problem daha az olduğu için ya da başka nedenlerden ötürü.

BELKIS KÜMBETOĞLU

Kadınlar fabrikada neden yok derken, zaten çalışanların çoğu da sendikada yok. Sendikada neden yoku tartışmayınca kadınlarda niye yoku tartışmıyoruz. Çünkü erkek yada kadın işçi o sendikayı kendini temsil eden bir örgüt olarak görmüyorsa, örgütlenme gereğini niye duysun? Örgütlenme gereğini duyurabilmiş bir yapı var mı? İnsanları çalışmaya teşvik eden bir yapı da yok kadınlar açısından baktığımızda. Ama örgütlenmeye teşvik eden bir yapı

da yok. Ben biliyorum, Necla ile daha önceki görüşmemizde bir kadın dergisinin öncelikli konuları dantel yemek olduğu sürece bir sendikanın yayınında bunu değiştirmek için ne kadar çabaladığını biliyorum Necla'nın, niye insanlar böyle bir yapı içinde varolsunlar? Yapının kendisini sorgulamadıktan sonra içinde var olma biçimlerini sorgulamanın anlamı yok. Eril yapıların varlığı söz konusu, eril yapının da ötesinde sendikaların içinde de özellikle 80 sonrası örgütsüzlüğü besleyen bir biçim aldı. Sendikalardan beklenen rol nedir, 80'lerden sonra?

BETÜL URHAN

Belkıs Hoca önemli bir konuya parmak bastı bence, çünkü bu konu anlaşılmadan sendikalarda kadın sorunun da anlaşılmasına imkan yok. Gerçekten aslında sendikalar sadece kadınlar için değil işçilerin genelinde gereksiz kurumlar olma yolunda gidiyor. Ama bu şu anlama gelmiyor: Sendikaların gereksiz kurumlar olduğu anlamına gelmiyor. Türkiye'de sendikal yapıların eleştirildiği anlamına geliyor ve son derece güvensiz bir ortam doğurduğu anlamına geliyor. Bizim de Kocaeli Üniversitesi olarak yaptığımız araştırmalar var. İki araştırma yaptık. Hem kendi yaşam alanlarında gözlemledik hem de anketler yoluyla bir araştırma yaptık. Sonuç hiç de iç açıcı değil aslında. Az önce verilen sonuçlarla çok paralel sonuçlar var. Üzerinde çokça durulması gereken bir konu bence farkındalık konusu. Sendikanın ne demek olduğunu bilmeyen kadınlar çoğunlukta. Hatta çokça örneğini veririm. Sendikayı sigorta gibi bir şey sanırlar. Sendikalar üyeleriyle ve potansiyel üyeleri ile problemler yaşıyorlar. Ve şu tespiti yapabiliriz; bugünkü geleneksel sendikal paradigmanın şu çok söylenen ve üzerinde durulan konusu: artık Türkiye'de sendikalar işçi sınıfını kontrol etmenin bir aygıtı haline dönüşmüşlerdir. Yani aslında böyle doğmuşlardır. Bir dönem kendi kabuklarını kırmışlardır. Ama 80 sonrasında potansiyel bir hareket yaratabilecek işçi sınıfının bir parçasını kontrol eder hale gelmişlerdir ve sönümlenmiştir artık o hareket de.

Kendi üyeleri ile aralarında çok ciddi problemler var ama potansiyel üyelere, örgütlenebilecek işyerlerine baktığımız zaman ya da daha doğru bir deyişle "sendikalar kimi örgütlüyor" gibi bir soruyu ortaya koyduğumuz zaman aslında kadınları hiç düşünmedikleri de hemen ortaya çıkıyor. Çünkü sendikaların

örgütledikleri işyerlerine baktığımız zaman, örgütlenme stratejilerine baktığımız zaman genellikle korunaklı iş güvencesine sahip, 30'dan fazla işçi çalıştıran büyük işyerleri genellikle erkek ağırlıklı işyerleri istikrarlı işlerin ve çalışma biçimlerinin olduğu işyerleri ve dolayısıyla bunun dışında kalan ve çoğunluğu oluşturan işyerlerine yanaşmıyorlar bile. Yani aslında örgütsüzleri örgütleme riskine girmek istemiyorlar. Onun dışında, hani az önce dediniz ya yasaya şöyle bir madde konulsun sigortasızlar da örgütlensin falan, sendikalar artık kayıtdışını göz önünde bulundurmadıkları sürece ve onlar için aktif mücadeleci bir politika izlemedikleri zaman zaten yok olacaklar. İşgücünün % 60'ı kayıtdışı. Dolayısıyla da sendikaların bir anlamı olmayacak. Kadınlar da genellikle iş güvencesi kapsamı dışında olan işyerlerinde çalışıyorlar. Üretim süreçlerinin parçalandığı işyerlerinde çalışıyorlar. Taşeron şeklinde çalıştırılıyorlar. Sendikaların hiç öyle bir derdi yok. Bu işyerlerine el atmış henüz hiç sendika bilmiyorum. Ama birkaç önemli örnek var aslında, şöyle bir örnek. Örneğin Gaziantep'te ambarlarda örgütlenen bir sendika öncelikle şunun mücadelesini vermiş ve başarılı olmuş. Çeşitli taktikler uygulamış bu arada. Sigortasız işçileri güvence kapsamına alıp. Önce onun mücadelesini verip daha sonra onları sendikalı yapmış. Böyle örnekler çok nadir. Ama bunu yapılabileceğinin bir göstergesidir bu. Dolayısıyla kadınlar da genellikle sigortasız ve kayıtdışı çalıştıkları için belki farklı örgütlenmeler olabilir. Sabahki oturumlarda konuşuldu, farklı örgütlenmelerle işbirliğine giderek bu kadınları örgütleme yoluna gidebilirler. Farkındalık meselesi, Türkiye'nin genel bir sorunu olabilir ama kadınlar daha az farkında sendikaların ne olduğu ile ilgili. Bu sadece Türkiye'de böyle değil, ILO'nun konuyla ilgili yaptırdığı bir araştırma da kadınlar arasında sendikal bilincin daha geri olduğunu gösteriyor. Kadınlar arasında kendisini sınıfa göre tanımlayanların sayısı oldukça az. Kendilerini daha çok birincil kimliklerle tanımlıyorlar. Din, mezhep, milliyet.... kadınlar arasında daha ön planda oluyor. Bu da bilincin daha geri olduğunu gösteriyor. Bunun dışında önemli olarak gördüğüm, kadınların kendilerini temsil edebilecek yada kendilerini ifade edecek platformları yok sendikalarda. Örgütlenmeye bir talep olduğuna ben de inanıyorum. Kadınlar, sendikaya üye olmak ister misiniz sorusuna daha yüksek oranlarla evet cevabını vermişlerdir. Ama bu yapıya güvenmedikleri çok açık. Ne diye üye olayım ki, bana bir getirisi yok diyorlar. Dolayısıyla sendikaların en büyük problemi aslında

var olan bu isteği talebe çeviremiyorlar. Yani örgütlenme bakımından her bir aşamanın sorunlu olduğunu görüyorsunuz. Örgütlenme formülü bile sorunlu. Batı sendikalarına baktığınız zaman, sendikacıların tek tek işyerlerini pilot işyerleri seçip tek tek her bir departmanda kaç kişi çalışıyor, kaçı kadın kaçı erkek veya işgücü çeşitliliği nedir diye bilgiler topluyorlar tablolar halinde. Ve dolayısıyla örgütlenme potansiyeli varsa bütün kaynaklarını oraya yönlendiriyorlar. Uzmanıyla maddi kaynaklarıyla fakat Türkiye'ye baktığınızda örgütlenme formülünün tam tersine işlediğini görüyorsunuz. Şikayeti olan işçi sendikaya geliyor. Sendika işçiye gitmiyor. Böyle bir problem var. Bu kadınlar açısından daha yakıcı. Evet orada kadınlar var, ama görmüyor sendika. Sendika zaten kadınların yoğun olarak çalıştığı işyerini zaten hiç görmüyor. Çünkü zor işyerleri oralar. Maddi külfet gerektiren yasal açıdan son derece sınırlı haklara sahip, çeşitlilik farklı. Dolayısıyla sendikalar kasalarını korumak biraz da yeterli bir insan gücüne sahip olmadıkları için böyle risklere girmiyorlar. Sendikaların bu geleneksel yapılarla agresif bir politika izlemelerine imkan yok, ama eğer böyle bir yapı dönüşümü söz konusu olursa mutlaka kayıtdışını önplana almaları gerekiyor. Hem üyeleriyle hem de potansiyel üyeleriyle o farkındalık olumsuzluğunu giderecek şeyleri yaratmaları gerekiyor diye düşünüyorum. Çünkü Türkiye'de örgütlenmeye ihtiyaç duyan işçi sayısı çok artıyor. Eskisinden daha fazla örgütlülüğe ihtiyaç var. Buna rağmen sendikalar zayıflıyor. Bu çelişkiyi sendikaların bu yapılarıyla giderebilmesine imkan yok gibi görünüyor.

ŞEMSA ÖZAR

Gerek Belkıs'ı gerekse Betül'ü dinledikten sonra şunu düşündüm, birkaç dinamik ile birlikte yaşıyoruz. Bir yandan kapitalizmin kendi dinamiği var. Örgütlenmeyi gittikçe zayıflatan bir dinamik. Bir yandan patriyarkanın kendi dinamiği var. Sendikalar için de erkek örgütleri dedik. Şimdi bu ikisi birbirinin üstüne biniyor. Önce şunu yapalım önce bunu yapalım dersek kaybederiz. Her alanda savaş vermemiz gerekiyor. Yoksa şöyle bir şey olur. Önce sendikalar kendilerini düzeltsin, kadınlar orada potansiyel olarak bekliyorlar. Sonra kadınlar görecekler, sendikaları harika yerler olarak görecekler. Böyle bir şey yok. Hem sendikaların içindeki patiyarkal yapı ile savaşmak gerekiyor hem toplumdaki patriyarkal yapı ile savaşmak gerekiyor hem de sendikaların

örgütlenme olarak kendilerini düzeltmeleri gerekiyor. Bir kere ben böyle bakmak istiyorum. Çünkü başka türlüsü bir yerlerde mücadeleyi kaybederiz diye düşünüyorum. Bu tür mücadelenin de çok tuzakları var. Tuzakları da şunlar yine sabah konuştuk: Kadın komiteleri... Gülay dedi ki kadın sendikacılar değişik sendikalardan bir araya gelsinler. Bunu biz Türkiye'deki tecrübelerimizle biliyoruz ki, hızlı bir şekilde kadınlar gettolaşıyor. Biz biliyoruz buradaki kadınların çoğu, 15 yıldır aynı lafları söylüyoruz, birbirimize söylüyoruz. Erkekler duymuyor, duyuramıyoruz. Bir yüzleşme, birlikte çalışma değil. Erkeklerle birlikte başlamak çok zor. Zaten birbirimizi dinlemiyoruz. Kadınlar başlayacak ama erkeklerle yüzleşmenin, yüzleşme derken erkeklerden nefret etmek değil, mekanizmalarının kurulması gerekiyor. Neden sendikalaşma düşük ya da kadınlar neden daha azdan çok, sendikaların içinde de erkeklerle yüzleşmenin mekanizmalarının kurulması önemli. Burada şey çok önemli; dediniz ki kadınlar ürkek ilgisiz isteksiz. Bu bizim biyolojik farklılığımızdan doğmuyor. Bize böyle öğretildi. Sendikaları, kadınları toplumdan soyutlamamız mümkün değil hepimiz aynı şeyin içindeyiz. Bize nasıl cinsiyetçi rol dağılımıyla dayatıldı, çünkü bize bu tür yerlerde ürkek olmamız, isteksiz olmamız öğretildi. Erkeklere de tam tersi, delişmen, kavgacı olmaları öğretildi. Bunların üstesinden gelmek çok zor. Esas mesele burada zaten. Hangi kurumda olursa olsun, bu mekanizmayı nasıl kırabiliriz? Musa Çam çok güzel söyledi. Biz aradık, sorduk kimseyi bulamadık yönetici olmak için. Mekanizma öyle olmamalı. DİSK 40 yıldır burada, 40 yıldır DİSK en tabandan bu patriyarkal sistemi dönüştürmek için değişik faaliyetler yapmalıydı. Yavaş yavaş yapsaydı şimdi belki aramak zorunda kalmayacaktı. O zaman kadınlar şimdi, erkeklerde kadınlarda bir şeyleri yavaş yavaş değiştirmiş olacaktı. Zaten bu bir günlük iş değil ancak 40 yılda olacak iş. Bir dönemde çıkıp beş kadına siz yönetim kurulu üyesi olun dediğinizde beşi birden hayır dediğinde kadınlarda da bir suç bulmuyorum. Çünkü dönüştürülecek çok fazla şey var. iki şey var vurgulamak istediğim çok önemli. Çok makro şeylerde kalıp sistem böyle, toplumsal bakış açısını değiştirmemiz lazım falan diye söylem yapıp, aşağıda çok basit gündelik şeyleri değiştirmeye çalışmazsak da yanlış yapmış oluyoruz, çok gündelik şeylere boğulup yukarıdaki esas büyük resmi görmezsek de yanlış yapmış oluyoruz. Hem büyük resmi devamlı görmemiz lazım hem de kadınların toplantısına gelebilmesi için, sendika çocuk

sorununu nasıl çözeceğini düşünmeli. Bir kadının rahatlıkla çocuğunu bırakabileceği ve toplantıya gelebileceği bir mekanizma kurmayı düşünmedikçe yönetim kurullarında kadınların olmasını beklememiz fantezi.

FUAT ERCAN

Aslında nereden başlamalı sorusu çok önemli. Kadınların örgütlenmesi sendikalar açısından çok önemli bir yerde duruyor. Yapılan birkaç çalışma çok güzel ipucu veriyor. "Zaman aralığı" diye bir kavramdan bahsediliyor. Kapitalist toplumsal ilişkiler setinde sermayenin yeniden yapılanma süreciyle sendikaların yeniden yapılanma sürecinin reaksiyon göstermesi bir zaman aralığı alıyor. 1800'lerden başlayan bir çalışma. Zaman aralığında bence şöyle bir şey var. Kadınların örgütlenme süreci ve iş süreçlerine katılmasında bir ayrım yapıyor. Zaman aralığında bir dönemin sendikaları mekanik dayanışma üzerine kendini kuruyor. Mekanik dayanışma büyük fabrikalarda gerçekleşiyor. Fakat şimdiki yeniden yapılanma süreci emeğin tarzını değiştirdiği ölçüde, kadın emeğinin, çocuk emeğinin fabrika dışındaki sokaklara taştığı ölçüde, sendikalar yapısal olarak dönüşüme adapte olamıyor. Adapte olabilmesinin temel değişkenlerinden biri de kadınların örgütlenme sürecine eklemlenmesidir. Sendikaların eski yapısının farklılaşmasını gerektiriyor. Sosyal Politika Ensitisü'nün yaptığı bir çalışma gösteriyor ki işçiler diyor ki bizim sendikalara ihtiyacımız var. Ama bu sendikalar artık bizim ihtiyaçlarımızı karşılayamıyor. Sendikalar da bunu görüyor. Sendikalar varolan talepleri karşılayamıyor dediğimizde. Kadın emeğinin artması, emeğin farklılaşması. Sendikaların dönüşümünü gündeme almadan kadınların örgütlenmesini gündeme alamıyoruz.

Kadınların ya da çocuk ve yaşlıların emeğini gündeme almadan o büyük soruna bakamıyoruz. Süreç belki biraz Latin Amerika'da, Güney Kore'de sendikalar açısından farklılık arz etti. Var olan mekanik dayanışmacı sendikacılar yok olmaya başladı. Alternatif sendikalar ortaya çıktı. Güney Kore'de taşeron işletmelerde ağırlıklı olarak sendikaların kuruluşu, orada kadın emeğinin önemini yeniden gündeme taşıma çabasında idi. Bu konuda gerçekten de kadın emeğinin örgütlenme sürecindeki işlevi üzerinden her türlü tartışmanın, sendikanın süregelen geleneksel işlevi üzerindeki tartışmalardan ayrı düşünülmemesi gerekiyor.

Yapısal olanla gündelik olanı iç içe geçiren bir dil. Bu kavram da çok şey ama, kapitalizmin işlemesi bugünlerde öyle ki üretimde dolaşımda tüketimde yaşamımızın her alanına girdiği için, bu her alana girmenin sendikadaki karşılığı bulamıyoruz. O yüzden sendikaların işlevlerini yeni döneme göre işaret etmediğimiz ölçüde, sendikalardaki kadın örgütlenmesini ve yönetimlerdeki konumlarını da göremeyiz gibi geliyor bana. Türkiye'deki sendikal hareketin durumunda gerçekten de bir dinamizm eksikliği var diğer ülkeler ile karşılaştırdığımızda. Japonya'da, Afrika'da, Güney Kore'de farklı oluşumlar meydana geliyor. Bizdeki sendikal hareketlerse güç kaybettikçe iktidara daha çok yaklaşıyorlar. Yapısal sonuçlar buna yol açıyor. Başkanlar haydi meclise diyorlar. Sendika liderlerinin verdiği reaksiyonlara üzülüyor insan, ayaklarının altındaki toprak kayınca işçi sınıfına sarılmak yerine, kendi iş konumlarını korumak için hareket eden sendikacıları düşünmeden kadınlar ve sendikayı tartışmak biraz zor.

TÜRKEL MİNİBAŞ

Özellikle Musa Çam'ın konuşmasına bir gönderme yapmak istiyorum. Sendikalarda veya diğer alanlarda yöneticiliğe aday olan kadınların seçici olduklarını belirtmek istiyorum. Kadınlar artık fikrini değiştiremeyecekleri erkeklerle aynı yönetimlerde yer almak istemiyorlar. Vakit ve enerji kaybetmek istemiyoruz. Nedense kadınlar dahil kadınların böyle bir seçicilik içinde olduğuna kimse inanmak istemiyor. O eril yapının farkında olmamız lazım, o yapının içinde iş tanımı da o kadar eril olunca, kadın bunları değiştirmeyeceği insanlarla olmaktansa, kavgasını başka ortamlarda vermek istiyor. Kocası gibi adamlarla çalışmak istemiyor. Bir kadın işçi söylediği zaman çok etkilenmiştim. Kadın tekstilde çalışıyordu. Bizim sendikaya ihtiyacımız yok ki dedi. "Patronumuz baba gibi" dedi. Biz 80'lerden sonra yaşamadık sendikacılığı, 90'lardan sonra yaşadık. O aradaki farkı iyi anlamak lazım. Sendikaların yönetim kurulundaki erkekler, aynı erkek kafasıyla orada bulunan kadınlar, artık sınıfsal mücadeleden çok bir işyerinde ekmek mücadelesi yürüten eğitim kurumlarına dönüşmüşlerdir. Yanılmıyorsam ICFTU'nun işçi hakkı insan hakkıdır sloganları vardı. Bu dönüşümü fark etmemiz lazım. Sendikaların hiçbir sınıfsal mücadelesi yok. Kadının da dolayısıyla sınıfı için mücadele edeceği yer sendika olmuyor. Bir şey adına sendikada olmalı kadın. Bana havuç

göstermeyin ama bir neden gösterin. 80 öncesinde sınıfsal bir mücadele vardı. Şimdi tüketim kalıpları değişti, görünüşte sınıfsal farklılıklar kalktı. Bütün bunlara baktığı zaman zaten sendikalı olmak ihtiyacı duymuyor. Yönetimde olma ihtiyacı da duymuyor. Korkular sadece sendikada yöneticilik konusunda söz konusu değil, üniversiteye rektör olsam da o adamlarla aynı yerde ne yapacağımız düşüncesi var. Süreç kadınların ağzına başka bir sakız verdi. Sakızın adı birey olmaktı. O birey lafı ona iyi geldi. Birey olmanın ne olduğunu bilmeden birey olmak güzel şey, başbakan, patron bireysin diyor. Aslında yapılmak istenen kadını örgütlenmenin dışına itmek. Aslında birey olmak onlar açısından istenmeyen bir şey. Eğitimli kadınlara baktığımız zaman bugün nitelikli işgücüne baktığımız zaman hepsi kendilerini, kendi evlerinden çalışarak home-ofisleri, evlerinden çalışarak ...hem sosyal hayattan kopuyorsunuz, hem de örgütten kopuyorsunuz. Sistemin istediği böyle bir şey zaten, niteliksiz işgücünü küçük atölyelerde, merdiven altlarında çalıştırabiliyorsunuz. Necla'nın okuduğu uluslararası anlaşma beni çok etkiledi. Petrol işkolunda bazı haklar güvence altına alınıyor, ama aynı uluslararası anlaşmalar tekstil işkoluna geldiğimizde gözünü yumuyor kayıtdışına. Orada fırsat eşitliği, eşit ücret falan hiç önemsemiyor. Orada zaten fason üzerinden kazandığı için, orada uluslararası sözleşme işlemiyor. Uluslararası sözleşme Petrolde işliyor. Madende işliyor, İlaçta işliyor. Özetle sendikalara ihtiyaç yokmuş. Kadınların örgütlenmesi her anlamda yasak. Fi tarihinde yaptığımız araştırmada bile, Dünya Bankası'nın araştırmasında 30 yıl mahallesinin dışına çıkmamış, kocası zaten örgütlenmesini engelliyor. Kocası evin dışına çıkmasına izin vermiyor. Bu kadını işyerinde sendikalı hale getirmek için ciddi bir ihtiyaç koymamız gerekiyor. Mücadele her alanda aynı anda yürür. Ama o eril düşünce tarzı devam ettikçe, kadınların sendika yönetimlerinde olması hiçbir şeyi değiştirmez ve aynı zamanda çok sayıda kadının sendikada olması, yönetici olarak bir kadını seçecekleri anlamına gelmez. Mücadele çok geniş bir yelpazede yürütülmedir. Sendikacıların da bu şapkayı giyineye hazır olup olmadıklarını görmek lazım. Ama bunu da bekleyemeyiz. Zorlamamız gerekiyor.

GÜLAY TOKSÖZ

Aslında bir hikaye ile başlamak istiyorum. Yüksek Lisanstan öğrencimin hikayesi. Türk İş, Sağlık İş sendikasının bir üyesi, çok aktif bir üye ama sendikada yönetime girmek istediğini sendikadakilere bir türlü gösteremiyor. Sendikaların içinde hiyerarşiyi görmek gerekiyor. Hele Sağlık-İş gibi 30-40 yıldır aynı kişinin başkanlık yaptığı bir sendikada... Onunla sınırlı olduğunu sanmıyorum. Biz DİSK'in daha ilerici olduğunu biliyoruz ama hiyerarşik yapı orada ne kadar farklıdır, orada da bir soru işareti var. Bu genç kadın uzun uğraşlardan sonra Ankara Şube yönetimine "hadi madem bu kadar istedin" diyerek alındı. Türkel Hanım'ın söylediği gibi o eril yapının içinde bir süre sonra sorgulamaya başladı. Ben çok istedim ama ne anlamı var sadece bir takım muhasebe hesapları yaptırıyorlar. Onun dışında benim bir sendikada yapılması gerektiğine inandığım hiçbir şey yapamıyorum. Zaten bir sonraki dönem "hizmetiniz için teşekkür ederiz. İsteğiniz de yerine geldi. Hevesinizden vazgeçmişsinizdir" havası için yönetim dışında bırakıldı. Bu arada bana anlattığı bir takım ritüeller, her bayram öncesinde bütün yöneticilerin sıraya girip genel başkanın elini öpmesi falan çok çarpıcı gelmişti. O da zaten "ben böyle bir sendikada çalışmaktan vazgeçtim. Ama sendikacı olma hayalimden vazgeçmedim. Hep umudum günün birinde gerçekten daha demokratik yapısı olan bir sendika kurulursa ben de burada görev alırım ve işçiler için gerçekten bir şeyler yapabilirim" dedi. O yapı veya başka sendikalardaki yapı kolay kolay değişmez. Niye değişmez, çünkü bunlar belli istihdam yapıları üzerine kurulu. Nerede örgütlü kamudaki birtakım Sağlık Bakanlığı'na bağlı yapılarda örgütlü 30-40 yıldır aynı işçiler, buralara üyeler, sendikacı gidiyor aynı kişiyi seçiyor. Yönetici de onun her türlü kişisel sorunu ile ilgileniyor. Karşılıklı giden bir şey. Bu sendika, az sayıda işçiyle giden bir işleyiş bu. Daha geniş örgütlenme çabaları içine girmezse, diyelim ki sağlık sektöründe kurulan yeni özel hastanelerde işçi kazanmaya çalışmazsa, onlar üzerinden tabandaki üye profili değişmezse, diyelim ki oradaki yeni kadın işçiler bu sendikaya girmezse bu yapının değişeceği yok. Petrol-İş sendikası açısından da eğer sadece TPAO veya benzeri kamu kuruluşlarında örgütlü olduğu sürece bu sendika... Ve oralara yeni eleman alınmıyor, yıllardır aynı işçiler çalışıyor. Emekliliği yaklaşmış bunca yıldır bir şekilde idare etmiş. Neden sendika yönetimine girsin. Yeni ve taze bir işgücüne ihtiyaç var. O işgücü

nerede? Özel işletmelerde. O noktada örgütlenme çalışmasının yapılması ve yeni bir taban kazanılması gerekiyor. Kuşkusuz her örgütlenme çabası baskı ile karşılaşıyor, insanlar işten çıkartılıyorlar. Bu örgütlenmeler sırasında burada kadın ağırlıklı, burada erkek ağırlıklı biz bunlara nasıl erişebiliriz diye kafa yormak gerekiyor. Bu yapılmazsa sendikal yapı değişmez. Yaklaşık 90-100 bin kadın üye var dedim. Bunların sendikalardaki temsilini de çok önemsiyorum. Ama bunun ötesine geçmemiz gerekiyor. Burada yeni örgütlenme alanlarında kadınlara erişmek için mesela sadece işyeri üzerinden de gidilemeyeceğini düşünüyorum. Çünkü işyeri üzerinden gittiğinizde belki işveren o işyerini kapatmış oluyor, gittiğinizde işçi bulamıyorsunuz karşınızda. Yaşam alanları, mahalle üzerinden erişmek gerekebilir. Bir mahalleye gidip hangi kadın hangi işletmeye gidiyor üzerinden erişmek lazım. Kadınları birebir ilgilendiren sorunların başında kreş geliyor. Mevcut yapılanma içinde kreş, şu kadar işçi sayısı varsa açma işverenin yükümlülüğündedir. İşverenler açmıyor, yükümlülüğü yerine getirmiyor. Cezası neyse onu ödüyor. Şu anda Türkiye'de bu olay çok çözümsüz olarak karşımıza çıkıyor. Kesinlikle bu kadına ait bir sorumluluk değil ama anne babanın çalıştığı bir hanede çocuğa kamusal olarak bakılması gerekiyor. Bu noktada belediyelerin birebir sorumluluğu var. Belediyeler kanunu bu konuda bir düzenleme getirdi. Okul öncesi eğitim kurumları açmak belediyenin görevleri arasında. 2005 yılında Anayasa Mahkemesi kendisine yapılan bir itiraz sonucunda bu maddeyi iptal etti.

Şu anda bu konuda bir hukuki boşluk var. Sanıyorum bu belediyelerin açacağı kreşlerin okul öncesi eğitimde dini benzeri eğitim verebileceği ve benzeri gerekçelerle. Ama bu endişeleri taşırken burada çok ciddi ihtiyacın karşılanmadığının farkında değiller. MEB ne diyor, 9. Kalkınma Planı okul öncesi eğitim yaygınlaştırılacaktır. 4-6 yaş grubu için. Hatta % 50'ye çıkartmak gibi bir de hedef koymuşlar 2013'e kadar. Bu hedefi nasıl gerçekleştireceklerine dair yıllık planlarda somut hiçbir şey yok. Artı 0-3 yaş grubu için ne yapılacağına dair hiçbir şey yok. 0-3 yaş grubu için özellikle belediyelerin açacağı yuvalar önemli, denetlersiniz SHÇEK üzerinden bunu yaparsınız, aykırı kullanımının önüne geçersiniz. Bunu yapma iptal edilsin, sen ilgilenme, peki bununla kim ilgilenir? Tekrar sendikalara dönmek istiyorum. Eğer sendikalar bununla yakından

ilgilenebilirlerse, kadınlar kendilerini yakından ilgilendiren bir konu ile ilgili olarak biz ne dersek diyelim çocuk bakılmadığı vakit evde oturan kadın olduğu için. Sendikalar burada bir çözüm bulmadıkları sürece, samimiyetlerini gösteremedikleri sürece bu kadınların örgütlemeleri çok zor. Kreşi burada bir örnek olarak gösteriyorum. Sayısız birçok benzer örnek gösterilebilir. Engeller ne olursa olsun kadınlara yönelmek için onların spesifik ihtiyaçlarından ortaya çıkan politikalar yöneltmek gerek.

KADRİYE BAKIRCI

Sendikalar kanununda değişiklik yapılmalı, sendikalar kreş açmalı. Benim gördüğüm kadarıyla sendika ve konfederasyonların kadın konusunda samimiyetleri yok. Sınıfsal mücadele verme kaygısında olan ya da hala ikilem yaşayan KESK ve DİSK gibi bazı kurumlar ya da bazı solcu gruplar kadın meselesini bir tehdit olarak algılıyorlar. Eğitim-Sen bir süre önce yayın organlarında feminizm kavramını sansürledi. Bunu sadece sendikalar yapmıyor odalar da yapıyor. Ben TMMOB için iki tebliğ hazırladım, biri çocuklar ile ilgiliydi, biri kadınlarla. Kitaba alalım ama sunum yapma dediler. Bu toplantı düzeninde de toplam 9 oturum yapıldı, bir toplantı kadınlara ayrıldı. Çocuklar yok. Kadınların istihdamı ile ilgili problem yok. 2003'te iş kanunu düzenlenirken yine sadece erkek işçiler esas alınarak gündeme getirildi. Kadınlar yok. Komisyonda kadınlar yok. Ben bir toplantıda Çalışma Bakanı'na dedim ki, "peki kadın bakış açısı nasıl yansıyacak" bu konuda o da bana dedi ki "çok zor bir soru sordun". Sorunun nesi zorsa! "Ben değineceğim dedi", konu kapandı. Zaten terminolojiye yabancı bir şey de var. Kadınların kendilerine özgü sorunları var. Aile içi şiddet var. Sendikaların web sayfalarını taradım, bir tek Hak-İş'in sitesinde aile içi şiddeti eleştiren yazı var. Tüzükte bir değişiklik yapsanız, aile içi şiddet uygulayan üyeler üyelikten atılır deseniz. Ne güzel olur, gelirler o zaman kadınlar, kadınların sorunları ile ilgili çözüm üretmezseniz niye gelsin kadınlar. Erkek egemen kültür ve dil sendikalarda kullanılan, çok rahatsız edici. İşyerinde cinsel tacizi yazdığımda ben bir sendika yayınlasın istedim. Şükran Soner bizzat kendisi uğraştı. Sendikalar demiş ki bu konu tabu biz basamayız. Bu konuda yapılan araştırmalar gösteriyor ki kadınların çoğunun istihdama katılmasının önündeki engellerden bir tanesi taciz. Kadınlar neden tacize uğrayacağı bir

yerde çalışmak istesin. Tacize, şiddete uğruyoruz. Bin tane hafife alınma gülme... Kadınlar tabii ki çalışmak istemez tabii ki sendikalaşmak istemez. Hiçbiri kadına hitap etmiyor. Her şey erkekler merkeze alınarak düzenlenmiş durumda. Bu konuya da aksesuar şeklinde yaklaşmamak gerekiyor.

ŞEMŞA ÖZAR

9 oturum var ben sadece buna davet edildim. Mesela ben işsizlik üzerine de laf edebilirim. DİSK beni o toplantıya çağırmadı. Çok merak ediyorum o toplantıların kadın erkek dağılımı nasıldı.

YILDIZ ECEVİT

Çağıran herkese teşekkür ederim. Özellikle sendikalardan gelen arkadaşların verileri ve sunumlar işimizi kolaylaştırıyor. Şunu sormak istiyorum. Kimin derdi, kadınların sendikalara üye olmaması ve yönetimlere girememesi kimin derdi? DİSK bu çağrıyı yaptı, ama çok uzun zamandır diğer konfederasyonlar ve DİSK tıpkı Kadriye'nin söylediği gibi çalışan kadınları ve onların sorunlarını göz ardı etti ve kadınlar örgütlenmeye yabancılaştılar ve böyle aksesuar haline geldiler. Özellikle AB tartışmaları yaygınlaştıktan sonra sendikalarda ve odalarda tüm tartışmalarda kadınlar olmazsa olmaz, gender mainstreaming, toplumsal cinsiyet meselesi olarak bir şekilde çeviriyoruz. Bu içi boş olmakla beraber sıklıkla kullanılıyor. DİSK'in dokuz toplantıdan en az birini kadınlara ayırmasının önemli bir şey olduğunu düşünüyorum. Bir yandan geç kalmış bir yandan da girift bir mesele olarak görüyorum. Girift çünkü Fuat makro mikro diye nitelendirdi... Değişik alanlarda hep birlikte çalışmalıyız. Değişik düzlemlerde analiz yapmalıyız, bu bir. Bunu yapabiliyoruz. Analizin ötesine nasıl geçebiliriz. Analiz yapabilmek için elimizde ciddi olarak veri olması lazım. Şu topluluk burada olmasaydı, ben örgütün içinde değilim, sendikal işçi değilim, sendikada çalışmıyorum, konuya çok ilgi duyuyorum yıllardır bu konuda çalışıyorum. Ama kanıtlarla konuşmalıyız, ama kanıt sıkıntımız var. Sadece TUİK'in verilerine kalmış durumdayız. Bu anlamda bizim sendikalardan, aşağıdan gelen bilgiye ihtiyacımız var. Bizim sendikalarda ve işyerlerinde yapılan ayrımcılığı, cinsel tacizi ücret eşitsizliklerini ciddi olarak gözler önüne sermemiz lazım, görünür hale getirmemiz lazım. Kadın erkek ücret eşitsizliği için ortalama bir rakam

verebilirsiniz. Ama bizim sektör itibariyle, işyeri itibariyle tek tek kadının erkekten düşük ücret aldığını ciddi olarak kanıtlamamız lazım. Başka türlü muhatap olduğumuz kurumlar bize inanmıyorlar. Hele de feministseniz sizin söylediğiniz şeylerin abartılı olduğunu düşünüyorlar.

Antalya'ya gitmiştik. Bütün bir gün boyunca kadın işçilerle konuştuk. Gitmemize yarım saat kala bir kadın işçi bir cinsel taciz olayını anlattı. Arkasından diğerleri sökün etti. Biz Antalya'da otellerde çok ciddi cinsel taciz olduğunu öğrendik. Sendika temsilcisi bu duruma çok ciddi tepki verdi ve kendimizi Antalya'dan dışarıya zor attık.

Sendikalarda kadınların sorunları ile ilgili ciddi bir boş vermişlik var; 80 sonrası durumu değil, 80 öncesinde de vardı. Bu 80 öncesinden devam ediyor. Bazı mitler var. Bu mitleri sadece işverenler üretmiyor, sendikaların da ürettiği mitler var. Çocuk bakımının yaşlı bakımının ailedeki bütün işlerin kadının meselesi olduğu, evin geçindiricisinin erkek olduğu gibi aileye, haneye yönelik, toplumsal ilişkilere yönelik mitler olduğu gibi başka şeyler de var. Mesela esnekleşme üzerinde çok ciddi olarak durmamız gerekiyor. Esnekleşme sadece işverenlerin işine gelmiyor, kurumlar da savunuyor esnekleşmeyi, Çalışma Bakanlığı da savunuyor. Hararetle savunuyor. O anlamda bu tür kavramlar kadınların çok aleyhine kullanılabilir. Kadınların cep harçlığı için çalıştığına sendikaları inanıyor. Bütün bu mitleri biz kırmak zorundayız. Her iki alanda. Bu alanlardan kastım kapitalizm ve patriyarka. Bu ikisi o kadar iç içe geçmiş ki, evlenmiş birbirinden ayırmamız mümkün değil. Bugün kimi zaman sisteme küreselleşmeye, ucuz işgücü meselesine, esnekleşmeye değiniyoruz; bunlar hep kapitalist sistemin dönüşümü ile ilgili kavramlar. Bir taraftan da patriyarka ile ilgili kavramlar kullandık. Zaten bu ikisi bir tür evlilik ilişkisi içinde, ikisine birden bakarak analiz yapmak zorundayız. Araştırmacıların, çok ciddi sorumluluğu var, kadın emeğiyle ilgili her alanda çok ciddi çalışmamız lazım. Ama sendikalar bu konularda çalışmaya istekli değiller ki! Kendi kendimize gelin güvey oluyor muyuz acaba? Özeti, belki de sendikalar kadın meselesini ciddiye almıyorlar. Bir dönem sendikalar siyaset yapanın önemli bir yeriydi. Şimdi bunun yerini başka bir şey almış. Şimdi bir üçlü ile karşılaşıyorsunuz, devlet özel sektör ve STK'lar (sivil toplum kuruluşları). Sendikalar geri çekildi, onun

yerine neredeyse 3. faktör olarak STK'lar geldi. Dolayısıyla sendika varsa eğer kendini geriye çekti, politik kimliğini kaybetti. Sınıf mücadelesi veren hak savunuculuğu yapan örgütler olmaktan çıktılar. Son olarak şunu söylemek istiyorum, sendikalar öyledir. Peki hiçbir şey yapmayalım mı? Belki çözüm üretmek gerekli olabilir. Bir feminist perspektifin ve bir toplumsal cinsiyet duyarlılığının en kötü hallerinde bile, ne olursa olsun en kötü hallerinde bile, sistem içi hallerinde bile, en depolitize hallerinde bile sendikalar ile ilgili bir şeyler yapmamız gerekir. Yönetimlerde erkeklerle, bütün yönetim kademelerinde içeride kim çalışıyorsa, sendikalı olmaya aday kadınlarla, sendikalı kadınlarla ciddi bir feminist duyarlılık için kadın gözüyle bakmak için ciddi şekilde çaba sarf etmek gerekiyor. Ama böyle bir dünya görüşü ve toplumsal cinsiyet bakışı kazandırmak iyidir... Kadınlarla eğitim yapalım. Dedik her eğitimde önce Seyhan başlıyordu. Küreselleşme, çokuluslu şirketler... Bunu tekstildeki düz kadın işçiye anlatıyorduk. Ağır gelebilir diye düşünebilirsiniz. Her neyse. Böyle arka arkaya bir grup arkadaş bir çeşit ekonomi politik yaptık orada. Arada da aile planlaması anlatılıyor. Sağlık Bakanlığı'nın projesi olduğu için. Ama kadınlar gelip "hocam bize aile planlaması anlatmayın, bunları biliyoruz. Lütfen bize küreselleşme anlatın, dünya nereye gidiyor, işçi sınıfı nereye gidiyor bunu anlatın" dediler. 96-97 yıllarında oluyor. Böylece hiç umut etmediğiniz, politik bilinci az, düz kadın işçiyi bile politik olarak bilinçlenmeye hazır, feminist olarak bilinçlenmeye hazır bir grup olarak karşınızda görüyorsunuz. Bu çok heyecan verici bir şey. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet duyarlılığı, ne ad verirseniz verin, bilinçlendirme, bilinç kazandırma, eğitim, ne derseniz deyin. Bunun verilmesini, bununla birlikte bir dünya görüşü kazanması için her zaman çok önemli olduğunu düşünüyorum. Belki o yapıldığı zaman belki daha politik hale geldiği zaman, belki kadınlar, belki "işçi sınıfı", tırnak içinde kullanıyorum, biraz önce konuştuğumuz şeyler bir şekilde çözülebilir. Teşekkür ederim.

NURCAN ÖZKAPLAN

Gülay'a söz vermeden önce Fuat'tan alevli bir not geldi onu okumak zorundayım. Daha önce düzenlenen 6 toplantıdaki kadın katılımcı oranları. Hakikaten DİSK'in hiçbir müdahalesi olmadı. Biz, adımız nedir onu da bilmiyorum, düzenleme komitesi miyiz? Her neyse... 6 kişiyiz, orada 1 tane kadın var, benim. Dolayısıyla biz karar vermeye çalıştık, katılımcılar ve tartışmacılar ile ilgili. Şimdi bu istatistikleri okuyorum. Eğitim oturumunda 10/19, Avrupa Birliği'nde 5/12 İşsizlikte 9/16, Sosyal güvenlikte 4/15, Oy verme, işçilerin siyasetle ilişkisi 4/12 olmuş. Bilgilerinize... Bazılarında iyi, bazılarında kötü. Teşekkür ederiz.

GÜLAY GÜNLÜK ŞENESEN

Bu toplantının süresinin çok uzun olduğunu düşünerek gelmiştim sabahleyin, ama o kadar çok şey öğreniyorum ki, şimdi kısa bile olduğunu düşünüyorum. Özellikle bazı açılardan eksik bilgilenmem olduğunu düşündüm. Bu Nurcan'ın kabahati değil kuşkusuz, o bütün süreci anlattı ama ben sendika üyesi kadınlar ne düşünüyor onu bilmiyorum. Sendika üyesi olmayan kadınlar, erkekler ne düşünüyor onu bilmiyorum. O bilgileri alamadım. O nedenle biraz eksik bilgilenme var diye düşünüyorum kendi açımdan. Yani genelleme yapmaktan korkarak. Belki bir iki öznel değinme yapabilirim sendikalar ile ilgili gözlemlerime Bunlardan birincisi kurumsal yapı ile ilgili, diğeri dayanak veriler ile ilgili. Kurumsal yapı derken ben Eğitim-Sen üyesiyim, dolayısıyla bir sendika üyesi olarak bir iki şey söyleyebilirim. O da Kadriye'nin de bahsettiği bir bildiri vardı. Eğitim-Sen tipik sendikaların yaptığı gibi 8 Mart faaliyetleri yapıyor, onun dışında kadın sekreteri var filan ama onun dışında bu tür faaliyetleri yok, kadın yoğun bir sektörde örgütlenmiş olmasına rağmen. Bu 8 Mart ile ilgili bir yayınında benim bir yazım vardı, ya da bir başka arkadaşın iki sene sonra bir başka yazısı nedeniyle hep aynı şey tekrarlandı. Terminolojiye takılınmıştı. Ama terminolojiye takılınması nereden biliyor musunuz? Ankara'dan ve merkez yönetimden. Ankara'dan, merkezden İstanbul'a gelen telefonlarla düzenlenen bir süreç vardı. Kendi sektörümde, üniversitede aynı biçimde bu kurumsal yapının özellikleri üzerine düşünmeye itiyor beni, bu da müthiş merkeziyetçi bir yapı. Müthiş hiyerarşik bir yapı. Bu hiyerarşik yapı belli bir siyasi görüşe de angaje oluyorsa eğer, çok daha dışlayıcı bir yapı oluyor.

Artık benim Eğitim-Sen ile ilgili bir beklentim yok. Çok daha yaygın olduğu başlangıç noktası ile geldiği nokta çok farklı. İşte bu da bir sendika gözlemi bir sendika üyesi olarak.

Tabii erkeklerle bir empatiden de bahsetmem lazım çünkü böyle bir yapıda ev içi ilişkiler, demokratik bakış açısı, dışarıdaki davranışları da belirliyor. Evde eş ile ilişkisi nasılsa dışarıdaki kadınları da o göz ile görüyor. Aynı masada oturup komite komisyon çalışması yaptığınız arkadaşlarınızı bile başka bir ortamda görüyorsunuz ki tam bir erkek ilişki ağı içinde devam ediyor. Ve siz onun dışında kalıyorsunuz. Bu ne kadar sorun olarak algılanır, tam olarak bilemiyorum. Çünkü o kurumsal yapının en altına hakikaten tersten empati göstererek gitmek gerekiyor.

Bu yapısal özellik bir de araştırmalar ile ilgili –Yıldız da değindi gerçi– başka bir soruna, sendikalar ve kadın meselesi ile ilgili bir soruna değinip bitireceğim. O da 10 sene önce Şemsa Özar ile bir araştırma yaparken; bankacılık bölümünü ben üstlenmiştim. BANKSEN BANKSİS vardı o zaman. Onların üyelerinin kadın erkek dağılımına bakmak istedik. Ama böyle bir veri yoktu. Ama benzer verileri sistematik olarak derleyen Bankalar Birliği'ydi. O bilgileri Bankalar Birliği'nden aldık. Son zamanlarda onlar da sanırım o ayrıntıları özel isterseniz veriyorlar. Daha geçen gün biz Tek Gıda-İş'ten bir TEKEL özelleştirmesi üzerinden araştırma yaparken, o kadar doğaldı ki bizim için kadın erkek üye sayılarını almak. Ama böyle bir veri yoktu. Ancak bahsettiler, isim listelerinden falan bazı oranlar alabildik. Çok görünürlük olsun diye mütevazı bir hedef önermek istiyorum. Hani öznel, kurumsal, yeniden yapılandırmalar, dönüşümlerle ilgili haklarım, beklentilerim saklı kalmak üzere ama, çok basit bir şey AB temelinde. Musa Bey de bahsetti, o tür meşrulaşma içinde cinsiyete duyarlı politikalar açısından da puan getirebilecek bir şey. Lütfen bütün sendikalar iş yerlerindeki üye sayılarını ve ücret bilgilerini, kadın/erkek ayrımında, bir sene için bile derlemeye çalışsalar. Bu veriler bir tutarlılık ve süreklilik arz etse. Çok rahatlatıcı olacak, sağlam verilere dayanmış olacağım. Sabahki sunuşlarda da gördük, kurumların verileri birbirini tutmuyor... Hem böyle kuşkularımız var. Bu tür bilgilerin sendikalarda olmaması mümkün değil, sadece önemsenmiyor diye düşünüyorum. Kimsenin de iktidarını tehdit edecek bir şey değil doğrudan. Ama hiç olmazsa görünürlüğü sağlayacak bir

çaba olur. Özellikle AB'nin bütün kurumsal şeylerinde prestij de kazandırır. Bizlerin bazen de çok temelsiz iddialar atmamızın önüne geçer. Çalışan kadınların yararına bir şeyler söylerken bizler de biraz abartıyoruz.

PERİHAN SARI

Çalışma Bakanlığı verilerinin neden kadın bilgisi yansıtmadığına ilişkin bir şeyler söylemek istiyorum. Bakanlığa sendika üyeliklerine ilişkin bilgiler bir form olarak düzenlenip gönderiliyor. Sendikalar üyelik formların gönderiyorlar, işverenlerde çalıştırdıkları işçiler ile ilgili formları gönderiyorlar. Her iki formda da cinsiyete ilişkin bilgi var. Var çünkü Çalışma Bakanlığı'nda görev yaptığım dönemde benim koyduğum bir şeydi o, cinsiyete ilişkin bilgi toplamak gerektiği yolunda bir ayrıntıydı. Ama bu yönetmelik yayınlandı ama uygulanmadı. Sendikalar üye föylerinde cinsiyete ilişkin bölümü doldurarak işaretleyerek gönderiyorlar ama Çalışma Bakanlığı'nda veri girişi yapılırken cinsiyet bilgisi girilmiyor. Dolayısıyla bütünüyle bakanlığın sorumlu olduğu bir konu. Bunu belki bakanlıktan sürek talep etmek ve işlevsel bir göreve dönüştürmek gerekiyor.

GÜLAY GÜNLÜK ŞENESEN

Benim derdim bakanlık ile ilgili değil. Ben herhangi bir sendikaya gittiğimde, o sendikanın işkollarında coğrafi dağılımla personel bilgisini alabilmeliyim.

PERİHAN SARI

Evet o bir sorun, ama daha da önemlisi şu: Sendikaların kadın/erkek oranını öğrenmek istiyoruz ama bugün sendikalar üyelerinin gerçek sayısını bile yansıtmıyorlar. Bir yetki meselesi var, bu yetki meselesi nedeniyle sahte üyelikler var. Ölen işçilerin üyeymiş gibi gösterilmesi. Genelleme yapmak doğru olmaz tabii ama Türkiye'de böyle bir gerçek var. Sendikalar kendi üye sayılarının ne kadar olduğunu bilmiyorlar. Barajlardan dolayı. Gerçek üye sayısını tespit etmek de o kadar kolay değil gibi geliyor.

NECLA AKGÖKÇE

Bundan 6 ay önce Türk-İş'ten bizim sendikaya bir form geldi. Orada çalışan kadın sayısı nedir, cinsel tacize ilişkin madde işliyor mu, işlemiyor mu, şeklinde sorular vardı. Onlar bir açıdan veri toplamaya çalışıyorlardı. Muhtemelen diğer sendikalara da gitmiştir böyle bir şey. Ama sendika sendika tutulmadığı için bunu yine de bir ilerleme olarak görebiliriz. Bunu paylaşayım dedim. Önümüzdeki dönemlerde ortalama bir şey çıkar herhalde.

ÖZLEM TEZÇEK

Benim sabahtan beri dinlediğim konuşmalardan sonra kafama takılan bazı şeyler var. Sendikalardaki kadın arkadaşların vurguladıkları kendi mücadeleleri çok zihin açıcıydı benim için. Bir de hocalarım yapısal olanla güncelin bir aradalığından bahsettiler. Bu noktada o zaman toplumsal cinsiyet ayrımına ilişkin bilgi bir şekilde üretiliyor. Nasıl üretiliyor? Benim derdim bu? Sisteme bakalım, kapitalizme bakalım daha doğrusu. Kapitalizm dediğimiz toplumsal ilişki biçimi kendisini nasıl üretiyor? 80 sonrası kapitalizme ilişkin bilgi, günlük hayatın bilgisi haline geliyor. Bunu gerçekleştiren nedir? Biraz önce Yıldız Hocam da bahsetti, araştırma kuruluşları dedi, sivil toplum kuruluşları dedi. Hepiniz sendikalarda kadın olarak mücadelenizi yapıyorsunuz zaten, ama bir de günlük hayatın bilgisi nasıl değiştirilir, Yani bu kadın erkek arasındaki toplumsal cinsiyet ayrımlarına ilişkin hepimizin o içselleştirdiği bir takım patriyarkal değerleri nasıl deşifre edebiliriz? Buna ilişkin aklımda sürekli sorular var. Bunu nasıl günlük hayatın bilgisine çevirebiliriz? Bu sorunu, kadın erkek arasındaki eşitsizliği nasıl güncel yaşama aktarabiliriz derken aklıma bu "think-thank"ler geliyor. Yıldız Hocam da bahsetti, araştırma kurumları aklıma geldi, hazır akademisyenler de buradayken şöyle bir şey olamaz mı? Sendikaların destekleyebileceği, fonlayabileceği bir takım araştırma kuruluşları kadın emeğini ya da kadın ve erkek emeği arasındaki ayrımı ifade eden, sendikalardaki kadın arkadaşların deneyimlerini de ifade eden, bunlar üzerine kurulacak bir araştırma kurumu mümkün değil midir?

YILDIZ ECEVİT

Biz bütün bu araştırmaları yaptık, mesele sendikaların konuyu nasıl içselleştireceği.

ÖZLEM TEZÇEK

İşte hocam bu içselleştirmede, günlük hayatın bilgisine dönüştürmekten bahsediyorum. TEPAV dediğimiz kuruluşlar ya da buna benzer sermaye kuruluşları bölgesel asgari ücret diyor ve herkes bölgesel asgari ücret çok normalmiş gibi davranıyor; neden aynı şey kadın hareketi içinde yapılamıyor? Bu yönde insanların anlam duygularına ulaşmak için bir yol alıyorum. Günlük hayatın bilgisini üreten birileri yok mu aramızda, hepimiz uğraşıyoruz. Bu anlamda bunu daha genel yapamaz mıyız? Daha aktif çalışamaz mıyız? Kurumsallaşamaz mıyız?

NEVRA AKDEMİR

Özlem'in dediği şey üzerinden; biz de sürekli aramızda tartışıyorduk bu konuyu. Biraz daha yakından bildiğim için bir şeyler söylemek istedim. Tek bir araştırma kuruluşu, sermayenin bilgisini üreten think-thankler gibi, tabii ki evet, şu anda sizler zaten çalışmalar yaptığınız için burada bulunuyoruz. Ama bunlar pratikten beslenen çalışmalar, ama ihtiyaçtan beslenen çalışmalar olmayabiliyor bazen. Dolayısıyla sendikaların direkt ihtiyacını karşılamak üzere yapılan çalışmalar. Bunu da şuradan beslenerek söylüyorum biraz, şimdiye kadarki benim açımdan da besleyici bir takım deneyimleri ve bir takım teorik bilgileri alırken biraz tekil düşünüyoruz galiba. Sendikalar üzerinden tek tek düşünüyoruz. Ama bu çok daha genel bir sorun. Çok daha ekonomik açıdan entegre olduğumuz bir dünyadan bahsediyoruz. Taşeron işçilerden ve kadrolu işçilerden bahsediyoruz. Enformelleşmeden bahsediyoruz. Dolayısıyla işgücünün sendikalarda örgütlenen düzeyinin de düştüğünden bahsediyoruz. Bir yandan da bahsettiğiniz şey çok doğru, bence başka bir noktaya evrildi. O zaman yaşam alanları üzerinden örgütlenmeye ya da özel hayatı da örgütlemeye gidemez miyiz gibi bir noktaya evrilmesi de hakikaten çok doğru bir şey oldu. Buradan yola çıkarak, "direkt ihtiyaçlar üzerinden örgütlenen ve direkt sadece ve sadece en azından kadın hareketini besleyen bir takım damarları geliştirebilecek bir takım araştırmalar yapmaya dönük ortak zemin kurulamaz mı?" gibi bir soru aklımızda belirdi.

İkinci olarak söylemek istediğim; tek tek sendikalar üzerinden düşündük. İşte şu sendikada şu kadar kişi var veya bu sendikada bu kadar kişi var. Ama bu çok daha genel bir şey. Dolayısıyla mesele aslında sendikalardaki bu tekil mücadeleleri birleştirebilecek alternatif örgütlenmeler üzerine düşünmek. Veya var olan sendikaların alternatif yaratmaya çalışan yapılara destek atmasıyla mümkün olabilir. Biraz da böyle bir soru işareti ile konuşuyorum. Mesela birkaç bağımsız sendika var veya alternatif örgütler var; ev eksenli çalışan kadınların kurduğu kooperatifler var. Bağımsız Tekstil-Sen sendikası var. Bunlar sadece ve sadece kadınların olduğu yönetimlerinde kadınların olduğu, kadın sorunları üzerine eğilen bir takım örgütlenmeler yaratmaya çalışıyorlar. Kadın işçilerin özgünlükleri üzerinden var etmeye çalışıyorlar kendilerini. Mesela geçmişte Esenyurt'ta kurulan bir yapılanma vardı. Kadınlar Kahvesi diye kendilerini isimlendiriyorlardı. Ve daha çok kreş hakkı üzerinden, kadınlara okuma yazma öğretme üzerinden... Bunun dışında taşeronluk ile dağıtılan ve fason işlerin dağıtımı üzerinden gerçekleştirilen bir takım ev eksenli çalışmaları aracısız örgütlemeye çalışıyorlardı. Bunlarla ortak zemin aranmalı, sendikaların bir atılım yapacaklarsa, özellikle bu alanda bir atılım yapmaları gerekiyor.

HACER ANSAL

Bu toplantıdan çok yararlandım. Bir sürü şey öğrendim. Ama genel olarak şu kapıdan çıkarken bende bırakacağı son izlenim galiba şu olacak. İki-üç konuşmacı konuşurken not almışım. Bunları 20-25 yıldır söylüyoruz. Hakikaten benim moralim bozuluyor arkadaşlar. Geri geliyoruz yine aynı şeyleri söylüyoruz, belki bundan 20-25 sene sonra yine aynı şeyleri söylüyor olacağız... Bunamış olacağız o yüzden, söylemiş olduğumuzu unutacağız. Yeni bir şey söylediğimizi zannedeceğiz. Hakikaten bir çoğumuz bu konularda yazdı çizdi. DİSK'in birçok toplantısında bugün söylenenlerin söylendiğini, kendim söylediğimi hatırlıyorum. Ama şöyle bir geriye dönüp baktığımızda 25 yıl olmuş. Bir karınca boyu adım atamamışız. Bu benim moralimi gerçekten bozuyor. Onun için daha fazla söyleyeceğim bir şey yok.

SEVGİ GÖYÇE

Bir iki şey var söylemezsem içimde kalacak. Öncelikle şu anlayış... KESK için konuşayım, kadın sekreterlikleri var ama yaptıkları iş en fazla 8 Mart bir de 25 Kasım gibi... Bu kadar küçümseyen bir tarzı hak ettiğimizi düşünmüyorum ben açıkçası. Evet 8 Mart ve 25 Kasım çok önemlidir. Ama biz kadın sekreterlikleri ve komisyonları olarak, kamuda çalışan kadınların hak ve çıkarları noktasında yaşadıkları ayrımcılıklara dair sözü biriktirme, oluşturma ve eylem hattına dönüştürmeye dair çok şey yaptığımızı düşünüyorum. Bu kadar es geçilebilecek bir şey değildir bu diye düşünüyorum. Bugün Eğitim-Sen'de bir sürü kayba rağmen %46 oranına yükselebilmişsek SES'te %56 oranında kadın üyemiz varsa... Bunların da çok büyük bir değer olduğunu düşünüyorum. İkincisi yönetim kademelerinde olmak çok önemlidir. Yönetim kademelerinde olunca kendin değişmeye başlıyorsun. Yani kadın değişiyor her şeyden önce, bugüne kadar kenarda silik, hep tabi olan, siyasette, sendikada, sosyal hayatta, dernekte hep tabi olan, birilerinin yaptığı siyasetin peşinden koşan kadın, kendinin özne olduğunu hissetmeye başlıyor. Kendine olan güveni artıyor ve değiştirmeye de başlıyor. Bu nedenle de yeterlilik-yetersizlik tartışmasına girmeden, kadın ister yeterli olsun ister yetersiz olsun, nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin, bir kadın geldiği zaman bir yıl sonra o kadın aynı kadın olmaktan çıkıyor zaten. Kendisi değişmeye ve değiştirmeye başlıyor zaten. Sendikal hayatı da değiştirmeye başlıyor. Daha saygın bir konuma ulaşıyor. Bunların çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Sendikalar bugün ihtiyaç olmaktan çıktı gibi bir iki laf edildi. Şimdi öyle değil de o anlama gelen sözler söylendi. Artık ne yapıyorlar ki, artık işçiler sendikalarda olmak istemiyorlar. Sendikalar onların hayatına bir şey getirmiyor gibi eleştiriler getirildi. Belli ölçüde doğru. Türkiye'deki sendikal hareket kendini öyle çok hızlı değiştirdi diyemeyiz. Gerçekten Avrupa'da ve benzeri yerlerde uluslararası alanda sendikalar kendini güncelleme, sendikanın yönelimlerine göre pozisyon tutma konusunda adımlar attı. Ama Türkiye'de her alanda olduğu gibi bu alanda da değişimler çok sancılı geçiyor. Şunu yapabiliriz. Bugün sendikalar emek hareketi açısından da kadınlar açısından da çok ciddi bir ihtiyaç. Ama yönelimleri değiştirme konusunda. Örneğin Yunan sendikaları bugün sadece ekonomik toplu

sözleşme talebi üzerinden sendikal hareketi yürütmenin bir ihtiyaç olmaktan çıktığını görebilmiş ve yurttaşlık geliri diye bir kampanya başlatmıştır. Bütün yurttaşlara dair, diğer toplumsal dinamiklerle buluşarak, yurttaşlık geliri kampanyasının baş yürütücüsü olmuştur. Kadınlar sendikalara ilgi göstermiyor. Biz devletten kreş istiyoruz, kreşi açmıyor. Sosyal devletin gündemden kaldırıldığı bir süreçte siz istediğiniz kadar kreş isteyin o kreşi zaten devlet açmıyor. Devlet de değişime uğruyor, sermaye de değişime uğruyor. Hiçbir anlamı yoktur istediğinizin. Sadece geçmişi savunmak adına söylediğiniz sözden çıkamaz. O zaman sendikalar şöyle bir yönelime girmelidir. Biz bunu kadın sekreterliği olarak tartıştık. Kreş açtıramıyorsak o zaman pay aktarmalıyız. Sendika bünyesinde kadın sekreterliklerine ve kadın üyelere dönük. Ne yapmalıyız? Havuzlarda kendi sendika üyelerimizin gelip çocuklarını bırakabilecekleri, sendika bünyesinden beslenen çoğunluk üyelik aidatlarından sağlanan. Üye olmaları içinde kadınları teşvik eden bakımevleri, kreş gibi özel olmayan, özelleştirmeye tabi olmayan, dayanışma ilişkilerini geliştirebilen yöntemler geliştirmeliyiz diye düşündüm. İyi de sosyal güvenlik özelleştiriliyor, sosyal güvenlik için üyelerimizi özel kuruluşlara yönlendiremeyeceğimiz için kendi sandıklarımızı kurmalıyız. Demeliyiz ki KESK üyesi olursan, sendikal nedenlerle işten atılırsan, geri dönme mücadelen sonuçlanana kadar senin maaşın sendika tarafından karşılanacak. Benzeri dayanışma ağlarını geliştirmeliyiz diye düşünüyorum.

NURCAN ÖZKAPLAN

Gelinen nokta açısından çok memnunum, bence iyi bir tartışma oldu. Genel makro yapının dayatmasını veri aldığımızdan, yani herkesin kafasında onun olduğuna eminim zaten, onun üzerinde fazla durmadık. Mesela küreselleşme, işgücü piyasasındaki emek aleyhtarı dönüşümler diyelim, sendikasızlaştırma, solun ideolojik olarak, kurumsal olarak etkisini kaybetmesi vs. vs. Düşündüğümüzde genel olarak kadınların sendikadaki varlıklarının son derece ihmal edilir düzeyde olmasının bir yandan kapitalizmin yaşadığı dönüşümden, esnekleşmeden vb. kaynaklandığını, ama aynı zamanda, erkek egemenliği ya da patriyarkanın hakimiyetinden kaynaklandığını söyleyebiliyoruz... Bu anlamda kadın meselesi ya da feminizmin ikincilleşmesi, marjinalleşmesi, gettolaşması meselesinin de temel bir sorun

olarak ortaya çıktığını görüyoruz. Bu hem günlük hayat düzeyinde böyle hem de daha makro seviyelerde böyle. Şimdi ne yapılabilir konusunda somut önerilere, politika önerilerine belki geçebiliriz. Belki biraz daha somut olarak son tartışmada yoğunlaşabiliriz.... Sonuçta buradan çıkacak tartışmalar işçi temsilcilerine ve ilgili kamuoyuna gidecek. Yine bu anlamda sendikacı kadın arkadaşların deneyimlerini biraz daha ayrıntılandırarak belki, kota meselesi, kadın komitelerinin varlığı, özerk bütçelerinin olması ve diğer alternatif dayanışma ağları, kreş vb. ihtiyaçlar açısından... bu çerçevede tartışmayı daha somut hale getirip gündemi kapatabilir miyiz acaba?

SEVGİ GÖYÇE

Sabahtan beri söylediklerimizden bir tanesi kurumsallaşma, merkezileşme ve toplumsal görünürlük arttıkça, ki sendikalar böyledir, kadınların yönetim kademelerinde yer almaları da azalmaktadır. Eşitsiz güç ilişkileri içinde kadınlar dayanamamaktadır. Onun ötesinde rekabette başarılı çıkamamaktadırlar. Bir başka yanı da kadınların çok ciddi anlamda sorumlulukları vardır. Bu nedenle ya da diğer toplumsal nedenlerle yönetimi talep etmemektedirler. Bunu aşmanın temel yöntemlerinden bir tanesi, elbette kendi özgün dinamizmi varsa, ki o dinamizm olmadan da olmuyor, pozitif destek programları uygulaması gerekiyor sendikaların. Bu programların tariflerini kendileri yapabilirler, kendi durumları ve gerçeklikleri çerçevesinde. Kadınların yönetim kademelerinde olmaları önemlidir, elzemdir diye düşünüyoruz. Kadın sözünü biriktirmenin gerekçesi ve aracıdır. Diğer konfederasyonlara baktığınızda Kamu-Sen ve Memur-Sen'e baktığınız zaman bize göre, KESK'e göre daha büyük konfederasyonlardır bunlar. Üye sayıları daha fazladır ama kadın oranları daha azdır. Hiçbir yönetim kademesinde kadınlar yoktur. Çünkü kadınlar kendilerini oralarda bulamıyorlar. Kendi sözünü kendi dilini bulamıyorlar. KESK en azından kamuda çalışan kadınların sorunlarını tespit edebiliyor, onlara dair kampanyalar yürütebiliyor. Bu kampanyalar örgüt tarafından çok sahipleniliyor mu? Bu tartışma konusudur. Erkeklerin çoğunlukta olduğu yönetimler tarafından yeteri kadar içselleştirilemiyor. Yeteri kadar sahiplenilmiyor. Sadece kadınların sırtında kalıyor. Zaman zaman sekteye uğruyor. Ama sonuçta bugün Türkiye'de sendikal alana dönüp baktığınızda

kadın sözünün edildiği tek konfederasyonun KESK olmasından dolayı, uluslararası alanda da bir saygınlık elde ediyoruz. ETUC tarafından da ICFTU tarafından da dünyadaki diğer sendikalar hareketler açısından da KESK'te bir kadın ayrıcalığı vardır ve bu önemlidir diye altı her yerde çizilir. Bu nedenle bütün konfederasyonlara önerim, buna benzer pozitif destek programlarını uygulayan ve biriktirin. Biriktirdiğiniz zaman ciddi anlamda kazanacaksınız. Söylemek istediklerim bu kadar. Onun dışında kadının, kadın işçilerin somut olarak talepleri üzerinden, ihtiyaçları üzerinden kampanyalar yapmak kadınların ilgisini çeker. Mutlaka çekecektir. Sağ olun.

SONGÜL BEYDİLLİ

Ben bir saptama ile yola çıkacağım. Sevgi Hanım ile karşılıklı gibi algılanmasın. Aynı örgütten olduğumuz için aynı konulardan örnekler veriyoruz. Evet kadınların sendikal süreçlere katılımı için pozitif destek sunulmalı. Ama bunun temel biçiminin kota ya da komisyonlar olmadığının örneğini aslında Sevgi Hanım verdi. KESK 1995'te kuruldu ama biz 90'da mücadeleye başladığımızda daha fazla kadın vardı. Koşulları yaratılmadığı sürece, kadınların önündeki engelleri kaldırmadığımız zaman bunlar sembolik olmaktan öteye gidemiyor. Tartışma içerisinde tehlikeli bulduğum bir eğilimden de söz etmek istiyorum. Sosyal devletin çöktüğü yerde kreş istemenin geçmişe takılıp kalmak olduğu düşüncesi çok tehlikeli. Çünkü o zaman biz mücadelemizin gerekçelerini kaybedeceğiz. Her şey öyle çünkü tüm haklarımız elimizden alınmak isteniyor. Aslında sosyal devletin de geçici bir denge dönemi olduğunu, kapitalist sistemin gerçeği olmadığını hepimiz biliyoruz. Sınıf mücadelesinin sonucunda kazanıldığını biliyoruz sosyal devletteki hakların. Ama bir örnek vermek istiyorum, böyle koşullarda bile geçen hafta Sağlık Bakanlığı bir genelge yayınladı. Kadın çalışanların en ağırlıklı olduğu iş koludur. Vardiya usulü çalışmanın olduğu bir yerdir. Kreşlerin 24 saat açık olmasını başaramadık. Ama bugün birçok işyerinde kreş var bakanlıkta ve bakanlık yayınladığı genelgede kreş olmayan yerlerde de sağlık grup başkanlıkları düzeyinde bunlar ilçe düzeyindedir. Gerekiyorsa birleştirerek ortak kreşlerin açılmasına yönelik bir genelge çıkardı. Yani bunlar olabiliyor. Mücadele edersek olabilir. Sosyal hizmetlerin aslında çocuk bakım evi ve kreş açma zorunluluğu var. Kreş gündüz bakım evi olarak geçiyor. Kreşler çok az sayıda. İstanbul'daki tek kreş

kapatıldı geçen gün. Bu da aslında sosyal hizmetlerin bu görevini özel sektöre devretmesinin, genel özelleştirme politikasının bir ürünüdür. Bir yasal düzenleme de yapıldı belediye kanunlarında. Ama bugün halen sosyal hizmetler ile ilgili kanunda böyle bir hüküm var. Yani çalışan annelerin çocuklarının bakımlarını sağlamak için Sosyal Hizmetlerin kreş açma yükümlülüğü var. Bunların üzerinden gidilebilir. Özellikle kadın çalışanların sayısının azalmasının nedeninin ve kadınların örgütlülüğe katılmasının önündeki en büyük engelin iş güvencesi olduğu, esnek çalışma olduğu orta. Çünkü bunlardan en çok etkilenen kadınlar. Özellikle esnek çalışma, part-time, saat başı gibi modeller özellikle kadınların gündeminde olan bir şey. İlk olarak Avrupa'da başladığında kadınlar sevinmişti. Kadınlar hem evde çocuk bakar, hasta varsa ona da bakar, yarım gün de çalışır. Biraz da ek gelir olur. Böylesi bir yaklaşım erkek egemen kültürün de etkisiyle aileler tarafından da olumlu görülen bir şey. Bugün Türkiye'de de çok yaygın şekilde işliyor. O yüzden bence sendikaların, kadınları hem istihdama hem de sendikalara, yönetimlere katması için en temel mücadele vermesi gereken iki şeyin bu olduğunu düşünüyorum. Esnekliğin ve güvencesizliğin ortadan kaldırılması gerekiyor. İş saatlerinin kısaltılarak istihdam alanlarının yaratılması. Bu genel bir şey olarak algılanabilir, sadece kadın sorunu ile birlikte algılanacak bir şey değil. Ama bundan en çok faydalananlar kadınlar olacaktır. Diğer taraftan kadına yüklenen sorumluluklar; hasta bakımı dedik, ev işleri dedik bu konuda rehabilitasyon merkezleri var yine Sosyal hizmetlerin açtığı bakımevleri var. Bunlar Kamu Yönetimi Kanunu yasalaşırsa tümden özelleştirilecek. Ama bugün sayıca az olsa bile var. Bizim burada hani sosyal devleti savunmak adına değil, ama emekçilerin tam da aslında sosyal hizmetlerin geliştirilmesine yönelik mücadeleyi önüne koyması gerekir. Eğer bu devlet bunu yapmazsa emekçilerin devleti olmayacağını gösterip bir sistem tartışmasının da önünü açacaktır. Biz devletin yükümlülüklerini başka yerlere havale edersek aslında bu sistemi de tartıştırmaktan uzaklaşıyoruz. Bugün sendika yasasına koyulan bazı şeyler var, hastane kurmak gibi. Devletin yapması gereken işi sendikaların yüklenmesi gibi bir durum var. HAK-İŞ bunu talep etti, tam hatırlayamıyorum ayrıntısını. Tam da o yönetişim, yeni tarif edilen devlet biçiminde sivil toplum örgütleri diye devletin sorumluluktan kurtulması için getirilen şeyler var. Burada bir ideolojik kafa bulanıklığına yer vermemek gerektiğini düşünüyorum. Eğer biz reel durum bu diye bir

kabulleniş içine girersek arkasını alamayız. Kadınların sendikal faaliyetlere katılması için çocuk odaları açıldı, Eğitim-Sen'de bir dönem. Ama kadınlar faaliyete katılmadı. Tamam bunları reddetmiyorum, bunlar olabilir. Ama sendikal faaliyete katılması için sendikalar bu tür önlemler alabilir. Ama kreş açmak gibi bir şeye girmek çok tehlikeli. Sendikaların mücadele etmesi gereken bir şeyle mücadele etmeyip kendi sorumluluğu olarak görmesi. Şöyle bir yanda var, zaten böyle bir ideolojik bombardıman var. En başta tartışmamız gereken, hani diyoruz niye üye olmuyorlar, güvenmiyorlar. Kendi alanımızdan baktığımızda şöyle bir şey var. Bugün insanlar sendikalı olmayı bir ayrıcalık olarak görmüyor kamuda. Tabii ki bunda işte anayasadaki memurların haklarının yasa ile düzenleneceği... Eşitlik olması gerektiği için sendika toplu sözleşme de yapamıyor. O zaman neye yarıyor.

Protestoyu aşan bir mücadeleye yönelememizin büyük payı var. Tabi genel süreç ille de etkili. İnsanlar sendikayı hak alma örgütü olarak görmüyorlar. Sendikaya üye olmuyorlar. Bunu değiştirmediğimiz sürece, ne üye artışı sağlayabiliriz ne.... Giderek de zeminimiz de kayıyor. Bırakalım kadınları, mücadele edecek çok insan da bulamayız. Bugün Kamu-Sen'de, Memur-Sen'de olan, sendika üyeliğini bir konum, idare ile aram iyi olsun diye gören, statü olarak görenler, yarın öbür gün KESK'te de olacaklar. Yani bu dönüşümü tersine çevirmediğimiz sürece. Ve sendikaların gerçek işlevlerini yerine getirmediğimiz sürece her şey gibi kadın sorununu da, sorunları aşma şansımız olmadığını düşünüyorum. Son olarak da şunu söylemek istiyorum: evet sendikalar işten atılan işçiye sahip çıkmak zorunda. İşsizlik sürecinde maddi olarak desteklemesi gerekiyor. Yalnız kalmak işçilerin direnişini etkileyen bir sorun. Bu dayanışma fonları, grev fonları önemli ama sosyal güvenliğin yerine de bunların getirilmemesi gerekiyor.

KADRİYE BAKIRCI

Bilindiği gibi bizim personel sistemimizde üç türlü çalışma biçimi var. Memurlar, işçiler ve sözleşmeli personel. Bunlar bağlı olduğu yasalarda birbirlerinden farklı. Dolayısıyla bunların sendika kanunları da birbirinden farklı, örgütlenme biçimleri vesaire de birbirinden farklı. Kadınların kamu kesiminde sayısının çok fazla olduğunu biliyoruz. Kadınların bunu tercih etmesinin nedeni bir iş güvencesi olması. Kadınların işe geç

gitmesi, erken çıkması arada çocuğuna zaman ayırması veya alışveriş için dışarı çıkması çok fazla problem olmuyor kamuda. Ama özel sektörde bunlar problem. Kadınlar iş güvenceleri yüksek olduğu için kamuda sendikalaşma oranı yüksek. Kadın biliyor ki eğer sendikal nedenlerle işyerinden çıkıp giderse çok da fazla bir şey sorun çıkmayacak. Dolayısıyla bu iki şeyi işçilerin problemleri ile kamuyu ayırmak şart. Kamudaki sendikalardaki kadınların oranının yüksek olmasının en önemli nedenlerinden biri iş güvencesi. Sayınlarının giderek azalmasının nedeni taşeronlaşma ile beraber güvence azaldıkça kadınlar kamudan kaçmaya başladılar.

Esnek çalışma modeli. Bakın KESK o kanuna da sahip çıkmadı. Ben bizzat gidip Sevgi Hanım hatırlayacaktır, size muhalif bir metin hazırlamaya hazırım dedim. KESK sahip çıkmadı. Sadece bir protesto ile olmuyor, alternatif metni yaratacaksınız. Tamamen güvencesiz bir sistem geliyor yakında.

FUAT ERCAN

Örgütlenmenin sadece geleceğe ilişkin iki değişkenini dile getirmek istiyorum. Son zamanlarda bir Norveç yöntemi var. Bu Norveç yöntemi ...çok önemli, işte kalma süreci acaba ne olacak. Bu uluslararası düzeyde ülkelerin rekabetçi konumunu belirlemek için yeni bir endeks yayınlanıyor. O da işten çıkarma zorluğu endeksi. Türkiye'nin gündemindeki en önemli problem bu endeksi nasıl değiştirebiliriz. İşten çıkarma zorluğu endeksindeki yol almada, ilk etapta çalışan kadınlar ve kamudaki yapıdaki emeğin dönüşümü... mekanik dayanışmaya dayalı sendikalar ve organik dayanışmaya dayalı sendikalardan bahsettik. Referansı korumadan yol alamayacak. Yaşam alanlarının tümünü birden gözeten bir sendika, oralarda örgütlenmeden bir güç olmayan sendika. Güç problemli. Bunu ilk defa gündeme getiren Filipinler'de oluyor. 10'larca 100'lerce sendikacı öldürülüyor. Bu iş politik bir iş. İnsanların canını yakan bir süre. Latin Amerika'daki deneyimler veya Afrika'da KOSATU deneyimi. Önümüzdeki dönem ne kadar kötü, ama şeye baktığımızda bu konuda en önemli belge (Yoakin belgesi) uluslararası şirketlerle ilgili. Uluslararası şirketlerin ve yerel şirketlerin ve bakanlıkların temsilcilerinin beraber oluşturduğu bir yapı. Oraya baktığımızda önümüzdeki dönem bu olay çok daha şey olacak. Sendikaların tabanı çok daha ayağının altından

kayacak, ancak orada olsa olsa daha mücadeleci bir varoluşu sürdüren sendikalar ayakta kalacak. Mesela Halkevleri'nin bir İşçi Postası diye bir yer açtılar. Avukatlar falan destek verdiler. Mektuplar, başvurular geldi. Oradaki en önemli şey sürekli işten çıkartıp işe geri alma yönünde bir strateji çok belirleyici olmaya başlıyor. Fransa'da da aynı şey oldu. İlk işe alma yasasının Türkiye yorumunu düşündüğümüzde işte. Bunun bir benzerini TMMOB hazırladı. Yetkin mühendislik kavramlaşması. İşin kendisi çok hızlı değişiyor. Ona bağlı olarak bir sendikal yapı dili kurulması gerekiyor. O arada da ısrarla bu organik dayanışmaya dayalı, yani yaşamın her alanında örgütlenen, o alanlara ses verebilen bir yapı olmalı. Ama burada bir tehlike var, kesinlikle katılıyorum. Mesela Latin Amerika'da kriz döneminde muazzam örgütsel deneyimler yaşandı. Okuma yazma kursları, aş evleri, hatta para kaldırılıyor. Yerine kağıt banknotlar çıkıyor. Fakat çok ilginçtir. Venezüella'da da böyle Arjantin'de de. Fakat iki şey gündeme getiriyor, burada sermaye zaten bu alanları maliyetli gördüğü için kendi içinden dışlarken siz onu da yükleniyorsunuz. İkinci tehlike çok daha önemli. Aynı sizin dediğiniz gibi. Diyorlar ki bizim bu kadar aidatımız var ne yapalım. Bankalara veriyoruz. Bizi sömürüyorlar. Banka kuruyorlar. Ve yavaş yavaş Venezüella'daki en büyük sendika Chavez'e karşı darbeyi destekleyen ve iş bırakan bir sendika oluyor. Yani ilk defa sendika, işveren ile birlikte iş bırakan bir sendikaya dönüşüyor. Türkiye'de de bunun şeyleri var, Hak-İş'in kredi kartı dağıtması. Sendikalar yapıların, belki de feminist hareketlerde de 3. cenerasyon denen, bir dil kayması var gibi geliyor. Çok tepkisel bir şey olacak ama. O da şu: Daha önce feminist hareketin bütün vurguları sisteme karşı öyle bir dil geliştirmişti ki; hem erkek egemen Marksist terminolojiyi karşısına alıyordu hem de sistemi. Şimdi birden şeye savruldu. Acaba kaç üye olabilir. Orada kreş açılabilir mi? Bunlar çok önemli; önemsiz değil. Ama örgütlenme adına sistem karşıtı bir dil oluşturabilirse önem kazanır. Tam o anlamda feminist politikanın radikal hatta Marksist terminolojiyi de, işbölümü, ücretli emek, ücretsiz emek, üretim/yeniden üretim kavramlarını o kadar sağlıklı bir yerden tartışmak gerekiyor... Perry Anderson'ın çok güzel bir lafı vardır. Marksist terminolojiyi tek yenileyen, kendi içinde farklılaştıran argümanlar feminist politikadan geliyor. Şimdi bakıyoruz. Feminist hareket biraz geri çekildi. Sistemin kendi içinde küçük kazanımlar elde etmeye çalışıyor. Önemsiz demiyorum kreş ifadesi veya işsiz kalma sürecindeki aktarma ifadesi, eğer bir

politik mücadelenin bir parçasıysa sendika çok önemsizleşti. Mesela Eğitim-Sen'de şeyi düşündüğümüzde, insan acı çekiyor. Aidatı devlet bizim yerimize veriyor. Muazzam bir şey burada sendikadan bahsedilebilir mi? Eğitim-Sen için çok açıkça söyleyebilirim. Eğitim-Sen sivil toplum kuruluşu olma şeyini bile gösteremiyor bence. 180 bin üyeden 110 bine üyeye inip, bütün diğer yapılardan çok daha patriyarkal ilişkiler içinde, başkan başkan deyip etrafında 15 tane hocamızın dolaştığı bir yapı bu. Biz çok rahatsız olduk EBİSAP kurumundan çekildik. Çünkü sen yasayı iki günde getir. Milli Eğitim Bakanı bile bunu söylemiyor. Üç ay vermişti bize. Aynen bana şunu söylüyor. Sen iki günde yaz getir. Öyle şey olur mu dedim. Bu iki tane vurguyu üst üste getirmek lazım. Türkiye'de sendikaların gelişimi kendi elde edemediği hakları içselleştirerek değil, hakların mücadelesini vererek gelişir. Kadın mücadelesinde bence erkekler açısından da sendikaların patriyarkal yapısı iktidar ilişkileri böyle devam ettiği sürece. Sayın Rıdvan Budak girdiğinde oraya 226 oydan 222 oyu alıyorsa ve hiçbir özeleştiri de olmuyorsa burada bir sorun var. Bundan sonra biz kurum kurduk, o yapı değişmedikçe o iktidar ilişkileri değişmedikçe hiçbirşey olabileceğini zannetmiyorum. Bu şu anlama gelmiyor. O yüzden Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu'nun yaptığı çok önemli. Sendikalara sahip çıkmak gerekiyor. Sendikaların dönüşmesi gerekiyor. Bence bu dönüşümü ve organik sendikal mücadeleyi kuracak olan da kadın hareketi olacak. Çünkü üretim ile yaşam alanını eş zamanlı örgütleyen yer orası. O anlamda birden şey kaydı ama. Şu iki kavram önümüzdeki dönem örgütlenmede çok önemli olacak; işten çıkarma güçlüğü endeksi bir de, "turn time job" nasıl denir işçi devri şeyi önümüzdeki dönem örgütlenmenin önündeki en önemli iki şey olacak. Sendikalar bu iki kavramı... nasıl kendisini yeniden örgütlemeyi yapacak çok önemli. Fabrikada her gün bittiğinde başka işçi ile karşılaşma olduğunda oradaki yapı dönüşümünü yeniden nasıl örgütlenme içine alacak.

KUVVET LORDOĞLU

Sabah Gülay'ın bahsettiği şeyler çerçevesinde kadınların Türkiye'de işgücüne katılımı azalma eğilimi gösteriyor dendi. Bu tabii sendikal hareket açısından da önemli bir sorun. Yalnız biraz daha detaya baktığımız zaman özellikle yüksek eğitim görmüş kadınların işgücüne katılımı artıyor, erkeklere göre. Eğitim ile işgücüne katılım arasında, özellikle kentli kadınlar, baktığımız

zaman yüksek eğitim görmüş kadınlar işgücüne daha fazla katılıyor. Çözüm açısından neler yapılabilir diye baktığımız zaman. Demek ki sendikaların yüksek eğitimli işgücü arttığına göre hizmetler alanında örgütlenmelerini hızlandırmak mümkün olabilir.

İkinci nokta, eğitilmiş kadın istihdamı bir açıdan... Nurcan, Şemsa hepiniz bilirsiniz feminist bir teoriye göre, kadınların çalıştığı iş alanlarında ücretler düşüyor. Ücretlerin feminizasyonu olarak ifade ediliyor. Şimdi bunu biraz sizi tebessüm ettirmek için söylüyorum. Sendikalar için daha çok erkek egemen bir yapıyı söylüyoruz. Bu yapı içinde sendikaların içinde çalışanların erkeklerin kadınları almamaları herhalde normal, çünkü yöneticilerin ücretleri düşecek. Geçen gün bir arkadaşımız söyledi ben inanamadım. Bir sendika başkanının 54 milyar aylık ücretinin olduğunu. 54 milyar aylık maaşı olan bir sendika başkanı görevi neden bir kadına devretsin, ücretler düşer orada. Bunları dikkate aldığınız zaman, kadınlar çaba sarf ediyor falan ama ne kadar çaba sarf etseler de buralara girmeleri mümkün değil gibi görünüyor.

Üçüncüsünden de Songül arkadaşımız bahsetti. Çalışma saatlerinin düşürülmesi ile ilgili olarak söyledi. Aklıma bir örnek getirdi. Fransa'da 2002'den itibaren çalışma saatleri düştü 35 saat iş haftaları var. Daha sonra başka şeyler oldu neyse. Genel olarak 35 saatlik iş haftaları devam ediyor. Bundan en çok şikayet edenler kadınlar oldu. Çünkü evdeki çalışma saatleri arttı.

ŞEMSA ÖZAR

Ben önce biraz farklı bir konuya gireceğim ama sonra döneceğim demin tartıştığımız konuya. Bir şeye dikkat çekmek istiyorum. Son bir yıldır belki bir çoğumuz farkında, bir çoğumuz zaten katılıyor toplantılara. Büyük işveren kuruluşları kadın istihdamı üzerine toplantılar yapıyor. Biz bir çoğuna davet edilmediğimiz halde kendimizi zorla davet ettirdik. Hatta sonunda çıkan basın bildirilerine karşı basın bildirileri yayınladık. TİSK, TÜSİAD, TÜRKKONFED, üçü de son bir yılda kadın istihdamı üzerine toplantı yaptı ve raporlar yayınladı. Kendi içimizden arkadaşlar da bu kuruluşların raporlarını hazırlayanlar arasında. TÜRKKONFED 1 Ekim'de toplantı yapacak; üçüncü toplantı

olacak kadın istihdamı üzerine. Benim komplo teorim şu; işveren örgütleri bizden çok daha hızlı hareket ediyor. Bütün o dönüşümü çok daha bilerek bilmeyerek hissiyatı kabul, neyse, önceden reaksiyon gösteriyorlar. TÜRKKONFED karar veriyor bu yıl benim kadın emeği yılım diye. Bu karar veriş sadece AB'ye göre Türkiye'nin kadın istihdamının düşük olması nedeniyle değil. Başka bir şey olması lazım. Tabii burada biraz eksik var, burada bunu sendikalar için de söyleyebilirim. Kendi kurumsal cinsiyet eşitsizliğini hiç dile getirmeden. Hep kendi dışındaki eşitsizliklere işaret ediyorlar. Ama bu bile bir şey gösteriyor. Kadın istihdamı üstüne bu kadar vurgu yapmaları.

İki, hükümet programını açıkladıktan sonra bu benim kafamda ampuller yakmaya başladı. Yine komplo teorisi, programa baktığınızda esnekleşme bir kalem. Güvenceli esnekleşme ama. Çalışma hayatı ile ilgili söylediği iki laftan biri esnekleşme. Sanki başka şey yok. Bunu çok ciddiye alıyorlar. Zaten çok uzun zamandır işveren üzerindeki vergi yükünün düşürülmesi çok uzun zamandır tartışıyorlar. Onu düşürecekler ama artı esnekleşme çok önemli. Yabancı sermayenin girişi artıyor. Yabancı sermayenin girişi artıyor Türkiye'ye. Hepsini topladığımızda önümüzdeki dönem kadın istihdamının artacağını düşünüyorum. Ama kötü koşullarda, ama Fuat'ın söylediği gibi, gir çık, 5'te gel 6'da git. Ama bunu bir kaynak olarak görüyorlar. Bunu yabancı sermayeyi buraya çekme yolu olarak görüyorlar, düşünüyorlar. İşveren kuruluşları... mesela işveren kuruluşlarının bildirilerini okursanız şunu görürsünüz, kreş eğitim ve çocuk bakım hizmetleri üzerinde çok duruluyor. Çünkü ikisi de kadın istihdamını arttırıyor. Daha eğitimli kadın istiyorlar. Onun için devlete diyorlar ki eğit kadınları. Bakım hizmetlerinin kendi üzerlerine kalma ihtimali var o yüzden bir an önce bunu belediye mi yapsın işveren mi yapsın devlet mi yapsın... sendikalardan çok onlar sosyal devlet. İşveren aslında kendi işine gelince gayet liberal ama bu tür maliyet kalemleri gelince devlete dönüyor, sen yap diye. Ve bizim o toplantılarda hep söylediğimiz bir şey var. Bunun hep bir maliyeti var. Bu maliyetin bir şekilde bölüşülmesi lazım. O zaman taraflar oturacak nasıl bölüşüleceğini tartışacaklar. Hepsini devlet verecek diye bir şey yok, hepsini işveren verecek diye bir şey yok. Bir şekilde bölüşecekler. TURKKONFED'deki toplantıda aslında çok komik bir şey oldu. TURKKONFED'in başkanı önerdi bunu. Dedi ki "organize sanayi bölgelerinde çok fazla para var. Biz dedi

yönetmeliğe öyle bir şey koydurtalım ki, her bölge kreş, yuva açsın kadın çalışmasa da orada". Sonradan gelen raporlarda o biraz sona kaymış ama var yine de. TURKKONFED, SİYAD, GÜSİAD gibi örgütlerin şemsiye örgütü. Benim buradan bağlamak istediğim şey şu. Bizim genel olarak hem sendikalar hem de istihdamın arttırılması için şöyle bir sorunumuz var diye düşünüyoruz. Biz yapılması gerekenleri biliyoruz. Bakım hizmetlerinin bir şekilde çözülmesi lazım, güvencenin bir şekilde halledilmesi lazım. Doğum izni vs. Bunları biliyoruz ama bazı ayrıntıları tartışmadık. Ya da bazı oluşumlar tek bir model olamayabilir. Kreşleri bazı yerlerde belediye açabilir, bazı yerlerde organize sanayi açabilir. Ama hepsinde hak üretme açısından bir mücadele verilmesi gerekiyor. Burada bence çok eksik kalıyoruz. Yani şey de çok önemli demin sizin söylediğiniz noktada. Ben tam olarak esnekleşmeye karşı mıyım bilmiyorum, yüksek sesle söyleyemiyorum. Çünkü esnekleşme aldı gidiyor. Tamam benim ona karşı bir söylem uydurmam lazım, ama bu arada esnekleşme temelinde çalışan insanlar var, onların da haklarını savunan mekanizmalar bulmam lazım. Şimdi ben o mekanizmaları kurarsam esnekleşme tuzağına düşerim diye esnekleşme içinde çalışan insanların haklarını savunmazsam o insanlar ne olacak. Bir şekilde öyle bir politika üretmemiz gerekiyor ki, esnekleşme yanlış, ama esnekleşmede çalışan insanların da hakları var diyebilelim.

YILDIZ ECEVİT

Evde çalışma yanlış diyorsun ama evde çalışan kadınları koruyucu düzenlemeleri teşvik ettiğinde bu sefer evde çalışanların sayısı artar. Aynı şey esnekleşmede de öyle...

SEVGİ GÖYÇE

Mesele şuydu: Eğitim-Sen sözleşmeli çalışma başladığında sözleşmeli çalışanlara mesafeli durdu. Bunun temel gerekçelerinden biri kamudaki sözleşmeliliği tanımış kabul etmiş olurum. Onun dışında tam istihdamı, kadrolu istihdamı esas alan bir mücadeleyi örmeliyim diye mesafeli durdu. Ama süreç içinde, iki yılda 30 bin kişiye çıktı sözleşmeli personel uygulaması. Kamu reformu ile bu sayı daha da artacaktır. Hocamızın söylemek istediği zannediyorum şu: mesafeli durduğun zaman sonucu değiştiremiyorsun. Tam tersine hak mücadelesini

mutlaka sürdürmek gerekiyor. Hak mücadelesini bir tarafa koyuyorum. Devletin görevini sendikalar üstlensin gibi algılandı, kesinlikle öyle değil. Hak mücadelesi esastır. Bu nedir? Güvenceli istihdamdır. Esas olarak bu mücadeleyi verecek esas özneler kimlerdir? Sözleşmelilerdir. Onları örgütlenmeyi kapatırsan gözünü hak mücadelesini zaten güvenceli olanlar vermeye başlar. Onların taleplerini göreceksiniz ki, örgütleyeceksiniz ki, bu hak mücadelesini verecek olanlar canı yananlardır.

ŞEMSA ÖZAR

Bir de şöyle bir şey yapıyoruz diye düşünüyorum. Bunlar biraz ayrıntı ama hep toplantıların sonuna kaldığı için bir türlü konuşamadığımız konulardır. Esnekleşme diye bir konu buluyoruz ve her şeyi onun içine atıyoruz. Ama bazı insanlar günde 3 saat çalışmak isteyebilir, bunun da bir güvencesi olabilir, bunun da bir emekliliği olabilir. Bunlar hiç yokmuş gibi kabul edip bütün kısa süre çalışmalara "hayır" çünkü bu güvenceyi engelliyor, diye başladığımız zaman kaybetmiş oluyoruz.

AHMET SELAMOĞLU

Biraz kadın meselesini daha genel sendikal bir çerçeveden bakarak daha genele getirdiniz. Ama çok önemli bir nokta. Bir iki şey vardı. O TURKKONFED ile başlayan mesele, sermayenin daha önce olduğu falan. TISK'in devam eden bir toplantısı var. Adı sosyal politika tartışmaları, ama üçüncüsünün adı özel istihdam büroları. Yani sosyal politika başlığı adı altında özel istihdam büroları tartışılıyor. Orada ilk başta işverenleri sermayeyi rahat ettiren yeni iş yasası şimdi kesmiyor. Çünkü oradaki geçici çalışma meselesinin daha etkin olması, Fuat Ercan'ın söylediği işte kalma süresinin kısalması, işin kalitesindeki düşüklüğü de beraberinde getirecek bir şey. İstihdam güvencesizliğini arttıracak bir şey. Geçici çalışma da özel istihdam büroları ile gerçekleştirilebilir. Bunun alt yapısını da Türkiye'den hiçbir uzmanın yer almadığı AB düzeyinde uzmanlarla Türkiye'de özel istihdam bürolarının önemi anlatılıyor. Yeni yasal düzene yönelik durumu pekiştirmek açısından bu çalışmanın yapılması gerekiyor. Gayet bilinçli biçimde konu tercihleriyle bu yapılıyor. Asistanlık dönemimden beri sürekli söylüyorum. Ben esnekliği MESS'in yayınlarından öğrendim. Yani uluslararası literatüre bakmaya niyetiniz yoksa

ya da dil probleminiz varsa MESS'e bakarsınız yeter. Aynı mantık devam ediyor. Dolayısıyla burada da iki önemli nokta var birbiriyle bağlantılı. Sendikalar aynı kadın meselesinde olduğu gibi tabiri caizse kendisini zorlayabileceği ya da yabancı olduğu meselelere uzak duruyor. Çünkü sıkıntıya sokuyor bu tartışmalar, onu yani esneklikte de böyle. Bu konuyu tartışmak yerine uzak kalmak daha iyi. Ama bu anlamda büyük bir zemin kayması yaşanıyor. Çalışma yaşamı bunları tartışmadığı zaman yaşamadan geçmiyor. Bu çok önemli mesele. Kurumsal zayıflık da söz konusu. Dışarıdayken sendikalardaki bu kurumsal zayıflığı fark etmiyoruz. DİSK'e de gidip gelirken ciddi bir kurumsal sıkıntı var. Bu belki Türkiye'nin her tarafındaki kurumsal sıkıntı ama sendikalarda bunu çok daha ciddi şekilde görüyoruz. Dolayısıyla bu kurumsal zayıflık belki uzak kalmaya sebep oluyor. Bir ilave nokta; bütün bu döndü dolaştı sendikalar ciddi bir sorun alanı, kendisini yeniden yapılandırmalı. Sendikaların kadın meselesini yeniden kendi içerisinde düşünmeye başlaması bu tabi zor bir şey. Sendikal yeniden yapılanmadaki birçok açmaz noktayı kadın olgusu çok daha geniş bir alanda kavrayabilecek bir mesele. Belki kadın üzerine daha fazla kafa yorabilecek bir örgüt başka açmazlarını aşmak konusunda çok daha büyük kolaylıklar yaşayabilir. Sabahtan beri dinlediğim tartışmalarda bunu yakaladığımı düşünüyorum.

ŞEMSA ÖZAR

Daha açık söylemek istediğim şey şuydu. Programda şöyle bir cümle var. Esnek istihdam biçimleri arttırılacak, esneklik/güvence ilişkisi kurulacaktır. Bu güzel, demek ki Türkiye'deki sendikal çalışmalar, STK'lar bu adama bunu söylettirmiş. Ama biz... burada politika sadece esnekliğe hayır olursa, buradaki esneklik-güvenlik ilişkisine ilişkin hiçbir şey söyleyemezsin. Halbuki biz, bu esneklik-güvence ilişkisini kurması gerektiğini de ona her esnekliği açtığında burada güvence şöyle olacak diye söyleyemezsek, o söz verdiği esnekliği yapacak güvenceyi ona kimse hatırlatmadığı için o esnekliği güvencesiz yapacak. Benim korkum bu. Yanlış düşünüyor olabilirim. Onun nasıl tanımladığı beni ilgilendirmiyor. Oraya bir kelime koymuş, "güvence", ben eğer içini doldurmazsam o hiçbir zaman içini doldurmayacak.

TÜRKEL MİNİBAŞ

Biraz geriye götürmek istiyorum. Bu salonda bulunanlar o araştırmaları yaptılar 90'lı yılların başında hatırlarsınız. Dünya Bankası 1994-2000 arasında bir sürü kadın projesi yaptı. Niye yaptırdı? Yıl da ilginçti. 94 öyle sıradan bir yıl değildi. Tam Uruguay Turu'nun bittiği tarım tekstil anlaşmalarının GATT'ta yapıldığı. Ama Türkiye'de herkese çok şaşırtıcı geldi. Kimse de merak etmedi biz niye kentsel kadın işsizliğini araştırıyoruz. Bunu hatırladığımız zaman bugün niye bunları tartışıyoruz? Bugün de çünkü ilginç bir tarih: 2007-2008'de bütün o günlerin meyveleri toplanıyor hatta reçelleri yapılıyor. Şimdi böyle baktığımız zaman zaten esnekliğin şaşırtıcı bir yanı yok. Bunun içinde esnekliğin yeri var. Esnekliğin olmadığı bir üretimi savunmaları mümkün müydü? Aksini beklemek mümkün müydü? Tabii hayır demeyecekler. Esneklik ve iş güvencesi ilişkisini doğru tanımlamak zorundayız. Bunu tanımlarken de insanların işinin, iş tanımını bu sürece göre yapmamız gerekiyor tabii. 3 saat çalışmak isteyeni de korumamız lazım diye düşündüğünüz zaman bir başka tartışmayı başlatıyoruz. Demokratik olarak çok doğru, onu da korumak lazım. 3 saat çalışmak istemek ile 7-8 saat zorunlu iş saatlerini doldurmak farklı şeyler. Sizin orada olmanız ve bunun karşılığında 3 saat gönüllü çalışırım gerisini istediğim gibi kullanırım demek ile bunun için çalışırken siz 8 saatlik mesainizin içinde örgütlü olup olmayacağınızın kavgasını vermek de ayrı bir şey. Öbüründe önünüze şöyle çıkıyor: 3 saati siz istiyorsunuz. Sistem size dayatmıyor. Ama sistem size şöyle dayatıyorsa; o işler 3 saatlik olduğu için 3 saat çalışıyorsak o başka bir şey. Tabii ki o zaman onun güvencesi beraberinde gelecek. Ama bugünkü sorunumuz biz bu kadınları nasıl sendikalı yapmalıyız? Yapacağızın ötesinde sendikalı olma ihtiyacımız var mı, yok mu? Ya da bu ihtiyacı ne yapacağız? Bunu doğururken de karar alma mekanizmalarında yer almak istemeleri. Kadınlar istiyorlar kadınların kendilerine güvenmediğine, ürktüğüne falan inananlardan değilim. Sabahtan beri dinlediğimiz sendikacı kadınların hepsi maşallah tebliğ yani. Oturup bunları yazdıkları zaman da bilimsel tebliği olur. Bu kadar iyi konuşuyorlarsa, oturup bu adamlarla bunun kavgasını da çat çat verirler. Sistem onları istemiyor. Zaten istemediği için, sadece kadın oldukları için değil, politik olarak da istemediği için önce kadınla zaten erkeği de otomatikman kayıtdışına veya esnek üretime razı hale getirebiliyorsunuz. Bu süreç içerisinde bizim

yüz yüze geleceğimiz temel bir sorun var. Esneklik içinde Fuat'ın söylediklerini düşünüyorum. İşten çıkarma, turn over-işgücü devri- falan. Geçirilen bu yapısal değişim sadece Türkiye'ye has değil. Sistem yani yeni bir dünya düzeni böyle oluşur. Devlet diyor ki ben yokum. Özel sektör devlete diyor sen yoksun. Ben oynamam diyor. İster kreş olarak alın isterseniz emeklilik hakkı olarak. Şimdi top bir üçüncüye atıldı. İşte sakatlık burada, sendikalar da bu topu çok güzel beğenerek aldılar. Devletin üstünden attığını ve özel sektörün de bir maliyet olduğu için üstüne almayacağı bir şeyi sendikalar, işsizliklerinden olmadığından eminim ama STK olmak gibi bir şey istediler. İşte yanlış da buradaydı. DİSK ve TURK-İŞ gibi büyük sendikaların kendisini STK gibi saymasıydı. Eğer ekonomik olarak bir kavga grubunun... TÜSİAD da bir STK olamaz. Siz bir ekonomik grubun, çıkar grubunun sözcülüğünü yaparken, kalkıp da kendinizi STK gibi bir uydurukluğun içine sokamazsınız. Sokuyorsanız baştan kendinizi sınırlandırmışsınız demektir. Hacer haklı evet 80'den 70'ten söz ediyoruz. Ama bugün başka bir noktadan konuşuyoruz. Hepimiz bu sendikalarda konuştuk öyle 8 Mart, 35 Kasım ötesinde de konuştuk. Hepimiz omuz omuza gittik. Ama anlatamadık bu derdi onlara. Bu dertle onlar farklı dönüşümler yaşayarak yüzleşecekler. Bir tanesi ciddi sağlaşma yaşayacaklar. Muhafazakarlık da değil ciddi bir sağlaşma. Bu sağlaşma içinde kreşi attı, STK'lara, yuvaları attı. Bir tanesinin içinde olan benim. Çok kolay vergiden düşeceği payı size atıyor. Böylece hem vicdanen rahatlıyor, hem de sizi de STK olarak mekanizmanın içine sokuyor, bir göbek bağı oluşturuyor. Bu da sendikanın öncelikle bence bugünkü toplantının sonuçları arasında olmasını istediğim şeylerden bir tanesi sendikaların bu STK olma özleminden vazgeçmeleri ve bununla yüzleşmeleri. Bunun içinde kendi çalışanlarının, kadın ya da erkek, bunun bir hak arama mücadelesi yeri olduğu... ve politikalarını bunun üzerine oluşturmaları lazım. Nasıl feminizm kendisini politika yapmaktan çektiği için, zaten sendikalar kendini çoktan çektiği için, zaten sendikalar içerisindeki kadın mücadelesini verirken bu kadar aksaklık ve sıkıntı çıkıyor . Yoksa sendika içerisinde Ahmet Mehmet olmasından öte bir sorun yaşıyoruz. Gözlemlerin sonucunda ortaya çıkardığım.

NEVRA AKDEMİR

Sendikalarda yapılan sınıf mücadelesi de belli bir noktada odaklaşmak zorunda. Bir şu talebi çok açık şekilde dile getirmeliyiz. Özelleştirmeler yapıldı ve özelleştirmelerin sonucunda gelinen nokta belli. Bunun karşısında kamulaştırmayı savunmak zorundayız. İkinci olarak da bütün sendikal örgütlerden birbirlerine dair ve alternatif örgütlerle kurdukları o gergin ilişki yerine birlikte bir emek örgütlenmesine artık gitmelerini beklemek zorundayız.

TÜRKEL MİNİBAŞ

Çünkü kadınları Kimyada kullandığınız sürece, erkekten daha risklidir. Kadın evlenirken ayrılabilir. Dolayısıyla onun sağlığını bozacak her şeyden işveren olarak kurtulursunuz. Artı doğururken ayrılır, o sırada zaten alacağını almıştır. Hastalanırsa kanser dahil, hiçbir şey ödemek zorunda değilsiniz. Bu yüzden de hep yenisini ve yenisini alırsınız. Bütün bunlara ek, şimdi makine sanayinde kadınları çokça göreceğiz. Mesela son süreçte, Mercedes firması Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'ne makine alanında eğitim görecek kız çocuklarına verilmek üzere burs verdi. Bu çok çarpıcı, kızlarımız makine, motor eğitimi görüyorlar, bu çok heyecan veriyor arkadaşlarıma. Ama bunun olmasının çok temel nedenleri var, bunu onlar hiç hissikablelvukuyla yakalamıyorlar, çünkü ne kadar maliyeti düşürürse, kadın emeği o kadar değerli, yakında madenlerde de herhalde kadınları çalışırken göreceğiz.

NECLA AKGÖKÇE

Ben önce iki örnek vereceğim. Birinci örnek şu: ünlü ilaç fabrikası Novartis'i bilirsiniz, o bu yakadaydı, daha sonra Kurtköy'e taşındı. Bu yakadayken, bu yakada çalışan kadınların sayısı hayli fazlaymış, Kurtköy'e taşındıktan sonra üretimde bulunan bir kadın arkadaşımla konuştum, "kadınların sayısı çok azaldı" dedi. Emekliliği gelenler evleri burada olduğu için, emekliye ayrılmışlar. Bazıları da oraya kadar gidemeyiz diye işten ayrılmışlar. Ve başka bir şeyden bahsetti "paketleme servisi"..."eskiden paketlemede kadınlar çalışırdı şimdi çalışmıyor, oraya çağrıya bağlı olarak bir grup Kürt, son derece yoksul, göçmen kadın işçi geliyor ve iki günde bütün paketlemeleri yapıyorlar ve gidiyorlar" dedi. Yani şimdi hani bir

taraftan baktığımızda bu esnek çalışma biçimleri devreye girince bir grup kadın da düzenli işinden oluyor. Bir taraftan da o iki günlük çalışan kadınların örgütlenme meselesi ortaya çıkıyor. Sendikalar bunlara hiçbir şey yapma niyetinde falan değiller. Bir başka örnek daha vermek istiyorum bizim yine işkolunda, özelleştirmelerin çok yoğun olduğu bir işkolu olduğu için, şöyle şeyler ortaya çıkıyor; yemek hizmetlerini taşerona veriyor, vs. derken özelleştiriliyor yer. Bir de yeni yeni, biz de hep konuşuyoruz, yeni sendikalcılık anlayışı diye, sağda solda konuşuyoruz yeni örgütlenme biçimleri, işgücünün değişen yapısına göre yeni örgütlenme biçimleri konuşuluyor, tartışılıyor sendikada. Bir de mesela güvenlik elemanları var taşerona bağlı çalışan. Tüpraş'a gitmiştim, özelleştirilmeden önce, güvenlik elemanları üye kaydedilmeye başlanmış, bu çok iyi bir şey, çünkü güvenlik elemanları taşerona bağlı çalışan kişiler. Fakat temizlik işlerini yapan birçok kadın var, temizlik taşeronu da genel olarak kadınları çalıştırıyor ve mesela temizlik çalışanlarını örgütlemeye yönelik herhangi bir şey duymadım ben. Bunu şundan söylüyorum, kadın örgütlenmesi açısından mevcut sendikal yapılarda sorun var. Ama ben şuna da çok inanmıyorum, yaşam alanlarını örgütlemeye kalktığınızda yani mevcut biçimler dışında, yeni sendikal formlar arayışına gittiğinizde ve genel bir örgütlenme yapmaya çalıştığınızda, orada da kadın işgücünün yeteri kadar dikkate alınabileceğini düşünmüyorum. Orada da ihmal edilecek işgücü olduğuna inanıyorum. İdeal yapılar ne, bizim sendikalar içinde de tartışılıyor, yeni örgütlenme modelleri falan ama varolan yapılar içinde ne yapılabilir konusunda bir şeyler söylemek istiyorum. Az önce dediğim gibi sendikaların içinde kadınların grup örgütlenmesi olmalıdır, çünkü ben bunu Türk-İş'te işleri bir parça bildiğim için tek tek sekreteryalar falan var ama onun dışında hiçbir şey yok. Ama sendikalar içerisinde kadın örgütlenmeleri oluştuğunda kadın politikası o yapılar içerisinde ayrıntılandırılacak. Bir de direnç oluşturacak, tek başına kadınlar herhangi bir şey yapamıyorlar, bir iki tane metne giriyor ve bu metin de sendikal politikalara yansımıyor, yalnızca yıllıklarda aylıklarda kadın meselesi üzerine şunları düşünüyoruz olarak kalıyor. O yüzden sendikal yapılar için grup örgütlenmesi diğer taraftan bunların yapması gereken şey, örgütlenme, toplu sözleşme, dış ilişkiler vs. alanlarda, kadın grubu dediğim grup tüm bu alanlara fikir verecek. Mesela bir sendika bir yere örgütlenmeye gittiğinde bu kadın grubu orada kadın meselesinin ne durumda olduğunu, kaç tane kadın çalıştığını, sorunlarının ne

olduğunu, o sorunlar üzerinden bir politika oluşturulacağını falan çalışmalı. Toplu sözleşme gündeme geldiğinde, toplu sözleşmeler 25-30 yıldır aynı biçimsel özellikleri gösteriyor ve bir lokma yeni bir şey yok. Yeni şeyleri yansıtabilecek, mesela kadın grubu örgütlenmesi içerisinde bir grup toplu sözleşmeler üzerine şey yapacak. Gidecek orada, komisyonda iki tane kadın olsun diyecek. Buradaki toplu sözleşmelerde kadınların mesela kimyasal maddeler kullanılıyor ve çocuk açısından bir sorun teşkil ediyor vs... bizim işkolunda bu tip şeyler çok var. Atıyorum kreş meselesini yansıtacak. Bu sendikanın mevcut yapıları için, tüm birimleri içine yedirilebilir. Bir de Fatih'in söylediği yaşam alanlarına yönelik şeyin, şunu içerdiğini ben biraz düşünüyorum. STK'laştırmanın başka bir yönü olabileceği bir şekilde benim kaygılarım var, çünkü sendikaların mevcut yapıları iyi değil, reforma ve reformun dışında da hatta bir şeylere ihtiyaç var. Ama sendikalar ve emek örgütleri STK'laştırılmamalı bir biçimde.

SONGÜL BEYDİLLİ

Birincisi esneklik kavramının içini iyi tartışmamız gerektiğini düşünüyorum... Esneklik sonuçta kuralsız çalışma ve kuralları dolayısıyla, işverenin belirlediği bir çalışma biçimi, yani çalışanın kuralını belirlediği bir çalışma biçimi olmadığı için. İdeolojik bir kafa karışıklığı hep yaratılıyor, "esneklik" güzel bir laf, istediğin gibi çalışma saatini ayarlayabilirsin gibi algılanırsa, bunun üzerinden tartışılırsa asıl arkasındaki sorunu bulanıklaştırır. Şimdi ben önümüzdeki süreçte, imalat sanayinin fazlaca gelişmediği yerler, bağımlı ülkeler açısından baktığımızda, hizmet kolunda gelişmenin daha çok olacağını düşünüyorum. Bu anlamda da son dönemlerde, sağlık hizmetlerinde de mesela sağlık turizmi gibi girişimler söz konusu, yine kadınların ağırlıklı çalışacağı alanlar olacak. Yani hizmet kolundaki çalışan sayısının artmasını, kadınların daha çok çalışmasını ama esnek çalışmasını getirecek, buna ilişkin politikaları baştan beri ifade ettiğimiz gibi öne çıkarmak gerektiğini düşünüyorum.

PERİHAN SARI

İşverenlerin kadın istihdamı konusuna yaklaşımından ve işverenlerin bir öngörüye dayalı olarak bunu düzenledikleri vurgusu yapıldı. Acaba gerçekten öyle mi? Bir öngörüye dayalı olarak, kadın istihdamının artması gerektiğine ilişkin bir olumlu

düşünceden yola çıkarak mı böyle davranıyorlar, yoksa ülkeyi ucuz emek pazarına dönüştürmenin koşullarını mı yaratıyorlar? Tamam teşekkür ederim, ben kendi kendimi ajite ederek dinledim anlaşılan, o yüzden yanlış anlamışım ama söylemeye çalıştığım şey şu, esnek çalışmanın birçok boyutu var, esnek çalışmak sadece günde 3 saat çalışmak değil, çağrı üzerine çalışma, ödünç işçilik, vs. pek çok altbaşlıkları olan bir konu. Önümüzde bir tehdit var, bunu görmek gerekiyor. Haftada 3 gün çalışan bir kadın, edindiği gelirle önümüzdeki dönemde 5510 sayılı sosyal güvenlik yasası yürürlüğe girdiği zaman 3 günlük ücreti karşılığında sağlık primini yatırmakla yükümlü olacak, ki sağlık primi 3 günlük çalışmasından edindiği ücretten daha fazla da olacak. Çünkü geliri olan bir çalışan olacağı için sağlık giderlerini karşılamak zorunda olacak. Sağlık primini ödemekle yükümlü olacak, ancak karşılayamayacak, dolayısıyla bu kadınlar tam zamanlı çalışanlar gibi emekli olmak isterlerse, yani güvenceli esneklik söz konusu olursa, böyle bir düzenleme olursa, esneklikle güvenceyi birlikte karşılayan bir nitelik taşıyor. Eğer normal çalışanlar gibi emekli olmak isterlerse aradaki farkı ödemek zorunda kalacaklar. İsteğe bağlı sigortalılık hükümlerine tabi olacaklar, bunu kadınlar nereden bulacaklar, haftada 3 gün çalışacaklar ya da ayda 1 hafta çalışacaklar ya da yılda 3 ay çalışanlar normal çalışanlar gibi emekli olmak ya da daha da önemlisi sağlık sigortası primini ödemekle ilgili geliri nereden edinecekler. Bu kadınlar kayıtdışı çalışacaklar, bu kadınlar güvencesiz çalışacaklar, bu kadınlar korumasız olarak çalışacaklar. Aynı işverenler, organize sanayi bölgesinde iş sağlığı, iş güvenliği önlemleriyle ilgili önerileri kabul etmeyip, kreş açmakla ilgili öneriyi benimsemişler. Ne kadar güzel, biz bunu DİSK olarak Ankara'daki toplantılarda da söylüyoruz, kreşi de söylüyoruz, organize sanayi bölgelerinde istihdamla ilgili toplantılarda söylüyoruz. Ama iş sağlığı, iş güvenliği konusunda da bu alanlarda ortak sağlık tesisleri kurulmasını önerdiğimiz zaman, sağlık giderlerinin işgücü maliyetini arttıran unsurlar olduğu söyleniyor. Bu konudaki çifte standartları görerek işveren toplantılarında davranmak gerektiğini düşünüyorum. Ankara'daki DİSK içinden bir grup kadının yaptığı araştırma sonuçları ile ilgili de burada bilgi vermek isterdim. Ankara'da kendini kadın bürosu olarak adlandırıp, bir anket çalışması yürüttük, sonuçlarını burada sizinle paylaşmak isterdim ama süre yok. Ben bu toplantıyla ilgili söylemek istiyorum, belki kadın çalışması özelinde daha somut ortaya çıkan bir konu oldu, ama

akademik çalışmalarla alan çalışmalarını sadece araştırma boyutuyla yetinmeyip daha başka pratiklerle de sınayıp bütünleştirmek gerektiğini düşünüyorum. DİSK'in kadro sorunu olabilir ama şundan emin olun ki, sınıf çıkarları doğrultusundaki her şeyi her ortamda uygun bir biçimde dillendirmek konusunda bütün gereği yerine getiriliyor.

GÜLAY TOKSÖZ

Türkel Hanım, bugün bulunduğu noktadan geçmişe baktığı vakit, 94-98 arasındaki kadın istihdamı araştırma projesini Dünya Bankası'nın Türkiye'ye ait uzun vadeli planlarının bir parçası olarak sundu ya da anladı, ben o projede danışman olarak çalıştım. O 4 yıl boyunca, başlangıçta Dünya Bankası projesinde bir kadın bileşeni öngörülmemişti, DPT'nin sosyal işler bürosunda çalışan kadınlar olarak böyle bir boyut katılması gerekir, iyi olur diye onların ısrarları sonucunda katıldı ve iyi ki de katılmış, çünkü 94-98 arasında çok kapsamlı araştırmalar yapıldı ve hepimiz hala bunlardan yararlanmaya devam ediyoruz. Ve o bilgilerin önemli bir sonucudur Türkiye'de kadın istihdamının neden bu kadar düşük olduğuna dair bilgiler. Şimdi ben sendikalar ve kadın konulu bir toplantıda, burada bir araya geldiğimizde sadece çerçeveyi geniş tutmaya çalıştım ki, sadece sendikaların içinde örgütlü olan kadınlarla sınırlı tutmayalım, örgütlenebilecek kadın potansiyelinin artmasını, daha doğrusu istihdamdaki kadın sayısının artmasını ben bir eşitlik sorunu olarak görüyorum. Yani benim burada sadece sendikaların üye sayısı artsın diye bir derdim yok, Türkiye'de kadın erkek eşitliğinin sağlanması için kadın istihdamının artması ama bu artışın da gerçekten insan onuruna yakışır düzgün yollarla olması ve burada son yıllardaki temel metinlerde başta 9. kalkınma planı, orta vadeli ve yıllık planlarda esnekliğin kadın istihdamını arttırmanın bir yolu, ikinci yolu ise kadın girişimciliğini arttırmak. Bu ikisinin sadece resmi metinlerde sunulduğunu görüyorum. O yüzden de sendikalar eğer istihdam konusuna sahip çıkacaklarsa, esnekliğin kadınlara ilişkin geliştirilen bir strateji olduğunu görmek ve buna karşı çıkmak durumdadır. Ve kaldı ki, alternatif programlar var, istihdam garantili programlar var dünyanın çeşitli ülkelerinde uygulanan. İstihdam sübvansiyonları var ve bunlar kadınların istihdamını arttırmak için mutlaka uygulanmak durumunda, sendikalar tarafından savunulmak durumunda genel olarak çalışanların

haklarını savundukları ve eşitliği gözettikleri için. Son söyleyeceğim şey kreşle ilgili olacak. Kreş konusu ciddi bir sorun, yani bir takım büyük işletmeler yükümlülüklerinden kurtulmak için sosyal devletçi kesiliyor olabilirler, onların motivasyonları farklı olabilir, benim motivasyonum da kadınların iş yaşamına katılmasını engelliyor, bu sorumluluğun kadınların üstünden alınması lazım ve kamusal sorumluluk, bir sosyal devlet gereği olarak yapılması lazım. Onun için ben yerel yönetimler üzerinde bu kadar durdum. Tabii ki çeşitli modeller olabilir, organize sanayi bölgelerinde kurulabilir ve hatta bir adım ileri gidip, şunu da söyleyeceğim: işsizlik prim oranları çok yüksek deniyor, işsizlik prim oranlarında kesintiye gidilmesi düşünülüyor. Kesintiye gidilmesin, o işsizlik prim oranı kesilmesi ön görülen bir fonda toplansın ve her yerde belediyelerle işbirliği içinde, kreş ve çocuk yuvası açmak için kullanılsın. İşte bu bir kamusal ortak model olarak kabullenilebilir, yani sendikaların bu konuda kafa yorması lazım, sorunu nasıl çözebiliriz diyerek. Yani sadece eleştirmekle değil, yaratıcı çözüm önerileri geliştirerek. Teşekkürler.

ŞEMSA ÖZAR

Şimdi fark ettim ki, çoğu zaman olduğu gibi, kadının işgücüne katılımını tartışırken çok fazla kreş, çok fazla çocuk bakımı, kadının ailedeki işlevleri vurgusu yaptık. Sanki bu sorunu çözsek kadınlar akın akın işgücü piyasasına gidecekler, orada da kendilerine "buyrun, hoş geldiniz" denecek. Yani nerede iş var, kim kadını çağırıyor? Ben her zaman söylediğim gibi hem arzdan doğru bakmamız lazım, kadın emeğini neden arz edemiyor, hem de talep tarafından bakmamız lazım niçin kadın emeği talep edilmiyor. Ya da ediliyorsa hangi sektörlerde ediliyor. Bu arz ve talebi iç içe görmeden haneden işgücü piyasasına, piyasadan haneye bakmadan, ortaya da ataerkilliği ikisini de kesen bir parametre olarak koymadan, biz bu şekilde işin içinden çıkamayız. Neredeyse bu toplantının sonunda abartarak söylüyorum, çocuk bakımını ve kreş sorununu çözersek kadının istihdam sorununu büyük ölçüde çözmüş oluruz gibi bir şey sezdim ben en azından. Hep bu taraftan bakıyoruz, kadın emeğini neden arz edemiyor diye bakıyoruz.

Arkadaşlar gerçekten kadınların çalışması gerekiyor, çok fazla da paraya ihtiyaçları var. Ancak iş yok, yani kadınların çalışabileceği iş alanları yok, çünkü iş alanlarının çoğu erkeklere göre yapılandırılmış, iş mekanları ona göre yapılandırılmış, iş saatleri ona göre yapılandırılmış durumda. Çünkü kadınların ciddi olarak başka işleri de var. Bunu göz ardı etmememiz lazım. Evet, kreşi konuşmamız gerekiyor ne yazık ki, ama kadınların her iş alanında da çalışabiliyor olması lazım. Sayın Minibaş dedi ki, çok güzel bir şekilde, artık kadınlar başka iş alanlarında da çalışacaklar, işverenler bunu dile getirmeye başladı, hatta bunun için gereken koşulları da yaratmaya başladılar. Evet gerçekten de son zamanlarda, kadınları belki de daha fazla iş alanında istihdam edilebilir bir şekilde göreceğiz, tabii ki daha az ücretle çalışacakları için, bu da çok net gözüküyor. Ve zaten esnek çalışmada da şöyle bir şey var, her ne kadar biz çok yeni geliyor bu desek de ben çok yıllardır biliyorum ki kadınların çok da üstünde, bir sürü kadın kadrosuz sosyal güvencesiz, bir sürü işletmede çalışıyor ve kendi sigortalarını kendileri yapıyorlar. Bir sürü alanda böyle devam ediyor. Sendikalar hiç bunu bilmiyor, görmüyor, bu konuda hiçbir şey yapmıyor ama bir başka gerçek var. Kadınların örgütlenmesi örgütlü bir yapı içinde haklarını savunabilmesi için sendikaların bu konuda bir şey yapması gerekiyor. Ben özellikle bir kadın örgütünün içindeyim ve bizim deprem sonrası Kocaeli'de, kadınların çalışma hayatına katılımı gibi bir derdimiz oldu, çünkü deprem erkekleri işsiz bıraktı ve kadınların çalışması gerekti. Burada şunu fark ettik, kadınlar ne yazık ki işe gitmek istemiyorlar, her ne kadar işe gitmeleri gerektiğinin farkına varsalar dahi işlerine gelmiyor işe gitmek, çünkü işyerlerinde ciddi bir cinsel taciz var, ciddi bir şekilde az para var, çocuklarını bırakacakları hiçbir yer yok ve işveren bütün bunları bilerek hiçbir şey yapmıyor ve bu konuda sendikalara gittiğimizde de sendikalar bizi dinlemiyor. Biz Kocaeli'de sendikalara gittik, gelin arkadaşlar beraber mücadele verelim dedik, hiçbiri bizi dinlemedi. Kesinlikle sendikaların kadın sorunlarıyla ilgili, kadınların neden iş hayatına giremedikleriyle ilgili... bizim artık bu işi çözmemiz gerekiyor deyip, önceliğine alması gerekiyor. Bunu yok saydığı sürece, hiçbir çözüm üretemez. Ve bundan sonra hepimiz biliyoruz ki kadınlar daha fazla iş hayatına girecek, kadınlar daha fazla esnek çalışma içinde olacak, bunun bir sürü sorunu olacak. Ama onlara

sahip çıkmak gerekiyor ve örgütlenmeleri konusunda bir şey yapmak gerekiyor. Hiçbir şekilde toplum içinde örgütlenmeleri tabana yayamayız, sendikalarda yapabiliriz ancak ve bunun örneğini de çok iyi biliyoruz. 75'lerde İKD (İlerici Kadınlar Derneği) yaptı ve bunun bu kadar net örnekleri varken çalışma hayatında İKD kadınları örgütlemişken ve bir sürü hakları konusunda büyük adımlar atmışken, bugün neden bunu başka şekillerde sorgulamaya çalışalım ki, sendikalarda kadınların örgütlenmesi konusunda kadınların sorunları üzerinden giderek, hem eşit iş hem eşit ücret, kreş sorununun çözümü... ve bunu devletin ve işverenlerin çözmesi gerekiyor. Tabii ki kadınların ya da çalışanların tek başına çözmemesi gerekiyor.

SONGÜL BEYDİLLİ

Birbirini bütünleyen ve ilişkisel olan öneriler geldiğini düşünüyorum, çünkü cidden bu sosyal devlet meselesini tartışırken, sermaye mi bu işi yapsın, organize sanayi bölgeleri mi bu işi yapsın sosyal hak mücadelesini? Aslında oldukça ihtiyaç bulunan bir noktada... Kapitalizmin geldiği bu aşamada artık bence sosyal güvenliğin piyasalaştığını görmek bence en önemli sorunumuz. Evet bunu kapitalizmin içerisinde devlet de veriyor olabilir. Mesela Gispear armatörlerin içinde bulunduğu çok büyük bir örgüt, kendi hastanesini kurdu. Tam da sendikanın istediği şeydi, ama bunu niye yaptı? Kendi hastanesini, tamamen oradaki iş kazalarını gizleyebilmek ve benzeri kendilerinden kaynaklanan kusurları ortadan kaldırmak için. Şimdi dolayısıyla sermaye bu işi böyle üstleniyorsa ve kadın emeğini geliştirmeye çalışıyorsa evet bizim de taleplerimize denk düşen bir şey ama şunu unutmamak zorundayız, onların kendi dinamiklerine uygun düştüğü sürece onları gerçekleştiriyorlar. Dolayısıyla bence bu sosyal haklar mücadelesi, sosyalizm mücadelesi sokaktan gerçekleşmediği ve gelmediği sürece bence bizim taleplerimizin pek bir anlamı kalmayacak. İster sendika kendi yapısını kursun, isterse sermaye grupları organize sanayi alanı içinde kreş kursun, ki gerçekten bence bunlar çok anlamlı ve çok ideal örnekler olurdu. Bence çok da oturmayacak yani. Dolayısıyla sendikaların sosyal hak mücadelelerini destekleyen bir yerden ve bu mücadeleleri yapan örgütlerin de sendikaları destekleyen bir yerden, bence bir emek odağı oluşturarak bu mücadeleri desteklemeleri ve birleştirmeleri gerekiyor. Yani üretim alanı ile yeniden üretim alanını birlikte örgütlemediğimiz sürece, hep

birlikte... Hani burada biraz mesafe hissediyorum ama, ben de bir işçi olarak, buradaki öğretim elemanlarını da bu işçi grubunun, işçi sınıfının bir parçası olarak görüyorum, bu yüzden "biz" diyorum. Bu şekilde örgütlemedikten sonra ben bu işin çözülebileceğini düşünmüyorum açıkçası. Kadın mücadelesinin ayrı noktaları var ve bence sendikalar bunun farkına vardılar. Bence şu anda bizim burada olmamızın nedeni bu farkındalık zaten. Bence DİSK'in bu farkındalığını görmezden gelmememiz gerekir.

MUSA ÇAM

Bugünkü tebliğcilerimize, hocalarımıza konuklarımıza çok teşekkür ediyoruz. Bir cumartesinizi bize ayırdınız. Bizim açımızdan çok verimli bir toplantı oldu. Burada bize ve sendika yöneticilerine karşı yapmış olduğunuz eleştirileri kabul ediyoruz. Bunlardan ders çıkartılması gerekiyor. Tabii üzüldüğümüz taraflar da var. Zaman zaman sendika yöneticisiyim demeye çekindiğim, korktuğum anlar, ortamlar oluyor, Kuvvet Hoca'nın vermiş olduğu örnekten dolayı. Bundan 5-6 yıl kadar önce Ankara-İzmir yolunda Uşak, Banaz'da radara yakalandım. Durdurdu, polis ehliyet ruhsat falan derken bir Broadway araba. Dedim ki bu sendikanın arabası cezayı yazmayın. Memur bey sordu, hangi sendika sendikanın ismini söylesem iki katını yazarsınız, "yok yok" dedi söyle. Ben o zaman DİSK'in Ege Bölgesi temsilcisiyim. "Siz neden Jaguar'a ya da Mercedes'e binmiyorsunuz?" dedi. Bu gerçekten insanı üzen, kıran ve rencide eden bir durum. Bu yaşam biçimi, bir sendika başkanının Miami'de evi olması... Bunları gazeteler yazdı. Çok şükür ne DİSK'te ne de üye sendikalarımızda böyle bir malvarlığı söz konusu değil. Ama kabul etmemiz gerekiyor ki, 12 Eylül'den sonra kirlilik sadece siyasette, iş dünyasında değil toplumun her noktasına yayılmış durumda. Dolayısıyla işçilerin sendika yöneticilerine güvenememesinden tutun, bilmem ucu açık bir şekilde bir yere varıncaya kadar... Bütün bunlara rağmen Türkiye'de sendikal hareketin ve sınıf hareketinin bitmesi gibi bir durum söz konusu değil. Burada sendikal harekete ve sınıf hareketine elimizden geldiğince destek vermek gerekir. Bilim insanlarının, sizlerin yapması gereken de budur. Düşünün yıl 1980 ülke nüfusu 40 milyon sendikalı işçi sayısı 2.5 milyon. Bugün ülke nüfusu 75 milyon, 3 işçi sendikası konfederasyonuna aidat ödeyen reel üye sayısı 700 binin altında. Böyle bir durum

var. Üstelik bunların % 60'ı kamuda örgütlü, devlette örgütlü yani. Özel sektör, organize sanayi bölgesinde, serbest bölgede patron hiç sendika istemiyor. İşverenler buraya hiçbir sendika girmesin istiyor. İcabında kapatacaksın fabrikanı, zararını biz ödeyeceğiz. Kaçınılmazsa, mutlaka sendika girecekse kendi kontrollerinde bir sendikayı tercih ediyorlar. Sıkıntı bu. Kendi tercih ettikleri sendika oraya girdiğinde orada zaten yapacak bir şey yok, sınıf mücadelesi vermek mümkün değil. Peki bu böyle mi gidecek? Böyle gitmesi mümkün değil. Dünyada gelişen olaylar, yoksulluğun bu kadar arttığı, gelir dağılımı çelişkilerinin bu kadar arttığı bir durumda sınıf hareketinin bitmesi, sendikal mücadelenin dibe vurması sözkonusu değil. Bir çıkış olacak, bu çıkışı yaratmamız gerek. 12 Eylül'den önce burada bulunan herkesin bir siyasi geçmişi var. Sokağa çıktığında A siyaset 300 bin kişi çıkıyordu, B siyaseti çıktığında 250 bin kişi çıkıyordu, diğeri 100 bin kişi çıkıyordu. Sınıf hareketi de o zaman yüksekti. DGM Direnişleri, 1 Mayıs'lar, 15-16 Haziran, siyasi iktidara karşı verdiği mücadelede de sallıyordu etrafı. Şimdi bugün 12 Eylül'den önce var olan siyasi hareketlerin hiçbirisi o kitleyi toparlayamıyor. Şimdi 300 kişi 500 kişi yürüyoruz. Bunun siyasi ayağını örmediğimiz sürece. Siyasi ayağı yani işçiler bilinçlendirmediğimiz sürece, siyasi entegrasyon sağlamadığımız sürece sadece iyi bir toplu sözleşme yaparız, iyi sosyal haklar kazanırız, başka hiçbir şey yapmayız dediğimiz sürece sendikal hareket işlevini yitirmiştir. Bu sınıf hareketini ideolojik olarak doldurup, siyasi mücadelelere entegre edip bu mücadeleyi birlikte yapmamız gerekir. Biz Şubat ayında 40. yıl ile ilgili çalışmalara başladığımızda bölgelerde bir iki konser, şölen yaparız 40. yılı da böylece savarız. Bu bir düşünce olabilirdi, ama bu önümüzdeki süreçte bir iki tane salon etkinliği dışında bazı konuları tartışıp masaya yatırmamız ve buradan bir çıkış yolunu bulmamız gerekiyor diye düşündük. Bunu bulmadığımız takdirde Türkiye'nin de, işçi sınıfının da, bilim insanlarının da geleceği gerçekten kötü. 22 Temmuz'u yaşadık %46. Bir buçuk yıl sonra yerel seçimlerle karşı karşıyayız. Bugün Türkiye'de 3250 belediye var. 2800'ü AKP'nin elinde. 4000'e yakın il genel meclisi üyesinin 3000 küsuru AKP'nin elinde. 15 bin belediye meclisi üyesinin 13 bini AKP'nin elinde. 94'ten bu yana geçen sürecin içinde kazandığı belediyelerin hiçbirini kaybetmiyor. Yenilerini ekliyor. Gıda, odun, kömür, tatil aklınıza ne gelirse gelsin. Ama hepimiz biliyoruz ki genel iktidar yerel iktidardan geçiyor. Belediye seçimlerine yönelik olarak, 22 Temmuz akşamı Tayyip

Erdoğan parti genel merkezi önünde yaptığı konuşmada diyor ki, "Tunceli'yi istiyorum, Diyarbakır'ı istiyorum, İzmir'i istiyorum, Muğla'yı, Çankaya'yı ve Trakya'yı istiyorum". Seçim sonuçlarına baktığımızda Güneydoğu'da 2002 seçim sonuçlarında DTP geleneğinin 13 ilde birinciliği vardı. Dört ile düştü. Orayı kemirdi AKP. CHP'nin 11 tane birinciliği vardı, o da 5 ile düştü. 22 Temmuz'da Başbakan diyor ki bu illeri de istiyorum. İzmir'de aradaki puan farkı sadece %5'tir. Demokrat Parti'nin, Genç Parti'nin, diğer sağ partilerin oylarıyla birlikte İzmir gibi solun güçlü olduğu bir yerdeki sol belediye başkanlığı da o tarafa geçecektir. Bütün bunların totalinde sınıf hareketini ve siyasi örgütlenmeyi birlikte yapmadığımız takdirde hiç kimsenin tek başına kurtuluş şansı yok. Hiçbir kurumun da yok. Dolayısıyla bütün bu eksikliklerimizi dostça söyleyeceğiz, bu söylediklerinizin hiçbirinden kırgın değiliz. Betül Hoca söylüyor, "Türkiye'de işçi sendikaları işçi sınıfını örgütleyen değil kontrol eden..." Bundan gücenmeye gerek yok. Doğruysa paylarını alacağız, eksiği varsa hocaya söyleyeceğiz. O nedenle bizim açımızdan oldukça verimli bir toplantı oldu. Çok teşekkür ederiz. Ben çok memnun ve mutlu olarak buradan ayrılıyorum umuyorum sizler de mutlu ayrılıyorsunuzdur. Ama bunun rövanşını geliştirilmiş bir şekliyle sizlerle birlikte en kısa zamanda yapmak dileğiyle.

4. BÖLÜM
DÜNYADA SENDİKAL HAREKET

4. BÖLÜM

DÜNYADA SENDİKAL HAREKET

Toplantı Tarihi : 29 Eylül 2007, Cumartesi
Toplantı Yeri : Dedeman Oteli İstanbul
Oturum Başkanı : Yrd. Doç. Dr. Kurtar TANYILMAZ

TEBLİĞLER:

Doç. Dr. Metin ÖZUĞURLU Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

KATILIMCILAR

Süleyman ÇELEBİ DİSK Genel Başkanı, Musa ÇAM DİSK Genel Sekreteri Doç. Dr. Ahmet Haşim KÖSE Ankara Üniversitesi SBF İktisat Bölümü, Yrd. Doç. Dr. Betül URHAN Kocaeli Üniv. Çalışma Ekonomisi ve End.İliş.Böl., Dr. Seyhan ERDOĞDU Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak.Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, Dr. Şenay GÖKBAYRAK Ankara Üniv.Siyasal Bilgiler Fak. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü. Dr. Fatma Ülkü SELÇUK Atılım Üniversitesi İngilizce İşletme Bölümü, Yrd. Doç. Dr. Koray ÇALIŞKAN Boğaziçi Üniv. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişk. Böl., İrfan KAYGISIZ KESK/Tüm-Bel-Sen Danışmanı, Gaye YILMAZ Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi Doktora Öğrencisi, Tufan SERTLEK DİSK/D.Sağlık-İş Sendikası Genel Sekreteri, Necdet OKCAN DİSK Hukuk Dairesi Müdürü, Mahsun TURAN DİSK Oleyis Uzmanı, Alpay BİBER, Yrd. Doç. Dr. Kurtar TANYILMAZ Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Almanca İşletme Bölümü, Bülend KARADAĞ DİSK-AR Uzmanı, Çetin UYGUR DİSK Dev Maden-Sen Genel Başkanı, Yrd. Doç. Dr. Özgür MÜFTÜOĞLU Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, Prof. Dr. Nurcan ÖZKAPLAN Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Bölümü, Prof. Dr. Fuat ERCAN Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, Prof. Dr. Mehmet TÜRKAY Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, Prof. Dr. Kuvvet LORDOĞLU Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi Bölümü.

KURTAR TANYILMAZ

(...) Bugünkü toplantımızın konu başlığı Dünyada Sendikal Hareket, burada daha evvel AB ve Sendikalar konulu bir oturumda tartıştığımız için daha ziyade Avrupa dışındaki deneyimlere ağırlık vermek istedik. Dünyadaki sendikal gelişmeler nelerdir, buradan Türkiye için ne gibi sonuçlar çıkartılabilir, ne gibi dersler alınabilir? Bugün bunu tartışmak istiyoruz. Şimdi Tebliğini sunmak üzere sözü Metin ÖZUĞURLU Hocaya veriyorum.

METİN ÖZUĞURLU

DÜNYADA SENDİKAL HAREKET

Bu çalışma, güney yarım küredeki mücadeleci sendikacılık deneyimlerinden, sendikacılık hareketinin dünya çapında yaşadığı krizin aşılması doğrultusunda ne gibi dersler çıkarılabileceği konusuna odaklanacaktır. Böylece DİSK tarafından önerilen konu ve analiz çerçevesine de sadık kalınmaya çalışılacaktır.

DİSK'in çağrı metninde çizdiği çerçeveyi şöyle özetlemek mümkündür: (i) Başarısız sosyalizm deneyimleri ve dünya ekonomisinin derinleşen krizi, küresel ölçekte sermaye saldırısına zemin sağlamış ve bu saldırı neticesinde sendikacılık hareketi dünya çapında güçten düşerken işçi sınıfı kompozisyonu da köklü bir çözülmeye uğramıştır. (ii) İşçi sınıfı kompozisyonundaki çözülmeye referansla artık ya işçi sınıfının öldüğü ya da toplumsal değişimdeki merkezi rolünü kaybettiği yönündeki savlar geniş ve güçlü bir etki yaratmıştır. (iii) Bu savlar mevcut sendikacılık hareketindeki krizin dönemsel ve geçici olmayıp, kalıcı ve yapısal olduğu şeklindeki görüşlere de zemin sağlamaktadır. (iv) Çevre ülkelerin mücadeleci sendikacılık hareketlerinin deneyimleri, sendikal krizin aşılması noktasında yol gösterici olabilir.

Sadık kalacağım bu dört başlıktan ilk ikisini ana hatlarıyla özlüce incelemeye çalışacağım. Üçüncü başlığı teşkil eden "krizin niteliği" konusunu ise neokorporatist endüstriyel ilişkiler sistemi ve o temelde şekillenmiş refah rejimleri ile sendikacılık hareketinin performansı arasındaki ilişkiye odaklanarak tartışmaya gayret edeceğim. Son olarak da bu çalışmanın odağında yer alan mücadeleci sendikacılık deneyimlerini, krizin aşılması noktasında çıkartılacak dersler bağlamında irdeleyeceğim.

Sosyalizm Akımı ve Sendikacılık Hareketi

Reel sosyalizm deneyiminin çökmesini değerlendirirken, Schumpeter'in "Dünya Sosyalizme Gidiyor" başlığıyla 1940'lı yıllarda kaleme aldığı makalede ileri sürdüğü kanıtlardan ikisini

anımsamak aydınlatıcı olacaktır: Bunlardan ilki, kamulaştırmaların önü alınmaz bir biçimde yaygınlaşması eğilimi iken, diğeri de, entelektüellerin ana gövdesiyle sosyalizm akımına yönelmiş olmalarıdır.

Kamusallığın kıymeti özelleştirmelerle birlikte anlaşılır oldu. Çünkü emek-sermaye çatışmasının en somut ve güncel tezahürü şu sorunun yanıtı üzerinedir: Emeğin toplumsal yeniden üretimi piyasa kurallarından ne ölçüde bağımsızlaşacak, ne ölçüde metalaşmış toplumsal ilişki örüntülerinin dışına çıkarılacak? Daha da somutlaştırırsak ücret; piyasa ücreti mi yoksa sosyal ücret mi olacak? O halde kamusallık deyip geçtiğimiz şey, aslında ücret temelli iktisadi mücadeleyle genelleşmiş meta ekonomisinin tamamını (kapitalizmi) hedef alan devrimci mücadeleyi bağrında harman eden bir içeriğe sahip bulunmaktadır.

Ana gövdesiyle entelektüel yöneliminin zamanımızdaki adresi biliniyor; iletişim aygıtlarının günümüzdeki etkisi düşünüldüğünde, entelektüellerin 'cürümlerinden fazla yer yakabildikleri' de görülebiliyor.

Şimdi reel sosyalizm deneyiminin çöküşüne bu iki gösterge ile yeniden bakıldığında, sendikacılık hareketinin bir parçası olarak ya da olmayarak mahrum kaldığı şeyin, işçi sınıfı sosyalizmi gibi uluslararasılaşmış bir fikri akım ve onun ideolojik hegemonyası olduğu görülecektir. Bu noktada şu önerme ileri sürülebilir: Uluslararasılaşmış bir akımın parçası olmayan hiçbir hareket ilerleme kaydedemez. Yeni bir enternasyonal inşası fikrinin özellikle mücadeleci sendikacılık hareketlerin karargahlarında sürekli gündemde olması, nostalji değildir, yaşamsaldır.

İşçi Sınıfının Devrimci Rolü

İşçi sınıfı öldü mü ya da devrimci kapasitesi eridi, bitti mi? Global istihdam ve işsizlik eğilimleri verileri ortadadır (ILO, 2006); *dünya işçileşmektedir*! 19. yüzyılın sonlarında kara Avrupa'sıyla sınırlı yaşanan büyük proleterleşme dalgası, son 30 yıldır, ikinci büyük ve şok proleterleşme dalgası olarak küresel düzlemde cereyan etmektedir. Dünya nüfusu mülksüzleşir, geçimlik olanak ve araç-gereçlerden kopartılır ve piyasaya fırlatılarak ücret rejimine tabi hale getirilirken, nasıl olur da işçi sınıfının öldüğü ve sendikacılık hareketinin nesnel temellerinin

ortadan kalktığı yönünde görüşler ileri sürülebilir. Bu yönde görüşler ileri sürenler bakımından, demek ki, sermaye sınıfının kapısında azap olmakla, somut olgulara eziyet çektirmek arasında güçlü bir ilişki söz konusudur.

ILO'ya ait olan küresel istihdam ve işsizlik tablosunun arka planında, günümüz kapitalizminin ana karakteristiklerini görmek mümkündür. Dünya nüfusu artan oranlarda geçimlik köklerinden kopartılmakta ve işgücü piyasasına fırlatılmaktadır. Ancak, fırlatıldığı ve yaşamak için nakit para gereksinimine mahkum edildiği işgücü piyasasında düzenli, istikrarlı ve kalıcı istihdam olanaklarından da mahrum kalmaktadır. Hem ücrete muhtaç edip hem de ücretten mahrum etmek, sermayeye mahsustur. İstihdam, bütün sektörleri ve bütün vasıf düzeylerini enlemesine kesercesine güvencesiz bir hal almaktadır. Nitekim işçileşenlerin mutlak sayısı artarken, hem istihdam edilenlerin dünya nüfusu içindeki nispi paylarında son 10 yıldır tedrici bir gerileme gözlenmekte, hem de inişli-çıkışlı bir seyir izlese de işsizlik oranlarında bir artış yaşanmaktadır. Bu tablonun nedenleri sır değildir; bu durum hem kapitalizmin finanslaşması eğilimi ile hem de uluslararası yeni işbölümü çerçevesindeki küresel mal ve hizmet üretim zincirinin niteliği ve emek sürecinin esnekleşmesi ile ilgilidir. Hal böyleyken mevcut durumu, üretimin teknolojik tabanının zorunlu, kaçınılmaz, dolayısıyla da kabullenilmesi ve uyum gösterilmesi gereken nesnel sonuçları olarak göstermek için çok çaba harcanmaktadır. Bilimsel teknolojik gelişmeye duyulan hayranlıktan beslenen bu tezler bir kez kabullenildiğinde ardından gelecek destekleyici tez bellidir; 'toplumsal etkileşimimizin tek ve doğal ortamı serbest piyasadır; piyasaya uy ve onun gereklerine göre hizaya geç!' Son 30 yılın bilançosu ortadadır; bu emre uyulmak suretiyle piyasa ekonomisinden toplumun piyasalaşmasına gidildikçe, bizatihi toplumun ya da cemiyetin çözüldüğü ve cemaatleşme eğilimlerinin her yanı sardığı görülmektedir.

İşçi sınıfının devrimci rolü konusuna gelince; bu tezi geliştiren ve savunanlar, işçi sınıfına Mesihvari verili ve aşkın bir kalıp olarak devrimci rol atfetmiş değildir. Sermayenin gerçek tahakkümüne tabi yaşayan mülksüzlerin bir toplumsal sınıf teşekkül etmesi ya da işçilerin işçi sınıfı olarak tarih sahnesine çıkması, bizatihi sınıflar mücadelesinin konusu iken, sınıflar mücadelesi dışında aşkın bir rol olarak devrimcilikle payelenmiş bir özneden kim söz

etmiş ki? O halde işçi sınıfı devrimci özne değildir, şeklindeki yaygın görüşlerin gerçekte söyledikleri şudur: işçiler, artık, bir toplumsal sınıf dahi teşkil edemezler (Castells'in *Rise of Network Society*'deki tezleri). Bu görüş, "işçi sınıfı öldü" tezinin başka bir noktadan tekrarından başka bir şey değildir. Eğer meta ilişkileri toplumsal etkileşimimizin ana belirleyeni haline gelmişse, bunun anlamı hangi taşı kaldırırsanız altından emek-sermaye çelişkisinin çıkacağı gerçeğidir. Kuşku yok ki, bir gerçeğin nesnelliği, onun gerçekleşmesindeki öznelliklerle etkileşim içinde ele alınmalıdır.

İşçi sınıfının devrimci rolünün nesnel temeli, kapitalizmin hiçbir döneminde bugünkü kadar küresel bir veçhe kazanmamıştır. Aynı şekilde, sendikacılık hareketinin nesnel temeli, kapitalizmin 4 asırlık serüveni boyunca hiçbir zaman bugünkü kadar geniş, yaygın ve güçlü olmamıştır. 6 milyarlık dünya nüfusu içinde istihdam edilenler 3 milyara yakındır ve 3 milyar sınırındaki çalışanlar içinde de halihazırda her 20 kişiden biri bir sendika üyesidir; 164 milyon üyesiyle sendikacılık hareketi dünyanın en büyük toplumsal hareketidir (*New Internationalist*, 2001). Buna karşın sendikacılık hareketinin krizini tartışıyor olmamız, sınıflar mücadelesinin taşıdığı öncelik gereğidir.

Sendikacılığın Krizi

Bu konuya ilişkin önermem şudur: Sendikacılık hareketinin krizi, genel olarak *sendika örgütünün* değil fakat belli bir tip *sendikacılık kurumunun* krizidir. Krizin adı da, büyük ölçüde II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurumsallaşmış olan belli tipteki bir sendika modelinin *temsil krizidir*. Hem endüstri ilişkileri içindeki temsil gücü zayıflamıştır, hem de potansiyel üyeleri kavramaya dönük örgütsel temsil gücü zayıflamıştır. Çift yönlü temsil krizi içindeki bu sendika modeli, ikinci dünya savaşından 1970'lerin sonlarına kadar esas olarak Batı'da şekillenmiş, bizim gibi ülkelerde ise "bağımlı sendikacılık" olarak adlandırılmış olan sendika modelidir. Bu modelin özellikleri şöyle sıralanabilir: Neokorporatist içerilme kanallarında yer almışlardır; üye-sendika ilişkisini faydacı zihniyet çerçevesinde araçsalcı ve bireyci temelde kurmuşlardır; iç örgütlenmesinde kuralcı ve hiyerarşik niteliklere sahiptirler (Özuğurlu, 2000). Öte yandan bu ortak özelliklere sahip olmakla birlikte, yaşanan krizin düzeyinde farklılaşmalar olabilmektedir. Bu da başka birçok

faktör yanında, neokorporatist içerilmenin türüne, aynı anlama gelecek şekilde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yerleşen refah rejiminin türüne bağlı görünmektedir. Nitekim çeşitli ülkelere ait sendikalaşma yoğunluğu göstergeleri, refah rejimi türlerine göre gruplandırılarak incelendiğinde, sözü edilen farklılaşma açıkça görülmektedir.

TABLO-1

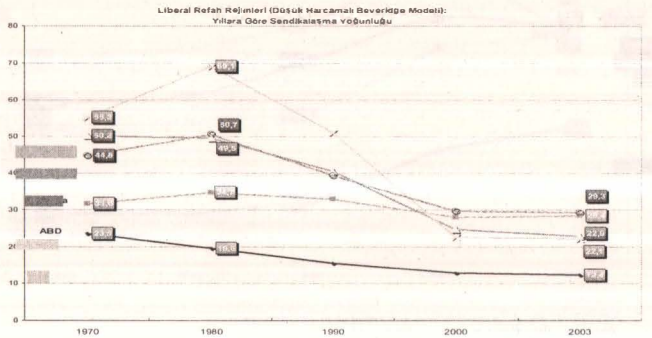

Kaynak: Visser, J. "Union membership statistics in 24 countries" **Monthly Labor Review**, January 2006, s.45.

Liberal refah rejimlerinde sendikalaşma yoğunluğu Tablo 1'de yer almaktadır. Kapitalist merkezlerdeki en büyük erime bu grupta gözlenmektedir; 35 yıla yaklaşan bir süre zarfında örgütsel gücün ağırlığının yarı yarıya azalmış olduğu söylenebilir. Asıl dramatik erime 1980- 2000 yılları arasında yaşanmış, son 3-5 yılda ise düşülen seviyede kısmen sabit bir nokta tutturulmuştur.

TABLO-2

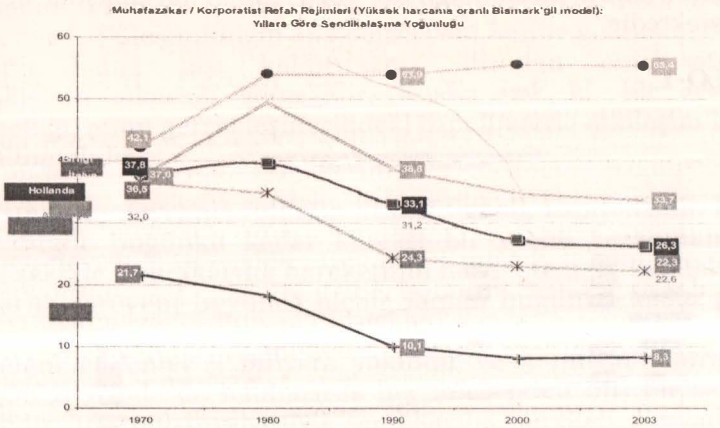

Kaynak: Visser, J."Union membership statistics in 24 countries"
Monthly Labor Review, January 2006, s.45.

Tablo-2'de, muhafazakar korporatist ya da yüksek harcama oranlı Bismarck modeli kapsamında değerlendirilebilecek ülkelere ait göstergeler yer almaktadır. Bu tabloyu AB'ye ait göstergeleri dışarıda tutarak izlemek daha anlamlıdır. Görüldüğü gibi örgütsel temsil noktasındaki erime eğiliminde ana hatlarıyla bir farklılık yoktur; Belçika dışarıda tutulursa burada farklı olan tek husus, söz konusu erimenin şiddeti ve çapıyla ilgilidir; bu kez de Fransa dışarıda tutulursa, göreli olarak daha az şiddetli ve sınırlı bir örgütsel temsil krizinden söz edilebilir.

TABLO-3

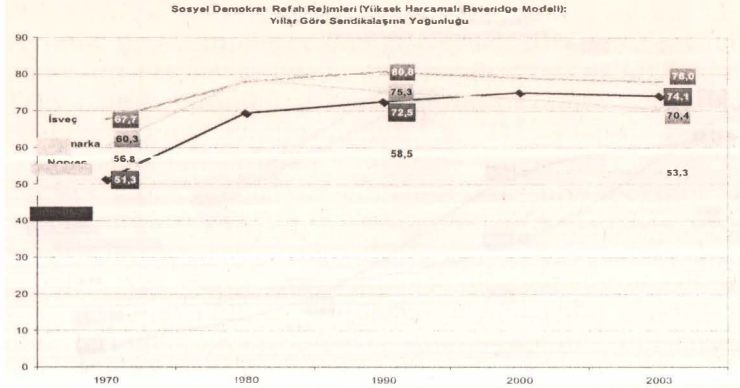

Kaynak: Visser, J."Union membership statistics in 24 countries" **Monthly Labor Review.** January 2006, s.45

İlk üç modelle tezat teşkil eden ve İskandinav Modeli olarak da bilinen Tablo 3'e bakılınca sendikalaşma yoğunluğunun 1980 öncesi dönemdeki artış hızı kesilmekle birlikte 1980'den sonraki ilk 10-15 yıl boyunca arttığı, 1990'la birlikte ise tedrici bir düşüş gösterdiği söylenebilir. Bu model, yeni liberal evrede sendikacılık hareketinin örgütsel temsil noktasında bir krize sürüklenmediği ender bir gelişmiş kapitalist ülke modeldir.

TABLO-4

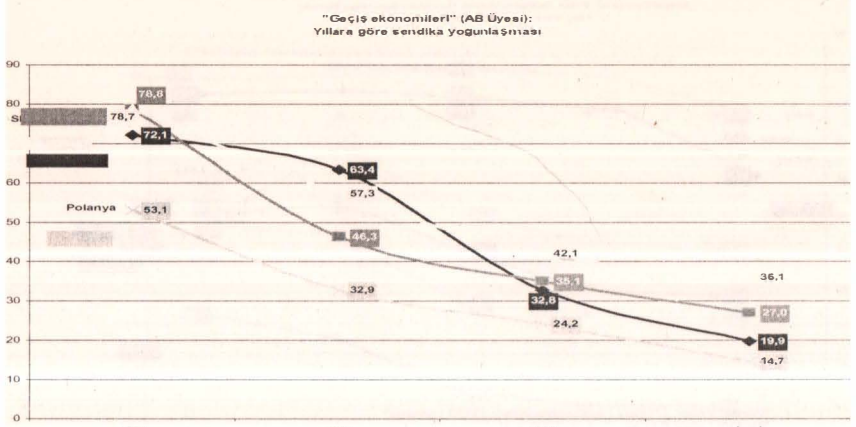

Konuya ilişkin asıl çarpıcı figür bugün AB üyesi olan eski Doğu Bloğu ülkelerine aittir; Tablo 4'te izlendiği gibi duvarlar yıkıldıktan sonraki ilk 10 yıl içinde sendikalaşma yoğunluğunda yarıya yakın dramatik bir düşüş gerçekleşmiş, kapitalist merkez ülkelerden farklı olarak, düşme eğilimi aynı şiddette olmasa da 2000'den sonra da sürmüştür. Özel mülkiyet rejimine ve rekabetçi piyasa koşullarına geçiş sürecinin sendikacılık hareketini gerileten karakteri, bu ülke grubu örneğinde açıkça görülmektedir. Türkiye'deki sendikalaşma yoğunluğu göstergelerinin seyri bu blokla büyük bir benzerliğe sahiptir; 1980'lerde %35-40'larda seyreden yoğunlaşma oranı izleyen 7-8 yılda ani bir kırılma ile % 24'lere gerilemiş, 80'lerin sonu ve 90'ların başlarındaki göreli duraklamanın ardından 2000'de %12-14 seviyelerine inen sendikalaşma yoğunluğu günümüzde daha da düşerek %9-10'larda seyreder hale gelmiştir.

TABLO-5

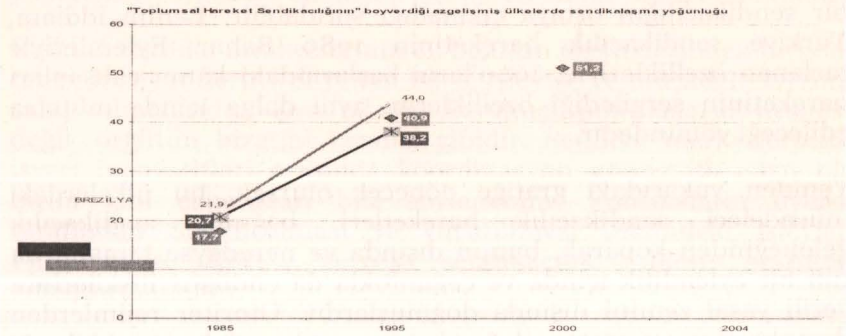

Sendikacılık krizinin belli bir sendika tipinin krizi olduğu yönündeki görüşe dayanak teşkil eden asıl veriler, "toplumsal hareket sendikacılığı" adı verilen ve yeni liberal sermaye stratejisi ile daha başından kavgaya tutuşmuş bulunan ülkelere aittir. Güney Afrika'da COSATU, Filipinlerde Una Mayo ve Brezilya'da CUT, "toplumsal hareket sendikacılığı" literatürünün tipik örnekleridir ve bu ülkelere ait göstergeler sendikacılık hareketinin bittiği yönündeki iddiaların ne kadar temelsiz olduğunu bize göstermektedir.

Toplumsal Hareket Sendikacılığı

Bu sendikalar, yeni-sömürgeciliği derinleştiren neoliberal sermaye stratejisinin hedef tahtasına yatırdığı çevre ülkelerde, çoğunlukla ardışık zamanlı olarak ortaya çıkmıştır. Mücadeleci sendikacılık hareketinin çevrenin tamamını sarmış bir dalga olmadığı; Latin Amerika, Güney Afrika ve Uzak Asya'daki kimi ülke öbekleriyle sınırlı kaldığı bir gerçektir. Toplumsal koşulların kimi ortak özellikleri hakkında kaba hatlarıyla şunlar söylenebilir: Belli düzeylerde ithal ikameci sanayileşme deneyim ve birikimine sahiplik; belli ölçülerde etkili sosyalizm akımının varlığı; devletle özdeşleşmiş son derece güçlü bağımlı sendikacılık; genellikle diktatörlük koşullarında ithal ikamesinden ihracata dayalı büyümeye geçiş ve hızlı özelleştirmelerle kamunun tasfiyesi.

Yüksek ihtiyat paylarıyla sıraladığım bu özellikler büyük ölçüde Türkiye'yi de resmetmektedir. O halde Türkiye'de neden bu tür bir sendikacılığın ortaya çıkmadığı sorulabilir. Benim iddiam, Türkiye sendikacılık hareketinin 1989 Bahar Eylemleriyle taçlanan özellikleriyle, 1990'ların başlarındaki kamu çalışanları hareketinin sergilediği özelliklerin, aynı dalga içinde mütalaa edileceği yönündedir.

Yeniden yukarıdaki grafiğe dönecek olursak, bu ülkelerdeki mücadeleci sendikacılık hareketleri, bağımlı sendikacılık geleneğinden koparak, bunun dışında ve neredeyse tamamı da fiili bir eylemlilik içinde ve çoğunlukla da endüstri ilişkilerinin verili yasal zemini dışında doğmuşlardır. Otoriter rejimlerden demokrasiye geçişte doğrudan ya da dolaylı etkilerde bulunmuşlar, toplumsal muhalefetin en diri ve en etkili odakları arasında yer almışlardır. Güney Afrika'da ırkçı rejimi bitiren inisiyatif COSATU'dan gelmiştir; Brezilya'da CUT, ülkenin en büyük iki siyasi gücünden biri olan PT'nin (İşçilerin Partisi) içinden doğmuştur. Filipinlerde KMU, toplumsal muhalefetin farklı unsurlarını bünyesinde toplayan ve 'yurtsever ittifak' anlamına gelen BAYAN'ın kurulmasına öncülük etmiştir ve bu cephe örgütünün en diri gücü konumundadır.

Ortaya çıkış biçim ve koşulları gereği, ya eylemci ilişki ağının (network) gevşek yapılanması ya da formel örgütlülüğün gerektirdiği hiyerarşik yapılanma şeklindeki bir tercihle karşı karşıya kalmamışlar; bu kategorik ayrımı aşarak, organizasyon ve ilişki ağının iç içe geçtiği bir örgütsel işleyişi kendi bünyelerinde mümkün kılabilmişlerdir. Bir bakıma, örgütsel canlılıklarının (sınıf örgütü) kurumsal katılaşmaya (kurum olarak sendikaya) dönüşmesine karşı son derece duyarlı davranmışlardır. Bunu gerçekleştirme düzeyleri kendi içlerindeki farklılaşmaların da önemli bir göstergesi olmuştur.

Nitekim kendilerini bürokratik merkeziyetçi sendika tipinin reddi ve alternatifi olarak ortaya koydukları için, 'bürokratikleşmeyi', uzak durulup uyanık olunması gereken bir tehlike şeklinde görmüşlerdir. Bu yönde alınmış çeşitli önlemler söz konusudur. Örneğin Brezilya'da CUT, aynı mevkie iki dönemden fazla seçilmeme geleneğini sürdürmektedir; Güney Afrika'da COSATU'nun beş kişilik merkez yönetiminde, başkan dahil dört üye 'amatör'dür ve işyeri temsilciliği görevlerini tam-

zamanlı olarak sürdürmektedirler; G. Kore'de FKTU'nun merkez yöneticileri, ülkedeki en düşük işçi ücreti kadar maaş almaktadır.

Radikal sendika merkezlerinin en belirgin özelliklerinden biri de, taban inisiyatiflerine dayanan bir iç işleyişe ve mücadele tarzına sahip olmalarıdır. Üye tabanı, katılımcı politikaların nesnesi değil, örgütün bizatihi kendisi gibidir. Sendika merkezlerinin, işyeri inisiyatifleri arasında koordinasyon görevi ifa eden bir birim gibi çalıştıkları bile söylenebilir. Politikaların üyeler tarafından oluşturulması ve yürütülmesi şeklindeki işleyişi, Filipinler'de KMU 'gerçek sendikacılık' ilkesi şeklinde adlandırmaktadır.

Bu merkezler taban inisiyatifine dayalı oldukları kadar, aslında kendileri de birer taban hareketi niteliğine sahiptir. Zira bu merkezlerde, sendikal örgütlülük işyeri dışındaki yaşam alanlarına da nüfuz etmekte, gerek üyeleriyle, gerekse mevcut taban hareketleriyle canlı ilişkiler geliştirilebilmektedir. Yoksul emekçi semtlerindeki altyapı sorunlarından, geçinme, barınma, sağlık, eğitim gibi temel hizmetler, radikal sendika merkezlerinin faaliyet alanı içindedir. Bu ihtiyaçlara dönük olarak somut örgütlenmelere giriştikleri gibi (kolektif mutfak ve kooperatif benzeri örgütlenmeler), yerel ve ulusal ölçekte eylemlilikler de tertip etmektedirler. Bu tür yönelimler, öncelikli amaç olarak saptanan 'örgütsüzlerin örgütlenmesi' amacına da uygun düşmektedir. Zira bu sendikalarda üyelik statüsü, toplu sözleşme yetkisine endeksli değildir. Örneğin 1990 tarihi itibarıyla KMU bünyesinde toplu sözleşme hakkına sahip olamayan üyelerin sayısı (400 bin), bu hakka sahip üyelerden (350 bin) daha fazladır. Diğer merkezler için, KMU düzeyinde olmasa da, esnek bir üyelik statüsünün varlığından söz edilebilir. Bir anlamda, 'esnek istihdam' politikası işgücünü parçalarken, esnek üyelik statüsü parçalanan emekçilerin örgütlü birliğini (yeniden) sağlamaktadır.

Taban inisiyatifi ve toplumsal dayanışma konusundaki çabaların gerçek anlamı ve etkisi, kolektif bir sınıf aidiyeti geliştirip geliştirmediği noktasıyla ilgilidir. Bu yöndeki vurguları THS'nin lokalliği yücelten eğilimin bir göstergesi şeklinde görenler vardır. Bu yönüyle de bir tür STK etkinliği olarak ele alınmaktadır. Oysa bu çabalar, işçi sınıfı kompozisyonunun yüksek ölçüde çözüldüğü koşullarda, kolektif sınıf aidiyeti geliştirebilmenin de başlıca araçları olarak görülebilir.

Bu sendikaların dikkat çekici ortak bir özellikleri de eğitim faaliyetine verdikleri önemle ilgilidir; eğitim çalışması yaygın ve süreklidir; eğitim konu başlıkları da son derece kapsamlıdır. Radikal sendika merkezleri, kamu hizmetlerinin metalaşması, özelleştirme, esneklik, kuralsızlaşma, gibi yeni liberal sermaye politikalarının ikircikiz bir şekilde karşısındadır. Kapitalizmin yeni liberal formuna karşı takınılan uzlaşmaz tutum, kapitalizmi bir bütün olarak reddeden (sosyalist/Marksist) eğilimlerle bir arada barınmaktadır.

Siyasal söylemlerinin diğer bir önemli öğesi ise ulusalcılıktır. Ulusalcı söylem, bizdeki gibi sınıf yerine ulusu ikame etmemekte; tersine, işçi sınıfının çıkarlarını, ulusun (halkın) çıkarlarına genelleştirmektedir. Ulusalcı söylemin hedef tahtasında Dünya Bankası, IMF, çokuluslu şirketler ve ABD yer almaktadır. Sözü edilen ulusalcılığı anlamak için Uno Mayo'nun formülasyonuna bakılabilir, "Filipinler'in zenginlikleri Filipin halkına aittir". Bu niteliği gereği, ulusalcı söylem enternasyonalizmle de uyum içindedir. Örnek olması bakımından COSATU'nun amblemindeki slogan hatırlanabilir: "Hepimiz aynı dünyada yaşıyoruz. Yerkürenin bir köşesinde birimiz kazaya uğradığında, hepimiz yaralanırız".

Özetlemek gerekirse Toplumsal Hareket Sendikacılığı;

- Üyelerle birlikte bütün işçi ve emekçilerinin maddi koşullarını iyileştirmek,
- Örgütsüzleri örgütlemek,
- Demokrasi ve barış mücadelesine işçileri aktif olarak katmak,
- Sendika bünyesinde olduğu kadar toplum yaşamının her alanında işçi denetimini gerçekleştirmek,
- Finansal açıdan üye aidatına dayanmak ve dış müdahalelere karşı kapalı olmak

şeklinde ifade edilebilecek özelliklere sahiptir.

THS olgusunu neoliberal sermaye saldırısına başarıyla yanıt vermiş bir sendikacılık deneyimi olarak görmek mümkündür. Bu değerlendirmeyi yaparken neoliberal saldırının şu iki veçhesini en azından analitik olarak ayırmakta yarar vardır: tasfiye ve yeniden inşa. Toplumsal ilişkilerin siyasal örgütlenme biçimi olarak devlet, saldırı safhasında, kamusal niteliğini önemli ölçüde kaybetmiştir. İkinci safhada ise küresel iktisadi yönetişim

aygıtları vasıtasıyla devlet, "düzenleyici devlet" biçiminde restore edilirken, piyasa ilişkileri toplumsal ilişkilerin örgütleyici ilkesi mertebesine yükseltilmiştir. Sonuç, yeni sömürgeciliğin derinleşmesidir. İsterseniz yeni sömürgeciliğin bu neoliberal formuna "yalın sömürgecilik" diyelim. THS; esas olarak neoliberal saldırının birinci safhasında ortaya çıkmış, başarı kazandıkları ölçüde ikinci safhanın gerçekleşme biçim ve düzeyini de etkileyebilmiştir. Lakin kavga sürmektedir. Yalın sömürge konumu şu veya bu düzeyde gerçekleştiğinde ise birinci safhanın etkili sendikalarının belli açmazlarla karşı karşıya kaldıkları gözlenmektedir. Öyle ki bu açmazlar, siyasal iktidar düzleminde ancak çözüme kavuşacak niteliktedir.

Buradaki gözlemler ışığında sendikacılık hareketinin krizini aşmak maksadıyla çıkartılacak dersler, genel terimlerle şöyle ifade edilebilir:

- Bugün artık sendika olabilmek ancak ve ancak neoliberalizme açık ve cepheden bir karşı duruşla mümkündür. Zira piyasa/şirket rasyoneli veri alındığında sendikalar için şu üç kanal dışında bir başka varoluş alanı yoktur:

  (i)Yönetişim aygıtlarında "sosyal partner" olarak yer almak;
  (ii) STK'laşmak
  (iii) Firma/işletmedeki üretkenlik koalisyonun bir parçası olmak (mikro-korporatizm)

- Bu kanallarda yer alan sendikaların sendika olarak varlıkları son bulur. "Sarı" sıfatı bile bir sendika sıfatı olduğu için bu örgütlere fazla gelir; bu kanallarda yer aldığı müddetçe sendika, rengini kaybetmiştir; illa da bir sıfat gerekecekse "sözde sendika", "sahte sendika" demek, sendikacılık tarihine saygı gereğidir. Bu savın iki dayanağı vardır: Öncelikle, bu kanallarda, şirketlerin rekabet ve karlılık gereksinimleri önceliklidir. İkinci olarak, bu sermaye önceliği, emek süreciyle sınırlı olarak söylemek gerekirse, emeğin eğreti istihdamını ve güvencesiz çalışmayı garanti altına alabilmeyi gerektirir. O halde, bu öncelik ve gereklere tabi bir sendikanın, patrona kazandırarak kendi has (merkez işçi) üyesinin koşullarını

iyileştirme ve geleceğini garanti altına alma olanakları yok demektir. Özcesi, bu kanallarla "sarı sendikacılık" yapmak bile olası değildir.

- İşçilerin somut ve acil taleplerini karşılamak ertelenemez. Kolektif sınıf kimliğini geliştirici, dolayısıyla işçilerin mücadele kapasitelerini güçlendirici tarzda olmak kaydıyla kooperatif, birlik vb. dayanışma ağları inşa edilmek durumundadır. Sendikacılık hareketinin bu alandaki çabası, toplumsal ilişkilerin örgütleyici ilkesi üzerine süren bir kavganın parçası olarak düşünülmeli, dolayısıyla lokal bazdaki her çaba "sosyal yurttaşlık" statüsünün savunulması/inşasıyla ilişkilendirilerek yürütülmelidir.

- Krizin aşılması bakımından politikleşmiş bir sendikacılık hareketi elzemdir. Sadece toplu pazarlık sistemi çöktüğü ve etkisizleştiği için değil, küresel yönetişim araçları vasıtasıyla emekçi kitleler, bölüşüm ilişkilerine müdahale kanallarından da dışlanmış olduğu için, bu elzemdir. Politikleşmiş bir sendikacılık hareketi için, her koşulda işçi sınıfının (işsizler, yoksullar da dahil) bütününün çıkarlarını savunmak ve bu savunuyu ulusal çıkar mertebesine taşımak önem taşımaktadır.

- Krizin aşılması bakımından, 'kendi üyesinin örgütü' ve içinde yer aldığı endüstri ilişkileri sisteminin üyeleri adına 'temsili kurumu' olma vasfını hızla terk ederek, işçi sınıfının örgütü olmaya öncelik verilmeli; örgütlenme, eğitim, yayın vb. çabalara bu amaca dönük olarak yeniden biçim verilmelidir. Sendika, sınıf örgütü olabildiği ölçüde etkili bir kurumsal temsile de kavuşacağının bilicinde olmalıdır.

KURTAR TANYILMAZ

Metin Özuğurlu arkadaşımıza teşekkür ediyoruz. Kendisi aslında bir genel çerçeve çizdi. Bugünkü konunun değişik tartışma boyutlarını ortaya koydu. Konu üzerine söz almak isteyenler...

AHMET HAŞİM KÖSE

Metin çok sağ olsun. Bence keşke şöyle bir şey yapsaydık. Metin'in yaptığı sunum aslında sorularını yöneltiyor ama bunu aslında parça parça ve Metin'in sorduğu sorular üzerinden sürdürmek lazım. Mesela şöyle başlamak istemiyorum. Katılıyorum ya da hani... Hakikaten katılıyorum ama bu tartışılacak ve katıldığımız şey berraklaşacak. O yüzden şöyle bir yerden başlamak gerek. İlk tespitinden başlayalım. Hakikaten Dünyada işçileşme artıyor mu? Kapitalizm iki türlü okunabilir. Bir sermaye ekseninde okunabiliyor, tam Marx'ın bize anlattığı gibi, bir de onun karşı diyalektiğinde yani emeğin ekseninde okunabiliyor. Şimdi benim sorum olsun ve tartışalım. Tartışmayı böyle bir yerden sürdürelim. Dünyada bütün ulus devletlerde ve siyasal coğrafyalarda, insanlığın başına ne geliyor? Metin'in bize sunduğu olgu nasıl derinleşiyor? Ötesinde de sermaye ta tarihinden beri kendi gerçekliğini mutlaklaştırıyor. "Beni oku" diyor sermaye, "bana göre konumlan" diyor. Onun çağrısı bu. Bu aynı zamanda sendikalara verilen bir çağrı da. Sendikalar da sermaye kendi gerçekliğini krize soktuğunda, yani bildiğimiz burjuva toplumunun krizi başladığında, ki öyle bir süreci yeniden yaşıyoruz, o zaman şöyle bir görevle kendisini özellikle işte Metin'in sarı sendika dediği biçimde "ben sermaye ile nasıl bir dirsek teması kurabilirim" düşüncesiyle sermaye ile paralel hareket etmeyi görev haline getiriyor. Bir kere ilk tespit şu olmalı; sermaye ile paralel hareket edilebilir mi? İşçi sınıfının böyle bir şeyi var mı? Eğer sermaye ile paralel hareket edilemiyorsa, sermayenin yeni krizinde nasıl bir siyasal eksen ya da nasıl bir emek ekseni oluşturulabilir. İlk tartışacağımız mesele işçileşme, ikincisi sermayenin bugünkü küresel krizi ya da gerçekliği nasıl bir şey? Onu hemen biliyoruz ki yeni krizinde sermaye, mekânları aştı. Mekânsız bir siyasal coğrafya peşinde koşuyor. Bu demek ki geçmiş burjuva toplumunun çelişkisinin ötesinde bir küresel çelişki ile karşı karşıyayız. Yani ulus devlet ve onun içindeki sınıf çelişkileri. Bu ölçek aşımı ile tehdit ediliyor. Metin'in ilk başta söylediği şeyi bir gerçek haline

getiriyor. Metin dedi ki, küresel anlamda bir sendikal dayanışma belki hep gerekliydi, sosyalistlerin enternasyonal çabasından dolayı ama. Bugün sermayenin gerçeğinden dolayı daha da gerekli. Bu aslında bizim karşı pozisyonda düşünürken aynı zamanda ulusları aşan, çünkü sermayenin mülkiyet ilişkisinin yönünü takip edeceksek, onun gerçekliğini görüp karşı gerçekliği kurmak için siyaset üreteceksek mutlaka bir ulus aşımını düşünmemiz, tartışmamız lazım. Burada şöyle bir tehdit de dünyayı bekliyor. Emeğin siyasal tehdidi halkların tehdidine dönüşmeye başlıyor. İşçi sınıfına karşı küresel düzeyde saldırı, uluslar içerisinde milliyetçilik denen bir tehlikeyi de insanlığın önüne getiriyor. Biraz çalışarak geldim, eski notlarımı toplayarak geldim. İşçileşmenin siyasal coğrafyası da çok önemli. Yani nerelerde işçileşme ciddi artıyor. Birkaç şeyi izlemek gerekiyor. Bir, merkezde ne oluyor, dünya kapitalizmi birkaç yerden onlarsız okunmuyor. Hakikaten neler oluyor, dünyanın sermaye açısından hegomonik siyasal merkezi neresiyse. Biliyoruz ki Amerika diyoruz. Amerika da kendi krizini yaşıyor, ötelemelerini yaşıyor. Hemen her tarihte kriz bir yerde yoğunlaşmaya başladığında sermaye açısından hemen yeni emek alanları oluşmaya başlıyor. Parçalanarak ya da yoğunlaşarak. Bu anlamda da bu tarih için Çin'i bilmek gerekiyor. Latin Amerika'yı bilmek kadar Çin'i bilmek gerekiyor. Çünkü halkların halkları tehdit etmesi gibi işçi sınıfının işçi sınıfını tehdit etmesi Çin. Verilerden bir şeyler derledim. Çin dünya emek gücünün 1/4'ü. Bunu DB verilerinden hesapladım. Hani "Çinliler geliyor" falan diyorlar ya, adamlar hakikaten geliyor, koşa koşa. Latin Amerika bu anlamda çok küçük bir parça ama Latin Amerika coğrafyasında da anormal bir işçileşme artışı var. Çin zaten kolektif işçilik alanı olarak duruyor. O anlamda da küresel siyasal mücadele alanında biz nereyle bağlantılar kuracağız. Mutlaka sermaye yeni coğrafyada nereyi inşa etmeye başlıyorsa, örneğin Çin inşa ediliyor. Oradaki işçi sınıfına nasıl ulaşılır ne yapılır mutlaka... Bunun müdafaası yok, başlangıçta birleşilmesi gerekiyor. Avrupalı sendikacı ile burjuvazinin daha evvelden zaten mekân eylediği ittifak içinde olmak gerekiyor mutlaka küresel düzeyde. Ama aynı zamanda yeni sermaye alanlarında da ne yapılması gerektiğini bilmek gerekiyor. Sermaye ile dirsek temasında onun paralelinde karşı diyalogu kurmadan bu yüzyılda bunları konuşuyor olabiliriz.

FUAT ERCAN

Metin'e çok teşekkürler. Metin'in bıraktığı yerden Ahmet'e bir şey ekleyeceğim. Bunu parçalayarak ele alma konusunda, Ahmet "işçilik artıyor mu?" ifadesini kullandı. Bence çok çok problemli ya da önemli bir şey de şu. Sendikacılığı, sendikal hareketi tartışırken iki tane önemli düzlem var. Bir sendikacıların sendika ne oluyor ne bitiyor sorusu var. Bir de onun dışında iktisatçılara bırakılan ekonomide ne oluyor ne bitiyor sorusu var. Aslında herhalde büyük bir problem; sendikal faaliyet üzerine, hem alternatifler hem de sendikal alanın daralması üzerine, özellikle son yıllarda, esas üretim ve yatırımdaki dönüşümlere bakmak lazım. Çünkü işçi sınıfının, işçileşmenin, farklılaşmasının ya da azalıp çoğalmasının belirleyici öğesi üretim ve yatırım etkinlikleridir. Bunlara baktığımızda da iki şey açığa çıkıyor. Üretim etkinliklerinin kendi içinde farklılaşması, fakat bu farklılaşmaya dair de sonunda onu tartışırız. Sektörel bazda, coğrafi bazda değişiklikleri gördüğümüz zaman alternatif sorunu farklılaşıyor. Mesela bir tekstil sektörü ile otomotiv sektörüyle ve bunların yoğunlaştığı mekânlardaki işçi sınıfının vereceği reaksiyon farklı olacaktır. O yüzden sorunu iki şey içinde ele almak gerekiyor. Bir-iki sendika önermişti ama olmadı. Türkiye'nin bir yatırım haritası çıkartılmalı. Bu haritada hangi sektörler hangi bölgelerde yoğunlaşıyor. Bunu yaparken de dünya ölçeğinde düşünmek. Çünkü örgütlü mücadele öznel bir müdahalede nesnelin üzerine çıkacak şey de yatırım süreciyle belirlenecek. Gerçekten de belki de Türkiye'deki sendikal harekette çok fazla olmayan bir şey üretim-yatırım ilişkisi dolayımında sektörel ve bölgesel farklılıklar üzerine yürütülen sendikal örgütlenme olumsuzlukları ve olumlulukları üzerine bakmak lazım. Çünkü kapitalizmin yapısal işleyişi ve sendikacılıktaki bütün var olma hali yatırım ve üretimdeki farklılaşma ile birlikte gidiyor. O anlamda böyle bir çerçeve üzerine gidersek, işçi azaldı mı çoğaldı mı yerine yatırımların üretimlerin sektörel mekânsal farklılaşmaları ne gibi sonuçlara yol açtı; bunu sermaye nasıl kullanıyor çok daha net resim elimize geçecektir.

ÜLKÜ SELÇUK

Bence acil olan 'ne yapmalı' üzerine konuşmak gerekiyor. Burada isimlere baktığımızda bazı konularda ortaklaştığımız anlaşılıyor. Ve benim anladığım diğer konu başlıklarından yeni liberalizm, işçi sınıfının yapısı vesaire gibi konular tartışılmış. Çok az zamanımız var, değerli katılımcılar var, yoğunlaşmamız gereken konunun esas olarak "ne yapmalı" olduğunu düşünüyorum. İşçileşme süreci ile ilgili olarak, yaklaşık 10 yıl önce ilk çalışmalarımda yaptığım şuydu benim. İşçi sınıfı tanımlamaları, kim nasıl tanımlıyor? Ama esas tanımlama bu olmalı deyip kendi tanımımı, Marx tanımını yapıyordum, falan. Şu anda geldiğim nokta şu: Anladığım kadarıyla olması gereken bütün kategoriler ve kavramlar için geçerli olan şey gerçek olan toplumsal ilişkilerdir. Biz o toplumsal ilişkileri şu ya da bu kategori altında isimlendirebiliriz. Bunun ismi A olur, B olur hiç fark etmez. Tanımlamayı yapıp, niceliksel bir yönü varsa bunun artıp artmadığı tartışılabilir. Genel olarak az çok buradakilerin ortaklaştığı, bir artış olduğunu söyleyebiliriz. Ama bu saptamam doğru ise işçi sınıfındaki kompozisyonun değiştiği konusunda hemfikirsek o konuyu çok fazla uzatmayalım ve acil olarak sendikaların güç kaybetmesi ve özellikle özel sektörde, bunu tartışalım.

MEHMET TÜRKAY

Ben de bir iki soru soracağım. Galiba kimse cevap vermeyecek herkes bir iki soru sorup bitirecek. Benim merak ettiğim konulardan biri, gerçekten bir ayrıma ihtiyacımız var. Bu Metin'in bize anlattığı çerçevede de vardı. Nicelik olarak artıyoruz. İşçi sınıfı artıyor. Biz de artıyoruz. Biz de işçi sınıfı dışında bir yerde durmuyoruz, doğal olarak. Sosyolojik olarak bir sınıf olmak ayrı bir şey, bu vaka zaten, burada bir ayrıma ihtiyacımız var. Tarihsel bir kategori olarak kendi çıkarları adına sürece müdahale eden bir sınıf nasıl olunacak. Burada bir başka handikap ile karşı karşıyayız. Gerek Ahmet gerekse Metin vurguladı, parçalanan bir yapı ile karşı karşıyayız. Gerek Türkiye ölçeğinde gerekse dünyada. Burada bir yapısal durum var. Yapısal derken çalışma biçimlerinden kaynaklanan Fuat'ın söylediği gibi yatırım meselesi ile de bağlantılı olan esnek çalışma gibi... Bir de ideolojik olarak karşımıza çıkan bir durum var. Sınıfın bir diğer işçi sınıfına karşı rekabet eder hale getirilmiş

olması. Bu da çok önemli konulardan biri. Bu durumda karşımızda parçalı birbiriyle çatışan ya da çatışır görünen ya da öbür taraftan baktığımızda bir tür kendini diğerine rağmen var etmeye çalışan farklı işçi sınıflarından bahsediyoruz. Dolayısıyla burada enternasyonalizm meselesi çok ciddi. Üzerinde durmak gerekiyor. Önemli meselelerden biri de, Marx devrimciliği işçi sınıfının kaderi olarak görmedi. Peki, o zaman nasıl olacak? Bu kadar kendi iç çatışması var, gerek belirli coğrafyalardan gerek dünya ölçeğinde hem de yapısal olarak birbirinden bu kadar farklılaşan özelliklere sahipken bu devrimcilik meselesi nasıl hallolacak. Bu soru sadece Metin'e değil herkese...

ÖZGÜR MÜFTÜOĞLU

Aslında Mehmet'in sorduğu soru çok önemli. Marx böyle bir görev biçti, biçmedi oldukça önemli. Ama Marx ve Engels ilk çalışmalarında şunu da belirtiyor. Sendikalar yola niye çıkarlar, üyelerinin veya temsil ettikleri kesimin hak ve çıkarlarını korumak geliştirmek üzerinden... Burada Marksizm'in katkısı şudur. Siyasallaşmadan bu amaca ulaşılamaz. Sadece ekonomik mücadele yeterli değildir. Bu nasıl olacak? Buradaki siyasallaşma mevcut sistem için parlamenter sistem içinde yer alacak bir yapılanma anlamında değil. Bu, mücadelenin siyasallaştırılması. Buradan bakınca mücadelenin nasıl yürütüleceği konusunda da Marksizm'in bir katkısı var, o da şu: işçi sınıfı bilinci mücadele üzerinden olur. Bir bilinç elde edilecekse bunun yolu mücadele olur. Grev örneğini ele alalım. Grev bilinçlenme için önemli bir araçtır. Baktığımız zaman ne görüyoruz? Sermayeyle işbirliği ile bu amaca ulaşılabilir mi? Bakıyoruz 2. Enternasyonal'den bu yana sendikalar sermaye ile uzlaşmaya yatkın olmuşlardır, bu anlamda Marksizm'den uzaklaşmışlardır. Geldiğimiz zamanda çeşitli toplu pazarlık sistemleri ile kapitalizmin birikim rejiminin gereği olarak bir takım kazanımlar elde edilmiştir. Ama geçen 150 yıl içerisinde işçi sınıfı ne kazandı ne kaybetti diye bakıldığı zaman sonuç son derece vahim. Yani bu uzlaşma, diyalog ne kadar çözüme götürür? Neoliberalizm ile birlikte sendikalar sistemle bütünleşen, soysal diyalog gibi adlar altında sistemle bir araya geliyorlar, bu aslında aynı değildir. "Önümüzdeki süreçte ne yapılmalı" diye soruyorsak. Belki ilk cevap 150 yılı masaya yatırmaktır diye düşünüyorum. Metin'in sunuşunda çok güzel ipuçları var, değerlendirmek gerek Buradan bulunduğumuz coğrafyadaki durum da değerlendirilmeli.

GAYE YILMAZ

Benim iki konuda kaygım var. İskandinav ülkelerinde çok fazla niceliksel erime olmadığı, sendikalaşmanın geri gitmediği, ama orada da bazı dönüşümlerin yaşandığı konusunda. Aslında *flexecurity* dediğimiz esnek-güvence, İskandinav ülkelerinden Avrupa'ya yayılmakta şu anda. Esnekliğin İskandinav ülkelerine de girdiği anlaşılıyor. Böyle ülkelerde nicelik ve niteliğin her biri, bir diğerinin bedeli olarak karşımıza çıkıyor. Bir diğer konu THS ile alakalı. Biz Bülent ile birlikte Küresel Emek Üniversitesi'nin yaz okulundaydık geçen haftasonu, 15 günlük bir süreyle çeşitli sunumlar izledik COSATU'dan bir arkadaşımız COSATU'nun nasıl bir mücadele yürüterek Çin ve Güney Afrika arasında imzalanan ikili serbest ticaret anlaşmasını nasıl Güney Afrika sanayii lehine dönüştürdüğünü anlattı. Beni şaşırttı. Ben o sunuşu dinleyene kadar COSATU'yu göklere çıkartırdım. THS'yi övüyordum. Fakat tezde öyle bir perspektif gördük ki COSATU her şeyi Güney Afrika sanayiini korumak adına yapmış. Örneğin mücadele başlıklarının hiçbiri Çin'deki işçilerin de çalışma koşullarının da iyileşmesi talebini içermiyor. Asıl sorum şu; burada üç başlık saymışsınız ve bunlara sendika demenin doğru olmadığını söylemişsiniz. Yönetişim aygıtlarında sosyal partner olarak yer almak, STK'laşmak, firma veya işletmedeki üretkenlik koalisyonun bir parçası olmak. Yer yer iki eğilimi bir arada görüyorsak. Örneğin THS yapılıyorsa, neoliberalizme şiddetle karşı çıkılıyor, eylemler protestolar düzenleniyor, bir taraftan da yönetişim mekanizmalarında sosyal partner olarak yer alınıyor. Ve çok ciddi mikrokorporatizm eğilimleri var. Bunları nasıl nitelendirmemiz gerekir? Buraya yönelen sendikalar da var, "business unionism" veya işletme tarzı sendikacılık ile aynı eğilim olarak tanımlıyorum.

BÜLENT KARADAĞ

Üç nokta belirtildi Gaye tekrarladı. Bu üç noktayı sendika olmama özellikleri olarak göstermiş Metin Hoca. THS formüle edilmiş bir şey. Gerçekte formüle edilen ile gerçek arasında her zaman bir fark oluyor. Örnekler veriliyor Brezilya'da CUT deniliyor, GAC, COSATU veriliyor. Her ikisi de sosyal hareket olarak bir şekilde ya iktidara geldiler ya da iktidar ile yakın ilişkideler. COSATU-ANC ve CUT-PT ilişkisi. Bu üç özellik de onlarda mevcut. Sosyal partner görevi görüyorlar. Mücadele

örgütü olmanın dışında STK gibi davranıyorlar. Üretkenliğin parçası olmayı önemsiyorlar. Bunlar tabii gelişen ülkeler, kalkınma sorunları var. Bu konuda kafaları çok karışık. Güney Afrika Cumhuriyeti ve oradaki Komünist Parti ve genel olarak Komünistler hem ANC içinde hem de COSATU içinde çok güçlü bir bileşen ama iktidara geldiklerinden beri nasıl kalkınacağız sorununu çözemediler. Bununla aynı zamanda 'nasıl işçileşeceğiz'i de kastediyorlar. "Bizim girişimciliğe ihtiyacımız var" diyorlar. Hani komünistlikten de taviz vermeyeceğiz ya o zaman yoldaş girişimciler yaratalım. Tüm dünyada emek bir kriz içerisinde ama bir inanç ve ideoloji krizi içinde. Emeğin bu güne kadar sürdürdüğü mücadelenin üç temel noktası vardı. Kapitalizm adaletsiz bir dünya. İşçi sınıfı mücadelesini büyük oranda bunun üzerine oturtuyordu. Ama bu çok büyük oranda delindi. Bunu eskisi kadar güçlü söyleyemiyoruz. İsmine reel sosyalizm dediğim deneyimlerin başarısız olması. İkincisi reel sosyalizm olmasa bile Brezilya'da, Güney Afrika'da gördüğümüz işçi hareketleri adına iktidara gelenlerin bahsettikleri adaletsizliği gidereememeleri. Önceden sadece karşı duruyorduk. Şimdi bu adaletsizliği nasıl ortadan kaldıracağımızın teminatını göstermek gerekiyor.

İşçi hareketlerinin özellikle 20. yüzyılın başındaki işçi hareketleri açısından herkes yaşadığı toplumun geçici olduğuna inanıyor. Yani kapitalizm geçici, son bulacak, biz yeni bir şey yaratacağız. Ama 20. yüzyıl içerisinde yaşananlar öyle bir hal çıkarttı ki geriye dönüyoruz. Kapitalizm kendi zaferini ilan etti. Kapitalizm ve neoliberalizm ile tüm bağlarımızı kopartalım, ama teori ile gerçek arasında farklılaşma oluşuyor. Biz insanlara giderken onların kafalarındaki sorunları, gittiğimiz kitlenin kafasındaki sorunları bilmemiz gerekiyor. O açıdan en önemli mesele; bence insanların kafasında işçi sınıfı artıyor mu azalıyor mu karışıklığı yok, zaten tartışma da buradan gelmiyor. Tartışma şuradan geliyor; işçi sınıfı eski işçi sınıfı mıdır? Homojen midir? Ama bu homojenliği nasıl yaratabiliriz? 20 yüzyılın başındaki homojenlik bizatihi sosyalist mücadele sayesinde yaratılmıştır. Bence bu üç nokta önemli: kapitalizmin adaletsiz olması; insanların ikna edilmesi konusu; sınıfın homojen bir kitle olup olmaması meselesi.

Demek istediğim şu: Eskisi kadar ikna edici değiliz. 20. yüzyılın başında sadece kapitalizme karşı olduğumuzu söylemek

yeterliydi. Ama şimdi o kadar rahat değiliz. Reel sosyalizm oldu, işçi iktidarları oldu, işçi hareketlerine, sendikalara yakın partiler iktidar oldu. Ama başta karşı çıktığımız adaletsizliğe karşı kesin bir sonuç alamadık. İnsanların zihninde şu oluştu: iktidara geliyoruz, devrim yapıyoruz, ama yine geri dönüyoruz.

AHMET HAŞİM KÖSE

Devrimci sendika bir anı kurmaz, tarihin kendisini de kurar. Sosyalizmin uzun süredir devam eden mevzi kaybı devrimci sendikaların işini zorlaştırdı, tarif etmek zorlaştı. Politik sendikacılığın da kahramanlığı burada. Sosyalizm neyi kaybetti ki. Kapitalizm *de facto* adaletsizliktir. Adalet kapitalizme eklenmiş bir durumdur. Kapitalizm ve adalet bağdaşmaz. Sosyalizm denen şey toplumu inşa etmektir. Biz toplumu istemeliyiz. En zor nokta insanlık, toplum fikrinden uzaklaşıyor. Sermaye yeniden toplum dokusunu parçaladığı için modern toplumun örgütlediği toplumdan halka çevirmeye çalışıyor. Parçalanmış insan piyasa insanı. Halka ütopya ve adalet tarif etmek yeniden toplum kurmaktır. Sermaye ile paralel hareket edilir mi, edilmez. Sermaye ile mücadele edilir. Sermaye ile mücadele toplumu yeniden kurmaktır. Sermaye toplum kurmaz. Kurduğu toplumu parçalar. Marx'tan hatırlayacağımız bir şey varsa burjuva toplumunun halka taahhüt ettiği şey, kurmak ve bozmaktır yani değersizleştirmektir. Tek yasası var kapitalizmin, değersizleştirmek. Sen değersizleşmiş bir kitleyi yeniden değerli kılacaksın. Sadece fabrika değildir. Sınıflar iki kere kurulur. Fabrikada ve toplumda, toplumdan başlayarak fabrikayı yeniden kurmak.

NECDET OKCAN

Ben de hocama teşekkür ediyorum. Bazı ayrışmalar ve mutabakatlar ortaya çıkıyor. Yol almak bakımından ne yapmalı cevaplarını netleştirmemiz lazım. Bazı notlar aldım. Uluslararası sendikal hareketin krizi aslında sınıflar mücadelesinin krizi ile ilintili bir şey. Biz eğer buna cevaplar vereceksek, sınıflar mücadelesinin ve bunun siyasallaşması anlamında cevaplandırmak lazım. İşçileşmenin artıp artmaması veya işçilerin homojenleşmesinden daha çok, işçilerin niteliği önemli. Biz bir yoksullaşma tarifi yapıyoruz. 1960'ların Haliç çukurundaki işçilerin yoksulluğu ile bugünkü işçinin

yoksulluğunun aynı şey olmadığını. Yoksulluk hesapları ile bazı yoksunlukların hesap edilmesi ve bu yoksunluk üzerinden mücadele edilmesi. Sınıflar mücadelesi aynı zamanda kalplerin kazanılmasıdır. Siyasallaşma vurgusu yapıldı. Uzlaşma vurgusu yapıldı. Bu uzlaşma sendikalara da sirayet etti. Siyasallaşma işçi sınıfında sendikal hareket üzerinden mi gidecek sendika mı siyasallaşma yaratacak yoksa siyasallaşma mı sendikal hareketi etkileyecek sorusunun cevabının verilmesi lazım. Türkiye deneyimine baktığımızda TİP-DİSK etkileşimi önemli bir modeldir. DİSK'in kuruluş bildirgesinde siyasallaşmaya vurgu yapılmıştır. DİSK o siyasallaşmaya vurgu yaparak başarılı olmuş. DİSK bugün niye, aynı siyasallaşma vurgusunu söylem düzeyinde yapan DİSK, siyasi köklerinden kopmuş bir DİSK, örgütlediği üyelerinin politikleşmeden kopmasının cevaplarını vermeli ki "bugün ne yapmalı"nın somut yanıtlarını verebilelim diye düşünüyorum.

SEYHAN ERDOĞDU

Olanın tespiti ve dünyadan örnekler vererek olması gerekeni tartışmak açısından, olanın tespiti konusunda bazı görüşlerimi aktarmak istiyorum. Bunu yaparken kuşkusuz tarihsel bir bakış açısı ile bakmak gerekir. Onun için, sendikacılık hareketi tek tip bir tarihe sahip olmamak ile birlikte, daha çok Avrupa sendikacılığına atıfta bulunarak yorumlar yapmak istiyorum. Sendikacılık hareketinin tarihine baktığımızda eğilim olarak bir anarko-sendikalizm hareketini görüyoruz; hem ulusal çapta hem de uluslararası çapta. İkinci olarak o dönemde gördüğümüz Amerikan Sendikacılığı ve İngiliz Sendikacılığı daha muhafazakâr. Bugün işletme sendikacılığı dediğimiz sendikacılık. Bizim için daha önemli olan Kıta Avrupası Sendikacılığı. Bu Kıta Avrupası Sendikacılığı'nın macerası sosyalizm ile başlayıp, sosyal demokrasi ile yani reformizm ile biten. Bugün ise reformizmden liberal reformizme giden bir çizgi izliyor. O yüzden Kıta Avrupası Sendikacılığı'nı da bu kendi çizgisi içinde farklı aşamalarda ele almak lazım. Bu akımlara, "kapitalizme karşı siyasal tavırları nedir" diye ayrımcı eksen üzerinden baktığımız zaman; anarko-sendikalizm, kapitalizmin bir sendika dönüşümünü hedefleyen bir sendika tipiydi, devrimci bir dönüşümü hedefleyen bir sosyalist hareket vardı. Anarko-sendikalizm, yani; kapitalizmin sendikalist dönüşümünü hedefleyen hareket 20. yüzyılda yok oldu. Bazı ufak tefek kalıntıları olsa da etkisini yitirdi. 21. yüzyıla

girerken 20. yüzyılın sonlarında kapitalizmin devrimci dönüşümünü hedefleyen sendikal hareketin de etkisini yitirdiğini görüyoruz. Buralarda anlaşmak kolay. Bununla birlikte kapitalizmin reformcu dönüşümünü hedefleyen sendikal hareket de etkisini yitirdi. İşçiler hala kapitalizmin reformcu dönüşümünü istiyorlar; çalışma koşulları düzelsin, ücretlerimiz yükselsin, kamusallık korunsun, piyasa ekonomisi her şeye hakim olmasın, pek çok şey metalaşmaktan kurtarılsın, gibi sistem içi reformlar devam etsin demokratik bir yapı içinde. Yani demokrasi olsun sosyal haklar olsun. İşçiler hala bunu istiyorlar, böyle bir özlem var. Ama küreselleşeme ya da küresel kapitalizm öyle bir dönüşüm ki bu reformcu taleplere ulusal veya uluslararası düzeyde cevap vermesi mümkün değil. Bu çelişkiyi çözemiyoruz.

Bence küresel faşizm güçleniyor. İşçiler sendika istiyor, ama tam tersine bir sendikasızlaştırma var. Son derece önemli bir yapı. Eskiden ulus devlet çatısı altındaydı bu sendikal hareketler. ABD'de eskiden sistemi reforme etmeden işyeri düzeyinde tavizlerle yürütülüyordu. Uluslararası anlamda da sendikal emperyalizm dediğimiz bir politikası vardı. Küreselleşme her iki anlamda da Amerikan sendikacılığını değişmeye zorladı. İkinci olarak Avrupa sendikacılığı da sosyal demokrasiye dayalı ve uluslararası alanda yine sendikal emperyalizme yakın bir politika. Her iki alanda da sosyal reformizm alanında da Avrupa Sendikacılığı tıkanıklığa uğradı. Gelişmekte olan ülkelere baktığımızda, Latin Amerika veya Türkiye örneğine baktığımızda, kamu kesimi sendikalarına dayalı ve mevcut iktidarla iyi ilişkiler kurarak taviz koparan sendikacılık orada da tıkanıklığa uğruyor; Meksika, Brezilya veya Venezüella'da olduğu gibi. Yani tek bir sendikacılık tipinden bahsetmek mümkün değil. Kapitalizmi reforme ederek ulusal çapta bir sendikacılık sürdürmekte tıkanıklık var. Kapitalizm küresel değişimlerle buna izin vermiyor. Böyle bir durumda Avrupa Sendikal Hareketi ne yapabilir. Sendikalar bu konuda dünyanın her yerinde farklı politikalar izliyorlar. Acaba çağımızda sendikalar küresel kapitalizmin temel özelliklerine karşı çıkan politikalar izlemeliler mi, izliyorlar mı? Sosyal Hareket Sendikacılığı dediğimiz haklı olarak Türk Sendikacılığını da son döneme kadar SHS içine sokuyordum. Özellikle Emek Platformu'nu. Metin'in dediği gibi küresel kapitalizmin temel özelliklerine karşı çıkmazsanız, sendika sıfatını dahi taşımayan bürokratik mekanizmalar

olursunuz. Temel eğilim bu şekilde olacak. İşçi sınıfı her zaman homojen olmuştur. Sermaye ile ilişkisinde işgücünü satan ve işsizlerden oluşan bir kitle olması anlamında. Kapitalizm işçiyi homojen bir kitle haline getirir. Ama aynı zamanda her zamanda heterojen olmuştur. İşçi sınıfının dönüştürücü gücü objektif olarak onun içinde vardır, diye bakabiliriz. Ama bu mutlak bir dönüştürücü güç değildir. Ama tarih boyunca bunun önünde engeller olmuştur. Birincisi işçi sınıfının heterojenliği onun birlik halinde siyasal çıkarlarını ve sınıfsal çıkarlarını elde etmesi önünde engel olmuştur. Hangi homojenlik, ulus içinde cinsiyet temelinde heterojen oluşu işçilerin birliğini engellemiştir. Çağımızda da yeni biçimler almıştır.

İkincisi işçiler açısından özellikle sanayileşmiş ülkelerin işçileri açısından –uzun zamandır ilk defa bir sendikal toplantıda bu kadar çok Marx atıfı yapıldığını duyuyorum– 90 yılların sonunda katıldığım bir ICFTU toplantısında IMF temsilcisi konuşmuştu ve sadece bir tane Latin Amerikalı sendikacı konuşmuştu. Ondan önce ICFTU genel kurulları Enternasyonal ile açılırdı. O yüzden böyle bir toplantıda bu kadar çok Marx atıfı alışılmış bir şey değil. Bir Marx atıfı yaparsak, Marx'ta dahi işçi sınıfının burjuvalaşma eğilimine değinilmiştir. Özellikle İngiliz İşçi Sınıfı için, "emperyalizm talanına büyük bir iştah ile katılmak tabiriyle", Marx'ta ve Engels'te atıf vardır. İşçi sınıfının heterojen yapısı onun kapitalizmin devrimci dönüşümünü sağlayacak bir güç haline gelmesinde engeldir, ikinci olarak burjuvalaşma eğilimi engeldir, üçüncü olarak reformcu eğilimler engeldir. Biliyorsunuz 1. Dünya Savaşı'ndaki o büyük ayrılmadan sonra yavaş yavaş kıta Avrupası sosyalizmi programı unutuldu ve 2. Dünya Savaşı'ndan sonra geriye reformizm kaldı. Dünya böyle kritik bir noktada, belki genç arkadaşlar iyi de ne yapacağız diyebilirler. Çinlilerin bir bedduası var "değişen zamanlarda yaşayasın" derler, biz şimdi değişen zamanlarda yaşıyoruz. Durup da "ne yapalım"ı düşünecek kadar da vaktimiz yok. Öyle değişen zamanlar ki dünyada entelektüel birikim henüz yolunu bulabilmiş değil. Pek çok hareketin yalpalamalar göstermesi, farklı açılımlar, geri dönüşleri, yılgınlık normal, çok yanıt olmasa da tartışmaya devam edelim.

Değişen zamanlar üzerinden... Ülkü "önce ne yapmalı" dedi sonra Bülent arkadaş "ikna edecek olanlar ve edilecek olanlar" dedi. İkna edecek olanlar sendikalar, edilecek olanlar işçi sınıfı. Her ikisi de değişmiş. İşçileşme, genel formlarda kapitalizm yapısı devam ediyor. Ama değiştiler. Sendikaların da düşünmesi lazım, bu değişim sürecinde niye daha sağlam durmadı. Burada iki tane şey var: İlki öznel değerlendirmeler. Sendikaları sendikacılar üzerinden değerlendirme. Ama esası sendikalara güç kaybettiren bu değişim ortamı neydi? Venezüella, Brezilya'da değişim hızlandıkça sermaye tarafından değiştiğinde sendikalar ayak uyduramıyor, burada sendikaların toplumsal varoluşu ile sendikacının kendisini kurtarması arasında bir çelişkili alan çıkıyor. Sendikalar yapısal olarak güç kaybetmiş ama sendikacılar kendi konumlarını korumak için ittifaklara ve dil dönüşümüne gidiyorlar. İkna edecek olanların organizasyon teknikleri ve içsel dinamikleri açısından dikkatli olmalı. Yapısal olan ile özne arasındaki bağlantıyı kurmalı. Durumu tespit etmeli, neden değiştiğini belirtmeli. Mekanik dayanışma ve organik dayanışma... İşçilerin bir arada olmasının yarattığı, kendi içinde dayanışmasının yarattığı mekanik dayanışma artık sermaye birikiminin işçileşmeyi farklı hallerde tuttuğu dönemde olmuyor. Uluslararası sistemde işten çıkartmaların yoğun olduğu dönemde, sendikalar sürekli işten çıkartılıp tekrar alınan işçileri nasıl sendikal hareketin içine katacak, eve iş alan kadınları nasıl örgütleyecek? Richard Hyman'ın görüşleri çok önemli: sendikalar artık toplumsal hareketin içindeki farklı kesimleri bünyesine alabilmeli. Bu çok çelişkili oluyor. Bütün örgütler değişime karşı kendisini korur. Sendikalar muhalif yapılar olmasına rağmen içsel yapılarının dönüşmesi çok daha zor oluyor. Venezüella'da Chavez sonrası sendika için de alternatif kuruldu... Esas olan toplumsal dönüşüm sürecinde işçilerin ve sendikaların nasıl biçimler aldığıdır. Sermaye birikimi öyle bir süreç ki 60'larda, 70'lerde toplumsal ilişki olduğu ölçüde her birikim kendi içinde farklı ilişkiler setini açığa çıkartıyor. O setler sermaye örgütleri tarafından kurgulanıyor. Sendikalar adapte olmak zorunda kalıyor. Sendikaların aşamadığı sorunları ısrarla dile getirmemiz lazım. Sermayeyi eleştirdiğimiz gibi sendikalara yönelik, ama sendikaların içinden geçtiği örgütsel, yapısal durumu gösterecek bir dile ihtiyacımız var.

AHMET HAŞİM KÖSE

Marx atıfı dediniz. Bu sendika Abant toplantıları yaptı, orada hiç Marksist yoktu. Sadun Aren hocamızdır ama ne yazık ki birazcık duhule uğradı. Zaman kifayetsiz bir şeydir. Biz istemesek de eleştireldir. Marx'a hak ettiğini vermek lazım. Kapitalizm kendi çelişkisi derinleştiği için geliyor. (...) Ya tesadüftür ya da DİSK'in bir hatasıdır bu kadar Marksisti bir araya getirmek.

TUFAN SERTLEK

Soruları olabildiğince hayata yakın sormak lazım. Çünkü gerçekten dünyanın değişik yerlerinde Latin Amerika, Asya gibi olumlu örneklerden bahsedebiliriz. Ama onların da baştaki iddialarından farklı bir yöne evrilmiş olduklarını görüyoruz. Bizim açımızdan da benzer süreçler yaşanabilir. Kendi pratiğimiz ile ilgili kısımlara değinmek istiyorum. Sunumda olduğu gibi bir işçileşme süreci yaşanıyor. Korkunç bir genç nüfus şu anda işçileşmiş durumda. Bizim örgütlendiğimiz yerlerde nüfusun %80'i sendikayı bilmiyor, bilen kötü biliyor. Amcasının oğlunu bir yerde görmüş sendikacı ertesi gün altına araba çekmiş, oğlunu yurtdışına göndermiş. Hikaye böyle bir hikaye, sendikaya ilişkin en ufak önemli bir şey yok. İşçi kimliğinin bilinmemesi, önemsenmemesinin yanı sıra sınıf dışı kimlikler çok fazla. DİSK'in 80 öncesi yarattığı değerin ortadan kalması. Sınıf dışı kimliklerle yaşarken sınıfsal mücadeleyi tekrar nasıl ayağa kaldıracağız. Sınıf kimliği anlatmak ile olmuyor. Beraber eylemler yaptık, direnişler yaptık. İlk defa Diyarbakır'da yıllar sonra bir tekstil firmasının dışında işçiler Diyarbakır'a indiler, eylem yaptılar. Adana'da işten atılan ilk öncü işçilerimizden 2'si MHP'liydi. Ağabeyi "hangi sendikaya üye oldun" deyince, DİSK'e karşılık "hiç korkma o zaman seni ertesi gün işe geri aldırırlar, meraklanma. O sağlam sendikadır". Üç günlük direniş sonrasında arkadaşı işe geri aldırdık. Bu çocuk MHP'li. Bunlar yaşanıyor. DİSK böyle bir şey, sınıf mücadelesinin kazandırdığı bir şey. Düşmanına da kendini kabul ettirmiş bir tarihe sahibiz. Devrimci bir tarzın işçi sınıfı ile kurulmasının olumlu sonucu. Birincisi gençleşme önemli, gençler dinamik, "biz her şeyi yıkarız" diye düşünüyorlar. Biz onları zor durduruyoruz. Korkunç bir bilinçsizlik, lümpenlik hayatta kurduğu ilişkilerde gelip geçicilik. Sınıf dışı kimlikler ve sınıf içi bölünme inanılmaz. Diyarbakır'da iş bıraktırdık. 700 kişiye iş bıraktırdık ama bir tek

SES üyesi katılmadı arkadaşlar. Günler öncesinden birlikte örgütlemeye çalıştığımız halde... Ve bu, direnişin kırılmasının önemli nedenlerinden. Aynı hastanede çok farklı koşullarda çalışan işçiler var, buna engel olmak lazım. Kadrolular kadrosuzlar kendi aralarında problemler. Ücret farkları statü farkları. Siyasallaşmak çok önemli ama sosyal bir tabaka haline gelmek çok önemli. İşçi sınıfına sosyal bir kimlik kazandırmak. THS buna yardımcı olabilir, tartışılabilir. Sosyal bir kimlik kazandırmak acil bir öncelik. Başka türlü sınıf dışı kimlikleri, milliyetçiliği, dindarlığı aşamayız. Hiçbir sosyalist partinin becerebileceği bir şey değil. Bu devrimci sendikal mücadelenin başarabileceği en önemli şey. İşçi sınıfının bölünmüşlüğünü aşacak tek güç sendikal mücadele.

ÜLKÜ SELÇUK

Doğru çözüm için doğru saptama gerek. Doğru saptama doğru çözümün garantisi değil ama önkoşuludur. Biz üç saattir saptama yapmaya çalışıyoruz. Ama biz burada üç aşağı beş yukarı anlaşmış insanlarız. Biraz zaman kaybettik. Çözüm konusunda Seyhan hoca karamsar ben de karamsarım, ama daha az karamsar. İmkânsız değil, ama durum çok zor. O zorlukları nasıl aşacağız. Mahallelere mi gideceğiz Başka bir şey mi? Ama kendi romantizmimizi işçilere yüklemeyelim. Haydi, sosyalizm propagandası yapalım, işçiler sosyalist olsun devrime yürüyelim. Hayır. Tufan'ın söylediği gibi milliyetçisi var dincisi var. Neden Devrimci Sağlık İş'te duruyorlar. Çünkü sorunları çözülüyor. Ücretleri düzgün yatıyordur. Sigortalı çalışıyorlardır. Bunlar olmadan lafla peynir gemisi yürümez. Siz kendi örgütlenmenizin içine alırsanız, sosyalizm propagandası da yapılır. Ama şu an gemi su alıyor ve delikler acilen kapanmalı. Örgütsel dönüşüm gereklidir. Bir dip not: CUT'a alternatif bir sendika kuruldu. Ama bu sendikalar Metin Hoca'nın dediği gibi çıkışları itibarıyla umut veren bürokratik yapılanmanın dışında kalan sendikalardı, adına THS diyebiliriz. Ama her sendika bürokratikleşmeye zaman içinde açık olabilir. Sihirli formüller yok. Acil olarak somutlayarak ne yapmalı üzerine yoğunlaşalım. Taşeronlaşma artıyor... Sigortasız çalışma artıyor... Yarım zamanlı çalışma artıyor... Kamu çalışanları azalıyor...

KORAY ÇALIŞKAN

Toplantının amacı dünyada ne olup ne bittiği. Dünyada ne olup bittiğini düşünürken sosyal bilimcilere bakıyoruz. Onlar da çalışıyorlar, popüler olmak istiyorlar, daha çok para kazanmak istiyorlar. Daha çok öğrenci dersimizi alsın istiyorlar. Onların üretim şartları ürünlerini etkiler. Her sosyal bilimcinin gönlünde Marx olmak, Weber olmak yatar. O yüzden dünyada yepyeni bir şeyler olduğunu iddia eden fikirler ortaya atmak isterler. Baktığınızda her 10 yılda bir birileri çıkar ve "artık" diye başlayan cümleler kurar. Aslında tekerleği yeniden icat ediyordur. Son 180-190 senedir dünyada yeni bir şey olmadı. Olan şeyler ise bizim anladığımız kadarıyla üretim ve değişim ilişkilerini nasıl anlayacağız, insanların hayatlarını biraz daha iyiye götürmek için neler yapacağız. Ancak sosyal bilimlerin kendi içindeki modası üzerinden Marx'ın çeşitli hayaletleri peydahlandı. Ve Marx'ın hiç kullanmadığı kavramlar, mesela kapitalizm gibi, bütün analistlerin kullandığı kavramlara dönüştü. İlginçtir sosyalistler bunun bayraktarlığını yapıp kapitalistlerin hiçbir şekilde abartmadıkları güçlerinden bir canavar peydahlayarak, onların bütün dünyayı ele geçirdiklerini, bizim de köşeye sıkıştığımızı şimdi ne yapacağımızı düşünür oldular. Oysa benim yaptığım iş, ben sendika örgütçüsüyüm. Ama kendi araştırmalarım, kapitalizmin antropolojisi üzerine. Bu toplantıdan bir buçuk ay önce kapitalistlerin "biz ne yapmalıyız" adlı toplantıları vardır. İşletme disiplini içerisinde örgütlenirler ve örgüt kuramı içerisinde tartışırlar. Nasıl daha iyi işletme diye. Viyana'daydı bu toplantı. Dünya çapında onun da çağrıcısı oldum toplayanlardan bir tanesiydim. Yazdığım şeylere bakmışlar. Bu isabetsiz işler yaptığımı gösteriyor olabilir. Benim oradaki izlenimim onların bizden daha büyük bir kriz içerisinde oldukları. O kadar abartmayalım. Mesela sermaye piyasalarında bireysel sermaye kullanımını bir türlü arttıramıyorlar. İnsanlar kapitalist olmayan değer paylaşım süreçlerine rağbet ediyorlar. Adamlar çıldırıyorlar. Niçin çıldırıyorlar? Çünkü sendikalar başarılı... Bireysel krediler Türkiye'de hala % 28'dir ve son 5 yıldır düşüyor. İktidar ilişkilerini coğrafi benzetmelerle anlatanlar dünyanın simsiyah bir alanın beyaz bir alanı yutmak üzere olduğu paspartu olduğunu hissederler. Oysa kapitalist lafı belli bir ilişki türünü sıfatlar. O ilişki türü dünyada bile baskın ilişki türü değil. Mesela ücretlendirilmemiş emek değişim formlarına baktığınızda hiç de tamamen kapitalizm dediğimiz şeyin hegomonik olmadığı

ilişkiler zincirini görüyorsunuz. Daha geçen sene çiftçiler dünyanın 2. büyük çalışan grubu haline geldiler. ILO figürlerine göre şimdilik servis sektörü hala başta. Fakat bu formel alanda GSMH yani paranın değişimi üzerinden hesaplanan iktisadi göstergelerle baktığımızda kapitalist üretim ilişkilerinin bütün dünyayı bir zarf gibi örttüğü izlenimine kapılıyoruz. Öyle bir şey yok. Abartmayalım. Yeni mücadele alanları var. Oralarda örgütlenip dayanışma formları yaratmak mümkün. Özellikle feminist politik iktisatçılar anti-kapitalist politika alanları yaratarak bazı alanlar açıyorlar. Daha adil bir dünyada yaşamak için atılacak adımlar arasına bunu da katmak ve kapitalizmin başarısını överken kapitalistlerin önüne geçmemiz gerekiyor.

Anlama, analiz kategorilerimiz ile örgütlenmede kullandığımız kavramsal araçları birbirine karıştırıyoruz. 120 yılın tarihini yazacaksak sınıftan başka bir şey kullanamazsınız. Birey kullanırsanız, Sivaslılar diye bir kategori kullanırsanız ya da Nizam-ı Âlemciler diye bir kategori kullanırsanız gülerler size. Ama gidip bir yerel örgütlenme çalışması yapıyorsanız. Kafanızda 120 yılı anlamak için kullandığınız bir anlamsal çerçeve varsa bir sosyal bilimsel pürizm ile bir teknisyen edası ile örgütlenme çalışması yaparsınız ve başarısız olursunuz. O yüzden anlama, analiz kavramlarımız ile örgütlenme kavramlarımızı ayıralım.

ÖZGÜR MÜFTÜOĞLU

Karamsar olup olmamak dendi. Kapatalım dükkânı gidelim. Akademisyensek, dünyayı değiştirmeye çalışıyorsak nasıl karamsar oluruz? Bu doktorun kanseri görünce valla çok karamsarım deyip bırakması gibi. Öyle bir lüksümüz yok. Aynı lüks sendikacılar için de yok. O yüzden müdahale zorunlu. Ben karamsar değilim. Burada şunu dert etmeliyiz. Sorun, nedenler mi sonuçlar mı? Taşeronluk, düşük ücret, bunlar sonuçtur. Sendikalar sadece sonuç ile uğraşırlarsa hiçbir yere ulaşamazlar. Ne yapmak gerek, nedenleri sorgulamak gerekir. Bunu sorguladığında zaten siyasallaşmış olursunuz.

MEHMET TURKAY

Konuşulanlardan çıkarttığım bir şey Koray Çalışkan'ın söylediği ile ilgili. Bunu tartışacağız muhtemelen. Piyasaların derinleşmesi meselesi. Kapitalizm kendini derinleştirmekte bayağı hız almış.

İlla bütün formların kapitalist olması gerekmez ama onun boyunduruğu altında olması da önemli. "Sendika ne yapmalı" meselesinde, sendika-siyaset ilişkisini... sendika siyasi parti ilişkisi nasıl olmalı? Kamudaki sendikalara baktığımızda bir tıkanıklıktan söz ediyorsak o arada sendikadan çok siyasi partilerin oradaki siyaset yapmasından kaynaklanıyor.

İRFAN KAYGISIZ

THS için bazı eleştiriler var önemsediğim. Biri sınıf kavramını bulanıklaştırdığı. Referans noktası Filipinler'deki hareketin balıkçılar ve taksi şoförlerini örgütlemesi. Sınıf mücadelesi yerine toplumsal mücadeleye evrilttiğine dair önemli bir eleştiri var. Başka bir eleştiri yine Filipinler örneği kendini milliyetçi olarak tanımlıyor. Üçüncüsü siyasi parti ile ilişki. Filipinleri değerlendiren yazı, FKP ile ilişkisi var ise THS olmaz o politik sendikacılıktır. Parti kuranlar var içlerinde diğer örneklerde. Ama onlardan özenle uzak durmaya çalışanlar da var. Bunlara dair görüşleri de merak ediyorum.

KURTAR TANYILMAZ

İlk oturumda daha ziyade ne olup bittiğini tartışmaya çalıştık. İkinci oturumda biraz daha yaşanan deneyimleri... Latin Amerika olabilir, Güney Kore olabilir, bu deneyimlerden ne gibi dersler çıkartabiliriz, bunları biraz daha somut başlıklar altında tartışmayı umuyoruz. Metin arkadaşın sunuşunda bahsettiği neoliberal politikalara karşı çıkan sendikal hareketler oldu. Bunların özellikleri; mesela eylemlilik içinden doğmuş olmaları, işçi kontrolü meselesi, anti-emperyalist bir çizgide olmaları, sendikal bürokrasiye karşı direnç, esnek üyelik anlayışı, işyeri dışı örgütlenme pratikleri... Bunlar tabii güncelliğini koruyan tartışmalar, işçi sınıfının değişen bileşimi kapsamında, yoksulluk kapsamında. Alt başlıklar halinde tartışmakta fayda var diye düşünüyorum. Bir diğer boyut Mehmet arkadaşımız değindi. Siyasal parti-sendika ilişkisi, bu da önemli bir başlık olarak duruyor. Hem dünyadaki sendikal hareketi değerlendirmek hem de bunun Türkiye'ye etkilerini değerlendirmek açısından önemli gibi duruyor. Benim şimdilik aklıma gelen başlıklar bunlar. Ama sizlerin de katkılarınızla daha da zenginleşebilir.

Üzerinde çok durulması gerekiyor ama Koray'ın söylediği birçok şeye katılmadığımı söyleyeyim. Çok tehlikeli açılımları olan şeyler. Bir taraftan dünyanın hiç değişmediğini söyleyerek bir taraftan da Marx'a referans vermesi. Marx'ı, hayaletleri üzerinden kurması bence sorunlu bir alan. O sorunlu alan da şu: Ben kendi adıma hiçbir şey değişmedi diyen solun kesimlerine çok kızgınım çünkü sermaye her an yaşamın her alanını bukalemun gibi dönüştürüyor. Kendi mantığına göre değiştirip dönüştürüyor. Bu değişim yoksa Marx'ı aynen referans vermemiz gerekiyor. Eğer varsa, Marx'ın da gördüğü dünyayı yeni aletlerle incelememiz gerekiyor. Sosyal bilimcilerin yaptığı iş ile örgütlenme sürecinde yapılan iş ile farklı düzeyleri birleştirmek biraz tehlikeli. Bizim burada var olma nedenimiz iki düzeyli bir şey. Burada yaptığımız konuşmayı Mardin'deki Malatya'daki işçi ile karşılaştığımızda *Kapital*'de şöyle yazıyor falan demiyoruz. Kimse yapmıyor. Eğer dünyada hiçbir şey değişmemiş olsaydı Koray'ın da vurguladığı o yeni mücadele alanlarından bahsetmezdik. Israrla söylediğim bir şey var. Sermaye birikim süreci ve toplumsal ilişkiler alanı 1970'lerden itibaren sadece gelişmiş kapitalist ülkelerde değil, geç kapitalist ülkelerde de muazzam değişti. Değişiklik, Koray'ın söylediği gibi henüz kredi kullanımı fazla olmayabilir, ama kapitalizmin yapısal mekanizması ile dolaşım alanı üretim alanını etkiliyor. Belirleyici oluyor. O noktada bir şeyler söylemek istiyorum. THS'nin ilk ortaya çıktığı anlar mücadele anları. Metin'in verdiği grafiklere baktığımızda günübirlik şiddetin, askeri şiddetin çok egemen olduğu anlarda ortaya çıkıyor. Fakat iki şeyi ayırmak lazım. Filipin örneği ve Güney Afrika örneğinden sonra hızla akademik dünyada ve sendikalarda farklılaşma süreci yaşanıyor. Türkiye'ye baktığımızda Metin'e de katılmıyorum o anlamda, THS'nin ilk dile getirilişi ve benim çok etkilendiğim ilk yazılar Çiğdem'in yazılarıydı. Hangi dergiydi? *Yön* dergisiydi. Bence çok sağlıklı bir tartışma açıldı. Ama daha sonra Türkiye'de zaman geçince uluslararası tartışma alanlarında olduğu gibi yön değiştirdi. THS üzerine iki kamplaşma var benim bildiğim kadarıyla. Sendikal mücadele ulusal ölçekte başlamalı ve orada devam etmeli diyen. Yerel ölçeği ön plana çıkartan. Şimdi THS özellikle Türkiye'de de DİSK çevresinde daha etkili olan bir dile dönüşmüş durumda. Bu STK araçlarıyla, THS arasında bir bağlantı kurma. Waterman'ın, Munck'ın uluslararası alanda geliştirdiği THS'nin 1. uluslararası

bir yönü olmalı, 2. sivil toplumları içerecek bir yönü olmalı. Bu tarz bir eğilim bence kısa sürede içselleştirilecek, olumsuz yönleri kısa sürede açığa çıkarılacak bir eğilim. Fakat başka bir anlamda THS savunusu yapılabilir bence. Aslında Koray'ı eleştirerek yaptığım şuydu. Kapitalizm, eskiden bildiğimiz kapitalizm şuydu. Sömürü fabrikada... toplumsal ilişkilerin temel merkezi noktası fabrikaydı. Fakat şimdi bakıyoruz. Fabrikadan sokaklara, evlere taşındı. Tüketim faaliyetinin kendisi çok önemli hale geldi. Sermayenin vergi isyanı dediğimiz olay, eğitime sağlığa kaynak aktarılamaz hale geldi. İşçi sınıfı ya da potansiyel işçi sınıfı yaşamın her alanında kuşatıldı. Mücadelenin nerede başlayıp nerede biteceği konusu kadın emeğini göz önüne alacaksak mutlaka eski örgüt, katı örgüt modelinin birazcık göz önüne alınması lazım. İşsizlik, "turnover time of job" dediğimiz konu gündeme geldikçe, o farklılaşan işçilerin gidip fabrikada değil de yaşadığı mekânda örgütlenmesi gerekiyor. İki gün üç gün önce olan olay hepimizin aklında. THS sivil toplum-devlet ayrımından bir yere koymak değil de THS'yı gerçekten de kapitalizmin sermaye dışı, hatta küçük ölçekli sermaye üzerinde bir egemen olduğu anda bir olmazsa olmazsa bir sınıf çok çok önemsedim. Metin'in üçüncü vurgusunu toplumsal ilişkinin kurucu ilkesi artık katılım veya sivil toplum gibi ifadelerin yerine bu ilişki seti içinde işçi sınıfı, işçi olamayanların kendilerini ifade etmenin olmazsa olmazı olan bir sendika ister istemez yaşamın farklı alanlarına... bu günlerde bir sendika eğitim ile ilgili dönüşümleri söylemiyorsa eksiktir. Sağlık ulaşım... sendikal hareket bir taraftan... şunu da söylemek gerekiyor. İşçi sınıfının krizi ne zaman başlar? İşçi sınıfının krizi sermayenin eline muazzam birikim yarattığı zaman başlar. Türkiye'de sermaye birikimi krizi Türkiye'de sermaye birikiminin en yoğunlaştığı dönemde, 1979'da başlamıştır. Türkiye'nin ulusal piyasasının tükendiği bir noktada çıkmıştır. O yüzden işçi sınıfının krizi dediğimiz şeyin, işçi sınıfının her gün yarattığı şeyin başkalarının elinde toplanmasıyla bağlantılı olduğunu göstermek lazım. İşçi sınıfı o kadar da kaybeden değildir. Kazandığını kaybeden bir yapıda olduğu için sendikalarda bu kazandığını kaybetme üzerine bir dil kurmadığında pazarda ve sokakta... yaşamın her alanında hakları çekip alıyorlar. Sendika var olan her alanda söz söylemelidir. Burada hepsini ortak bölen emek güçlerini satmak dışında bir şey kalmadığını görüyorlarsa. İki yıl önce Diyarbakır'da insanlar ile konuştuğumda şaşırmıştım. İnsanlar şunu söylüyorlar; çalışıyoruz ve açız. Kendi adıma küçük ölçekli işletmelere gitmeyi

bir zaman kaybı olarak görmedikçe, işsizlerin mücadele alanına açmanın önemli olmadığını görmedikçe, sendikal mücadele ve sendikacının kendisini kurtarma mücadele arasındaki ikilem artar. Bilebildiğim kadarıyla sendikalar uzun erimli düşünüyorlarsa, bu mücadele hattının artık yaşamın her alanından geçtiğini bilmeleri lazım. Bunun da adını koyacaksan mesela Hyman'ın dediği gibi mekanik dayanışmadan organik dayanışma geçiş diyebiliriz. Sermayenin ya da sistemin hayatın her alanında yarattığı çelişkileri aktif bir politik dile çevirecek yapılanma olmadığı zaman, biz her gün sendikaların ne kadar kötü olduğunu söyleye söyleye kendi mücadele aracımızın içini boşaltmış oluruz. O anlamda THS... Türkiye'deki özellikle Çiğdem... sonraki anlamını dilinin dönüştüğünü STK kavramı ile eş zaman kullanılabilir bir yere oturduğunu ve bunu DİSK çevresinin çok yaptığını düşünüyorum. THS derken birazcık o hani devlete karşı toplumsal alanda bir ittifak kurma diline dönüştürüldüğünü düşünüyorum. Bunları tartışmadan THS'nin bir dönemdeki deneyimini karşımıza alıp, iyi bir deneyimdi demek anlamsızdır. Çünkü o deneyimleri zaman içinde sistem içine aldı yumuşattı. Özellikle COSATU deneyimi benim bildiğim kadarıyla.

METİN ÖZUĞURLU

Sanıyorum, Türkiye ile de ilişkilendirmek ve sendikal hareketin güncel durumunu da burada tartışma masasına yatırabilmek bakımından krizin hem temsil krizi hem örgütsel boyutu hem de siyasal boyutu var. Siyasalı geniş anlamda kullanıyorum. İki açıdan da kriz var. Söz konusu deneyimler, bu krizlerin aşılması açısından AB'de tartışılmış. AB sendikal hareketinin deneyimi de bu açıdan düşünülebilir. Bir örgütsel temsil krizine kapitalist ülkelerde bulunan çözüm sendika birleşmeleri. Bu önemli; buna nasıl bakmak gerekir? Tartıştığımız mücadeleci sendikacılık deneyimleri açısından örgütsel temsil krizinin çözümü esasen birleşik bir sınıf hareketi olarak sendikacılık hareketini var etme çabası. Sadece üyesinin çıkarını değil, bütün bir sınıfın çıkarını kollamak, korumak çerçevesinde bütün eğitim faaliyetini –bu deneyimlerin en önemli kısmı eğitim faaliyetleri– örgütlenme faaliyetlerini yayın faaliyetlerini buna göre düzenlemeli. Siyasal temsil açısından Batı'da AB, çok açık gözümüzün önündeki bir örnek. Esas olarak orada bir çeşit lobi faaliyeti yapmak suretiyle mevzuatı sendikacılık hareketi lehine dönüştürmek eğilimi

görüyoruz. Sosyal ortaklık denilen şey de bu. Öte yandan üzerine konuştuğumuz mücadeleci sendikacılık deneyimleri siyasal temsil krizine karşı toplumsal –ben onu önemsiyorum– ilişkilerin örgütleyici ilkesini, bir anlamda sınıf kimliğini ve kolektif aidiyet temelinde bir toplumsal güç inşa eden ve hızla bunu iktidara, devlet katına taşıyan bir yönelim içindedir. Yaşadıkları kriz de aslında bunun krizi. COSATU da böyle. Petras'ın söylediği, hızla kışlık sarayın kapısına dayanıyorlar. Orada içeriye girecek mi girilmeyecek mi? Girsek ne yapacağız müteredditdurumdalar. Ama önemli bir fark var. Bürokratik labirentlerle zaman tüketmektense adaletin kılıcı olma rolünü yeniden üstlenmelidir sendikalar.

SÜLEYMAN ÇELEBİ

İki temel bildiriyi okuyarak sözlerime başlamak istiyorum. DİSK'in kuruluş bildirgesinin bir bölümü bu; "1872'den bu yana grev hakkını kullanarak direnme gücünü başarılarında toplayan, dernek kurma hakkını en güç koşullar altında kullanan ve 1909'dan beri uluslararası işçi dayanışması çabalarına katılan, demokrasiye aykırı yasalar değiştirilince 1946'da yeniden sendikalar kuran ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesi mücadelesinde 1961'de miting yaparak bir aşamaya ulaşan, anayasa ilkeleri uğruna kurşunlanan, coplanan yine de toplumcu mücadelesini bırakmayan bizler, Türkiye İşçi Sınıfı'nın bütün hakları, çıkarları ve özgürlükleri için bir araya geldik. Emperyalizmin milletimizin ve devletimizin hayatına yeniden kastetme çabalarının arttığı ve bir avuç aracının, sömürücünün ve kapkaççının bu çabalara katıldığını gören bizler, büyük Atatürk'ün daha 1921'de ilan ettiği gibi bizi mahvetmek isteyen emperyalizme ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı savaşmak için ant içmiş sendikacılarız." Bunu 1967'de DİSK'in farklı bir sendikal bakışı ortaya koyuşu olarak değerlendirebiliriz. Bu bir ayrışma ise, evet ayrışma. Bu diğer sendikal anlayışlardan bir ayrışma. Bir de geçtiğimiz yıl bir birleşme kongresi yaşadık. ITUC'un kuruluş kongresindeki bildirgeyi okumak istiyorum. "ITUC sendikal mücadeleleri ile sosyal adalet, özgürlük, demokrasi ve eşitlik için savaşan kadın ve erkek işçilerin nesiller boyunca elde ettikleri kazanımları ve ödedikleri bedelleri selamlar. Onların, çalışanların eşit hak ve özgürlüklere kavuşması, tüm insanların onur ve haklarının güvence altına alınması, herkesin refahını sürdürebilmesi, çalışma hayatındaki

ve toplumdaki potansiyellerinin farkında olması için yürüttükleri mücadeleyi ileriye taşımaya ant içer. Burada da bir ant var. İki ant içme var. Biri geçmişten, biri bir yıl öncesinden. Dil açısından özellikle vurgulamak istiyorum. Yüzyıllar boyunca verilen mücadeleler ve bizim bugün hem dünyada hem de ülkemizde bir çıkış yolu aramamızın temelinde, bir yol haritası, yeni bir dönüşüm projesinin yeniden... nasıl bir iletişim ile sınıfı bu mücadeleye katarak nasıl sendikal hareketi diri tutabiliriz. Hep söyleriz eski DİSK'i arıyoruz. Eski işçi sınıfını da arıyoruz. Bildiğimiz bir slogan var. "Zincirlerimizden başka kaybedecek bir şeyimiz yok". Şimdi az da olsa bazılarının zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri var. Bu çok etken midir? Bu biraz önce söylenen etkenlerin yanında bir etkendir. Şimdi bazılarına göre, şimdi geçmişe göre o zincirleri kırmanın yanında bir de kendi sömürüldüğü işinin kırılmamasını, yok olmamasını istiyor. Onun için neredeyse diğerini tasfiyeye, kendi bireyselleşme temelinde de bir benlik, kimlik kazandırılmış. Bu tabii çok uzun yılların ortaya koyduğu bir politikanın sonucudur. Bunu açmamın nedeni şu, biraz önce arkadaşlar da söylediler. Aslında şunu çok net söylüyorum, DİSK başkanı olarak da ben 80 öncesinin DİSK örgütlenme dairesinin başkanıyım, bu bildiriye de imza atarım, bugün de atıyorum. Hiç o anlamda bir değişikliğe uğramadık. Söylemimiz değişti ama inançlarımız değişmedi. Bizim bu söylemimiz, 30 yıl önce söylediklerimiz işçiye, topluma bir şekliyle yabancılaşmış, o yabancılaşmayı kırabilecek bir araca, yola, yönteme ihtiyacımız var. Oraya gelinceye kadar da bunları söyleyebileceğimize inanmıyorum. Bu bir vazgeçme falan da değil. Bunun yol ve yöntemlerini ortak dili mekanizması yakalayamadığımız sürece bize uzaydan mı geldiler diye bakacaklar. Bu bölümden sonraki tartışmalarda bizim açımızdan da Türkiye Sendikal Hareketi açısından, elbette diğer dünya örnekleri de önemli ama, biz de bu ülkedeyiz. Bu ülkede başka ülkelere örnek olabilecek deneyimlerimizi de alarak bir yol haritası, bir kaldıraç belki diğer ülkelerde örnek olabilecek bir çıkışı bu ülkenin gerçeği yakalayabilir diye düşündüm.

ŞENAY GÖKBAYRAK

Sabahki oturumdan yola çıkarak stratejilerin kısa ve uzun vadeli olarak düşünülmesi gerektiği inancındayım. Bir yandan bu delikleri nasıl kapatırız derken, bu yanda çaba sarf ederken diğer taraftan da rota ne olmalı diye düşünmek gerekli. Birbirini

dışlayan olgular olarak görmüyorum. Sendikal hareketin farklı açılımlara yanıt vermesi gerektiği üzerine bir uzlaşı var. Yalnız bunların başında da herhalde sosyal güvence alanında bir takım şeyler söylenmesi gerektiğini düşünüyorum. Alternatiflerin değerlendirilmesi gerekiyor. Bunu yaparken dikkatli olunması gerekiyor. Kaş yapalım derken göz çıkartmak gibi bir risk ile karşı karşıyayız. Sendikaların yönetişim yapısı içinde değişik alanlarda, eğitim olsun, sosyal güvenlik olsun aktör olarak değerlendirildiği bir yapının da bir alternatif olduğunu, ama bu alternatif içinde dikkat edilmesi gereken unsurlar olduğunu düşünüyorum. Kendi alanımdan örnek vereceğim. Evet, sendikalar sosyal güvenlik alanında güvencesiz çalışma biçimleri karşısında alınan önlemler içerisinde yer alsınlar. Bu alternatif nedir diye sorduğumuzda mikro sigorta gibi çok yerel önceliklere önem veren, geliri süreklilik taşımayan bir gruba sigorta ile koruma sağlama gibi imkânsız görünen alternatiflerle karşılaşıyoruz. Dolayısıyla THS farklı alternatifler ama bu alternatiflerin de çıkmaz bir yola doğru sürüklenmemesini de düşünmek durundayız. Dolayısıyla farklı alternatiflerin kendi ulusal özelliklerimizi de dikkate alarak ve çok daha makro bir plan içinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu şekilde bir risk ile karşı karşıya olduğunu ve açılan yolların da bu şekilde bir çıkmaz yola sürüklendiğini de belirtmek istedim.

NECDET OKCAN

Şimdi biraz, Başkanın, Süleyman Bey'in bıraktığı yerden örgütün içinde sendika bürokratı olarak olaya nasıl bakıyoruz, bize düşen nedir, nasıl bir yol haritası çıkacak üzerine değinmek istiyorum. Ben DİSK Hukuk Dairesi'nde avukatım. Ancak DİSK üyesi bir işçiyken bir yandan okudum. DİSK açıldığında 92'de DİSK'e avukat olarak girdim. Dolayısıyla DİSK'in içinde büyümüş bir kişi olarak söz alıyorum. Başkan aslında şunu söyledi. Ortada un var yağ var şeker var ama biz bir türlü helvayı yapamıyoruz. Niyet var, kuruluş bildirgemize baktığınızda THS şeklinde yönelimler var. Başkan tamamını okumadı, orada şunu da söylüyor. DİSK'in bildirgesi siyasal mücadeleye olan ihtiyacımıza da vurgu yapıyor. Sadece sendikacılık yeterli değildir, siyasal mücadeleye de ihtiyaç vardır. Bunu kim yapıyor? 1969 Türkiye İşçi Partisi'ni kuranlar. 61 Anayasası'ndan sonraki dönemde toplumsal iklim farklı, bir sürü politik hareket, sokaklar hareketli, fabrika işgalleri, gecekondu hareketli, kaynayan bir

Türkiye'nin ortasında DİSK ayrışıyor içinde bulunduğu sendikacılık hareketinden ve başka bir yol izliyor. Şimdi DİSK nerede? Büyü bozuldu. Sene 80, kestiler yolu. Cezaevi. O arada iklim değişmiş. 12 sene sonra dediler ki haydi sizi serbest bıraktık. Ama dediler, siz aslında şu minderde oynayın. Nedir o minder, haydi %10 barajını aşın dediler. Oysa DİSK ilk kurulu olduğu tarihte onların dayattığı koşullarda mı sendikacılık yapmıştı. 15-16 Haziran var, fabrika işgalleri var, fabrika kapılarını kaynaklama var. 92'de bunları yapma iradesi mi yoktu. Yapma iradesi var. Küçük işkollarındaki fabrika işgallerini deri işkolundaki fabrika işgallerini, Devrimci Sağlık İş'in mücadelesini, belediyelerdeki mücadeleyi, tekstil işkolundaki mücadeleyi biliyoruz. Ama şöyle bir şey var. Buluştuğunuz işçi direniş, devrimci mücadele, toplumsal mücadele gibi bir takım kavramlardan uzak bir kitle. DİSK bunu niyet olarak tek başına, THS'yi benimsedik, dünyada örnekleri var hadi bunu yapalım... Tek başına yapmaya muktedir midir? Değildir! Biz içinde debeleniyoruz. Baş aşağıya gidiyoruz Türkiye Sendikal Hareketi olarak. Debelendikçe batıyoruz. Elimizi uzatmışız bize bir el lazım. Bu el bizim dışımızdaki bir eldir. Nedir bu el? DİSK'in kuruluş dinamiklerinde olduğu gibi dışarıdan, artık farklı bir sendikal hareket olması gerektiğini düşünen politik bir iradedir, bu aslına bakarsanız. DİSK'in kuruluşunda da politik bir irade var. TİP tarihi, DİSK tarihini yan yana getirdiğinizde, tamam, DİSK'in kuruluşunda Paşabahçe grevi falan vardır, ama TİP'in iradi müdahalesi de vardır. Bu yaşadığımız, sınıflar mücadelesinin krizidir. Politik arenada durum nedir? Türkiye solu kapitalizme karşı, emperyalizme karşı mücadele perspektifi olan siyasal yapılanma nerededir? Dolayısıyla sendikal krizin içeriden el uzatan ve o eli tutup birleştirecek farklı yaşam alanlarına müdahaleyi örgütleyebilecek, örneğin işsizleri, evde çalışanları örgütleyen, farklı yaşam alanlarına yönelen, yani toplumsal hareketi kendi dışındaki dinamiklerle birlikte örgütleyen bir iklime ihtiyaç var. Bu iklm olmadan istediği kadar DİSK Genel Sekreteri Musa Çam'ın, Süleyman Çelebi'nin iyi niyetli çabaları veya DİSK'teki diğer sendika başkanlarının tek tek mücadeleci kimlikleri... Bugün tersaneler bölgesindeki Limter-İş mücadeleci sendikacı değil midir? Her gün yargılanan poliste işkence gören... Nakliyat-İş mücadeleci sendika değil midir? Dev-Maden-Sen, Devrimci Sağlık-İş.... Mücadeleci kimlikler vardır ortada, ama bu tek başına yeterli değildir.

Biraz Fuat'ın bıraktığı yerden başlayacağım. THS'nin yön değiştirmesi meselesi. Bizde de bir dolu kırılma var. Başka yerlerde de kırılmalarla karşılaşıyoruz. ABD'de AFL-CIO'daki bir dönüşüm THS olarak da tanımlanabiliyor ya da 68'deki bir eylem THS olarak tanımlanabiliyor. Seyhan Hanım açısından da bir kırılma. Emek Platformu'nun da THS olarak tanımlanması benim açımdan problemli bir ifade. Bileşenleri açısından da bir emekçi kimliğinden söz edilebilir mi emin değilim. Bir dolu meslek örgütü var. Bu biraz yönümüzü değiştiriyor diye önemli görüyorum. Yerel ölçek, uluslararası ölçek açısından da bir problem var. Kaygı var, gündelik mücadelelerde DB ve IMF'in çok ön plana çıkması. Sendikalar, sendikacılar kendine dair bazı görevlerinden kaçabilmek için "toptan uluslararası bir mücadeleye ihtiyaç var, bu olmadan sorun çözülemez" diyerek bazı görevleri erteliyorlar.

Kaçıyorlar. Dolayısıyla uluslararasılık işi ciddi bir gerçekliğe tekabül ederken bir taraftan da kaçma eğilimini güçlendiriyor.

Seyhan Hanım kitabında uzun uzun yazdı. Bu sendikal birleşmeler yanıtlardan bir tanesi. Avrupa merkezli. Bizde de süren, hala devam eden bitmeyen bir süreç. Küçülerek büyümek bir tür. Buradan bir şey olmadığını Seyhan Hanım kitabında yazdı; bazı ülkeler bunu kolaylaştıracak düzenlemeler de yapıyorlar. Ama buradan yeni bir şey, daha güçlü bir hareket çıkmadığı da ortada. Dolayısıyla birleşmelerin krize tek başına bir yanıt olmadığı ortada. Biraz şöyle sorunlarımız var. Sermayenin neoliberal formunun ortaya çıkardığı bazı sorunlar var. Üretimin mekânsal ve coğrafi parçalanmasına, sonuçlar itibariyle işkolu, işyeri sendikacılığında cevap üretemiyoruz. Bu yeni proleterleşme dalgası ile birlikte sınıf içi farklılaşma artmış durumda. Bu aynı zamanda kendi çatışmasını da giderek körükleyen bir durum. Ciddi bir zorlukla karşı karşıyayız. Bu sorun, sözleşmeli personel veya taşeron ile anlatılacak durumda değil. Kendi içlerinde bile bu kadar farklı statüler ve katmanlaşma var ki. Her katmanlaşma kendi içinde çatışmayı da yeniden üreten bir hal alıyor. Dolayısıyla çok ciddi problemlerle karşılaşıyoruz gündelik yaşamda. Bu farklılıkların hangi zeminde birlikteliği... hem mücadele açısından hem de örgütlenme formu açısından buradan tek tip bir örgütlenme formu ile sonuç

alamayacağımız gözüküyor. Örnek verirsek sözleşmeli personel yaygın olarak eğitim ve sağlıkta var. Bunlar işkolunun bünyesinde, ama bu sözleşmelilerin temel sorunu nedir, kadro. (...) Belki zaman zaman sözleşmeliler için ayrı sendika, taşeronlar için ayrı sendika bile düşünülebilir. Meslek sendikası, işyeri sendikası, işkolu sendikası gibi fetişizmlerden kurtulmak gerekiyor. Sermayenin esnekliğine karşı bir örgütsel esnekliğin üretilmesi gerekiyor. Bunu yapamadığımız zaman geleneksel sendikal bünyede örgütlenemiyoruz. Örgütleneni de yeniden parçalıyoruz sınıfın bünyesinde. Bu parçalanma işin mekânını falan da biraz karıştırmış durumda. Kimin ne zaman işte, ne zaman işsiz olduğu da sürekli değişen süreçler. Mekânsal olarak sendikal örgütlenmede dar alan, fabrika da yetmez hale geliyor bir taraftan. Ben bu yeniden üretim alanlarının da işgal edilmesi, oradaki sosyal hakların vesairenin de giderek elimizden alınıyor olması. Burada da çelişkilerin açığa çıkarılmasına zemin sağlıyor. Ayrıca pratik bir sorun olarak da örgütlenmenin yeri açısından da dar anlamda üretimin yapıldığı yer yetmez hale geliyor. Örgütlenmenin formları açısından hem mekânsal hem de biçim açısından birden fazla şeyin aynı anda yapılması gerekiyor. Çeşitli deneyimler var, bölgesel örgütlenmeler vs. Benzer düşünenlerin bir araya gelmesi gerekli. Mevcut örgütler arasında bir birleşme hem temsiliyet hem de krize çözüm bulma açısından çok da önemli değil. Bu bakımdan öz savunma eyleminin yeniden gündeme alınmasında fayda var. İşveren, işyerinde yanında 10 kişi ile geziyor, silah çekiyor. Buradaki moral yenilgiyi de ortadan kaldıracak, grev ve direnişlerin moral bozukluğunu da ortadan kaldıracak böylesi yöntemlerin de yeniden düşünülmesi gerekebilir gibi geliyor. Bu parçalanma aynı zamanda grev silahının da etkisizleşmesi sonucunu yaratıyor. Kamuda yaygın olarak görünüyor. Üretim sürecinin bir kısmında işçi var, memur var, sözleşmeli var. Bu durumda birleşik mücadele olmayınca üretim sürecindeki denetim ortadan kalkıyor ve grev anlamsızlaşıyor. Fabrikalar açısından da belki o üretimin planlama sürecinde yer alanlar kritik hale geliyor. Belki oradaki kimi düğmeler burada süreci etkileyecek durumda. Grev açısından yine Petras'ın bir deyimi vardı. Aktif ve pasif grev diye. İşyeri önündeki mücadele de grev deneyimi açısından, bazen tek başına çözüm olmuyor. Latin Amerika'daki kimi örnekler açısından onun aktif grev olarak adlandırdığı kimi yerlerin alan ve meydanların işgaline kadar varan bir süreci de yeniden gözetmemiz gerekiyor diye düşünüyorum.

ÖZGÜR MÜFTÜOĞLU

Biraz Necdet'in söylediği üzerinden gideceğim. Cevap olarak algılanmasın, "bizde sendikalar niye bu halde" diye söylendiğinde hemen çıkartılan şey 12 Eylül geldi. Bizi ezdi biçti. İkincisi de "ne yapalım zaten cemaat, böyle bir derdi yok ki, siyasi iklim yok, biz zaten burada ne yapabiliriz ki?" gibi bir tablo çıkıyor ortaya. Tam olarak böyle denmek istenmediğini biliyorum. Ama sonuç olarak böyle bir durum çıkıyor ortaya. Buradan baktığımızda ne oluyor, sendikalar burada tam anlamıyla edilgen bir anlayışa geliyor. Önemli olan sendikaların siyasileşmesi dediğimiz zaman, işte mücadele yükselsin, sol hareket yükselsin, biz de mücadeleci sendikacılık yapalım diye beklersek çok bekleriz. Sendikalar bir şekilde üretim süreci üzerinde oldukları için siyaseti zaten doğrudan yapacak olanlar onlar. Sendikalar kaldıraç değildir, sendikalar işçi sınıfına bilinç taşımazlar. Taşıyamazlar zaten. Onun için ikna diye bir şey de söz konusu olmaz. Bu bir mücadele ile olur. DİSK bir mücadele sonucunda olmuştur. Bu iş olacaksa bir mücadele ile olur. Sendikaların gelişimine bakıyoruz. Sendikalar olmasa oradaki işçilerin zaten doğal olarak tepki gösterecekleri bir konu karşısında sendikalar işveren ile araya girerek işi soğutup, bu mücadeleyi de engelliyorlar. İşçi sınıfının mücadelesinin aracı olacak sendikalar bu mücadeleyi engelleyen araçlar oluyorlar. Eğitim çalışmaları çok önemli diyoruz. DİSK'in 80 öncesindeki eğitim çalışmalarının notlarını ben hala derslerde kullanıyorum. Ama bugünkü eğitim çalışmalarına baktığımızda çok önemli bir fark görüyoruz. Birleşme meselesine gelince elbette birleşik sınıf hareketi son derece önemlidir. Şu andaki yapı içerisinde ben sendikaların bir araya gelmesini düşünemiyorum. DİSK, Türk-İş, Hak-İş bir araya gelebilir mi? Herhalde öyle bir durumda biz kalkar gideriz, siz de gidersiniz. Nereye birleşiyorsunuz! Avrupa'daki üst örgütler bu birleşmeyi dayatıyorlar biliyorum. Ha DİSK ha Turk-İş birleşin canım ne olacak. Ha BMİS ha TÜRK METAL ikisi de metal sendikası işte... O da işçi bu da işçi değil mi, diyorlar. Peki, burada ideoloji nerede temel anlayış nerede. BMİS ile TÜRK METAL birleşirse ne olacak BMİS yok olacak. TÜRK METALleşecek. Gerek sektörel gerek en geniş kesimlerde birleşmenin tabandan olması gerekir. Şu andaki sendikal örgütler birleşirse bu Türkiye'de sendikaların sonu olur.

BÜLENT KARADAĞ

Ben de THS üzerine devam etmek istiyorum, ama şu birleşme meselesi hazır sıcakken bir örnek vereyim. Bu Brezilya GAC ve Filipinler'de bu sendikalar tek değiller alanlarında. Brezilya'da 3 tane başka konfederasyon var. GAC, COSATU dışında 3 değişik konfederasyon var. Bir sadece beyazlar bir sadece siyahların haklarını savunan konfederasyonlar var. Filipinler'de durum daha ilginç, 7 tane var. Sizin bahsettiğiniz KMU ise sadece onlardan bir tanesi. Birleşme meselesinde çok takıntılı olmaya gerek yok. Birleşmeden de THS olabilirsiniz. THS ile ilgili sorunlardan bir tanesi bence şu, ilk formüle edenlerden Peter Waterman'ın yaptığı katkı bu, ama bu katkı oldukça problemli. Bu güne kadar Türkiye'deki devrimci hareketi tanımlarken işçi sınıfının önderliğinde diyoruz. Diğer tüm toplumsal muhalefet, katkıda bulanabilecek kesimleri, –öğrenciler, köylüler vs.– bunları da bu sınıf hareketinin etrafına serpiştiriyoruz. Ama şimdi bu THS'de gözlemlenen ve öne çıkartılan durum şu: işçi sınıfı diğer kesimler ile eşit konumda tanımlanıyor. Bence en ciddi sıkıntı bu. Bugüne kadar düşündüğümüz bütün gelecek çöküveriyor, işçi sınıfını merkeze koymayınca. O açıdan Fuat hocam da söyledi. İşçi sınıfının mekânsal meselesinin de bu çerçevede konuşulması gerektiğini düşünüyorum. İşçi sınıfı da kendi içerisinde bu konuda çok da homojen değil. Homojen olması bizim temennimiz, gerçeklikte işçiler sınıfı çok heterojen. Tartışmalı, sabah söylendi taksi şoförleri işçi sınıfına dahil midir? Emek Platformu'nun emekçiliği tartışmalı dendi. Bu THS formülasyonuna aykırı durum. Herkes orada bulunabilir. Hocamın dediği mesele şu; mekansal bir kayma var, biz de kayalım o zaman. Üretim evlere gidiyor biz de oraya gidelim Bu THS, yapıldığı gibi bir belirsizliğe yol açıyor. Kimi merkeze koyacaksınız, bizim gücümüz sınırlı, kadromuz sınırlı, olanaklarımız sınırlı. Dolayısıyla sendikacılar, devrimciler bir şey bekliyorlar. Biz şimdi ne yapacağız, nereden başlayacağız. Şimdi ben o açıdan şöyle düşünüyorum, kuşkusuz üretimin parçalanmış olmasını, evlere taşınmış olmasını, küçük birimlere taşınmış olmasını reddetmiyorum, ama kendisini peşinden sürükleyecek bir devrimci potansiyele gözümüzü dikmemiz gerektiği kanaatindeyim. Yani bahar eylemliliklerini, madencilerin Ankara yürüyüşü olmadan tasavvur etmek mümkün müydü acaba? Yani büyük işletmeler hala orada duruyor. Almanya'da diyelim iş akitleri farklılaşıyor, atipik iş

yaygınlaşıyor ama hala WVnin merkezinde 30 bin işçi çalışıyor ve neredeyse tüm Almanya'nın TİS sürecini WV belirler. Orada kazanmadığınız sürece diğer yerlerde kazanmanız pek mümkün değil. Bunu Gramscian anlamda hegomonik bir güç ve proje olmak istiyorsanız bu gücün merkezinde olmanız gerekiyor. Gelişen ülkeler için veya 3. Dünya ülkeleri için bir sosyal devletten bahsedebilirsiniz. Ama merkez ülkeleri bunu yapmadan bunu konuşabilir miydiniz? 2. Dünya Savaşı'ndan sonra bir sosyal devlet patikasını izleyeceğiz demeden, Türkiye'nin biz de o patikaya gireceğiz diyebilmesini düşünebiliyor musunuz? O anlamda biraz normatif olacak ama merkez neredeyse oraya bakmak gerekiyor. Dolayısıyla işçi sınıfının öneminin azaltılmasına karşıysak, işçi sınıfının içinde ev emeğinin veya bunun gibi daha dağınık örgütlenmeye daha az yatkın kesimlerinin ön plana çıkartılmasını açıkçası anlayışla karşılayamıyorum.

ÜLKÜ SELÇUK

İki şeyden bahsedeceğim. İlki sendikal birleşmelerle ilgili. Kuşkusuz TÜRK METAL ile BMİS'in birleşmesi abesle iştigal olur. BMİS, Türk Metal'leşir. Muhtemelen yeni bir BMİS kurmak için yeni bir ayrılma olur. Fakat Sosyal-İş, Tez-Koop-İş, Nakliyat-İş, Tümtis bunlar benzer hatlarda sendikalar. Bazı işkollarında da çok da anlamlı olmayan ve neredeyse koltuk kaybetmemek için diyebilir miyiz, hiç olmayacak çatışmalar yaşanıyor. Ben Sosyal-İş üyesiyim, küçük kısmı çıkarları göz ardı ederek olabildiğince ortak zeminlerde buluşmak gerekiyor.

İkincisi merkez işçiler ve çevre işçiler meselesi. Merkezdeki işçilerin hegemonya kurması, ben hegemonya kavramını kullanmaya çok sıcak bakmıyorum. Gramscici de değilim. Dünya deneyimleri bize şunu gösteriyor. Sadece ve sadece büyük işyerlerinde örgütlenenler, devrimci potansiyel taşırlar diye bir şey yok. Bilakis Arjantin'de işini kaybetmiş olan işçiler esas devrimci potansiyele sahiptiler. Kimin ne zaman o devrimci potansiyeli aktif hale getireceği konjonktürel bir şey, yani özünde yatan bir şey değil. Şöyle bir şey diyemeyiz: Metal işçileri doğası gereği devrimcidir. Böyle olmadığını çeşitli örneklerde görmekteyiz. Büyük işyerlerinde de, küçük işyerlerinde de örgütlenmeliyiz. Örgütlenilmediği takdirde... Zaten sermayedarların küçük işyerlerine taşınmalarının,

taşeronlaşmanın nedenlerinden biri budur. Tek nedeni değildir, ama nedenlerden biri budur. Maliyetleri kısmak ve işgücü maliyetlerinden kısmak... Örgütsüz oldukları için ücretler düşüktür. Siz örgütlemezseniz, üretim küçük işyerlerine taşınacak. Ve marjinal olmayacak küçük işyerleri. Ben eşzamanlı bir örgütlenme yürütülmesi gerektiğini düşünüyorum. Büyük ölçekli işyerlerinde de sigortasız çalışma yaygınlaştı. Vakti zamanında bir araştırmam için mülakatlar yaparken birisiyle görüşmüştüm. Şunu söylemişti, "80 öncesinde işverenimiz sigortamızı yapardı ve kolumuzdan tutup sendikaya götürürdü". Sigortalı çalışma istisna haline geldi. Sendikalar yalnızca sigortalılar arasında ve büyük işyerlerinde örgütleneceğiz biz derlerse o zaman üye kaybı kaçınılmaz olur. Sigortalı çalışma, sendikaların işçileri örgütlemekteki ana talebi haline gelmeli. Sigortasızlardan uzak durmak yerine sigortasızları sendikalaştırmalı ve temel talep olarak sigortayı öne sürmeli.

İkincisi bölgesel örgütlenmenin önemli olduğunu düşünüyorum. Organize sanayi bölgelerine ve fabrikalara girmek çok zor. O yüzden mahalleler üzerinden örgütlenmekte fayda var. Sendikaların imkânlarının sınırlı olduğunun farkındayım, ama şu verili insan malzemesinin harcanması değil. Yasal haklarının, mahallelerde işçilere anlatılması. Gezici bürolar, bir karavan olabilir. Üye kampanyaları yapılması, iletişim aracı olarak gezici sendika arabalarının dolaşması, yakalanan ilişki ilgili sendikaya iletilebilir. Mesele mümkün mertebe güçlerin birleştirilmesi ve insan malzemesinin doğru kullanılmasıdır.

AHMET HAŞİM KÖSE

Bu mikro örgütlenme mutlaka çok değerli ve hayatın gerçeği de orada yatıyor. Peki, nasıl örgütleneceğiz? Başkan kendi manifestolarını okurken aklıma geldi. Acaba o tarihte TÜRK-İş'in veya başka sendikal hareketlerin manifestolarını okusak ne kadar benzerlikler göreceğiz. Mümkün olduğunca yok. Zaten bugün sendika diye ortak bir bütünü konuşurken, hatırlasak da, birleştirirken bunun tehlikeli bir şey olduğunu, hatta tehlikeli olanın buralarda bir yerlerde olduğunu unutmayalım. Bence sabırlar taşsa da konuşmak lazım. Sendika metinlerini okurken kapitalizm diye bir şeyi çok az duyuyorum. Sistemik bir eleştiri olmadan bir şeyi tarif etmeden, pratikte mücadele edeceksiniz. O pratiği de siz kurmadığınız için burjuvazinin ya da sermayenin

kurduğu pratikte kendimize kurumlar arayacağız. Hayatta hiç sürtünme olmasa direnç olmasa, burjuvazi neyi tahayyül ediyor? Ta 140 yıl önce... Bu sene Marx konuşmaya başladık, *Kapital*'in 140. yılı olduğu için. Marx kapitalizmi kullanmıyordu tabii, ama sermayenin vaat edilmiş bir iktidarın analitik tarihini, çelişkiler tarihini anlatırken Almanlar'a sesleniyor. Bu senin de tarihindir. Burjuva toplumunu bıraksak, nereye gideceğini anlatan bir metin bırakmıştır geriye. Çok değerli bir metindir elbette. Bugün de aynı soruyu sorabiliriz: Burjuvazi neyi tahayyül ediyor? Sadece kısa dönem değil, orta dönem ve uzun dönem birkaç stratejimiz olması lazım. Bir kere o uzun dönemde burjuvazi koşulsuz sınır aşımı ile gelişmesini, yani dünyayı sermayeleştirmesini devam ettirecektir. Bu durumda biz istemesek de daha radikal bir dünya ile karşılaşacağız. Bugün politik olmasak dahi daha politik nesiller kaçınılmazdır. Politik bir sendika mutlaka kaçınılmazdır. Peki, politik olan nedir? Politik olanın içinde sendikanın yeri nedir? Toplumun bütüncül yapısı için bunun diğer yapılarla akrabalıkları nelerdir. Bu tabii çok önemli. Fuat önemli bir şey söyledi. Umarım yanlış özetlemem, "dolaylı bağlarla değil bütüncül ilişkilerle" dedi. Mesela Türkiye'de ve dünyadaki muhalif sendikalarda bir yandan fabrikadaki sendikal pozisyon var, ama aynı zamanda toplumla ama sivil toplum –bu bir siyasal tuzak bence– birbirleriyle sanki bir organik bağı olmayan, yani koparılmış bir toplum içinde iki ayrı siyaset gibi örgütlenme gibi bir şeyin içine girdi. Bu şu açıdan tehlikeli. Düşünsel bir mirastan, eleştirel mirastan gideceksek ben Marx'ı iki türlü okuyorum. Onun "modes of production" dediği, üretim biçimi dediği fabrika yasası burjuvazinin tahayyül ettiği şey; fabrika aynı zamanda tahayyül edilmiş, tasarlanmış bir burjuva toplumunun kendisidir, o yüzden çelişkiler fabrikadan okunabilir. Fuat dedi ki kapitalizm aynı zamanda tarihsel bir oluşum. Latin Amerika'da Türkiye'de farklı tarihler var. Biz kapitalizmi toplumumuzun içindeki tarihsel bir oluşum olarak göreceksek THS'yi elbette Latin Amerika deneyimlerinden esinlenerek bu toplumsal formasyonun içinde örgütleyebiliriz.

Çünkü bütün eleştirel pratiklerin bütüne ait bir tahayyülü olması lazım. Bu da tabiî ki tarif etmek ile ilgili bir şey. DİSK neyi tahayyül ediyor? Ben biliyorum ki DİSK'in soylu geçmişi buz gibi karşımızda duruyor. Ama işçi sınıfına veya Türkiye halkına bir şeyler anlatırken, muhalif olmayı anlatırken onların karşılığında bir insanlık ilişkisi sunmaya başladığımızda gerçek anlamda

politik bir iş yapmış oluyoruz. Aksi takdirde genel iktidar hallerini eleştirmek oldukça kolay bir şey. Ama niçin eleştiriyoruz sorusu politik olan bir şey. Devrimci sendikaların tarif etme alışkanlığı gitti. Biz fabrikaya sadece işçi ve sermaye ilişkisi için gitmemeliyiz. Fabrikaya insanlık için gitmeliyiz ve burjuvaziye karşı olduğumuz için gitmeliyiz. İşte oralarda gündelik hayatın dili ile defalarca ve günlerce konuşmalıyız. Bir şey daha yapmak lazım. Entelektüeli korumalıyız. Az sayıda siyasi entelektüel var. Fuat'ların yapmaya çalıştığı şeyler, işte bizim Karaburun'da yapmaya çalıştığımız şeyler olmasa devrimci pratik, düşünsel pratik ile buluşamayacak. Siz dediniz ya bir enstitümüz olsa. Neden olmasın? Burjuvazi her gün kendine yeni kurumlar kuruyor. Olgular dünyasında boğulup gidiyoruz. İçi boş şeyler değil, adam akıllı çalışan kurumlarımız olsun. Özetliyorum işin gerçeğinin bir kere adını koymalıyız. Biz neyi, niçin eleştiriyoruz; ondan sonra sanırım yol başlıyor.

FUAT ERCAN

Örgütlenme sürecinde mikro ve makro ölçekli yapılar arasında sendika nerelerde duracak. Türkiye'deki üretime baktığımızda 500 büyük firmanın üretimin büyük bir bölümünü kapsadığını görüyoruz. DİSK de epey hatalı davrandı. Yeni dönem örgütlenme tarzında merkez ve çevre dediğimiz noktalarda hükümet ve sermaye grupları habire enformel sektörü ortadan kaldıracağız diye el sıktılar. Ama üretime baktığımızda büyük ölçekli üretim eskisinden farklı olarak merkezileşmiş ve ademi merkezi büyük firmalardan oluşuyor. Sendikalar postmodern bir dile de dönüşmüş durumda. Sendikalar için o büyük üretim yapılan mekânlar örgütlenme yerleridir. Merkez ile çevre işçiler arasındaki bağlantı kurulmalıdır. Benim bildiğim Güney Kore'de yerel sendikalarda bu bağlantı kurulduğu için sendikalar çok güçlendi. Türkiye'de de benim görebildiğim kadarıyla İstanbul'un çevresinde odaklanan üretim bölgelerine bakarsanız İstanbul da böyle tipik bir örnek. Bir taraftan toplam işçiler arasında formel işçilerin sayısı, diğer taraftan her yıl 450 bin kişi geliyor İstanbul'a. Bunlar şu veya bu şekilde çeperde üretim sürecinin bir fiil, bazen üretim taşerona verilmiş. Örgütlenmeye dair ifade acaba çevrede mi merkezde mi olmamalı. Bu merkezileşmiş desantralizasyon diyebileceğimiz yeni yapı. Marx'ın söylediği gibi görece artık değer ile mutlak artık değeri eşzamanlı organizasyon yeteneği için elde etmeye çalışıyor. O

anlamda örgütlenme deneyiminde bu farklılığa bakmamak lazım. Mesela Caracas ve İstanbul örneğini ele aldığımızda her ikisinin de devrimci tarihine baktığımızda acaba kırdan mı gelse kentten mi gelse politik tartışması vardı 80 öncesinde. Ama Chavez örneğine bakarsak ikisi de almadı iktidarı. Caracas da 400 binden 4 milyon 800 bine çıkan, ancak %20'si enformel sektörde çalışan nüfusun büyük kısmı enformel sektörde popülist dil üzerinden kendisini inşa etti. İstanbul'da da çalışanlar böyle. Gidip bir yandan hükümet ile enformel sektörü ortadan kaldıralım diye el sıkan sermaye grupları uluslararası piyasanın rekabet etkisi altında, birçoğu giriyor, ucuz çocuk emeği gibi şeyleri kullanıyor. Üretim örgütlenmesindeki sermayenin içsel bağlantılarını yakalamadığımız sürece merkez mi çevre mi, sendika şurada mı burada mı tartışmaları önemsizdir. Burada İrfan'ın da söylediğine katılıyorum. Selektif stratejimiz olmalı. Farklı sektörlerde büyük ölçek, küçük ölçek eşzamanlı çalışan bir strateji belirlemek gerekiyor. Aksi takdirde ne olur? Sendikaların son 15 yıldaki anti-neoliberal tavrına baktığımızda hüzünlü sonuçlar var. Meksika, Arjantin, Uruguay ya da Brezilya sendika hareketleri gidiyor Castells'in yolunu açtığı 3. Yol dediğimiz sosyal adalet, bölüşüm... Bizde de Burhan Şenatalar'ın dile getirdiği, Fuat Keyman'ın çok çok etkin olduğu bir dili sendikalar da benimsedi. Sendikalar boş durmuyor, hareket geliyor o sırada sendikalar adapte oluyor. Sendikalar da siyasal ittifaklara giriyorlar. Yapılarla bütünleşiyorlar. Türkiye'de de bunun örnekleri ile karşılaşıyoruz. Sendikalar da nötr durmuyorlar. Siyasal ittifaklar içinde bir dil oluşturuyorlar.

MEHMET TÜRKAY

Türkiye'de her şeyi 12 Eylül ile açıklama eğilimi var. Bu ülkenin bir sendika tarihi var, sol tarihi var ve bu tarih 13 Eylül'de bitti. Ertesi gün devrim yapacağını düşünen insanlar ertesi gün ortada yok. Bunu anlamaya çalışmak lazım. Sol ne kadar sol, sendika ne kadar sendika. Bunlar yerli yerine oturmadı. Türkiye'de taşlar yerinden oynadı. Ama burada solun irade müdahalesi yok. Sol derken sosyal demokrasinin dışındaki soldan bahsediyorum ve yine sendikaları da bunun içine koyuyorum. Ama bu sosyal demokrasiyi göz ardı etmek anlamına gelmiyor. Bu lüksümüz yok. Sosyal demokrasinin kavramsal temizliği onun dışında kalan solun kendisini tarifi açısından çok önemli. Bu benim sorunum değil, ama kim yapacaksa sosyal demokratların

konsolidasyonu çok önemli. Buradan biz de sapı samandan ayıracağız. Buradan hareketle sendikayı daha iyi tartışacağız. Bugün sendika dendiği zaman işçi sendikası başka bir şey kamudaki sendikacılık başka bir yol izliyor. Daralan alanda iktidar mücadelesi sürüyor ama dışarıya yansımıyor. Ama bunu sorgulamak lazım, genel olarak solu ve sendikaları. Bu kadar güçsüzken kendini dev aynasında görmek gibi bir durum var. Yaptırmayacağız dediğimiz her şeyi yaptılar adamlar, görüyoruz. Hiçbirine sistematik, konsolide duramayan sendikalar, artı sol var. Gücümüzü anlar hale gelmemiz lazım. Sendika ve sol hareket için de geçerli. Sosyal demokrasinin kendisini inşası önemli. Bu ayrı bir iş ama önemli. Daha radikal sol açısından kısa vadede bir umut göremiyorum. Yol açılacaksa bir şeylerin netleşmesi gerekiyor. Bugün en hızlı netleşme, sosyal demokratlar. Bu sağlandığı zaman gerçekten Türkiye'deki sendikaların kendilerini yeniden düşünme o ya da bu şekilde... *Kapital*'in 140. yılında sendikalar Marksizm'in sağladığı olanakları kullanabilirlerse çok daha kalıcı olacaktırlar.

NURCAN ÖZKAPLAN

Sendikal krize çözüm olarak önerilen başlıklardan birisi günlük hayatın, yaşam alanlarının örgütlenmesi. Devasa bir alan, ben bunun içinin boş olduğunu düşünüyorum. Günlük hayat nasıl örgütlenir. Fabrikada da işçi sınıfının içindeki parçalanma gibi, özel alanda çok zor. Nasıl tarif ettiğiniz çok önemli. Ekonomi-siyaset bölünmüşlüğünü, kopukluğu ortadan kaldıracak bir bakış açısı olmadan özel hayat nasıl örgütlenir. Kadın emeği kutsaldır diyerek mi örgütleyeceksiniz, çocuk emeğine böyle yaklaşamazsınız. Dolayısıyla bütün bunları hem bütüncül makro politikaları eğitimden konuta kadar savunmak hem de oradaki temel çizgiden sapmamak hem de mikro politikalar olarak işyerinden işkoluna kadar bütün bu çeşitlilikte mücadele sürdürmenin ne kadar zor olduğunu biliyorum, ama bunu sadece Türkiye'deki sendikalar değil bütün sendikalar yaşıyor. Dolayısıyla özel olan nedir? Cinsiyete dayalı işbölümü ile kamusal alanda nasıl bir süreklilik var. Bu nasıl yeniden üretiliyor ve sendikalar bu eril yapılanmayı nasıl besliyorlar. Mikro politika önerilerinin tartışılmasının doğru olmadığını düşünüyorum.

Özür dileyerek başlayayım. İki saat kadar aranızdan ayrıldım. Ama yine bir sendikal görev nedeniyle ayrıldım. Vitrinlere bakmaya gitmedim. Sanıyorum Bülent'i ya ben yanlış anladım ya Fuat Hocam yanlış anladı. Çünkü Bülent'in katkısından ben şunu anladım. Sendikalar esas olarak merkezdeki firmalarda örgütlenmeli. Merkezi önerdi ve bu bir önermeydi. Bunda kuşkum var, ciddi kaygılarım var. Birincisi Fuat hocama katılıyorum. Merkez ve çevrenin bir ikilem şeklinde ele alınmasını yanlış buluyorum. Bu ikisinin diyalektik birliğinin gözden kaçtığını ve bunun da çok önemli olduğunu düşünüyorum. İkisinin özdeş olduğunun gözden kaçtığını düşünüyorum. Unutmayalım ki bugünkü üretim organizasyonunda çevre aslında merkezi üretiyor. İkisi de birbiri olmadan kendini var edemiyor. Ancak çevrenin örgütlenmesi sırasında ciddi yapısal bir sorun var. Ne sendika umursuyor ne siyasi yapılar umursuyor. Ne de bu konuda çalışanlar umursuyor. O da şu: Mikro ölçekli dediğimiz 50'den az kişinin çalıştığı işverenin kendisinin de işçileri ile beraber günde 12 saat çalıştığı yapılar var. Buralara girip örgütlenmenin bir bedeli var. Çok ağır bir bedel, o bedeli işçiler ödüyor. İşletme kapanabiliyor. Tam Fuat hocamın işaret ettiği mutlak artı değer üretimine yeni başlamış, henüz sermaye birikimini gerçekleştirememiş yapılar oldukları için ve sendikal örgütlenmenin ekonomik bir anlamı olması dolayısıyla sendikal örgütlenmeyi kaldıramıyor bu firmalar. Sadece sendika girdi diye iflas etmiyorlar kuşkusuz, ama sendikanın girmesinin de önemli bir etkisi var kuşkusuz. Bu yapısal bir sorun, bunu dışarıdan teori ile çözmemiz mümkün değil. Sermaye birikiminin yetersizliği buradaki en ciddi problemdir. Madem sermaye birikimi yetersiz, buralara sendikalar girmesin gibi bir önerim yok. Tam tersi, diyorum ki sendikalar oralara öncelikli alanlar olarak girmeli. Ama ekonomik taleplerini buralarda biraz ötelemeli, ertelemeli. Ama burada politik bilinç örgütlenmesini öne çıkartmalı. Belli bir süre işveren çok yakın takip altına alınmalı. Çünkü bu sermaye birikimi dediğimiz şey günümüzde on yıllar falan almıyor. Çok kısa sürelerde halledilebiliyor. Dolayısıyla yakından takip altına alınmalı. Yani sendikaların her ölçek için A, B ve C planları olmalı. Tek bir örgütlenme planı her yere uyar gibi bir anlayış hızla terk edilmeli diye düşünüyorum.

Bir diğer önemli nokta, sabah yapılan bir öneri ile Türkiye'nin endüstri haritasının çıkartılması, tomografisinin çekilmesi. Hiç bilmediğimiz öyle kırsallıklar var ki oralarda çok ciddi tedarik merkezleri, atölyeler, fabrikalar eminim şu an oluşuyor. Haberleri geliyor ama gidilmesi, görülmesi, keşfedilmesi lazım. Bunun gerçekleşebilmesi için sendikaların üniversiteler ile, ama sadece İstanbul'daki üniversiteler değil, Türkiye'deki bütün üniversitelerin çalışma ekonomisi birimleri ile sıkı ilişkiler içine girmesi lazım. Ben çalışma ekonomisi ile ilişkileri önemsiyorum. Çünkü bu üniversitelerde, tırnak içinde söylüyorum, genç insan kaynakları var. Bu gençler araştırmaya hevesli. Bölgelerinde sadece kendi bölgelerinde büyük mali portresi olmayan araştırmalar yapacaklar. Hani sektörler ne ölçeklerde kaç kişi çalıştırıyor, ne kadar işletme bunu sendikalarla paralellik içerisinde, onlara bilgi aktararak ve bu süreçte yine sendikaların merkezi örgütlenme yerine merkezi ve desantralize ikisinin aynı anda, dikey ve yatayın eş anlı olarak gerçekleştirilmesini çok büyük katkı sunacağını düşünüyorum.

KURTAR TANYILMAZ

Başkan olarak izin verirseniz kendime de söz vermek istiyorum. En azından bundan sonraki tartışmalara da katkıda bulunur diye tartışılmamış noktalara değinmek istiyorum. Birkaç nokta üzerine işaret etmek istiyorum. Bunlardan bir tanesi; sendikaları ele alırken Metin arkadaşımız dedi ki "reformizmin sınırlarında"; ben THS'nin reformizmin sınırlarını zorladığını düşünüyorum. Bunu gerekçelendirmeye çalışacağım. THS, 80'lerden 90'lardan sonra çıktı, daha önce yok. Neden daha önce çıkmıyor. Herhalde teslim edebiliriz ki işçi sınıfının yenilgiye uğradığı, dünya ekonomisinin ciddi bir krize girdiği, 90'lardan sonra SSCB'nin ve etrafının çöktüğü bir dönemde çıkıyor. Dolayısıyla bunun tarihsel koşullarını ortaya koymamız gerekiyor. Ve ne deniyor, "işçi sınıfı toplumsal değişimin merkezi öznesi değildir". "İşçi sınıfı vardır, bitmemiştir" falan deniyor ama "toplumsal değişimin merkezi öznesi değildir" deniyor. Ne deniyor "yoksulluk artmıştır. İşçi sınıfının kimliği değişmiştir" vesaire. "Dolayısıyla mahallerden hareketle örgütlemek gerekir. İşçi sınıfı bir sosyal kimliktir diğer sosyal unsurlar arasında bir kimliktir". Ben bu argümanın kendisinin reformist bir argüman olduğunu düşünüyorum. Şöyle ki varoş mahalleleri, işçi sınıfı mahalleleri, işçi sınıfının tarihinde daha önce yok muydu? Tamamen yepyeni

bir şey midir? Birincisi bu. İkincisi, bütün bunlar toplumsal bir hareket sonucu çıkmamıştır, tarihine bakacak olursak. Tamamıyla politik mücadelelerin ürünüdür. Tamamıyla politik mücadeleler sonucunda ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bunu ihmal etmeyelim. Parçalanma... işçi sınıfı parçalanıyor. İşçi sınıfının parçalanması tamamen yeni bir şey mi? 80 öncesinde yan sanayi yok muydu? Biçim değiştiriyor olabilir. Veyahut da işçi hareketinin ilk dönemlerini, 1800'lerin sonlarını, 1900'lerin başlarını düşünelim. Bunların yepyeni şeyler olduğunu söylemek birazcık gerçekleri çarpıtmak gibi geliyor. O zaman sorun nedir? Oradan ekonomi ile politika arasındaki ilişkiye giriyoruz. O da mücadele meselesi. Mücadele derken sendika-siyasi parti ilişkisini kastediyorum. Burada kritik soru şu: Mücadelenin aygıtı ne olacak? Bu mücadeleyi başlı başına sendika üzerinden mi yapacağız veyahut burada bir partinin veya örgütün rolü ne olacak? Bu soru bence şu ana kadar burada pek fazla aydınlatılmadı. Hâlbuki bu işin tarihine bakarsak bunlar hep yerli yerine oturmuş kavramlar. Mesela sürekli bir Marx konuşuyoruz. Marx'a geri dönüş. Akademiden mi dışlandı, sendikalarda zaten pek fazla Marksizm konuşulmadığını söyledi Seyhan Hanım, biraz da Lenin konuşmak lazım. Lenin'in bir "işçi aristokrasisi" kavramı vardır. Benim bildiğim bu sosyolojiye girmiştir. Beğenirsiniz beğenmezsiniz sosyolojiye girmiştir. İşçi aristokrasisi kavramı bir takım insanların tamamıyla günlük şeyler yaparak sınıf çıkarlarının peşinde koşmadığı, tamamıyla bir maddi temeli olduğu kavranır. Ekonomik bilinç ile politik bilincin bir bütün olduğunu, ama aralarında bir gerilim olduğu diyalektik bir ilişki içinde olduğu, dolayısıyla ekonomik olandan özerk bir politik alan olduğu. Seyhan Hanım işçi sınıfı tarihini anlattı, anarko-sendikalizm var, ütopik sosyalizm var, sol sendikacılık var. Bir tür sol sendikacı antikapitalizm var. Ama bunlar yepyeni şeyler değil. İşçi sınıfının tarihinde böyle şeyler var. THS'nin de böyle bir şey olduğunu düşünüyorum. Öbür türlü reformizmlerin parlamento üzerinden reformizm veyahut sendikal şeylerin bir arka planı var. Bunların tıkanması söz konusu. Bir takım toplumsal hareketlerin bunu aşmaya dönük faaliyetlerde bulunma girişimlerinin tamamen yeni olmadığını düşünüyorum. Özgür arkadaşım mesela şey dedi, "bilinç mücadele ile oluşur". Bilinç mücadele ile oluşur. Ama kendiliğinden oluşmaz. Oradaki tartışmada yine Lenin'i hatırlayalım, "bilinç kendiliğinden işçi sınıfında oluşur mu dışarıdan vermek mi gerekir" tartışması. Bunları hatırlatmak

zorunda olduğum için üzgünüm ama biz hep sürekli son zamanlarda şu kavramları kullanıyoruz "ezberi bozalım". Herhalde diyorum ki birileri ezberlemiş, bozmaya çalışıyor. Biz önce ABC'yi bir öğrenelim. Sonra ezberimizi bozarız. Dolayısıyla kendiliğinden ekonomik mücadeleden sendikal mücadeleden hareketle ne Marx'ta vardır böyle bir şey. Bilen varsa göstersin. Kendiliğinden o bilinci taşımaz mücadele. Tarihte böyle bir sürü hareketler vardır. Bunun olmadığını zaten tarihte görmekteyiz. Bu deneyimler 2. Dünya Savaşı öncesinde de yaşanmıştır. Dolayısıyla siyasal parti-sendika ilişkisine geldiğimizde, işçi sınıfı bilincinin mücadele ile kendiliğinden gelişeceği görüşünün başka türlü bir reformizm olduğunu düşünüyorum. Aslında ekonomi ile politika arasındaki mücadeleye bir ayrım kurma haline gelmektedir. Bu ayrışma kendiliğinden aşılmaz. O nedenle işin içinde aydınların da olması gerekir. Ama bunların kendiliğinden değil bir parti içerisinde erimesi anlamında olması gerekir. Burada pek tartışılmadı. Ne parti kelimesi geçti ne Lenin geçti. Hâlbuki bunun ipuçlarını yakalıyoruz. Mesela Başkan (Süleyman Çelebi), mesela Necdet arkadaşımız söyledi. Bizim dışımızdaki koşullar dedi. Onlar bunu topu taca atmak için mi söyledi, bilemiyorum. Kimsenin niyetleri üzerine bir şey söylemek istemiyorum. Ama bir gerçekliğe işaret ediyor. TİP örneği verildi, DİSK'in kuruluşu. Tarihten bazı dersler almak zorundayız. Sadece sendikal mücadelenin yeterli olmayacağı burada işin içerisine giriyor. THS partiyi ikame eder, partilerle olmaz der. 80'ler, 90'lardaki çöküşü açıklamak için "bunlarla olmaz, dolayısıyla bir takım kimlikleri işin içine katmak lazım" der. Bunun teorisine burada girmeyeceğim. Kimler olduğunu hepimiz biliyoruz bunun teorisini yapanların, bugün nereye geldiklerini kimlere akıl verdiklerini. Dolayısıyla somut çözüm önerilerimi söyleyip diğer konuşmacılara geçelim. Biraz uzattım galiba.

Birincisi, ekonomik mücadele şunu göstermektedir. Biraz önce Gaye arkadaşımız söyledi, üretimin farklı biçimlerde örgütlenmesi ana sanayi-yan sanayi ilişkisi diyalektik bir ilişki içinde gelişmektedir. Novamed örneği var. Başka örnekler var. Musa Çam da değişik örnekler verecektir. Aynı zamanda sendikaların uluslararasılaşması dayatılmaktadır. Hem örgütlenme hem de birleşme anlamında uluslararasılaşma. Bunun çok gerisinde olduğumuz açıktır. Ama koşullar bunu dayatmaktadır. Biraz evvel Gaye arkadaşımız çok güzel anlattı. Yan sanayide bir grev, bütün merkezdeki üretimi aksatacak hale

gelmiştir. Öylesi bir ilişki ağı içerisindedir. Fuat arkadaşımız galiba buna merkezileşmenin ademi merkezileşmesi dedi. Yani bu anlamda olduğunu söylüyorum. Merkezi sorunlu bir hale getirebilir o ademi merkezi yapı. Dolayısıyla da sendikalar uluslararası bir şekilde örgütlenmek zorundadır. Bugünkü sendikal politikalarda, sadece Türkiye için söylemiyorum, ne kadar ileri gidilmiştir bu uluslararasılaşma konusunda sizlerin takdirine bırakıyorum. İkincisi, sınıf içindeki bölünmelere karşı mücadele yapılması gerekiyor. Yani ne anlamda merkez çevre deniyor, çeper deniyor, buna yoksulları da katabiliriz, varoşlardakileri de katabiliriz. Fabrika ile mahalle arasında kalın duvarlar örmenin gerçekçi olmadığını düşünüyorum. Hem işçileri hem de işsizleri örgütleyebilecek yapılar oluşturmak gereklidir. Sendikalar bunu daha fazla yapabilir. Nurcan arkadaşın verdiği örnek, nasıl örgütleyebiliriz toplumsal yaşamı, tamamen katılıyorum. O kadından örnek verdi. Ama öyle olmayabilir; THS diyor ki "gidelim orada bir sağlık ocağı açalım, halkevi açalım". Şu soruyu soralım. Bu güne kadar bu taleplerde ne kadar yol alındı. 20 senedir konuşuluyor. Politik süreçlerde Türkiye kapitalizmini etkilemek açısından ne kadar güçlü oldu. Benim bildiğim bunların hepsi paradır. Bu para var mı? Bu güç var mı? Dolayısıyla bütün bunlar sendikaları bir kenara bırakmak için niye gerekçe olsun? Neden sendikalar bu işi yapmasın? Sendikalar bunu yapmıyorsa biz sendikaları niye sıkıştırmıyoruz? Sendika içi demokrasi ve muhalefet Türkiye'de niye yetersiz... Partinin gerekliliğinden bahsettim. Teşekkürler.

KORAY ÇALIŞKAN

Öncelikle bazı anlaşmazlıklar oldu konuşmalar sırasında. Fuat beni eleştirdi. Sonra onun beni nasıl eleştirdiğini dinleyip ben Fuat'a hak verdim. Sonra farklı bir şey söylediğimi veya kendimi yanlış ifade ettiğimi fark ettim. Genel bir hissiyatımı söylemek istiyorum. Ben çok az toplantıda bu kadar çok insanın söylediklerine kafa sallıyorum. Ben bayağı evde hissediyorum kendimi. Çoğu arkadaş, yeni tanıdığım arkadaşlar ve benzer bir yerden bakıyoruz. O kadar ciddi ufak tefek çok şey değişti. Fuat çok şey değişti diyor. Ben hiç birşey değişmedi diyorum. Bir sürü postmodern diyor ki; artık işçi sınıfı yok. Söylediğiniz Castells örneği, bilgi toplumu örneği. Hayır canım eskiden telgraf vardı, artık internet var. Yani aslında aynı şey, bir daha hızlı daha fotoğraf motoğraf gönderiyorsun. Ama evet bir sürü şey değişti.

O yüzden konuya gelmek istiyorum. Bir sorunumuz var değil mi? Sendikalarımız çok zayıf. Ben KESK altında örgütlüyüm. Eğitim-Sen'in örgütçüsüyüm. Gidiyoruz lambur lumbur. En büyük sendikayız, %21 azaldık son 4 senede. Bazı sendikalar %44 azaldı. KESK ikinciliğe düştü patırtı kopmadı. Sonra üçüncülüğe düştü yine patırtı kopmadı. Ortalığın yerle bir olması gerekir. Ve ne olması lazım biliyor musunuz? Deprem olması lazımdı. Birincisi ne yapmalı, örgütlenmeliyiz. Artık yeni bir dünya var, örgütlenmeyelim diyen yok. Örgütleneceğiz, nerede örgütleneceğiz? Bu emek topogrofisini çıkartmamız ve emekçilerin olduğu yerde örgütlenmemiz gerekiyor. Önceliklere dair bazı arkadaşlarımız der ki biz evde örgütlenelim. Bazıları der ki hayır KOBİ'lerde örgütlenelim. Sen orada örgütlen, sen orada örgütlen. Fakat daha az konuştuğumuz, mesela çevremizde Kurtar, Kuvvet ve Özgür gibi isimler olduğu sürece kendi gücümüzden güç alabiliriz. İsimlere bakın söylenenlere bakın. Nurcan ve Kurtar çok güzel noktalara parmak bastılar. İzin verirseniz çok kısaca kendi örgütlenme deneyimimden çıkarttığım dersleri sizlerle paylaşmak istiyorum. Benim yaşım çok ileri değil, çok fazla örgütlenme deneyimim yok. 35 yaşındayım, 20 yaşımdan beri sendikacılık yapıyorum. Önce Eğitim-Sen kuruluşunda çalıştım, sonra 8 sene Birleşik Araba İşçileri Sendikası'nda (UAW) New York'ta örgütçü olarak çalıştım. Şimdi de iki senedir Eğitim-Sen'e döndüm. Çıkardığımız bazı sonuçlar var. Eğitim-Sen üniversiteler şubesi de 6 nolu şube altında Boğaziçi temsilciliğinde örgütleniyoruz. Boğaziçi büyük bir örgüttü, hatta tek başına şube mi olsun diye tartışılıyordu. Bir geldik ki 200 kişi falan kalmış şube ve farkında değiliz. Ondan sonra hemen toparlanmaya başladık. Bir örgütlenme planı oluşturduk. Tartıştık nasıl ederiz, yaparız diye. Hemen bir pilot çalışma yaptık. %20 arttırabileceğimizi düşünüyorduk. 40 kişi yani. %30'a yakın bir artış oldu. Pilot çalışma yürüyünce örgütlenmeye devam ettik. Orada birazcık kendimize çıkardığımız derslerden bahsetmek istiyorum. Öncelikle profesyonel örgüt olmamız gerektiğini fark ettik. Yani Boğaziçi Üniversitesi'nde bizim örgütlenme hedefimiz nedir? 100 kişi mi var, 80 kişiyi örgütlemek bizim hedefimiz. Çünkü 80 kişiyi bir yılda örgütlerseniz. 85 kişiyi 2 yılda örgütlersiniz. O 5 kişi için orada inanılmaz bir çaba harcamaya gerek yok. Bizim amacımız belli %55'i örgütleyip hemen Orman Fakültesi'ne geçeceğiz, hemen İstanbul Üniversitesi'ne geçeceğiz. İkinci adımımız da belli, yani diğer arkadaşlara destek olacağız.

Profesyonel örgütün çok önemli bir şeyi var. Kendisine başarı kriteri koyar. Ben bu işyerinde örgütleneceğim ve kaç kişi amaçlıyorum. Sayılar önemli değil, bu bilinç demek değil. Biz bilinç örgütlemeye gitmiyoruz. Mesela ben bir kadın memur arkadaş ile konuşurken ona bilinç örgütlemeye gittiğimi söylemem büyük bir küstahlık. Ama şunu diyorum mesela. Bir araştırma yaptık. Kadınlar öğle tatillerini ailenin harcamaları için kullanmak zorundalar. Öğle tatilinin 40 dakikası bu harcamalar ile geçiyor. Ya internet üzerinde harcama yapıyorlar ya da ŞOK'a gidiyorlar, bir şeyler alıyorlar. Biz kadınların için öğle tatilini uzatma talebiyle geleceğiz. Bu daha önce yapılmamış bir şey onun için ben çalışırım diyor. Çalışmaya başlıyor. Çalışmaya başladıktan sonra sendikaya üye olmadığı ortaya çıkıyor. Sonra zaten üye olmak için kendi fotokopisini çekip dolduruyor. Kadınlar için pozitif ayrımcılık önerdik. Çünkü onlar öğle tatilinde erkeklerin de işlerine koşturuyorlar. Bunu açalım, profesyonel örgütün daha nasıl yapılabileceğini ama başarı kriterleri belli. Performans diyorum, arkadaşlar neoliberal laflar diyorlar, tamam öyle, başka bir laf bulalım, onu kullanalım. Hatta bir arkadaş dedi ki "niye sürekli başarıdan konuşuyorsun kapitalistler gibi". "Pardon neyden konuşacağız" dedim. İkincisi parti siyasetine sendikalarda son vermemiz gerekiyor. Sendika siyasi olmasın demiyorum. Sendikanın kendisi siyasi bir varlıktır, hayata müdahale eder. Ama benim konfederasyonumda ve benim sendikamda; sendikanın kendisi siyaset alanı olarak görülüyor. Bakın bu çok farklı bir şey, bir örgütün coğrafyası siyasi alan olarak görülürse bitmiştir. Kapat o örgütü git. Sonra yine bir arkadaşımızı örgütlemeye gittik. İki kişi gidiyoruz genelde örgütlenme çalışmasına, arkadaş yine yanıt vermiyor bize. Ama örgütlenmeye çok teşne bir arkadaş. En sonunda dedi ki "ÖDP, EMEP bilmen ne, onlarla uğraşıyorsunuz, ne geleceğim ben sizin yanınıza". Şimdi örgütçü olarak çalışıyor. Neden? Geçenlerde yaptığımız bir toplantı sırasında eğitim fakültesini örgütleyen arkadaşlardan biri toplantı sırasında biri için "o EMEP'li" dedi. Öbür arkadaş da EMEP ne diye sordu. Bakın bu çok önemli. EMEP zaten toplumda bilinmiyor. Sendikanın örgütçüsü de bilmiyor. Demek ki o topluma daha yakın bir örgütçü profili var. Demek ki biz orada parti siyasetinin dışında emek örgütlenmesi üzerinden bir birliktelik kurmuşuz. Üçüncü söylemek istediğim şey, temsilciliklere güç vermek. Kendi sendikamın tüzüğünde temsilciliklerin bütçesi yok. Kendi sendikamın tüzüğünde mesela sağlıklı beslenmek için uzmanlar

getiriyoruz ve onlara para veriyoruz. Kadınlar ve erkekler özellikle kadınlar, bedenleri... Bedenlerimiz çok kötü, memur bedenler diye bir serimiz var. Gelip orada insanlara doğru beslenmeyi anlatıyorlar ve beraber zayıflıyoruz. Yoksa bıraksak hepimiz gideceğiz, kontrolden çıkıcağız. Sürekli otobüslerle taşınıyoruz ve şişiyoruz. Bunun için uzmanlar geliyor. Bu uzmanlara çiçek vermemiz gerekiyor. İki tane papatya veremezsin, güzel bir çiçek vermek gerekir. O çiçek de en az 100 kağıt. Sonra adam diyor ki "ben Eğitim-Sen'e gittim, böyle çiçek verdiler" falan filan, bir daha kendisi istiyor ne zaman yapıyoruz diye. Şimdi onun için benim bütçem yok. Temsilciliğin herhangi bir bütçesi yok. Bir bakıyorsunuz genel merkezden harcama emri gelmesi gerekiyor. Aradığımız zaman şubeyi, "işte taksi faturası alın biraz para gönderelim" diyorlar. Olmaz. Ben tek başıma kendi üniversitemde Eğitim-Sen 6. şubenin bütün gelirlerinden daha fazlasını bir üniversiteden topluyorum. Genel merkeze gidiyor. Yarısı avans olarak şubeye gönderiliyor. Para şubenin Taksim'deki kirasına gidiyor. Benim hiç bütçem yok, ben nasıl tabanda örgütleneceğim. Dördüncüyü fazla söylemeyeceğim. Kurtar çok güzel söyledi. Sendika içi demokrasiyi güçlendirmemiz gerekiyor. Ben böyle konuşuyorum falan ya başımıza bir şey gelecek herhalde. Çok da deneyimli değilim Türkiye siyaseti konusunda. Bana diyorlar "seni yerler oğlum". Bir İsmail Hakkı Tombul aramış, hemen yazıyorsun köşende bilmem ne falan. Yesinler. Ben bu üretken naifliğimi korumak istiyorum. Bizi yerler yutarlar ham yaparlar diyen insanlarla çok iyi bir yere geldi Türkiye'de sendikacılık. Şimdi yeni bir adım atılacak. Çünkü işçilerin büyük bir bölümü 80'den sonra doğdu. Ve o travmayı yaşamadılar. Ben de yaşamadım. Son söylemek istediğim şey; Tufan'dan belki öğrenilecek çok fazla şey var. Yerel, özel örgütlenme planları yapmamız gerekiyor. Gaye çok güzel söyledi. Yerele özel örgütlenme planımız olmazsa örgütlenmemiz çok güç. Bunun için yaptığımız bir şey var. Kısa vadeli maddi kazanımlar tanımlıyoruz. Bizim sendikanın içinden bir grup Çiftçi Sendikalarının aynı zamanda sekretaryasını yapıyor. KEÇİ kolektifi diye bir kolektifimiz var. İngilizce lazım olduğunda gidiyoruz yapıyoruz. Onlarla tartışmalarımız... memurların aylık gelirlerinin %28'inin yiyecek içeceğe gideceğini saptadık. Onu %23'e düşürmeye çalışacağız. Gıdaları çiftçi sendikalarından alacağız, manavları, halleri, pazarları bypass ederek. Memur bedenler diye bir şey örgütledik, o devam ediyor. Esas hikâye çalışan profilimizi inceledik. Ona göre bir

örgütlenme stratejisi belirledik. Daha önce olduğu gibi özlük işlerinde memur bir arkadaş doçente gidip Eğitim-Sen'de örgütlen demiyor artık, çünkü olmuyor. Ya da 2 tane erkek gidip bir kadına haydi gel demiyor. (...) Hemen bitiriyorum. Nasılın içerisini atölyelerle doldurmamız gerekiyor. Biz bunu tiyatro ile yapıyoruz. Mesela ben İç Anadolu'dan 10 sene önce gelmiş Kürt bir kadın oluyorum, başka bir arkadaş beni örgütlemeye çalışıyor. Birbirimizin yerine geçme oyunları ile birbirimizi eğitiyoruz... Daha fazla uzatmayayım.

NECDET OKCAN

Şimdi bir cevap verme gibi algılanmasın. Benim konuşmamdan sonra 12 Eylül mazeretine sığınıyor gibi bir tablo vardı. 12 Eylül'ün iki tane boyutu vardır. Bir tanesi yasal platformda yapılan bir takım hak kayıpları, örgütlenmenin önüne bir takım duvarların örülmesi. Bir tanesi kitlenizin sizden kopartılmış olması. Bunlar önemli etkenler. Üçüncü bir etken DİSK'in üyelerinin önemli bir bölümü TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve bağımsız sendikaların üyesi oldular. Bir kısmı daha önceden belki bilinçliydi, bağımsız sendikalar kurdular. Mehmet Bey söyledi bu nasıl sol. 13 Eylül'de düdük çalındı. O başka bir tartışma konusu. DİSK'in durumuna baktığımızda bütün işyeri temsilcilerine varana kadar gözaltına alınmış. 1500'e yakın yargılama, idam ile yargılananlar, bütün aktivistleri işten atılmış. Grevler ertelenmiş. Bütün sol için benzer bir durum var. Ancak bence başka bir sendikal kültür yaratıldı. DİSK'in bütün militanları, hayatta kalan, dışarıda kalan ve fabrikalarda kalanlar TÜRK-İŞ içinde faaliyet gösterdi. Belediye-İş üyesi oldu. Bu başka bir sendikal hayat yarattı. 1992'de tekrar DİSK'e döndüklerinde DİSK'e üye olmuş ama HAK-İŞ, TÜRK-İŞ'e benzemiş. O sendikal kültüre benzemiş, o ilişkiler ağı içerisinde sendikacılık yapma refleksi edinmiş bir takım insanlar geldi. Bu düzelemez miydi? 12 Eylül öncesindeki politik bağlarından kopmuş sendikacılık yarattı bu durumu. Bir üst söylemde; DİSK'in en tepedeki söylemine baktığımızda, DİSK'in 12 Eylül öncesindeki söylemi ve mücadele hedeflerinde bir beis yok. Genel Kurul Kararları, Yönetim Kurulu kararları tamam. Ama orada bunu yapmak isteyen üst ile aşağısı arasında bir kopukluk var. Ve süratle bir politik değişim dönüşüm ile DİSK'in üst yapısına benzemeyen bir üye profili oluştu. Militanlaşmış MHP'ye AKP'ye oy veren değil, MHP, AKP militanı olan üyeler ile karşılaşıyorsunuz. Bu durum DİSK

kadroları açısından çok büyük bir deformasyon. Ben hala her gün kendi kendime hep eylemlerle aritmetik arasında bir bağ kurarım. Derim ki bizim 300 şubemiz 5'er tane temsilciliğimiz var 1500 tane de temsilcimiz var. DİSK'in 3000 tane aktivisti, militanı var diyorum Taksim'e çıktığımızda 60 kişi basın açıklaması yaptığında nerede bizim militanlar diyorum. Örgütün kendine sorması gereken bir şey bu. Aslında DİSK, Türk-İş'ten ayrıldığı noktada bir toplumsal muhalefet, THS gibi, toplumda sadece Toplu Sözleşme yapan bir sendikacılığın ötesinde, 15-16 Haziran direnişi gibi, DGM direnişi gibi, 16 Mart Faşizme ihtar eylemleri gibi sadece üyelerinin değil sınıfın çıkarlarını koruyan bir örgütken... Yine bugün aynı şeyleri yapan ama yanında böyle dertleri olmayan insanlardan güç kaybı dolayı başka konfederasyonlar... Ben hep... Emek Platformu, böyle bir kutsallaşma vardı. "Aman Emek Platformu'ndan kopmayalım" denirdi sendikalarımızdan. Ama aslında harekete zarar veren noktaları vardı. Çünkü sen orada başka bir şey söylerken arkadan dolanıp başka bir şey yapan başka bir sendikal hareketle birlikte olmaya çalışıyorsun. Orada niyet olarak toplumsal hareket sendikacılığına yakın duran bir takım meslek örgütleri ile yan yana duruyorsun ama senin ile hiç benzeşmeyen bir takım sendikalarla da yan yana duruyorsun. Şimdi DİSK ilk çıkışında işyeri sendikacılığı odaklı bir sendikaydı, Amerikan modeli sendikacılık. Bugün de işyerine odaklanmıştır. İşyerinde toplu sözleşme yapayım, işyerindeki işçinin havlusu, sabunu, yemeğiyle uğraşayım derken bu birden bire bir işçi aristokrasisi yaratıyor. Yan tarafında çok kötü koşullarda çalışan bir işçi ile ondan farklılaşmış bir işçi. Bu mücadelede bir şeyini kaybedek işçi. Burada dolayısıyla süratle; işyeri odaklı sendikacılıktan sınıfın bütün çıkarlarını savunacak sendikacılık hareketine geçmek gerek. Gaye buna değindi KOBİ örgütlenmesinde. Biz DİSK olarak Türkiye'de asgari ücretin yükseltilmesi için topyekûn bir mücadele... Örgütsüzlerin örgütlenmesi için, güvencesizlerin örgütlenmesi için topyekûn bir mücadele... Sadece kendi üyelerinin çıkarlarının ötesinde bütün sınıfın çıkarları için hareket eden bir sendikal mücadele... Bu kolay mı? Değil. DİSK gündemine aldı. İşçi Evleri'ni gündemine aldı. Bazı bölgelerde bu denemeyi yaptı. Bu sefer başka bir sorun başlıyor. Kendine bu gibi alanlarda örgütlenme imkânı tanımayan bir takım küçük küçük politik aksiyonların kümelenmesi haline geliyorsun. Bir tür köşe kapmaca oluyor. İşçi Evi senin oldu, burası benim oldu. Siyasallaşan değil, siyasetlerin yaşam alanı

olarak gördüğü sendikal bir yapı haline geliyor. Siyasallaşmayı öyle algılayan politik yapılar yüzünden. Şimdi bunları söylerken aslında olmaması gerekeni tarif ediyorum. Ahmet Haşim arkadaş şunu söyledi: Sendikal hareket önüne bir hedef koymalıdır. 80 öncesinde DİSK'in önünde bir hedef vardı. Kuruluş bildirgesinde var. Sosyalizm kelimesi kullanılmıyordu. Toplumculuk deniyordu. Sonra sonra devrimi hedefleyen... Belki 80'li yıllarda bu anlamlıydı. Şimdi de bir hedef var. İşte antikapitalist, insanın insan tarafından sömürülmediği, gibi metinlere baktığınız zaman. Fakat burada bir toplum modeli sunamıyorsunuz. Çünkü şeyde karşılığı yok. Tabii bir sınıf hareketi olarak sömürüye, emperyalizme karşı olmak doğasında. Ama güncel hayatta örgütlediğin işçiler arasında hayat bulmaması seni aslında kendinle paradoksal bir şey, seni marjinal bir hale mi getirir bu? Yani ben işte hedefim sosyalizmdir, devrimdir veya insanların sömürülmediği adil bir dünya mıdır? 80 öncesinde vardı. Reformist diye eleştirdiğimiz CHP bile "ne ezen ne ezilen, insanca hakça bir düzen" diyordu. Şimdi sen çok rahat bir sendikal hareket olarak bu söyleme; "kimsenin ezilmediği hakça bir düzen hedefliyoruz" dediğin zaman bunun toplumsal bir karşılığı var. Onu örgütleyebileceğin işçiler var. Yine şuna vurgu yapıyorum. Biz içeride birçok sorunun farkında olan, bunları tartışan, teşhis eden ama bunlar ile kendi başına baş edemeyen, dışarıya başını uzatan... Örneğin işçilerin ulaşım sorunu var ise İETT zamların karşı hatlara karşı halk ile beraber bir mücadele. Ekmek zammına karşı gecekondudaki yoksullarla beraber bir mücadele veya barınma sorununa karşı kentsel dönüşüme karşı işçilerin yaşadığı konduların yıkılmasına karşı sendikal hareket oradaki diğer mahalli örgütlerle bir şeyler yapabiliyorsa Biz o zaman toplumsal hareket sendikacılığını başarabileceğiz. Aslında çıkış yolu belli, ama bunu nasıl yapabileceğimize dair biraz daha kafa yormaya ihtiyacımız var.

KURTAR TANYILMAZ

Betül hanımın çok kısa bir sorusu var.

BETÜL URHAN

İşçi evlerinin marjinal sol grupların etkisi altında olduğu için bir süre sonra etkisiz olduğunu söylediniz. Çorlu, Trakya bölgesinde başladığınız ortak örgütlenme kampanyası neden başarılı

olamadı acaba? Bunun bir iç hesaplaşması oldu mu? Eleştirisi oldu mu? Bu galiba marjinal sol gruplar ile alakalı bir şey değil.

NECDET OKCAN

Aslında bunu biraz önce söyledim. İşyeri odaklı sendika. Her koyun kendi bacağından asılır. BMİS'in örgütlenme sorunu gibi. Bu 12 Eylül sonrası deformasyonun bir parçası. Eskiden toptan bir DİSK örgütlenmesi fikriyatı vardı. Konfederasyon fikriyatı bir çatı örgüt olarak öndeydi. İşçiler şunu bilmezdi, ben Maden-İş üyesiyim, Metal-İş üyesiyim demezdi. Ben DİSK üyesiyim derdi insanlar. Hala öyle ama. Bu 12 Eylül'den sonra sendika kimliği öne çıktı, çünkü o arada 12 yıl DİSK yoktu. Dolayısıyla sendikalar arasında dayanışma gevşedi. 6 ay motive ediyorsunuz ortak örgütlenmeye. Başka bir yerde sorun çıktığında herkes evine dönüyor. Bir yerde bir sorun çıktığında bir bakıyorsunuz. Dönüp toplu olarak dayanışma içinde sorunları çözmek yerine... Etkenlerinden birisi de işyeri odaklı sendikacılık.

BÜLENT KARADAĞ

Sabahleyin bu ikna etme meselesi yanlış anlaşıldı. Pek fazla dönmek istemiyorum. Ama Mehmet Hocam bir şey söyledi. Bu sosyal demokratların konsolidasyonu ile ilgili olarak. Gerçekten Türkiye'deki harekete baktığınızda, sınıf hareketine baktığınızda, 97-98 de bir kırılma oldu ve ondan sonra çok ciddi bir geriye gidiş oldu. 28 Şubat sonrası burjuva fraksiyonlar arasında biraz daha serbest konuşayım, bir tartışma tüm topluma mal edildi. İşte türban üzerinden, Refah Partisi üzerinden, çağdaş yaşamın korunması üzerinden, ilericilik gericilik üzerinden birden sol içerisinde bıçak gibi bir tartışma, yarılma oldu. Şimdi biz ne tarafta olacağız yani? Akabinde de sürekli büyüyen bir AKP ile karşı karşıya kaldık. Sosyal demokrat cephe de bunu bir türlü çözemedi. Biz neye karşı çıkacağız şimdi? Çağdaşlaşmaya karşı oldukları için mi yoksa burjuva fraksiyonu oldukları için mi. Bu gerçekten Türkiye'deki devrimci güçler açısından çok önemli. Açık konuşmak lazım, Türkiye'de kitlelere ulaşmak derken ilk karşılaştığımız şey. Hani ikna etmek demiyorum ben buna ama şu anlamda söylüyorum. Bir yere giderken kafanızda ne olduğunu bilmeniz gerekiyor. Neyle karşılaşacağınızı bilmeniz gerekiyor. Gidip başkalarını ikna etmek değil. O anlamda net olmama meselesi söz konusu. Sosyal demokratlar AKP'ye karşı

net değiller. Net olmadıkça da konsolidasyon olmaz. Birinin çıkıp bir şey söylemesi lazım ki arkası gelsin. İşte yarılma ve taraflar belli olacak. Sınıf hareketindeki durumda sosyal demokratlardaki görünüme çok benziyor. Bizim kafamız da çok net değil. Biz bunu şöyle ifade ediyoruz. Sendikal hareket bir kriz içerisinde diyoruz. İdeolojik bir kriz içerisindeyiz diyoruz. Kriz dediğimiz şu, ne yapacağımızı bilmiyoruz. Yoksul köylülere de bakabiliriz, memurlar da önemli bir dinamik şimdi; orta sınıf sokaklarda haydi onlara da gidelim. Şimdi ideolojiniz belirli noktalarda netleşmemişse. Kimi çağıracağınızı da bilmiyorsunuz. Politikayı da konuşmak zor oluyor. Kurtar hocam dile getirdi niye kimse işçi sınıfı partisinden ya da devrimci partilerden söz etmiyor. Yurtdışında benim gözlemlediğim konulardan bir tanesi bu. İşçi sınıfı ve bütün komünist, devrimci adına her ne derseniz, fraksiyonlar arasındaki ilişki ve bu ilişkinin örgüt üzerindeki yıpratıcı etkisi. Biraz önce Necdet de bahsetti. Ama mesele şu, gerçekten politik mücadele dediğimiz şey nedir? Sınıf mücadelesi, politik kazanım nedir? Bunları doğru yerlere oturtmak gerekiyor. Bunu şu açıdan söylüyorum. Mesela Almanya çok önemli bir örnek. Toplu sözleşme süreçleri daha açık biçimde gözlemlenebiliyor. Burada VW örneğini verdim. Neden, çünkü her TİS (Toplu İş Sözleşmesi) döneminde bütün işçiler TİS'in nasıl bağıtlanacağını bekliyorlar. Siz orada kazanırsanız, bu otomatikman tüm işçi sınıfına yayılıyor. Bu sınıfın kazanımı oluyor. Gidip başka bir işletmede daha ileri bir sözleşme imzalayabilirsiniz. Ama bu sadece o işletme ile sınırlı iyi bir sözleşme olacak. Her zaman, mesela bu çok fazla dile getirilmedi. İşçi sınıfının militanlaşmasına ihtiyacımız var. Biraz daha geri gidersek 8 saatlik işgünü Chicago işçileri ile anılıyor. Ama bundan kim faydalanıyor. Sadece Chicagolu işçiler mi? Hayır önce bütün Amerika kıtası, sonra Avrupa ve dünyanın önü açıldı. İşçi sınıfının bir bütün olarak militan olmasını ve hepsinin bir bütün halinde politik bir karar almasını beklemezsiniz. Böyle düşünmek de tamamıyla hayalcilik olur. İşçi sınıfından politik bir kazanım derken kastettiğim... Burjuvaziyi öyle bir sıkıştırıyoruz ki o bizimle uzlaşmak zorunda kalıyor. Biz onunla uzlaşmayalım, onu uzlaşmaya zorlayalım. Mesela Almanya'da, sevmeyiz, ama İşçi Konseyleri burjuvazinin işçi sınıfı ile uzlaşmak için kurduğu platformdur. Bugün kendi çıkarı için kullanıyor olabilir. O yüzden büyük işletmelerin değerini... diğer her şey bir tarafa. Elbette küçük işletmenin değerin çevrimi açısından tabiî ki bir payı var. Mesele şu, siz grevler. Niye biz greve gidiyoruz. İşvereni

sıkıştırmak için. Tüm işverenler kitlesini, burjuvaziyi sıkıştırmanın yolu nereden geçiyor, ben bunu soruyorum sadece.

KUVVET LORDOĞLU

Birincisi, bu toplantının amacı dünyadaki sendikal hareketti. Zorunluluktan dolayı Türkiye'ye kaçtık biraz. Dünyadaki sendikal hareket deyince benim aklıma uluslararası dayanışma ve işbirliği geliyor. Bunun uluslararası nitelik kazanması büyük ölçüde dayanışma fikrinin yaygınlaşması ve genişlemesi ile mümkün. Birkaç sene önce Almanya, Hollanda ve Belçika'daki sendikaların aynı işkollarında ortak toplu sözleşme yaptıklarını biliyoruz. Bunların sayılarının arttığını biliyoruz. Bu arada mesela Belçika'daki işyerleri kapanabiliyor. Çünkü Belçika'daki işçi ücretleri Euro bazında Almanya'daki ücretlere göre yüksek oluyor. Ancak Alman işçi sınıfının bu TİS'lerden yararlanması, daha yüksek ücretler alması, işçi sınıfının bütünü açısından bir kazanım olarak anlam ifade edebiliyor. Biraz önce arkadaşımızın (Bülent Karadağ) bahsettiği VW örneğine geçeceğim. Ve bunun tam tersi bir örnek vereceğim. Almanya'daki VW fabrikasındaki saat ücretleri ile Polonya'daki VW fabrikasındaki saat ücretleri birbirinden farklı. Buraya birkaç yıl önce geldiklerinde sendikalı işçilere sorduk: "Bu farklılığa karşı niçin mücadele etmiyorsunuz". Tipik bir cevap verdiler. Oradaki işçi ücretleri yükselirse Polonya'daki işveren Moldova'ya gider. Çünkü oradaki yatırımını sabit tutması lazım. Bu açıdan çok önemli uluslararası dayanışma, Moldova'ya da gitse, başka bir yere de gitse.

İkinci bir nokta, benim dikkatimi çeken, yine bir çözüm önerisi olarak da ele alınabilir. Sendikal hareketin kapsayıcılığının sınırlı kalması. Belki de ulus devlet sınırları çerçevesinde vurgu yapılan, mesela şunu kastediyorum: göçmen işçiler. Göçmen işçilerin geldikleri ülkede ücretlerinin düşük olması, ama gittikleri ülkede ücretlerinin yüksek olması bunların hareketine bir ölçüde neden oluyor. Kaçak çalışmalara neden oluyor. Bu çok sık rastlanan bir durum. Türkiye'de de 90'lardan sonra görüyoruz. Ama nedense sendikal hareket bunu yok sayıyor, görmezden geliyor. Sendikal hareket dendiği zaman o ülkedeki yerli işçilerin ücretlerinin yükseltilmesi daha ön plana çıkıyor. Onların sendikalaşması, sigortalaşması çok önemli görülmüyor. Hatta birkaç yıl önce gazetede görmüştüm, bir sendika başkanı yabancı işçiyi dövün diye demeç veriyor. Çünkü yabancı işçiyi dövünce işini kaybetme,

yerli işçinin kaybettiği işte yabancı işçinin çalıştığını öne sürüyor. Böyle bir mantık da var. Tabii bu son derece tehlikeli. İşçi sınıfının bütünü açısından kapsayıcılık çok önemli bir nokta gibi geliyor bana. İşsizlerin ve göçmenlerin, hatta sendikasızların bile, uluslararası bir sendikal hareket diyorsak, dayanışma diyorsak, onların da örgütlü hale gelmesi gerekli ve elzem.

Sendikal birleşmeden bahsedildi. İlk akla gelen herhalde Birleşik Metal-İş ve TÜRK METAL arasındaki birleşme oluyor. Bu iki örneğin, birleşmenin sonuçları belli herhalde. Ama yine de ben benzer yapıların birleşebileceği kanaatindeyim. Örneğin Sosyal-iş ve Tez-Koop-İş'in gerek DİSK içinde gerek Türk-İş içindeki birleşmesinin hukuksal yönleri araştırılabilir. İşte burada Kurtar'ın az önce bahsettiği sendika içi demokrasinin olmayışından kaynaklanan ve sendikal mevzilerin başkanlık, yönetim gibi bir takım yerlerin bırakılmak istenmeyişinden kaynaklanan bir takım sorunlu alanlar var. Sendikacılık bir anlamda meslek haline döndüğü zaman aynı meslekten olan insanların orada yükselme şanslarının olmadığını görüyoruz. Çünkü o mevki bırakılmak, terk edilmek istenmiyor. Bu tabii meselenin Türkiye yanı ile ilintili. Alpay ile konuşuyorduk. Dünyadaki sendikal hareket deniliyor. Acaba Türkiye'deki sendikal hareketin bir özgünlüğü var mı? Veya buradan yola çıkılabilir mi? Toplumsal hareket sendikacılığı deniliyor da, Türkiye'deki sendikal hareket diye bir model söylenebilir mi? Bu kanıda değilim. Türkiye'de model oluşturabilecek bir sendikal hareket olmadığını düşünüyorum, çeşitli nedenlerle. Bir gelişme açısından baktığımızda ana damarın kopukluğu var. 20'li yıllardan itibaren baktığımızda 46-47 kadar kesin bir kopuş olması. Sendikacıları destekleyen sol damarın uzun bir süre kopuk kalması ve yeniden canlandığı andan itibaren de bu geçmiş, gelenek bağlantısını koparttı. Ve dolayısıyla Türk sendikacılığının 46-47'den itibaren belirli bir modelin, Amerikan modelinin etkisi altına girdiğini düşünüyorum. 1963'lerdeki TİP deneyimine baktığımızda, TİP'i kuran sendikacıların hiçbiri sol damardan gelmiyor. Bu da bana o aranın büyük ölçüde koptuğunu gösteriyor. Son bir nokta; örgütsüz işyerlerinin örgütlenebilmesi burada özellikle küçük işyerlerinin örgütlenmesi. Her işyeri için ayrı örgütlenme modelleri oluşturulmalı. Kimi yerlerde işyerleri sendikal hareketin çeşitliliğini kaldırabilecek durumda değil. Ama bir de bütün bunların üzerine işverenin anti-sendikal bir yapı göstermesi ve

soğuk bakması da eklenebilir bu örgütlenme zorluklarına. Son olarak örgütlenmeyi... önemli bir konu bu her sendikanın yönetimlerinin tek tek bir model geliştirmesi ve bu modeli geliştirdikten sonra oluşturulacak tek başarı kriterinin örgütlenmeye dayalı olması gerektiğini düşünüyorum. Bu sendika, bu dönemde, bu yönetim kaç kişiyi sendikaya kattı şeklinde başarıyı ölçebiliriz. Tabii her şeyi açıklayan örgütlenme değil ama sendikalar bu kadar zayıfken sendikal yönetimi aklayacak olan mali açıdan temiz bir yapının olmasının yanı sıra en önemlisi... örgütlenmeyi nereden aldı nereye götürdü?

ÇETİN UYGUR

Aslında konuşmak niyetinde değildim. Sizleri dinlemek için gelmiştim. Ama açık yüreklilikle söyleyeyim ki bazı noktaları biraz çıplak paragraflar halinde söylemek istiyorum. Aklıma gelen iki örnek var. Biri Zonguldak'ta yaşanan, Başbakan'ın Zonguldak toplumunun tümü meydanı doldurmuşken kürsüden seslenişidir. Zonguldak toplumu ve çalışanları. Oradaki toplum işletme ile özdeşleşmiştir. Hatırlarsanız 1980 sonrasının büyük eyleminde Zonguldak'ın iki girişi vardır. Biri Ankara bir İstanbul. Bu girişlerde "bu kent grevde" pankartı asılmıştır. Simit satıcısından işsizine kadar buzdolabı satan da, devlet memuru da bütünleşmiştir. En az 4000 işsizin işletmeye alınması. Çok sağlıklı bir temele dayanıyor. Sadece Erdemir 2 milyon 500 bin ton demir istemektedir. Zonguldak yalnızca 2 milyon üretmektedir. Diğer iki demir-çelik fabrikası da vardır Türkiye de. Demiri cevherden metale dönüştüren tek enerji kaynağı. Ancak ne gariptir ki kömürün bir bölümü Ukrayna'dan gelmektedir. Eğer bize iş verirse biz bunu üretiriz demektedirler. Sendika da bunu savunmaktadır. Ama Başbakan'ın tüm bu insanlara söylediği şudur. Eğer biz buraya 4000 kişi alırsak bu işletme batar. Ve büyük bir sessizlik vardır. Susarlar. Kimse karşı çıkmaz. Yazanı çizeni... Aydını da örgütselliği de. Onlardaki bütün bilinç deyim yerindeyse sizin söylemlerinizde de geçti. Burası açık kalır, kazanırsa biz de çalışırız biz de kazanırız.

Bir diğer örnek Çerkezköy örneğidir. DİSK'in yaşadığı bir örnektir. DİSK'e bağlı bir sendika bir işyerinde örgütlenmiştir. İşyeri kapatılmış, bütün işçilerin iş akitleri fes edilmiş, tazminatları bankaya yatırılmıştır. Nedir diye üzerine gidildiğinde alınan yanıt açıktır. Çerkezköy Sanayici ve İş

Adamları Derneği karar vermiştir. Bu organize sanayi bölgesine çok geriden gelen ve yerleşmiş olan birkaç sendika dışında sendika girmeyecektir. DİSK hiç girmeyecektir. Eğer işçiler sendikalı olmakta direnirlerse. Önce önderleri işten atılacak, hala direniyorlarsa işyeri kapatılacaktır. Ve kapatılan işyerinin günlük kaybı 10'ar bin dolardan oluşan bütçeden ödenecektir. Ses yok ve işçiler tazminatlarını alıp giderler. Sadece bu kadar değil. O işçiler Çerkezköy'de hiçbir yerde işe giremezler. Çünkü kurulmuş olan bilgisayar ağıyla o işçilerin isimleri bildirilmiştir. Hiçbir yerde işe alınmazlar. İki somut örnek.

Bunlar bana çok açık şekilde 1980 sonrasında artık Türkiye toplumuna olduğu gibi onun içinde yer alan işçi sınıfının da çok ciddi biçim de bir siyasi bilincin taşınmamış olduğunu gösterir. Ben çok iyi hatırlıyorum. Bitlis'in Muti dağındaki Koçmanların krom işletmesinde işçiler ile konuşurken, işçiler aldıkları aylıklarını 80 yaşındaki tarikat liderine teslim edip onun kendisine verdikleri ile geçinirler. Ama onlarla konuşurken çok açık ve net bir şekilde, büyük harflerle İşçi Sınıfı ve Sosyalizm sözcükleri vardı. Ve sendikal örgütlenmeye çağrıldıklarında koşa koşa geldiler. Geçilen sürede iki büyük fark. Bugün ise "işçi sınıfına politik olarak seslenen, ona yol gösteren örgütselliğimiz var mı?" sorusunu sorduğumuzda, özür dileyerek söylüyorum, ben yok diyorum. Sol-sosyalist partiler bir yığın örgütselliğimiz var, parti veya değil. Hiçbir düşünce, bugün işçi sınıfının önünü açabilecek olan bir önderliği yapamıyor. Bu düşünceler sendikalarda kendilerini gösteriyorlar mı? Evet, ama bunlar sandalye kapma biçiminde. Asla ve asla ön açıcı bir mücadele liderliği değil. Bu noktada o zaman dönüyor DİSK'in bundan 2 yıl önce düzenlediği bir toplantıda dile gelmişti. Bir şeyin altı çok net çizildi. Kaçınılmaz olarak sendikal örgüt olduğunu, unutmadan bu topluma politik arenada müdahale etmek önderliğini de üstlenmek zorundadır DİSK. Bu kaçınılmaz bir görevdir. Bunu yaparken de bilinen klasik örgüt yapısından uzaklaşmak zorundadır. Artık işyeri bazında değil, bölgesel düzeyde örgütlenmek zorundadır. Çok açık ve net söylemek gerekir ki yasa ve yönemeliklere uyma olayını kendi önüne bir zorunluluk olarak koymaktan vazgeçmelidir. İşçileri illa notere götürüp noter kaydı yaptırma gibi bir zorunluluğu, %10 barajını kabul etmemek, reddetmek zorundayız. İşçi önce büyük harflerle kendisinin ve yaşamın ne olduğunu öğrendiği örgütüne, kendi doldurduğu üye fişiyle üye olmalıdır. Bütün bu söylemlerin

içinde örgütlenme dediğimiz olay noter kaydı olup olmaması şeklinde. Noter kaydı üyelik değildir. Bir işyerinde veya bir bölgede var olan somuttan dolayı bir örgütlülük ayağa kalktığında işveren görüşmeye çağrılır. Gelmediği takdirde benim önüme konulmuş yasaları, yönetmeliği ortaya koyduğunda da grev hakkımı kullanmalıyım. Bu hakkı kullanırken de sadece iktidarı bilgilendirmek gibi bir adım atabilirim. Ama bu noktaya gelene kadar örgüt sadece işyeri sınırları içindeki üyelerle olmaz. Aileler, yaşadığı yer, veresiye alışveriş yaptığı bakkalı ile birlikte örgütlemek gerekir. Onun çocuklarının eğitimi, sendikam tarafından karşılanmalı. Sendika dediğim konfederasyondur. İşkolu düzeyindeki örgütlenmeden söz etmiyorum. Konfederasyondan söz ediyorum. O çocukların lise veya üniversite, bunların hazırlık aşamasından başlayarak... Böyle bir çalışmanın içinde yürüyorsak bir sendikal birlik olayı çözülmüştür demektir. Bizde sendikal birlik olayı sendikalarda yönetimin paylaşılması olarak algılanıyor. Sendikal birlik ancak doğrudan doğruya işçiler arasındaki bir birliktir. Söz edilen TÜRK METAL ve Birleşik Metal-İş birliğinde yönetimsel düzeyde bir birlik söz konusu mudur? Değildir. Sandalye paylaşımına da birlik denilemez. Gerçek birlik sınıfın işyerindeki birliğidir.

BETÜL URHAN

Ben yeni çalışma ilişkilerinin aidiyet duygusu ve toplumsal ruhu ve gücü yok etmesine biraz değinmek istiyorum. Yeni kapitalizmin özellikle karakter üzerinde yarattığı etkileri inceleyen bir araştırma şunu diyor; süreksiz, istikrarsız çalışma ilişkileri kendine uygun bir birey yaratıyor yani güvensiz birey tipi. Çalışma ile bireyin bağı kopuyor bu bağ koptukça toplum ile olan bağ da kopuyor. Toplum aslında ortadan kalkmış oluyor. Uzun vadede oluşan aidiyet ve bağlılık duygusu da ortadan kalkıyor. Aslında sendikalara üye olmamanın nedenlerinden biri de bu. Ortalıkta güvensiz bireyler dolaşırken, toplumda da devasa bir güvensizlik ve bir yoksulluk meydana geliyor. İşte bireyler bu yoksulluk ve istikrarsızlığı dengeleyebilmenin çeşitli yollarını arıyorlar. En sonunda da özelikle 1980'lerden sonra milliyet, etnisite, ırk, cemaatleşme eğilimlerinin arttığını görüyoruz. Bu dengeleme ihtiyacı... modern kurumlar olan siyasi parti ve sendikalar güç kaybettikçe kapitalizm süreçlerinde yaşanmış olan ırkçılık yeniden hortlamaya başlıyor. İşte bugün sendikaların üzerinde en çok durmaları gereken konulardan bir

tanesi işçi sınıfı içindeki sınıf dışı örgütlerin engellenmesi. Yani sınıfa aidiyet duygusunun geliştirilmesi gerekiyor. Çünkü özellikle Türkiye bağlamında konuşmak gerekirse büyük kentlerde göçün çok yoğun olduğu varoşlarda varoşların önemli bir bölümünün kendi içine kapandığını yerel ölçeklerde siyaset ürettikleri, cemaatleşme ilişkilerinin hızla arttığı gözlemleniyor. Bu cemaatleşme işyerlerine de etki ediyor. Bence sendikalar bu ortak çıkarlar etrafında siyaseti yeniden üretmeliler ve toplumsal anlamda da bunu yaygınlaştırmalılar. Metin hocama sormak istiyorum acaba THS, işyerindeki bu çalışma ilişkilerinde yani artık iş ve birey ve toplum birbirilerinden farklı olgularından mı hareket edilmiştir? Yani işin ve toplumla bağının kopartılması meselesinden mi hareket edilmiştir? Böyle bir soru yöneltsem... Bir de THS'nin de hedefi sadece yaşam alanlarının örgütlenmesi değildir. Öncelikli hedef işyerinde sendikaları güçlendirmektir. Örneğin temsilcilik kurumlarının güçlendirilmesi, işyerinden kopulmamasıdır. THS sadece yaşam alanları ile sınırlı bir anlayış değildir. Ben işyerini daha çok önemsiyorum. Toplumu oranın belirlediğine inanıyorum. Dolayısıyla işyerini göz ardı ederek bir mücadele yürütülemeyeceğine inanıyorum.

FUAT ERCAN

Necdet Arkadaş gitti ama. Sendikal hareketteki sınıf bilincinin sadece işçilerde değil sendikanın kendi yayın organlarına baktığımız zaman bile değiştireceğini bilmemek gibi bir eğilim var. DİSK'in yayınladığı basın şeyleri var buraya baktığımda Türkiye'de kapitalist sisteme ilişkin o kadar çok yanlış yapılıyor ki. Deniliyor ki Türkiye'ye yabancı sermaye geliyor ama Türkiye'de teknoloji yaratmıyor, istihdam yaratmıyor. Yaratacaksa gelsin mi? Bir başka açıklama Türkiye'de işsizlik var, çünkü eğitim sorunu var. Sanki eğitim sorunu çözülürse işsizlik azalır. Buradaki metinleri tek tek okuduğumuzda değiştireceğini bilmemeye dair bir şeyler var. İşçi sınıfına giden, sanki kafasında sınıf bilinci var da oraya veremiyor değil. Şu metinlere baktığınızda ben Marksist bir yerden bakıyorum. Bu metinlerde antikapitalist bir dilin referanslarını bulamıyorsunuz. Türkiye için 500 büyük firmanın birçoğu yabancı sermaye ile ortaklı. Öyle bir noktaya geliyoruz ki Emek Platformu'nda da aynısı yaşandı. Üretken sermaye olursa kabulümüz. Ya da işsizlik, eğer eğitim düzelirse işsizlik azalır. Şu metinleri çok açık, tek tek çizerim. Bu metinlerin hiçbiri Marksist demeyeyim ama sınıf

bilinci taşıyan antikapitalist metinler değil. Ben buna değiştireceğini bilmemek diyorum. İki; bildiğini söylememek. Bu da şu; meclis komisyon raporlarını okumanızı öneririm. Meclise sendikalarımızın liderleri gitti, iş yasasının görüşüldüğü sırada. O kadar hüzünlü durumlar vardır ki, bunlar sendikaların liderleri.... orada verdikleri cevaplar... Brezilya'da Hindistan'da Türkiye'de çıktı iş yasası. Ama Türkiye'de meclis tutanaklarına geçen işçiler adına katılanların söyledikleri hüzünlü bir durum. Bildiğini söylememe durumu. Üçüncüsü: sendikanın kendi içinden konuşmak lazım. Örgütleyebileceğini örgütlememek. Farklı zamanlarda, DİSK bizim en yakınımız. Eğitim çalışmalarına bakalım. Muazzam bir problem var bu alanlarda. Eğitim çalışmaları bir rantiye yapı üzerine kurulan bir yapı arz ediyor. Bizim için sendikalar önemli ise sendikaların bu değiştireceğini bilmeme hali, bildiğini söylememe hali ve örgütleyeceğini örgütleyememe hali. Mesela ben Eğitim-Sen başkanı ile konuştuğum zaman diyor ki biz onlara gidiyoruz da oradakilerin bu iş ile ilgilisi yok. Örgütlenecek insanları şey olarak tanımlıyor. Bunlar değişmiş, siyasi bilinç kalmamış. Sonra da birbirimize girdik, şey yaptık falan. Toplumsal hareket sendikacılığı bilmem ne, hepsini söyleyebiliriz. Ama sendikaların kendi dinamiklerindeki bu değiştireceğini bilmeme hali... Çok merak ediyorum, esneklik, çalışma ilişkileri, TİS'e ilişkin hem DİSK'e hem TURK-İŞ'e hem de işverenlere giden hocalarımız niye hep referans alınır? Çok açık bir soru. Niye başka insanlar dışlanır? Sınıftan bahsedenler, antikapitalistlikten bahsedenler hep dışlanır. Örnek verebilirim. Bunların deşifre edilmesi gerekir. Sayın Rıdvan Budak'ın mecliste iş yasası çıkarken kullandığı dili, 226, 221 oyu aldıktan sonra sendikalardan ne talep edeceğiz. Kendinde bir bilinç var da başkasına mı taşıyacak? Bir şey olacaksa Türkiye'de DİSK'in hazırladığı her metni hataları ve sevapları ile oturup tekrar değerlendirmek gerek. Biz bunları es geçiyoruz. Es geçmeyelim ne olur.

SEYHAN ERDOĞDU

Konuya biraz geri dönelim. Esas konumuz dünyadaki sendikal hareket olduğu için Türkiye'deki sendikalar neler yapabilir? Dünyadaki sendikal hareket ışığında bir kere daha bakmak gerek. İki düzeyde ele alabiliriz; küresel düzeydeki sendikal mücadelede neler öğrenebiliriz ve ulusal sendikal mücadelelerden nasıl dersler çıkartabiliriz? Önce ulusal düzeyde;

küreselleşmenin sendikaların gücünü azaltan etkilerine karşı dünyada ulusal düzeyde çeşitli tepkiler olmuştu. ABD'de AFL-CIO'nun 1990'lı yıllarda yeni sendikacılık adı altında başlattığı yeni akım, örgütlenmeye daha çok kaynak aktararak örgütsüz kesimlere yönelerek, bir örgütlenme kampanyası yoluyla buna karşı koymaya çalıştı. Örgütlenme kampanyasına rağmen AFL-CIO ciddi kayıplar verdi. Bence küreselleşmenin etkilerine karşı başarılı bir tepki veren merkez konumunda değil. Avrupa sendikacılığına bakabiliriz. Avrupa sendikaları blok olarak aynı olmasalar da özellikle kıta Avrupası sendikalarının küreselleşmenin gücünü ve sayısını azaltan etkilerine karşı sosyal ortaklık, sosyal taraf değil, ortak olarak küreselleşme sürecini onaylayan bir yapı içinde kalmayı kabul ettiklerini görüyoruz. Genelleme yapıyorum. Bunun dışında olan örnekler var. Fransa'da İtalya'da. Ancak Avrupa sendikacılığı "zayıflıyoruz, geriliyoruz o zaman ne taviz vereceğimizi bari masada müzakere edelim" diyor. Kıta Avrupası sendikacılığının küreselleşmeye verdiği tepki tavizlerin müzakeresi biçiminde oldu. Bu bir yöntemdir. Gücünüz varsa taviz vereceğiz, nedir taviz, küreselleşmenin temel özelliklerini kabul edeceğiz, serbestleşmeye tamam, ama eğitim ve sağlığı bunun dışında tutalım. Mesela mali serbestleşmeye tamam, ama bari bunu vergilendirelim. Özelleştirmeye tamam, ama bunu sosyal plan ile uygulayalım. Yani küreselleşmenin temel özelliklerine tamam ama vereceğimiz tavizleri müzakere edelim. Avrupa sendikacılığının genel politikası bu. Bunu tarihsel olarak neden yaptığının cevabını vermek bana düşmez, Avrupa işçi sınıfına düşer. Türk sendikacılığı bundan örnek alabilir mi? Yönetişim aygıtlarında sosyal partner olarak yer alır ve STK'laşırsa durumunu kurtarabilir mi? Çünkü Türk sendikacılığı yok oluyor. Belki 10 sene sonra böyle bir toplantı yapamayacağız. Türk sendikacılığının Avrupa sendikacılığını örnek alarak, yönetişimde sosyal ortak olarak masaya oturmasıyla durumunu kurtarması mümkün değildir. Tarihsel olarak mümkün değil. Dünyadaki uluslararası işbölümü içindeki konumu itibarıyla da mümkün değil. Tarihsel konumu ile de mümkün değil. Şu andaki mevcut gücüyle de mümkün değil. Sendikacılık yok oluyor. 1. Sayısal olarak azalıyor. 2. Ülke politikası açısından etkisi azalıyor. Sendika olarak varlıkları yok oluyor. Tavizleri müzakere ederek Türk sendikacılığı kurtulamaz. Bunu deneyen sendikalar yok mu? Var! Giderek küçülüyor. Bunun sonu Türkiye'de sendikacılığın yok olması. Konfederasyon ayrımı yapmadan

söylüyorum. Peki, ne yapılabilir? THS olarak ifade edilen Latin Amerika'da sendikacılık anlamında, işçi sınıfı siyaseti anlamında demiyorum. Yeni bir açılım vardır. Bir kere siyasal strateji olarak küreselleşmenin temel özelliklerine cepheden karşı çıkması lazım. Özelleştirmeye karşı, mali serbestleşmeye karşı, devletin küçültülmesine karşı, sosyal güvenlik reformlarına karşı yani küreselleşmeye karşı bir çizgi var. Bu çizgiyi benimseyebilir ve benimsediği ölçüde sendika olarak varlığını kurtarmada ilk adımı atar. Bence uygulamada, örgütleme çok daha taktiksel bir sorun. Stratejik olarak tavizleri müzakere etmek yerine küreselleşmeye karşı bir tavır almalı. Büyük ölçüde bunu yaptı da bazı alanlarda. Mesela özelleştirme konusunda çok eleştirilir Türk sendikaları, ama Avrupa sendikalarıyla kıyasladığımız zaman mesela Sosyal Güvenlik Reformu'na hayır demesi ve özelleştirmeye hayır demesi Kamu Yönetimi Reformu'na hayır demesi karşıt bir tavrı sergiler. Bu karşıtlığı koymak lazım. Peki, acaba biz bu sosyal organlarda yer almayacak mıyız? Geleneksel sendikal yapıda mı kalacak, farklı açılımlara girmeyecek mi? STK'laşmak... İşyerinde bir takım organlara girmeyecek mi? Bu o değil. Bu karşıtlığı ile birlikte ESK da yer alabilir. Demokratik kitle örgütü olarak kendi yapısını değiştirebilir. İşyerinde genel siyasal karşıtlığına rağmen bazı komitelerde yer alır. Bunları dışlamaz çünkü sendikanın temel görevi. Sendika bunların mücadelesini verecek. İkisini birden yapmak mümkün mü? Mümkün. COSATU ülke ölçeğinde sosyal taraf olarak bütün kuruluşlara katılıyor ve etkin bir parçası. İkisi o anlamda bir arada gider.

Genel olarak söylüyorum Türkiye'de sendikalar sayıca azaldılar, politik güçleri azaldı ve bu azalışla birlikte iyice tavizlerin müzakeresine yanaştılar. Çünkü varoluş mücadelesi veriyorlar. Efelenemiyorlar artık. Şimdi bu dünya sendikacılık hareketinde kritik bir nokta. Venezüella örneğinde bu taviz vermeyi ve varlığını korumak için işbirliğini o kadar ileriye götürdü ki Venezüella, sendikalara, ki bu Venezüella sendikalar sosyal demokrat –Venezüella anlamında sosyal demokrat– geçmişi olan neoliberalizme karşı mücadele etmiş sendikalardır. Öyle satılmış sarı sendikalar falan değildirler. Kamu kesimine dayalı korporatist yapılarda yer almış, iktidar aygıtlarında yer almış sendikalardır. Ama bu taviz olayını o kadar ileri götürdüler ki. İşverenlerle birlikte Chavez'e karşı grev yaptılar, CIA'in desteği ile bunu yaptılar. Kendini kurtarma çabasının CIA'e kadar yolu var. Ne olur bilemeyiz. Doğrusu nedir söyleriz. Metin hocanın

son sayfada söylediği bütün önerilerin çok kıymetli olduğunu ver tartışılması gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

KURTAR TANYILMAZ

Bülent arkadaş kendisine cevap hakkı düştüğünü düşünüyor. Fuat'ın eleştirdiği metinlerin yazarıymış kendisi.

BÜLENT KARADAĞ

Aslında Musa Başkan'a düşer bunun hakkında konuşmak ama en azından hangi ihtiyaç ile çıkartıldığını söylemek istiyorum. Bahsettiğiniz gibi bir dil geliştirmek önelidir. Biz

DİSK-AR olarak en azından faaliyetimizin eksenlerinden biri olarak TİSK'e cevap verelim dedik. Ortada işsizlik sorunu var ve bu adamlar diyor ki bizim yabancı sermayeyi çekmemiz lazım. Nasıl çekeceğiz, iş yaşamını esnekleştireceğiz, ücretleri bastıracağız. İyi de yabancı sermaye dediğin şeyi çözmeyecek.

GAYE YILMAZ

Kuvvet Hocam değinmişti. Uluslararası dayanışma benim için önemli demişti. Benim için de önemli, işimin bir parçası olmasının dışında da önemli. Bir iki şey aktarmak istiyorum. Bu toplantıyı önemli bulduğum için. Uluslararası dayanışmanın önünde belirli engeller var. Neler ket vuruyor, bunları hiç konuşmadık. Bunlardan bir tanesi işçi sınıfındaki ciddi dönüşüm. Bunun örneği; Avrupa'da ekonomik nedenle işten çıkartma olgusu karşısında hiçbir dayanışma örgütlenemiyor. Çünkü işçi örgütleri bunu normal, olağan, güncel bir olay olarak kabullenmiş durumdalar. Ve "işten çıkartmalar başladı" dediğimizde ilk soru "hangi nedenle?" "Ekonomik nedenle" dediğimiz zaman "gayet normal, bunda tepki gösterecek bir şey yok ki" diye cevap geliyor. Arkasından soruyoruz. "Sizce toplu sözleşme bir hak mıdır?" "Olmaz olur mu en temel 7 ILO hakkından biridir" diyorlar. Ama ekonomik nedenle işten işçi çıkartmak toplu sözleşme hakkının ihlalidir. Çünkü toplu sözleşmeye göre işçiler herhangi bir nedenle işten çıkartılamazlar, ekonomik nedenle de çıkartılamazlar, özellikler örgütlülerse. Bu ikisinin arasındaki çatışmayı yakalayamaz vaziyetteler. Burada sendikanın varlığı yok sayılıyor diyoruz. Yine de anlatamıyoruz derdimizi. Bir başka olay, müthiş bir

güvensizlik var emek örgütleri arasında. Burada yangın var, saat başı 10 işçi işten çıkartılıyor diyoruz. Dayanışma istiyoruz. Avrupa'daki bazı sendikalardan şu cevabı alıyoruz. "Siz birkaç gün bekleyin. Biz şirket ile bir görüşelim bakalım sizin bize verdiğiniz bilgiler doğru mu? Test edelim." Bilgiyi şirketten alacaklar. "Şirket doğrularsa biz dayanışma gösteririz". Bunun belgeleri var BMİS'in arşivinde. Cümleler aynen böyle. Bu tür bir anlayışla dayanışma tesis edilemez. Şunu diyebilirsiniz. "Artık Türkiyeli şirketler de Türki cumhuriyetlerde yatırım yapıyor, gün gelecek size de oralardaki sendikalardan işçi örgütlerinden dayanışma talepleri gelecek. Kendi sendikandan emin misin?" derseniz, bu soruya cevap veremem. Bunun ile hiç karşılaşmadık. O durumda ne yaparız bilemiyorum. Dayanışma istediğimiz yapılarla aramızda kültürel çok ciddi farklar var. Ama her şey bu kadar karanlık ve kötü mü, hayır. Aslında bunu küreselleşmeye borçluyuz. Pek çok ortak eğitim düzenliyoruz. Bu eğitimler farklılıklarımızı anlamaya, birbirimizi tanımamıza yardımcı oluyor. Çetin ağabey gitti, ama söylediğinin somut örneği var. Yasaları saymadan işçi örgütlenmesi yapılabilir. BMİS 4 yıldır Bursa'da Grammer isimli bir fabrikada örgütlü. Grammer'in yetkisi yasalara göre TÜRK METAL'de görünüyor. Ancak işçiler o kadar iyi örgütlü ve DİSK demiş durumdalar ki işveren kabul etmek zorunda kaldı. Birleşik Metal-İş'i tanıdı ve sözleşmeyi yaptı. Sözleşmenin hukuki hiçbir geçerliliği yok ama işçiler sözleşmenin bütün şartlarından yararlanabiliyor çünkü dört yılın sonunda işveren bunu yapmak zorunda olduğunu fark etti. Dolayısıyla hukuk, olmazsa olmaz bir durum değil. Bir kaygım var. Temsilcilik kurumlarının güçlendirilmesine vurgu yapıldı. Ben bundan şüpheliyim, çünkü gerek Avrupa'da gerek Türkiye'de yaşadığım örnekler temsilcilik kurumu güçlendirildikçe işçi aristokrasisinin güçlenmesine yardım ediliyormuş gibi bir duygu içerisindeyim. Temsilcilere bence güçten daha çok sorumluluk verilmeli. Üye ile temsilci arasındaki ayrım büyütülmemeli. Temsilciye daha çok güç verildiğinde işçi ile temsilci arasındaki uçurum derinleşecek, kastlar güçlenecek, işçi aristokrasisi daha fazla güçlenecektir. Avrupa'da bunun çok daha somut örnekleri var.

AHMET HAŞİM KÖSE

Necdet Bey söyledi. "Gerçek çok paradoksal bir şeydir", dedi. Gerçek her zaman paradoksal bir şeydir. Zaten sorun, bu paradoksu kırmaktır. Paradoks da kalabalıklarla buluşmakla çözülmüyor. Örgütlenme ve çoğalma arasında ince bir bağ var. Böyle bir şeyde ardışıklık beklemek *de facto* yanlış. Çoğalarak benzerini yaratmak veya muhalefeti yaratmak her zaman ve her daim beklenecek bir şey değildir. Çoğu zaman toplumsal sefalet açısından ölmek daha iyidir. Yaşıyormuş gibi görünmektense... Toplumların tarihi bize rağmen bir şeyler kuruyor. Sınıf hareketi sendikalar ile var olan bir şey değil. Gerçeği tüm hali ile bir bünyede toplayabilmek anarşist bir duruma çağrı yapmaktır. Bu sendikal hareketin güç kazanmasına yönelik bir adım değildir. O yüzden sadeleşmek gerekiyor. Ancak tanımlarla sadeleşir paradokslar. Metin aslında çok güzel bir metin hazırlamış. Bir iki şey hatırlanmalı. Latin Amerika deneyimi alıntılanıyor sayfa 7'de, diyor ki, "kapitalizmi bir bütün olarak reddeden (Sosyalist-Marksist) eğilimleri de bünyesinde barındırabilmektedir". Son cümlesi, "Sendika bir sınıf örgütü olabildiği ölçüde etkili bir kurumsal temsilde olacağının bilincinde olmalıdır". Biz niye bu tarihte sosyalizmi tekrar hatırlamayacağız ki... Ya da sendikaların dışında bir kurum mu sosyalizmi hatırlatacak, cüretle söyleyecek. Bunlar duygusal, ahlaki şeyler değil fena halde kaba ve maddi gerçeklikler. Bunu burada söylemezsek, oralarda söylemezsek bir yerlerde başlayacağız buna. Sosyalizm tekrar ruhumuzda, örgütümüzde tabiî ki kavram setimizde, örgütlenme araçlarımızın içerisinde mutlaka olmalı. Aksini biliyoruz, ya sosyalizm ya barbarlık. Kendimizi ve örgütlerimizi gerçeğin çirkinliğinden koparabilmek ve onu yeniden üreten, onun dalga suyunda ilerleyen bir yapıdan daha devrimci yapılara çevirebilmek için, Fuat'ın söylediği şey çok gerçekçi, bir metni, kendi siyasal metnimizi doğru dürüst okumalıyız. Belki de hakikaten adam gibi bir sendika ile yeniden başlamayı unutmamalıyız.

MEHMET TURKAY

Olay üzerimde kalmasın, sosyal demokrasi meselesinde de tekrar bir şeyler söylemek istiyorum. Ahmet'in söylediği çok farklı. Sosyal demokrasinin tarihsel misyonu elbette böyle bir şeydir. CHP ortanın soluna kafaları estiği için değil, o dönemki solun

yükselişinin önünü almak için geçtiler. Benim söylemeye çalıştığım şey. Dünyada, Türkiye biraz geriden takip ediyor genelde. Latin Amerika ile 10 yıl fark vardır. Blair gibi bir adam çıktı. Thatcher'dan sonra liberalizmi de o uyguladı. Bizim Soysal Demokratlar onu da becermediler. Bunu AKP yapıyor şimdi. AKP gibi bir sosyal demokrat parti olsa sol ne yapardı. Sol kendine çeki düzen verirdi, kim ile neyle kavga ettiğini çok daha net hale getirebilirdi. Dolayısıyla gerek Ahmet'in gerekse Fuat'ın söylediklerine katılıyorum, buralarda bu yolla bir kavramsal temizlik yapabilirdik. Ben hep sorarım. DİSK'in internet sitesinde iki tane isim vardır. Türkçede devrimci işçi sendikalarıdır, İngilizce'de ilerici işçi sendikalarıdır. Bunun açıklanması gerekir. Nedeni nedir, tesadüf müdür? Bu iki ayrı kavram çok ayrı iki tarihe işaret eder. Kavramlarımıza sahip çıkmak zorundayız. Bilmediğimiz bir şeye nasıl karşı çıkarız? Bir şey bilmek istiyorsak kendi pozisyonumuzu da iyi tanımlamalıyız. Başka türlü "-miş gibi" pozisyonunda oluruz. Kimsenin aklında yüreğinde elbette böyle bir şey yok.

TUFAN SERTLEK

THS bir kavram olarak kullanılıyor. Benim anladığım şey, toplumsal hareket açısından veya sınıf mücadelesinin krizinden çıkış açısından bir anlamı olacaksa, şöyle anlıyorum: Emekçilerin işçi sınıfının kendisini işyeri ile işkolu ile sınırlı saymadan kendisini toplumsal hayatın bütün alanlarında işçi kimliği ile var etmesi ve toplumun devrimci bir tarzda örgütlenmesi olarak algılıyorum. Bunun adı THS ise benim için bir sakıncası yok. Başka bir şeyse, başka bir şeydir. Bu iki nedenden dolayı önemli. Birincisi pratik gerekçeleri var. İşyerlerinde örgütlenmek hakikaten çok zor bir şey. Fabrikalara, organize sanayi bölgelerine giremez durumdayız. Örgütlenme sorunlarını aşmada bir pratik zorunluluk olarak buraya yöneliyoruz. İkincisi sosyal hayatın örgütlenmesinde rol almalılar. Çetin ağabey bunu söyledi. Örneğin daha açık söyleyeyim ne kastettiğimi. Eğitim-Sen sadece okullarda eğitim emekçilerinin özlük hakları ile ilgilenmek veya okul girişlerinde stand açarak parasız eğitim mücadelesi vermek ile yetinmemeli. Mahallelerde parasız eğitim mücadelesini öğrenci velileri ile birlikte yürütmeli. Sendika veya Konfederasyon, yoksul mahallelerde hak mücadelelerini üstlenmek zorunda. Sendikalar bundan kaçmamalı. Şöyle bir anlamı da var. Dışarıdan bilinç tartışması da yaptığımızda, bu

sosyal ve siyasal örgütlenme aynı zamanda hayatın bütününde örgütlenme, aynı zamanda dışarıdan bilinç meselesine geliyoruz. Ekonomik bilinç kendiliğinde bir siyasal bilince dönüşmez ama bu doğrudan bir siyasi parti eli ile yapıldığında ortaya çıkan eşitsiz ilişkinin kompanse edilerek antidemokratik bir ilişkiye dönüşmemesi, geçmişte yaşadığımız deneyimler... bürokratik ilişkiye dönüşmemesi için işçi sınıfının kendi ilişkisinin de demokratik ve güçlü olması gerekir. Bence bu THS dediğim anlamda fabrikaya sıkışmış bir işçi örgütünün yerine sosyal hayatta da güçlü örgütlü devrimci bir tarzdan söz ediyorum, işçi sınıfının partisiyle kuracağı ilişki açısından da önemli olduğunu düşünüyorum.

NECDET OKCAN

Şuna bir itirazım yok, devrimci, Marksist, sosyalist unsurlarla bir arada olmasın sendika demiyorum ya da kendine sosyalist hedefler koymasın demiyorum. Ama Türkiye sendikal hareketinin krizinin nedeni bu değil. Çözmüyor devrim nutukları. Metin hocam söylüyor. Üslup çok önemli; bir sendikanın kendi kitlesi ile bağ kurması için üslup çok önemli. Devrimci bir sendikal hareket kendi metinlerine dikkat etmeli. İşverenlerin üslubu ile benzer bir üslup kullanmamalı. Ancak şöyle bir şey yok. İşçiler bildirileri okuyup gelmeye karar veriyor değiller. Biz her şeyi doğru dürüst yapıyoruz demiyorum. Ama sorun başka bir yerde. Şimdi herkesin devleştirdiği, kafasında bir yere koyduğu DİSK'te 10 kişiyiz. Çaycısından santral memuruna kadar 10 tane personeli var DİSK'in. Bunlardan bir tanesi en kahraman Rıdvan rolündeki Bülent çıkıyor. Orada burada metinler yazıyor. O metinlerde bir takım arızalar olabilir. Kaçak şeyler çıkabilir. Sendikal hareket bunları yaparken kurumsallaşmalı, akademisyenlerle bağ kurmalı. DİSK-AR örgütlenmeli. Kayıtlara geçsin diye söz aldım.

METİN ÖZUĞURLU

Hocamın vurguladığı husus, tavizlerin müzakeresi meselesi benim de THS çerçevesinde yaptığım okumalarda çok temel hususlu. Taviz verilmeyen nokta işçilerin haklarıydı. İşçilerin hakları tartışma konusu, pazarlık konusu değildir deniyordu. Ancak COSATU'nun durumu ile bizim durumumuz aynı değildir. Biz 12 Eylül rejimini yenip, ardından generalleri yargılayıp,

ardından oluşacak yeni demokratik oluşumun anayasasında bizim sendikacılık hareketimiz yer almadı. Böyle bir şey yapsaydı. COSATU'nun bugünkü durumunu, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin küresel kapitalizme eklemlenme biçimini dönüştüremiyor olması, o gerilimi yaşıyor olması kendi iç tartışmalarını yoğunlaştırıyor olması ayrı bir şey. COSATU'nun müzakereci duruşu ile bizimki arasında biraz fark var. Nitekim o arada apertheid'ın yıkılışını ANC'nin asıl dinamizmini bunlar oluşturdular. Ve bir anlamda yeni devletin kuruluşunda yer aldılar. Üç milyon civarında üyeleri var. COSATU deneyimi aslında bu işlerin oldukça dinamik olduğunu gösteriyor. Bir hareket başladığı biçimi ile devam etmiyor. Kendi içinde değişiyor, dönüşüm yaşıyor. Aslında Brezilya'daki deneyimler şunu gösteriyor. Örgütlü işçi hareketinin içerilmesi ve gücünün sınırlandırılması için yoksul kitlelere yönelik hükümetlerin manüpülatif yöntemler izlediği. Bunlar üzerinden sendikacılık kuşatılmaya çalışılıyor. Mesela bunu Arjantin'de yapamadılar. Orada tam da işsizler, yoksullar hareketi daha da belirleyici oldu. Şu açıdan vurguluyorum. İşçilerin haklarımız pazarlığa tabi değildir şeyi bir çizgidir, bir tavırdır. Bunu sendikal platforma taşıdığınız zaman Türk-Metal mi Birleşik-Metal-İş mi tartışmasında solculuk sağcılık... işçilerin hakları pazarlığa tabi değildir. Bundan bağımsız bir solculuk sağcılık olamaz. Olursa 5-0 mağlup başlarız her noktada. Aslında üzerinden atladığımız budur. Ben Necdet arkadaşımla aynı düşünmüyorum. Ama bunu okumalarımdan değil de, ben de işçilik yaptım bir dönem işçilik deneyimimden gelen şey ile söylüyorum. Sizin değerlendirmelerinize katılmıyorum. (...)

Bakınca Denizli'ye, bir patronları bir de onların fabrikalarında üç kuruşa çalışan gencecik bedenleri görüyor. Bizim sosyalist arkadaşımız bakınca para bol herkesin işi gücü var diye görüyor. İşçilerin hakkı pazarlığa tabi değildir. Bu da bir siyaset meselesi ile alakalı. Sınıf hareketinin dışında bir aidiyet olarak şu bu falan olabilir. Ama bunun işçi sınıfı, sosyalizm açısından bir manası olduğu kanaatinde değilim. Neoliberalizme karşı direniş pratiklerini sergilemiş topraklara baktığınız zaman da bunu görüyoruz. Oralarda Marksizm hala olabildiğince canlı ise kalabilmişse, kaldıkları yer iş hareketleridir. Akademi değildir. İşçi hareketlerinin içinde yaşamış gitmiştir. Bir Güney Amerikalı sendikacı anlatıyordu. O beni çok etkilemişti. Çünkü diyordu, bizde sosyalizm gerekçesini kapitalizmin soğuk gerçekliğinden

alır, biz bunu yaşıyoruz. Akademisyenler, entelektüeller için öyle olmayabilir. Ama öncelik şeydedir. Tavizlerin müzakeresindeki sınıf tavrındadır. O deneyim bize bunu gösteriyor. Burada net olduktan sonra hayat çalışma ile toplumsal ilişkilerin örgütlenmesi arasındaki farklılaşmalar nasıl kucaklayacağımız falan konusunda her ülkenin kendi deneyimleri olacaktır. Benim burada gördüğüm yatay ve dikey ilişkiler çok iç içe oluyor. Hatta okuyunca Çetin ağabeyin yıllardır yazdığı, söylediği gibi işçi evleri falan gibi... oradan da aslında şunu anlıyorum. Sınıftan bu işlerin içinde deneyimlerle çırpınan insanlar bunları görüyorlar. Ben gidiyorum okuyorum. Ama işyerinde kendine dert edinmiş bir aktivist diyor ki "bu iş sadece fabrika ile olmuyor mahalle lazım, kent lazım." Okumadan bunu tecrübe ile söylüyor. Bunun yolları bulunur. Vurgulanması gereken bir husus siyasetin sınıfın dışında, sınıfın direniş hattı dışında tanımlanmamalı. Ekonomi ve siyaset çok iç içedir. Kamu sendikalarındaki politik partilerin kamu sendikacılık hareketini depolitize ettiğini düşünüyorum. Gözlemim Koray'ınkine benziyor. Çok ciddi bir politik potansiyel taşırken siyasi partilerin araççı yaklaşımı depolitizasyona neden oluyor. Bir şeyin enstrümanı o sendikalar, ama onun enstrümanı değil. Bu boyutları ile birlikte bir toparlamadan ziyade yeniden dağıtmaya yol açan bir konuşma ile bitireyim. Teşekkür ederim.

MUSA ÇAM

Bugün tebliğ sunan değerli hocamız Metin Özuğurlu'ya ve sizlere çok teşekkür ederiz. Sağ olun, var olun. Tabiî ki burada konuşulanlar bize direkt gelen eleştirileri saygı ile karşılıyoruz. Bu eleştirilerden alınganlık göstermiyoruz. Bu eleştirilerden dersler çıkartacağımızı söyleyebiliriz.

Sendikal hareket ile ilgili içsel ve dışsal çok faktör var. Gerek Avrupa'da gerekse dünyanın çeşitli ülkelerinde verilen tavizler sonucu sendikal hareket gerçekten dibe vuracak mı? Vurabilir, ama bu kadar karamsar olmaya gerek yok. Bugün *Kapital*'in 140. yılı nedeniyle de Marx'tan bol bol bahsettik. Dünyada sömürü ve emek-sermaye çelişkisi sürdükçe işçi sınıfı hareketinin dibe vurması, bitmesi mümkün değil. Bu kadar umutsuzluğa gerek yok. Ama özellikle sendikal hareketin Türkiye'de bu kadar zayıflanmasının dış etkenleri olduğu gibi iç etkenleri de olduğunu söylemek gerek. Sendika yöneticilerinin yanlışlıklarından, dik duramamasından, hepimizin vebali

olduğunu da söylememiz gerekiyor. Önümüzdeki dönemde buradan hareketle doğru bir hat belirlememiz gerekiyor. Eksikliklerimizi örterek bir yere varamayız. Vardığımız nokta işte burada; 1980 ülke nüfusu 40 milyon iken 2,5-3 milyon sendikalı işçi vardı, bugün ülke nüfusu 75 milyon 3 konfederasyonun TİS yapabildiği gerçek üye sayısı 700 bin civarında. Türk-İş mali daire başkanı Ergun Atalay diyor ki eskiden 500 bin kişi adına kamuda toplu sözleşme yapıyorduk şimdi 300 bine düştü. Daha da düşecek. Bizler sendika yöneticisi olarak bunlardan ders çıkartmazsak ve bu derslerle yeni yol haritası belirlemezsek, gerçekten bu ülkede sendikal hareketin sınıf hareketine büyük bir kötülük yapmış oluruz. Burada yaptığımız toplantılar aşağılara doğru inmeli.

Politik arenaya müdahale ile ilgili Kemal Türkler, Abdullah Baştürk ve Rıza Kuas bu konuya değindiler. Ekonomik mücadeleyi politik mücadele ile bütünleştirmediğiniz takdirde başarılı olma şansınız, hatta ayakta kalma şansınız yoktur. Ancak şunu kabul edelim; Türkiye'de DİSK ve KESK olarak, Kürt sorunundan, 301'e, Irak Savaşı'ndan sosyal güvenliğe kadar her konuda faaliyet yürüttük. Peki, yürüttük de ne oldu? KESK'in üyesi mi arttı? Hayır, üçüncülüğe düştü. DİSK bunları yaptı da fabrikalardan işçiler haldır haldır koştu mu? Vallahi koşmadılar. Çünkü fabrikadaki işçi bazen bizim gibi düşünmüyor. Türkiye'nin sanayi haritasını düşünün, işçi kentlerinde, hangi fabrika hangi sektör olursa olsun işçilere sorun bizim üyelerimiz dahil. 99'da MHP'ye oy verdiler sonra AKP'ye oy verdiler. Sendikalar eğitim yapmıyor mu? Akıl almaz düzeyde eğitim yapıyoruz. Birleşik Metal-İş burada işte, en iyi eğitim yapan, ama sonuç ortada. Ama Türkiye'de yaşanan siyasi gelişmeler insanı akıl almaz derecede sağa savuruyor. Bunun karşısında sendikaların kendine çeki düzen vermesi ve daha fazla eğitim vermesi lazım, sınıf bilincini mutlaka yerleştirmesi gerekiyor. İstediğin kadar 301 konusunda... istediğiniz kadar söyleyin, işçi diyor ki "başkan ne yapıyorsunuz? Ne demek Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olmak? Biz Türküz" diyor. Böyle bir söylemin karşısında sendikalarımız oportünist davranamaz, geri adım atmamak gerekiyor. Sendika yönetimlerinin şubelerinin büyük bir eksiliği ve vebali vardır. Biz kendi üzerimize düşeni değerlendiriyoruz. Gerçekten soldan esecek emekten yana esecek bir sürece ihtiyacımız var, bizim de hazırlıklarımız bu yönde.